STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 01183

FUN MAYN LEBEN

Vladimir Medem

•

*Permanent preservation of this book was made possible
by Ray, Sparky & Sim Jackendoff
in memory of
their parents, Tan & Elaine Jackendoff*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אויבען, רעכטס: „טאָמי‟, מיט וועמען מעדעם האָט אָפט פאַרבראַכט אין די איינזאַמע טעג פון זיין קראַנקהייט; רעכטס, אונטען: מעדעם אין וואודסטאָק; צענטער: מעדעם אין די ווינציגע טעג ווען ער האָט געפיהלט בעסער; גינא מעדעם, דעם פאַרשטאָרבענעם מעדעם׳ס פרוי און חבר.

פון מיין לעבען

וולאדימיר מעדעם

צווייטער באנד

ארויסגעגעבען פון דער וולאדימיר מעדעם קאמיטע
1923

אינהאַלט-פאַרצייכניס:

	זייט
נאָכ'ן קישינעווער פּאָגראָם	5 —10
דער פינפטער צוזאַמענפאָר פון „בונד"	11 —22
בריסעל און לאָנדאָן	23 —32
דער באַזעלער ציוניסטישער קאָנגרעס	33 —36
זשענעוו	37 —43
סלאַוועק	44 —49
דאָס קליין שטעדטעל ווייזט די ציינער	50 —52
שפּיץ	53 —56
דער אַמסטערדאַמער קאָנגרעס	57 —69
גאַפּאָן	70 —76
ערב דער רעוואָלוציע	77 —84
אָקטאָבער־טעג	85 —98
פאַר'ן אָפּפאָהרען	99 —102
צוריק אין רוסלאַנד	103—110
דעצעמבער־טעג	111—125
ווידער אַמאָל אין אויסלאַנד	126—131
„נאַשע סלאָוואָ"	132—138
דער לעמבערגער צוזאַמענפאָהר	139—147
אין דורם און אין צפון	148—156
קאָוונאָ	157—164
דער לאָנדאָנער צוזאַמענפאָהר	165—190
נאָך אַמאָל אין פינלאַנד	191—195
באַרג אַראָפּ	196—208
פּעטערבורג	209—215
צוריק אין אויסלאַנד	216—226
מעשה קאַפּלינסקי	227—231
צוויי צוזאַמענפאָהרען	232—241
וויען	242—257
ווידער אַמאָל אין רוסלאַנד	258—264

זייט

דער צעהנטער פּאוויליאָן — — — — — — — — — — — — — — — 265—275
אין „טיף ראַסיו" — — — — — — — — — — — — — — — — — 276—282
אַריאל — — — — — — — — — — — — — — — — — — — 283—288
סמאָלענסק — — — — — — — — — — — — — — — — — — 289—296
די פּאַרגעסענע — — — — — — — — — — — — — — — — — 297—307
מיר פּאָהרען ווייטער — — — — — — — — — — — — — — — 308—310
מאקאטאָוו — — — — — — — — — — — — — — — — — — 311—315
פּאַר'משפּט — — — — — — — — — — — — — — — — — — 316—319
די מאַשין אַרבייט — — — — — — — — — — — — — — — — 320—322
אויפ'ן שפּיץ מעסער — — — — — — — — — — — — — — — 323—332
די באַפרייאונג — — — — — — — — — — — — — — — — — 333—336

.55

נאָכ'ן קישינעווער פּאָגראָם

די ידיעה וועגען דער קישינעווער שחיטה האָט געמאכט אויף אלעמען א שרעקליכען איינדרוק. ווען מען דערמאנט זיך איצט אָן יענע טעג, זעהט מען ערשט בפירוש, ווי גוואלדיג עס זיינען זייט יענער צייט פארגרעבט און פארטעמפּט געוואָרען די מענשען. איצט ווערען אין די שוידערהאפטע פּאָגראָמען פאר־ניכטעט הונדערטער טויזענדער אידישע לעבענס, און גאָר נישט. די וועלט איז רוהיג און גלייכגילטיג. דעמאָלט אָבער איז מען נאָך ניט געווען „צוגעוועהנט" צו אזעלכע זאכען. און די גרויזאמע געשעהעניש האָט ממש אויפגערודערט די גאנצע וועלט. עס איז געווען א שרעקליכער קלאַפּ, און מענשען מיט שוואכע נערווען זיינען נידערשלאָגען געוואָרען. מאנכע האבען פּשוט פארלאָרען דעם קאָפּ און זיינען אריינגעפאלען אין א יאוש און אָפּהענדיגקייט. מאנכע האָבען זיך גענומען איבערקוקען זייערע מיינונגען און פּראָגראמען. פאר א טייל פון דער ציוניסטיש־געזאָנענער יוגענד איז דאָס געווען אַן ענטשיידענדער מאָמענט פון א גייסטיגען איבערברוך. ביז יענער צייט איז די ציוניסטי־שע באוועגונג געווען שטרענג „לאָיאל" און אפּאָליטיש. נאָך מיט א יאָהר פריהער האָט איינער א פיהרער פון די רוסישע ציוניסטען, דער אדוואָקאט ראָזענבוים, ערקלערט אויפ'ן מינ־סקער ציוניסטישען צוזאמענפאָהר: „מיר זיינען מעהר ווי לאָיאל"; מעהר ווי לאָיאל לגבי דער רוסישער צארישער רע־גירונג! דער פּאָגראָם, וואס איז געווען געמאכט אונטער די פליגלען און מיט דער הילף פון די רוסישע רעגירונגס־אגענטען, האָט מאנכע געעפענט די אויגען. אין דעם לינקען פליגעל פון דער ציוניסטישער יוגענד האָט אויפגעוואכט א פונק פון א

פּאָליטישער פּראָטעסט־שטימונג. עס האָט זיך אָנגעהויבן די ראַדיקאַליזירונג פון די לינקע ציוניסטען. דער קישינעווער פּאָגראָם איז געווען דער געבורטס־טאָג פון די סאָציאַליסטישע שטרעמונגען אין ציוניזם. פאַר אַנדערע עלעמענטען, ווידער, וועלכע זיינען געווען אין יענער צייט מעהר גלייכגילטיג צו די פראַגען פון אידישען לעבען, איז עס געווען א שטופּ צו דערנעהנטערען זיך צו דער אידישקייט.

עס פארשטעהט זיך, אז אויך אין אונזערע בונדישע רייהען איז דער איינדרוק געווען א געוואַלדיגער. פאַר אונז איז דאָס אָבער ניט געווען קיין איבערברוך. דער פּאָגראָם, וועלכער האָט פאַר'ן ברייטען עולם ענטפּלעקט די ראָליע פון דער צאַרישער רעגירונג, האָט פאַר אונז אַן איבעריגען מאָל באַשטעטיגט די ריכטיגקייט פון אונזער רעוואָלוציאָנערער ארבייט. מעהר נישט, צו אונזערע פריהערדיגע אויפגאַבען איז צוגעקומען א נייע: ס'איז געגעבען געוואָרען דער לאָזונג פון זעלבסטשוץ, און מען האָט זיך גענומען דורכצופיהרען דעם דאָזיגען לאָזונג אין לעבען. און ס'איז געווען דערביי קלאָר פאַר אונז אַלעמען, אז אָט די דאָזיגע נייע אויפגאַבע איז ניט עפּעס א זאַך, וואָס איז אָפּגעזונדערט פון אונזער אַלגעמיינעם רעוואָלוציאָנערען קאַמף, נאָר פאַרקערט, אז דאָס איז מעהר ניט א נייע פאָרם פון אונזער פריהערדיגער טעטיגקייט, וואָס מוז אויפ'ן ענגסטען אופן צונויפגעבונדען ווערען מיט אונזער פּאָליטישען קאַמף. מיר האָבען זיך ניט געדאַרפט אָפּזאָגען פון קיין שום פריהערדיגע מיינונגען. מיר זיינען געבליבען שטעהן פעסט אויף אונזערע פיס. און אונזער ראָלע אלס איניציאַטאָרען און אָנפיהרער פון זעלבסטשוץ האָט נאָך מעהר פאַרשטאַרקט דעם איינפלוס פון אונזער באַוועגונג.

איך האָב דעמאָלט באַקומען א פאָרשלאַג צו באַזוכען עטליבע „קאָלאָניעס“ מיט א רעפעראַט וועגען די לעצטע געשעהענישען. איך האָב זיך אוועקגעזעצט אויף עטליכע וואָכען אין דער שעהנער גרויסער מינכענער מלוכה־ביבליאָטעק און דורכשטודירט די גאַנצע ליטעראַטור וועגען אַנטיסעמיטיזם, וואָס איך האָב דאָרטען געפונען. דער ערשטער טייל פון מיין רעפעראַט האָט באַהאַנדעלט די פראַגע וועגען די אורזאַכען פון

אנטיסעמיטיזם בכלל. דער צווייטער טייל איז געווען געווידמעט די ספּעציעל רוסישע אומשטענדען, און צום סוף האָב איך גערעדט וועגען די אויפגאַבען און חטאים פון די רוסישע סאָציאַליסטען. דעם דאָזיגען רעפעראַט האָב איך געלייענט קודם כל אין מינכען גופא, דערנאָך בין איך ארויסגעפאָהרען אין קארלסרוהע, היידעלבערג און בערלין.

אין קארלסרוהע האָב איך געהאט אן אינטערעסאנטע באגעגעניש.

איך בין אָנגעקומען אהין אין דער פריה. עס האָבען מיך באגעגענט אויפ'ן וואָקזאל מיינע חברים און האָבען מיר געזאָגט, אז פאר דעם גרויסען אָפענעם רעפעראַט, וועלכער דארף פאָרקומען אין אָוועגט, ווילען זיי מאַכען א קלענערע דיסקוסיע פאר די מיטגלידער פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע גרופּען — א דיסקוסיע וועגען דער נאַציאָנאַלער פראַגע מיט אן אָנגעזעהענעם יונגען איסקראָוועץ, וואָס איז אָקאָרשט געקומען צו פאָהרען. ווער איז דער מאַן? מען רופט מיר אָן א נאָמען און איך דערמאָן זיך: איך האָב מיט א יאָהר אָנדערטהאַלבען צוריק אָנגעפיהרט אין בערן מיט א קרייזעל פון יונגע סטודענטקעס. איינע פון די דאָזיגע מיידלאַך האָט מיר דערצעהלט וועגען איהר ברודער, זעהר א פעהיגען יונגען בחור, וואָס איז פארשיקט געוואָרען אין סיביר. אָט דער בחור איז איצט געקומען פון סיביר. דער נאָמען פון דער מיידעל איז געווען בראָנשטיין, און זי איז איצט די פרוי פון דעם באַוואוסטען רוסישען קאָמוניסט קאַמענעוו, און דער ברודער איהרער, דאָס איז — דער איצט באַריהמטער טראָצקי.

מיר זיינען געגאַנגען צו דער דיסקוסיע. ניט ווייט פון דער הויז, וואו די דיסקוסיע האָט געדאַרפט פאָרקומען, האָב איך אויף דער צווייטער זייט גאַס דערזעהן א קליינע גרופּע מענשען, וואָס זיינען אויך געגאַנגען אהין. „אָט דאָ געהט ער”, האָט מען מיר געזאָגט. ס'איז געווען א הויכער, דארער יונגערמאַן, מיט לאַנגע האָר, און... אין געלע שיך. די געלע שיך האָבען זיך מיר באַזונדערס געוואָרפען אין די אויגען, ווייל אין אונזערע קרייזען פלעגט מען אין יענע צייטען אַזעלכע שיך ניט טראָגען.

ער איז געווען עהנליך צו זיין שוועסטער. אמת, זי האָט געהאַט שוואַרצע אויגען, און ער — ליכטיג־גרויע, אָבער ביידע האָבען געהאַט אין זייערע פּנים׳ער עפּעס, וואָס האָט זיי געמאַכט עהנליך צו אַ רויב־פויגעל. ביי איהם איז עס געווען נאָך בולט׳ער צוליב זיין כאַראַקטעריסטישען מויל: אַ גרויסען, אַן אויסגעקרימטען, אַ בייסענדיגען. ס׳איז אַ שרעקליכער מויל.

מיר האָבען אָפּגעדיסקוטירט אַ פּאָר שטונדען. דאָס ער־שטע וואָרט האָט גענומען איינער פון מיינע קאַרלסרוהער חברים, וועלכער האָט פאָרמולירט דאָס נאַציאָנאַלע פּראָגראַם פון „בונד״, אַזוי ווי עס איז געווען אָנגענומען אויפ׳ן פערטען צוזאַמענפאָהר פון 1901. דאַן האָט טראָצקי געהאַלטען אַ קריטיק־רעדע, און דערנאָך האָב איך איהם געענטפערט. איך געדענק שוין ניט די פּרטים פון דער דעבאַטע. איך געדענק בלויז, אַז זי איז געווען געפיהרט גאַנץ שאַרף, און — ווי דער שטייגער איז — זיינען ביידע צדדים אַוועק צופרידען מיט זיך אַליין. איך מוז זיך מודה זיין, אַז דער בחור איז מיר דעמאָלט נישט געפעלען גע־וואָרען, און אויף וויפיל איך ווייס, איז דער דאָזיגער איינדרוק געווען ביי אונז אַ געגענזייטיגער.

דאָס אינטערעסאַנטע און דאָס כאַראַקטעריסטישע איז אָבער געקומען ערשט אין אָוועגט. נאָכדעם ווי איך האָב געענדיגט מיין רעפעראַט, האָבען גענומען דאָס וואָרט אַ פּאָר ציוניסטען און גלאַט יונגעלייט מיט צודרעהטע געדאַנקען. דערנאָך האָט גערעדט טראָצקי. די ציוניסטען האָט ער געענטפערט וויציג און גוט. נאָכדעם האָט ער זיך אָבער גענומען צו מיר. די מעשה איז, וואָס איך האָב זיך „דערוועגט״ צו זאָגען אַ פּאָר האַרבע ווערטער אויפ׳ן אַדרעס פון די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטען. איך האָב זיי פאָרגעוואָרפען, וואָס זיי האָבען שטענדיג פאַר־נאַכלעסיגט די וויכטיגע אויפגאַבע צו באַקעמפען דעם אַנטי־סעמיטיזם, און איך האָב ניט געמאַכט קיין סוד פון דעם, אַז איך האַלט דאָס פאַר אַ גרויסער עולה און אַ גרויסען פעהלער, וועלכער מוז אין דער צוקונפט אויסגעמידען ווערען.

האָט זיך טראָצקי אָנגענומען די עולה פון די רוסישע סאָציאַליסטען. ערשטענס, האָט ער געזאָגט, איז עס ניט אמת. זיי האָבען יאָ באַקעמפט דעם אַנטיסעמיטיזם. והא ראיה: איז

זיין שטעדטעל ניקאָלאַיעוו האָט מען מיט יאָהרען צוריק אַמאָל אַרויסגעלאָזען אַ בלעטעל וועגען דעם; און צוויטענס, דאַרף מען טאַקע ניט באַקעמפען ס פּ ע צ י ע ל דעם אַנטיסעמיטיזם. דער אַנטיסעמיטיזם, פאַרשטעהט איהר מיר, איז מעהר ניט אַ רעזולטאַט פון דער אַלגעמיינער אומבאַוואוסטזיניגקייט פון די ברייטע מאַסען. דאַרף מען זיי מאַכען בכלל באַוואוסטזיניג, און דעמאָלט וועט זיך זייער אַנטיסעמיטיזם ממילא אויסוועפּען. רעדען מיט זיי ס פּ ע צ י ע ל וועגען אידען איז אַן איבעריגע זאַך.

דער דאָזיגער תירוץ איז געווען זעהר כאַראַקטעריסטיש. איך האָב זיך שפּעטער געטראָפען מיט איהם ביי אַן אַנדערען אַנגעזעהענעם טוער, — אויב איך האָב ניט קיין טעות, איז עס געווען ריאַזאַנאָוו, — און ס'איז געווען מעהר ניט אַן אויסרייד צו פאַרדעקען פאַר זיך אַליין די אמת'ע שווערע שולד פון די רוסישע סאָציאַליסטען.

אַ רעדנער איז טראָצקי שוין דעמאָלט געווען אַ גלענצענדער, און אַ שרייבער אויך. אָבער די אַרטיקלען, וואָס ער האָט דעמאָלט געשריבען אין דער „איסקראַ", פלעגען אַרויסרופען זעהר שאַרפע פּראָטעסטען. ס'איז געווען די צייט, ווען די „איסקראַ" האָט געפיהרט אַ שאַרפע פּאָלעמיק מיט די „ס. ר.'ען" בכלל און וועגען זייער טעראָר בפרט. מילא, געגען אַ שאַרפע פּאָלעמיק קען מען קיין זאַך ניט האָבען, און טראָצקי איז טאַקע געווען אַ שאַרפער פּאָלעמיסט. ער האָט אָבער איבערגעכאַפּט די מאָס. מיט אַ יאָהר פריהער האָט דער יונגער „ס.־ר." באַלמאַשאָוו גע'הרג'עט דעם רוסישען אינערן־מיניסטער סיפּיאַגינ'ען. האָט די „איסקראַ" אָנגעהויבען אַ גאַנצע רייסעריי אַרום דער פּערזאָן פון דעם דאָזיגען יונגען מאַרטירער. פּלוצלינג האָט זי זיך גענומען צו באַווייזען, אַז באַלמאַשאָוו איז גאָר קיין „ס.־ר." ניט געווען, נאָר עפּעס גאָר אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט. די מעשה איז געווען אַ ליגען; די „איסקראַ"־לייט האָבען זיך אָבער פאַרעקשנ'ט און גע'טענה'ט דאָס זייערע. באַלמאַשאָוו האָט בינו לבינו באַקומען זיין פּסק־דין און איז געהאַנגען געוואָרען. די פּאָלעמיק איז אָבער אָנגעגאַנגען ווייטער, און עס האָט אויסגעזעהן גלייך ווי די צדדים וואָלטען זיך געהאַמפּערט אַרום אַ מת,

יעדער ציהענדיג איהם צו זיך. ס'איז געווען עקעלדיג. און דאָס איז געווען ניט דאָס איינציגע מיאוס'ע. די גאַנצע פּאָ־לעמיק האָט געהאַט אַ ניט שעהנעם ווידער־טעם. דער חבר פון די דאָזיגע אַרטיקלען אין „איסקראַ" איז געווען טראָצקי.

דער דאָזיגער ליטעראַרישער אינצידענט איז נאָר אַ פּרט, נאָר אַ ביישפּיל. אָבער דער ביישפּיל איז אַ כאַראַקטעריסטישער פאַר'ן גאַנצען פּנים פון דעם דעמאָלסדיגען טראָצקי'ן. ער איז געווען אַ מענש מיט אַ שאַרפען צונג. און די דאָזיגע צונג האָט געהאַט איבער איהם אַ גרעסערע השפּעה ווי דער שכל. אודאי איז ער נישט געווען קיין נאַר. אדרבה, ער האָט אויך דעמאָלט געהאַט אַ גוטען קאָפּ. אָבער שטאַרקער ווי דער שכל איז געווען ביי איהם דער שטורמדיגער יונגער אימפּעט, און קודם כל — די צונג. ס'איז דאָ פאַראַן אַ רוסיש שפּריכוואָרט וועגען אַ מענשען, וואָס צוליב אַ שעהנעם וואָרט האָט ער ניט קיין רחמנות אפילו אויפ'ן אייגענעם פאָטער. דאָס וואָלט מען געקענט זאָגען וועגען טראָצקי'ן, מיט אַן אונטערשיד: פאַר איהם איז געווען וויכטיג ניט דאָס וואָרט, נאָר דאָס שטעכענדיגע וואָרט. ער איז געווען אַ שטיקעל פּלאַפּלער. מען האָט שוין דעמאָלט געזעהן, אַז דער מענש האָט אויסערגעוועהנליכע פעהיגקייטען. ער האָט גלענ־צענד געשריבען און נאָך בעסער גערעדט. אָבער ער פלעגט ניט מאַכען דעם איינדרוק פון אַ מענשען, אויף וועלכען מען קאָן זיך פאַרלאָזען. די צונג האָט ביי איהם פאַרנומען אַ צו־גרויסען אָרט.

אין די שפּעטערדיגע יאָהרען האָט ער זיך שטאַרק געביטען — געוואָרען דערוואַקסענער, סאָלידער, ערנסטער, אָבער די צונג איז געבליבען.

דער פינפטער צוזאַמענפאָהר פון „בונד.“

איך בין געפאָהרען פון קאַרלסרוהע קיין הײדעלבערג, פון הײדעלבערג קיין בערלין, גערעדט אויף פאַרזאַמלונגען, געהערט דיסקוסיעס; פון בערלין האָב איך געהאַט בדעה אומצוקערען זיך קיין מינכען. גראַד דעמאָלט אָבער האָב איך באַקומען אַ בריף פון דער צענטראַל־ביוראָ פון די בונדישע גרופען מיט אַן אויפ־פאָדערונג, איך זאָל קומען צו פאָהרען קיין זשענעװ. אין אַ קור־צער צייט אַרום האָט געדאַרפט פאָרקומען דער פינפטער צוזאַ־מענפאָהר פון „בונד“, און דער אויסלענדישער קאָמיטעט רופט צונויף אַ באַראַטונג פון די מעהר אָנגעזעהענע חברים, וואָס געפי־נען זיך אין אויסלאַנד, אַרומצורײדען געװיסע פראַגען און צוצו־גרייטען מאַטעריאַל פאַר׳ן צוזאַמענפאָהר. די דאָזיגע באַראַטונג האָט געדאַרפט פאָרקומען אין זשענעװ, און מען בעט מיך צו קומען צו אַ באַשטימטער צייט. בין איך געפאָהרען אין זשענעװ.

אויף דער זשענעװער באַראַטונג זיינען זיך צונויפגעקומען אַ צעהנדליג חברים, מיטגלידער פון אויסלענדישען קאָמיטעט און אַ רייהע אַנדערע אָנגעזעהענע טוער, וואָס זיינען ניט לאַנג געקומען פון רוסלאַנד. פון אויסלענדישען קאָמיטעט זיינען געקומען דריי מיטגלידער — דזשאַהן מיל, וועגען וועלכען איך האָב שוין פריהער דערמאָהנט; טימאָפיי (דר. קאָפעלזאָן), איינער פון אונזערע עלטסטער טוער; און אַלעקסאַנדער (אַרקאַדי קרעמער). אַלעק־סאַנדער׳ן האָב איך דעמאָלט געטראָפען צום ערשטען מאָל, אָבער געהערט וועגען איהם האָב איך שוין לאַנג. ביז׳ן גרויסען בונדישען אַרעסט פון 1898 איז ער געווען די צענטראַלע פיגור פון אונזער באַוועגונג: אַ פיאָנער, אַן אָנפיהרער און אַ טאָן־געבער. פער־

זענליך איז עס געווען אַן אייגנאַרטיגער און אינטערעסאַנטער מענש. זיין נאָמען איז שוין אַרומגעוועבט געווען מיט אַ מאַסע לעגענדעס און אַנעקדאָטען. אַ מענש פון אַ קליינעם וואוקס, אַ קיילעכדיגער, מיט גרויסע וואָנצעס און אַ קורץ־געשוירענעם בער־דעל, מיט קליינע קלוגע אויגען, שטענדיג מיט אַ פּאַפּיראָס אין מויל, איז ער אויסערליך געווען גאָר ניט אָנזעהעדיג. אונטער דעם דאָזיגען געוועהנליכען אויסזעהן האָט זיך אָבער באַהאַלטען אַן אויסערגעוועהנליך שאַרפער מח. די הויפּט־אייגענשאַפט פון דעם דאָזיגען מח איז געווען זיין קריטישער, איראָנישער שניט. אויסגעפינען אַ חסרון אין אַ זאַך, אַ שוואַכען באַוויז, אַ פאַלשע — אָדער גלאַט מיט אַ קורצען „עט" און אַ מאַך מיט דער האַנד — ראיה און אוועקמאַכען דאָס מיט אַ פּאָר שטעכעדיגע ווערטער, דאָס איז געווען פאַר איהם פון די ליבסטע זאַכען, און אַ צינגעל האָט ער געהאַט ווי אַ נאָדעל. און אַ גראָבע שפּראַך האָט ער אויך געהאַט און פלעגט ניט מורא האָבען פאַר אַ געדיכטען „רוסישען וואָרט". קען מען נאָך מיינען, אַז ער איז געווען אַ שלעכטער און אַ בייזער? איז פּונקט פאַרקעהרט. אַ גאָלדענע נשמה! אַ ווייכהאַרציגער, גוטמוטיגער מענש. נאָר וואָס דען? די שאַ־לעכץ איז געווען אַ האַרטע, און אַמאָל קומט אַ גרויסע האַרטקייט און גראָבקייט דוקא פון ווייכהאַרציגקייט און פון שעמעוודיגקייט. און דער דאָזיגער עלטערער גראָבער איד האָט טאַקע געהאַט אין זיך אַ היבש ביסעל שעמעוודיגקייט. ער האָט, למשל, מורא געהאַט אַרויסצוטרעטען עפענטליך, זיך אַריינגעשלאָגען אין קאָפּ, אַז ער קען ניט רעדען, און מ'האָט איהם מיט צוואַנגען ניט געקענט אַרויפשלעפּען אויף דער טריבונע. איך געדענק אַזאַ מין עפּיזאָד: דאָס איז שוין געווען שפּעטער, אין 1906, אין ווילנא. כ'בין אַנ־וועזענד געווען אויף אַ זיצונג פון צ. ק. און מען האָט צווישען אַנדערע זאַכען באַשלאָסען צו שיקען אימיצען אויף אַ צוזאַמענ־פאָהר פון די אייזענבאַהן־אַנגעשטעלטע (אין יענער צייט איינע פון די וויכטיגסטע אָרגאַניזאַציעס אין רוסלאַנד) צו באַגריסען איהם אין נאָמען פון „בונד". מען שלאָגט פאָר אַלעקסאַנדער'ן. יענער ווערט געוואַלדיג צוקאָכט: „משוגע זייט איהר? איך זאָל פאָהרען? איך זאָל רעדען? עס הויבט זיך ניט אָן!" ס'איז אָבער אויסגעקומען, אַז קיין צווייטער האָט ניט געקענט פאָהרען,

און דער צ. ק. באשליסט: אַלעקסאַנדער (דאַמאָלסט האָט ער שוין געהייסען סאָלאָמאָן) ווערט געשיקט. שפּרינגט ער אויף אין אַ געוואַלדיגען כעס, לויפט ארויס פון צימער, דערלאַנגט אַזאַ קלאַפּ מיט'ן טיר, אַז דאָס הויז טרייסעלט זיך, און... פאָהרט פונ־דעסטוועגען: אַז דער צ. ק. הייסט, איז ניטאָ קיין ברירה. אין עטליכע טעג ארום קומט ער צוריק. „נו?" — פרעגען מיר איהם. „פאַרברענט זאָלט איהר ווערען — ענטפערט ער אויף זיין שטייגער — ווי נאָר איך בין אריינגעקומען אין דעם זאַל, שלעפּט מען מיך ארויף אויף דער טריבונע און מען הייסט מיך רעדען. וועגען וואָס? וואָס דו ווילסט, אָבער רעד! און וואָס מיינט איהר — ניט ער צו מיט אַ פאַרשעהמטען און פאַרוואונדערטען שמייכעל — איך האָב טאַקע גערעדט, און ס'איז געווען גאַרניט שלעכט." דער איד איז דאַמאָלסט געווען אַ יאָהר פערציג אַלט.

מען האָט מיר אַמאָל דערצעהלט, ווי אַזוי אַלעקסאַנדער האָט זיך צעקריגט מיט פּלעכאַנאָוו'ען. דאָס איז געווען נאָך אין די ניינציגער יאָהרען. פּלעכאַנאָוו איז געווען אין ציריך, און אַלעקסאַנדער איז געקומען פון רוסלאַנד צו פיהרען מיט איהם אונטער־האַנדלונגען וועגען עפּעס אַ פּאַרטיי־ענין. זיי האָבען זיך געטראָפען ערגעץ אונטער דער שטאָדט אין אַ וועלדעל. צוזאַמען מיט פּלעכאַנאָוו'ען זיינען געקומען אַקסעלראָד און וויערא זאַסוליטש. מען דאַרף וויסען, אַז פּלעכאַנאָוו האָט ליב געהאַט דרך־ארץ און איז געווען צוגעוואוינט, אַז מען זאָל מיט איהם רעדען מיט גרויס אַכטונג. אָבער אַלעקסאַנדער און דרך־ארץ — דאָס זיינען צוויי גאָר ווייטע זאַכען. האָט זיך אָנגעהויבען אַ ויכוח, ווערט פּלעכאַנאָוו צוהיצט און רעדענדיג וועגען עפּעס אַ זאַך, מאַכט ער: „איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אַז עס מוז זיין אַזוי". מאַכט אַלעקסאַנדער איינעם פון זיינע איראָנישע זשעסטען און לאָזט אויס מיט אַ שטעכעדיגען שמייכעל: „הערסט! ער האָט געזאָגט!" דערלאַנגט זיך פּלעכאַנאָוו אַ קעהר און ניט זאָגענדיג ווייטער קיין איין וואָרט, געהט ער אוועק צוזאַמען מיט זיינע חברים, און אַלעקסאַנדער בלייבט אַליין אין וואַלד. פון יענער צייט אָן פלעגען זיי ניט רעדען.

דיזער מענש פלעגט האָבען אויסערגעוועהנליך וויציגע איינפאַלען. אין 1902, ווען ער האָט שוין געלעבט אין אויסלאַנד, האָט ער זיך

אריבערגעכאפּט אונלעגאַל אין רוסלאַנד, אין ביאַליסטאָק, וואו ס'איז דאַמאָלסט פאָרגעקומען אַ קליינע קאָנפערענץ מיט עטליכע רוסישע חברים. באַלד נאָך דער קאָנפערענץ זיינען אַלע ארעסטירט געוואָרען, נאָר אַלעקסאַנדער האָט זיך אַרויסגעראַטעוועט. ער איז שוין געווען אויפ'ן וואָקזאַל און געקליבען זיך אָוועקצופאָהרען. פּלוצלונג זעהט ער, אַז עס געהען נאָך איהם נאָך שפּיאָנען, און אָט־אָט וועלען זיי איהם אַרעסטירען. זיי וואַקלען זיך אָבער נאָך. קענטיג, אַז זיי זיינען ניט אינגאַנצען זיכער, אַז דאָס איז טאַקע דער „נפש”. טוט זיך אַלעקסאַנדער אַ כאַפּ, געהט צו צום זשאַנדאַרם, וואָס געהט אַרום אויף דער פּלאַטפאָרמע, מאַכט אַ מינע פון אַ פּראָסטען אידען און הויבט אָן צו טענה'ן, אַז ער האָט פאַרלאָרען זיין בילעט און אַז'ער האָט ניט קיין געלט צו פאָהרען ווייטער, און אַז דער זשאַנדאַרם זאָל איהם לאָזען פאָהרען אומזיסט. זעהענדיג, אַז דער מענש שמועסט מיט אַ זשאַנדאַרם, האָבען די שפּיאָנען געמיינט, אַז ס'איז געווים ניט דער, וועמען זיי זוכען, און האָבען איהם געלאָזט צורוה, און אַלעקסאַנדער איז בשלום אוועקגעפאָהרען.

די לעצטע פּאָר יאָהר פאַר דער בעראַטונג האָט ער פאַרבראַכט אין לאָנדאָן. צוליב איהם האָט מען אייגענטליך געדאַרפט אַריבערטראָגען אַהין דעם אויסלענדישען קאָמיטעט פון „בונד”. וואָרים אין יאָהר 1901 האָט זיך געטראָפען אַזאַ מעשה: בעת די גרויסע סטודענטען־אונרוהען פון יענעם יאָהר איז אין זשענעוו פאָרגעקומען אַ רוסישע דעמאָנסטראַציע. מען איז געגאַנגען צום רוסישען קאָנסולאַט און מען האָט אַראָפּגעריסען פון הויז דעם קייזערליכען אָדלער. אַ טייל אָנטיילנעהמער אין דער דעמאָנסטראַציע זיינען אַרעסטירט געוואָרען און אַרויסגעשיקט געוואָרען פון דער שווייץ. צווישען זיי איז אויך געווען אַלעקסאַנדער. האָט ער געמוזט אָפּפאָהרען אין לאָנדאָן, און צוזאַמען מיט איהם האָט זיך אַריבערגעקליבען דער אויסלענדישער קאָמיטעט.

פון די אַנדערע טהוער זיינען געווען אָנוועזענד מיינע צוויי אַלטע מינסקער באַקאַנטע — באַרים פרומקין און זשעניאַ הורוויטש, וועלכע איז דאַמאָלסט באַלד נאָך דער בעראַטונג אוועקגעפאָהרען אין אַמעריקאַ. ווייטער זיינען געווען צוויי ווילנער — לענסקי (איצט איז ער אַ קאָמוניסט און, ווי מען גיט מיר איבער, אַ געהילף פון פאָרזיצענדען פון דער „טשערעזוויטשייקע”) און מאַקס מאַזאַ־

ווער. אַ חוץ זיי זיינען נאָך געקומען צוויי חברים, וועמעס נעמען זיינען אין די שפּעטערע יאָהרען געוואָרען ברייט באַקאַנט. דאָס זיינען געווען ליבער און אַבראַמאָוויטש.

מיט ליבער'ן האָב איך זיך בעקענט מיט עטליכע חדשים פריהער, ווען ער איז געקומען פון רוסלאַנד. ער איז שוין דאָמאָלסט געווען אַ גאַנץ וויכטיגער טהוער; נאָך ניט קיין מיטגליד פון צענטראַלען קאָמיטעט (דערצו איז ער נאָך געווען צו יונג און צו היציג), אָבער דאָך אַ פּראָפעסיאָנעלער טוער. אין די פריהערדיגע יאָהרען פלעגט ער פאַרברענגען אַ צייט אויך אין די שווייצערישע קאָלאָניעס און איז געווען באַקאַנט דאָרטען אונטער'ן נאָמען איסאַקאָוו. אין רוסלאַנד איז זיין נאָמען צו יענער צייט געווען — אָשר. אַלט איז ער געווען בלויז 23 יאָהר, אָבער אויסגעזעהן אַ סך עלטער. זעהר בלאַס מיט אַ טונקעל-געלער פאַרב פון פנים, מיט אַ שוואַרצען באָרד און ברענענדיגע שוואַרצע אויגען, אַ דאַרער, אַ קרענקליכער, געוואַלדיג נערוועז, מיט אַ פייערדיגען טעמפּעראַמענט, מיט אַ זעלטענער ענערגיע און איבערגעבענהייט, אַ גלענצענדער רעדנער. ס'איז געווען אַ טיפּישער רעוואָלוציאָנער. ס'איז געווען אַ מענש, אויף וועלכען מען האָט געלעגט די גרעסטע האָפנונגען; און מען מעג זאָגען וועגען איהם וואָס מען וויל, אָבער אַ טויג-מענש איז ער קיינמאָל ניט געוואָרען. נאָך דער פעברואַר-רעוואָלוציע פון 1917 האָט ער זיך אַרויסגערוקט אויפ'ן סאַמע ערשטען פּלאַן און פאַרנומען אַן אָרט צווישען די ערשטקלאַסיגע פּאָליטישע פיגורען. שפּעטער האָט איהם זיין טעמפּעראַמענט פאַרטראָגען ווייט אַראָפּ פון וועג. אין די באָלשעוויסטישע קרייזען איז זיין נאָמען געוואָרען אַ זידעל-וואָרט. איך האָב ליידער, ניט קיין גענויע ידיעות, ווי ווייט ער איז אַוועק אויף רעכטס. איך רעכען, אַז אין דעם, וואָס די באָלשעוויקעס דערצעהלען וועגען איהם, איז דאָ אַ סך פאַלשקייט. וואָרים וואָלט ער באמת געווען אַזאַ קאָנטר-רעוואָלוציאָנער, ווי זיי זאָגען אויף איהם, וואָלט ער ניט אַרומגעגאַנגען פראַנק און פריי (מען האָט איהם אפילו עטליכע מאָל אַרעסטירט, אָבער אַלע מאָל באַפרייט אָהן אַ משפּט). איין זאַך קען איך אָבער יאָ זאָגען: ווי שטאַרק ער זאָל ניט פאַרבלאָנדזשען, איז אַלענפאַלס יעדע האַנדלונג זיינע אַלע מאָל אַן אויסדרוק פון אַן אַבסאָלוט עהרליכער, טיף-אויפריכטיגער איבערצייגונג. ער גע-

הערט צו די פּערזענליך ריינסטע מענשען, וועלכע איך האָב נאָר אמאָל געטראָפען.

אבראמאָוויטש׳ען האָב איך צום ערשטען מאָל געטראָפען אויף דער זשענעווער בעראַטונג. ער איז אויך מיט עטליכע חדשים פריהער אוועקגעפאָהרען פון רוסלאַנד. ער איז אויך געווען א יונגער מענש פון א יאָהר 24 און אויך אויסגעזעהן עלטער פון זיינע יאָהרען. ער האָט ניט געהאַט דעם אויסערליכען גלאַנץ פון ליבער׳ן. ער איז אָבער געווען שוין דאַמאָלסט א מענש פון א מעהר ברייטער און פילזייטיגער בילדונג און פון א טיפערען גענראַנק. א מעהר רוהיגער, ווי ליבער, א געלאַסענער רעדנער (קיין שרייבער זיינען זיי דאַמאָלסטביידע ניט געווען), אָבער א מענש מיט אן אייזערנעם ווילען און אן אייזערנער אויסגעהאַלטענקייט. אין די פּאַרטיי־קרייזען האָט מען איהם דאַמאָלסט ווייניגער געקענט, ווי ליבער׳ן. ער איז נאָך ניט געווען קיין „פּראָפעסיאָנאַל״, נאָר אן אָרטיגער טוער. אָבער שוין אין א יאָהר ארום איז ער אריין אין דעם צענטראַלען קאָמיטעט.

די דאָזיגע צוויי מענשען זיינען געווען די סאַמע בעדייטענדסטע פאָרשטעהער פון דעם יונגען בונדישען דור, און מען האָט פון זיי ביידע ערוואַרט זעהר פיל.

ווי איך האָב שוין פריהער אָנגעוויזען, האָט אונזער בעראַטונג געדאַרפט טהאָן א צוגרייטונגס־ארבייט צו דעם קומענדען צוזאַמענפאָהר פון „בונד״. די צוויי הויפּט־פראַגען, וואָס זיינען געשטאַנען אויף דער טאַגעסאָרדנונג, זיינען געווען — די נאַציאָנאַלע פראַגע און די בעציהונג פון „בונד״ צו דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. די ערשטע פראַגע איז געשטאַנען צוליב דעם, וואָס די רעזאָלוציע פון פערטען צוזאַמענפאָהר, וועלכער האָט מיט צוויי יאָהר פריהער פאָרמולירט דאָס נאַציאָנאַלע פּראָגראַם פון „בונד״, איז געווען ניט אינגאַנצען בעפרידיגענד און פלעגט ארויסרופען גאַנץ שטאַרקע חלוקי דעות. די צווייטע פראַגע איז אָבער געווען בעזונדערס ברענענדיג, וואָרים מען האָט געהאַלטען ערב א צוזאַמענפאָהר פון דער רוסלענדער פּאַרטיי; דעם דאָזיגען צוזאַמענפאָהר האָט געהאַלטען אין צוגרייטען אן אָרגאַניזאַציאָנס־קאָמיטעט, געבילדעט פון די „איסקרא־לייט; די העצע געגען דעם „בונד״ איז דערגאַנגען ביז צו דער העכסטער מדרגה און ס׳איז

געווען קלאָר, אַז די דאָזיגע פראַגע וועט אויפ'ן צוזאַמענפאָהר גע־שטעלט ווערען אויפ'ן שפּיץ מעסער. מען האָט דעריבער געדאַרפט זיך גוט פאַרטראַכטען וועגען אונזערע פאָדערונגען צו דער פּאַרטיי און אויסאַרבייטען גענויע אינסטרוקציעס פאַר די בונדישע דעלע־גאַטען.

מיר האָבען זיך גענומען צו ביידע פראַגען מיט דער גרעס־טער אָנשטרענגונג. איך געדענק, ווי מיר פלעגען מיט אבראַמאָ־וויטש'ען זיצען בעת די הפסקות פון דער באַראַטונג אין אַ זשע־נעווער גאָרטען און שלייפען די רעזאָלוציע וועגען דער נאַציאָנאַלער פראַגע, פּלפּול'ענדיג זיך וועגען יעדען אויסדרוק, אויסטאָקענדיג יעדען וואָרט. סוף כל סוף איז די רעזאָלוציע פאַרטיג געוואָרען, און די באַראַטונג האָט זי אָנגענומען. מען האָט מיר געגעבען דעם אויפטראַג צוצוגרייטען אַ רעפעראַט פאַר'ן צוזאַמענפאָהר, און איך האָב דאָס טאַקע צוגעגרייט און אָנגעשריבען.

אויך וועגען דער אָרגאַניזאַציאָנס־פראַגע האָט מען אויסגע־אַרבייט אַ גרויסע רעזאָלוציע — אַ פּראָיעקט פון סטאַטוט, וואו אונזערע פאַרלאַנגען זיינען געווען אויסגעדריקט אין אַ גאַנצער רייהע פון קלאָר־פאָרמולירטע פּונקטען. דאָ האָט מען געשלאָסען די באַראַטונג, און איך האָב זיך אויף אַ קורצע צייט אריבערגעכאַפּט קיין בערן.

דער צוזאַמענפאָהר גופא האָט זיך אָנגעהויבען מיט עטליכע וואָכען שפּעטער. אַלע פריהערדיגע צוזאַמענפאָהרען פון „בונד" זיינען פאָרגעקומען אין רוסלאַנד. דאָס מאָל איז אָבער די אַרבייט פון די שפּיאָנען געוואָרען אַזוי אינטענסיוו, אַז מיר האָבען געהאַל־טען פאַר צו ריזיקאַליש צו שטעלען אין געפאַהר די גאַנצע עקזיס־טענץ פון דער אָרגאַניזאַציע; אונזער באַראַטונג האָט געפונען, אַז איצט דאַרף מען אָפּטרעטען פון דער טראַדיציע און מאַכען דעם צו־זאַמענפאָהר אין אויסלאַנד. צו באַשליסען דאָס האָבען מיר ניט געהאַט ניט קיין רעכט און ניט קיין מעגליכקייט; דער בעל הבית איז געווען דער צענטראַלער קאָמיטעט; אָבער מיר האָבען בעשלאָ־סען צו שיקען ליבער'ן אין רוסלאַנד צום צ. ק., איבערצוגעבען איהם אונזער מיינונג און ווירקען, אַז זי זאָל אָנגענומען ווערען. דער צ. ק. האָט טאַקע געפאָלגט אונזער עצה (און אפשר האָט ער שוין סיי ווי געהאַט בדעה צו טאָן אַזוי), און דער צוזאַמענפאָהר

איז פֿאַרגעקומען אין צירִיך. ניט קוקענדיג דאַרויף, זיינען אַלע כּללים פֿון קאָנספּיראַציע אָפּגעהיט געוואָרען אויפֿ'ן גלענצענדסטען אופֿן. קיינער, אַ חוץ די דעלעגאַטען און אַ פּאָר חברים, וועלכע האָבען מיטגעהאָלפֿען אין דעם אָרגאַניזירען דעם צוזאַמענפֿאָהר, האָט ניט געוואוסט, וואו ער איז פֿאַרגעקומען, און אפילו נאָך אַ צייט מיט יאָהרען שפּעטער איז דאָס נאָך אַלץ געווען אַ סוד.

אַ חוץ די דעלעגאַטען, וואָס זיינען געקומען פֿון רוסלאַנד, און דעם אויסלענדישען קאָמיטעט, האָט מען צוגעלאָזען אויפֿ'ן צוזאַמענפֿאָר בלויז באָרים פּרומקין און מיר.

איך האָב געוואַרט אויפֿ'ן צוזאַמענפֿאָהר מיט דער גרעסטער אונגעדולד. צום ערשטען מאָל אין מיין לעבען האָב איך זיך געדאַרפֿט באַטייליגען אין אַ צוזאַמענפֿאָר פֿון „בונד". בעת די ערשטע דריי צוזאַמענפֿאָהרען בין איך נאָך ניט געווען קיין מיטגליד פֿון דער אָרגאַניזאַציע; ווען עס איז פֿאַרגעקומען דער פֿערטער צוזאַמענפֿאָר, בין איך גראַד געזעסען אין טורמע; אַזוי אַרום האָב איך ערשט אין יאָהר 1903 געהאַט דעם כּבוד און דאָס פֿאַרגעניגען צו באַטייליגען זיך אין דער זיצונג פֿון דעם פּאַרטיי־פּאַרלאַמענט.

ווען איך בין געקומען אין צוריך און אַריין אין זאַל (ס'איז געווען אַ קליין צימערל ביי אַן „אַלקאָהאָל־פֿרייען רעסטאָראַן", ניט ווייט פֿון וואָקזאַל), זיינען שוין אַלע דעלעגאַטען געווען אויפֿ'ן אָרט. עס זיינען געזעסען עטליכע צעהנדליג מאַן (און אַ פּאָר פֿרויען); צום טייל מענשען פֿון די מיטעלע יאָהרען, צום טייל יונגע לייט. איך בין געווען איינער פֿון די סאַמע אינגסטע. קיין באַקאַנטע האָב איך צווישען דעם עולם (חוץ די „אויסלענדער") ניט געהאַט. ווי נור איך בין אַבער אַריין אינ'ם צימער, איז צו מיר צוגעגאַנגען אַ הויכער, דאַרער איד, מיט אַ געלע באָרד, אַ קוק געטאָן אויף מיר מיט אַ שמייכעל און געפֿרעגט: „איהר דערקענט מיר ניט?" און איך האָב זיך באַלד דערמאָנט. מיט עטליכע יאָהר פֿריהער אין מינסק, האָב איך אַמאָל געטראָפֿען ביי דעם עלטערען גערשוני (דעם דאָקטאָר) צוויי מענשען. איינער פֿון זיי איז געווען אַ הויכער יונגער מאַן אין אַ בלויער בלוזע, דעם צווייטען געדענק איך ניט; זיי זיינען געלאָפֿען פֿון סיביר און, ווי דער שטייגער איז, זיינען זיי פֿאַרפֿאָרען צו גערשוני. גער־

שוני האָט מיך דאָמאָלט אַרויסגערופען אין אַ צווייטען צימער און געוויזען מיר אַ פּאַס. דער פּאַס איז געווען אַ פּאַרטיגער, מיט אַ נאָמען און מיט אַ שטעמפּעל, עס האָט אָבער נאָך געפעהלט די אונטערשריפט פון „סטאַראָסטאַ". „נאַט אייך אַ פּען און שרייבט אונטער", האָט ער מיר געזאָגט. איך האָב אונטערגעשריבען דעם נאָמען פון אַ „סטאַראָסטאַ" און דער הויכער יונגער מאַן האָט באַקומען דעם פּאַס. אָט דאָס איז געווען דער הויכער איד מיט דעם געלען באָרד, און דאָס איז געווען דער אָפיציעלער פאַרשטעהער פון צענטראַלען קאָמיטעט, די הויפּט פיגור פון „בונד", דער באַוואוסטער נח.

נח איז געווען אין יענע יאָהרען דאָס זעלבע, וואָס אַלעקסאַנדער איז געווען ביז׳ן יאָהר 1898 — די צענטראַלע אַקס פון דער פּאַרטיי. אַ געלאַסענער רייפער מענש, וועלכער פלעגט רעדען לאַנגזאַם, אבוועגענדיג יעדען וואָרט, אַ פּאַרזיכטיגער, אַ פּינקטליכער, אַ געוויסענהאַפטער, אָן איבערגעבענער, איינער פון די מענשען ביי וועלכע מען פיהלט, אַז מען קען זיך פאַרלאָזען אויף זיי, ווי אויף אַ שטיינערנעם באַרג — אַן אמת׳ער פירער פון אַן אומלעגאַלער פּאַרטיי. ביי היינטיגען טאָג איז ער שוין ווייט איבער 25 יאָהר אין דער באַוועגונג, און ער איז נאָך אַלץ דער זעלבער געטרייער בונדיסטישער טוער, ווי אין די לאַנג פאַרגאַנגענע אַמאָליגע צייטען.

אַ צווייטער מיטגליד פון צענטראַל-קאָמיטעט איז געווען וויטאַלי (יודין-אייזענשטאַט). שוין דעמאָלט איז ער געווען איבער 35 יאָהר אַלט (פאַר יענער צייט איז עס געווען אַן אמת׳ער „זקן"). אַ ברייטער, אַ דיקליכער, מיט אַ גרויסען שוואַרצען באָרד, האָט ער געהאַט אַ בעל הבית׳שען אויסזעהן, וואָס פלעגט איהם זעהר קומען צוניץ ביי דעם קאָנספּיראַטיווען אונלעגאַלען לעבען. אויף דער אייזענבאַהן פלעגט מען איהם האַלטען פאַר אַ סוחר. איבריגענס פלעגען אַלע מיטגלידער פון צענטראַל-קאָמיטעט זיך באַמיהען צוליב קאָנספּיראַציע אויסצוזעהן וואָס מעהר בעל-הבית׳ש. עס האָט זיך מיר באַלד געוואָרפען אין די אויגען, וואָס זיי פלעגען אַלע טראָגען האַרטע היטלען (פאַר מיר איז דאָס געווען אַ סימן פון אַ „בורזשואַזען" אויסזעהן)..

ווייטער זיינען דאָ געווען נאָך צוויי מיטגלידער פון צ. ק. —

רחמיאל (וויינשטיין) און יונה (קאָגען). דער ערשטער האָט גע־שפּילט אין די רעוואָלוציאָנערע יאָהרען אין רוסלאַנד אַ גאַנץ באַ־דייטענדע ראָלע; איצט איז ער אַ קאָמוניסט. דער צווייטער איז אויך געוואָרען אַ קאָמוניסט און פאַרנעהמט אַ וויכטיגען פּאָס־טען אין דער רוסישער מיסיע אין בערלין.

אין פּרעזידיום פון צוזאַמענפאָר זיינען אויסגעקליבען געוואָ־רען פיר אָנגעזעהענסטע מענשען: צוויי מיטגלידער פון צענטראַ־לען קאָמיטעט (נח און וויטאלי) און צוויי מיטגלידער פון אויס־לענדישען קאָמיטעט (אַלעקסאַנדער און וולאַדימיר קאָסאָווסקי). די דאָזיגע צוויי פּאָרן פלעגען זיך בייטען אַ זיצונג נאָך אַ זיצונג.

דער פּונקט וועגען דער נאַציאָנאַלער פראַגע האָט ניט פאַר־נומען זעהר אַ סך צייט. נאָכדעם ווי איך האָב איבערגעלייענט (אויף רוסיש) מיין רעפעראַט און ליבער האָט איהם איבערזעצט אויף אידיש, האָט זיך אָנגעהויבען אַ דיסקוסיע. די מיינונגס־פאַרשידענהייטען זיינען געווען גאַנץ טיפע. עס האָבען זיך גע־הערט אַ פּאָר רעדעס מיט אַן אָבקלאַנג פון אַסימילאַטאָרישע שטי־מונגען: — די אידען ווילען בשום אופן ניט קענען עקזיסטירען אַלס נאַציע, און אַווטאָנאָמיע איז אַן אַבסאָלוט איבעריגע זאַך. מעס־טענדיג אויפ'ן אויג, קען מען זאָגען, אַז די אַנהענגער און די געג־נער פון דעם נאַציאָנאַלען פּראָגראַם האָבען זיך אויף יענעם צו־זאַמענפאָר צעטיילט גלייך אויף גלייך. ביי אַזעלכע באַדינגונגען איז געווען קלאָר, אַז קיין אויטאָריטעטע רעזאָלוציע קאָן ניט אָנ־גענומען ווערען. די פראַגע מוז נאָך ברייטער דיסקוטירט ווערען אין דער פּאַרטיי־פּרעסע. דער צענטראַלער קאָמיטעט האָט דעריבער פאָרגעלעגט אָראָפּצונעהמען די פראַגע פון טאַגעס־אָרדנונג, און דער צוזאַמענפאָהר האָט אָנגענומען דעם דאָזיגען פאָרשלאַג. נאָך מעהר, עס איז באַשלאָסען געוואָרען אויסצומעקען אַפילו די דעבאַ־טען פון די פּראָטאָקאָלען, און ניט דערמאָנען אין דעם באַריכט, אַז די דאָזיגע פראַגע איז בכלל געשטאַנען אויף דער טאַגעס־אָרדנונג. מען האָט געהאַט מורא, אַז עס וועט מאַכען אַ שלעכטען איינדרוק, ווען מען וועט זיך דערוויסען, אַז דער צוזאַמענפאָהר האָט אַרומ־גערעדט אַ פראַגע און ניט אָנגענומען קיין באַשלוס.

זעהר אַ סך צייט האָט פאַרנומען אַ צווייטע פראַגע: וועגען דער באַציהונג צו דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַר־

טיי, ריכטיגער געזאָגט, וועגן דעם אָרט, וואָס דער „בונד" דאַרף פאַרנעמען אין דער פּאַרטיי. וואָרום דער „בונד" איז געווען אַ טייל פון דער רוסלענדער פּאַרטיי פון דעם ערשטען טאָג אָן פון איהר גרינדונג.

אויף וויפיל איך געדענק, זיינען ביי אונז ניט געווען קיין באַדייטענדע מיינונגס־פאַרשידענהייטען. שוין מיט צוויי יאָהר פריהער איז באַשלאָסען געוואָרען, אַז די אַלגעמיינע פּאַרטיי זאָל זיין אַ פעדעראַציע פון די נאַציאָנאַלע אָרגאַניזאַציעס. ביי דער מיינונג איז געבליבען אויך דער פינפטער צוזאַמענפאָהר און מען האָט אָנגענומען אַ רייהע פּונקטען, וועלכע האָבען אויסגעדריקט דעם דאָזיגען געדאַנק. מיר האָבען אָבער אַלע געוואוסט, אַז דער פּאַרטיי־צוזאַמענפאָהר וועט אין זיין גרעסטער מעהרהייט באַשטעהן פון די „איסקרא"־לייט, און אַז זיי וועלען גאַנץ באַשטימט אָפּוואַרפען אונזער פּראָיעקט. האָט מען געדאַרפט באַשליסען, וואָסערע הנחות אונזערע דעלעגאַטען קענען מאַכען. און אַזוי אַרום האָט דער צוזאַמענפאָהר געמוזט חוץ דעם פּראָיעקט־מאַקסימום אויסאַרבייטען נאָך אַ פּראָיעקט־מי־נימום, וועלכער דאַרף ענטהאַלטען יענע אבסאָלוט נויטווענדיגע באַדינגונגען, פון וועלכע דער „בונד" קען זיך בשום אופן ניט אָפּ־זאָגען. אויב דער דאָזיגער מינימום וועט אויך אָפּגעוואָרפען ווע־רען, דאַן דאַרפען אונזערע דעלעגאַטען ערקלערען, אַז דער „בונד" טרעט אַרויס פון דער רוסלענדער פּאַרטיי.

ביים אויסאַרבייטעןביידע באַשלוסען זיינען פאָרגעקומען זעהר ליידענשאַפטליכע דעבאַטען. ניט קוקענדיג אויף די פאַרבי־סענע פּאָלעמיק, וואָס די „איסקרא" האָט אין משך פון די צוויי יאָהר געפיהרט נעגען דעם „בונד", האָט אַ טהייל פון אונזערע לייטע נאָך אַלץ ניט אָנגעוואָרען אַ געוויסען צוטרויען צו די טוערס פון דער רוסישער באַוועגונג. ביי אַ גאַנצער רייהע פּונק־טען, וועלכע האָבען געדאַרפט באַוואָרענען די רעכט פון אונזערע אָרגאַניזאַציעס, פלעגען די דאָזיגע חברים טענה'ן: „וואָס דאַרפט איהר זיך פאַרנעהמען מיט אַזעלכע פּרטים? דאָס זיינען דאָך זעלבסטפאַרשטענדליכע זאַכען. קיינער וועט דאָך ניט זיין געגען דעם. ס'איז אַן איבעריגע זאַך צו רעדען וועגען דעם". אַ צווייטער טהייל אָבער — און קודם כל די, וואָס האָבען געלעבט אין אויס־

לאנד און זיינען געווען נאָהענטער באַקאַנט מיט די אמת'ע כונות פון דער „איסקרא", האָבען געהאַלטען, אז אין אַזעלכע פאַלען איז ניטאָ קיין „זעלבסטפארשטענדליכע" זאכען. זיי האָבען אָנגעוויזען, אז די „איסקרא" האָט אונז פיינט ווי די גאַל, אז זי שטרעבט צו פאַרניכטען דעם „בונד" פאַר יעדען פּרייז. און אויב דער „בונד" וויל פאַרבלייבען אין דער פּאַרטיי, דאַרף ער האָבען גאַנץ באַשטימטע און גאַנץ גענויע גאַראַנטיעס, אז מען וועט איהם טאַקע לאָזען לעבען. פאַרלאָזען זיך אויף יענעמ'ס יושר איז נאאיוו און ניט דערלאָזבאַר.

די ווייטערדיגע געשעהעניסען האָבען דערוויזען, אז גערעכט איז געווען טאַקע אָט דער צווייטער צד. דאָס, וואָס פאַר אונזערע נאאיווע חברים איז געווען אַ „זעלבסטפארשטענדליכע זאַך", איז פאַר דער „איסקרא" געווען פּונקט פאַרקערט, דער גרעסטער חטא. פאַר זיי איז געווען גראָד „זעלבסטפארשטענדליך", אז מען דאַרף אָננעמען אַלע מיטלען כדי דער „בונד" זאָל אינגאַנצען אויפהערען צו עקזיסטירען.

סוף כל סוף האָט מען אויסגעאַרבייט דיביידע פּראָיעקטען. די מעהר פאָרזיכטיגע חברים, וועלכע האָבען געשטאַנען פאַר די גענויע גאַראַנטיעס, האָבען אין אַלגעמיין אויסגעפיהרט.

דאָס זיינען געווען די צוויי הויפּט־פראַגען. חוץ דעם האָט דער צוזאַמענפאָהר אָנגענומען אַ רעזאָלוציע וועגען ציוניזם, אָפּגעשאַפט דעם פריהערדיגען באַשלוס וועגען „אָרגאַניזירטער נקמה", באַשלאָסען, אז דער צענטראַלער קאָמיטעט זאָל חוץ דעם צענטראַלען אָרגאַן, „די אַרבייטער־שטימע", אַרויסגעבען נאָך אַ פּאָפּולערע צייטונג. און אַזוי ווייטער. דאַן איז מען זיך פונאַנדערגעפאָהרען. געבליבען זיינען אין אויסלאַנד יענע חברים, וועלכע האָבען געדאַרפט פאָהרען אויפ'ן צוזאַמענפאָהר פון דער רוסלענדער פּאַרטיי.

.57

בריסעל און לאָנדאָן.

דער „בונד" האָט געהאַט דאָס רעכט צו שיקען אויפ'ן פּארטיי-צוזאַמענפאָהר בלויז 5 דעלעגאַטען: דריי פון צענטראַלען קאָמי-טעט און צוויי פון אויסלענדישען. דער צענטראַלער קאָמיטעט האָט געשיקט צוויי אָנגעזעהענסטע מיטגלידער, נח און יודינ'ען. אַלס אַ דריטען האָט ער דעלעגירט ליבער'ן, וועלכער איז טאַקע גע-וואָרען דער הויפּט-רעדנער פון דער בונדישער דעלעגאַציע. פון דעם אויסלענדישען קאָמיטעט האָבען געדאַרפט פאָהרען אַלעקסאַנ-דער און וולאַדימיר. מען האָט זעהר געוואָלט, אַז איך זאָל אויך זיין אין דער דעלעגאַציע, אָבער ס'איז שוין ניט געווען קיין אָרט. די אויבען-דערמאָנטע פינף מענשען זיינען געווען דורכאויס נויט-ווענדיג, און קיין זעקסטען האָט מען ניט געטאָרט שיקען. האָב איך זיך צוזעגענט מיט דער חברה און אַוועקגעפאָהרען אין אַ זומער-וואוינונג ביי דער פּיערוואַלדשטעטער אָזערע, אין וועגיס.

קוים האָב איך אָבער דאָרטען פאַרבראַכט עטליכע טעג, באַ-קום איך אַ טעלעגראַמע: פאָהרט תיכּף גרויס קיין בריסעל.

עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז מען האָט פּאָרט געפונען אַ מיטעל ווי אַזוי מיך איינצושליסען אין דער דעלעגאַציע. מען האָט דורכגעפיהרט, אַז אַלעקסאַנדער, וועלכער איז גוט באַקאַנט געווען צו די רוסישע טהוערס, זאָל איינגעלאַדען ווערען אויפ'ן צוזאַמענ-פאָהר אַלס גאַסט מיט באַראַטונגס-רעכט, און דעמאָלט האָט מען מיך גענומען אויף זיין אָרט אַלס צווייטען דעלעגאַט פון אויסלענ-דישען קאָמיטעט.

איך בין געקומען קיין בריסעל אַזייגער זיבען אין דער פריה. אַלעקסאַנדער האָט מיך באַגעגענט אויפ'ן וואָקזאַל. דער שעהנער קאָכיגער בריסעל איז נאָך געווען האַלב-פאַרשלאָפען. מיר זיינען

אריין אין אַ קאַפּע, באַקומען אַ פּאַרציע שאָקאָלאַד אין אַ טאָס, וואָס איז געווען גרויס, ווי אַ פּאָלומיסעק, און אַלעקסאַנדער האָט מיר דערציילט וואָס עס הערט זיך. דער צוזאַמענפאָהר האָט זיך אָנגעהויבען שוין מיט עטליכע טעג צוריק. די פראַגע וועגען „בונד" איז אַוועקגעשטעלט געוואָרען באַלד אין אָנהויב. די ענטגילטיגע רעזאָלוציע האָט מען געדאַרפט אָננעמען ערשט שפּעטער, אָבער די ערשטע שלאַכט האָב איך פאַרזאַמט. און די שלאַכט איז געווען גאָר אַ הייסע. ווען אונזערע דעלעגאַטען זיינען געקומען אויפ'ן צוזאַמענפאָהר האָבען זיי זיך אָנגעשטויסען אָן אַן אמת'ער וואַנד פון שנאה, כעס און פאַרביטערונג. יודין, וועלכער איז געווען איינער פון די וואָס האָבען גע'טענה'ט אַז „ס'איז זעלבסטפאַרשטענדליך", האָט ממש ניט געקענט קומען צו זיך. מען האָט געהאַט אַן איינדרוק, ווי מען וואָלט אריינגעפאַלען אין אַ מחנה פון ערגסטע שונאים. די אַטמאָספערע איז געווען אַ צעהיצטע, אַז מען פלעגט אפילו פּריוואַט, אין די שעה'ן צווישען איין זיצונג און דער צווייטער כמעט מיט קיינעם ניט רעדען.

די „איסקראַ" האָט שוין אין פאָראויס געזאָרגט, אַז די דעלעגאַטען זאָלען טהאָן אַלעס וואָס מען דאַרף. מען האָט זיי אויסגעשריבען אין אויסלאַנד מיט עטליכע וואָכען פריהער, אין די דאָזיגע צייט האָבען די פיהרער פון „איסקראַ" אויסגענוצט כדי צו קנעלען מיט זייערע לייט און באַאַרבייטען זיי ווי געהעריג.

און וועגען דעם צוזאַמענשטעל גופא האָט מען שוין געזאָרגט, אַז עס זאָלען קומען „פּאַסיגע" מענשען. דער איצטיגער באָלשעוויק ריאַזאַנאָוו, וועלכער איז דאַמאָלסט געווען אין אָפּאָזיציע, האָט שפּעטער אַרויסגעלאָזט אַ ביכעל וועגען דעם דאָזיגען צוזאַמענפאָהר. דאָס ביכעל איז געווען פול מיט וויץ און גאַל. איין קאַפּיטעל פון דעם דאָזיגען ביכעל האָט געטראָגען דעם בייסענדען קעפּעל: „אַ צוזאַמענפאָהר אָדער אַ צוזאַמענשלעפּענים?" (אויף רוסיש: „ס'יעזד אילי סוואָז?") — אַ רמז, אַז מען האָט פשוט צוזאַמענגעשלעפּט די מענשען, וועלכע מען האָט געוואָלט האָבען... מיט וועניגע אויסנאַהמען זיינען טאַקע די דעלעגאַטען פון די ערמער געווען זעהר גראָהע געשטאַלטען. כאַראַקטעריסטיש איז געווען די פיגור פון אַ דעלעגאַט, וואָס איז געשיקט געוואָרען פון דער גרעסטער רוסישער אָרגאַניזאַציע: פון פּעטערבורג. אַ יונגער ארבייטער

(דאכט זיך, דער איינציגער ארבייטער אויפ'ן גאנצען צוזאמענ־פאָהר), וועלכער האָט קיין איינציג מאָל ניט גענומען דאָס וואָרט און וועלכער פלעגט זיך בעת די זיצונגען פארנעהמען מיט... עפע־נען די פלאשען מיט לעמאנאד. און ווען עס האָט גערעדט עמי־צער פון דער אָפּאָזיציע, פלעגט ער בכיון זיך באמיהען אויסצו־שיסען די פלאשען מיט א הילכיגען קנאל. די אָפּאָזיציע איז גע־ווען זעהר קליין: די בונדישע דעלעגאציע, צוויי פאָרשטעהער פון דער „ראבאָטשעיע דיעלאָ" און נאָך איין דעלעגאטקע. דאָס איז געווען אלץ. דערפאר אָבער זיינען געווען אָנוועזענד אלע גדולים פון דער „איסקרא", וועלכע האָבען געפיהרט דאָס רעדעל.

די דיסקוסיע וועגען דעם „בונד" איז געווען זעהר ליידענ־שאפטליך. ליבער האָט געהאלטען פייערדיגע רעדעס. די איבע־ריגע דעלעגאטען אונזערע האָבען אויך גערעדט. אָבער גנה רעד צו די ווענט. ס'איז אָנגענומען געוואָרען אָן אלגעמיינע רעזאָ־לוציע, וועלכע האָט שוין אייגענטליך אין פאָראויס באשטימט דעם אויסגאנג פון ויכוח; דערנאָך האָט מען אָפּגעלעגט די ענד־גילטיגע לעזונג ביז וואנען מען וועט באטראכטען דעם פארטיי־סטאטוט. ווען איך בין געקומען האָט מען געהאלטען ביים בא־טראכטען דעם פּראָיעקט פון א פארטיי־פּראָגראם.

דאָ האָט זיך אָבער פּלוצלונג געטראָפען א סיבה: מען האָט פארטריבען דעם גאנצען צוזאמענפאָהר פון בריסעל.

ס'איז געווען אויפ'ן דריטען טאָג נאָך דעם ווי איך בין גע־קומען צו פאָהרען קיין בריסעל. ס'איז נאָך געווען א פריהמאָר־גען און מיר, די גאנצע בונדישע דעלעגאציע, זיינען געווען אויף אונזער קוואַרטיר. פּלוצלונג עפענט זיך די טיר און עס געהט אריין א פרעמדער מענש. ווער איז דאָס? אָן אגענט פון דער פּאָליציי. הויבט ער אָן אונז צו פרעגען אונזערע נעמען און צוליב וואָס מיר זיינען געקומען. זאָגען מיר איהם ניט גע־שטויגענע און ניט געפלויגענע זאכען. ער געהט אוועק, אָבער מיר פארשטעהען שוין מיט וואָס עס שמעקט. מיר געהען אויף דער זיצונג צום צוזאמענפאָהר, אָבער קיין זיצונג איז ניטאָ. עס לאָזט זיך אויס, אז אויך ביי אנדערע דעלעגאטען זיינען געווען געסט, און אז מען האָט געגעבען צו וויסען די בעלגישע גענאָסען, וועלכע האָבען אונז געהאָלפען צו ארגאניזירען דעם צוזאמענפאָהר,

אַז די פרעמדע חברה'לייט מוזען אוועקפאָהרען פון דאַנען באַלד דעם זעלבען טאָג, אַז ניט וועט מען אַלעמען אַרעסטירען.

האָבען מיר גענומען אונזערע פּעקלאַך און זיך אַ לאָז געטאָן קיין לאָנדאָן. מיטאָג־צייט זיינען מיר אַרויסגעפאָהרען פון ברי־סעל, פאַרבראַכט אַ פּאָר שעה אין אָסטענדע, דורכשפּאַצירט זיך ביים ברעג פון ים, און אויפ'ן צווייטען פריהמאָרגען זיינען מיר שוין געווען אין דער הויפּט־שטאָדט פון ענגלאַנד.

אין לאָנדאָן איז דעמאָלט געווען דער זיץ־אָרט פון דעם אויס־לענדישען קאָמיטעט פון „בונד", זיינען מיר, די בונדיסטען, פאַר־פאָהרען אין דאָס קליינע הייזקעלע, וואָס איז געווען פאַרנומען פון דעם קאָמיטעט, און זיך איינגעאָרדענט גאַנץ היימיש. אָבער די שטאָדט גופא האָט אויף מיר געמאַכט אַ גאַנץ שווערען איינ־דרוק.

בכלל פלעג איך זיך ניט פיהלען שלעכט אין אַ גרויסער פרעמדער שטאָדט. איך בין שוין פריהער געווען אין בערלין, אָנ־געקומען אהין איינער אַליין, אָבער זיך באַלד אָריענטירט און ניט געהאַט קיין געפיהל פון פאַרלוירענהייט. דאָס זעלבע איז געווען שפּעטער אין פּאַריז. אָבער אין לאָנדאָן האָב איך זיך געפיהלט זעהר ניט גוט. די שטאָדט האָט אין זיך עפּעס אַן אונפריינדליכ־קייט. די מענשען קוקען אויף יעדען פרעמדען מיט אומ־חן. אַז מען דערזעהט אַ פאַרשוין, וואָס איז אָנגעטאָן ניט אַזוי, ווי אַלע אַנדערע, אַ פּשיטא שוין, ווען ער האָט אַ באָרד, לויפען נאָך איהם די גאַסען־אינגלאַך. און אַמאָל דערלאַנגט מען אין קאָפּ מיט אַן עפּעל אָדער אַ קאַרטאָפעל. דער דעלעגאַט פון „ראַבאָטשעיע דיעלאָ" מאַרטינאָוו, אַ איד מיט אַ גרויסען שוואַר־צען באָרד, האָט געמוזט דורכמאַכען אַ גאַנצע שלאַכט מיט די שקצים. די שטאָדט איז גרויס. די מויערען — פינסטער. פון איין עק שטאָדט צו דער צווייטער דאַרף מען פאָהרען שעה'ען־לאַנג. די אונטערערדישע אייזענבאַהן (די סאָבוועי) איז דעמאָלט געווען נאָך ניט קיין עלעקטרישע, נאָר מיט געוועהנליכע לאָקאָ־מאָטיוון, וואָס מען פלעגט טרייבען מיט פּאַרע; זיינען די וואַגאָנען געווען פול מיט רויך. מען פלעגט ממש ווערען דער־שטיקט. ווייס מען ניט דעם וועג און מען פרעגט זיך ביי אַ דורכגעהער, — ענטפערט ער גאָר ניט. דערצו האָב איך ניט

געקאַנט די שפּראַך. פלעג איך געהן אַלע מאָל צוזאמען מיט אונזער גאַנצער חברה, און איך האָב געהאַט דעם איינדרוק, אז טאָמער וועל איך זיך אָפּרייסען פון די איבעריגע חברה־לייט, ווער איך ממש פארלוירען אין דעם אונגעהויערען שטיינערנעם הייזער־ים. מיט פיר יאָהר שפּעטער, בעת'ן צווייטען לאָנ־דאָנער צוזאַמענפאָהר פון דער רוסלענדער פּארטיי, האָב איך ווי־דער אַמאָל פארזאמט עטליכע וואָכען אין לאָנדאָן און דעמאָלט האָב איך זיך שוין ניט געפיהלט אַזוי הילפלאָז; אָבער דער ערשטער איינדרוק איז געווען זעהר ניט קיין אנגענעהמער.

נאָך א הפסקה פון עטליכע טעג האָבען זיך די זיצונגען צו־ריק אָנגעהויבען, און מען האָט זיך גענומען צום אויסארבייטען דעם פּארטיי־פּראָגראַם. בעת דער דאָזיגער ארבייט האָט זיך געטראָפען א כאַראַקטעריסטישער עפּיזאָד. עס זיינען געקומען צו־פאָהרען צוויי דעלעגאַטען פון דער פּוילישער סאָציאַל־דעמאָ־קראַטישער פּארטיי — וואַרסקי און האַנעצקי. די דאָזיגע פּארטיי איז דעמאָלט נאָך נישט געווען פאראייניגט מיט דער רוסלענדער פּארטיי און די דעלעגאַטען זיינען טאַקע געקומען צו פיהרען אונטערהאַנדלונגען וועגען דער פאראייניגונג. געקומען, א קוק געטאָן, און פּלוצלונג זיינען זיי ווידער אָפּגעפאָהרען אָהן קיין שום רעזולטאַטען. עס איז זיי ניט געפעלען געוואָרען. איך געדענק ניט, צי זיי האָבען אָנגעגעבען וועגען דעם אַן אָפּיציעלע ערקלערונג; איך ווייס אָבער, אַז די אמת'ע אורזאַכע איז גע־ווען — די שטעלונג פון דער פּארטיי צו דער נאַציאָנאַלער פראַ־גע. אין דעם פּראָיעקט פון פּארטיי־פּראָגראַם, וואָס די „איס־קרא" האָט צוגעשטעלט דעם צוזאַמענפאָהר, און וואָס איז טאַקע אָנגענומען געוואָרען, איז דער פּונקט וועגען דער נאַציאָנאַלער פראַגע געווען זעהר א מאָגערער און א וואַסערדיגער. דאָס פּראָ־גראַם האָט פאַרלאַנגט דאָס „זעלבסט־באַשטימונגס־רעכט" פון די נאַציעס. די פּוילישע דעלעגאַטען האָבען פאָרגעלעגט אַן אַנ־דער פאָרמולירונג, אַן ערך אַזאַ: „דאָס שאַפען אינסטיטוציעס, וועלכע גאַראַנטירען פאַר די נאַציעס די מעגליכקייט פון א פרייער ענטוויקלונג."

קענענדיג די שטעלונג פון דער „איסקרא", האָב איך גע־וואוסט, אַז זי וועט זיך ניט אָפּזאָגען פון איהר פּונקט וועגען

„זעלבסט־באשטימונג״. די פארמולירונג פון די פאליאקען איז מיר אבער געפעלען געווארען. זי איז אפילו געווען ניט קיין קלא־רע, אבער זי איז געווען געגוג ברייט, כדי אריינצונעמען סיי די אויטאנאמיע פאר פוילען (וואס זיי האבען געוואלט), סיי אונזער נאציאנאל־קולטורעלע אויטאנאמיע. האב איך געוואלט דורכ־פיהרען דעם דאזיגען פונקט. איך האב געפרעגט ביי ווארסקי׳ן, צי וועט ער מיך שטיצען, אויב איך וועל פארלעגען, אז מען זאל פאראייניגעןביידע פונקטען און אריינשטעלען סיי די „זעלבסטבאשטימונג״ און סיי די „אינסטיטוציעס״. זיין ענט־פער איז געווען זעהר באראקטעריסטיש: „ניין, — האט ער געזאגט — „דאס „זעלבסט־באשטימונגס־רעכט״ מוז דורכאויס אפגעווארפען ווערען; ווארים דער דאזיגער פונקט קען אויסגע־טייטשט ווערען פון אונזערע געגנער אין דעם זין פון אונאפ־העגגיגקייט פון פוילען, און אזא פאדערונג קענען מיר ניט אנ־נעהמען.״ און צוליב דעם איז טאקע די פוילישע דעלעגאציע אוועקגעפאהרען.

מיין פארשלאג האב איך שפעטער דאך אריינגעבראכט, און ער איז אפגעווארפען געווארען כמעט מיט אלע שטימען.

דעם אמת זאגענדיג, בין איך געווען שטארק מקנא די פוילי־שע דעלעגאטען פאר זייער שטייפקייט אין דער נאציאנאלער פראגע. מיר, בונדאוועס, האבען פון אונזער נאציאנאלען פראָ־גראם ניט געמאכט קיין אולטימאטום, און צוליב זיין אפווארפען זיינען מיר ניט ארויס פון דער פארטיי. מען האט אונז דאס שפעטער טאקע פארגעווארפען.

אבער די יעניגע, וועלכע האבען אונז געמאכט דעם דאזי־גען פארוואורף, האבען ניט געוואוסט, אז ווענען דער דאזיגער פראגע איז דעמאלט אינווענינ, אין דעם „בונד״ נופא געווען א גרויסע מיינונגס־פארשידענהייט. און אז אונזער אייגענער צו־זאמענפאהר האט זיך צעטיילט העלפט אויף העלפט. האבען מיר אין יענעם מאמענט אליין ניט געהאט די גענינענדע אינער־ליכע פעסטקייט. עס איז טאקע געווען א גרויסער פארדרוס, אבער מיר האבען ניט געקענט האנדלען אנדערש. מיר האבען געקענט איינשטעלען אויפ׳ן שפיץ מעסער נאר אזעלכע פונקטען, וועגען וועלכע מיר זיינען געווען זיכער, אז די גאנצע ארגאַ־

ניזאַציע אונזערע ווענט פאַר זיי שטעהן שטאָהל און אייזען. און אַזאַ פּונקט איז געווען נאָר די עקזיסטענץ פון „בונד" גופא.

אין אַלגעמיין איז דאָס פּראָגראַם אָנגענומען געוואָרען כמעט אָהן ענדערונגען, אַזוי ווי די „איסקרא" האָט עס פאַרגעלעגט אין איהר פּראָיעקט. מען האָט בלויז צוגעגעבען איינינע ווערטער וועגען די רעכט פון נאַציאָנאַלע שפּראַכען, און דאָס איז אויך אַ דאַנק דעם, וואָס דאָס האָבען פאַרלאַנגט די גרוזינער דעלע־גאַטען, מיט וועלכע מען האָט ניט געוואָלט איינרייסען. וועגען די איבעריגע פּונקטען פון פּראָגראַם וואָלט מען אפילו ווענינ דעבאַטירט, נאָר אַ פאַרשטעהער פון „ראַבאָטשעיע דיעלאָ", אַקי־מאָוו, האָט אריינגעטראָגען עטליכע צעהנדליג אויסבעסערונגען. מיט אַ זעלטענער געדולד פלעגט ער צו יעדען פּונקט אריינטראָ־גען די דאָזיגע אויסבעסערונגען, — אַלעמאָל מיט דעם זעלבען רעזולטאַט: מען פלעגט זיי אויסלאַכען און אָפּוואַרפען.

דערנאָך האָט מען אויסגעהערט די באַריכטען פון די אָרטי־גע אָרגאַניזאַציעס וועגען זייער טעטיגקייט. די באַריכטען זיינען געווען גאַנץ מאָגערע. אַ גלענצענדע אויסנאַם איז געווען דער באַ־ריכט פון „בונד". אין אַ לאַנגער רעדע האָט ליבער איבערגע־געבען דעם אויסערגעוועהנליך רייכען מאַטעריאַל וועגען דער טע־טיגקייט פון „בונד", און ווי שטאַרק איז ניט געווען די פיינד־שאַפט מצד די איבעריגע דעלעגאַטען, נאָר צום סוף פון זיין באַ־ריכט האָבען זיי זיך ניט געקענט איינהאַלטען, און מיט לאַנגע, הילכיגע אַפּלאָדיסמענטען האָט דער גאַנצער צוזאַמענפאָר באַ־גריסט די אונפאַרגלייכליכע ארבייט פון אונזער אָרגאַניזאַציע.

נאָכדעם איז מען איבערגעגאַנגען צום אָרגאַניזאַציאָנס־סטאַ־טוט.

דער סטאַטוט איז געווען צונויפגעשטעלט אין אַן עכט לעניג'־שען גייסט: עס איז געווען אַן אמת מיליטערישער צענטראַליזם. אָבער חוץ דער בונדישער דעלעגאַציע און די פאַרשטעהער פון „ראַבאָטשעיע דיעלאָ" האָט זיך קיינער ניט דערוועגט צו פּראָ־טעסטירען. די צוקינפטיגע מענשעוויקעס, וואָס האָבען שפּעטער זיך גענומען צו אַ שאַרפער קריטיק, האָבען זיך געכאַפּט ערשט נאָכ'ן צוזאַמענפאָר.

אָבער אַ מיינונגס־פאַרשידענהייט האָט זיך שוין דעמאָלט

ארויסגעוויזען, און טאקע ניט וועגען א קליינינקייט. דער ערשטער פונקט פון דעם סטאטוט האט פארלאנגט, אז יעדער מיטגליד פון דער פארטיי זאל זיך באטייליגען אין א פארטיי־ארגאניזאציע. איך געדענק ניט, ווער איז געווען דער ערשטער, וואס איז ארויס־געטראטען געגען דעם דאזיגען פונקט; אלענפאלס איז עס געווען איינער פון די צוקינפטיגע מענשעוויסטישע פיהרער. און פלוצלינג האט זיך פאנאנדערגעפלאקערט א ליידענשאפטליכע דעבאטע — טאקע וועגען דעם דאזיגען ניט־וויכטיגען פונקט. די „איסקרא"־לייט האבען זיך צושפאלטען, איין טייל איז ארויסגעטראטען גע־גען דעם צווייטען. לענין האט פארטיידיגט זיין פונקט, געגען איהם זיינען געווען מארטאוו, אקסעלראד, דייטש, פאטרעסאוו, וויערא זאסוליטש. פלעכאנאוו האט זיך געוואקעלט צווישען דיביידע צדדים.

סוף כל סוף איז דער פונקט אנגענומען געווארען. אבער די איינינקייט פון דער „איסקרא"־גרופע איז צושטערט געווארען. און פון דעם דאזיגען קליינטשקען שפאלטעלע איז שפעטער אויס־געוואקסען די גרויסע צושפאלטונג פון דער פארטיי. אזוי ווי לענינ'ס צד האט באקומען די מעהרהייט שטימען, האט מען איהם אנגעהויבען צו רופען „די מעהרהייטס־לייט" (אויף רוסיש — „באלשעוויקי", פון דעם ווארט „באלשינסטווא" — „מעהרהייט"), און מארטאוו'ס צד, וואס איז געבליבען אין דער מינדערהייט, האט באקומען דאס צונעמעניש „מינדערהייטס־לייט" („מענשעוויקי" — פון דעם ווארט „מענשינסטווא" — „מינדערהייט"). אט דאס איז געווען דער אייגענטליכער זין און די אפשטאמונג פון די צוויי באצייכנונגען „באלשעוויקעס" און „מענשעוויקעס". א טיפערע אידעאישע מיינונגס־פארשידענהייט האט זיך אויסגעארבייט ערשט שפעטער. אין דעם מאמענט וועגען וועלכען איך רעד איצט, איז נאך ניט געווען קיין סימן פון אן ערנסטער צושפאלטונג. און ווען מען איז צוגעטראטען צו באטראכטען די בונדישע פאדערונ־גען, דעמאלט האט זיך צווישען ביידע צדדים ווידער איינגעשטעלט די שעהנסטע אחדות. געגען אונז זיינען אלע געווען פאראייניגט.

די בונדישע דעלעגאציע האט געטאן אלץ, כדי אויסצומיידען די קאטאסטראפע, — דאס ארויסטרעטען פון דער פארטיי. זי איז אין איהרע הנחות געגאנגען נאך ווייטער, ווי עס האבען איהר

ערלויבט איהרע פולמאכטען. זי איז אין געוויסע פרטים עובר געווען די באשלוסען פון דעם בונדישען צוזאמענפאָהר. זי האָט אָבער געהאַלטען פאַר נויטיג דאָס צו טאָן. וואָרים זי האָט גע־וואוסט, אַז די אידישע ארבייטער האַלטען זעהר שטארק פון זייער פאראייניגונג מיט די רוסישע חברים. עס איז אָבער געבליבען איין לעצטער פונקט, פון וועלכען זי האָט זיך ניט געקענט און ניט געטאָרט אָפזאָגען. דער פונקט, וועלכער באוואָרענט די עקזיס־טענץ פון דעם „בונד" גופא:

„דער „בונד" איז די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע אָרגאַניזאַציע פון דעם אידישען פראָלעטאריאַט, ניט באַגרענעצט מיט קיין ראַיאָ־נען ראַמען, און געהט אריין אין דער פּאַרטיי, אלס דער איינציגער פאָרשטעהער פון אידישען פראָלעטאַריאַט".

דאָס איז געווען אונזער אולטימאַטום. מען שטעלט דעם דאָזיגען פונקט צו דער דעבאַטע. ליבער האַלט א קורצע רעדע. מאַרטאָוו ענטפערט איהם. מען שטימט אָפּ. אַלע „איסקרא"־דעלעגאַטען שטימען ווי איין מענש — געגען דעם בונדישען פאָר־שלאַג. ער איז אָפּגעוואָרפען געוואָרען. דער גורל איז געפאַלען. ליבער שטעלט זיך אוועק און מעלדעט: „דער בונד טרעט ארויס פון דער רוסלענדער פּאַרטיי". אין זאַל ווערט שטיל. מיר געהען ארויס. עס איז געשעהן.

דאָס איז געווען א דראַמאַטישער מאָמענט. אפילו אויף אונ־זערע געגנער האָט דאָס געמאַכט א שווערען איינדרוק. נאָך שווע־רער איז עס געווען פאַר אונז. מיר זיינען אַלע געווען אויסגעוועבט מיט דער רוסלענדער פּאַרטיי. מיר אַלע האָבען געפיהלט די נאָ־הענטקייט פון דער רוסישער באַוועגונג. מיר אַלע האָבען געוואוסט אַז די צושיידונג איז א שווערער קלאַפּ פאַר ביידע צדדים. מיט א שווערען הארצען האָבען מיר געטאָן אונזער טריט. עס איז גע־ווען אַן אמת'ע קאַטאַסטראָפע — דאָס איבעררייסען די פעדים, וועלכע האָבען געמוזט פאַרבינדען דעם אידישען און דעם רוסי־שען פראָלעטאריאַט. מיר האָבען געהאַט דעם איינדרוק גלייך ווי א שטיק פלייש ווערט ארויסגעריסען פון א לעבעדיגען גוף. און יעדער האָט געפיהלט די גוואַלדיגע אחריות. אין יענע, לאַנג פאַרגאַנגענע צייטען, פלעגט מען זיך ניט אזוי גרינג שיידען, ווי ביי היינטיגע צייטען. איצט ווערען פּאַרטייען צעבראָכען ממש

שפילענדיגערהייט; מען איז צוגעוואוינט דערצו, ס'איז געוואָרען כמעט א ספּאָרט, אלענפאלס א מין „מצוה". פאר אונז איז די איינינקייט געווען א הייליגע זאך. אָבער מיר האָבען ניט געהאט קיין ברירה. פאנאטיקער פון א קאזארמען־צענטראליזם האָבען געוואָלט דערשטיקען דעם „בונד". דאס האָט ניט געטאָרט דער־לאָזען ווערען. אויף אלע הנחות זיינען מיר געווען גרייט. אָבער מיר האָבען געוואָלט לעבען. און אזוי ווי דאס פארבלייבען אין דער פּארטיי וואָלט באדייט א טויט, האָבען מיר געמוזט ארויסגעהן. און מיר זיינען ארויסגעטראָטען.

דער צוזאמענפאָר האָט ווייטער געארבייט. מיר זיינען פאר־בליבען נאך עטליכע טעג אין לאָנדאָן. און באלד האָבען אָנגע־הויבען צו קומען ידיעות, אז אויפ'ן צוזאמענפאָר קומען פאָר גע־וואלדיגע סקאנדאלען. נאכדעם ווי די „איסקרא"־לייט זיינען פּטור געוואָרען פון דעם „אויסערליכען שונא", האָבען זיי אָנגע־הויבען צו קריגען זיך צווישען זיך. דאס קליינע שפּעלטעלע, וואָס האָט זיך געבילדעט צוליב יענעם ערשטען פּונקט פון פּארטיי־סטא־טוט, האָט אָנגעהויבען צו וואקסען בליץ־שנעל, און האָט זיך פאר־וואנדעלט אין א תהום. לעגין האָט געוויזען זיינע ציין. עס איז געווען געגוג פאר איהם, אז א טייל פון זיינע נעכטיגע חברים האָ־בען ניט נאָכגעטאנצט נאך אים ביי איין קליינינטשקען פּונקט פון סטאטוט, און — פארטיג, זיי זיינען שוין געוואָרען טריף און מען האָט זיי געדארפט ארויסשטויסען. ווען עס איז אויפגעשוואומען די פראגע וועגען דער רעדאקציע פון „איסקרא", וועלכע האָט גע־דארפט ווערען דער צענטראלער אָרגאן פון דער פּארטיי, האָט ער פאָרגעלעגט צו פארקלענערען דעם צוזאמענשטעל, כדי אזוי ארום „אָפּצורייניגען" איהם פון די „בונטאָווטשיקעס". דאס האָט זיי גוואלטיג אויפגערעגט; עס האָבען זיך אָנגעהויבען שטורמישע צו־זאמענשטויסען; די „מינדערהייטס"־לייט האָבען געמאכט יד אחת. דער צוזאמענפאָר האָט זיך צושפּאָלטען אויף צוויי פיינדליכע מחנות. די שפּאלטונג צווישען דעם „באָלשעוויזם" און „מענשע־וויזם" האָט זיך אָנגעהויבען. דערווייל — אָהן א פּרינציפּיעלען אונטערשלאָק. אָבער ווען ס'איז דאָ א שפּאלטונג, געפינען זיך שוין גרינג אויך פּרינציפּיעלע חלוקי דעות. און אין עטליכע חדשים ארום האָט מען זיי טאקע געפונען.

.58

דער באַזעלער ציוניסטישער קאָנגרעס.

פון לאָנדאָן בין איך אָפּגעפאָרען צוריק אין די שווייץ. און אזוי ווי איך האָב געמוזט דורכפאָרען דורך באַזעל, און דאָרטען האָט גראַד געדאַרפט פאָרקומען דער זעקסטער ציוניסטישער קאָנגרעס, האָב איך זיך אָפּגעשטעלט אין דער דאָזיגער שטאָט און פארבראַכט דאָרטען אַ וואָך צייט, אַלס אַ צושויער פון דעם ציוניסטישען „פּאַרלאַמענט”.

ס'איז נאָך געווען די יוגענד־צייט פון דער ציוניסטישער באַוועגונג. דער עולם איז נאָך געווען פאַר'שכור'ט פון הערצל'ס פּלענער, און מען איז געווען זיכער, אַז אָט־אָט וועט קומען די גאולה. דערצו האָט יעדע אידישע אסיפה די טבע צו זיין קאָכעדיג און רעש'יג. פלעגט דער גרויסער שעהנער זאַל פון דעם באַזעלער „קאַזינאָ” הילכען און ברויזען. אַלע מאָל, ווען הערצל פלעגט זיך באַווייזען אויף דער עסטראַדע, פלעגען זיך אָנהויבען התפעלות'דיגע אויסשרייען. דער עולם פלעגט ארויסכאַפּען פון קעשענע די נאָזטיכלאך און פאָכען מיט זיי אין דער לופט; יעדעס וואָרט פון דעם פיהרער פלעגט ארויסרופען דונערנדע אַפּלאָדיסמענטען. ס'איז געווען אַ טיפּיש בילד פון מאַסען־היפּנאָז. מען דאַרף זאָגען דעם אמת, אַז הערצל האָט טאַקע געוואוסט ווי צו באַגעהן זיך מיט'ן עולם. ער האָט זיך געהאַלטען ווי אַ קעניג — שטאָלץ, רוהיג. און דערצו האָט ער פאַרמאָגט אַ זעלטענע שעהנהייט פון פּנים.

די אויסערליכע שטאָלצקייט איז אָבער געגאַנגען האַנד אין האַנד מיט אַ שענדליכער פּאָליטישער קריכעריי. דער קאָנגרעס איז פאָרגעקומען מיט עטליכע חדשים נאָך דעם קישינעווער פּאָגראָם. און הערצל האָט זיך נאָר וואָס אומגעקעהרט פון רוסלאַנד, וואו ער האָט געפיהרט אונטערהאַנדלונגען מיט פּלעווע. און

ער האָט אויפ'ן קאָנגרעס גופא נערעדט וועגען דעם דאָזיגען תליון אין אזא טאָן און מיט אזעלכע ווערטער, אז יעדער מענש מיט א געזונטען חוש האָט געמוזט אויפגערעגט ווערען פון עקעל. דער קאָנגרעס האָט דאָס אָבער אראָפּגעשלונגען גאַנץ רוהיג. בלויז דר. סירקין, דער „סאָציאַליסט", האָט געפּרופט צו פּראָטעסטירען, — אָבער סירקין איז דאָך געווען מעהר ניט א קאָמישע פיגור, און מען פלעגט איהם הערען ווי די קאַץ; און חיים ווייצמאַן, דער פיהרער פון דער „דעמאָקראַטישער פראַקציע" האָט אויף זיין דיפּלאָמאַטישען שטייגער ערקלערט, אז „עס זיינען געזאָגט געוואָרען עטליכע ווערטער, וואָס עס וואָלט געווען בעסער זיי ניט צו זאָגען". און דאָס איז געווען זיין גאַנצער „פּראָטעסט" געגען הערצל'ען; מיט דעם האָט ער אָפּגעפּטר'ט זיין „דעמאָקראַטישען" חוב.

דער קאָנגרעס גופא איז אָבער געווען זעהר אינטערעסאַנט, פול מיט דראַמאַטיזם און מיט שפּאַנונג. ס'איז גראָד געקומען די גרויסע גרויזאַמע ענטוישונג. הערצל האָט ערקלערט, אז ס'איז ניטאָ קיין האָפנונג צו קריגען אין דער נאָהענטער צוקונפט ארץ ישראל, און האָט פאָרגעלעגט זיין אוגאַנדא־פּראָיעקט. דער עולם האָט באַשלאָסען צו שיקען א קאָמיסיע, די אַלטע חובבי ציון זיינען ארויס פון זאַל מיט טרערען און מיט געוויין, די ציונגען זיינען איבערגעריסען געוואָרען, און עס האָט זיך געמאַכט א געוואַלדיגע מהומה. מען האָט געהאַלטען ערב א שפּאַלטונג.

די רוסישע פראַקציע — וואָס איז אַם שטאַרקסטען געווען געגען דעם אוגאַנדא־פּראָיעקט — האָט זיך צונויפגעקליבען אין א קלענערען זאַל, כדי ארומצורעדען די פראַגע. סירקין איז געווען דער פאָרזיצענדער פון דער באַראַטונג. דאַכט זיך, אז ער האָט גראָד אליין געהאַלטען אין מיטען רעדען, ווען עס האָט זיך פּלוצלינג געעפענט די טיר און ס'איז אריין הערצל. ער האָט געוואָלט זיך דורכרעדען מיט די רוסישע דעלעגאַטען. „געגאַסע הערצל איז געקומען", שרייט אוים סירקין. „לאָמיר אויסהערען דעם געגאַסע הערצל". דער „געגאַסע" הערצל האָט אָבער אויף איהם אפילו א קוק ניט געטאָן. ער איז ארויף אויף דעם אָרט, וואו דער „סאָציאַליסט" איז געשטאַנען, ווי עס וואָלט געווען א לעדיגער פּלאַץ, און דער אָרימער סירקין איז נעלם געוואָרען. און הערצל האָט

געקומען טענה׳ן מיט די דעלעגאטען. זיינע ווערטער זיינען געווען זעהר אפענהארציג, פול מיט יאוש. דער איינדרוק איז געווען זעהר א גרויסער, און מען האט איהם ווידער אמאל געפאלגט. דער עולם איז געגאנגען צוריק אויף די זיצונג, און דער קאנגרעס איז בשלום פארענדיגט געווארען. די שפאלטונג איז פארגעקומען ערשט מיט צוויי יאהר שפעטער, ווען הערצל איז שוין געווען טויט.

איך געדענק דעם טאג, ווען ס׳איז אנגעקומען די ידיעה פון זיין טויט. ס׳איז געווען אין זומער 1904, און איך בין גראד גע־ווען, דורכפארענדיג, אין בערן. איך בין געשטאנען ניט ווייט פון דער ציוניסטישער ביבליאטעק, איך האב געהערט ווי עס טראַ־גען זיך פון דארט היסטערישע געשרייען פון וויינענדיגע פרויען. איך מוז מודה זיין, אז די ידיעה האט אויף מיר געמאכט אן איינדרוק. אמת, הערצל האט מיר קיינמאל ניט אימפאנירט אלס געזעלשאפטליכער טוער. זיין „פאליטיק" האב איך אלע מאל גע־האלטען פאר קינדיש, און אויפ׳ן באזעלער קאנגרעס, בעת א דיס־קוסיע מיט דר. נאסיג, האב איך איהם געזעהן אין דער ראלע פון א קליינליכען פארביסענעם פאלעמיסט, וואס האט שוין גאר ניט געפאסט פאר זיין קעניגליכע געשטאלט. אבער די געשטאלט גופא האט אויף מיר פארט געמאכט אן איינדרוק. איך מיין פשוט — די פיזישע געשטאלט. און ווען איך האב געהערט, אז ער איז טויט, איז פאר מיר געווען ווי א מין ענטוישונג; איך האב גע־האט דעם משונה׳דיגען געדאנק: ווי אזוי קען שטארבען א מענש מיט אזא שעהנעם פנים! איך פארשטעה אליין ניט, ווי קום איך צו אזא מאדנעם איינפאל. אבער אזא שטימונג האב איך געהאט.

בעת דעם באזעלער קאנגרעס, איז פארגעקומען א קליינער אינצידענט, וועגען וועלכען איך האב זיך דערוואוסט מיט א פאר וואכען שפעטער. הערצל האט איינגעלאדען צו זיך דר. חיים זשיט־לאווסקי, וועלכער איז אויך געווען דעמאלט אין באזעל, און האט אויסגעדריקט דעם ווּאונש צו פיהרען אונטערהאנדלונגען מיט איהם אלס פארשטעהער פון „בונד". דער „פיהרער פון פאלק" האט נעבאך ניט געוואוסט, אז זשיטלאווסקי איז ניט קיין פארשטעהער און ניט קיין מיטגליד פון „בונד". זעלבסטפערשטענדליך, האט ער באקומען א תשובה, אז ער האט זיך געווענדעט אויף א פאלשע אדרעס. א ריכטיגען אדרעסאט האט הערצל נישט געפונען און

אפשר ווייטער ניט געזוכט. וועגן וואָס האָט ער געוואָלט רעד־
דען מיט'ן „בונד", איז גרינג צו פארשטעהן: בעת זיין שמועס
מיט פלעווע האָט ער באקומען אַן אָנצוהערעניש, אַז דער ציוניזם
וועט באקומען אַ שטיצע מצד דער רוסישער רעגירונג, ער מוז
אָבער דערפאר זעהן איינצוהאַלטען די רעוואָלוציאָנערע באווע־
גונג פון די אידישע אַרבייטער. האָט מסתמא הערצל געוואָלט
אויספיהרען די דאָזיגע שליחות. אַ באווייז, וואָס פאר אַ טיפען
באַגריף ער האָט געהאַט וועגן דעם „בונד"!

נאָכ'ן קאָנגרעס בין איך אָפּגעפאָהרען צוריק אין ווענים. דאָרט
האָב איך אָנגעשריבען אַ בראָשורע וועגען דעם קאָנגרעס (זי איז
אַרויסגעגעבען געוואָרען פון דעם אויסלענדישען קאָמיטעט פון
„בונד") און אַן אַרטיקעל וועגען ציוניזם פאַר דער „אַרבייטער
שטימע". חוץ דעם האָב איך צוזאַמען מיט ליבער'ן געהאַט דעם
אויפטראַג אָנצושרייבען אַ באַריכט וועגען דעם פינפטען צוזאַמענ־
פאָהר פון „בונד"; דאָס האָבען מיר אויך אויסגעפיהרט אין די
לעצטע זומער־ וואָכען.

.59

זשענעוו.

אין הערבסט 1903 האָט זיך דער אויסלענדישער קאָמיטעט פון „בונד" צוריק אריבערגעקליבען קיין זשענעוו. גלייכצייטיג בין איך אויך באשטימט געוואָרען אלס מיטגליד פון דעם דאָזיגען קאָמי־טעט, און אזוי ארום האָב איך זיך אויך באזעצט אין זשענעוו.

זעלבסטפארשטענדליך בין איך געווען צופרידען מיט מייז נייעם אמט. ניט צוליב עפּעס אן אמביציע. אָבער ערשטענס צו־ליב דעם וואָס איך האָב באקומען א נייעם ארבייטס־פעלד, און צווייטענס, צוליב גאָר אן אנדער אורזאך. ביז יענער צייט בין איך געווען א מיטגליד פון די אויסלענדישע גרופּען. די דאָזיגע גרופּען האָבען געטראָגען דעם נאָמען „הילפס־קרייזלאך" פון „בונד". זיי זיינען אָבער ניט געווען אנערקענט פאר אָפיציעלע פּארטיי־אָרגאַניזאציעס. אויפ'ן צווייטען צוזאמענפאָר פון די גרופּען, וואָס איז פאָרגעקומען ארום ניי־יאָהר 1903 האָבען אייניגע חברים פאר־געלעגט, אז די דאָזיגע גרופּען זאָלען יאָ אנערקענט ווערען אלס פּארטיי אָרגאַניזאציעס. דאָס איז אָבער אָפּגעוואָרפען געוואָ־רען. מען האָט גע'טענה'ט, אז די אויסלענדישע קרייזלאך באשטע־הען דאָס רוב פון מענשען, וואָס גרייטען זיך ערשט צו אן אמת'ער פּארטיי־טעטיגקייט, און אז די דאָזיגע אמת'ע פּארטיי־ארבייט קען פאָרקומען נאָר אין רוסלאנד גופא, צווישען די מאסען פון די אי־דישע ארבייטער. זיינען מיר געבליבען אויסער די אייגענטליכע פּארטיי־ראַהמען, און דאָס פלעגט מיך שטארק פארדריסען. דער אויסלענדישער קאָמיטעט איז אָבער יאָ געווען ניט נאָר פאקטיש, נאָר אויך פאָרמאל א פּארטיי־אינסטיטוציע. דאָס איז געווען די אָפיציעלע פארטרעטונג פון „בונד" אין אויסלאנד, און אלע מיט־גלידער זיינע פלעגען באשטימט ווערען פון דעם צענטראלען קאָ־

מיטעט. האָט דאָס מיר געגעבען אַ געוויסע מאָראַלישע באַפרי־דיגונג: איך בין געוואָרען אַ פולבארעכטיגטער בירגער אין דער בונדישער מלוכה.

דאָס לעבען אין זשענעווו איז געווען ניט גאָר פרעהליך. אמת, די שטאָדט גופא איז זעהר אַ שעהנע און אַ לעבעדיגע, אַ סך לע־בעדיגער ווי בערן. זשענעווו איז די גרעסטע שטאָדט אין דער פראַנ־צויזישער שווייץ און טראָגט אויף זיך דעם שטעמפעל פון דעם פראַנצויזישען גייסט און פון דעם פראַנצויזישען כאראַקטער: דיה־רעווידיג, פרעהליך, פול מיט מוזיק און מיט בלומען, ביים ברעג פון דער שעהנער בלויער אָזערע, איז עס געווען אַ דירעקטער היפוך צו דעם שווערען, פארשלאָפענעם, עכט־שווייצארישען בערן. און, פונדעסטוועגען, האָב איך זיך דאָרטען ניט געפיהלט גוט. עס האָט מיר געפעהלט דאָס „קאָלאָניאַלע" לעבען. אמת, אין זשענעוו איז אויך געווען אַ גרויסע קאָלאָניע, אפילו נאָך אַ גרעסערע ווי אין בערן, אָבער זי איז געווען גאָר אַנדערש. עס האָט געפעהלט די וואַרימע היימישקייט. דער בערנער עולם איז געווען גרוי, אָבער ערנסט און סימפּאַטיש. אין זשענעוו איז געווען מעהר בונטקייט, מעהר פארשידענע קאָלירען, מעהר פארשידענע מענשען, אָבער דער אַלגעמיינער מצב איז געווען אַ סך נידעריגער. דאָ האָט מען גע־קענט טרעפען אויף יעדען שריט און טריט אויסגעפוצטע סטודענט־קעס, זיידענע יונגעלייטלאַך, אַ היבש ביסעל זנות, און קאָרטען־שפּיל און שכרות און כוליגאַניזם. עס פארשטעהט זיך, אַז עס זיינען דאָ געווען אויך גענוג גוטע און ערנסטע עלעמענטען, אָבער זיי זיינען געווען אויסגעמישט מיט די אַנדערע, און ס'איז ניט געווען צווישען זיי יענער אינטימער צוזאַמענבונד, וועלכער פלעגט צוגעבען דער בערנער קאָלאָניע איהר ספּעציעלען סימפּאַטישען חן.

האָב איך זיך געפיהלט גאַנץ עלענד. איך האָב אפילו געהאַט אַ פּאָהר צעהנדליג באַקאַנטע, אָבער ס'איז געווען „ניט דאָס". די ערשטע חדשים פלעג איך נאָך פארברענגען זעהר אַ סך צייט מיט אַבראַמאָוויטש'ן, וועלכער האָט זיך אויך באַזעצט אין זשענעווו. מיר זיינען געוואָרען גוטע פריינד. דערנאָך איז ער אָבער אַרויס־געפאָהרען אויף אַ טור אין אַנדערע שטעדט און שפּעטער אַפּגע־פאָהרען קיין רוסלאַנד. און איך געדענק נאָך ביז'ן היינטיגען טאָג

די לאנגע שווערע ווינטער־אָוועגדען, וואָס איך פלעג פארברענגען איינער אליין אין מיין איינזאַמען צימער. ס׳איז געווען טרויעריג.

דער איינציגער אָרט, וואו איך פלעג זיך פיהלען באמת היימיש, איז געווען די אָפיציעלע דירה פון אונזער אויסלענדישען קאָמיטעט. די גאַס, אויף וועלכער די דאָזיגע דירה איז געווען, האָט זיך גערופען „קארוזש" און לויט דעם דאָזיגען נאָמען האָט אויך די דירה גופא באַקומען דעם צונאָמען „קארוזשקע". ס׳איז געווען א קליינע באשיידענע וואָהנונג פון דריי צימערען מיט א קיך. די דאָזיגע קיך איז געווען גלייכצייטיג — ווי עס פיהרט זיך אין דער שווייץ — אן עס־צימער, און מאַנכע אָוועגדען האָבען מיר דאָרטען פארבראכט מיט א פּאָר חברים ביי א גלעזעל טיי און א פריינדליכען שמועס.

דער אויסלענדישער קאָמיטעט איז באשטאַנען פון א גאַנץ קליינער צאָהל מיטגלידער. אין זשענעוו גופא האָבען זיך געפונען — גליעב, דער אדמיניסטראַטאָר און בעל הבית, וולאדימיר קאָסאָווסקי — דער שרייבער און גייסטיגער טאָנגעבער פון דעם קאָמיטעט, און איך. אלעקסאנדער איז דעמאָלט גראָד געשיקט געוואָרען אין אמעריקא קלייבען געלד פאַר׳ן בונד. דזשאָן און טימאָפּעי פלעגען קומען צו פאָהרען פון צייט צו צייט. און דאָס איז געווען אלעס. געלעבט האָבען מיר צווישען זיך פריינדליך און חבר׳יש. דאָס גאַנצע לעבען פון דעם אויסלענדישען קאָמיטעט האָט געהאַט אין זיך עפּעס פּאַטריארכאלישעס. כאראקטעריסטיש איז, אז די מיטגלידער פון צענטראַלען קאָמיטעט, וועלכע פלעגען אויסגעהאַלטען ווערען פון דער פּארטיי־קאַסע (איך פּערזענליך פלעג באַקומען געלד פון דער היים), פלעגען ניט קריגען קיין באשטימטען געהאַלט, נאָר זיי פלעגען נעהמען פון דער קאַסע וויפיל זיי האָבען געדאַרפט און פאַרשרייבען אין די קאַסע־ביכער יעדע קלענסטע הוצאה. און דעריבער פלעגען זיי טאַקע לעבען געוואַלטיג באשיידען, קאַרגענדיג מיט יעדע קאָפּיקע.

די „קארוזשקע" האָט עקזיסטירט אויפ׳ן זעלבען אָרט קנאַפּע 14 יאָהר נאָכאַנאַנד, און ס׳איז געווען דער צענטר און דער לעבענס־נערוו פון אונזער גאַנצער אויסלענדישער אָרגאַניזאַציע. אין דער זעלבער וואוינונג האָט זיך אויך געפונען אונזער דרוקעריי, און ערשט שפּעטער, ווען די אַרבייט האָט זיך שטאַרק פאַנאַנדערגע־

וואַקסען, האָט מען געמוזט אַריבערטראָגען די דרוקעריי אין אַ ספּעציעלע דירה מיט אַ פּאָר הייזער ווייטער. אין דער „קאַרוזשקע“ פלעגען זיך כסדר באַווייזען אַלץ נייע חברים, וואָס פלעגען קומען פון רוסלאַנד אָפּצורוהען זיך אָדער כאַפּען אַביסעל בילדונג. דאָר־טען איז געווען אויך די רעדאַקציע פון אונזערע אויסלענדישע אויסגאַבען, וועלכע פלעגט אַרבייטען גאַנץ אינטענסיוו. מיר פלעג־נען אַרויסגעבען אַ וועכענטליכע אינפאָרמאַציאָנס־בלאַט — „לעצ־טע פּאַסירונגען“ אויף רוסיש און אידיש, דעם אידישען פּאַרטיי־זשורנאַל „דער אידישער אַרבייטער“, פון 1904 האָט זיך אָנגעהוי־בען צו באַווייזען דער רוסישער זשורנאַל „וויעסטניק בונדא“; חוץ דעם פלעגט מען אַרויסגעבען אַ מאַסע בראָשורען און אַ צייט לאַנג איז ערשינען אויך אַ זשורנאַל אויף דער פּוילישער שפּראַך.

די „קאַרוזשקע“ איז אויך געווען דאָס בונדישע „אויסערן־מי־ניסטעריום“. פון דאָרטען פלעגען מיר אונטערהאַלטען באַציהונ־גען מיט די אויסלענדישע פּאַרטייען און מיט'ן אינטערנאַציאָנאַל. דאָרטען איז אויך געווען דער צענטער פון אונזערע אייגענע אויס־לענדישע גרופּען. און דאָס נעץ פון די דאָזיגע גרופּען איז גע־וואַקסען פון טאָג צו טאָג. ביסלאַכווייז האָט זיך אונזער אַפּאַראַט פאַרשפּרייט איבער דער גאַנצער וועלט. עס זיינען געשאַפען גע־וואָרען צאָהלרייכע ברענטשעס אין אַמעריקע מיט זייערען אַ „צענט־ראַל־פאַרבאַנד“. עס זיינען ענטשטאַנען אַ רייהע גרופּען אין דרום־אַפריקאַ, און אפילו מיט אויסטראַליען האָבען מיר געהאַט אַ שטענ־דיגע פאַרבינדונג.

זעלבסטפאַרשטענדליך זיינען מיר געווען אין אַן ענגער פאַר־בינדונג מיט אונזערע אָרגאַניזאַציעס אין רוסלאַנד. געשיקט אַהין געלד, געשמוגעלט אויף טויזענדערליי אופנים אונזער ליטעראַטור, געשריבען און באַקומען בריף. די ליטעראַטור פלעגט מען שמוגלען אָדער דירעקט אין גרויסע מאַסען איבער דער דייטשער אָדער עסט־רייכישער גרעניץ, אָדער דורך דער פּאָסט אין פאַרמאַכטע קאָנווער־טען. מיר פלעגען האָבען קאָנווערטען מיט שטעמפּלען פון פאַר־שידענע קאָמערציעלע פירמען, און כדי עס זאָל זיך ניט וואַרפען אין די אויגען פון דער רוסישער פּאָסט־צענזור, אַז זיי קומען אַלץ פון דעם זעלבען אָרט, פלעגען מיר זיי פאַנאַנדערשיקען אין פאַר־

שידענע אויסלענדישע שטעדט צו אונזערע גרופּען, און פון דאָר־טען פלעגט מען זיי אריבערשיקען אין רוסלאַנד.

די פּאַרטיי־אַרבייט איז געווען אַ לעבעדיגע און אַ פּרוכט־באַרע. אונזער אַרויסטרעטען פון דער רוסלענדער פּאַרטיי האָט אויפגערודערט דעם גאַנצען „בונד". ס'איז אפילו געווען אַ גאַנץ ערנסטער קריזיס. ס'איז געווען אַ סכנה, אַז די ברייטע מאַסען סיי פון די אַרבייטער, סיי פון דער אינטעליגענץ, וועלען ניט פאַרשטעהן ווי געהעריג אונזער האַנדלונג, און אַז עס וועט אַריינברענגען אין אונזער פּאַרטיי־לעבען אַ מהומה און אַ דעזאָרגאַניזאַציע. האָט מען געמוזט דורכפיהרען אַ גרויסע אויפקלערונגס־אַרבייט. ליבער איז באַלד אָוועקגעפאָהרען קיין רוסלאַנד און צוזאַמען מיט אַלע איבעריגע אָנגעזעהענע חברים פלעגט ער אַרומפאָהרען איבער אַלע אונזערע שטעדט און שטעדטלאַך, אָפּגעבען אַ באַריכט וועגען דעם, וואָס איז געשעהן, און קלאָר מאַכען פאַר זיין עולם די ריכטיגקייט פון אונזער שטעלונג. אַבראַמאָוויטש און איך האָבען געטאָן דאָס זעלבע אין די אויסלענדישע קאָלאָניעס.

דער ערפאָלג האָט אַריבערגעשטיגען אַלע אונזערע ערוואַרטונ־גען. אונטער דעם דרוק פון די שווערע געשעהענישען איז דאָס בונ־דישע בעוואוסטזיין און די בונדישע טרייהייט פאַרהאַרטעוועט געוואָרען אויפ'ן מערקווירדיגסטען אופן. עס זיינען אַוועק פון אונז בלויז אַ פּאָהר — טאַקע בוכשטעבליך אַ פּאָהר — געצעהלטע מענשען. די גרויסע מאַסע איז געוואָרען צוגעבונדען צו אונז נאָך אַ סך שטאַרקער ווי ביז יעצט, און דער „בונד" איז אַרויס פון דעם קריזיס פיל שטאַרקער ווי ער איז געווען ביז יענער צייט.

גלייכצייטיג האָט זיך די רוסישע פּאַרטיי געגומען צוברעק־לען און צעשפּאַלטען מיט אַ שטאַרקען אימפּעט. דער סכסוך צווי־שען די באָלשעוויקעס און די מענשעוויקעס האָט זיך צעפלאַקערט מיט'ן גרעסטען ברען. און דער וויכטיגסטער ברען־מאַטעריאַל איז געווען גראַד אין זשענעוו, וואו עס האָבען זיך דעמאָלט צו־נויפגעקליבען די אָנגעזעהענסטע פּאַרטיי־טוער.

ווי איך האָב שוין געזאָגט פריהער, האָט אויף דעם צוזאַ־מענפאָהר געזיגט די ריכטונג פון לענינ'ען. ער איז געוואָרען דער גאַנצער בעל־הבית אין דער רעדאַקציע פון „איסקראַ" און אין דעם צענטראַלען קאָמיטעט. מאַרטאָוו'ס גרופּע — די מענשעווי־

קעם — זיינען אוועק אין אפאזיציע. עס האט דעמאלט עקזיסטירט אין אויסלאנד אן ארגאניזאציע, געשאפען נאך מיט א פאר יאהר פריהער פון דער „איסקרא”, אונטער דעם נאמען: „די אויסלענדישע ליגע פון רוסלענדער סאציאל־דעמאקראטען”. עס האט זיך אזוי געטראפען, אז אין דער דאזיגער ליגע זיינען די מענשעוויקעס געווען אין א גרויסער מעהרהייט. האבען זיי פון דער דאזיגער ארגאניזאציע געמאכט א פעסטונג פאר זייער ריכטונג, אדער, ריכטיגער געזאגט, פאר זייער גרופע, ווארים וועגען עפעס א באזונדערער אידעאישער ריכטונג האט מען אין די ערשטע חדשים נאכ'ן צוזאמענפאהר נאך נישט געקענט רעדען, ס'איז געווען א מעהר פערזענליכער סכסוך ווי א פרינציפיעלער.

לענין געהערט אבער ניט צו מענשען, וואס קענען דולדען אן אפאזיציע. האט ער געשיקט אן אגענט פון צענטראלען קאמיטעט, ער זאל צוטרייבען די „ליגע”. דער אגענט איז געקומען אויף א זיצונג פון דער ליגע (די מענשעוויקעס האבען זיך דערנאך געווויצעלט אז ער איז אריינגעפאהרען אויף א ווייסען פערד) און געהייסען די חברה זיך פונאנאנדערצוגעהן. יענע זיינען געווארען מורא'דיג אויפגעבראכט, און ערשט דעמאלט האבען זיך געעפענט זייערע אויגען און זיי האבען פארשטאנען דעם אמת'ן זין פון לענין'ס ארגאניזאציאנס־אפעטיטען.

נאך מיט א פאר חדשים פריהער, ווען זיי זיינען געווען צוזאמען מיט לענינ'ען און האבען בשותפות מיט איהם געפיהרט דאס רעדעל, פלעגען זיי צובאמקען צו זיינע מיליטערישע פארוואלטונגס־טהאטען. זיי זיינען נאך אליין געווען די קאמאנדירען; און געליטען פון זייער באלעבאטישקייט האבען אנדערע „פרעמדע” פראקציעס — די „ראבאטשעיע דיעלא” און דער „בונד”. איצט האבען זיי אבער דערשפירט אויפ'ן אייגענעם קארק די שווערע פויסט, און זיי האבען זיך צובונטעוועט. אנגעהויבען האט זיך דער „בונט” פון דעם וואס די ליגע האט געשטעלט א ווידערשטאנד דעם „ווייסען פערד” און ערקלערט אז זי וועט זיך ניט לאזען אויטרייבען. דערנאך האט מען אנגעהויבען ארויסצוגעבען בלעטלאך (געהיימע, בלויז פאר די פארטיי־מיטגלידער) מיט א קריטיק פון לענין'ס מעטאדען. אין די דאזיגע בלעטלאך האבען זיך שוין ארומגעטראגען אזעלכע שארפע ווערטלאך, ווי „ביוראקראטישער

צענטראַליזם", און דאָס גלייכען. און דערנאָך האָט מען זיך גע־נומען אריינטראַכטען אַלץ טיפער אין דעם זין פון דער גאַנצער ר'ייסעריי און געקומען צו דעם אויספיהר, אַז דער גאַנצער „איס־קראַ"־פעריאָד איז געווען מעהר ניט אַן אויסדרוק פון אַן אינטע־ליגענטישער באַוועגונג און אינטעליגענטישע באַדערפנישע. דער אַלטער פּאַוועל אַקסעלראָד, דער טיפסטער דענקער פון דער גאַנ־צער גרופּע, האָט געמאַכט אַ געזונטע און ריכטיגע אָפּשאַצונג פון דער לאַגע, און טראָצקי האָט דערנאָך אַרויסגעגעבען אַ ביכעל (ער איז דעמאָלסט געווען מיט די מענשעוויקעס), אין וועלכען ער האָט ווייטער ענטוויקעלט און פּאָפּולאַריזירט אַקסעלראָד'ס געדאַנקען. און אַזוי אַרום איז פון אַ קרייז־סכסוך אַרויסגעוואַק־סען אַן אידעאישע צושפּאַלטונג. צום סוף פון 1903 זיינען די באָלשעוויקעס (אָדער די „הארטע", ווי מען פלעגט זיי רופען) און די מענשעוויקעס געוואָרען צוויי פאַ־שידענע שיטות. אמת, אין דער דאָזיגער ערשטער צייט האָט זיך דער ויכוח געדרעהט בלויז אַרום אינערליכע פראַגען פון פּאַרטיי־בויען, די מיינונגס־פאַרשי־דענהייטען וועגען די פראַגען פון פּאָליטישער טאַקטיק זיינען אויפ־געקומען ערשט שפּעטער.

מיר פלעגען זיך צוקוקען און צוהערען צו די דאָזיגע דיס־קוסיעס מיט'ן גרעסטען אינטערעס. זעלבסטפאַרשטענדליך זיי־נען מיר געווען גאַנץ צופרידען מיט דער אָפּאָזיציע, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען געגען לענין'ס באַמיהונגען צו מיליטאַריזירען די פּאַרטיי. אָבער אויך צו די מענשעוויקעס פלעגען מיר זיך באַ־ציהען מיט דער געהעריגער פאָרזיכטיגקייט. איבריגענס איז זייער אָפּאָזיציאָנעלע שטימונג נאָך ניט דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז זיי זאָלען ענדערען זייער באַציהונג צום „בונד". פאַרקעהרט, אין דער דאָזיגער פראַגע האָבען זיךביידע פראַקציעס געוואָלט אויס־פיינען איינע פאַר דער צווייטער און באַווייזען זייער כשר'קייט אין הלכות „בונד־פרעסעריי".

סלאַוועק.

.60

ער איז דעמאָלט געקומען צו אונז אין דער שווייץ. געקומען אויף אַ קורצער צייט, אַוועקגעפאָהרען, ווידער געקומען, ווידער פאַר־שוואונדען, און גאַנצער לעבען איז געווען איין גרויסעס געהן און קומען, איין גרויסער האַסטיגער אימפּעט, אַ קורצער אימפּעט. מיט ניין יאָהר שפּעטער איז ער געשטאָרבען, און איבערגעבלי־בען אין זכרון פון די אידישע אַרבייטער אַלס אַ גלאַנציגער שטערן פון זייער באַוועגונג. בראָניסלאַוו גראָסער — „סלאַוועק".

אין אַ שעהנעם פריהמאָרגען האָט זיך באַוויזען אין זשענעוו אַ יונגער בחור, זעהר יונג, נאָר וואָס פון דעם שוהל־בענקעל. אַ בחור פון אַ יאָהר 19, שוין מיט אַ נאָמען; מען האָט אונז געמאָל־דען פון וואַרשא: גיט אַכטונג אויף דעם יונגען חבר, ס'איז אונ־זער גרויסע האָפנונג.

ס'איז נאָך געלעגען אויף איהם אַ שטעמפּעל פון ניט־רייפ־קייט, פון נישט פאַרטיג זיין. ס'איז נאָך געווען כמעט אַ קינד. אָבער שוין אַ טוער פון אַ גרויסער קראַפט. אַ יונגער אָדלער.

אַ בחור פון אַ מיטעלען וואוקס; אַ דאַרער, מיט שמאָלע פּלייצעס; אַ קליינער קאָפּ מיט אַ לאַנגען האַלז, מיט שעהנע, קלאָרע, גרוי־בלויע אויגען. ער פלעגט מאַכען דעם איינדרוק פון אַ שאַרפען פייל, וואָס איז גרייט אַראָפּצופליהען פון בויגען. ווען ער איז געקומען צו מיר, איז ער ניט געזעסען אויף אַן אָרט, נאָר די גאַנצע צייט געשפּרייזט פון איין עק צימער צום צווייטען. אַז ער פלעגט געהן איבער דער גאַס, פלעגט ער שטעלען גרויסע, האַס־טיגע טריט. „סלאַוועק האַלט אין איין איילען זיך — האָט מיר דעמאָלט געזאָגט זיין וואַרשעווער שוהל־פריינד. — ווען ער דאַרף שרייבען אַ בריף, קלאַפּט ער אַ טעלעגראַם; ווען ער דאַרף שיקען

א טעלעגראם, זעצט ער זיך אליין אין צוג אריין און פאהרט. אן אייביגער אומרוה!"

שפעטער איז ער געווארען רייפער, אביסעל געלאסענער; דער אומרוה איז אוועק פון דער אויבערפלעך און זיך אריבערגע־טראגען אינוועניג. אבער ס'איז געבליבען דער גרויסער אימפעט, דאס גרויסע אינערליכע ברענען און די גרויסע, שטעכעדיגע שארפ־קייט.

שארפקייט — דאס איז געווען די ערשטע, כאראקטעריס־טישע אייגענשאפט פון מיין יונגען פריינד. קודם כל א שארפ־קייט פון שכל — דער דאזיגער מענש, וואס איז אויסגעוואקסען אין א דורכאויס אסימילירטער ווארשעווער סביבה און אויפגעהא־דעוועט זיך אויף דער פוילישער קולטור (ווען איך האב זיך בא־קענט מיט איהם האט ער כמעט ווי קיין איין ווארט אידיש ניט געקענט), האט געהאט אן אמת אידישען מח. ס'איז געווען אן ארטיסט פון טראכטען. נישט פון א בטלנ'ישען מין טראכטען סתם אין דער וועלט אריין. ניין, ס'איז געווען א גמרא־קאפ מיט א ברייטער אייראפעאישער, וויסענשאפטליכער, עסטעטישער און פאליטישער קולטור. אבער ס'איז געווען יענער אידישער מח, וועגען וועלכען א פראנצויזישער געלעהרטער האט געזאגט, אז ער איז עהנליך צו א פיינעם אינסטרומענט: ער מעסט און וועגט מיט א גענויקייט פון אן אפטייק־וואג, א מח פון א שטאהלענער שארפקייט, וואס שניידט זיך אריין אין די זאכען און באגריפען, צולעגט און צונעהמט זיי, שניידט ארום די קלענסטע, פיינסטע שטיקלעך. א מח פון א געבוירענעם מארקסיסט.

ס'איז אבער אויך געווען א שארפקייט פון טעמפעראמענט. ער האט געמוזט שטעכען און שלאגען. ער האט געהאט אין זיך דעם גרויסען האס, די גרויסע שעפפערישע שנאה און ער האט גע־האט דעם גרויסען מוט. איך וואלט זיך ניט געקענט פארשטעלען א לאגע ווען סלאוועק זאל האבען מורא. ס'איז פאראן אן אלטע דייטשע פאלקס־לעגענדע וועגען א יונגען העלד, וואס האט פון קינדערווייז אן ניט געוואוסט, וואס איז דאס אזעלכעס דאס געפיהל פון מורא. און ער איז אוועק אין דער ווייטער וועלט צו זוכען און צו געפי־נען דעם דאזיגען געפיהל. סלאוועק דערמאנט מיך דעם דאזיגען העלד.

ער האָט דעם געפיהל פון פחד ניט געפונען, ניט נאָר אויף דער ברייטער אַרענע פון געזעלשאַפטליכער אַרבייט; דאָרטען איז ער געווען טאַקע אַ געפעהרליכער געגנער; אַ פּאָלעמיסט פון ערש־טען גראַד; אָבער אויך אין פּריוואַטען, אין פּערזענליכען לעבען. אין די קליינינקייטען פון די פּריוואַטע באַציהונגען פון איין מענש צום צווייטען ווייזט זיך אַמאָל די גרויסע דרייסטקייט מעהר בולט, ווי אין די גרויסע געשעהענישען. איך געדענק אַזאַ פּרט. מיר האָבען אַמאָל געהאַט אַ בוררים־געריכט (וועגען דער זאַך גופא וועל איך דערצעהלען שפּעטער); איך בין געווען דער פאָרשטעהער פון איין צד, סלאַוועק — פון דעם צווייטען, עס האָט זיך געהאַנדעלט וועגען דעם פּערזענליכען לעבען פון אַ מענשען. סלאַוועק האָט ניט געהאַלטען פון דעם דאָזיגען מענשען. איך האָב דאָס גע־וואוסט; איך בין אָבער ערשטוינט געוואָרען הערענדיג, ווי ער האָט פּלוצלינג אָנגעהויבען צו זאָגען דעם דאָזיגען מענשען אין די אויגען אַריין, וואָס ער דענקט וועגען איהם. ניט חלילה אין אַ מאָמענט פון אויפרעגונג אָדער פּאָלעמישער פאַרביסענקייט; ניין, גאַנץ רוהיג און זאַכליך, קוקענדיג איהם אין די אויגען, האָט סלאַ־וועק מיט אַ געלאַסענער שטים ערקלעהרט דעם מענשען, ווי אַזוי ער באַציהט זיך צו איהם. ס'איז געווען גרויזאַם. איך האָב אָבער געהאַט דעם איינדרוק, אַז כדי דאָס צו מאַכען, דאַרף מען אפשר האָבען ניט קיין קלענערען מוטה, ווי צו געהן קעמפען אויף אַ באַ־ריקאַדע; דוקא צוליעב דעם, וואָס עס איז געמאַכט געוואָרען אין אַ רוהיגען צושטאַנד און ניט אונטער דער ווירקונג פון אַ מאַסען־אויפרעגונג.

וואָס איז אָבער געווען באַזונדערס טייער און ווערטפול אין דעם דאָזיגען מענשען, דאָס איז געווען זיין ריטערליכקייט. אַ שאַרפער, שטעכיגער קעמפּפער, איז ער שטענדיג געווען איידעל און פיין. ער איז שטענדיג געבליבען אַ דזשענטעלמען. יעדער קאַמפּף איז פאַר איהם געווען ווי אַ מין דועל. ער דערלאַנגט אַ קלאַפּ — און אַ גוטען קלאַפּ; אָבער ווען דער געגנער ליעגט אויף דער ערד, קומט ער צו איהם, גיט איהם די האַנד און העלפט איהם אוועקצושטעלען זיך צוריק אויף די פיס.

ער איז געווען שטאָלץ. ס'איז אָבער ניט געווען יענע גאווה, וואָס מען טרעפט אַזוי אָפט ביי אַ פּאָלאַק. ס'איז געווען אַ

שטאָלצקייט פון אַ מענש, וואָס שאַצט אָפּ די ווערדע פון זיין איי־גענער פּערזענליכקייט און פּאַרטיידיגט זיינע רעכט.

ווען מיר האָבען זיך באַקענט, איז ער געווען זעהר יונג. דאָס גאַנצע לעבען איז נאָך געווען אין דער צוקונפט. און ער האָט ליעב געהאַט דאָס לעבען. ניט געווען קיין שמאָלער „בלויז־פּאַרטיי־מענש". האָט געהאַט די ברייטסטע, פערשידענאַרטיגסטע אינטע־רעסען. און אַזוי איז ער געבליבען ביז'ן סוף. פול מיט אינטערעס פאַר דער קונסט, פאַר דער ליטעראַטור, געהאַט פיעל פריינד, וועל־כע זיינען געווען איבערגעגעבען איהם מיט ליב און זעעל. און אויך די פרויען־ליעבע האָט אין זיין שעהנעם גלענציגען לעבען פאַרנומען ניט קיין קליינעם אָרט.

ווי געזאָגט, איז ער אויסגעוואַקסען אין אַן אַסימילירטער אי־דיש־פּוילישער סביבה. ער איז דורכגעדרונגען געווען מיט פּוילישער קולטור. און ער האָט איהר ליעב געהאַט. איך געדענק אַ נאַכט, וואָס מיר האָבען פאַרבראַכט אין אַ קליינעם ציריכער האָטעל, וואו מיר זיינען אַמאָל געשטאַנען צוזאַמען מיט איהם. ס'איז געווען צוזאַמען מיט אונז איינער אַ פריינד זיינער, אַ פּאָלאַק. זיי האָבען געשמועסט — די גאַנצע נאַכט — וועגען וואַרשאַ. מיט וואָס פאַר אַ גוואַלדיגע ליעבשאַפט האָט ער גערעדט וועגען דער דאָזיגער שטאָדט! ווי אַן אמת'ער, געבוירענער פּאָלאַק. מיט דער אידישקייט האָט ער געהאַט זעהר ווייניג געמיינזאַמעס. ער האָט ווייניג געקענט דאָס אידישע לעבען. ערשט עטליכע יאָהר פאַר זיין טויט האָט ער אָנגעהויבען צו לערנען זיך רעדען אידיש און ער האָט ניט באַוויזען אויסצולערנען זיך ווי געהעריג איז. אָבער שוין אַלס אינגעל האָט ער באַשלאָסען צו געהן אַרבייטען אין די אידישע אַרבייטער־באַוועגונג און ער איז געוואָרען און געבלי־בען ביז'ן טויט אַ געטרייער בונדיסט. פאַר וואָס? ער האָט דאָס געהאַלטען פאַר זיין פליכט. גאַנץ באַוואוסטזיניג האָט ער זיך געזאָגט: „איך בין אַ איד, און מיין חוב איז אָפּצוגעבען מיינע קרעפטען דעם אידישען אַרבייטער". ס'איז געווען אַ גרויסער קרבן. מען פלעגט איהם שטענדיג רופען פון דער פּוילישער גאַס; דאָר־טען איז פאַר איהם געווען אָפען אַ ברייטערער פּלאַץ, ווי ביי אונז. ער וואָלט זיך געקענט מאַכען אַ גלענצענדע קאַריערע. ער האָט זיך אָפּגעזאָגט דערפון און איז געבליבען ביי אונז. און די גרויסע

אינערליכע דראַמאַ פון זיין לעבען איז געווען, וואָס ער האָט גע־פיהלט די אונמעגליכקייט צו ענטוויקלען אין אונזער סביבה זיין גאַנצע קראַפט. ס'איז איהם געווען ענג, ער האָט ניט געקענט גע־פינען דעם געהעריגען אָרט. מיט דעם ערקלערט זיך צום טייל זיין שטענדיגער אומרוה. ער איז אָבער ניט אוועק.

און מיט רעכט איז זיין נאָמען געבליבען אין דעם זכרון פון די אידישע אַרבייטער־מאַסען אַלס אַ טייערער נאָמען פון אַ קדוש.

עס וועט מיר נאָך אויסקומען צו רעדען וועגען סלאַוועק אין די שפּעטערדיגע קאַפּיטלען. ווי געזאָגט, איז ער אין יענער צייט (ס'איז, דאַכט זיך, געווען צום סוף 1903) געווען נאָך זעהר יונג. ער האָט אָבער שוין געשפּילט אַן אָנגעזעהענע ראָלע. נאָך ניט צוגעוועהנט צו דעם שטרענגען אָרגאַניזאַציאָנס־לעבען, נאָך ניט באַהאַוועגט אין קאָנספּיראַציעס, אַביסעל ניט פּאָרזיכטיג, אַביסעל צעשטרייט, האָט ער ניט פאַרנומען אין דער אָרגאַניזאַציע קיין באַשטימטען אָרט. ער פּלעגט אָבער ערפילען פאַרשידענע אויפ־גאַבען פאַר דער פּאַרטיי.

באַלד ווי ער איז געקומען אין זשענעווו, האָט ער געלייענט אַ רעפעראַט אין דער פּוילישער קאָלאָניע וועגען דעם „בונד". אַב־ראַמאָוויטש און איך זיינען געגאַנגען איהם הערען. און מיר זיי־נען פאַרוואונדערט געוואָרען הערענדיג, ווי דער דאָזיגער בחור, וואָס איז געקומען פון דער וויימער וואַרשאָ און האָט זיך מיט אונז קיינמאָל ניט צונויפגערעדט, האָט פאַרטיידיגט אונזער שטאַנד־פּונקט גענוי מיט די זעלבע ראיות, כמעט מיט די זעלבע ווערטער, ווי מיר פּלעגען דאָס טהאָן.

מיט עטליכע חדשים שפּעטער, אין פריהלינג, 1904, האָט אונזער אויסלענדישער קאָמיטעט אָנגעהויבען אַרויסצוגעבען אַ קליינעם זשורנאַל אין פּויליש. דאָס רעדאַגירען דעם זשורנאַל איז איבערגעגעבען געוואָרען סלאַוועק'ן צוזאַמען מיט ליבער'ן (וועלכער איז צו יענער צייט ווידער אַמאָל געקומען צו פאָהרען אין אויס־לאַנד).

אַרום יענער צייט האָט זיך סלאַוועק באַטייליגט אין אַ צוזאַ־מענפאָהר פון אַ ראַדיקאַלער פּוילישער יוגענד־אָרגאַניזאַציע. דאָר־טען האָט ער געפיהרט אַ גלענצענדען קאַמפּף מיט דער פּ. פּ. ס. ער איז געווען אַן ערשט־קלאַסיגער רעדנער און האָט געהאַט אַ

גרויסע ווירקונג. אינטערעסאנט איז, אז נאך דער רעדע פון דעם דאזיגען נײנצעהן יעהריגען אינגעל, האט דער פארשטעהער פון פ. פ. ס., דער אלטער פארטיי־פיהרער דר. הארוויץ, פארלאנגט פון דעם צוזאמענפאהר מען זאל איהם דורכאויס לאזען ענטפערען תיכף סלאוועק׳ן (ס׳איז געווען גראד צום סוף פון דער זיצונג, און מען איז געווען בדעה מעהר ניט צו רעדען דעם טאג), ווייל „עס קען ניט דערלאזען ווערען, אז די זיצונג זאל געשלאסען ווערען אונטער דעם איינדרוק פון זיין רעדע״. דער אלטער פארטיי־פיהרער האט געשפירט, אז עס האט זיך באוויזען א געפעהרליכער געגנער.

אין פריהלינג 1904 האבען מיר צוזאמען מיט סלאוועק׳ן פארבראכט א פאהר וואכען אין ציריך און געפיהרט דארטען א קאמפף מיט די „איסקראווצעס״. האלבע נעכט פלעגען מיר פאר־ברענגען אין לאנגע שמועסען אין דער קאפע „טעראס״, ביי דער ציריכער אזערע; א שעהנע, היימישע קאפע; און די שמועסען זיינען אויך געווען שעהן און היימיש. מיר זיינען געשטאנען אין איין האטעל, געשלאפען אין איין צימער, און איך האב באמערקט, אז סלאוועק האט אלע מאל ביי זיך א רעוואלווער. צוליעב וואס? זיכער ניט צוליעב פאליטישע צוועקען. אבער דער שטאלצער אינ־געל וואלט קיינמאל ניט אריבערגעטראגען א פערזענליכע באליידי־גונג.

שפעטער איז ער אויף א קורצע צייט אוועקגעפאהרען אין גאליציען. איך בין ווייטער געבליבען אין דער שווייץ.

.61

דאָס קליין־שטעדטעל ווייזט די צייהן.

האָבענדיג מיין וואוינונג אין זשענעוו, פלעג איך אַ סך אַרומפאָהרען, און כמעט יעדעס מאָהל פלעג איך מוזען אַדורכפאָהרען דורך בערן. פלעג איך זיך דאָרטען אָפּשטעלען אויף אַ פּאָהר טעג און זיך אָפּרוהען אין דער היימישער סביבה. אָבער אין אָנהויב זומער 1904 איז מיין ליבשאַפט צו דער בערנער קאָלאָניע שטאַרק אָפּגעקיהלט געוואָרען. עס האָט זיך געטראָפען אַזאַ מעשה.

ווי דער שטייגער איז, האָב איך דעם דאָזיגען פריהלינג פערבראַכט אין קלאַראַן. פון דאָרטען האָב איך זיך אַריינגעכאַפּט אין מינכען — מ̄יט אַ רעפעראַט. צוריקוועגס, פאָהרענדיג אין זשענעוו שטעל איך זיך אָפּ אין בערן. איך קום צו פאָהרען און געפין די קאָלאָניע אין אַ געוואַלדיגער אויפרעגונג. אַ ליאַרם, אַ געפילדער, אַן אויפרעגונג. וואָס איז געשעהן? אַן איינפאַכע אָבער אַ סענסאַציאָנעלע געשיכטע: אַ אידיש מיידעל — אַ יונגעטשקע אימיגראַנטקע — איז... מעוברת געוואָרען.

איך מיין ניט, אַז אין דער געשיכטע פון דער בערנער קאָלאָניע האָט זיך אַזאַ „געשעהעניש” געטראָפען דאָס ערשטע מאָל. די נאָוועלע איז אָבער באַשטאַנען אין דעם, אַז עס האָט זיך געמאַכט אַן עפענטליכער סקאַנדאַל. דאָס מיידעל איז געוועזן אַ היסטערישע. האָט זי אָנגעמאַכט אַ געוואַלדיגען טומעל, געקומען צו לויפען צו אַ צווייטער מיידעל, געוויינט, געשריען, גע׳חלש׳ט, שיעור ניט אויף דער גאַס. און די קאָלאָנישע מענשען זיינען אויפגערודערט געוואָרען, ווי מוראַשקעס. ווי אַזוי, וואָס, ווער איז דער שולדיגער? לאָזט זיך אויס, — ס׳איז אַ חבר, אַ מיטגליד פון דער בונדישער גרופּע, און אַגב מיינער אַ גוטער פריינד.

איך קום צו געהן אויף אַ זיצונג פון דער גרופּע — אַ ספּעציעלע

זיצונג, וועגען וועלכער מען האָט איהם אפילו ניט געמאָלדען: עס קאָכט און ברויזט. ווי דער שטייגער איז, זיינען די מענער מעהר געלאַסען, אָבער די מיידלאַך קעהרען וועלטען. איך זעה נאָך פאר מיינע אויגען איינע אַ חבר'טע — שוין ניט קיין יונגע מיידעל מיט געשאָרענע האָהר און מענערשע מאַניערען, — ווי זי זיצט און שרייט אָהן אויפהער: מיר מוזען איהם צווינגען חתונה האָבען"! טענה איך איין מיט זיי: „חברה! וואָס איז דאָס פאר אַן עסק פאר אַ פּאָליטישע אָרגאַניזאַציע צו פארנעהמען זיך מיט שדכנות!" אָבער גער רעד מיט צעבושעוועטע מענשען!

נאָך לאַנגע דעבאַטען מאַך איך אַזאַ פּאָרשלאַג: איך וועל רעדען מיט איהם, — ניט וועגען חתונה האָבען, פארשטעהט זיך, אָבער איך וועל איהם זאָגען: אַזוי ווי די קאָלאָניע איז געוואַלדיג אויפגעבראַכט געגען איהם, זאָל ער כאָטש אויף אַ צייט אוועק־פאָהרען פון בערן; איך וועל דאָס פאָרלעגען, הגם ניט אָפיציעל, נאָר פאַקטיש אין נאָמען פון דער גרופּע.

מען איז מסכים געווען מיט מיין פאָרשלאַג. איך האָב גע־פיהלט, אַז איך נעהם זיך אונטער צו טאָן זעהר אַ קיצעלדיגע זאַך. איך האָב פארשטאַנען, אַז איך ריזיקיר דאָ מיט אַ פריינדשאַפט, פון וועלכער איך האָב שטאַרק געהאַלטען. אָבער — ווי לעכערליך זאָל דאָס ניט זיין — עס זיינען דאָ געווען פארמישט פּאַרטיי־אינ־טערעסען. וואָרים דער בחור איז געווען אַ פּאַרטיי־טהוער; און דער ברייטער עולם האָט שוין אַזאַ טבע: ווען ער האָט פיינד אַ מענשען צוליב פערזענליכע טעמים, טראָגט ער איבער די דאָ־זיגע פיינדשאַפט אויך אויף די פּאַרטיי. זיינען מיר געווען פאר־אינטערעסירט אין דעם, אַז דער מענש זאָל אויף אַ צייט נעלם ווערען פון דעם בערנער האָריזאָנט.

איך בין געגאַנגען צו איהם, און מיין מורא איז טאַקע ניט געווען קיין אומזיסטע. ווי שטאַרק איך האָב זיך ניט באַמיהט צו מאַכען די זאַך וואָס ווייכער און „דיפּלאָמאַטישער", אָבער באַלד פון די ערשטע ווערטער איז מיין פריינד געוואַלדיג ברוגז געוואָרען: „וואָס איז דאָס אַזעלכעס? וואָס פאר אַ רעכט האָט די גרופּע אריינצומישען זיך אין מיינע פערזענליכע ענינים? איך וועל זיי הערען ווי די קאַץ!" טענה איך מיט איהם: „איהר זייט גע־רעכט. ס'איז טאַקע אַ גאַנץ פערזענליכער, גאַנץ אינטימער ענין.

און די גרופּע האָט טאַקע קיין רעכט ניט אריינצומישען זיך, אָבער די פּאַרטיי־אינטערעסען פאַרלאַנגען, אז איהר זאָלט אוועקפּאָהרען.„
—„ניין, איך וועל דאָס ניט טהאָן“.

מילא האָט זיך מיין נסיעה געענדיגט מיט א מפּלה. און דאָס טרויעריגסטע פאַר מיר איז געווען, אז דער מענש האָט זיך פון יענער צייט אָן באַצויגען צו מיר וועניגער הארציג, ווי ס׳איז געווען ביז דעמאָלט.

די גרופּע פון איהר זייט האָט באַשלאָסען, אז ער זאָל אין דער נאָהענטער צוקונפט זיך אָפּהאַלטען פון עפענטליכע ארויס־טרעטונגען. האָט ער גערופען די גרופּע צו א בוררים געריכט, און דאָס געריכט האָט באַשטעטיגט דעם באַשלוס פון דער גרופּע.

אָבער ביז׳ן געריכט האָט זיך דער עסק פּלוצלינג ליקווידירט אויף אַן אנדער אופן. וואָס איז? אין א פּאָר וואָכען ארום האָט דער בחור חתונה געהאַט און טאַקע מיט דער זעלביגער מיי־דעל. און אין גיכען האָט זיך ארויסגעוויזען נאָך א זאַך, וואָס האָט צוגעגעבען דעם אינצידענט א גאָר קאָמישען טעם: דאָס מיידעל איז נאָך ניט געווען מעוברת! ס׳איז געווען א מיספערשטענדניס. וואָרים דאָס ערשטע קינד, וואָס זי האָט געהאַט, איז געקומען אויף דער וועלט ערשט מיט א יאָהר שפּעטער נאָכ׳ן גאַנצען סקאַנדאַל.

דעמאָלט האָט דאָס די קאָלאָניע אָבער נאָך ניט געוואוסט. ס׳איז געווען אַן אמת קליינשטעדטעלדיגע מהומה. איך האָב גע־האַט א געפיהל פון טיפּסטען עקעל. דאָס טומלען זיך פון די מיידלעך, דאָס גראָבען זיך אין די אינטימסטע זאכען, דאָס ארויס־טראָגען א טיף פּערזענליכע אנגעלעגענהייט ממש אויף דער גאַס, איז געווען גוואַלדיג אָפּשטויסענד. און צום ערשטען מאָל האָב איך געפיהלט א שטאַרקען אומ׳חן צו מיין בערנער עולם. עס האָט זיך מיר געוואָלט צונויפקלייבען די גאַנצע קאָלאָניע אויף א גרויסען מיטינג, אוועקצושטעלען זיך פאַר זיי, און אָנזידלען דעם אויפ־גערודערטען עולם מיט די שאַרפסטע ווערטער, וואָס איך פאַרמאָג.

פאַרשטעהט זיך, אז איך האָב דאָס ניט געטאָן, אָבער דאָס אַמאָליגע היימישע געפיהל פון נאָהענטקייט און צוגעבונדענקייט, וואָס איך האָב ביז יענער צייט געהאַט צו דער קאָלאָניע, האָט באַ־קומען א שטאַרקען קלאַפּ. דאָס קליין שטעדטעל האָט געוויזען זיינע צייהן.

.62

ש פ י ץ.

פונדעסטוועגען בין איך געפֿאָהרען פֿארברענגען דעם זומער אין שפּיץ. איך זאָג „פונדעסטוועגען", ווייל שפּיץ — דאָס איז געווען, אזוי צו זאָגען, די זומער־אָפּטיילונג פֿון דער אייגענער בערנער קאָלאָניע. ס'איז א קליינער זומער־אָרט אויפ'ן ברעג פֿון טהונער אָזערע, ניט ווייט פֿון בערן — א פֿאָהר שעה פֿאָהרען. שפּיץ גופא איז א קליינינטשקע שטעדטעל מיט עטליכע האָטעלען און געוועלבער. אָבער ארום און ארום ציהען זיך מיילענווייז צעזייטע און צעשפּרייטע פֿויערשע הייזלעך, און אָט דאָרטען אין די דאָזיגע הייזלעך באַזעצען זיך אויף די זומער־חדשים די „רוסען" — דאָס הייסט, דאָס רוב אידען, און דאָס רוב דוקא פֿון בערן. און די גאַנצע געגענד ווערט פֿול מיט דער רוסישער און אידישער שפּראַך, מיט'ן רוסישען און אידישען געזאַנג.

די געגענד גופא איז ניט פֿון די סאַמע שעהנסטע אין דער שווייץ. אָבער ס'איז א מין אויסגאַנגס פּונקט, פֿון וואַנען עס עפֿענען זיך אין פֿארשידענע ריכטונגען די וועגען, וואָס ציהען אין די סאַמע טיעפֿענישען פֿון די שווייצארישע שעהנקייטען. עס איז דער אזוי גערופֿענער „בערנער אָבערלאַנד", די סאַמע הארץ פֿון דער שווייץ, מיט איהרע הימעל־הויכע בערג, מיט'ן אייביגען שנעע און אייז, מיט די וואונדערבארע טאָלען, מיט די וואַסערפֿאַלען און הוילען, מיט די קליינע בערג־אָזערעס. ווער עס האָט ניט באַזוכט כאָטש איין מאָל יענע געגענדען, דער האָט ניט געזעהן די שווייץ.

איך האָב זיך באַזעצט מיט ליבער'ן, וועלכער איז ווידער אמאָל געווען אין אויסלאַנד. ער איז שוין געווען פֿארהייראַט און האָט געהאַט א קליין מיידעלע פֿון א האַלב יאָהר. איך בין געווען איינער אַליין, האָב איך זיך צו זיי צוגעטוליעט. מיר האָבען געדונגען א

פאַר צימערען ביי א פויער און געמאַכט א „קאָמונע". קאָסאָווסקי האָט געוואוינט אין א שכנה'דיגען הויז און האָט געגעסען צוזאמען מיט אונז און צוזאמען מיט איהם האָבען מיר אריבערגעטראָגען אין שפּיץ א היבשען חלק פון אונזער ארבייט.

מיר האָבען דעמאָלט געהאַלטען אין ארויסגעבען אונזער רוסי־שען זשורנאַל „וויעסטניק בונדא". די אויפגאַבע פון דעם דאָזיגען זשורנאַל איז געווען ניט קיין אגיטאַציע, נאָר א מעהר טעאָרעטישער אריינדרינגען אין די פראַגען פון אונזער פּראָגראַם. און ס'איז זעלבסטפארשטענדליך, אז די נאַציאָנאַלע פראַגע, וואָס איז ביז יענער צייט געווען אם וויכטיגסטען באַארבייט, איז ביי אונז גע־שטאַנען אויפ'ן ערשטען פּלאַן. אין די ערשטע צוויי נומערען זיינען אָפּגעדרוקט געוואָרען צוויי גרויסע, גרינדליכע ארטיקלען פון קאָ־סאָווסקי'ן. אין די וויטערדיגע צוויי נומערען האָב איך אָנגע־שריבען צוויי גרויסע ארטיקלען.

די דאָזיגע ארטיקלען מיינע זיינען שפּעטער (אין יאָהר 1906) ארויסגעגעבען געוואָרען אין רוסלאַנד אַלס א באַזונדער ביכעל (אויף רוסיש און אידיש) אונטער'ן נאָמען „די סאָציאַל־דעמאָקראַ־טיע און די נאַציאָנאַלע פראַגע". די דאָזיגע בראָשור איז דעמאָלט באַטראַכט געוואָרען אַלס א מין בונדישער אני מאמין.

די ארטיקלען זיינען געווען א רעזולטאַט פון גאַנץ לאַנגע אָנ־שטרענגונגען. געטראַכט וועגען דער פראַגע האָב איך יאָהרען־לאַנג. אָבער אפילו נאָך דעם, ווי איך בין שוין געקומען צו באַשטימטע און פעסטע אויספיהרען, איז עס נאָך געווען א האַרב שטיקעל ארבייט אויסצודריקען דאָס אויפ'ן פּאַפּיר.

אין יענע יאָהרען איז דאָס שרייבען פאַר מיר געווען א גאַנץ שווערע זאַך. און ניט איין בלאַט פּאַפּיר האָב איך צוריסען איידער איך האָב סוף כל סוף גובר געווען די שוועריגקייטען פון א ניט־געניטער פעדער. איך האָב שוין מיט א יאָהר פריהער געפּרואווט דאָס צו טאָן, אין פריהלינג 1903; איך האָב זיך שטאַרק געמאַטערט; איך זעה נאָך ביז'ן היינטיגען טאָג פאַר מיינע אויגען די בלעטלעך פּאַפּיר, וואָס איך האָב דעמאָלט גענוצט, — עפּעס א באַזונדערער מין האַרטע פּאַפּיר. אָבער ס'איז גאָר ניט ארויסגעקומען פון דעם. און ערשט מיט א יאָהר שפּעטער, אין שפּיץ, זיינען די ארטיקלען געקומען צו שטאַנד.

דאָס איז געווען די פאָרמולירונג פון יענעם בונדישען „נייט־ראַליזם”, מיט וועלכען מען האָט אונז שפּעטער אַזוי פיל געשטאָכען די אויגען, און וועלכען מען האָט אַזוי אָפט מיספערשטאַנען. דאָס וואונדערט מיך ניט, ווייל דאָס גאַנצע אַוועקשטעלען די פראַגע איז געווען פון אַזאַ מין, אַז עס האָט געדאַרפט אויסזעהן ווילד און פרעמד פאַר דעם טראַדיציאָנעלען געדאַנק. און פרעמדע זאַכען פאַרשטעהט מען אַלע מאָל שלעכט.

מיין הויפּט־אויפגאַבע און די הויפּט־שוועריגקייט איז באַשטאַנען אָט טאַקע אין דעם אַוועקשטעלען די פראַגע. דער קאָנקרעטער ענטפער — די באַגרינדונג פון דער נאַציאָנאַל־קולטורעלער אויטאָנאָמיע — איז שוין געווען פון די גרינגערע זאַכען. אָבער דאָס אַוועקשטעלען — דאָס איז געווען דאָס שווערסטע און דאָס נויטיגסטע. ווארום עס האָט ניט עקזיסטירט קיין סאָציאַליסטישער שטאַנדפּונקט אין דער פראַגע. די סאָציאַליסטען פלעגען זיך וואַקלען צווישען צוויי בורזשואַזע שטאַנדפּונקטען, אָדער זיי פלעגען זיין קאָסמאָפּאָליטען־אַסימילאַטאָרען און בכלל ניט האַלטען פון „אַזעלכע זאַכען”, אָדער זיי פלעגען איבערנעהמען דאָס האָב און גוטס פון די נאַציאָנאַליסטען און דערווייזען, אַז די דאָזיגע ירושה פּאַסט פאַר'ן סאָציאַליזם. אָבער קיין אייגענע סאָציאַליסטישע פּאָזיציע איז ניט געווען. נאָך מעהר, מען האָט ממש ניט געקענט פאַרשטעהן, אַז עס קען זיין נאָך אַ דריטער אויסוועג, „אויב דו ביזט ניט קיין נאַציאָנאַליסט — פלעגען טענה'ן די רעכטע, — ביזטו אַן אַסימילאַטאָר”. אויב דו ביזט ניט קיין אַסימילאַטאָר — האָבען געזאָגט די לינקע — ביזטו דאָך אַ נאַציאָנאַליסט”. און קיינער פון זיי האָט ניט געהאַט דאָס געפיהל, אַז עס מוז דאָך זיין עפּעס גאָר אַן אַנדער פּאָזיציע, וואָס שטעהט א י ב ע ר דער נאַציאָנאַליסטישער און א י ב ע ר דער אַסימילאַטאָרישער, און וואָס האָט איהר אייגענעם, גאָר באַזונדערען פּנים.

דאָס וואָס איך האָב געוואָלט, איז געווען אָט דאָס געפינען און קלאָר מאַכען די דריטע, די סאָציאַליסטישע פּאָזיציע. ס'איז געווען דער ערשטער פּרוב, איך האָב נאָר געלעגט די ערשטע פאָר שטיינער פון בנין, און עס איז ניט קיין וואונדער, אַז אין די שפּע־

טערדיגע יאָהרען האָב איך אַליין געמוזט מאַנכעס אויסבעסערען און ענדערען.

עס איז מיר געווען אַ גרויס הנאה, ווען ס'איז ארויס מיט אַ פּאָר יאָהר שפּעטער דאָס באַרימט־געוואָרענע בוך פון אָטאָ בויער (כמעט אונטער'ן זעלבען קעפּעל ווי מיין בראָשור). און איך האָב ביי איהם געטראָפען די אייגענע פּרינציפּיעלע שטעלונג. פאַר־שטעהט זיך, איז עס ביי איהם געווען אַן אַנדער באַארבייטונג — גרינדליכער, בעסער און קלאָרער ווי ביי מיר. ער איז טאַקע אַ זעלטען קלאָרער קאָפּ (בלי ספק דער בעסטער קאָפּ אין דער היינ־טיגער סאָציאַליסטישער באַוועגונג). אָבער אין דער עצם זאַך האָ־בען מיר זיך באַגעגענט.

חוץ די דאָזיגע ארטיקלען האָבען מיר אין „וויעסטניק בונדאַ" געשריבען וועגען פאַרשידענע לויפענדע פראַגען, און איך האָב צום ערשטען מאָל געמאַכט אַ פּראָבע צו שרייבען קליינע פּובליציסטישע נאָטיצען.

.63

דער אמסטערדאַמער קאָנגרעס.

אין זומער 1904 איז פאָרגעקומען דער אינטערנאַציאָנאַלער סאָציאַליסטישער קאָנגרעס אין אמסטערדאַם, און איך בין געפאָהרען אהין אלס איינער פון די בונדישע דעלעגאַטען. די דעלעגאַציע אונזערע איז באַשטאַנען פון זיבען מאַן: ליבער, קאָסאָווסקי, דזשאַן, מאַקסימאָוו (אונזער טוער, וואָס האָט געלעבט אין פאַריז), אלעקסאַנדער און מאַקאַוויי (דיביידע לעצטע זיינען דירעקט קיין אמסטערדאַם געקומען צו פאָהרען פון אמעריקא, וואו מיר האָבען זיי געשיקט צו קלייבען געלד פאַר'ן „בונד", אין אמעריקא האָט מאַקאַוויי געהייסען מיכאיל בערג, אין די שפּעטערדיגע יאָהרען האָט ער געהאַט דעם פּאַרטיי־נאָמען עזרא) און איך.

מיר זיינען געקומען אין אמסטערדאַם, און זיינען אלע פאַר־פאָהרען אין אַ פּריוואַטע דירה, וואָס איז אונז אָנגעוויזען געוואָרען פון די אָרגאַניזאַטאָרען פון קאָנגרעס. עס האָט אונז באַגעגענט די בעל'הבית'טע פון דער דירה, אַן עלטערע, זעהר אַ פריינדליכע פרוי, מיט אַ פרעהליכען קינדערשען געלעכטער. ס'איז אָבער אַ צרה: מיר קענען ניט קיין וואָרט האָלענדיש. רעדען מיר צו איהר אויף דייטש, אויף פראַנצויזיש, אויף ענגליש — פאַרשטעהט זי נישט. לאַכט זי, לאַכען מיר. אָבער דער שמועס ריהרט זיך ניט פון אָרט. סוף כל סוף זאָגט זי אונז — און אונז דאַכט זיך, אַז מיר פאַרשטעהען דאָס שוין יאָ — „אָט באַלד וועט קומען דער דאָק־טאָר" — טענה'ן מיר צו איהר: מיר דאַרפען נישט קיין דאָקטאָר, מיר זיינען ברוך השם אלע געזונד, האַלט זי זיך אָבער ביי איהר'ס: וואָרט נאָר, אָט וועט קומען דער דאָקטאָר.

מילא, זאָל זיין אַ דאָקטאָר! ערשט שפּעטער האָט זיך אָבער

ארויסגעוויזען, אַז זי האָט געמיינט ניט אַ דאָקטאָר, נאָר איהר טאָכטער (אין האָלענדיש קלינגט עס עהנליך צו אַ „דאָקטאָר”), און די טאָכטער קען פרעמדע שפּראַכען. איז זי סוף כּל סוף געקור־מען, און מיר האָבען זיך צוזאַמענגערעדט.

אַמסטערדאַם איז אַ וואונדערבאַרע שטאָדט; אַ שטאָדט מיט אַ גאַנץ אייגענאַרטיגען, פּערזענליכען חן. זעלטען שעהן זיינען די אַלטע גאַסען מיט די שטילע קאַנאַלען, מיט די אַלט־פרענקישע הייזער, מיט דעם מעלאָדישען קלאַנג אין די הויכע קלויסטערס, וואָס קלינגען אויס אַלע שעה אַ מעלאָדישען ניגון. שעהן זיינען אויך די מאָדערנע גרויסע גאַסען. איך האָב זיך פריהער פאַרגעשטעלט, אַז די האָלענדער זיינען עפּעס אַ מין פאַר־שלאָפענע, פלעגמאַטישע מענשען. ס'איז אָבער ניט אַזוי. די גרויסע גאַסען קאָכען און ברויזען, און אפילו אין די הויפען הערט זיך ביז שפּעט ביינאַכט מוזיק, געלעכטער און געזאַנג.

געוואַלדיג אינטערעסאַנט זיינען די אידישע קוואַרטאַלען. גאָר אַ באַזונדער וועלט. טיפּיש אידיש. שמוציג, רעש'יג, פול מיט האַנדעל און געשריי. איך האָב געהאַט אַ פאַלשטענדיגע אילו־זיע, אַז איך געפין זיך ערגעץ אין ווילנא אויף רודניצקער אָדער זאַוואַלנער גאַס. ס'איז טאַקע דאָ פאַראַן, חוץ די אָרטיגע, אַלט־איינגעזעסענע אידען, וואָס שטאַמען נאָך פון שפּאַניען, גרויסע מחנות רוסישע און פוילישע אידען, און די אידישע שפּראַך הילכט גאַנץ געשמאַק אויף יעדען טריט און שריט. און אַז איך בין שפּעטער געקומען אויף אַ גרויסען מיטינג, וואָס די אָרטיגע סאָ־ציאַליסטישע אָרגאַניזאַציע האָט איינגעאָרדענט לכבוד דעם קאָנ־גרעס, און אַריינגעפאַלען אין מיטען אַן עולם פון יונגע אידישע אַרבייטער, בחורים און מיידלאַך, האָב איך שוין געהאַט אַ גע־פיהל, אַז איך בין ערגעץ אויף אַ פאַרזאַמלונג אין אונזער ליטא.

די זיצונגען פון קאָנגרעס זיינען פאָרגעקומען אין דעם גרעס־טען קאָנצערט־זאַל פון אַמסטערדאַם. דער זאַל איז געווען אַ שעה־נער, דער עולם אַ גרויסער; עס האָט זיך צונויפגעקליבען די גאַנ־צע סמעטענע פון דער אַלוועלטליכער סאָציאַליסטישער באַוועגונג. אויף יעדען טריט און שריט האָט מען געקענט זעהן באַריהמטע פּנים'ער, הערען באַריהמטע נעמען. אָבער די שטימונג פון קאָנג־

רעם האָט מיך אַביסעל ענטוישט. איך האָב זיך גערינכט אויף
אַ גרויסער, פייערליכער התפעלות, און איך האָב דאָס ניט געזעהן.
דער ציוניסטישער קאָנגרעס איז געווען אַ סך ברויזענדער. אין
אַמסטערדאַם אָבער האָב איך געזעהן מעהר זאַכליכקייט, ווי ענטו־
זיאַזם. פאַר וואָס איז דאָס אַזוי געווען? גאַנץ פּשוט. אין באַזעל האָ־
בען זיך צונויפגעקליבען צום גרעסטען טייל אידען פון אַ גאַנץ יאָהר.
האָבען זיי זיך איין מאָל אין אַ שמיטה אַרויסגעריסען פון זייערע
ענגע ד׳ אמות, פון זייערע וואָכעדיגע געשעפטען, און זיינען גע־
וואָרען נשמה יתירה׳דיג. דאָ אָבער איז דאָס רוב עולם געווען פּראָ־
פעסיאָנעלע טוער. אַ קאָנגרעס איז פאַר זיי קיין נייעס ניט; דאָס
איז די פאָרטזעצונג פון זייער טאָג־טעגליכער אַרבייט.

צווייטענס, קען מען ניט ערוואַרטען פון אַ דייטש אָדער אַן
ענגלענדער (און דייטשלאַנד אַליין האָט געהאַט אַ דעלעגאַציע פון
אַ מאַן הונדערט) יענעם פייערדיגען מזרח טעמפּעראַמענט, וועלכען
מ׳טרעפט אויף אַ אידישער אַסיפה. און, דריטענס, איז דאָ פאַראַן
אויף די אינטערנאַציאָנאַלע קאָנגרעסען אַ זאַך, וואָס קיהלט שטאַרק
אָפּ. דאָס איז די דריי־שפּראַכיגקייט. מען רעדט אין פראַנצויי־
זיש, דייטש און ענגליש. און יעדע רעדע, וואָס ווערט געהאַלטען
אין איינע פון די דריי שפּראַכען, ווערט תיכף איבערזעצט אויף די
איבעריגע צוויי; איז עס זעהר נודנע.

די ערשטע זיצונג האָט פונדעסטוועגען געהאַט אַ זעהר פייער־
ליכען מאָמענט. דער קאָנגרעס איז פאָרגעקומען מיט עטליכע מאָ־
נאַטען נאָכדעם, ווי עס האָט זיך אָנגעהויבען די רוסיש־יאַפּאַנישע
מלחמה — האָט מען דעמאָנסטרירט דעם ווילען צו שלום. ס׳איז
געמאַכט געוואָרען אויף אַ זעהר שעהנעם אופן. עפּענענדיג דעם
קאָנגרעס, האָט טרולסטרא (דער פיהרער פון דער האָלענדישער
סאָציאַליסטישער פּאַרטיי) איינגעלאַדען די פאָרשטעהער פון די
צוויי מלחמה־פיהרענדע לענדער — פּלעכאַנאָוו׳ן פון רוסלאַנד און
סען־קאַטאַיאַמאַ פון יאַפּאַן — זיי זאָלען זיך אַוועקזעצען לעבען
איהם, איינער פון רעכטס און דער צווייטער פון לינקס. און ווען
טרולסטרא האָט אין זיין ערעפענונגס־רעדע דערמאָנט וועגען דער
מלחמה און וועגען דער אחדות פון רוסישען און יאַפּאַנישען פּראָ־
לעטאַריאַט, האָבען זיך די ביידע אויפגעשטעלט, און פּלעכאַנאָוו
האָט אויסגעצויגען צו סען־קאַטאַיאַמאַ׳ן די האַנד. און ביי אַ שטורמ־

דיגער בראוואַ־פּאַטשעריי פון גאַנצען זאַל, האָבען זיך די צוויי „שונאים" לאַנג און פעסט געדריקט די הענט. דאָס איז געווען דאָס שעהנסטע בילד פון גאַנצען קאָנגרעס.

אָבער אַן אמת טיפען, אַ ממש געוואַלדיגען איינדרוק האָב איך געהאַט מיט אַ פּאָר טעג שפּעטער; אַן איינדרוק, וואָס וועט זיך ניט אויסוועפּען פון מיין נשמה אזוי לאַנג ווי איך וועל לעבען; יענער מין איינדרוק, וועלכען מען האָט פון אמת גראַנדיעזע זאַכען און ערשיינונגען: איך האָב געהערט רעדען זשאָרעס'ן.

עס האָט זיך געפיהרט אויפ'ן קאָנגרעס די גרויסע דעבאַטע וועגען דער סאָציאַליסטישער טאַקטיק; די פראַגע איז געשטאַנען: ריינער קלאַסענקאַמף, אָדער מיטארבייטען מיט די לינקע בורזשואַזע פּאַרטייען? די דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע האָט אָקאָרשט אָנגענומען איהר באַריהמטע „דרעזדענער" רעזאָלוציע, וועלכע פאַרווערט דאָס מיטאַרבייטען. די פראַנצויזישע סאָציאַליסטישע באַוועגונג איז געווען צושפּאָלטען. אַ מעהר רעכטע פּאַרטיי איז געווען פאַר די דערלאַזבאַרקייט פון מיטאַרבייטען. אַן איהר שפּיץ איז געשטאַנען זשאָרעס. אַ צווייטע פּאַרטיי, מיט געד'ן אַן דער שפּיץ, איז געשטאַנען אויף דעם דייטשען שטאַנדפּונקט. (אַ חוץ דעם איז נאָך געווען אַ קלענערע דריטע גרופּע, געפיהרט פון אַלע־מאַנ'ען). די צוויי הויפּט־קעמפער, וועלכע האָבען דורכגעפיהרט אויפ'ן קאָנגרעס די גרויסע שלאַכט, זיינען געווען בעבעל און זשאָ־רעס.

בעבעל'ן האָב איך אויך געהערט רעדען דעמאָלט צום ערשטען מאָל. פאַרשטעהט זיך, ער איז געווען אַ גרויסער רעדנער און ער איז אַרויס אַ זיעגער. אָבער ווי קומט ער צו זשאָרעס'ן! אזא צויבער־רעדנער, ווי זשאָרעס, איז ניטאָ און מיר דאַכט, עס קען ניט זיין.

איידער די פראַגע איז אָוועקגעשטעלט געוואָרען אויף אַ פּלענאַרער זיצונג אין קאָנגרעס, איז זי אַרומגערעדט געוואָרען אין אַ גרויסער קאָמיסיע. יעדער דעלעגאַט האָט געהאַט דאָס רעכט צו זיין אנוועזענד אויף דער זיצונג פון דער קאָמיסיע, און אזוי אַרום האָט זי זיך פאַרוואַנדעלט אין אַ גרויסען מיטינג.

איך האָב זיך פאַרשפּעטיגט, און ווען איך בין געקומען, האָט זיך די דיסקוסיע שוין אָנגעהויבען. איך געה איבער'ן קאָרידאָר

און זוך דעם זאַל, וואו עס קומט פאָר די זיצונג פון דער קאָ־מיסיע. איך קום צו א פארמאַכטער טיר, און נאָך איידער איך עפען זי אויף, פיל איך פלוצלינג א מאָדנע אויפרעגונג. פון יע־נער זייט טיר הערט זיך א שטים. דורך די פאַרמאַכטע טיר קען איך ניט הערען די ווערטער, קען איך ניט כאַפּען דעם זין, אָבער דער קלאַנג פון דער שטים רודערט מיך אויף. איך האָב א גע־פיהל, אז עס קומט פאָר עפּעס אויסערגעוועהנליכעס. איך עפען די טיר — זשאָרעס רעדט.

א קליינער, קיילעכדיגער מענש, מיט א קיילעכדיגען רויטען פנים, מיט א קורצען, גראָבען האַלז, מיט א פיר־עקיגע בערדעל. א פּאָר ליכטיגע בלויע אויגען, קליינע אויגען, אָבער אז איהר קוקט אין זיי אריין, איז עס גלייך ווי איהר וואָלט אריינגעקוקט אין צוויי דורכזיכטיגע פענסטער, וועלכע פיהרען אריין אין א תהום פון חכמה און גוטסקייט. א קליינער מענש. אָבער ווען ער הויבט אָן צו רעדען, וואַקסט ער אויס, ווי א ריעז. איהר זעהט פאר זיך א לייב, און איהר הערט א דונערדיגע שטים פון א לייב. ס'איז ניט קיין מענשליכע שטים. ס'איז א דונער, א מעכטיגער, הייסער דונער, וואָס נעהמט אייך ארום ווי א הייסע כוואַליע, און טראָגט אייך אוועק, און איהר קענט ניט בלייבען רוהיג. ס'איז א מעכטיגע סימפאָניע פון א הונדערט־קעפּיגען אָרקעסטער. און דער פייער, און די באַגייסטערונג! ווען זשאָ־רעס רעדט, פאַרגעסט ער אָן אַלץ ארום זיך. דער גרויסער אימ־פעט דרינגט דורך זיין גאַנצען גוף און טראָגט איהם פאַראויס, אין דעם עולם אריין. אין דעם קליינעם זאַל, וואו עס איז פאָר־געקומען די זיצונג פון דער קאָמיסיע, איז ניט געווען קיין באַ־זונדער עסטראַדע פאַר דעם רעדנער. ער איז געשטאַנען פאַר דער ערשטער רייהע פון די צוהערער. און וואָס לענגער ער האָט גערעדט, אַלץ מעהר איז ער ענטצונדען געוואָרען, און עס האָט איהם עפּעס געשטופּט אין די רייהען פון די מענשען אריין. א טריט פאָראויס, און נאָך א טריט. און אָט דריקט ער זיך אריין צווי־שען די שטוהלען פון דער ערשטער רייהע, און ער שניידט זיך אריין אין ד'עם צונויפגעפּרעסטען עולם, און באַמערקט דאָס ניט, און דונערט אַלץ ווייטער. דער שפּאַנישער סאָציאַליסט פּאַבלאָ איגלעזיאַס זיצט פאָראויס, און ווערט שיעור ניט צודריקט פון דעם

רעדנער. זשאָרעס כאַפּט זיך, דערלאַנגט אַ שעהנעם, האַרציגען שמייכעל, בעט מחילה ביי איגלעזיאַס'ן, טרעט אָפּ. אָבער אין אַ פּאָר מינוטען אַרום איז ער שוין ווידער אַריינגעדרונגען אין די רייהען און דונערט ווייטער און פאַרגעסט אָן אַלץ, וואָס עס טוט זיך אַרום איהם.

און וואָס ער רעדט, און ווי אַזוי ער רעדט! די לייבען־מאַכט און דער פלאַם־פייער געהט האַנד אין האַנד מיט אַן אמת פראַנצויזישער פיינקייט, מיט אַ נאָבעלען גייסטעס־אַריסטאָקראַ־טיזם און איידעלען וויץ.

איך געדענק דעם אָנהויב פון זיין צווייטער רעדע. איינער פון זיינע געגנער איז געווען ראָזאַ לוקסעמבורג, וואָס פלעגט שטענדיג אַרויסטרעטען פאַר אַ ריינעם קלאַסען־קאַמפּף און געגען דאָס „מיטאַרבייטען". און אויף יעדער זיצונג איז לוקסעמבורג גראַד געווען די איבערזעצערין. זאָגט זשאָרעס: „ווען איך וועל ענדיגען מיין רעדע, וועט די גענאָסין לוקסעמבורג, מיין געגנע־רין, איבערזעצען דאָס, וואָס איך האָב געזאָגט: אַ סימן, אַז דער קאַמפּף און דאָס מיטאַרבייטען שליסט נישט אויס איינע דאָס צווייטע". דער עולם לאַכט און אַפּלאָדירט. ראָזאַ לוקסעמבורג אַפּ־לאָדירט אויך. און זשאָרעס הויבט אָן זיין עצם רעדע.

ס'איז געווען אַ פאַרטיידיגונגס־רעדע. בעבעל איז אָנגע־פאַלען אויף די טאַקטיק פון די פראַנצויזישע סאָציאַליסטען. זשאָ־רעס האָט זיך באַרטיידיגט. דאָס רוב אָנוועזענדע זיינען ניט גע־ווען איינשטימיג מיט איהם. ווען ער רעדט אָבער, דערצעהלט וועגען דער סכנה, אין וועלכער עס איז געווען די פראַנצויזישע רעפּובליק, באַדראָהט פון די רעאַקציאָנער־מאָנאַרכיסטישע מאַכי־נאַציעס, דערצעהלט וועגען דעם, ווי אַזוי ער און זיינע חברים האָבען זיך איינגעשטעלט פאַר'ן קיום פון דער דעמאָקראַטיע, און ווען ער האָט אויסגעשריען מיט אַ הויך אויפגעהויבענעם קאָפּ און מיט זיין הייסער דונערנדער שטים: „און מיר האָבען גע־ראַטעוועט די רעפּובליק!" — האָבען אַלע געמוזט פיהלען. מעג ער זיין טויזענד מאָל אונגערעכט, אָבער עס שטעהט פאַר אונז אַ מענשליכע געשטאַלט פון אַן אמת היסטאָרישער גרויסקייט.

ס'איז געווען אַ שלום־רעדע; די דעבאַטע האָט זיך געמוזט פאַרענדיגען. אָבער אין מיטען רעדען האָט ער עפּעס געמאַכט

אַ באַמערקונג וועגען דער צווייטער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. דער אַלטער געד, דער פיהרער פון דער דאָזיגער פּאַרטיי, איז געוואָרען גוואַלדיג אויפגערעגט. „איך פּראָטעסטיר און איך פאַרלאַנג אַ וואָרט”, שרייט ער אויס. זשאָרעס ענדיגט. געד וואַרפט זיך צום פּרעזידיום־טיש. אַ הויכער, אַן אַלטער, מיט אַ לאַנגען, שוואַרץ־גרויען באָרד, — איינע פון די פּאָפּולערסטע פיגורען אין דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג. ער מוז רעדען. דער פּאָרזיצענדער — עס איז דער זעלבער טרולסטרא, — לאָזט איהם ניט: „די דעבאַטע איז געשלאָסען”. „וואָס? — שרייט אויס געד, — איהר וועט מיך ניט לאָזען רעדען? איהר וועט ניט לאָזען רעדען אַ מענשען, אויף וועלכען מען האָט דאָ געוואָרפען די שווערסטע באַשולדיגונגען, אַ מענשען, וועלכער איז געשטאַנען ביי דער וויעג פון דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג אין פראַנקרייך? איהר וועט מיר ניט לאָזען זאָגען, אַז די טאַקטיק פון דער פּאַרטיי, וועלכע.... און אזוי ווייטער, און אַזוי ווייטער, און זיך גענומען רעדען וועגען דעם עצם זאַך מיט אַזאַ שטורמישען אימפּעט, אַז טרולסטרא האָט מעהר ניט דערלאַנגט אַ קוועטש מיט די אַקסלען און געלאָזט איהם געמאַך.

אַן עהנליכע סצענע איז אויך געוועזן אויף אַ פּלענאַרער זיצונג פון קאָנגרעס מיט וויקטאָר אַדלער. ער געהט אַרויף אויף דער עסטראַדע און הויבט אָן צו ריידען. דער פּאָרזיצענדער, אַ צווייטער האָלענדער, וואַן־קאָל, אַ גרויסער, אַ דיקער ריעז, שטעלט איהם אָפּ (איך געדענק ניט צוליב וואָס, דאַכט זיך, זיין צייט האָט זיך געענדיגט). אויף אַזאַ קאָנגרעס איז אַ פּאָרזיצענדער אַן אַבסאָלוטער בעל הבית און קיינער דערוועגט זיך ניט צו שטעלען איהם אַ געגנערשאַפט. אַדלער הערט איהם אָבער ווי די קאַץ. וואַן־קאָל שטעלט איהם אָפּ נאָך אַמאָל. בייזערט זיך אַדלער און דערלאַנגט אַ מאַך מיט דער האַנד און שרייט צו איהם עפּעס אין דעם ערך ווי „פּאַרדרעהט מיר ניט קיין קאָפּ”, און דער עולם לאַכט, און וואַן־קאָל לאָזט איהם ריידען.

אגב מוז איך זאָגען, אַז דעם שטאַרקסטען איינדרוק נאָך זשאָרעס'ן האָט אויף מיר געמאַכט דוקא אַדלער. אמת, ער האָט ניט געהאַט דעם גלאַנץ, דעם טאַלאַנט, די רעדנער־קראַפט פון זשאָרעס'ן. מיט וואָס אָבער ער האָט אויסגענומען, איז מיט זיין חכמה. עס

איז דער גרעסטער חכם וואָס איך האָב נאָר אַמאָל געזעהן; און אמת'ע פאַרקערפּערונג פון דער חכמה און דערצו וויציג, ווי עס קען נאָר זיין אַ וויציגער איד. נישט קיין אָנזעהבאַרער, מיט שטאַרק איינגעבויגענע פּלייצעס, מיט געדיכטע האָר, וואָס פאַ־לען אַראָפּ שיער ניט אויף די אויגען, פלעגט ער האָבען אויף אַלע־מען אַ גוואַלדיגע ווירקונג. גערעדט האָט ער געלאַסען, לאַנג־זאַם, אָהן קיין שום רעדנערישע קונצען; ער פלעגט זיך אפילו אָביסעל פאַראיקען, אַ ביסעלע, אַזוי אַז מען האָט דאָס קוים גע־קענט באַמערקען; ער פלעגט בייקומען דעם דאָזיגען פעהלער זיינעם, אַ דאַנק דער אויסערגעוועהנליכער קראַפט פון זיין ווי־לען. אָבער יעדעם וואָרט וואָס ער פלעגט זאָגען, איז געווען ווערטה גאָלד.

דער שעהנסטער רעדנער נאָך זשאָרעס'ן איז געווען דער איטאַ־ליענער ענריקאָ פערי (איצט איז ער אַוועק פון דער סאָציאַליסטי־שער באַוועגונג). אַ זעלטען שעהנער מענש מיט אַן אונפאַרגלייכליך איידעלען קלאַסישען פּנים; אַ רוימישער נאָז, אַ גרויע באָרד, אַ וואונדער שעהנע שטים; זיין רעדע איז געווען ווי די שעהנסטע מוזיק.

אַ שם פון דעם בעסטען רעדנער נאָך זשאָרעס'ן האָט געהאַט דער בעלגישער אַרבייטער־פיהרער, דער איצטיגער מיניסטער וואַנ־דערוועלדע. איך האָב איהם אָבער נישט ליב געהאַט. ער פלעגט אויף מיר אַלעמאָל מאַכען אַ טעאַטראַלישען געקינצעלטען איינדרוק. מען האָט מיר אַמאָל דערצעהלט, אַז ווען ער גרייט צו אַ רעדע, און ווען עס טרעפט זיך אַז ער שרייבט זי אָן אין פאָראויס, איז ביי איהם אין דעם מאַנוסקריפּט אָנגעצייכענט מיט פאַרשידענע קאָלירען די ווערטער, וואָס ער דאַרף אַרויסזאָגען זעהר הויך אָדער מיטעל־שטאַרק אָדער שטיל. איך וויים ניט צי דאָס איז אמת: אפשר איז דאָס מעהר ניט אַ וויץ אָדער סתם אַ באָבע־מעשה, אָבער אַזאַ איינדרוק פון אַ „געמאַכטער" זאַך האָט מען פון זיין רעדע און פון זיינע זשעסטען אויך. און איך האָב דאָס פיינט.

איך קעהר זיך אום צו זשאָרעס'ן. דער גרויסער קאַמפּף האָט זיך געענדיגט פאַר איהם מיט אַ מפּלה. דער קאָנגרעס האָט אָנ־גענומען די „דרעזדענער" רעזאָלוציע, און דער קאָנגרעס האָט אויסגעדריקט זיין פעסטען וואונש, אַז די פאַרשידענע פראַקציעס

פון דעם פראַנצויזישען סאָציאַליזם זאָלען זיך פאַראייניגען אין איין פּאַרטיי, און טאַקע אויף דעם יסוד פון דער זעלביגער רעזאָ־לוציע.

און זשאָרעס האָט זיך אונטערגעגעבען. ער האָט דורכגע־פיהרט די פאַראייניגונג, און ביז זיין טויט האָט ער געהיט די איינ־הייט פון דער פּאַרטיי מיט דער גאַנצער לאָיאַליטעט און מיט דער גאַנצער עהרליכקייט פון זיין איידעלער נאַטור. ס'איז געווען די שעהנסטע געשטאַלט אין דער מאָדערנער סאָציאַליסטישער באַ־וועגונג.

* * *

די וואָך, וואָס מיר האָבען פארבראַכט אין אַמסטערדאַם, איז געווען גאָר אינטערעסאַנט און אנגענעהם, אָבער איין זאַך האָט אונז שטאַרק פארשטערט די גאַנצע שמחה, און דאָס זיינען געווען אונזערע היימישע „רוסישע” סכסוכים, וועלכע האָבען אָנגעהאַל־טען פון ערשטען טאָג כמעט ביז'ן לעצטען.

די מעשה איז געווען אזוי: לויט די אַמאָליגע סטאַטוטען פון דעם אינטערנאַציאָנאַל, האָט יעדע מדינה געהאַט דאָס רעכט אויף צוויי שטימען אויפ'ן קאָנגרעס (און צוויי פאָרשטעהער אין דעם אינטערנאַציאָנאַלען סאָציאַליסטישען ביוראָ). מען האָט זיך פאָר־געשטעלט, אַז אין יעדען לאַנד איז דאָ פאַראַן איין פּאַרטיי, און דאַן ווערען די צוויי שטימען באַנוצט כדי צו געבען דאָס רעכט סיי דער מעהרהייט, סיי דער מינדערהייט צו זיין פאַרטראָטען, — אָדער די באַוועגונג איז צושפּאָלטען אויף צוויי טיילען, און דאַן וועט יעדע פּאַרטיי האָבען איין שטים.

אין דאָס רוב לענדער איז עס טאַקע געווען אזוי. ס'איז אָבער געווען צוויי וויכטיגע אויסנאַהמען: פראַנקרייך און רוסלאַנד. וועגען פראַנקרייך האָב איך שוין פריהער דערמאָנט, אַז דאָרטען זיינען געווען דריי זעלבסטשטענדיגע פּאַרטייען; לויט די נעמען פון זייערע פיהרער פלעגט מען זיי רופען — זשאָרעסיסטען, גע־דיסטען און אַלעמאַניסטען. אין רוסלאַנד איז געווען אַ גאַנצער הויפען מיט פּאַרטייען — נישט ווייניגער ווי אַ מנין. אמת, נישט אַלע האָבען געשיקט זייערע פאָרשטעהער, און נישט אַלע פון די וואָס האָבען שוין יאָ געשיקט האָבען פאַרלאַנגט פאַר זיך אַ שטים. דער סך הכל איז אָבער געווען, אַז אויף די צוויי שטימען האָבען

אויך דאָ פּרעטענדירט דריי קאַנדידאַטען: די סאָציאַל־דעמאָקראַ־טישע פּאַרטיי, די סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען און דער „בונד״. וואָס־זשע טוט מען? ווי אזוי צוטיילט מען צוויי שטימען אויף דריי טיילען?

לויט די אייגענע סטאַטוטען פון אינטערנאַציאָנאַל פלעגט מען אַלע דעלעגאַטען פון איין לאַנד פאַררעכענען פאַר איין „נאַציאָ־נאַלע״ סעקציע, וואָס האָט געדאַרפט אליין צוטיילען צווישען זיך אָט די צוויי שטימען. און אויף דער ערעפנונגס־זיצונג פון דעם קאָנגרעס האָט מען טאַקע אָנגעוויזען פאַר יעדע סעקציע אַ באַזונ־דער צימער, וואו זי דאַרף זיך צונויפקלייבען און באַשטימען די פראַגע. געהען מיר אריין אין דעם רוסלענדער צימער. אָנשטאָט אַ געמיינזאַמער זיצונג געפינען מיר דאָרטען בלויז די „ס־ר׳ען״, וואָס מאַכען דאָרט זייער פּראַקציאָנעלע זיצונג. וואָס איז? „מיר דאַרפען ניט קיין געמיינזאַמע זיצונג — זאָגען זיי אונז — איינע פון די צוויי שטימען קומט אונז, און דאָס איז אַלעס״. און די סאָציאַל־דעמאָקראַטען זיינען אַוועק ערגעץ וואו אַנדערש, און טענה׳ן, אַז די צווייטע שטים געהערט צו זיי. בלייבען מיר הענגען אין דער לופטען. מיטגלידער פון קאָנגרעס זיינען מיר, און קיין שטימרעכט האָבען מיר ניט. געהען מיר אַרויס. קומט דר. זשיט־לאָווסקי, אַ מיטגליד פון דער „ס. ר.״ישער דעלעגאַציע, און הויבט אָן צו טענה׳ן, הלמאי מיר ווילען ניט שאַפען קיין אַלוועלטליכע אידישע דעלעגאַציע; וואָלטען מיר ניט געדאַרפט אָנקומען צו די רוסישע שטימען; מיר האָבען אָבער ניט קיין צייט און קיין חשק צו פיהרען מיט איהם טעאָרעטישע דיסקוסיעס. דער אינטערנאַ־ציאָנאַל איז אָרגאַניזירט לויט די לענדער; מיר געהערען צו רוס־לאַנד, און מיר דאַרפען האָבען איינע פון די שטימען, וואָס קומען דער רוסלענדער מדינה. געהען מיר אַפּעלירען צו דער אינטער־נאַציאָנאַלער ביוראָ — דעם עקזעקוטיוו קאָמיטעט פון אינטער־נאַציאָנאַל. מיר פאַרשטעהען גאַנץ גוט, אַז סיי די סאָציאַל־דעמאָ־קראַטען, סיי די „ס־ר׳ען״ קומט אַ שטים. און דער איינציגער אויסוועג איז — צו געבען רוסלאַנד אַ דריטע שטים.

נאָך איידער מיר זיינען אריין אויף דער זיצונג פון דער אינ־טערנאַציאָנאַלער ביוראָ, באַווייזט זיך דאָרטען דער פראַנצויז אַלע־מאַן. אויך ער איז געבליבען אָהן אַ שטים, און אויך ער פאַרלאַנגט

מען זאָל געבען דער פראַנצויזישער דעלעגאַציע דריי שטימען אַנשטאָט צוויי. מיר וואַרטען דרויסען אויפ'ן רעזולטאַט פון די באַראַטונגען. עס דויערט ניט לאַנג — און אַלעמאַן געהט ארויס אַ צוקאָכטער. „וואָס הערט זיך מיט אייך?" — פרעג איך איהם. „אַן אָפּזאָג" — ענטפערט ער. דאָס ביוראָ האָט זיך פאַר'עקשנ'ט. קיין שום דריטע שטימען. אזוי פאַרלאַנגט די קאָנסטיטוציע. און חוץ דער קאָנסטיטוציע האַלט מען, אַז דאָס צוגעבען אַ דריטע שטים וואָלט באַדייט אַ הסכם צו ווייטערדיגע שפּאַלטונגען. ווילט איהר האָבען אַ שטים — שפּאַלט זיך ניט! אַי פאַרוואָס אַ צושפּאַלטונג אויף צוויי טיילען איז כשר, און אַ צושפּאַלטונג אויף דריי איז שוין טריף? — פאַרפאַלען. אויף אַ מעשה פרעגט מען קיין קשיות ניט. זעהען מיר, אַז מיר האַלטען שמאָל. עס האַנדעלט זיך שוין נישט וועגען אַ דריטער שטים, נאָר וועגען דעם, ווער דאַרף באַקומען די צווייטע; מיר, אָדער די „ס.־ר.'ען". מיר געהען אָבער צו דער זיצונג פון ביוראָ און פאַרלאַנגען שטימרעכט. די רוסישע מיטגלידער פון ביוראָ זיינען געווען: רובאַנאָוויטש פון די „ס.־ר'ען" און פּלעכאַנאָוו פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. חוץ דעם איז דאָרטען געווען נאָך אַ מענש, וואָס האָט געהאַט אַ שייכות צו די רוסלענדער ענינים — ראָזאַ לוקסעמבורג, איינע פון די צוויי פּוילישע דעלעגאַציעס (פּוילען פלעגט מען רעכענען פאַר אַ באַזונדער לאַנד). על פּי יושר און על פּי שכל האָבען מיר געדאַרפט ערוואַרטען, אַז פּלעכאַנאָוו און לוקסעמבורג וועלען זיין אויף אונזער זייט. מילא רובאַנאָוויטש איז אליין אַן „ס.־ר" און דאַרף ממילא שטיצען זיין פּאַרטיי, אָבער די אַנדערע צוויי זיינען דאָך פאַרביסענע געגנער פון די „ס.־ר.'ען" און געהערען צו דער מאַרקסיסטישער שיטה, ווי מיר. דאַרפען זיי דאָך זיין מיט אונז. און פּלעכאַנאָוו האָט טאַקע צוגעזאָגט, אַז ער וועט זיין אויף אונזער זייט. דעם צוזאָג האָט ער אָבער נישט ערפילט. אמת, איך געדענק ניט ווי אזוי ער האָט סוף כל סוף געשטימט. איך ווייס אָבער, אַז גערעדט און געפיהרט זיך האָט ער אויף אַזאַ שטייגער, אַז מיר זאָלען האָבען אַ מפּלה. ראָזאַ לוקסעמבורג האָט זיך אין גאַנצען אָפּגעהאַלטען פון שטימען. און דער רעזולטאַט איז געווען, אַז די מעהרהייט פון ביוראָ האָט זיך ארויסגעזאָגט פאַר די „ס.־ר.'ען".

מיר האָבען באַשלאָסען צו אַפּעלירען צום קאָנגרעס. ס'איז געווען אַ הארבע אויפגאַבע. יעדער פון אונז האָט געקענט דייטש אָדער פראַנצויזיש אָדערביידע שפּראַכען, אָבער קיינער האָט ניט געהאַט די העזה ארויסצוטרעטען אויף אַ פרעמדער שפּראַך פאַר אַזאַ גרויסער פאַרזאַמלונג. נאָר איין איינציגער האָט זיך דער־וועגט דאָס צו טאָן. דאָס איז געווען מאַקאַווי. צווישען אונז גערעדט, איז זיין דייטשע שפּראַך געווען אַביסעל אידישלאַך. ער האָט זיך אָבער איינגערעדט, אַז ער קען די שפּראַך גאָר גוט. האָבען מיר איהם געלאָזט ריידען. דער קאָנגרעס האָט אויסגעהערט זיין רעדע. ווי ס'איז אָבער געווען צו ערוואַרטען, האָט דאָס ניט גע־האָלפען. אַ גרויסע פאַרזאַמלונג פון זיבען־אַכט הונדערט מענשען קען זיך ניט פאַנאַנדערקלייבען אין אַזעלכע פראַגען. זיי פרעגען נאָר איין זאַך: ווי אַזוי האָט באַשלאָסען דאָס ביוראָ? און זיי האָבען באַשטעטיגט דעם באַשלוס פון ביוראָ.

מיר האָבען זיך אָבער אַלץ ניט באַרוהיגט. מיר האָבען ווייטער גערעדט מיט די איינצעלנע דעלעגאַטען, און פּראָטעסטירט און אויפגעוויזען די גוואַלדיגע עולה, וואָס מען באַגעהט. מילא, מען וויל ניט צונעהמען ביי די „ס.־ר.'ען" זייער שטים. זאָל זיי וואויל באַקומען. אָבער די צווייטע, די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע שטים, קומט דאָך אונז פּונקט אַזוי, ווי די רוסישע חברים. זאָל־זשע געבילדעט ווערען פון אונז מיט זיי צוזאַמען איין געמיינזאַמע דעלעגאַציע, וואָס זאָל זיין דער בשותפות'דיגער בעל־הבית איבער אַט דער שטים! דער טומעל האָט געדויערט עטליכע טעג. צום סוף באַקומען מיר אַ פאָרשלאַג: קאַרל קאַוטסקי און ראָזאַ לוק־סעמבורג ווילען זיין די פאַרמיטלער צווישען אונז און די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטען. מיר נעהמען אָן דעם פאָרשלאַג און קומען אויף אַ געמיינזאַמע זיצונג. מיר באַמערקען באַלד: ראָזאַ לוק־סעמבורג איז מיט לייב און זעעל אויף יענער זייט. זי פיהרט זיך פאַרטייאיש און זי פיהרט זיך נערוועז, און זי וואַרפט זיך און וויל ביי אונז פועל'ן מיט אַלע מיטלען, מיר זאָלען ווייכער ווערען. דאָס ווירקט אָבער אויף אונז זעהר ווייניג, און מיר פאַרטיידיגען עקשנות־דיג אונזער שטאַנדפּונקט. קאַוטסקי פאַרשטעהט, אַז מיר זיינען גערעכט. און סוף כל סוף קומט מען צום באַשלוס: די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע שטים געהערט צו ביידע צדדים. מיר זיינען די

בשותפות'דיגע בעלי בתים. יעדער צד באקומט א האלבע שטים. ווען עס וועט קומען צו אן אפשטימונג אויפ'ן קאנגרעס און ס'איז דא א הסכם צווישען אונז מיט די רוסישע סאציאל־דעמאקראטען, ווערט פוןביידע העלפטען איין גאנצע שטים, און זי ווערט אפגע־געבען בשותפות. ווען אבער איין העלפט שטימען „פאר" און די צווייטע „געגען" — ווערט די שטים אין גאנצען ניט אפגעגעבען.

אזוי ארום האבען מיר געזיגט. אבער די גאנצע רייסעניש האט אונז איבערגעפיהרט די שטימונג און פאר'סמ'ט דאס פאר־געניגען פון קאנגרעס.

אגב איז דער סכסוך געווען א שטוים פאר איבערקוקען די סטאטוטען פון אינטערנאציאנאל. מען האט פארשטאנען, אז מען קען זיך ניט באגעהן מיט בלויז צוויי שטימען פאר יעדען לאנד, און מען האט דאס געענדערט. די פארטרעטערשאפט אין דעם ביורא איז געבליבען די אלטע. מיר האבען אבער געמאלדען, אז מיר קאנען ניט באטראכטען פלעכאנאוו'ען פאר אונזערען א פאר־טרעטער, און מיר פלעגען שיקען אויף די זיצונגען אונזערען א דעלעגאט מיט בעראטונגס־רעכט. אזוי איז עס געבליבען ביז'ן סוף.

אין יענעם ווינטער איז פארגעקומען דער צווייטער צוזא־מענפאהר פון די אויסלענדישע גרופען פון „בונד". צווישען אנ־דערע האט זיך דארטען אויפגעהויבען א גאנץ אינטערעסאנטע פראגע. א טייל פון אונזערע חברים האט זיך נישט באגנוגענט מיט דער ארבייט, וואס זיי האבען געפיהרט לטובת דעם „בונד": זיי האבען געהאלטען, אז עס ליגט אויף זיי חוץ דעם, דער חוב צו העלפען דער רוסישער אדער ווי מען פלעגט זאגען, דער „רוס־לענדער פארטיי". חוץ די גרופען פון „בונד", זיינען אין די קאָ־לאניעס געווען אויך גרופען פון דער „איסקרא" און פון דער צוויי־טער רוסישער ריכטונג פון „ראבאטשעיע דיעלא". ווענען די „איסקרא"־גרופען איז געווען אפגערעדט; די „איסקרא" האט גע־פיהרט מיט'ן „בונד" א קאמף אויף לעבען און טויט, און קיין „בונדאווצעס" זיינען אין די „איסקרא"־גרופען נישט געווען. אבער מיט דער „ראבאטשעיע דיעלא" זיינען מיר געווען אין פריינדליכע באציהונגען און עס איז געווען א געוויסע צאהל מענשען, וועל־כע זיינען עס אויך געווען.

.63

גאַפּאָן

ס'איז געקומען דער ווינטער 1904-1905. אין רוסלאַנד האָבען זיך געהערט די ערשטע דונערען פון דער רעוואָלוציע. ס'איז פאָרגעקומען די באַריהמטע שחיטה פון 9טען יאַנואַר. עס האָט זיך אַנגעהויבען די גרויסע כוואַליע פון פּאָליטישע סטרייקען. מען האָט געפיהלט, אַז עס געהט באַרג-אַרויף און אַז עס דערנעהענטערען זיך גרויסע געשעהענישען. איז אויך אונזער אַרבייט אין אויסלאַנד געוואָרען מעהר אינטענסיוו און פאַרשידענאַרטיג.

די רייסענישען אין די קרייזען פון דער רוסישער עמיגראַציע זיינען אָבער געגאַנגען ווייטער מיט אַלץ אַ גרעסערען ברען. די מיינונגס-פאַרשידענהייטען צווישען די באָלשעוויקעס און מענשעוויקעס האָבען זיך גענומען צו פּאַרטיעפערען. פון די אָרגאַניזאַציאָנס-קלייניגקייטען איז מען איבערגעגאַנגען צו די פּראַגען פון פּאָליטישער טאַקטיק. די אויסערליכע פאָרמען פון די רייסערייען זיינען אָבער געבליבען די אייגענע — און איך דאַרף זאָגען, אַז גאָר געשמאַק זיינען זיי ניט געוועזען.

די זעלבע רייסערייען פלעגען פאָרקומען אויך אין רוסלאַנד גופא. גלייכצייטיג האָט זיך אָבער דאָרטען אַרויסגעוויזען אַן אַנדער טענדענץ. די גרויסע געשעהענישען האָבען געשטופּט די פאַרשיידענע נ א צ י אָ נ א ל ע אָרגאַניזאַציעס פון דער רוסלענדער סאָציאַל-דעמאָקראַטיע צו דערנעהענטערען זיך איינע צו דער צווייטער. גלייכצייטיג מיט די געשעהענישען פון 9טען יאַנואַר איז פאָרגעקומען אַ געמיינזאַמע קאָנפערענץ, אין וועלכער עס האָבען זיך באַטייליגט די פאָרשטעהער פון דער רוסלענדער סאָציאַל-דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, פון „בונד", פון די פּוילישע ס. ד. און פון די לעטישע ס. ד., וועלכע האָבען אַרויסגעלאָזען אַ געמיינזאַמען אויפרוף.

אין געוויסע קרייזען פון דער רוסישער סאָציאַליסטישער באַוועגונג — הויפּטזעכליך ביי די „ס. ר.״ען, האָט זיך אָבער ארומגעטראָגען נאָך א ווייטערער געדאַנק: צו שאַפען א מין פאַרבאַנד אָדער ווייניגסטענס א פאַרשטענדיגונג פון אַלע סאָציאַליסטישע ריכטונגען. אין פריהלינג 1905 איז געמאַכט געוואָרען א פּראָבע צו פאַרווירקליכען דעם דאָזיגען געדאַנק. די פּראָבע איז געווען פאַרבונדען מיט׳ן באַריהמטען פיהרער פון די פּעטערבורגער ארבייטער, דעם גלח גאַפּאָן.

נאָך דער בלוט־באָד פון 9טען יאַנואַר איז ער אַנטלאָפען פון רוסלאַנד און געקומען צופאָהרען אין זשענעוו. אין א צייט ארום האָבען מיר באַקומען פון איהם אַן איינלאַדונג צו באַטייליגען זיך אין א קאָנפערענץ פון אַלע רוסלענדער סאָציאַליסטישע אָרגאַניזאַציעס.

אין די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע רייהען פלעגט מען זיך באַציהען צו זיין פּלאַן גאַנץ קאַלט. מען האָט געהאַלטען, אַז די חלוקי דעות זיינען צו גרויס און אַז א געמיינזאַמע ארבייט איז נישט מעגליך. די מענשעוויקעס האָבען זיך אינגאַנצען אָפּגעזאָגט צו באַטייליגען זיך אין דער קאָנפערענץ; די פּוילישע סאָציאַל־דעמאָקראַטען און די באָלשעוויקעס זיינען יאָ געגאַנגען. חוץ זיי זיינען פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטען געקומען די לעטען, די ארמעניער און דער „בונד״.

איך געדענק די זיצונג פון אויסלענדישען קאָמיטעט צוזאַמען מיט א פאָרשטעהער פון אונזער צענטראַלען קאָמיטעט (יודין — אייזענשטאַט), וועלכער איז גראַד געווען אין זשענעוו. מען האָט אויסגעקליבען צוויי דעלעגאַטען, און דאָס זיינען געווען יודין און איך.

איך האָב נישט געוואָלט געהן אויף דער קאָנפערענץ. נישט צוליב פּרינציפּיעלע טעמים. איך האָב זיך אָבער געהאַלטען פאַר... צו יונג. סך הכל בין איך דעמאָלט געווען אַלט 24 יאָהר, און אויסגעזעהן האָב איך נאָך יינגער. האָב איך גע׳טענה׳ט: „גוואַלד, גזלנים, עס וועט זיך דאָך דאָרטען צונויפקלייבען די סאַמע סמעטענע פון דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, אַלטע, אויסגעפּרופטע טוער. און עס וועט מאַכען זעהר א שלעכטען איינדרוק, ווען עס וועט זיך באַווייזען אַלס א פאָרשטעהער פון „בונד״

אזא יונגער בחור'ל ווי איך. האָט רחמנות, שיקט אַן אַנדערען!"
דער עולם האָט זיך אָבער איינגעשפּארט, און איך האָב ניט געהאַט קיין ברירה. בין איך געפאָהרען.

קודם כל האָבען מיר געמוזט זיך אַריינכאַפּען צו אַנ־סקי'ן, וועלכער איז געווען דעמאָלט זעהר פּיל צוזאַמען מיט גאַפּאָנ'ען. ביי אַנ־סקי'ן האָבען מיר באַדאַרפט זיך דערוויסען וועגען דעם אָרט, וואו עס וועט פאָרקומען די קאָנפערענץ.

ביי אַנ־סקי'ן אין שטוב האָבען מיר געטראָפען עפּעס אַ יונגענ־מאַן אין אַ גרויען אַנצוג און אַ רויטען האַלזטוך, מיט קליינע ברוינע אויגעלאַך און אַ שפּיציגען בערדעל. נישט קיין אינטערעסאַנטער פּנים און איז בכלל ניט אינטערעסאַנט.

אַ פּאָר מינוטען זיינען מיר געבליבען מיט איהם אַליין אין צימער. האָט ער, ווייזט אויס, ניט געוואוסט וועגען וואָס צו ריידען מיט מיר. פרעגט ער מיר פּלוצלינג צי איך בין פאַרהייראַט. זאָג איך אַז נישט. שווייגען מיר. דאַן פרעגט ער מיר פאַרוואָס איך בין אַזוי בלייך, צי איך בין נישט קראַנק. זאָג איך איהם, אַז יאָ. שווייגען מיר ווייטער. דאַן קומט אַריין אַנ־סקי. מיר באַקומען דעם אַדרעס און געהען אַוועק. און אַז איך קום צו דער קאָנפערענץ דערוויס איך זיך צו מיין גרעסטער פאַראונדערונג, אַז דער דאָזיגער ניט־אינטערעסאַנטער יונגערמאַן מיט'ן רויטען האַלזטוך און מיט די קליינע אויגעלאַך איז טאַקע דער באַריהמטער גאַפּאָן אַליין!

אויף דער קאָנפערענץ זיינען געווען אַנוועזענד אַ מאַן פופ־צעהן. פון די „ס. ר."ען זיינען געווען טשערנאָוו, ברעשקאָווסקאַ־יאַ און אַנ־סקי; פון די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטען — לעניןאון נאָך אַ צווייטער, וועגען וועלכען איך וועל שפּעטער ריידען; פון דער פּוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי — אָזקאָ און פלאַ־כאָצקי (וואַסילעווסקי); חוץ דעם זיינען נאָך געווען צוויי פאָר־שטעהער פון צוויי לעטישע אָרגאַניזאַציעס, אַ פאָרשטעהער פון דער אַרמענישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אָרגאַניזאַציע, פאָר־שטעהער פון די אַרמענישע „דראָשאַקיסטען" און גרוזינישע פעדעראַליסטען, און מיר, די צוויי דעלעגאַטען פון „בונד".

דער צווייטער דעלעגאַט פון די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטען, לעניןם חבר, איז געווען איינער מאַקסימאָוו. אמת, מען

האָט מיר פריהער געזאָגט, אַז צוזאַמען מיט לעניג׳ען וועט קומען און אַנדער אָנגעזעהענער פאַרטרעטער פון די באָלשעוויקעס — באָגדאַנאָוו, אַ באַוואוסטער טעאָרעטיקער, אויף וועמענס בוך וועגען פּאָליטישער עקאָנאָמיע האָבען זיך ערצויגען טויזענדער פּאָליטישע טוער. בין איך געווען זעהר נייגעריג צו זעהן דעם דאָזיגען מענשען. אַנשטאָט דעם אָבער איז געקומען מאַקסימאָוו — אַ בלאָנדער יונגערמאַן פון מיטעלען וואוקס, אין אַ בלויער רוסישער העמד, מיט אַ פּראָסטען אויסזעהן פון אַ נישט קיין איבערגעשפּיצטען ארבייטער, און מיט אַ פּראָסטען, נאַאיווען געלעכטער. ביי יעדען וויץ, וואָס ער פלעגט דערהערען, פלעגט ער זיך קייקלען פון געלעכטער. האָב איך זיך געטראַכט: וואָס שיקט מען אויף אַזאַ וויכטיגער באַראַטונג אַזאַ מין מענשען? ווען די באַראַטונג האָט זיך אָבער געענדיגט, און איך האָב דערצעהלט מיינע חברים וועגען דעם דאָזיגען דעלעגאַט, האָבען זיי גענומען לאַכען, און טאַקע פון מיר: וואָרים דער דאָזיגער „פּראָסטער ארבייטער" איז טאַקע געווען... דער אייגענער באָגדאַנאָוו.

גאַפּאָן האָט געעפענט די באַראַטונג מיט אַ רעדע. איז דאָס געווען איינמאָל אַ רעדע! דער באַריהמטער רעדנער וואָס פלעגט אין פּעטערבורג אַמאָל אָנצינדען אַ טויזענד־קעפּיגען ארבייטער־עולם, האָט דאָס מאָל פּשוט ניט געקענט צונויפבינדען צוויי ווערטער, זיך פאַראיקעט, זיך פאַרטשעפּעט, איין וואָרט האָט זיך נישט געקלעפּט צום צווייטען. ס׳איז געווען פּונקט ווי אַ פּויער איז אריינגעפאַלען אין אַן אינטעליגענטע געזעלשאַפט און ווייס נישט וואָס צו זאָגען, און ווי אַזוי צו האַלטען זיך. אַליין האָט ער זיך קענטיג געפיהלט זעהר שלעכט. און מיר אַלע זיינען געזעסען מיט אַראָפּגעלאָזענע אויגען. ס׳איז געווען אַ רחמנות. און אַז ער איז געקומען ריידען וועגען דעם אַמסטערדאַמער קאָנגרעס, וועלכער האָט אָנגענומען אַ באַשלוס, אַז אין יעדען לאַנד זאָלען די סאָציאַליסטישע פּאַרטייען זיך פאַראייניגען, און ער האָט ניט געקענט אפילו אויסרעדען ווי געהעריג דעם נאָמען פון דער שטאָדט. אַנשטאָט אַמסטערדאַם, האָט ער געזאָגט „אַמסטאַטאַדאַם" — זיינען מיר ממש רויט געוואָרען פון בושה. דאָס איז עס דער „גרויסער פיהרער!" — האָבען מיר געטראַכט. אָך און וועה צו איהם און צו די ארבייטער, וואָס ער האָט געפיהרט!

באַלד נאָך זיין רעדע האָבען זיך אָנגעהויבען רייסעניש מיר, די 6 סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטרעטער (די צוויי רוסישע באָלשעוויקעס, אַ לעט, אַן אַרמעניער און מיר, די צוויי בונדאָור־צעס) האָבען אין פאַראויס געמאַכט יד אחת און באַשלאָסען צו שטיצען איינער דעם צווייטען. קיינער פון אונז האָט נישט גע־רעכענט, אַז פון דער קאָנפערענץ וועט אַרויסקומען עפּעס ממשות'־דיגעס. — די חברה, וואָס איז זיך צונויפגעקומען, איז געווען צו פאַרשידענאַרטיג, — מיר זיינען געגאַנגען אויף דער באַראַטונג מיט אַן אומ'חן און האָבען געוואַרט אויף אַ געלעגענהייט, כדי פּטור צו ווערען פון גאַנצען עסק. די דאָזיגע געלעגענהייט האָט אונז באַלד אין אָנהויב געגעבען אונזער לעטישער חבר.

די מעשה איז געווען אַזוי: חוץ דער לעטישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אָרגאַניזאַציע איז געווען פּאַרטראָטען נאָך דער „לעטישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פאַרבאַנד". אין דער אמת'ען איז דאָס געווען נישט קיין סאָציאַל־דעמאָקראַטישע גרופּע, נאָר אַן „ס. ר."אישע, און חוץ דעם האָט זי געהאַט זעהר אַ קנאַפּע ממשות אין דער ווירקליכקייט; בייזע צינגער פלעגען זאָגען, אַז זי עקזיסטירט אינגאַנצען נישט. אָבער איהר אויסלענדישער פּאַר־טרעטער פלעגט קריכען אומעטום. און די פּאַרטרעטער פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע פלעגען שטענדיג האָבען מיט איהם צרות. נאָך מיט אַ יאָהר פריהער איז די זעלבע מעשה געווען אויף דעם אַמסטערדאַמער קאָנגרעס. דאָרטען איז אויך געקומען צופאָהרען דער דעלעגאַט פון „פאַרבאַנד", און דער פאָרשטעהער פון די לע־טישע סאָציאַל־דעמאָקראַטען האָט פאַרלאַנגט פון דעם אינטערנאַ־ציאָנאַלען סאָציאַליסטישען ביוראָ, מען זאָל יענעם נישט דערלאָ־זען אויפ'ן קאָנגרעס. איך בין געווען אַנוועזענד אויף דער דאָ־זיגער זיצונג פון ביוראָ. און איך געדענק אַ דעמאַגאָגישע קונץ פון וויקטאָר אַדלער. נאָכדעם, ווי דער דעלעגאַט פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע האָט געענדיגט זיין רעדע, ווייזט איהם אַדלער אויפ'ן פּאַרטרעטער פון „פאַרבאַנד", וואָס איז געשטאַנען דערביי, און פרעגט: „אָבער דעם דאָזיגען מענשען קענט איהר דאָך?"—„יאָ", ענטפערט יענער, „מיר זיינען אפילו געזעסען צוזאַמען אין טורמע". „אַזוי גאָר!" — רופט זיך אָפּ אַדלער, — „אין טורמע קענט איהר

זיצען צוזאמען און אויפ'ן קאָנגרעס ניט ? !" און דער דעלעגאַט פון פערבאנד איז צוגעלאָזען געוואָרען.

איצט, אויף דער זשענעווער קאָנפערענץ, איז דער לעטישער סאָציאל־דעמאָקראַט ווידער ארויס מיט טענות געגען זיין פאַר־באנד'ס־געגנער, און אוועקגעשטעלט די פראַגע שאַרף און אולטי־מאַטיוו: „אָדער ער, אָדער איך". מילא, מיר האָבען גאַנץ גוט פאַרשטאַנען, אז דער אולטימאַטום איז דאָ ניט אויפ'ן אָרט. מיר האָבען זיך אָבער אין פאָראויס פאַרפליכטעט צו שטיצען איינער דעם צווייטען. האָבען מיר געפּרופט מיט איהם טענה'ן: לאָז אָפּ, זיי ניט קיין עקשן! וויל ער אָבער ניט. זיך איינגעשפּאַרט ווי אַן אָקס. פאַרפאַלען, מוזען מיר האַנדלען סאָלידאַריש. עס פאַר־שטעהט זיך, אז ווען מיר וואָלטען געהאַלטען שטאַרק פון דער קאָנווענשאָן, וואָלטען מיר זיך געקענט געבען אַן עצה מיט'ן לע־טישען עקשן. אָבער מיר האָבען סיי ווי ניט געהאַט קיין גרויס חשק צו זיצען דאָרטען, — האָבען מיר זיך פאַראייניגט צו זיין אולטימאַטום.

לענין האָט אויף זיך גענומען די האַרבע אויפגאַבע צו מאַכען פון דער קליינינקייט אַ גאַנצען פּרינציפּיעלען ענין. די טענה איז געווען, אז די קאָנפערענץ איז בכלל שלעכט אָרגאַניזירט געוואָרען. נישט קיין רעאַלע ארבייט. והא ראיה — אַט טאַקע די מעשה מיט די לעטען: איינגעלאַדען אַן אָרגאַניזאַציע, וואָס עקזיסטירט גאָר־נישט; און צווייטענס — וואו זיינען די פינישע סאָציאַל־דעמאָ־קראַטען? פאַרוואָס האָט מען זיי נישט גערופען? ענטפערט מען איהם, אז מען האָט זיי יאָ גערופען, מען האָט זיי איבערגע־שיקט אַן איינלאַדונג דורך די פינישע ליבעראַלען; קענטיג, זיי האָבען די איינלאַדונג נישט באַקומען. — דאָס איז עס — מאַכט לענין. פאַרוואָס שיקט איהר אַן איינלאַדונג צו אַן אַר־בייטער־פּאַרטיי דורך בורזשואזע ליבעראַלען? פאַרוואָס האָט איהר דאָס ניט געמאַכט דורך די שוועדישע סאָציאַליסטען? טאַנ־דעטנע ארבייט! אַ קאָנפערענץ מיט פיקטיווע פּאַרטייען, אַ קאָנ־פערענץ, אין וועלכער עס פעהלען אמת'ע פּאַרטייען. מיר קענען ניט ארבייטען מיט אייך!

און מיר זיינען אוועק. אוועק אין דער וואוינונג פון דעם אַרמענישען דעלעגאַט און גענומען זיך שרייבען אַן אָפיציעלע ער־

קלערונג צו דער קאָנפערענץ, אַ מין מאַניפעסט וועגן די אורזאַ־בען פון אונזער אוועקגעהן. צום ערשט האָט לענין אָנגעוואָרפען אויף גיך אַן ערקלערונג. אָבער זי האָט ניט געטויגט: עפּעס טרוקען, אָפּגעריסען, אפילו סטיליסטיש ניט געוועזען; ס'איז גע־ווען קענטיג, אַז ס'איז געמאַכט געוואָרען אויף איין פוס. דאַן האָט מיין חבר יודין פאַרקאַטשעט די אַרבעל און זיך גענומען צו דער אַרבייט. ער האָט עס געמאַכט אויף זיין שטייגער, ברייטלאַך, שווערלאַך, אָנגעהויבען מיט'ן „היסטאָרישען מאָמענט", געענדיגט מיט „רעוואָלוציע", און ס'איז געווען ווי עס באַדאַרף צו זיין. האָ־בען מיר אָפּגעשיקט די ערקלערונג, און זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען.

אין דער צייט ווען יודין האָט געשריבען, זיינען מיר געזעסען אַלע צוזאַמען, געשמועסט, געוויצעלט זיך, געלאַכט. איך געדענק איין פּרט. לענין האָט זיך גענומען אויסצופרעגען אונז וועגן לע־טישע און ליטווישע פּאַרטייען. ער האָט וועגן זיי ניט געהאַט קיין אַהנונג. אפילו אין די נעמען גופא האָט ער זיך בשום אופן ניט געקענט פאַנאַנדערקלייבען. דערצעהלען מיר איהם: ס'איז דאָ צוויי לעטישע אָרגאַניזאַציעס און אַ ליטווישע סאָציאַל־דעמאָ־קראַטישע פּאַרטיי, וואָס אין איהר נאָמען איז פאַרבליבען אויך ליטאַ. און די ליטווישע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע דאָס איז אַן אַנ־דער זאַך? יאָ. און די לעטישע? אויך אַן אַנדערע. און די פּוילישע אויך? און די פּוילישע אויך. און אַזוי פרעגט ער אי־בער נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל, און עס מאַכט דעם איינדרוק אַז ער אָריענטירט זיך אַביסעל לאַנגזאַם. גלייכצייטיג קוקען אָבער זיינע אויגלעך מיט זיין געוועהנליכען אויסדרוק. ווי ער וואָלט זאָגען: „ס'איז דאָך אַלץ ליגען, איך גלויב דיר קיין וואָרט ניט!" פּונקט ווי אַ פּויער וואָס פאַרקויפט זיין תבואה און האָט מורא, מען זאָל איהם ניט אָפּנאַרען. אַ מערקווירדיגער מענש!

שפּעטער זיינען מיר נאָכאַמאָל געגאַנגען צו דער קאָנפערענץ באַשטעטיגען די פּראָטאָקאָלען. אין אַלגעמיין האָט זי קיין ממשות־דיגע רעזולטאַטען ניט געהאַט. די איינציגע זאַך וואָס זי האָט יאָ געטאָן, איז געווען עפּעס אַ טעכנישער אָפּמאַך. מען האָט צוזאַמען איינגעקויפט געוועהר און געשיקט מיט אַ ספּעציעלער שיף קיין רוסלאַנד. עס האָט זיך אָבער געטראָפען אַ סיבה, און די שיף איז ניט אָנגעקומען.

.64

ערב דער רעוואָלוציע

ס'איז געקומען דער זומער 1905. די געשעהנישען אין רוסלאנד זיינען געוואָרען אלץ האסטיגער און שטורמישער. און פאר די אויסלענדישע פיהרער און טעאָרעטיקער פלעגען זיך אוועקשטעלען אלץ נייע און אלץ מעהר פארפלאָנטערטע פראגען. אונטער דער שאָלעכץ פון קליינליכע קרייזלאך, רייסערייען, האָבען זיך באוויזען וויכטיגע פרינציפיעלע חלוקי־דעות. ס'איז אויפגעקומען אין איהר גאנצער שארפקייט די פראגע וועגען דער בורזשואזער באוועגונג; וועגען דעם פויערטום, וועגען די פארבאנדען פון דער אינטעליגענץ. ס'איז ענטשטאנען די פראגע וועגען דער טעכנישער צוגרייטונג פון דער רעוואָלוציע. די באָלשעוויקעס האָבען גע'טענה'ט, אז דער לאָזונג פון טאָג איז א באוואפענטער אויפשטאנד און אז די וויכטיגסטע פראקטישע אויפגאבע איז: צו שאפען געוועהר און אָרגאניזירען קאמפפס־גרופען. די מענשעוויקעס ווידער, האָבען געלעגט מעהר אכט אויף די ערציהונג פון די מאסען. ס'איז געווען אויך אנדערע שטרייט־פראגען. שיעור נישט דעם גרעסטען אינטערעס אין די אויסלענדישע קרייזען פלעגט אָבער ארויסרופען א פראגע, וואָס איז אייגענטליך געווען אם ווייניגסטען אקטועל. דאָס איז געווען די פראגע וועגען דעם, ווי אזוי דארפען זיך האלטען די סאָציאל־דעמאָקראטען, נאָכדעם ווי עס וועט אינגאנצען אראָבגעוואָרפען ווערען דער צארישער רעזשים, און עס וועט זיך בילדען א צייטווייליגע רעוואָלוציאָנערע רעגירונג. צי דארפען די סאָציאל־דעמאָקראטען זיך באטייליגען אין אזא רעגירונג אָדער נים. די באָלשעוויקעס האָבען געזאָגט, אז מען דארף זיך יע באטייליגען. עס וועט זיין א רעוואָלוציאָנערע רעגירונג פון ארבייטער און פויערים, און די סאָציאל־דעמאָקראטיע קען נישט שטעהן

אָן אַ זייט מיט פאַרלייגטע הענט. אין דעם דאָזיגען געדאַנק איז שוין געווען אַ קערענדעל פון דעם שפּעטערדיגען באָלשעוויסטישען פּלאַן וועגען אַ „לינקען בלאָק" — אַ פּאָליטישען צוזאַמענגעהן פון די ארבייטער און פּויערים געגען דער בורזשואַזיע.

די מענשעוויקעס ווידער האָבען גע'טענה'ט, אַז די קומענדע רעוואָלוציע וועט לויט איהר אינהאַלט זיין אַ בורזשואַזע, און אין אַ בורזשואַזער רעגירונג טאָרען זיך די סאָציאַליסטען ניט באַטייליגען. דאָס וועט זיי מעהר ניט, אריינפיהרען אין אַ בלאָטע און קיין פּעולה וועלען זיי ניט האָבען.

איך מוז זיך מודה זיין, אַז די גאַנצע דיסקוסיע האָט זיך מיר אויסגעוויזען ווי אַ מין טעאָרעטישער צייט־פאַרברייינגען. וואָרים עס האָט זיך מיר ניט געגלויבט, אַז די פראַגע וועגען אַ רעוואָלוציאָנערע רעגירונג און וועגען אַ באַטייליגונג פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטען וועט קענען שטעהן אויף דער טאָג־אָרדנונג אין דער נאָהענטער צוקונפט. און אין דער אמת'ן איז זי טאַקע געוואָרען ברענענד און פּראַקטיש ערשט מיט צוועלף יאָהר שפּעטער. און צו יענער צייט האָט זיך די לאַגע און די מיינונגען ראַדיקאַל געביטען. אין 1917 זיינען דוקא די באָלשעוויקעס געווען געגען דער באַטייליגונג, און די מענשעוויקעס פאַר.

אויף וויפיל איך פּלעג זיך דעמאָלט, אין 1905, פּאָרט פאַרטראַכטען וועגען דער פראַגע, איז מיר געווען קלאָהר: טעאָרעטיש זיינען די מענשעוויקעס גערעכט. די רעוואָלוציע וועט זיין אַ בורזשואַזע, און דאָס באַטייליגען זיך אין אַ בורזשואַזער רעגירונג איז ניט קיין עסק פאַר אַ רעוואָלוציאָנערע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי. דאָס איז אָבער טעאָריע. אין דער פּראַקטיק איז עס אָבער זעהר שווער זיך פאָרצושטעלען, אַז די פאָרשטעהער פון ארבייטער קלאַס, וואָס איז די גרעסטע אַקטיווע קראַפט פון דער רעוואָלוציאָנערער איבערקערעניש, זאָלען קענען שטעהן אָן אַ זייט און באַגנוגענען זיך בלויז מיט אַ קריטיק פון דעם, ווי אַזוי מען וועט בעל־הבית'עווען איבער זיין גורל. דער רעוואָלוציאָנערער אימפּעט, דער סטיכיש, אונפאַרמיידליכער דראַנג צו דער מאַכט, וועט איהם אומבאַדינגט שטופּען צו אַן אַקטיווער באַטייליגונג, און ווילענדיג ניט ווילענדיג וועט מען זיין אינוועניג, אין דער רעגירונג. און איך געדענק זעהר גוט, ווי עס האָבען זיך געטראָגען

פאַר מיינע אויגען די ווייטערדיגע שוועריגקייטען און סצענעס. איך האָב פאָראויסגעזעהן, אַז אפילו אַ זיגרייכע רעוואָלוציע וועט מוזען פיהרען אַ ביטערען קאַמף מיט די פינסטערע כוחות פאַר זייער קיום. דער קאַמף וועט פיהרען צו אַ רעוואָלוציאָנערער דיקטאַטור — אפשר נאָכ'ן מוסטער פון דעם פראַנצויזישען קאָנווענט. אַ טעראָריסטישע דיקטאַטור האָט אָבער אַזאַ טבע, וואָס איין טייל פון די רעוואָלוציאָנערע כחות הויבט אָן סוף כל סוף צו הערשען איבער די איבעריגע טיילען. איין טייל פאַרניכטעט דעם אַנדערען, און אויף די אויפגעוואַכטע מאַסען ווערט ווידער אָנגעטאָן אַן אייזערנער צוים. דאָס גראָבט אונטער די יסודות גופא פון דער רעוואָלוציע — די זעלבסטשטענדיגקייט פון די פאָלקס־מאַסען — און גרייט צו דעם באָדען פאַר דער מאַכט פון אַ נאַפּאָלעאָן. אַזוי איז עס געווען אין דעם אַכצעהנטען יאָהרהונדערט אין פראַנקרייך, און עס האָט זיך מיר געדוכט, אַז די דאָזיגע סכנה דראָהעט אויך דער רוסישער רעוואָלוציע...

דער פייערדיגסטער קעמפער פאַר דער אידעע: באַטייליגען זיך אין אַ רעוואָלוציאָנערער רעגירונג, איז דאַמאָלט געווען לונאַטשאַרסקי. דאָס איז געווען אַ נייער שטערן אויפ'ן באָלשעוויסטישען האָריזאָנט. כאָטש דער איינציגער שטערן. וואָרים די באָלשעוויקעס זיינען דעמאָלט געווען אָרים אין באַדייטענדע מענשען. איך ווייס נישט פאַרוואָס, נאָר אין יענע צייטען האָט לענין געהאַט אַזאַ טבע: ער פלעגט זיך אַרומרינגלען מיט זעהר בלאַסע און ניט אינטערעסאַנטע פיגורען. די איינציגע צוויי מענשען מיט אָנגעזעהענע נעמען, וואָס זיינען דאַמאָלט געגאַנגען מיט איהם, זיינען געווען באָגדאַנאָוו און לונאַטשאַרסקי. דיביידע מענשען זיינען, אייגענטליך, ניט געווען קיין אמת'ע פּאָליטיקער. באָגדאַנאָוו איז געווען זעהר אַ פיל־זייטיגער מענש. אַ דאָקטאָר, לויט זיין פּראָפעסיע אַ געלערנטער עקאָנאָמיסט, אַ פילאָזאָף, אַ מאַטעמאַטיקער, אַ מענש מיט גרויסער בילדונג, אָבער אין פּאָליטישע פראַגען איז ער נאָכגעגאַנגען נאָך לענינ'ען. און ערשט אין שפּעטערדיגע יאָהרען האָט ער זיך צובונטעוועט און איז געגאַנגען לינקער פאַר זיין רבי'ן. לונאַטשאַרסקי ווידער איז געווען, אייגענטליך, אַ ליטעראַרישער קריטיקער און אַ סאַלאָן־סאָציאַליסט. אַ טיפּישער רוסישער אינטעליגענט פון אַ „גוטער משפחה", מיט אַ

כאראקטעריסטישען אינטעליגענטען אויסזעהן — מיט א הויכען שטערן און א שפיציגען בלאָנדען בערדעל, זעהר אינטערעסאַנט און וויציג אין א פּריוואַטען שמועס, א שעהנער שרייבער און זעהר א שעהנער רעדנער. א גרויסען חסרון האָט ער אָבער געהאַט: דאָס איז געווען זיין שטים. איך וויים ניט צי אַלע באַמערקען דאָס, אָבער ס'איז דאָ פאראַן קלוגע שטימען און ס'איז דאָ פאראַן נאַרישע שטימען. האָט ער גראָד געהאַט א נארישע שטים, עפּעס מיט א מין קלאַנג, וואָס דערמאָנט א ציג. פלעגט דאָס אביסעל איבערפיהרען דעם איינדרוק פון זיינע רעדעס. אָבער גערעדט האָט ער דאָך וואונדער־שעהן. עס האָט בלויז ניט געטויגט, ווען ער פלעגט זיך נעהמען אריינמישען אין אינוועניגסטע פארטיי־ענינים. דאַן פלעגט ער מאַכען אַן איינדרוק פון אַן אורח. און עס האָט זיך געוואָלט פרעגען: וואָס מישסטו זיך עפּעס אין אזעלכע ענינים וואָס געהען דיר אבסאָלוט ניט אָן? און זיין אמת'ער אָרט איז טאַקע געווען און געבליבען ניט קיין פּארטיי־פּאָליטיק, נאָר סאָציאַליסטישע קולטור־ארבייט. אויף דעם געביט האָט ער געווים גאַנץ גרויסע פאַרדינסטען.

אויך דאָס אידישע וועלטעל האָט זיך א ריהר געטאָן. עס האָבען זיך באַוויזען א פּאָר בורזשואַזע פּאָליטישע אָרגאַניזאַציעס; עס האָבען זיך גענומען פרוכפּערען פארשידענע ציוניסטיש־סאָציאַליסטישע גרופּען. מיט די דאָזיגע גרופּען האָט זיך ביי אונז אָנגעהויבען א ביטערער קאַמף.

איין ווינקעל אויף דער אידישער גאַס איז אָבער געבליבען ניט באַריהרט פון די רעוואָלוציאָנערע שטורעמס. דאָס זיינען געווען די „אַלגעמיינע" ציוניסטען. פארגליווערט און פארטאָן אין זייערע ספּעציעלע אינטערעסען, פאַרגלאָצט אין די עפענטליך־רעכטליך־געזיכערטע „היים", האָבען זיי זיך ווייטער געטומעלט אין זייערע ד' אמות, טויב און בלינד צו די גרויסע געשעהנישען, וואָס פלעגען פאַרקומען ארום זיי.

אין זומער 1905 איז גראַד ווידער פאָרגעקומען א ציוניסטישער קאָנגרעס — דער זיבעטער — אין באַזעל. בין איך נאָך אַמאָל געפאָהרען אהין א קוק צו טאָן ווי אזוי די חברה־לייט וועלען זיך פיהרען.

דער קאָנגרעס איז געווען זעהר א טומעלדיגער. אַן אמת'ער

תהו ובוהו. עס איז געווען גלייך ווי אַ טעאַטער־פאָרשטעלונג מיט אַ מאַסע סטאַטיסטען און אָהן אַ פּעהיגען, שטאַרקען רעזשיסער. דער ערשטער קאָנגרעס אָהן הערצל׳ען, און עס האָט זיך געפיהלט, אַז דער קאָפּ און די נשמה פון דער באַוועגונג איז שוין ניטאָ. אויף זיין אָרט זיינען געבליבען מאַקס נאָרדאו און וואָלפסאָן. וואָלפסאָן — אַ גאַנץ קלוגער מענש, אַן איבערגעבענער ציוניסט, אָבער אָהן דעם פּרעסטיזש פון הערצלען און נאָרדאָו — אַ שעהנער בעל מליצה, אַ מחבר פון פּאַראַדאָקסען און פיין אויסגעטאָקטע ווערט־לאַך, אָבער ניט קיין פיהרער. איז די גאַנצע פאָרשטעלונג געווען עפּעס אָהן הענד און אָהן פיס. דער עולם פון די דעלעגאַטען איז געווען ווי דער שטייגער איז, זעהר אַ גרויסער און פאַרשידענ־פאַרביגער. אַ הייפעל אַלטע ציוניסטישע טוער פון רוסלאַנד, אַ היבש ביסעל דייטשע אַדוואָקאַטען, אַ גאַנצע מחנה רבנים — רוסישע און גאַליצישע, אַ היבש, נאָר וואָס אָנגעקומענע „ס. ס.״ (ציוניסטען־סאָציאַליסטען), און אַ גרויסע מאַסע, סתם אידען, וואָס זיינען געקומען צו פאָהרען אין דער שווייץ צו פאַרברענגען דאָר־טען די זומער־חדשים און האָבען אגב אורחא מיטגענומען מיט זיך מאַנדאַטען פון די ציוניסטישע „אגודות״ צום קאָנגרעס. גע־ריסען צווישען זיך האָט מען זיך גוואַלדיג. ס׳איז געווען נאָך אַלץ דער אָפּקלאַנג פון דער אוגאַנדע־פראַגע, ס׳איז נאָך אַלץ געווען דער גרויסער סכסוך וועגען דעם פּאַלעסטינישען ציוניזם און סתם טעריטאָריאַליזם. אין די צוויי יאָהר צייט וואָס זיינען אַריבער זינט דעם לעצטען קאָנגרעס, האָט זיך די שטימונג פון די פיהרער געביטען. דער פּאַלעסטינישער ציוניזם האָט גובר גע־ווען. מען איז געקומען צום קאָנגרעס מיט׳ן באַשלוס צו באַגראָ־בען דעם אוגאַנדע־פּראָיעקט. עס האָט זיך אָבער אויסגעבילדעט אויך אַ שטאַרקע אָפּאָזיציע, — די אנהענגער פון דעם ריינעם טערי־טאָריאַליזם. זיי זיינען געווען אין דער מינדערהייט, זיי זיינען אָבער געווען גאַנץ גוט אָרגאַניזירט, און ס׳איז געווען ביי זיי אַ פעסטער באַשלוס ניט אונטערצוגעבען זיך. האָט זיך דער גאַנצער טומעל געענדיגט מיט אַ שפּאַלטונג.

דער אַלגעמיינער איינדרוק איז געווען אַ גרויער. ס׳איז ניט געווען קיין איין מאָמענט, ווען עס זאָל זיך פיהלען אַן אמת גע־הויבענע שטימונג, אַ גרויסער ענטוזיאַזם. אפילו די גרויסע צו־

שפּאַלטונגס־סצענע איז געווען ניט קיין פּייערליכע. פאַרקעהרט, אָנשטאָט אַ פּייערליכקייט איז פאָרגעקומען אַ ווייסטער סקאַנדאַל. די טעריטאָריאַליסטען האָבען געפיהרט אַ שטורמישע אָבסטרוקציע און ניט געוואָלט צולאָזען צו אַן אָפּשטימונג. אין דעם גוואַלדיגען טומעל האָט מען ניט געקענט הערען קיין איין וואָרט. האָבען די פיהרער פון דער מעהרהייט, וואָס זיינען געזעסען ביים פּרעזידיום־טיש געגעבען אַ סיגנאַל מיט די הענט: „שטימט חברה!" די חברה האָט פאַרשטאַנען, די הענט האָבען זיך אויפגעהויבען, און — די פראַגע איז געווען באַשלאָסען: מען בלייבט טריי צו ארץ־ישראל. דערזעהענדיג, אַז די אָבסטרוקציע העלפט ניט, און אַז מען האָט אָפּגעטהאָן די זאַך אויף טערקיש, זיינען די טעריטאָריאַ־ליסטען אריינגעפאַלען אין אַ ווילדען כעס, מיט מורא'דיגע קולות האָבען זיי זיך אַ לאָז געטאָן צו שטורמעווען די טריבונע. אַ פּאָר בענקלאַך זיינען געפלויגען אין דער לופטען און זיך צושלאָגען ביים פּרעזידיום־טיש. הינטער דעם דאָזיגען „אַרטילעריע־פייער" איז געלאָפען די אויפגערעגטע טעריטאָריאַליסטישע מחנה. די גדולים פון דער טריבונע האָבען ניט געשטעלט קיין ווידערשטאַנד. מיט אַ מערקווירדיגער פלינקייט האָבען זיי אָפּגערייניגט זייערע פּאָזי־ציעס, און אין משך פון עטליכע סעקונדען איז אויף דער טריבונע ניט געבליבען קיין איין מענש. די זיצונג איז איבערגעריסען גע־וואָרען. אַזוי האָט אויסגעזעהן דער „גרויסער" מאָמענט. דער־נאָך זיינען די טעריטאָריאַליסטען אוועק און האָבען געעפענט זייע־רען אַן אייגענעם קאָנגרעס.

עס האָט זיך דערביי ניט באַגאַנגען אָהן אַ קאָמישען מיס־פאַרשטענדניס. אין דעם סכסוך צווישען די צוויי ציוניסטישע פראַקציעס איז אַריינגעצויגען געוואָרען דער נאָמען פון... „בונד". ס'איז געווען אַזוי. דעם ריהרעוודיגסטען קערן פון די טעריטאָריאַ־ליסטען האָבען געבילדעט די „ס. ס."; זיי האָבען געהאַט ניט נאָר אַ געוויסע צאָהל דעלעגאַטען, נאָר אויך אַ היבש ביסעל געסט אויף דער גאַלעריע — דאָס רוב סטודענטען פון די אַרומיגע שוויי־צאַרישע שטעדט. האָבען זיי פאַרנומען אַ גאַנצע זייט פון דער גאַלעריע און ווען עס האָבען זיך אָנגעהויבען די דעבאַטען וועגען דער הויפּט־פראַגע, האָבען די דאָזיגע געסט מיט אַ גרויסען טומעל און אויסגעשרייען זיך באַטהייליגט אין דער אָבסטרוקציע. האָבען

עטליכע פון די פּאַלעסטינישע ציוניסטען אָנגעהויבען שרייען צו זיי: „שווייגט, בונדיסטען!" מיט'ן וואָרט „בונדיסטען" האָט מען, פאַרשטעהט זיך, געוואָלט, פּשוט אָנזידלען די „שקצים". וואָרים דאָס וואָרט „בונדיסט" איז אין אַ ציוניסטישען מויל געווען די ערגסטע „באַליידיגונג", וואָס זיי האָבען זיך געקענט פאָרשטעלען. אַנדערע האָבען אָבער ניט פאַרשטאַנען דעם „וויץ" און האָבען ערנסט געמיינט, אַז דעם טומעל מאַכען טאַקע אמת'ע „בונדיסטען", וואָס זיינען געקומען מיט אַ בייזוויליגער כונה אָראָפּצורייסען דעם ציוניסטישען קאָנגרעס. פאַרשטעהט זיך, אַז עס איז געווען אַ ווילדער איינפאַל. דאָס ביסעל חברים אונזערע, וואָס זיינען יאָ געווען אויף דער גאַלעריע, זיינען פאַרשטעהט זיך, געזעסען גאַנץ שטיל און רוהיג, און קיינעם פון זיי איז אויף אַ רגע ניט איינגעפאַלען צו טאַנצען אויף אַ פרעמדער חתונה. די לעגענדע האָט אָבער געהאַט אַ ערפאָלג, און נאָך דעם ווי דער קאָנגרעס האָט זיך געענדיגט, האָב איך אין אַ רוסיש-אידישען בלאַט געלייענט אַ קאָרעספּאָנדענץ פון באַזעל, וואו ס'איז גאַנץ ערנסט דערצעהלט געוואָרען, וועגען אַ „בונדישער" אָבסטרוקציע. איך האָב דעמאָלט אַריינגעשיקט אַ בריעף אין רעדאַקציע פון „וואָסכאָד" און אָפּגעלייקענט דעם נאַרישען בלבול.

נאָך דער שפּאַלטונג האָב איך זיך אַריינגעכאַפּט אין דעם קאָנגרעס פון די טעריטאָריאַליסטען. דאָרטען האָט געהערשט נאָך אַ גרעסערער מישמאַש און נאָך אַ גרעסערע אומבאַהאָלפענקייט ווי ביי די ציוניסטען. עס האָט זיך באַלד געפיהלט, אַז דאָס איז אַ טויט-געבאָרען קינד. און אַזוי איז עס טאַקע געווען. נאָך עטליכע יאָהר טומלען זיך איז דער טעריטאָריאַליזם געשטאָרבען, ניט איבערלאָזענדיג נאָך זיך אפילו קיין יורשים. די גרינדונגס-פאַרזאַמלונג זייערע איז געווען פול מיט ווילדע, וויסטען געגענזאַץ אָהן אַ זין און אָהן אַ צוזאַמענהאַנג. ס'איז גענוג צו זאָגען, אַז איינער פון די הויפּט-רעדנער איז געווען... דר. נ. סירקין. און אַז די ערשטע רעדע וואָס ער האָט געהאַלטען צו די טעריטאָריאַליסטען, וואָס זיינען אַוועק פון דעם ציוניסטישען קאָנגרעס אַלס פּראָטעסט געגען דער ארץ-ישראל עקשנות — איז געווען גראַד אַ ליעבעס-ערקלעהרונג צו דעם אייגענעם ארץ-ישראל.

אַז איך דערמאָן שוין וועגען סירקין'ען, דאַרף איך זאָגען,

אז אויך פאַר דעם מאָמענט פון דער שפּאַלטונג, אַלס מיטגליד פון דעם אַלגעמיינעם קאָנגרעס, איז ער געווען געטריי צו זיין שטענ־דיגער ראָלע: פרעהליך מאַכען דעם עולם. ס'איז אָבער געווען א רחמנות אויף איהם. די גאַנצע צייט האָט ער זיך געקאָכט, די גאַנצע צייט האָט ער געוואָלט עפּעס זאָגען, און אַלץ אומזיסט. צענדליגע מאָל האָט מען געקענט זעהן, ווי דער קליינער קיילעכ־דיגער מענשעלע קייקעלט זיך איבער'ן זאַל, שפּרינגט ארויף אויף די שטיגען פון דער טריבונע, לויפט צו צום פּאָרזיצענדען, טענה'ט מיט איהם, באַקומט אַן אָפּזאָג, קייקעלט זיך אראָפּ פון די שטיגען צוריק אין זאַל, לויפט אַן אויפגערעגטער, א רויטער, א פאַרשוויצ־טער, פאַרשווינדט אין דעם עולם, — און אין א פּאָר מינוטען ארום חזר'ט זיך איבער די אייגענע געשיכטע: סירקין לויפט ווייטער ארויף צום פּאָרזיצענדען, — א נייע טענה, א נייער אָפּזאָג, און ווידער אראָפּ אין זאַל...

איך בין געזעסען ביי איינעם פון די זשורנאַליסטען־טישען, וואָס זיינען געשטאַנען אויבען־אָן, צווישען דער טריבונע און דעם עולם דעלעגאַטען. פלעגט סירקין אויף זיין יסורים־וועג מוזען אַלע מאָהל פאַרביילויפען נעבען מיר. ביי דעם זעלבען טיש איז געזע־סען א געוויסער דר. לעווי, אַן אָנגעזעהענער דייטשער ציוניסט. און אַלע מאָהל ווען סירקין פלעגט פאַרביילויפען ביי אונזער טיש, פלעגט דער דאָזיגער לעווי אויסשטרעקען די האַנד און כאַפּען איהם פאַר'ן באָרד (סירקין האָט געהאַט א גרויסע באָרד), א ציה טהאָן און זאָגען דערביי מיט א רוהיגען, צינישען שמייכעל: „סיר־קין, חמור איינער! סירקין, חמור איינער!" דער אָרימער סיר־קין פלעגט בלויז א טרייסעל טהאָן מיט'ן באָרד, זיך ארויסרייסען און פליהען ווייטער. איך בין געווען זעהר ברוגז אויף דעם דר. לעווי. ערשטענס איז עס געווען א גראָבקייט, און צווייטענס אַן אכזריות. פאַר וואָס זאָל מען אַן אָרימען מענשען שטעכען די אויגען מיט דעם, וואָס ער איז ניט קיין חכם! ס'איז דאָך ניט זיין שולד!

.65

אָקטאָבער־טעג

איך האָב ניט געהאַט דאָס גליק צו באַטייליגען זיך אויפ'ן אָרט, אין רוסלאַנד גופא, אין די גרויסע, גרויסע געשעהענישען פון די אָקטאָבער־טעג. פון דער ווייטער שווייץ האָבען מיר זיך צוגע־קוקט און צוגעהערט צו די אויפרעגענדע ידיעות, און מיר האָבען אַלע געפיהלט: עס הויבט זיך אָן אַ נייע תקופה.

מען האָט דאָס געפיהלט שוין פון אָנהויב 1905, ווי נאָר ס'איז געקומען די ידיעה וועגען דעם בלוטיגען טאָג פון 9טען יאַ־נואַר. ס'איז שווער צו באַשרייבען, ווי אויפגערודערט עס זיינען געוואָרען אונזערע קאָלאָניעס. איך בין געווען אין יענע טעג אין ציריך, און איך געדענק, ווי גאַנצע מחנות „קאָלאָניע־לייט" פלעג־גען קומען שפּעט ביינאַכט צו דער רעדאַקציע פון דער „נייער ציריכער צייטונג", צו דערוויסען זיך וועגען די נייעסטע טעלעגראַ־מען: טאָמער זיינען אין רוסלאַנד פאָרגעקומען עפּעס ענטשיידענדע געשעהענישען. אין זשענעוו, ווידער, איז געווען אַ צייטונג — „טריביון דע זשענעוואַ" — וואָס פלעגט ארויסגעהן פינף מאָל אַ טאָג — אַלע מאָל מיט נייע טעלעגראַמען; און מאַנכע פלעגען אין יענע צייטען קויפען אַלע פינף אויסגאַבען פון דעם בלאַט: טאָמער איז פאַר די עטליכע שעה, וואָס זיינען אריבער זייט דער לעצטער אויסגאַבע, פאָרגעקומען עפּעס אַ גרויסע ענדערונג.

איך פערזענליך האָב זיך באַצויגען צו די יאַנוואַר־געשעהעני־שען פאַרהעלטניסמעסיג קאַלטבלוטיג. אין אַ רעדע, וואָס איך האָב געהאַלטען אויף אַ ציריכער פאַרזאַמלונג, האָב איך געזאָגט: דער 9טער יאַנוואַר איז נאָך ניט קיין סימן פון אַ פאַרטיגער רע־וואָלוציע; מען מאַכט ניט קיין רעוואָלוציע מיט אַ צלם אין האַנד און אונטער דער אָנפיהרונג פון אַ גלח. דער 9טער יאַנוואַר

איז אַ סימן, אַז די רעוואָלוציע איז נאָך ניט צייטיג. אָבער דער דאָזיגער טאָג איז אַ שטויס פאָראויס, אַ גוואַלדיגער שטויס, אַן אויסגאַנגס־פּונקט, פון וועלכען די רעוואָלוציע וועט זיך ערשט אָנ־הויבען. און זי האָט זיך טאַקע אָנגעהויבען.

און אין משך פון דעם גאַנצען יאָהר האָבען זיך געטראָגען איהרע כוואַליעס. אַלץ ברייטער, אַלץ גרעסער, אַלץ טיפער. און ענדליך איז געקומען דער גרויסער אָקטאָבער־סטרייק.

מיט פיבערהאַפטער אונגעדולד פלעג איך זיך אָנכאַפּען אָן די טעלעגראַמען. איין גרויסע פראַגע האָט געעגבערט מיין מח: צי איז דאָס שוין טאַקע דער לעצטער, גרויסער קלאַפּ? ס'איז געווען אַזוי ווי מען וואָלט געשטאַנען ביים ברעג פון ים און גע־קוקט אין די כוואַליעס. אָט קומט זיך צוקייקלען אַ כוואַליע, אַלץ נעהענטער, אַלץ העכער, אַלץ מעכטיגער: צי איז דאָס שוין דער גרויסער מבול? אָדער זי וועט זיך אויסשעפּען ניט דערגרייכענ־דיג דעם ציל, ווי עס האָבען זיך אויסגעשעפּט אַלע פריהערדיגע כוואַליעס?

און דאַן איז געקומען דער 17טער אָקטאָבער. און ווי שטאַרק ס'איז ניט געווען דער ספק, צי וועט די כוואַליע זיך קענען אריבער־טראָגען איבער דעם דאָזיגען פּונקט נאָך ווייטער, אַזוי ווייט, אַז זי זאָל קענען אין גאַנצען צוברעכען דעם אַלטען בנין, — איין זאַך איז פאָרט געווען קלאָהר: דאָס מאָל איז עס ניט גלאַט אַ שטורם, ניט סתם אַן אָפּגעשלאָגענע אַטאַקע; צום פריהערדיגען מצב וועט זיך דאָס גרויסע וואַסער ניט מעהר אומקעהרען. עס הויבט זיך אָן אַ נייעס, צי אַ גאַנצע צי אַ האַלבע, אָבער אַ רעוואָלו־ציע איז עס.

די שטורמישע טעג איז מיר אויסגעקומען צו פאַרברענגען צוזאַמען מיט דער גאַנצער סמעטענע פון אונזער באַוועגונג. ס'איז גראַד פאָרגעקומען דער 6טער בונדיסטישער צוזאַמענפאָהר.

מען האָט באַשלאָסען איינצואָרדענען דעם דאָזיגען צוזאַמענ־פאָהר אויך דאָס מאָל אין אויסלאַנד, אויך אין ציריך, ווי דאָס לעצטע מאָל. מען האָט זיך געגרייט צו איהם חדשים לאַנג; אַ רייהע וויכטיגע פראַגען זיינען געשטאַנען אויפ'ן טאַגעס־אָרדנונג. אין ד'ער ערשטער העלפט פון אָקטאָבער האָט מען אָנגעהויבען אַרי־בערצושמוגלען די דעלעגאַטען איבער דעם גרעניץ און גראַד דע־

מאָלט, ווען דאָס רוב דעלעגאַטען זיינען שוין געווען אויף יענער זייט, אין אויסלאַנד, האָבען די צייטונגען געבראַכט די ידיעה, אַז עס האָט זיך אָנגעהויבען דער גרויסער סטרייק.

די לאַגע פון די דעלעגאַטען איז געווען אַ העכסט פיינליכע. אַלע האָבען זיך געריסען צוריק אַהיים; אַלע האָבען פאַרשטאַנען, אַז זיי מוזען זיין אויף די ערטער, כדי אָנצופיהרען מיט דער באַוועגונג. מען האָט ניט געקענט דערלאָזען אַז גראַד אין דעם מאָמענט, ווען עס קומט פאָר דער גרעסטער סטרייק, וואָס רוסלאַנד האָט אַמאָל איבערגעלעבט, זאָלען די בעסטע טוער פון אונזער באַוועגונג (און ס'איז פאַרשטענדליך, אַז מיט אַן אויסנאַהם פון געצעהלטע מענשען, וואָס זיינען געבליבען אויף די ערטער, זיינען אַלע אונזערע בעסטע טוער געפאָהרען אויפ'ן צוזאַמענפאָהר) בלייבען פון דערוועיטענס. מען האָט געוואָלט זיך תיכף אומקעהרען צוריק. ס'איז אָבער געווען צו שפעט: וואָרים עס האָבען זיך שוין אָפּגעשטעלט די אייזענבאַהנען, און מען וואָלט געקענט העכסטענס צופאָהרען צוריק צו דער רוסישער גרעניץ. דער וויטערדיגער וועג איז געווען פאַרשפאַרט. האָט מען ניט געהאַט קיין ברירה, מען איז געקומען אין ציריך, און דער צוזאַמענפאָהר האָט זיך אָנגעהויבען.

דער צוזאַמענפאָהר איז געווען אַ גאַנץ גרויסער און דער צוזאַמענשטעל אַ גאַנץ שעהנער. בלויז עטליכע פון אונזערע אָנגעזעהענדע חברים האָבען געפעהלט: נח איז געזעסען אין דער ווילנער טורמע (ער איז באַפרייט געוואָרען באַלד נאָכ'ן צווייטען אָקטאָבער). אַלעקסאַנדער איז מיט עטליכע חדשים פריהער אָפּגעפאָהרען אין רוסלאַנד, איז ער געבליבען דאָרטען, כדי אָנצופיהרען מיט דער אַרבייט. נאָך אַ פאָר פון די אָנגעזעהענסטע חברים זיינען אין פאַרלויף פון 1915 אַוועקגעפאָהרען פון אויסלאַנד אין רוסלאַנד און זיינען ניט געקומען אין ציריך. צווישען זיי איז געווען טימאָפעי, וועלכער האָט אָרגאַניזירט אין ווילנע דעם בונדישען פאַרלאַג „די וועלט"; אויך סלאַוועק איז געווען אין רוסלאַנד. מיט'ן אויסנאַהם פון די דאָזיגע מענשען זיינען אָבער כמעט אַלע אָנגעזעהענע טוער פון יענער צייט געקומען צופאָהרען אין ציריך.

חוץ די אַלטע, גוט באַקאַנטע טוער, וואָס זיינען שוין געווען אויף די פריהערדיגע צוזאַמענפאָהרען, האָבען זיך באַוויזען עט־

ליבע נייע פיגורען. ס'איז געקומען איינער א יונגערמאַן מיט'ן נאָמען יעווגעני (זיין שפּעטערדיגער פּסעוודאָנים איז געווען „גיר־סער") ; ער איז נאָך מיט א צייט פריהער געקומען צופאַהרען אין אויסלאַנד, און איך האָב מיט איהם געהאַט לאַנגע שמועסען, — ספּעציעל וועגען דער נאַציאָנאַלער פראַגע, וועלכע האָט איהם באַזאָנדערס אינטערעסירט. ער האָט געהאַט וועגען דער דאָזיגער פראַגע א סך זעהר אינטערעסאַנטע געדאַנקען ; איך בין אַמאָל געזעסען מיט איהם אין דעם ציריכער „קאַפּע טעראַס" ביז 3 אַזייגער ביינאַכט און מיט גרויס אינטערעס געהערט זיין רעדען. ס'איז אָבער געווען מיט איהם א גרויס מאַטערניש : מען האָט געדאַרפט האָבען א היבש ביסעל געניטקייט, כדי צו פאַרשטעהן וואָס ער זאָגט אַזוינס. ער האָט געהאַט עפּעס א מין פעהלער, א מין וואַנד איז געשטאַנען צווישען זיין מח און זיין צונג. דער קאָפּ איז פול מיט געדאַנקען, אָבער די צונג פאָלגט ניט. און עס פליהען ארויס עפּעס צוהאַקטע, צומישטע ווערטער, ווי א מין שיפרירטער בריף. ווער עס קען דעם שליסעל פון שיפר, דער קען איהם פאַרשטעהן. ווער עס איז אָבער ניט צוגעוואוהנט צו זיין רעדען, פאַר דעם איז געווען זעהר שווער צו דערגעהן צום עצם אינהאַלט. סוף כל סוף האָט זיך אָבער דער עולם יאָ צוגעוואוינט.

א נייע פיגור אויפ'ן צוזאַמענפאָהר איז געווען אויך אָלגין. לכתחילה האָט מען איהם גערופען ניט אָלגין, נאָר „אָלגאַ". פון וואַנעט קומט צו איהם אָט דער ווייבערשער נאָמען, געדענק איך ניט. דאַכט זיך, אַז אַבראַמאָוויטש האָט איהם אַמאָל אַזוי אָנגערופען ; זיי זיינען געווען זעהר נאָהענט באַפריינדעט צווישען זיך, און אָלגין פלעגט זיך געפינען אונטער א שטאַרקען איינפלוס פון אַבראַמאָוויטש'ן. דעם נאָמען „אָלגאַ" האָט ער שפּעטער איבערגעמאַכט אויף „אָלגין" ; אגב האָט ער טאַקע פאַרמאָגט א היבש ביסעל פרויען־ווייבקייט, וואָס האָט ביז א געוויסען גראַד באַרעכטיגט זיין פרויען־נאָמען. מען האָט מיר דערציילט וועגען איהם נאָך פריהער. מענשען פון צענטראַלען קאָמיטעט, וואָס פלעגען זיך אַריינכאַפּען פון צייט צו צייט אין אויסלאַנד, פלעגען מיר זאָגען : אָט האָבען מיר א גוטען שרייבער ; — איינמאָל א שרייבער ! ער קען שרייבען ביי טאָג און ביינאַכט, שטעהענדיג און געהענדיג, דאַרף מען האָבען, למשל, א פּראָקלאַמאַציע אָדער אַן אַר־

טיקעל פאר דער „ארבייטער שטימע" — אין דעם צ. ק. גופא איז דאך קיין שרייבער ניטא, אזא כמעט ניטא. זאגט מען איהם : מען האט אנגענומען אזא און אזא באשלוס ; מען דארף אנשריי־בען א זאך אט אין אזא אדער אזא זין, זעצט זיך אלגין אוועק, און אין א האלבע שעה ארום איז די זאך פארטיג: שעהן, ליטערא־ריש, קיילעכדיג און שפיציג. ס'איז געווען די גאלדענע פען פון צענטראלען קאמיטעט. דער צווייטער שרייבער ביים צענטראלען קאמיטעט איז געווען ליטוואק (איך קען זיך נישט דערמאהנען, צי ער איז אויך געווען דעמאלט אויפ'ן צוזאמענפאהר), אבער דאס איז שוין געווען א מענש פון אן אנדער טיפ, מיט א גרויסער זעלבסט־שטענדיגקייט און מיט א שארפען אינדיווידועלען פנים. אלגין'ען האב איך צום ערשטען מאל געטראפען אויף יענעם צוזאמענפאהר ; ער איז געווען דעמאלט א מענש פון עטליכע און דרייסיג יאהר, מיט א געלען בארד, א שטילער, א באשיידענער. מיר דאכט זיך, אז אויף יענעם צוזאמענפאהר האט ער קיין איין מאל ניט גענומען קיין ווארט.

א נייער מענש — פאר מיר ווענינסטענס, — איז געווען אויך ב. מיכאלעוויטש. א טווער איז ער געווען גאר ניט קיין נייער, פארקעהרט, פון די עלטסטע ; איך האב אבער ביז יענעם צוזא־מענפאהר ניט געהאט קיין געלעגענהייט איהם צו טרעפען : ער האט געהאט א שלעכטע געוואוינהייט כסדר פארשיקט צו ווערען ; דאס מאל איז ער צופעליג געווען פריי. ער האט געהאט זעהר א סאלידען אויסזעהן : מיט א געלען בארד און מיט גאלדענע ברי־לען. אויך מיט זאסלאווסקי'ן האב איך זיך דעמאלט געטראפען צום ערשטען מאל. וועגען די דאזיגע מענשען וועט מיר נאך אויס־קומען צו ריידען אין די ווייטערדיגע קאפיטלען.

דער אנהויב פון צוזאמענפאהר איז געווען א טומעלדיגער. דער עולם איז געווען אויפגערעגט און נערוועז. אין דעם פרעזי־דיום זיינען אויסגעקליבען געווארען — אויב איך האב ניט קיין טעות — ירחמיאל (א. וויינשטיין), יודין און איך. די ערשטע זי־צונג האט געפיהרט ירחמיאל. דאכט זיך, אז דאס איז געווען זיין ערשטער דעביוט. ער האט נאך ניט געקענט די מלאכה, און ס'איז געווען אויף צרות. איך האב שוין יא געהאט א פראקטיק (איך פלעג שטענדיג זיין א פארזיצענדער אויף די צוזאמענפאהרען

פון די בונדישע גרופּעז אין אויסלאַנד). ביז איך געזעסן לעבען איהם און האָב זיך באַמיהט איהם צו העלפען; פון אַזאַ „דועט” האָט זיך אָבער אויסגעלאָזט נאָך אַן ערגערער טומעל, און דער עולם איז געוואָרען נאָך מעהר נערוועז. דאָס רוב פון די ווייטער־ד׳גע זיצונגען פלעג איך שוין פיהרען אַליין.

באַלד פון אָנהויב האָבען מיר געהאַט אַ גרויסע שעוועריגקייט ביים באַשטימען די טאָג־אָרדנונג. לכתחילה זיינען אויף דער טאָג־אָרדנונג געשטאַנען צווישען אַנדערע אויך פראַגען פון פּאָלי־טישער טאַקטיק. איצט איז אָבער די לאַגע געוואָרען אַזאַ, אַז ס׳איז געווען ממש אונמעגליך אָנצונעהמען וועגען די דאָזיגע פראַגען וואָסערע ניט איז באַשלוסען. און טאַקע: אין דער צייט, ווען דער צוזאַמענפאָהר זיצט אין ציריך, קומען פאָר אין רוס־לאַנד געוואַלדיגע געשעהעניששען; די סיטואַציע בייט זיך פון טאָג צו טאָג, פון שעה צו שעה; אַ זאַך וואָס איז געווען אויפ׳ן אָרט נעכטען, פּאַסט שוין ניט היינט. וואָס וועט זיין מאָרגען קען קיינער ניט וויסען. אפּגעריסען פון רוסלאַנד איז מען. אויף די ידיעות, וואָס קומען אָן דורך דער פּרעסע, קען מען זיך ניט פאַרלאָזען. ביי אַזעלכע באַדינגונגען וואָלט דאָס געווען אַן אמת׳ע בטלנות אָנצונעהמען וואָסערע ניט איז טאַקטישע דירעקטיווען. האָבען מיר דאָס טאַקע ניט געטאָן. ווילענדיג ניט ווילענדיג האָבען מיר געמוזט די דאָזיגע פראַגע אויסשליסען פון דעם טאָג־אָרדנונג. געבליבען זיינען אַזעלכע פראַגען, וואָס זיינען ניט געווען אַזוי ענג פאַרבונדען מיט דער טאָג־לאַגע. און דאָס איז געווען קודם כל די נאַציאָנאַלע פראַגע.

זינט דעם פינפטען צוזאַמענפאָהר, אויף וועלכען עס האָט זיך אַרויסגעוויזען אַ געוויסע אומזיכערהייט מיט דער נאַציאָנאַלער פראַגע, זיינען אַריבער העכער צוויי יאָהר. פאַר דער דאָזיגער צייט האָט זיך אַ סך געביטען. מען האָט דורכגעפיהרט אַ היבש ביסעל אויפקלערונגס אַרבייט. מען האָט וועגען דער פראַגע גע־שריבען, דיסקוטירט, גערעדט און געטראַכט. מאַנכע פאַראורטיי־לען זיינען צובראָכען געוואָרען, מאַנכע ספיקות זיינען פאַרשוואונ־דען. די געזעלשאַפטליכע מיינונג אין אונזער פּאַרטיי איז געוואָ־רען אַ סך פעסטער און קלאָרער. גלייכצייטיג האָבען אויך די

פּאָליטישע געשעהענישען געשטופּט דערצו, אַז מען זאָל פאַר־נעהמען אַ מעהר פעסטע און ענטשלאָסענע פּאָזיציע.

שוין מיט אַ קנאַפּען יאָהר פריהער (אויב איך האָב קיין טעות ניט, איז עס געווען אין דעצעמבער 1904), האָט דער צענט־ראַלער קאָמיטעט פון „בונד" געפונען פאַר מעגליך צו מאַכען אויף איינענע אחריות אַ וויכטיגען טריט פאָראויס. ס'איז געווען אַ צייט נאָכ'ן טויט פון דעם אינער'ן מיניסטער פּלעווע, און עס האָט זיך אָנגעהויבען אין רוסלאַנד אַ מין פּאָליטישער „פריהלינג". אונטער דער ווירקונג פון די מלחמה־מפּלות און פון דער רעוואָ־לוציאָנערער באַוועגונג האָט דער נייער אינערן־מיניסטער סוויאַ־טאָפּאָלסקי־מירסקי אביסעל אָפּגעלאָזט די לייצעס, און אַ גרויסע כוואַליע פון געזעלשאַפטליכער באַוועגונג האָט זיך גענומען שטורעמען די באַפּרייטע פּאָזיציעס. עס האָט זיך אָנגעהויבען די צייט פאַר יעדער ריכטונג און פאַר יעדער פּאַרטיי ברייט פונאַנ־דערצואַוויקלען איהר פּאָהן און ווייזען איהר פּנים. און צווישען אַנדערען האָט מען גענדאַרפט פאַרנעהמען אַ קלאָרע פּאָזיציע אויך אין דער נאַציאָנאַלער פראַגע. אונזער לאַגע איז געווען אַזאַ: אַ פּראָגראַם אין דער פראַגע האָבען מיר יאָ געהאַט; דאָס איז געווען די רעזאָלוציע פון פערטען צוזאַמענפאָהר וועגען נאַציאָ־נאַלער אויטאָנאָמיע. אָבער דער זעלבער צוזאַמענפאָהר האָט באַ־שלאָסען, אַז די דאָזיגע פאָדערונג שטעלען מיר דערווייל ניט אַרויס. מילא אין 1901 איז די פאָדערונג געווען ווייניג ברע־נענדיג; אָבער אין 1904 איז שוין די לאַגע געוואָרען אַן אַנדערע. און דער צענטראַלער קאָמיטעט פון „בונד" האָט אויף זיך גענומען די פאַראַנטוואָרטליכקייט און האָט אַרויסגעגעבען אַ מין מאַניפעסט (אַן אויפרוף אונטער'ן נאָמען: „וואָס מיר דאַרפען ניט פאַר־געסען"), וואו די פאָדערונג פון נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע ווערט שוין יאָ אַרויסגעשטעלט קלאָר און שאַרף. דאָס איז געווען ניט נאָר אַ וויכטיגער פּאָליטישער שריט. ס'איז געווען אויך אַ סימן, אַז די ספיקות און וואַקלעניש אין אונזערע רייהען גופא, האָבען זיך פאַרענדיגט. וואָרים אונזער צענטראַלער קאָמיטעט איז שטענדיג געווען זעהר פּאָרזיכטיג, שטענדיג געפיהלט אויף זיך די גרויסע פאַראַנטוואָרטליכקייט, און ער וואָלט קיין מאָל ניט געטאָן קיין ענטשיידענעם טריט, ניט וויסענדיג, אַז די פּאַרטיי־

מאסע איז מיט איהם איינשטימיג. א סימן, אז די פּארטייר-שטימונג האָט זיך שוין צום סוף 1907 באַפעסטיגט.

פון יענעם אויפרוף ביז'ן אָקטאָבער-צוזאַמענפאָהר, וועגען וועלכען איך דערצעהל איצט, איז אריבער א קנאַפּער יאָהר און ס'איז פאַרשטענדליך, אז אין די מוחות פון אונזערע חברים האָט דאָס דאָזיגע יאָהר געשאַפען נאָך מעהר קלאָרקייט. די באַשטעטיגונג פון אונזער פּראָגראַם דורך דעם צוזאַמענפאָהר איז געוועזן א זיכערע זאַך.

איך בין באַשטימט געוואָרען אלס רעפערענט וועגען דעם פּונקט. אין מיין רעפעראַט האָב איך אַרומגערעדט די הויפּט-טענות פון אונזערע געגנער און פון אונזערע וואַקעלדיגע פריינד. די ערשטע טענה איז געוועזן אַן אָפּקלאַנג פון דער אַסימילאַטאָרישער תורה. מען פלעגט זאָגען, אז די גאַנצע אידישע „אָפּגעזונדערטקייט" עקזיסטירט נאָר א דאַנק די גזירות מצד דער צאַרישער רעגירונג. מען האָט צונויפגעשפּאַרט די אידען אין אַן ענגען „תחום", מען לאָזט זיי נישט צו צום רוסישען לעבען, — בלייבען זיי ביי דער אידישקייט. אָבער זאָל נאָר דער "תחום" אָפּגעשאַפט ווערען, זאָל מען נאָר אַראָפּנעהמען די ראַגאַטקעס, און די אידען וועלען זיך פונאַנדערשיטען ווי שטויב איבער גאַנץ רוסלאַנד און דערטרונקען ווערען אין דער גרויסער רוסישער מאַסע. איז נישטאָ וואָס צו ריידען וועגען א אידישער קולטור און נישטאָ וואָס צו ריידען וועגען אַ אידישער אויטאָנאָמיע. א צווייטע טענה איז געוועזן פון די, וואָס פלעגען אפילו ניט זאָגען קיין נביאות וועגען דער צוקונפט פון די אידען, נאָר וואָס די פאָרם גופא פון נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע פלעגט זיי ניט געפעלען.

האָב איך זיך באַמיהט צו צוקלאַפּען דיביידע טענות, די צווייטע — מיט לאָגישע באַווייזען; די ערשטע — מיט ציפער-רען און פאַקטען: די אידען האָבען ניט קיין טבע פאַנאַנדערצו-לויפען זיך, פאַנאַנדערצושיטען זיך, ווי א הייפעל טרוקענע אַרבעס, וואָס מען שיט אויס פון א זאַק. אפילו דאָרטען, וואו עס איז נישטאָ קיין אויסערליכער צוואַנג, בלייבען די גרויסע אידישע מאַסען וואוינען צוזאַמען, און דאָס אָפּשאַפען פון רוסישען „תחום" וועט ניט מאַכען קיין סוף צו דער עקזיסטענץ פון אידישען פאָלק.

איבריגעס געדענק איך ניט גענוי דעם גאַנצען רעפעראַט,

און די אַלע דעבאַטען. איך ווייס, אַז דעבאַטען זיינען יאָ געווען, אַז אַ פּאָר חברים זיינען נאָך אַלץ געווען געגען דער אויטאָנאָמיע, — זיי זיינען אָבער געבליבען אין אַ קליינער מינדערהייט. אַנדערע האָבען גערעדט וועגען דעם, ווי אַזוי די אויטאָנאָמיע זאָל אויסזעהן. עס איז געווען אַ מיינונג, אַז די אויטאָנאָמיע זאָל זיין ברייטער, ווי מיר האָבען זיך פאַרגעשטעלט, — דאָס איז געווען די מיינונג פון אַבראַמאָוויטש'ען. עס איז געווען אַ פאַרקעהרטע מיינונג: די אויטאָנאָמיע דאַרף אַרומנעהמען בלויז די שוהלען, און מעהר קיין זאַך ניט; און אויב אַזוי פאַרדינט זי אַפילו ניט דעם קלינגענדיגען נאָמען „אויטאָנאָמיע”, ס'איז ניט מעהר ווי אַ שול־פאַרבאַנד. דאָס איז געווען די מיינונג פון יעווגעני, אָבער די גרויסע מעהרהייט איז געבליבען ביי דער נאַציאָנאַל־קולטורעלער אויטאָנאָמיע, ווי מיר האָבען זי פאַרגעלעגט, און די רעזאָלוציע פון צוזאַמענפאָהר האָט באַשטעטיגט זיין באַשלוס פון 1901, אויסדריקענדיג איהם גלייכצייטיג אין אַ נייער, מעהר קלאָרער און מעהר גענויער פאָרם.

עס זיינען געווען נאָך אַ פּאָר פּונקטען, וואָס האָבען געהאַט אַ שייכות צו דער נאַציאָנאַלער פראַגע. אַזוי, למשל, דער סכסוך וועגען אַ גרינדונגס־פאַרזאַמלונג. אַלע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען האָבען אין יענער צייט אַרויסגערוקט דעם לאָזונג פון אַ גרינדונגס־פאַרזאַמלונג („קאָנסטיטואַנטע”), וואָס זאָל אויסגעוועהלט ווערען פון דער גאַנצער באַפעלקערונג און באַשליסען וועגען דער פּאָליטישער צוקונפט פון לאַנד. אַ טייל פון די סאָציאַליסטישע פּאַרטייען — ווי די פּוילישע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי (פּ. פּ. ס.) און דאַכט זיך אויך די ליטווישע — האָבען פאַרלאַנגט, אַז גלייכצייטיג מיט דער רוסישער גרינדונגס־פאַרזאַמלונג אין פּעטערסבורג זאָל צונויפגערופען ווערען אַ גאַנץ באַזונדערע און זעלבסטשטענדיגע גרינדונגס־פאַרזאַמלונג פאַר זייער מדינה — אַ פּוילישע קאָנסטיטואַנטע אין וואַרשאַ, אָדער אַ ליטווישע — אין ווילנאַ. די דאָזיגע אָרטיגע קאָנסטיטואַנטע זאָל זיין אין גאַנצען אומאָפּהענגיג פון דער פּעטערבורגער און באַשליסען אַלע פראַגען זעלבסטשטענדיג אָדער לויט אַ פאַרשטענדיגונג מיט פּעטערבורג.

די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטייען זיינען געווען געגען דעם און אויך אונזער צוזאַמענפאָהר האָט זיך אַרויסגעזאָגט גע־

גען דעם פּלאַן. די פאַרווירקליכונג פון דעם פאַרלאַנג וואָלט צובראָכען דעם רעוואָלוציאָנערען פראָנט און צושפּליטערט די כחות. מען דאַרף פריהער מיט פאַראייניגטע קרעפטען דערשלאָגען זיך צום מאַקסימום דעמאָקראַטיזם אין דער אַל־רוסישער קאָנסטיטואנטע און ערשט דאַן, ווען די גרונד־יסודות פאַר׳ן גאַנצען לאַנד וועלען ווערען פעסטגעשטעלט ,וועט מען דאַרפען צונויפרופען לאָקאַלע גרינדונגס־פאַרזאַמלונגען, וועלכע וועלען אויסאַרבייטען די געזעצען פאַר די איינצעלנע געגענדען אין די ראַהמען, וואָס די אַלגעמיינע דעמאָקראַטישע פאַרטרעטונג פון דער מדינה האָט זיי געשטעלט. אייגענטליך איז דער גאַנצער סכסוך געווען אַן אָפּקלאַנג פון אַ צווייטער שטרייט־פראַגע: צו דאַרפען זיך די ראַנד־געביטען אין גאַנצען אָפּרייסען פון רוסלאַנד און ווערען זעלבסטשטענדיגע מלוכות אָדער זיי קענען זיך באַנוגענען מיט אַן אויטאָנאָמיע. דער פאַרלאַנג פון אַ באַזונדערער קאָנסטיטואנטע איז געווען אייגענטליך אַ באַהאַלטענער וואונש פון אָפּרייסען זיך, אָבער אַזוי, ווי דער לאָזונג פון „אונאָפּהענגיקייט“ איז אין די שטורמישע חדשים פון אַן אַל־רוסישער רעוואָלוציע זעהר אָפּגעשוואַכט געוואָרען (אפילו אין פּוילען) האָט מען זיך באַנוגענט מיט דעם פאַרשלייערטען וואונש.

מיר האָבען טאַקע אַרומגערעדט אויך די פראַגע וועגען אַ לאָקאַלער אויטאָנאָמיע פאַר די ראַנד־געביטען, און נאָך אַזעלכע פראַגען.

מיר זיינען אָבער געזעסען ווי אויף נאָדלען. די ידיעות וואָס פלעגען אָנקומען פון רוסלאַנד, פלעגען אונז אויפרודערען אַלץ מעהר און מעהר. און פּלוצלינג האָבען מיר געלייענט די ערשטע טעלעגראַמע וועגען די פּאָגראָמען, נאָך דער ערשטער איז געקומען אַ צווייטע, אַ דריטע און עס איז געווען, ווי עס האָט זיך אַלאָז געטאָן אַ בלוטיגער טייך, און אויפגעברויזט ביז איבער די ברעגען און פאַרפלייצט די ערד מיט אַ שרעקליכען מבול פון צושטערונג. די רעוואָלוציע האָט זיך באַגעגענט מיט דער קאָנטער־רעוואָלוציע אין איהר שרעקליכסטער, שווידערליכסטער פאָרם.

פאַר מאַנכע, סאָציאַליסטיש־געשטימטע אידען איז עס געווען אַזאַ קלאַפּ, וואָס האָט איהם אין גאַנצען אַראָפּגעשליידערט פון וועג. און עס איז פאַרשטענדליך. יאָהרען לאַנג געוואַרט אויף

דעם גרויסען יום טוב און ווען דער יום טוב איז געקומען, ווערט ער באַגאָסען מיט טייכען פון אידישען בלוט, פון אומשולדיגען אידישען בלוט... מענשען אָהן אַ פעסטען גלויבען זיינען אריינגעפאַלען אין אַ יאוש. דעמאָלט האָט זיך דאָס גענומען פרוכפּערען אַ פאַרטיי „ציוניסטען־סאָציאַליסטען" — („ס. ס.")‚ וועלכע איז געווען דער אָרגאַניזירטער אויסדרוק פון יאוש, פון ענטטוישונג און פאַרצווייפלונג. אין משך פון אַ פּאָר יאָהר איז זי אויסגעוואָקסען ביז צו אַ גאַנץ באַדייטענדער גרויס, כדי דערנאָך צו פּלאַצען ווי אַ זייפען־בלאָז און אַראָפּגעהן אין גאַנצען פון דער סצענע. איצטער איז זי מעהר ניטאָ, אַ באַוועגונג קען מען ניט בויען אויפ'ן פונדאַמענט פון יאוש, מען בויט זי נאָר אויפ'ן ג ל ו י ב ע ן.

אין אונזערע רייהען איז קיין יאוש ניט געווען, אָבער סיי די פּאָגראָמען, סיי דער גאַנג פון די פּאָליטישע געשעהנישען האָט אונז קלאָהר געוויזען, אַז וועגען אַן ענטשיידענעם זיג פון דער רעוואָלוציע קען מען דערווייל ניט רעדען. די רעוואָלוציע האָט אַרויסגעריסען פון דער רעגירונג הנחות און צוזאָגען. אָבער די פאַקטישע מאַכט איז נאָך אין די אַלטע הענד. עס שטעהען פאָר ביטערע קאַמפען. דאָס האָבען מיר אַלע פאַרשטאַנען, און די דאָזיגע געמיינזאַמע שטימונג אונזערע האָב איך אויסגעדריקט אין אַ רעדע, וואָס איך האָב געהאַלטען אויף אַ באַנקעט נאָכ'ן שלום פון צוזאַמענפאָהר. אונזער באַוועגונג — האָב איך געזאָגט — קען געגליכען ווערען מיט אַן אַרויפגאַנג אויף אַ הויכען, ווילדען באַרג. מען קריכט טריט ביי טריט איבער די שטיינער און פעלזען, אַלץ העכער און העכער, און אָט קומט ענדליך דער מאָמענט ווען עס דאַכט זיך: מיר זיינען שוין אויפ'ן שפּיץ באַרג און ווען מיר וועלען דערגרייכען דעם דאָזיגען שפּיץ, דאַן וועט זיך ענדליך עפענען פאר אונזערע אויגען דאָס געבענשטע לאַנד, וואָס ליגט אויף יענער זייט, און עס וועט זיך אָנהויבען אַ גלייכער און גרינגער וועג אין די פרוכטבאַרע גרינע טאָלען. דער מאָמענט איז געקומען און מיר זיינען אויפ'ן שפּיץ. ווען מיר האָבען אָבער געמאַכט דעם לעצטען טריט, און מיט אומגעדולד געוואָרפען אונזער בליק אויפ'ן בילד, וואָס ענטפּלעקט זיך פאַר אונז, אויף יענער זייט שטיינערנע פעלזען, זיינען מיר געוואָהר געוואָרען, אַז דאָס איז נאָך ניט דער לעצטער שפּיץ. עס איז ערשט דער ערשטער באַרג, און הינטער

איהם הויבען זיך אויף די גרויזאמע מאסען פון נייע בערג, וואס זיי־נען נאך העכער, נאך שווערער בייצוקומען. דאס, וואס מיר האָ־בען דורכגעמאכט, איז בלויז דער ערשטער שטאפעל. דער וועג פיהרט ווייטער, מיר דארפען געהן מיט'ן שווערען וועג, ווי מיר זיינען געגאנגען ביז איצט.

איין האָפנונג האָבען מיר אָבער אלע געהאט: דאס אלטע וועט זיך שוין ניט אומקעהרען צוריק. עס הויבט זיך אָן א נייע תקופה מיט נייע מעגליכקייטען און נייע פערספעקטיווען. דאס פּאָליטישע לעבען ווערט פילפארביגער, רייכער, קאָכעדיגער, די רע־וואָלוציע געהט ווייטער.

באלד נאך די אָקטאָבער־טעג האט זיך א כוואַליע פון רו־סישע עמיגראנטען אלאָז געטאָן אין רוסלאנד. מען האט מיך גע־פרעגט: ווילט איהר פאהרען? מיין ענטפער איז געווען: אויב איהר דארפט מיך האָבען, בין איך יעדע מינוט גרייט.

אין די שטילע אָקטאָבער־אווענדען, נאך די זיצונגען פון צו־זאמענפאָהר, פלעגען מיר מיט אבראמאָוויטש'ן ארומבלאָנדזשען איבער די ציריכער גאסען און מאכען פלענער. נייע מעגליכקיי־טען, א נייע ארבייט! א ברייטע, אָן אָפענע! אט הויבען שוין אָן אין פעטערבורג ארויסצוגעהן רוסישע סאָציאליסטישע צייטונגען. ניט שוין־זשע וועלען מיר בלייבען הינטערשטעליג? און איך האָב מיט בענקשאפט גע'חלומ'ט וועגען א שטענדיגער ארבייט אין א גרויסער טעגליכער צייטונג...

מיר פלעגען קומען צו דעם וואָקזאל. עס איז געווען דאָרטען א הויכע אייזערנע בריק, פון איין גאס צו דער צווייטער, איבער דער באהן־ליניע. מיר פלעגען ארויפגעהן אויף דער בריק. אונטער אונז זיינען געגאנגען די צוגען, איינער נאָכ'ן צווייטען; מאנכע אין דעם ווייטען אויסלאנד, צום צפון, צו דער רוסישער גרעניץ. איך האָב געטראכט: ווער ווייס, אפשר וועל איך אין עטליכע וואָכען ארום זיצען אין אזא צוג, אויפ'ן וועג אהיים, נאָכ'ן לאנגען, פיר יאָהריגען גלות?

און אזוי איז טאקע געווען.

דערווייל אָבער בין איך געפאָהרען צוריק אין זשענעוו, דאָר־טען האָב איך געדארפטווארטען אויף א טעלעגראמע פון רוס־לאנד, און דערווייל, צוזאמען מיט קאָסאָווסקי'ן באארבייטען די

פּראָטאָקאָלען פון צוזאַמענפאָהר. אויפ'ן וועג קיין זשענעוו האָב איך זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ טאָג אין בערן. דאָרטען איז גראָדע פאָרגעקומען אין דער קאָלאָניע אַ גרויסער מיטינג וועגען די לעצטע געשעהענישען, און איך האָב געדאַרפט רעדען.

אין מיין רעדע האָב איך זיך אָפּגעשטעלט אויף די פּאָגראָמען. איך האָב געזעהן, ווי שרעקליך דער עולם ווערט נידערגעשלאָגען אונטער דעם איינדרוק פון די בלוטיגע געשעהנישען, עס איז שווער צו געפינען אין אַזעלכע פאַלען ווערטער פון טרייסט, און עס איז ניט געווען מיין אויפגאַבע, איך האָב בלויז געוואָלט אוועקשטעלען די זאך אין א ריכטיגער באלויכטונג, און כ'האָב געזאָגט: עס גיסט זיך בלוט, עס איז שרעקליך, אָבער מען דאַרף האָבען אין זינען (די וויטערדיגע ווערטער גדענק איך בוכשטעבליך): „דאָס בלוט איז יענער בוים־אויל, אָהן וועלכען עס רוקט זיך ניט פאַראויס דער רייט־וואָגען פון דער „געשיכטע". דאַכט זיך, אַ גאַנץ כשר'ער, פשוט אַ אלף־בית־געדאַנק. צוליב די דאָזיגע ווערטער האָט זיך אָבער פאַרקאָכט אַ גאַנצע קאַשע. עס האָט זיך געפונען צווישען די צוהערער עפּעס אַ ציוניסטעל (איך ווייס ניט, צו ער איז געווען אַ נאַר, אָדער אַ בייזוויליגער שווינדלער) וואָס האָט אָנגעשריבען אין אַ אידישער צייטונג אַ קאָרעספּאָנדענץ וועגען דעם דאָזיגען מיטינג. און ער האָט מיר אַריינגעלעגט אין מויל גאַר אנדערע ווערטער. לויט זיין באַריכט האָב איך כלומרשט געזאָגט אַז דאָס א י ד י ש ע בלוט איז בוימאויל פאַר דער ר ו ס י ש ע ר רעוואָלוציע. און סע האָט זיך אָנגעהויבען אַ געשריי. די ציוניסטען האָבען אונטערגעכאַפּט די דאָזיגע אויסגעטראַכטע ווערטער, און יאָהרען־לאַנג האָבען זיי מיר געשטאָכען מיט זיי די אויגען. מיט עטליכע וואָכען שפּעטער, ווי נאָר איך בין געקומען קיין רוסלאַנד, האָב איך אָפּגעדרוקט אין „פריינד" אַ אָפּלייקנונג, און האָב ערקלערט, אַז דאָס, וואָס דער קאָרעספּאָנדענט האָט וועגען מיר געשריבען איז אַ ליגען, און איך האָב געבראַכט די ווערטער, וואָס איך האָב באמת געזאָגט. אָבער דאָס האָט ניט געהאָלפען, די פיינע לייט האָבען זיך געמאַכט ניט ווייסענדיג. דאָס האָט זיי בעסער געפּאַסט פאַר'ן טומעל. און יאָהר־אויס, יאָהר איין פלעגט מען מיר פאָרוואַרפען די ווערטער, וואָס איך האָב קיין מאָל ניט געזאָגט. עס איז געוואָרען פשוט אַ גע־

וואוינהייט. אין דער ציוניסטישער פּרעסע איז געווען אַן אמת'ע טראַדיציע; ווי נאָר מען דערמאָהנט מיין נאָמען, פּלעגט מען צו־געבען: דאָ איז דער אייגענער מענש, וועלכער האָט געזאָגט, אַז דאָס אידישע בלוט איז אַ בוים־אויל פאַר דער רוסישער רעוואָ־לוציע. און נאָך ביז היינטיגען טאָג, מיט 16 יאָהר שפּעטער, בלאָנדזשעט נאָך דאָס ווערטעל אין די ציוניסטישע געסלאַך. גע־גען ליגנער איז מען באמת מאַכטלאָז.

.66

פאַר'ן אָפּפאָהרען

איך האָב זיך אומגעקעהרט קיין זשענעוו און זיך גענו־מען גרייטען צו דעם ווייטען וועג. אייגענטליך רעדט זיך נאָר אַזוי: גרייטען זיך. קיין אויסערליכע צוגרייטונגען האָב איך ניט געדאַרפט מאַכען, קיין שום פּערזענליכע געשעפטען האָב איך ניט געהאַט, אויף איינצופּאַקען דאָס ביסעל זאַכען וואָס איך האָב פאַרמאָגט, וואָלט אַ האַלבע שעה געווען צו פיל. דאָס איינציגע האָב און גוטס וואָס איך האָב יאָ געהאַט, איז געווען אַ גאַנצער פּאַק מיט אַלטע בריף, האָב איך פון זיי אויסגעטיילט אַ קליין פּע־קעלע, פאַר'חתמ'עט און איבערגעלאָזט אויף דער „קאַרוזשקע”, און דעם רעשט האָב איך פאַרברענט. עס איז אַלע מאָל אַ טרויע־ריגע זאַך צו פאַרברענען בריף. עס איז גלייך ווי מען וואָלט פאַר־ברענט אַ שטיק פון אייגענעם לעבען. ווערט מען דערביי אַבי־סעל מעלאַנכאָליש, איך געדענק דאָס צימער, אין וועלכען איך האָב דעמאָלט געוואוינט (איבעריגענס געדענק איך אַלע צימערען מיינע); גראָדע געווען גאַנץ שעהן; דאָס שעהנסטע פון אַלע שוויי־צאַרישע צימערען, אין וועלכע איך האָב געוואוינט ביז יענער צייט. אַז איך דערמאָן זיך אָבער אָן דעם צימער, ווערט דאָס אין מיין זכרון פאַרבונדען מיט אַ שטילער, גרינגער טרויעריגקייט, ווי ניט איך האָב דעמאָלט ליקווידירט אַ גאַנצע תקופה אין מיין לעבען.

גאַנצע פיר יאָהר האָב איך פאַרבראַכט אין אויסלאַנד, אַ סך איבערגעלעבט, אַ סך געזעהן, אַ סך זאַכען אויסגעלערנט זיך, גע־האַט נישט ווייניג פרייד, געהאַט נישט ווייניג ליידען.

דאָס זיינען געווען אינהאַלטסרייכע פילפאַרביגע יאָהרען. שוין צוליב דעם אַליין, וואָס איך בין אַ סך ארומגעפאָהרען, געווען אין לאָנדאָן און אין בריסעל, אין פאַריז, אין אַמסטערדאַם, אין בער־

לין, אין מינכען, אין קארלסרוהע, אין היידעלבערג, אויסגעפאָהרען כמעט די גאַנצע שווייץ, געהאט א מאַסע איינדריקען אויפ'ן געזעל־שאַפטליכען געביט. געהאט א סך פערזענליכע איבערלעבונגען.

אין די לעצטע קאַפּיטלען פון מיינע זכרונות האָב איך ווע־ניג דערמאָנט וועגען מיין פערזענליכען לעבען. איך דערצעהל דאָס רוב פון געזעלשאַפטליכע זאכען. עס איז אָבער געווען א סך פערזענליכעס אין די שעהנע בערג, ביי די שעהנע שווייצארישע אָזערעס איז געבליבען א היבשער טייל פון מיין נשמה. בפרט ביי די אָזערעס, שיעור ניט יעדע באַדייטענדע איבערלעבונג פון יענע יאָהרען איז ביי מיר פארבונדען מיט איינער פון די אָזערעס. און איך בין צו זיי צוגעבונדען געוואָרען: עס איז ניט געווען סתם א באַציהונג פון א צופעליגען טוריסט, וואָס קוויקט זיך מיט דער אויסערליכער שעהנקייט. די איינצעלנע שווייצארישע גע־גענדען זיינען פאר מיר געווען ווי א מין לעבעדיגע באַשעפענישען, ווי גוטע אַלטע פריינד, וואָס יעדער פון זיי האָט א באַשטימטען פערזענליכען פנים, און וואָס מען האָט ליב דוקא פאר דעם דאָזיגען פערזענליכען חן.

אויפ'ן ערשטען אָרט איז ביי מיר שטענדיג געווען די זשע־נעווער אָזערע. מיט איהר פיינער אריסטאָקראַטישער באַשיידענ־קייט. איך בין אָבער געווען צוגעבונדען אויך צו דער פירוואַל־דזשעטער אָזערא, מיט איהר בונטער, פילפארביגער שעהנקייט; מיט איהרע פארשידענארטיגע ברעגען וואָס בייטען זיך פון אָרט צו אָרט, ווי א מין טעאטער־דעקאָראַציעס, מיט'ן שטילען זומער־אָרט וועגגוס, וואָס האָט זיך אויסגעצויגען ביים ברעג און קוקט אויף א לאַנגען נידעריגען באַרג אויף דער צווייטער זייט, וואָס זעהט אויס, ווי אַן אמת'ער דראַקאָן מיט א לאַנג אויסגעצויגענעם האַלז: — אָט אָט וועט זיך עפענען זיין מויל און פארשלינגען די פארבייפאָהרענדע שיפלאַך.

איך האָב ליב געהאט די גרינע ברעגען פון דער טהונער אָזע־רע מיט דעם וואונדער־שעהנעם וועג, לענג אויס דעם ברעג; א פאָר הויכע סאָסנעס — זעלטענע געוויקסען אין דער שווייץ — דערמאָהנען וועגען דער ווייטער היים; דורך זיינע קרומע צוויי־גען שימערירט דאָס גרינע, טיפע וואַסער, און פון דער ווייטענס הויבען זיך אויף די אייביג ווייסע שפיצען פון די בערג־גיגאַנטען.

די גאָלדענע הערבסט־פלאַטאַנען אין זשענעווע, און די וואונ־דערבאַרע קאָלירען פון א זון־אונטערגאַנג און דאָס ליכטיג־בלויע הימעל, וואָס קוקט דורך און דורך די ווייסע, מיט שניי־באַדעקטע בוימער פון א בערנער וואַלד, און נאָך, און נאָך אזעלכעס, אלץ לעבעדיגע זאכען, אלץ שטיקער נשמה, אלץ שטיקער לעבען, פאַר־בונדען מיט וועהטאָגען און פריידען.

און דאַן — די זאכען, וואָס זיינען געשאַפען געוואָרען פון דער מענשליכער האַנט. די מוזעאומס פון מינכען, די טעאַטערען פון דעם זעלבען מינכען און פון פּאַריז און פון בערלין און פון בריסעל, די וואונדערבאַרע מוזיק, און די ביכער — נייע ענט־פּלעקונגען פון א נייער קונסט. וויפיל נייע שרייבער האָב איך קענען געלערענט אין די דאָזיגע יאָהרען און ליב באקומען. מיט אָפענע אויגען און מיט אָפענע אויערען פלעג איך אריינזאַפען אין זיך דאָס נייע און דאָס שעהנע. אין קונסט־זאכען בין איך קיין מאָל ניט געוועזען קיין דאָקטרין־מענש, קיין פּעדאַנט: אָט אזא אָדער אזא דאַרף זיין די קונסט. דוקא רעאַליסטיש, אָדער דוקא אידעאַליסטיש, אָדער דוקא טענדענציעז. א פראַנצויז האָט אמאָל געזאָגט: יעדער אָרט פון קונסט איז גוט חוץ די לאַנגווייליגע. און איך פלעג שעפּען פון אלע קוואַלען און פון די פאַרשידענסטע אָרטען. עס זיינען געווען קונסט־ווערק, גלייך ווי הערליך אויפגעבליטע בלומען מיט בונטע פּרעכטיגע קאָלירען, דורכגעגליט מיט הייסע שטראָמען בלוט; כ'האָב זיי ליב גע־האַט; אלץ איינס, צי דאָס זיינען געווען ביכער, אָדער מוזיקאַ־לישע קאָמפּאָזיציעס, אָדער בילדער — ד'אַנונציאָ, דעהמיל, אין דער ליטעראַטור; וואַגנער און בעטהאָווען אין דער מוזיק; בעקלין אין דער מאַהלעריי. עס זיינען געווען זאכען, צונויפ־געפלאָכטען פון די פיינסטע פעדים, געמאָלט מיט די פיינסטע שטריכען, פול מיט דער אינטימסטער, טיפסטער שעהנקייט. דער היפוך פון יענע אנדערע; זיי זיינען אָבער פאָרט געווען שעהן און איך האָב זיי ליב געהאַט: דעם ערשטען אָרט צווישען זיי האָט פאַרנומען פּעטער אלטענבערג. עס זיינען געווען ווערק פון א פּשוט'ער, שטילער מענשליכער נשמה; מאַנכע רוסישע דיכטער און מוזיקער: טשעכאָוו, טשאַיקאָווסקי, אָרענסקי; א פּאָר דייטשע שרייבער; זיי זיינען מיר געווען נאָהענט און

טייער. און ווען עס איז געקומען די ידיעה, אז טשעכאָוו איז געשטאָרבען, איז עס געווען גלייך ווי אַ נאָהענטער פּערזענליכער פריינד וואָלט פארלאָרען געוואָרען. א סך, א סך נאָך זיינען דאָ געווען. די קונסט איז ניט געווען פאר מיר א שפּילכעל, א צייט פארטרייב. איך האָב זי געגומען טיף און ערנסט, ווי א לעבענס־זאַך. און די גאַנצע לעבענס־באַציהונג איז ביי מיר דורכגעדרונגען געוואָרען מיט אַ געוויסען קינסטלערישען עלע־מענט, וואָס נעמט אריין אפילו די פּיין און דאָס ליידען מיט א ליכטיגען שיין פון שעהנקייט...

און חוץ די ביכער, א חוץ די בילדער, און חוץ דער מוזיק, דאָס וויכטיגסטע: מענשען, לעבעדיגע מענשליכע נשמות, וואָס האָבען זיך געעפענט פאר מיר, און געלעבט מיט מיר און צוזאמען געשעפּט פון די גרויסע אוצרות...

דאָס זיינען געווען רייכע יאָהרען, און מיט א שטילער טרויעריגקייט האָב איך זיך געזעגענט מיט זיי. ס'איז אָבער געווען צייט צו געזעגענען זיך. ניט נאָר אויסערליך, צוליב די געשעהענישען אין רוסלאַנד, נאָר אויך אינערליך. די לעצטע צייט האָט זיך מיר געלעבט ניט גוט. געווען א סך שווערע פּערזענליכע זאכען. געקומען א גרויסע מידקייט. די פיר־יאָהריגע תקופה האָט זיך גענויטיגט אין דער ליקווידאציע. און איך האָב געגארט נאָך אן ענדערונג. איך האָב געוואוסט, אז דאָס לעבען, וואָס וואַרט אויף מיר אין רוסלאַנד, וועט זיין שווער און פינסטער. אָבער ס'איז געווען נויטיג. איך האָב געמוזט זיך ווארפען אין א נייעם שטראָם, און מיט אומגעדולד האָב איך געוואַרט אויף דעם רוף „פון דאָרטען".

איך האָב ניט געדארפט לאַנג וואַרטען. אין אַ פּאָר וואָכען ארום איז געקומען א טעלעגראַמע פון רוסלאַנד: וולאַדימיר קאַסאַווסקי און איך זאָלען תיכף קומען. און מיר זיינען גע־פאָהרען.

67

צוריק אין רוסלאַנד

ס'איז געווען אין דער ערשטער העלפט פון נאָוועמבער. דער גרויסער אָקטאָבער־סטרייק האָט זיך געענדיגט. ס'איז שוין אריבער אויך דער צווייטער סטרייק וואָס מען האָט ערקלערט צוליב דער איינפיהרונג פון קריגס־צושטאַנד אין פוילען. די לאַגע איז געווען אַן אומבאַשטימטע. די רעאַקציאָנערע כוחות זיינען נאָך ניט אין גאַנצען געקומען צו זיך, אָבער די אַטאַקעס פון דער קאָנטר־רעוואָלוציע האָבען זיך שוין אָנגעהויבען. נאָך דער גרויסער כוואַליע פון פּאָגראָמען האָט זיך ווידער אָנגעהויבען צו פּרוכפּערען א געוואַלדיגע כוליגאַנסטווא, ס'איז געווען אַ בין־השמשות'דיגע צייט. מיר האָבען באַשלאָסען צו פּאָהרען אומלעגאַל. ס'איז פּארט מעהר זיכער. ווער ווייסט אויף ווי וווייט מען היט אָפּ די נאָר וואס געגעבענע אמנעסטיע! ביי אונז אין זשענעווא איז נאָך געווען א היבשער זאַפּאַס פּאַספּאָר־טען. האָב איך גענומען אַ פּאַס אויף א נאָמען פון איינעם סאָבאָל; אונטער וועלכען נאָמען ס'איז געפאהרען קאַסאָווסקי, געדענק איך ניט, אָבער ס'איז אויך געווען א פרעמדער פּאַס. אַ חוץ דעם האָט יעדער פון אונז גענומען א רעוואָלווער, א בראונינג. צו לערנען זיך שיסען האָבען מיר ניט געהאט קיין צייט; איבריגענס, האָב איך אַמאָל, אין מיינע יונגע יאָהרען, זייענדיג ביי מיין ברודער אין מיליטער־לאַגער, יאָ געשאָסען. קאַסאָווסקי האָט אבער קיינמאָל ניט געהאלטען אין האנד קיין געוועהר. מיר האָבען אָנגענומען נאָך א פארזיכטסמיטעל: ס'איז געווען אַ סברא, אַז די שפּיאָנען וואָס פלעגען שווייבלען און גריבלען אין זשענעווא, קענען נאָכפּאָהרען דירעקט; מיר האָ־בען זיך אריינגעכאַפּט פון זשענעווא אין קלאראַן, וואו עס האָט

דאמאָלסט געלעבט אונזער חבר דזשאהן; פון דאָרטען זיינען מיר אוועק קיין בערלין; אין בערלין פארבראכט עטליכע טעג, זיך געקויפט „אנשטענדיגע" קליידער (און קודם כל, הארטע היטעלעך, כדי צו האָבען א „בורזשואזען אויסזעהן). און ענדליך, אין א שעהנעם פריהמאָרגען, דאכט זיך, אז דאָס איז געווען דעם 14טען נאָוועמבער (לויט'ן רוסישען סטיל) האָבען מיר זיך אריינגעזעצט אין א „שנעל-צוג", וואס איז געגאנגען צו דער רוסישער גרענעץ.

שפעט ביינאכט זיינען מיר אָנגעקומען אין ווערזשבאָלאָווא. מיר געהען אַרוים אויף דער פּלאַטפאָרם. ס'איז פינסטערליך. ס'איז שטיל. ווייניג מענשען. אין דער אומרוהיגער צייט פלע־גען זיך געצעהלטע מענשען אומקעהרען פון אויסלאַנד. פאר־קעהרט, עס האָט זיך שוין אָנגעהויבען דאָס גרויסע אנטלויפען. א רוסישער „נאַסילשטשיק" אין א ווייסען פארטוך נעהמט אונ־זערע זאכען. א הויכער זשאַנדארם פארלאנגט אונזערע פּאס־פּאָרטען. די רעוויזיע ווערט געמאכט גיך און אָהן שוועריג־קייטען. מיר געהען אריין אין בופעט און ווארטען אויפ'ן ווייטערדיגען צוג. אין בופעט איז שטיל. לעבען מיר, ביי א טיש, זיצט עפּעס א אידעל און באמיהט זיך מיט א גע'הרג'עטען רוסיש צו באשטעלען א גלאָז טיי. מיר ווילט זיך קריגען עפּעס אן עכט רוסישען מאכל. אזוי פיל יאָהרען געבענקט נאָך דעם! רוף איך דעם קעלנער און בעט ביי איהם... א פלעשעל קוואס. דער קעלנער שמייכעלט: „מיר האָבען דאָס נאָר אין זומער, איצט איז שוין צו-קאַלט". נעהם איך מיר אויך א גלעזעלע טיי. דאן קומט אָן דער צוג, און מיר זעצען זיך אריין. ס'איז א „קוריער", א דירעקטער צוג, וואס געהט פון ווערזשבאָלאָווא קיין פעטערבורג. בלויז וואַגאָנען פון ערשטען און צווייטען קלאס. מיר האָבען פאר זיך א גאנצע אָפּטיילונג. אָבער, ווי נעבעכדיג דאָס זעהט אוים! וואס פאר א פארגלייך מיט דעם דריטען קלאס אין דעם דייטשען „דעצוג"! דאָרט איז געווען ריין, ציכטיג, פארגאָסען מיט עלעקטרי — דאָ, אין דעם צווייטען קלאס פון רוסישען „קוריער", ברענט עפּעס אן אָרימע סטעאָרין־ליכט, און ס'איז פינסטער, און דער צוג קריכט לאנגזאם, טריט ביי טריט, און עס ווערט אומעטיג אויפ'ן הארצען. פון א דער־

בייאיגער אפטיילונג הערען זיך שטימען. עס פאָהרט עפּעס אַן אָפיצער מיט נאָך איינעם. איך הער זיך צו, וועגען וואָס זיי ריידען. און די ערשטע ווערטער, וואָס איך הער, זיינען „אידען" — „זשידי". עס ווערט נאָך אומעטיגער. איך לעג זיך אוועק און באַמיה זיך צו שלאָפען, אָבער אפילו דורכ'ן שלאָף הערט זיך פון יענער זייט אפּטיילונג די בייזע, אויפגערעגטע שטים, און שטענדיג קעהרט זיך אום דאָס בייזע שיפּען פון דעם בייזען וואָרט: „זשידי", „זשידי", „זשידי"...

די נאַכט פארגעהט. אין דער פריה קומען מיר אָן אין דווינסק. דאָס איז דער ציל פון אונזער נסיעה. אין דווינסק געפינט זיך דאָס הויפּט־קוואַרטיר פון אונזער צענטראַלען קאָ־מיטעט. אין די לאַנגע יאָהרען פון אונזער פּאַרטיי עקזיסטענץ פלעגט מען עטליכע מאָל בייטען דעם אָרט פון דער דאָזיגער הויפּט־קוואַרטיר, צוליב קאָנספּיראַציע. געווען אמאָל אין מינסק, געווען אין ביאַליסטאָק, דאַכט זיך, אין ווארשא אויך; איצט איז עס געווען אין דווינסק. דאָ האָבען מיר אונזער „יאווקע". צוליב דער זעלבער קאָנספּיראַציע געהט מען ניט דירעקט אויפ'ן אמת'ען אדרעס. מען געהט אויף א דירה, מען זאָגט דאָרטען א באַשטימטע פּאָר ווערטער — א סימן, אז דאָס זיינען אייגענע מענשען, און דאמאָלסט קריגט מען ערשט דעם ריכטיגען אדרעס. אין יענעם יאָהר האָט דער אָנגעקומענער אורח געדאַרפט זאָגען: „גם זו", דער בעל הבית האָט געדאַרפט ענטפערען „לטובה". אלץ איז געווען אין אָרדנונג.

מיר זיינען אַרויס פון וואַגאָן. ס'איז שוין ליכטיג. א זייגער זעקס אין דער פריה. איבער'ן פּלאַטפאָרם געהט עפּעס א יונגער מאַן. ער גיט אויף מיר א קוק. און פּלוצלונג שטעלט ער אויס א פּאָר אויגען, ווארפט זיך צו מיר אַן אויפגערעגטער, א פרעהליכער: „ענטשולדיגט, צי זייט איהר ניט מעדעם?" „ניין — ענטפער איך — איהר האָט א טעות". דער יונגער מאַן ווערט צומישט. ער קוקט זיך איין אין מיר, ענטשולדיגט זיך נאָך א מאָל און געהט אוועק. עס ווערט מיר אָבער שווער אויפ'ן הארצען. איך האָב דערקענט דעם מענשען. אַן אלטער חבר. מיט פינף יאָהר צוריק האָב איך מיט איהם צוזאַמען גע־ארבייט אין מינסק; צוזאַמען געזעסען אין טורמע, טאַקע אין

איין קאמער. איך האָב אָבער געמוזט ענטפערען מיט א „ניין". איך בין דאָך אונלעגאל, איך האָב א פרעמדען פאס; און איך האָב וועגען דעם מענשען אין די לעצטע יאָהרען ניט געהערט; איך ווייס ניט ווער ער איז היינט. „קאָנספּיראציע"!

מיר לאָזען זיך אין שטאָדט אריין. מיר זיינען קיינמאָל ניט געוועזען אין דווינסק. די שטאָדט מאכט א טרויעריגען איינדרוק. אָרעם, שמוציג, גרוי, נעבעכדיג. מיט פיר און צוואנציג שעה צוריק זיינען מיר נאָך געוועזען אין דעם גרויסען, גלאנציגען, קאָכעדיגען בערלין. וואָס פאר א געוואלדיגער אונטערשיד! גאָר אַן אַנדער וועלט! מיר געהען איבער די גאסען. מיר דארפען אויפזוכען די דירה, די „יאַווקע". פרעגען מיר ביי א אידען: „וואו איז די און די גאַס?" דער איד שטעלט זיך אוועק, גיט א קוק: „די און די גאַס? און וועמען דארפט איהר דאָרטען האָבען?" אַן אמת קליינשטעדטעלדיגע פראגע. סוף כל סוף ווערען מיר פטור פון דעם נייגעריגען אידעל. מיר בלאָנדזשען נאָך אַ ביסעל, און אין א האלבער שעה ארום זיינען מיר ענדליך אויפ'ן אָרט. און מיר זיצען ביי א גלעזעל טיי מיט אונזערע גוטע אלטע פריינד פון צענטראלען קאָמיטעט.

דערנאָך זיינען מיר אוועק אין אַ האָטעל. דער האָטעל איז אַפילו געוועזען פון די בעסטע, — דאכט זיך גאָר דער בעסטער אין שטאָדט, אָבער ווי טרויעריג איז אַזא צימער אין אַ פּראָווינציעלען רוסישען האָטעל. די פּארצייטיגע ליילעכער („טונקעל־ווייס", ווי עס פלעגט זאָגען איינער אַ פריינד מיינער), די ברודיגע וואש־שיסעל אויף אַן אייזערנעם געשטעלכעל, אַ פּארשטויבטער שפּיגעל, אַ פארשלאָפענער קעלנער, וואָס ברייגנט אין דערפריה דעם סאַמאָוואר, דאָס געשריי פון אַ שכור'ן אָפיציער אין אַ דערבייאיגען צימער. די טרויעריגע, אָרימע רוסישע פּראָווינץ...

איך געה ארום אויף דער גאַס און שפּרייז איבער דער שטאָדט. קליינע, גרויע הייזער, פארשלאָפענע מענשען. ס'איז אומעטיג. ערגעץ לעבען אַ פארקאַן האָבען זיך צונויפגעקליבען אַ פּאָר צענדליג קינדער, — אידישע איינגעלאָך — און שפּילען זיך. אין וואָס שפּילט מען זיך בעת א רעוואָלוציע? אין מאכען אַ דעמאָנסטראציע. שטעלען זיי זיך אויס אין די רייהען און הויבען אָן צו

מארשירען, דאן לויפט מען און מען שרייט „הורא״! פארטיג. איך געה ווייטער און איך טרעף ערוואקסענע מענשען, וואס פאר־נעמען זיך אויך מיט שפילעריי: מען ווייזט מיר א גאס — דאס איז די „בירזשע״ פון די „ס. ס.״. יונגעלייט און יונגע מיידלאך דרעהען זיך ארום און רעדען האסטיג, אויפגערעגט, מאכענדיג מיט די הענט: „פראלעטאריזאציע״, „עמיגראציע״, „קאלאניזאציע״... דער חבר וואס געהט מיט מיר שאקעלט מיט׳ן קאפ: נארישע אינגלאך. אבער זיי טומלען זיך, און נישט אהן אן ערפאלג. א מין מגפה! מיר געהען ווייטער. היינטיגען אבענד קומט דוקא פאר א רעפעראט פון א „ס. ס.׳שען גאסט. מיר כאפען זיך אריין א קוק צו טאן. דער עולם איז צום גרויסען טייל א בונדישער. עטליכע מענשען קענען מיר. מען הויבט אן צו שושקען זיך. מען מאכט באקאנט אז עס וועט זיין א דיסקוסיע. דער רעדנער הויבט אן. און ער רעדט, און ער רעדט. די ערשטע שעה הער איך זיך צו, די צווייטע ווערט מיר שוין נמאס; ס׳איז נודנע, און די לעצטע נאכט האב איך פארבראכט אין וואגאן; עס ווילט זיך שלאפען; די אויגען קלעפען זיך, דער רעדנער רעדט. ס׳איז שוין 12 אזייגער, ערקלערט ער א קורצע הפסקה. ער האט געענדיגט דעם ער־שטען טייל פון זיין רעפעראט; נאך דער הפסקה וועט ער ריידען ווייטער. איך שטעה אויף און געה אוועק. ס׳איז גענוג. איך קען מעהר ניט אויסהאלטען.

אויף דער גאס איז פינסטער און פוסט. איך טאפ אן מיין רעוואלווער אין קעשענע. מען טראכט כסדר וועגען פאגראמען און אנפאלען; דאס דאזיגע געשפענסט טראגט זיך שטענדיג ארום אין דער לופט. אבער קיינער טשעפעט מיך נישט. איך קום צוריק אין האטעל. קאסאווסקי שלאפט נאך נישט. מיר טוען זיך אויס, לייגען זיך אין די בעטען; אויף די נאכט־טישלאך ליגען אונזערע רעוואלווערן. קאסאווסקי קוקט אויף זיי מיט א קרומען בליק און בורטשעט האלב ערנסט, האלב אין שפאס: „געהערט א מעשה! לייגען זיך שלאפען מיט געוועהר אין האנט! וואס זיינען מיר עפעס העלדען פון אלטערטום?!״

ווייטערדיגע טעג אין דווינסק. ווייטער גרוי און אומעטיג. קיין באשעפטיגונג האב איך נישט. מיר דארפען ווארטען ביז וואַ־נען דער צ. ק. וועט באשליסען ווער און וואס וועט טאן. דערווייילע

דארף מען נאָך וואַרטען ביז וואַנען מען וועט קומען צו פאַרען. וואָרים די מיטגלידער פון צ. ק. האַלטען אין איין ארומפאָרען, און דאָ אויפ'ן אָרט זיינען געבליבען בלויז א פּאָר מענשען. מען פילט זיך ווי אויף אַן אינזעל. עס קומט גראָד פּאָר דער גרויסער פּאָסט־סטרייק. קיין בריף קומען ניט אָן. מען איז אבגעשניטען פון דער גאַנצער וועלט. בלויז א ציימונג קען מען נאָך קריגען. דארף מען קומען אין אָבענד אויפ'ן וואָקזאַל צו דעם פּעטערבורגער צוג און כאַפּען די פרישע נייעס. געהען מיר טאַקע און לייענען די ידיעות, און זיי זיינען ניט קיין גוטע. און עס פילט זיך, אַז עס רוקט זיך אָן א גרויסער, שווערער, שווארצער וואָלקען...

מיר וואַרטען עטליכע טעג. ענדליך ווערט באַשלאָסען: דווינסק איז ניט קיין אָרט, נישט פאַר אונז, און נישט פאַר'ן צ. ק.; און מען דארף זיין אין א גרעסערען, לעבעדיגערען צענטער; מען פאָרט קיין ווילנא.

און אָט בין איך אין ווילנא. און נאָך דעם שטילען גרויען דווינסק האָב איך דעם איינדרוק ווי איך וואָלט אריינגעפאַלען אין א מין פּאַריז. ס'איז לעבעדיג, ס'איז רעש'יג. די גאַסען זיינען פול מיט מענשען און אויף יעדען טריט און שריט פיהלט זיך די רע־וואָלוציע, און עס פיהלט זיך דער „בונד".

די רעוואָלוציע פיהלט זיך. ס'איז א מין וואַפענשטילשטאַנד. ס'איז שוין דאָ סימנים פון א געגען־אפענסיווע, פון א קאָנטר־אַטאַקע, אָבער דערווייל נאָך שוואַך. דער שונא ווייזט נאָך ניט ארויס די ציינער. ס'איז קענטיג, אַז ער גרייט זיך שטילערהייט; אָבער מיר לעבען נאָך אין דעם גרויסען אָקטאָבער־זכות; מיר זיינען נאָך די יחסנים. דער „בונד" — די גאַנצע שטאָדט איז פול מיט אידען. איך געה איבער דער לאַנגער גאַס. אָט איז א פּאַר־טיי ביוראָ (אָפּיס). צעהנדליגע מענשען געהען אריין און ארויס, טומלען זיך אין די צימערן. יולי (לענסקי) זיצט און פארשרייבט מיטגלידער און גיט ארויס קאַרטען און ערליידיגט פארשידענע ענינים; פאַרנומען ביז איבער'ן האַלז. קוים וואָס ער האָט צייט אָפּצוגעבען מיר א שלום־עליכם. דעוועניזשסקי (א. ווייטער) קומט אריין. ער איז דער פּאָפּולערסטער מענש אין ווילנא. יעדער איי־נער קען איהם. מען רופט איהם צום שפּאַס: אונזער פּאָליצמיי־סטער. ער איז דער שעף פון דער זעלבסט־שוץ, און זיין דעה איז

טאקע באלד אזוי גרויס ווי די דעה פון דעם אמת'ן פאליצמייד־סטער. אט ווייזט מען מיר אויף דער גאס א יונגען בחור; א הויד־כער, מיט אן אויפגעהויבענעם קאפ, מיט אן ענערגישען פנים, געהט ער פארביי און הער עולם שושקעט זיך: דאס איז אונזער לאסאל, — דער יונגער, גלענצענדער מאסען־רעדנער, דער שפע־טערדיגער וולאדעק. אט זעה איך א פאר אלטע באקאנטע פנים'ער. מיין אלטער פריינד איליושקא ווילענקין, וואס האט זיך נאר וואס אומגעקערט פון סיביר, און זיין אינגערער ברודער, און נאך איינער, אן אלטער חבר. איך פיהל זיך היימיש. איך פיל זיך אין א וואַ־רימער סביבה פון ליבע, אייגענע מענשען.

אין אבענד פיהרט מען מיר אין דעם „אינטעליגענטען־קלוב". א גרויסע שעהנע דירה אויף דער גרעסטער שעהנסטער גאס. דאס איז אונזער הויפט־קווארטיר. דא זיינען מיר די אמת'ע בעלי בתים. דא טרעפען זיך אלע אונזערע מענשען, דא מאכט מען א בעראטונג, דא באשטעלט מען זיך איינער מיט'ן צווייטען, דא פארברייגנט מען א פאר שעה גלאט אזוי. דא כאפט מען זיך אריין אין א פארוואלטונגס־צימער, כדי אנצושרייבען אויף גיך א פראקלאמאציע. ס'איז פול מיט מענשען, ס'איז ליכטיג, ס'איז פרעהליך, ס'איז א לעבען.

דער אבענד פארגעהט אין א היימישען שמועס. „חברה — זאג איך, — איך דארף דאך האבען עפעס א שטיקעל דירה; ס'איז שוין צוועלף אזייגער אין דער נאכט; איך מוז דאך ערגעץ שלאַ־פען". — „זארגט זיך נישט — ענטפערט מען מיר. — עס וועט זיין אלעס אין ארדנונג. דאס איז אונזער ווילנא". מיר שמועסען ווייטער. איינס אזייגער, צוויי אזייגער. מיר הויבען זיך אויף. מען פירט מיך אין א שעהנע בעל־הבית'ישע דירה, צו א באוואוסטען ווילנער אדוואקאט. „סטייטש, — טענה איך — ווי קען מען דאס אריינפאלען אין מיטען נאכט צו א ווילד־פרעמדען מענשען, אפילו ניט פרעגענדיג ביי איהם?" — זארגט זיך ניט — הער איך ווידער די תשובה — דאס איז שוין אונזער דאגה" און מיר געהען. מ'קלינגט. דער דיענער עפענט אונז. דער בעל הבית איז נאך ניטא אין דערהיים. דער חבר וואס פירט מיך, קומט אריין צו־זאמען מיט מיר אין א שעהנעם סאלאן. „דער דאזיגער הער וועט

דאָ נעכטיגען" — זאָגט ער צום דינער. און אַליין געהט ער אַוועק, ער האָט נאָך עפּעס צו טאָן. און איך בלייב אַליין.

איך זיץ און וואַרט. אַרום דריי אַזייגער עפענט זיך די טיר און עס קומט אַריין אַן אונבאַקאַנטער מענש. דאָס איז דער בעל הבית פון דער דירה. ער קוקט אויף מיר, איך קוק אויף איהם. „ענטשולדיגט מיר — זאָג איך — וואָס איך בין אַריינגעפאַלען צו אייך אין מיטען נאַכט. מיין חברה האָט מיר געהייסען". — פון „בונד"? — פרעגט ער. — פון „בונד". — זייט איהר ווילקאָמען". און ער גיט מיר אַן אָרט, און מיר געהען אַוועק שלאָפען. און איך בין ניט טאַקע ניט דער איינציגער. שפּעטער קומט לענסקי. ער איז דאָ אַ שטענדיגער גאַסט.

אין דער פריה געהען מיר צוזאַמען אַרויס. ס'איז זונטאַג. מיטאָג־צייט דאַרף פאָרקומען אַ גרויסער מאַססמיטינג אין צירק. „קומט, איהר וועט רעדען".

מיר געהען. די גרויסע הילצערנע געביידע איז פול געפּאַקט מיט טויזענדער מענשען. ניטאָ קיין שפּור פון פּאָליציי. עס רייַדען עטליכע חברים, נאָך זיי — איך. מיין ערשטע עפענטליכע רעדע אין רוסלאַנד. איך הויב זי אָן מיט די ווערטער: חברים, בירגער, האַלט זיך גרייט!" און אין די דאָזיגע ווערטער דריקט זיך אויס דער גאַנצער תמצית פון דער רעדע. מיר שטעהען ערב גרויסע געשעהנישען. מיר שטעהען ערב אַ שטורעם, און פון דעם ווי אַזוי מיר וועלען בייקומען דעם שטורעם ווענדעט זיך די צוקונפט פון דער רעוואָלוציע: אַ זיגרייכער סוף אָדער אַ מפּלה. דער פיינד גרייט זיך צו דער גרויסער אַטאַקע. „חברים, בירגער, זייט אויף דער וואַך"...

אין אָבענד געהען מיר אין טעאַטער. מען שפּילט גאָרקי'ס „קינדער פון דער זון". אָבער איידער די פאָרשטעלונג הויבט זיך אָן, פאַרלאַנגט מען פון אָרקעסטער „די מאַרסעליעזע"! און עס געהט אָן די מאַרסיליעזע, און אַלע שטעהען אויף. אַלע, אפילו די באַאמטע און אָפיצירען אין פּאַרטער. אַלע הויבען זיך אויף און הערען אויס דעם רעוואָלוציאָנערען הימן. און ווען ער איז געענדיגט, פאַרלאַנגט מען איהם אַ צווייטען מאָל און אַ דריטען מאָל... די רעוואָלוציע לעבט.

68.

דעצעמבער־טעג.

און אַזוי געהט אַריבער נאָך אַ טאָג און נאָך אַ טאָג. אָבער די וואָלקענס ווערען אַלץ געדיכטער און געדיכטער. דעם צווייטען זונטאַג קען שוין אַ מיטינג אין צירק ניט מעהר פאָרקומען. די פּאַליציי האָט ארומגערינגעלט דעם בנין און לאָזט קיינעם ניט אריין. פון פּעטערבורג קומען אָן אַלץ ערגערע ידיעות. יעדער איינער פילט אז אָט־אָט דאַרף פאָרקומען אַ נייער צוזאַמענשטויס. איך באַטייליג זיך אויף דער זיצונג פון דער ווילנער אָרגאַניזאַציע. מען אַרבייט אויס די פּלענער פון דער צוקונפטיגער שלאַכט. מען גרייט זיך צו אַ נייעם מאַסען־סטרייק מיט גרויסע גאַסען־דעמאָנסטראַציעס. מען אָרגאַניזירט סאַניטאַרען־פּונקטען צו העלפען די פאַרוואונדעטע. מען איז זיכער, עס וועט זיך גיסען בלוט.

איך וואַוין אויף דער לאַנגער גאַס ביי א דענטיסט. אַ בעל הבית׳ישער איד, אַביסעל אַן אָנגעשראָקענער. „איהר ווייסט — זאָגט ער מיר — איך האָב ביי מיר אין קעשענע אַן אויסלענדישען פּאַס, און איך בעט אייך: אַז עס וועט שוין האַלטען ביי די נייע „געשעהענישען" זאָגט מיר אָן, וועל איך באַצייטענס זיך אָפּטראָגען אין אויסלאַנד". איך זאָג איהם צו. און עס קומט טאַקע די צייט. ס׳איז אָנהויב דעצעמבער. פון פּעטערבורג קומט אָן א ידיעה, אַז די פיהרער פון ארבייטער ראטה זיינען אַרעסטירט געוואָרען. דאָס איז אַ סיגנאַל. ווייטער וואַרטען קען מען ניט. דער גורל איז געוואָרפען. די נייע שלאַכט הויבט זיך אָן. איך זאָג דאָס מיין בעל הבית, און ער פאָרט טאַקע אַוועק.

איך פאָהר אויך. אָבער ניט אַוועק פון שלאַכטפעלד, ניט אין אויסלאַנד. דער צ. ק. שיקט מיך אין אָדעס. אונזער חברה האָט דאָרטען ווייניג רעדנער. דאַרף איך זיי קומען צו הילף אין די

שטורמישע טעג. איך פאָר. די נסיעה פון ווילנא אין אָדעס נעמט העכער א מעת־לעת. און פאָרענדיג האָב איך אַלץ מורא טאָמער וועט אין מיטען דערינען אויסברעכען א נייער אייזענבאהן־סטרייק און איך וועל פארבלייבען אין מיטען וועג. שפעט אין אָוונט שטעלען מיר זיך אָפּ אויף א מיטעל־גרויסער סטאַנציע, — לונינייעץ הייסט זי. דורכ׳ן פענסטער הער איך א גרויסען טומעל. איך געה אַרויס אויף דער פּלאַטפאָרם: ס׳איז שווארץ פון מענשען; א גרויסער מיטינג פון די אייזענבאהן־ארבייטער. איך הער ניט וואָס מען רעדט, איך הער אָבער די שטורמישע אויסגעשרייען פון דעם עולם. און איך טראַכט זיך: „אהא, דער סטרייק איז דאָ". אָבער ס׳איז א טעות. די גלאָק קלינגט, דער לאָקאָמאָטיוו פייפט, און מיר פאָרען ווייטער. און מיר קומען בשלום אָן אין אָדעס.

איך געדענק נישט דעם נאָמען פון דער גאַס, וואו עס האָט זיך געפונען אונזער הויפּט־קוואַרטיר. די אָדעסער גאַסען זיינען אַזוי עהנליך איינע צו דער צווייטער: גראָד, לאַנג, ברייט, געאָ־מעטריש אויסגעמארקירט לויט א באַשטימטען פּלאַן, ווי א מין שאָך־ברעט; מען האָט דעם איינדרוק פון א געמאַכטער זאַך. גאָר אַנדערש ווי די אנדערע רוסישע שטעדט; עפּעס קינסטליך, קאַלט, נישט־היימיש. אויף איינער פון די דאָזיגע גלייכע, ברייטע גאַסען איז געווען אונזער א פּארטיי־רעסטאָראַן, געשאַפען אין די פרייע אָקטאָבער־טעג. און דאָס איז געווען דאָס הויפּט־קוואַרטיר, וואו איך האָב געדאַרפט געפינען אונזער עולם. איך בין געקומען אַהין שפּעטלאַך, פאַרנאַכט. מען האָט שוין גע־האַלטען ביים פאַרמאַכען. געטראָפען זיך מיט וועמען מען דאַרף, דורכגערעדט זיך מיט א פּאָר מענשען, איבערגעגעבען וועגען דעם צוועק פון מיין נסיעה. זיי האַלטען ביי א סטרייק. אָבער אומ־זיסט זוך איך ביי זיי די גרויסע באַגייסטערונג, די שטורם־שטי־מונג ערב א גרויסען קאַמף. עס הענגט עפּעס א כמאַרע איבער דער שטאָדט. צו פריש זיינען נאָך די עראינערונגען אָן דעם פּאָגראָם. די פליגלען זיינען געבראָכען. ס׳איז אומעטיג אין אָדעס.

עס געהט אַריבער א טאָג און א צווייטער. מען ערקלערט דעם סטרייק. אָבער דער איינציגער אויסערליכער, בולט׳ער סימן פון סטרייק איז אָן אָפּטיילונג קאָזאַקען, וואָס פאָהרען אַרום אין דער געגענד פון אונזער הויפּט־קוואַרטיר. דאַן קומט די פּאָליציי

און פארמאכט אונזער רעסטאראן. איך קלייב זיך צו געהן רעדען צוויף א פארזאמלונג. אבער איידער איך באוויז עס צו טאן, גיט מען צו וויסען, אז די פארזאמלונג וועט ניט פארקומען. די פא־ליציי לאזט נישט. עס ווערט ערקלערט א קריגס־צושטאנד. א טייל פון די אידישע ארבייטער סטרייקט, א צווייטער טייל געהט סיי ווי סיי ארום אהן ארבייט. וואס הערט זיך אבער דארטען, אין דער פארשטאדט, וואו עס שטעהען די גרויסע פאבריקען? ווער ווייס? איך קום צו געהן אויף א זיצונג פון ארבייטער־ראט. דער ארבייטער ראט אלס גאנצעס עקזיסטירט אין גאנצען ניט; ס'איז פאראן בלויז אן עקזעקוטיוו קאמיטעט. א מנין מענשען. מען רעדט וועגען דעם סטרייק. א יונגער אידישער סטודענט, א באלשעוויק, רעדט א פייערדיגע אגיטאציאנס־רעדע פאר זיין מנין מענשען. אן אנדערער — אויך א איד — פארזיכערט אונז, אז די רוסישע ארבייטער וועלען באשטעהן זייער שטעדטעל. מיר גע־העז זיך פאנאנדער. און ס'איז ווייטער טויטלאך, און די קאזא־קען באהערשען די שטאדט.

פון מאסקווא קומען אן ידיעות וועגען דעם גרויסען אויפ־שטאנד. ידיעות צושוואומענע, ידיעות מטושטוש'ע, אבער יעדער האט דאס געפיהל: עס קומט פאר די ענטשיידענע שלאכט. דא אין אדעס איז אבער אלץ רוהיג, שטיל, אנידערגעדריקט, אהנ־מעכטיג.

א צווייטען מאל קלייבט זיך צונויף דער עקזעקוטיוו פון ארבייטער־ראט. מען האט א פלאן: צו מאכען א גרויסע דע־מאנסטראציע אין סאמע מיטען שטאדט; א באוואפענטע דע־מאנסטראציע. מען וועט שטעלען א ווידערשטאנד די קאזאקען. אביסעל געוועהר איז דא פאראן — און עס איז דא פאראן — אזוי זאגט מען — עטליכע באמבעס. די אידישע יונגע לייט פאר־זיכערען נאך אמאל, אז די רוסישע ארבייטער וועלען קומען מא־סענווייז. מען באשליסט; מען געהט זיך פאנאנדער. און ס'איז גארנישט מיט גארנישט.

און אזוי געהט אריבער א טאג נאך א טאג. איך געה ארום פוסט־און־פאס אהן א ברעקעל ארבייט. קיין איין פארזאמלונג, קיין איין מיטינג! דער סטרייק וועפט זיך אויס פון זיך אליין, אבער די ארבייטסלאזיגקייט בלייבט. און מען טרעפט אלץ מעהר

און מעהר אין די ארבייטער־קווארטאלען די אויסגעמוטשעטע פנים׳ער פון הונגעריגע מענשען. ס׳איז ווינטער. די הונגעריגע מענשען כאפען זיך אריין אין א קאפע־הויז; דער באלעבאס לאזט זיי ווארימען זיך. זיי זיצען אין די ווינקלען און קוקען מיט הונגעריגע אויגען אויף די שפייז...

דאן קומט די ידיעה: דער מאסקווער אויפשטאנד איז פאר־שפילט. דער פאסט־סטרייק איז שוין פריהער פארענדיגט גע־ווארען. די באהנען געהען, אלץ איז „אין ארדנונג". אדעס איז ווידער פארבונדען מיט דער אויסערער וועלט. און מיר ווייסען: דער צווייטער אקט פון דער גרויסער דראמע איז פארענדיגט. מיר האבען געליטען א מפלה.

איך קעהר זיך אום צוריק אין ווילנא. ס׳איז בלויז א פאר וואכען זינט דעם טאג, ווען איך בין אפגעפאהרען פון דער שטאדט, „ערב די גרויסע געשעהעניש‏ען"; אבער איך דערקען ניט ווילנא. א‏ן אנדער שטאדט געווארען. יא, געוויס. די גאסען זיינען גע־בליבען די זעלבע און די הייזער די אייגענע. אבער מיט צוויי וואָ־כען צוריק איז עס געווען „אונזער" ווילנא, און איצט איז עס פלוצלונג געווארען א פרעמדע שטאדט. מיט צוויי וואכען צוריק זיינען מיר נאך געווען אויפ׳ן פערד. מיר זיינען דאס געווען די באפרייער, און די פארטיידיגער, און די דעה־זאגער. און מיר זיינען געווען ארומגערינגעלט פון אלע זייטען מיט א ווארימער אט־מאספערע. איצט זיינען מיר געווארען אוים מחותנים. די חברה האט דערשמעקט, אז די רעוואלוציע האט באקומען א שווערען קלאפ, — דער באלעבאטישער עולם האט א גאנץ־פיינעם חוש אין אזעלכע פאלען. און מיר זיינען פלוצלונג אראפ אין א לאגע פון געפאלענע גבירים. די נעכטיגע נאכשפרינגער דערקענען אייך ניט אויף דער גאס. עס האט זיך געשאפען א קאלטקייט ארום אונז. איך האב דאס שטארק געפיהלט; ווען איך בין ווידער אמאל אריין אין דעם אייגענעם אינטעליגענטען־קלוב, וואו מיר זיינען מיט עטליכע וואכען צוריק געווען די בכבוד׳סטע געסט, מעהר ווי געסט, — אמת׳ע בעלי־בתים. איצט פלעגען מיר שוין אפילו ניט געהן אהין. ס׳איז געווארען א פרעמדער פלאץ.

געוויס זיינען די ארבייטער געבליבען ביי אונז און מיט אונז; וועגען דעם איז אפגערעדט. געוויס זיינען נאך געבליבען

א היבש ביסעל אָנהענגער און סימפּאַטייזער צווישען די אינטע־ליגענץ אויך, — דאָס אמת'ע אנטלויפען האָט זיך אָנגעהויבען ערשט מיט א פּאָר יאָהר שפּעטער; — אָבער די באַציהונג פון דער שטאָדט, פון דער גרויסער אומפּאַרטייאישער מאַסע, האָט זיך געביטען, און איך רעכען, אַז אַזוי איז עס געווען ניט נאָר אין ווילנא אַליין. אין איין אָרט שטאַרקער, אין א צווייטען — שוואַכער, עס איז געווען אַן אַלגעמיינע ערשיינונג. דאָס איז גע־ווען דער סך הכל פון דעם פּאַרשפּילטען דעצעמבער־קאַמף. דער לבנה־חודש פון דער רעוואָלוציע איז ליקווידירט געוואָרען.

דעם 28טען דעצעמבער, 1905, האָט אָנגעהויבען צו ער־שיינען אין ווילנא די ערשטע לעגאַלע, די ערשטע טעגליכע צייטונג פון „בונד", מיט'ן נאָמען „דער וועקער". ס'איז געווען אביסעל ניט פאַרשטענדליך, פאַרוואָס איז די צייטונג אַרוים אַזוי שפּעט. אין פּעטערבורג, למשל, האָבען די רוסישע סאָציאַליסטישע בלע־טער אָנגעהויבען אַרויסצוגעהן תיכף נאָך די אָקטאָבער־געשעהע־נישען; און מיר, דער פּראַקטישער, דער אַם בעסטען אָרגאַניזיר־טער „בונד", האָבען געוואַרט גאַנצע צוויי חדשים! ווי קומט דאָס? די מעשה איז אָבער, אַז דוקא ביי א גרויסער און שטאַר־קער אָרגאַניזאַציע נעהמט אַמאָל מעהר צייט דאָס צופּאַסען זיך צו די נייע באַדינגונגען. פון אַלע רוסלענדער רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציעס האָט דער „בונד" טאַקע פאַרמאָגט דעם בעסטען אָרגאַניזאַציאָנס־אַפּאַראַט (נאָר די פּוילישע סאָציאַליסטישע פּאַר־טיי האָט זיך געקענט מיט אונז גלייכען); די גרעסטע מעלה פון דער אָרגאַניזאַציע איז אָבער באַשטאַנען אין דעם, וואָס זי איז געווען מערקווירדיג גוט צוגעפּאַסט צו די אַרומיגע לעבענס־באַ־דינגונגען און זעלטען טיף און ברייט איינגעפונדעוועט. אַזא גרוי־סער און ברייטער אָרגאַניזאַציאָנס־אַפּאַראַט האָט זיין לאָגיק, האָט זיין גאַנג, און עס מוז נעמען צייט ביז וואַנען ער ווערט איבער־געשטעלט אויף אַנדערע רעלסען. חוץ דעם זיינען מיר ניט געווען אין אַזא גליקליכע לאַגע ווי די רוסישע חברים. זיי האָבען גע־דאַרפט אַרויסגעבען רוסישע צייטונגען, און אין פּעטערבורג. מיר זיינען געווען אין דער פּראָווינץ, און די צייטונג האָט געדאַרפט זיין אַ אידישע, האָבען זיי קיין שום פאָרמאַלע מניעות ניט געהאַט. מיר האָבען דאָס אָבער יא געהאַט.

דערפאַר אָבער האָט אונזער פּרעסע געהאַט אַ זעלטענעם מזל. באַוויזען זיך שפּעט, אָבער געלעבט אויסערגעוויינליך לאַנג. בייטענדיג די נעמען, האָט זי זיך געהאַלטען גאַנצע צוויי יאָהר — כמעט ביז'ן סוף 1907. די רוסישע צייטונגען, די פּעטערבורגער סאָציאַליסטישע פּרעסע, איז שוין לאַנג דערשטיקט און צושמעטערט געוואָרען, און מיר האָבען זיך אַלץ געהאַלטען, און ביז'ן שפּעטען הערבסט פון'ם יאָהר 1907 האָט אונז די זשאַנדאַרמעריע ניט גע־טשעפּעט. ווי אַזוי איז עס געשעהן? פאַרוואָס? ווייס איך ניט, אָבער אַזוי איז עס געווען.

אָבער אין דעצעמבער 1905, ווען מען איז צוגעטראָטען צום ארויסגעבען דעם „וועקער", האָבען מיר נאָך נישט געוואוסט, אַז די זשאַנדאַרמען וועלען אונז לאָזען צו־רוה ביז'ן יאָהר 1907. פאַרקערט, עס האָט זיך געלעגט אויפ'ן שכל, אַז זיי וועלען אונז באַגליקען מיט זייער גרעסטער אויפמערקזאַמקייט. נאָך דער דעצעמבער־מפּלה האָבען זיך די רעפּרעסיעס צוריק אָנגעהויבען ווי אין די גוטע אַלטע צייטען. דער „בונד" איז ווידער געוואָרען אונלעגאַל און טריף. אַ טייל פון די אַנגעזעהנסטע ווילנער טוער זיינען אַנטלאָפען — און מען האָט זיי געזוכט. און אָט אין אַזאַ צייט געהט ארויס אַ צייטונג, וואָס רופט זיך ניט אָן בפירוש פאַר דעם צענטראַלען אָרגאַן פון „בונד", אָבער וואָס האָט אונטער איהר נאָמען אַ גאַנץ קלאָרע אויפשריפט: „דאָס פּראָגראַם פון אונזער צייטונג, איז דאָס פּראָגראַם פון „בונד"! איז דאָך כמעט ווי זיכער, אַז מען דאַרף זיך ריכטען אויף אָפטע וויזיטען פון די „בלויע".

און דעריבער האָט מען באַשלאָסען צו זיין פאָרזיכטיג און נישט צו ארבייטען אין דעם לאָקאַל פון דער רעדאַקציע. אַן אָפיציעלע רעדאַקציאָנס־דירה איז, פאַרשטעהט זיך, געווען, (אויף מיליאָנע גאַס; שפּעטער איז מען אריבער אויף זאַוואַלנע), אָבער דאָרטען זיינען געשטאַנען בלויז טישען און שטוהלען; דער גאַנצער רעדאַקציאָנס־שטאַב פלעגט זיך צונויפקומען און ארבייטען ערגעץ־וואו אַנדערש. אַלע טאָג פלעגט מען זיך צונויפקומען אין איינע פון די בעלי הבית'ישע דירות, וואָס מיר פלעגען באַקומען פון די מיטהעלפענדע אינטעליגענטען: היינט אין אַ קאַבינעט פון אַ דאָקטאָר, מאָרגען אין אַ סאַלאָן פון אַן אדוואָקאַט, — אַלע טאָג אויף אַן אַנדער אָרט. ס'איז געווען אַ משונה'דיגע זאַך:

א לעגאלע טעגליכע צייטונג, וואָס ווערט ארויסגעגעבען פון אונ־טער דער ערד. אָבער דאָס איז געווען די משונה'דיגקייט פון דער פאָליטישער לאגע, און אין די שפּעטערדיגע יאָרען האָבען מיר געהאַט ניט איין מאָל אזעלכע קאָמישע קאָמבינאַציעס. דאָס מאָל האָט מען אָבער לאנג ניט אויסגעהאלטען. יעדער איינער וואָס האָט דעם קלענסטען באגריף איבער דער זשורנאַליסטישער אר־בייט, פארשטעהט, ווי גוואלדיג אומבאַקוועם עס איז די ארבייט פון אזא היימלאָזער רעדאקציע. איז אריבער א טאָג און נאָך א טאָג און נאָך עטליכע טעג, — אלץ איז רוהיג, די זשאנדארמען קומען ניט, — האָט מען לסוף דערלאַנגט א מאַך מיט דער האנד און ארי־בערגעקליבען זיך טאַקע באמת אויף מיליאָנע גאַס, און די ארבייט איז אַנגעגאַנגען בעסער.

מיר האָבען געהאט א גאַנץ גרויסען רעדאקציאָנס־שטאַב. אָבער ס'איז ניט געווען כמעט קיין איינער וואָס זאָל זיין באַקאַנט מיט דער זשורנאַליסטישער טעכניק. דער איינציגער וואָס האָט יאָ געהאַט א שטיקעל זשורנאַליסטישע פּראַקטיק, איז געווען יודין (אייזענשטאַט). איז ער טאַקע געווען די צענטראַלע פיגור אין דער רעדאקציע. שפּעטער אביסעל איז ער ארעסטירט געוואָרען, און זיין אָרט האָט פארנומען קאָסאָווסקי.

א צווייטער זייל פון דער צייטונג איז געווען פּאַוועל ראָזענטאַל (זיין פּסעוודאָנים איז געווען „אנמאַן”). ער איז געווען א ניצ־ליכער צייטונגס־מענש. געשריבען האָט ער אָהן א באַזונדערען ליטעראַרישען גלאַנץ. אָבער ער האָט געהאַט די טייערע פעהיג־קייט צו ארבייטען גיך און ארבייטען א סך — איינע פון די וויכ־טיגסטע מעלות אין א רעדאקציע.

די דאָזיגע דריי שרייבער האָבען מיט זיך פאַרגעשטעלט די שווערע ארטילעריע. „שווער”—ווייל זיי פלעגען שרייבען די לייט־ארטיקלען, און דאָס באַדייט דעם מעהר סאָלידען טייל פון דער צייטונג, און חוץ דעם האָט קיינער פון זיי ניט געקענט שרייבען אי־דיש. פלעגען זיי שרייבען רוסיש און מען האָט זיי געדאַרפט אי־בערזעצען; אין דער רעדאקציע זיינען שטענדיג געזעסען א פּאָר ספּעציעלע איבערזעצער.

דעם ליטעראַרישען גלאַנץ האָבען צוגעגעבען די אמת אידישע שרייבער. דאָס איז געווען קודם כל ליטוואַק מיט זיין שאַרפער,

ליידענשאפטליכער, גאליגער פּען. אָלגין האָט אויך שטאַרק אויס־געגנומען ביים עולם מיט זיינע שטימונגס־זאַכען; ווייטער האָבען מיר געהאַט צביונ'ען מיט זיין ליבטען, אמת זשורנאליסטישען מין שרייבען, און נאָך אַ פּאָר פּעליעטאָניסטען, אין אַ שפּעטערדי־גער צייט האָבען אין דער רעדאַקציע געאַרבייט אויך אסתר (מ. פרומקין) און זאַסלאַווסקי.

איך בין געווען איינער פון די, וועמעס אַרטיקלען מען האָט געדאַרפט איבערזעצען פון רוסיש. איך האָב אָבער אונזערע איבער־זעצער ניט פאַרשאַפט קיין סך אַרבייט: פּאָר די גאַנצע פינף אָדער זעקס וואָכען, וואָס דער „וועקער" פלעגט ערשיינען, האָב איך כמעט קיין זאַך ניט געשריבען.

איך האָב זיך עפּעס ניט געקענט איינאָרדנען — ניט אויסער־ליך און ניט אינערליך. אויסערליך איז מיר געווען גאָר שווער זיך צוצופּאַסען צוריק צו די רוסישע באַדינגונגען. 4 יאָהר לעבען אין אויסלאַנד איז ניט קיין שפּאַס. מען באַקומט אַנדערע גע־וואוינהייטען און ס'איז ניט אַזוי גרינג פּטור צו ווערען פון זיי. בפרט איז עס גאַנץ שווער זיך צוצוגעוואוינען צו אַן אונלעגאַלען לע־בען. ווי איך האָב שוין פריהער דערמאָנט בין איך געפאָרען אויף אַ פרעמדען פּאַס. איך האָב אימער געהאַט בדעה ביי דער ער־שטער מעגליכקייט אריינצוכאַפּען זיך אין מיין געבורטס־שטאָדט, אין מינסק, און דורכפירען די נויטיגע פאָרמאַליטעטען, כדי זיך צו לעגאַליזירען. איך האָב דאָס געוואָלט טאָן באַלד ווי איך האָב זיך אומגעקערט פון אָדעס אין ווילנא. עס זיינען אָבער אָנגעקו־מען פון מינסק גאָרניט קיין פרעהליכע גרוסען. צווישען די שטעדט, וואו די רעאַקציע איז אין גיכסטען געקומען צו זיך, האָט מינסק פאַרנומען איינעם פון די ערשטע ערטער. אונטער די פליגלען פון דעם באַריהמטען שוואַרץ־מאַה'ניק קורלאָוו האָבען זיך דאָרטען איינגעשטעלט אַזעלכע פּאָליציי־אישע באַדינגונגען, וואָס זיינען גע־ווען כמעט די זעלבע, ווי פאַר דער רעוואָלוציע. גראָד ווען איך האָב זיך געקליבען צו פּאָהרען קיין מינסק, האָב איך באַקומען ידיעות וועגען גרויסע אַרעסטען — צווישען אַנדערע איז אַרעס־טירט געוואָרען אויך מיין שוואָגער זשאַבאַ, וועלכער איז גע־ווען אַן אָנפיהרער פון דעם אייזענבאַהן־סטרייק. מען האָט מיר געוואָרענט, אַז ווען איך זאָל קומען, וועט מען מיך זיכער אריינ־

זעצען. מילא, ס'איז בעסער צו זיין אונלעגאל און פריי, איידער זיצען לעגאל אין טורמע. בין איך געבליבען דערווייל אונלעגאל.

מילא, אנדערע חכמים האבען געלעבט יאהרענלאנג אונלע־גאל און האבען זיך געפיהלט ווי פיש אין וואסער, מיט מיר איז אבער געווען אן אנדער צרה: צופיעל מענשען האבען מיך גע־קענט. אין משך פון די פיער יאהר, וואס איך האב פארבראכט אין אויסלאנד, האב איך גערעדט אויף צעהנדליגער און צעהנד־ליגער פארזאמלונגען אין די פארשיידענע „קאלאניעס" פון דער שווייץ, דייטשלאנד, פראנקרייך און בעלגיען; גערעדט האב איך מיט קליינע אויסנאהמען, אונטער מיין אייגענעם נאמען, און טוי־זענדער מענשען האבען מיך געקענט. די דאזיגע מענשען זיינען מאסענווייז געקומען צוריק אין רוסלאנד, און עס האט מיט זיי גע־שוויבעלט און געגריבעלט אויך אין אונזערע שטעדט און שטעטלאך. און איך פלעג זיי טרעפען אויף יעדען שריט און טריט. אט בין איך געקומען אין אדעס. באלד דעם צווייטען טאג שטעלט מיך אפ אויף דער גאס א יונגער מאן, רוקט מיך אריין א ברייטען שלום־עליכם. איך קוק אויף איהם. „איהר דערקענט מיך ניט, חבר מעדעם?" — „ניין!" „א, איך האב אייך געהערט ריידענדיג אין צוריך מיט צוויי יאהר צוריק". מילא, ס'איז ניט קיין געניגענדער טעם, אז איך זאל איהם קענען. אבער ער מיך יא. און אזעלכע זיינען פאראן אין די טויזענדער. איך געה איבער א ווילנער גאס. פלוצלונג הער איך מיין נאמען: א בחור יאגט זיך נאך מיר און שרייט פון דער ווייטענס: „מעדעם, מעדעם, וואס מאכט איהר?" און אזוי כסדר. געה, זיי אונלעגאל ביי אזעלכע באדינגונגען! האב איך זיך געמוזט היטען, האב איך זיך געמוזט וואס ווייניגער טרע־פען מיט מענשען, האב איך געמוזט בלייבען אהן א ברייטערע סביבה. און דאס ווירקט זעהר שלעכט.

און נאך א זאך. א גלייכווערטעל פלעגט זאגען, אז אין רוס־לאנד באשטעהט א מענש פון דריי חלקים: א גוף, א נשמה און א פאס. לעגאל אדער אונלעגאל, אבער א פאס דארף מען דאך האבען. און אונלעגאלע פעסער פלעגען ביי אונז זיין פון צוויי פארשיידענע מינים. דער ערשטער מין איז געווען — א פרעמ־דער פאס. א ריכטיגער אמת'ער פאס פון א מענשען, וואס איז געשטארבען אדער איז אוועקגעפאהרען, למשל, אין אמע־

ריקא. מיט אזא פּאַס קאָן מען לעבען יאָהרען לאַנג, מען קען מיט איהם אפילו אַרעסטירט ווערען און באַפרייען זיך. איז גראָד אזא פּאַס, וואָס זאָל טויגען פאַר מיר, ניט געווען אונטער דער האַנט. האָב איך זיך געמוזט באַנוגענען מיט אַ צווייטען מין. דאָס איז אַ פּאַפּירעל, וואָס מען פלעגט רופען „בעלעטעריסטיק“. מען נעהמט אַ לעדיגען בלאַנק פון אַ פּאַס מיט אַ שטעמפּעל, (אַזעלכע בלאַנקען האָבען מיר אַלע מאָל געהאַט אין אַ גרויסער צאָהל), און מען שרייבט אַריין עפּעס אַן אויסגעטראַכטען נאָמען. אַזאַ פּאַס איז ניט קיין ראַיעלע זאַך. זאָל זיך טרעפען עפּעס אַ סיבה און מען פּאַלט אַריין אין די הענד פון דער פּאָליציי, שטעלט זיך באַלד אַרויס, אַז דער פּאַס איז אַ פּאַבריצירטער, און מען האָט אַ מיאוס'ען פּסק. האָב איך זיך געמאַכט אזא פּאַס, און איך האָב איהם געהאַלטען אין קעשענע, אָבער איך האָב אויסגעמידען צו באַנוצען זיך מיט איהם. האָב איך ניט גענומען קיין אייגענע דירה. עס האָט געלעבט אין ווילנע מיינע אַ מוהמע — מיין פאָטער'ס אַ שוועסטער — אַן עלטערע פרוי, מיט אַ טאָכטער, האָב איך זיך באַזעצט ביי איהר. זי האָט געוואוינט אין אַ קליין הילצערן הייזעל אויף באַקשט־גאַס; דער „דוואָרניק“ איז געווען אַ גוטער גוי און האָט ניט פאַרלאַנגט, אַז איך זאָל זיך איינמעלדען; איז אַלץ געווען אין אָרדנונג. ס'איז מיר אפילו געווען זעהר אַנגענעהם צו וואוינען ביי איהר, מיר זיינען געווען זעהר גוטע פריינד, און איך האָב זיך געפיהלט באמת היימיש, אָבער די דירה איז געווען זעהר אַ קליינע, איך האָב ניט געהאַט קיין אייגענעם צימער און ס'איז ניט געווען קיין אָרט וואו צו אַרבייטען.

דאָס זיינען אַלץ אויסערליכע זאַכען. חוץ דעם אָבער האָב איך זיך ניט געקענט אַזוי גיך צופּאַסען צו דער רעדאַקציאָנס־אַרבייט. קיין באַזונדערע, באַשטימטע אַרבייט אין דער רעדאַקציע האָב איך ניט געהאַט. גלאַט שרייבען פון צייט צו צייט אַרטיקלען, איז עס עפּעס ניט געגאַנגען. איך ווייס אַליין ניט פאַרוואָס. עס טרעפט זיך אַמאָל אַזוי: עס געהט ניט, כאָטש שריי חי וקים.

אַזוי אַרום זיינען אַריבער די עטליכע וואָכען. דאַן איז געקומען דער ערשטער קלאַפּ. מען האָט פאַרמאַכט דעם „וועקער“. אייד־דער מען האָט באַקומען אַן ערלויבניש אויף אַ צווייטע צייטונג,

איז אריבער ווייטער א פאר וואכען צייט. האב איך אויסגענוצט די הפסקה, און זיך אריבערגעכאפט מיט א וויזיט אין מאסקווע. דארטען האבען דעמאלט געוואוינט מיינע צוויי עלטסטע ברידער און מיין שוועסטער; איך האב זיי ניט געזעהן יאהרען לאנג; האב איך זיך באנוצט מיט דער געלעגענהייט און געפאהרען פארברענגען מיט זיי א קורצע צייט.

געקומען קיין מאסקווע. גאר אן אנדער וועלט. אן אמת'ע רוסישע שטאדט, מיט אמת'ע רוסישע מענשען, מיט אן אמת'ער רוסישער שפראך. ווי זעלטען שעהן קלינגט דארטען די דאזיגע שפראך! וואס פאר א פארגלייך מיט'ן געקריפעלטען, נעבעכדיגען רוסיש וואס מען רעדט ביי אונז אין דער „צפון-מערב-געגענד". עס האט זיך מיר, אגב, געווארפען אין די אויגען נאך א זאך: די מענשען האבען דארטען גאר אנדערע שטימען — בפרט אין פארגלייך מיט די אידען. נייניציג פראצענט פון אונזערע אידען האבען שלעכטע שטימען: צובראכענע, שוואכע, אהן גלאנץ און אהן קלאנג. די רוסישע שטים איז אבער הילכיג, פריי, מיט א פולען טאן. אלע מאל ווען איך פלעג קומען צופאהרען קיין מאסקווע אדער פעטראגראד, פלעג איך האבען דעם דאזיגען בפירוש'ן איינדרוק. איך מוז זיך אבער מודה זיין, אז נאכדעם, ווי איך האב פארבראכט דארטען א פאר וואכען אין דער רוסישער סביבה, האב איך גע־פיהלט א שטילע בענקשאפט נאך די קרומע שמוציגע ווילנער געסלעך און נאך די ארימע, שמוציגע ווילנער אידען; עס האט געצויגען אהיים.

מאסקווע איז נאך געווען פול מיט זכרונות פון די רעוואלוציאנערע טעג, פול מיט שפורען פון דעם דעצעמבער־אויפשטאנד. מען האט נאך געזעהן די צושאסענע הייזער, עס זיינען נאך געשטאנען אויף די ראגעס פון די גאסען פאליציאנטען מיט ביקסען אין די הענד. מיינע קרובים האבען געהאט אויסצושטעהן א היבש ביסעל שרעק. קיין אקטיווע אנטיילנעהמער אין די געשעהענישען זיינען זיי ניט געווען; דער איינציגער, וואס האט זיך יא געריסען צו באטייליגען זיך, איז געווען מיין קליינער פלימעניק ,מיין שוועס־טער'ס א זוהן — סעריאזשא. א מערקווירדיגער איינגעל, באמת א קינד פון א רעוואלוציאנערער צייט. א איינגעל פון עלף יאהר האט ער זיך שוין מורא'דיג אינטערעסירט מיט פאליטיק, גע־

לייענט די צייטונגען — און דוקא צוויי מאָל א טאָג, פאַרנאַכט האָט ער ניט אַנדערש געמוזט קויפען אַן אָוונט-בלאַט; זיך אָריענ־טירט אין פּאָליטישע ריכטונגען: „אין אַלגעמיינע פראַגען — האָט ער מיר געזאָגט — בין איך א סאָציאַל־דעמאָקראַט, נור אין דער אגראַר־פראַגע בין איך מסכים מיט די ס. ר.׳ען!״ און ווען עס האָט זיך אָנגעהייבען דער אויפשטאַנד, האָט ער ניט אַנדערש געוואָלט ווי געהן אויף די באַריקאַדען. קוים האָט מען איהם אָפּגעהיט.

עס איז געווען אַן אמת׳ער פאַרגעניגען צו פאַרברענגען די פּאַר וואָכען אין א וואַרימער היימישער סביבה, אין א פיינעם הויז, אין דער וואונדער־שעהנער שטאָדט. איך האָב געשפּרייזט איבער די גאַסען, געגאַנגען אין די אַלטע שעהנע קלויסטערס אין קרעמל. אין די בילדער־גאַלעריע, אין די טעאַטערען און קאָנצער־טען. געווען אויך אויף א פּאָר פּאָליטישע פאַרזאַמלונגען. עס איז געווען גראַדע די צייט פון די וואַהלען צו דער ערשטער דומע, און עס פלעגען פאָרקומען מאַסען־מיטינגען. מיין ברודער איז געווען א מיטגלידער פון דער קאַדעטישער פאַרטיי, און איך בין גע־גאַנגען מיט איהם אויף א קאַדעטישען מיטינג און געהערט ווי דער ליבעראַלער פיהרער פּראָפעסאָר קיזעוועטער האָט זיך געלעגט אין דער לענג און דער ברייט באַווייזענדיג, אַז א מאָנאַרכיסטישע אָרד־נונג איז ניט קיין מניעה פאַר א דעמאָקראַטישער ענטוויקלונג. דער־נאָך איז מיר אויסגעקומען צו זיין אויך אויף אַן ארבייטער פאַר־זאַמלונג. ווי באַוואוסט האָבען די סאָציאַל דעמאָקראַטען — סיי די באָלשעוויקעס, סיי די מענשעוויקעס — באָיקאָטירט די וואַהלען צו דער ערשטער דומע, און די פאַרזאַמלונג איז צונויפגערופען גע־וואָרען כדי אויסצוהערען באַריכטען פון די פאַבריקען וועגען דעם גאַנג פון באָיקאָט. פאָרגעקומען איז דער מיטינג אין א גרויסען זאַל אונטער דער אָנפיהרונג פון דעם באַוואוסטען באָלשעוויסטי־שען טהוער, דעם היסטאָריקער ראָזשקאָוו. איך בין צום ערשטען מאָל געווען אַנוועזענד אויף א גרויסער פאַרזאַמלונג פון רוסישע ארבייטער, און איך האָב באַקומען דעם בעסטען און שעהנסטען איינדרוק. דער עולם איז באַשטאַנען פון דערוואַקסענע, ערנסטע מענשען. די רעדנער האָבען ניט געשאָטען מיט פראַזען, נאָר פשוט זאַכליך דערצעהלט וואָס עס טהוט זיך אויף זייערע פאַבריקען, אין א פאָלקס־טימליכער שפּראַך, אמאָל מיט א קערענדיגען פאָלקס־

טימליכען וויץ. עס האט געהערשט אן אמת׳ער פראלעטארישער גייסט און די בעסטע ארדנונג. און ווען עס קומט מיר אויס צו לייענען א באשרייבונג פון דעם אדער יענעם גאסט, וואס האט זיך אין די לעצטע יאהרען אריינגעכאפט אין סאוויעטען רוסלאנד און איז נתפעל געווארען פון דעם, ווי שעהן עס פיהרט זיך א פאר־זאמלונג פון „פראסטע ארבייטער". דערמאהן איך זיך אן יענעם מיטינג — איינעם פון די פילע — וואס איך האב געזעהן מיט 15 יאהר צוריק, אונטער ניקאלאי ראמאנאוו׳ס ממשלה: די גע־שיכטע האט זיך נישט אנגעהויבען אין יאהר 1917...

ווי דער שטייגער איז האט זיך אויך די פארזאמלונג נישט געקענט באגעהן אהן א אידישען סטודענטעל, וואס איז ארויסגע־שפרונגען אויף דער סצענע און האט זיך גענומען דעקלאמירען מיט א טעאטראלישען פאפאס גארקי׳ס „ליעד פונ׳ם שטורם־פויגעל". עס האט געשניטען די אויערען, ס׳איז געווען אזוי נישט צו־געפאסט צו דעם ערנסטען, זאכליכען כאראקטער פון דעם ארבייטער־מיטינג. דער עולם האט איהם אבער אויסגעהערט מיט א געלאסענער טאלעראנץ און ווייטער אנגעגאנגען מיט די געשעפטס־פראגען.

אויף דעם מיטינג האב איך זיך געטראפען מיט איינעם אן אנגעזעהנעם טוער פון דער רוסישער באוועגונג. איך האב זיך דערוואוסט פון איהם, אז עס דארף אין גיכען פארקומען א צוזא־מענפאר פון דער רוסלענדער סאציאל־דעמאקראטישער פארטיי. עס וועט זיין א „פאראייניגונגס־צוזאמענפאר". די צושפאלטונג צווישען די באלשעוויקעס און די מענשעוויקעס איז אין משך פון די לעצטע פאר יאהר געווארען א גאנץ ברייטע און טיפע, כמעט אומעטום אויף די ערטער האבען עקזיסטירט פאראלעלע ארגאני־זאציעס פון ביידע ריכטונגען. קיין געמיינזאמע צוזאמענפאהרען, זיינען זינט דעם יאהר 1903 נישט געווען; פארקעהרט, ביידע ריכ־טונגען האבען זיך צענטראליזירט יעדע פאר זיך, אין אנהויב 1905 איז געווען א באזונדערער צוזאמענפאהר פון באלשעוויסטישע אר־גאניזאציעס און א קאנפערענץ פון די מענשעוויקעס. די אק־טאבער־געשעהנישען האבען אבער געגעבען א שטארקען שטויס צו א פאראייניגונג. מען האט אנגעהויבען צו באשאפען אויף די ערטער „פעדעראטיווע קאמיטעטען" פון ביידע ריכטונגען און אין

פריהלינג 1906 האָט געזאָלט פאָרקומען אַ גרויסער פאראייניגונגס־צוזאַמענפאָר פון דער גאַנצער פּאַרטיי. עס איז אויך געווען אַ פראגע וועגען פאראייניגען זיך מיט די „נאַציאָנאַלע" אָרגאַני־זאַציעס: די פּאָליאַקען, די לעטען; און דער חבר מיט וועלכען איך האָב גערעדט, האָט מיך געפרעגט, ווי עס האַלט מיט'ן „בונד", צי ער איז נאָך אַלץ געבליבען ביי זיינע פאַרלאַנגען פון 1903. איך האָב איהם געענטפערט, אַז דער „בונד" האָט זיין שטעלונג ניט געביטען. „אויב אַזוי — האָט זיך אבגערופען יענער — איז ניטאָ וואָס צו ריידען וועגען אַ פאראייניגונג". מילא, איז נישט.

ווען איך האָב זיך אָבער אומגעקערט אין ווילנא, בין איך גע־וואהר געוואָרען, אַז די פראגע וועגען פאראייניגונג ווערט יא דיס־קוטירט, — און גאַנץ לעבעדיג דיסקוטירט. מען האָט שוין באַ־קומען די ידיעה וועגען דעם „פאראייניגונגס־צוזאַמענפאָר" און מען האָט באַשלאָסען, אַז פאַר דעם דאָזיגען צוזאַמענפאָר דאַרף פאָר־קומען אַ בונדיסטישע קאָנפערענץ, וועלכע וועט זיך פארנעמען סיי מיט לויפענדע פּאָליטישע פראַגען, סיי מיט דער פראַגע וועגען אונזער באַציהונג צו דער רוסלענדער פּאַרטיי.

און עס האָט מיך זעהר געוואונדערט, ווען איך האָב גע־הערט, — אפילו אין די נאָהענטסטע פּאַרטיי־קרייזען שטימען, וואָס האָבען זיך אַרויסגעזאָגט פאַר גרויסע וויכטיגע הנחות. דער גרעסטער אפּיקורוס איז געווען דר. ראָזענטאַל. ער איז אפילו גע־ווען אַן אַלטער בונדיסטישער טוער, אָבער גראַדע יענע יאָהרען, ווען מיר האָבען געפיהרט דעם שאַרפסטען קאַמף מיט דער „איסק־רא" און עס האָט זיך קריסטאַליזירט דער „בונדישער פּאַטריאָטיזם" האָט ער פארבראַכט אין סיביר, ווייט פון דער בונדישער סביבה. האָט ער זיך נישט אַזוי גוט פאַנאַנדערגעקליבען אין די זאַכען און בכלל איז ער עפּעס געווען „פאַר'גוי'אישט". די ספּעציעלע אידישע ענינים זיינען פאַר איהם געווען פרעמד און אפילו אונ־פארשטענדליך. איך געדענק אַ כאַראַקטעריסטישען שמועס, וואָס מיר האָבען אַמאָל געהאַט מיט איהם אין דער רעדאַקציע. איך האָב אָנגעשריבען אַ קליינעם אַרטיקעל וועגען די ס. ס.; ס'איז געווען אַ פּאָלעמיק געגען זייער „נישט פּראָלעטאַריזאַציע". איך מוז זיך מודה זיין, אַז דער אַרטיקעל איז געווען ניט קיין געלונגענער, און ער איז טאַקע ניט אָבגעדרוקט געוואָרען, אָבער ניט דאָס איז

וויכטיג. זאָגט מיר ראָזענטאַל: „אייערע באווייזען זיינען ניט קיין באווייזע". זאָג איך איהם: „ס'איז מעגליך. עס וואָלט אָבער געווען אינטערעסאַנט פאַר מיר צו וויסען, ווי אַזוי וועט א י ה ר דערווייזען די פאַלשקייט פון די ס. ס.'שע טענות". ענטפערט ער מיר: „איך דאַרף דאָס גאָרנישט". וואָס הייסט? איך שטעה אויפ'ן אינטערנאַציאָנאַלען שטאַנדפּונקט". אויפ'ן אינטערנאַציאָנאַלען שטאַנדפּונקט שטעהען מיר אַלע. אָבער מיר דאַרפען נאָך פונדעסטוועגען וויסען, צו עס וועט עקזיסטירען אַ אידישער פּראָלעטאַריאַט אָדער נישט. „ניין, די פראַגע עקזיסטירט פאַר מיר נישט, איך שטעה אויף אַן אינטערנאַציאָנאַלען שטאַנדפּונקט".

מילא, ראָזענטהאַל איז געווען אין דעם הינזיכט אַן אויסנאַם. זיין „גוי'אישע" שטימונג איז אַבסאָלוט ניט געווען כאַראַקטעריסטיש פאַר אונזער אָרגאַניזאַציע, אַלע איבריגע חברים זיינען געווען גאַנץ גוטע בונדיסטען. אָבער עס האָט זיך ביי מאַנכע געפילט אַ מידקייט פון זיין אַליין, עס האָט זיך געפילט אַ שטאַרקער דראַנג צו פאַראייניגען זיך צוריק מיט די רוסישע חברים. און די פראַגע איז געשטאַנען גאַנץ ערנסט.

עס איז געווען באַשלאָסען, אַז אונזער קאָנפערענץ וועט פאָרקומען אין אָנהויב אַפּריל אין דער שווייץ — אין בערן. און אין די לעצטע טעג פון מערץ בין איך ווידער געפאָרען אין אויסלאַנד.

.70

ווידער אַמאָל אין אויסלאַנד.

ווער ס'איז אַמאָל געפאָהרען פונ'ם צאַר'ם מלוכה אין אויס־לאַנד, געדענקט געוויס דאָס אייגענאַרטיגע געפיהל פון באַפריי־אונג, וואס מען האָט איבערפאָהרענדיג די רוסישע גרענעץ. דעם לעצטען גרוס קריגט מען פון דעם רוסישען זשאַנדאַרם, וועלכער גיט אייך אָפּ אייער פּאַס. נאָך אַ פּאָר מינוטען, און מען איז אין איידקוהנען, אין דער דייטשער גרענעץ־סטאַנציע. און פּלוצ־לינג פיהלט איהר זיך זיכער. איהר געהט אַרום אויף דער פּלאַט־פאָרם און איהר זייט אַ פרייער מענש. און איהר קוקט זיך צו צו די דייטשע פּנים'ער און צו די יוניפאָרמען פון די דייטשע באַאמטע, און צו דער דייטשער אָרדנונג און ציכטיגקייט, און צו דעם שעהנעם, ציכטיגען, ריינעם צוג, וואָס שטעהט און וואַרט אויף אייך. די באַהן־באַאמטע געהען אָן מיט זייער אַרבייט פלינק און ריהרעוודיג. ניטאָ קיין שפּור פון דער רוסישער פאַר־שלאָפענקייט, אָפּגעלאָזענקייט, גרויקייט; דער קאָנדוקטאָר קומט אַריין אין וואַגאָן און זאָגט אייך אַ העפליכען „גוטען־אבענד". דאָס קופּע איז ליכטיג און גלאַנציג. איהר זייט אין אייראָפּאַ. איהר האָט זיך אומגעקעהרט צוריק צו דער ציוויליזאַציע. אויף יעדען שריט און טריט זאָרגט מען פאַר אייער באַקוועמליכקייט. אומעטום זעהט איהר אויפשריפטען, וואָס ווייזען אייך, וואו און וואָס צו געפינען. איבער'ן פּלאַטפאָרם שפּרייזט אַ הויכער באַהן־באַאמטער, ריין און ציכטיג אָנגעטאָן, מיט פאַרדרעהטע פּרייסישע וואָנצעס, און פיהרט מיט זיך אַ וועגעלע מיט קישענס און קאָלד־רעס צו פאַרדינגען אויפ'ן וועג ביז בערלין.

„רררייזע־קיסען, רררייזע־דעקען" — הילכט זיין שטים אי־בער דער סטאַנציע. איהר צאָהלט איהם אַ מאַרק און מאַכט זיך

באקוועם. אמת, פאר'ן רוב רייזענדע, וואס זיינען געקומען פון רוסלאנד, איז עס אן איבעריגע זאך. מען פיהרט נאך מיט זיך, לויט'ן רוסישען שטייגער, גאנצע פעק בעט־געוואנד, און די ער־שטע נאכט, וואס איהר פאהרט פון דער גרענעץ ביז בערלין, איז דער וואגאן נאך פול מיט די רוסישע—אדער אידישע—משפחות, וואס פארשטאפען יעדען פרייען ארט מיט זייערע גרויסע אומ־געלומפערטע פעק. אין דערפריה איז מען אבער אין בערלין. די לאנדסלייט פארשווינדען. איהר געהט אריין אין שטאט און איהר זייט שוין ענדגילטיג אין אויסלאנד.

איך האב געקענט בערלין פון פריהער; איך בין שוין גע־ווען דארטען עטליכע מאל. איך האב קיינמאל ניט געהאט בא־זונדערס ליב די דאזיגע שטאדט. זי האט עפעס אין זיך א פריי־סישע טרוקענקייט. מען פיהלט זיך אין איהר פרעמד. ס'איז דא אנדערע שטעט אין אייראפא, וואס האבען א סך מעהר חן. ווען איך בין שפעטער אמאל געקומען אין וויען, האב איך זיך באלד די צווייטע וואך געפיהלט ווי אין דערהיים. עהנליך איז עס אויך אין פאריז, אדער אין מינכען. בערלין איז אבער קאלט און ניט היימיש. אבער ווען מען קומט צופאהרען פון אן ארימע ליטווישע שטאט האט מען פון דעסטוועגען גוואלדיג הנאה פון דער גרויסער קאכעדיגקייט, פון דעם גרויסען געלאף, פון דער גרויסער, מעכטיגער קולטור, פון דעם פיל טויזענד־קעפיגען עולם, וואס פארפלייצט די ברוויזענדע גאסען, פון דעם פולען ליכט, פון דער גרויסער ריינקייט, פון דער מערקווירדיגער ארדנונג... ווער רעדט שוין וועגען די אונפארגלייכליכע קולטור־אוצרות, וועגען וועל־כען מען קען נאר חלום'ען אין א ווילנא, למשל, און וועלכע זיינען דא אויסגעשפרייט פאר אייערע אויגען. דאס אונפארגלייכליך רייכע מוזיקאלישע לעבען, די טעאטערען, די אפערא, די מוזעען, די אויסשטעלונגען. אין די לעצטע יאהרען פאר דער מלחמה איז בערלין געווען א שטאט, וואס פלעגט וואקסען ניט נאר אויסער־ליך, נאר אויך אינערליך, ממש פון טאג צו טאג. עס האט זיך געפיהלט אין איהר אלץ שטארקער א שטראם פון אן אונגעהויערער לעבענס־קראפט און לעבענס־פולקייט. ס'איז געווען א שטאט פון ארבייט, פון שאפען; א צענטער פון א געזונטער, שטארקער נאציע, וואס איז אפילו געבונדען און איינגעפרעסט אין דעם מי־

ליטערישען מונדיר, אָבער אפילו דער דאָזיגער מונדיר איז ניט בכח אויפצוהאַלטען דאָס מעכטיגע פאַנאַנדערבליהען זיך פון אַ פריי־שען, מעכטיגען אָרגאַניזם.

איך האָב פאַרבראַכט אין בערלין בלויז עטליכע טעג. אין די שפּעטערדיגע וואָכען בין איך דאָרטען געווען נאָך צוויי מאָל. און אַלע מאָל פלעג איך זיך ווארפען ווי אַ הונגעריגער אויף די גרויסע קולטור־רייכטימער, און געהאַט פון זיי אַ גרויסען און טיפען גע־נוס. איך האָב געוואוסט, אז דאָס פאַרברענגען דאָרטען איז פאַר מיר נאָר אַ קורצער עפּיזאָד, און איך האָב זיך געהיילט אריינצו־זויגען אין זיך וואָס מעהר איינדרוקען, צו מאַכען אַ רייכען זאַ־פּאַס, פון וועלכען איך וואָלט געקענט לעבען שפּעטער אין דער אומעטיגער, גרויער ווילנא.

דערווייליע בין איך אָבער געפאָהרען אין בערן. אַ קנאַפּער מעת־לעת פאָהרען — און מיר זיינען אויפ'ן אָרט. ס'איז מיר גע־ווען עפּעס מאָדנע ווידער אמאָל צו געהן איבער די אַלט-באַקאַנ־טע בערנ'ער גאַסען. ווען איך בין אוועקגעפאָהרען פון דער שווייץ, מיט קנאַפּע דריי חדשים פריהער, האָב איך זיך ניט פאָרגעשטעלט, אז עס וועט מיר אויסקומען אין גיכען צו באַזוכען דאָס דאָזיגע לאַנד. איך בין געפאָהרען מיט יענעם געפיהל, וואָס מען האָט, שפּרינגענדיג אין אַ פינסטערען תהום אריין. איך בין געפאָה־רען אין דעם ווייטען רוסלאַנד, ווארפען זיך אין דער רעוואָלו־ציאָנערער קעסעל־גרוב, און ווער וויים וואָס עס האָט מיר ער־וואַרטעט אין דער צוקונפט: — גרויסע רעוואָלוציאָנערע געשעה־נישען, פאַגראָמען, געפאַהרען. איך האָב זיך געזעגענט מיט דעם ביסעל נאָהענטע פריינד, וואָס זיינען פאַרבליבען אין דער שווייץ, אזוי ווי מען געזעגענט זיך ווען מען צושיידט זיך אויף לאַנגע, לאַנ־גע יאָהרען, אפשר אויף אייביג. און דאָ בין איך שוין ווידער־צוריק, און קיין שום אונגעוועהנליכע זאַכען זיינען ניט געשעהן; און איך שפּרייז איבער די שטילע בערנ'ער גאַסען, ווי מיט יאָהרען צוריק. — און די גאַסען זיינען די אייגענע, און איך אַליין האָב זיך ניט געביטען.

נאָר מיט די פריינד פון דער „קאָלאָניע" האָב איך זיך ניט געקאָנט דערווייל טרעפען. דער עולם האָט ניט גענדאַרפט ווי־סען, אז אין שטאָט קומט פאָר אונזער קאָנפערענץ, — האָבען מיר

ניט געטאָרט באווייזען זיך אין די רוסישע קוואַרטאַלען. איבע־ריגענס האָבען מיר שוין ניט געהאַט קיין צייט דערצו.

די קאָנפערענץ איז געווען אַ גאַנץ אינטערעסאַנטע און אַ לעבעדיגע. מען האָט אַרומגערעדט און אָנגענומען רעזאָלוציעס וועגען דעם פּאָליטישען מאָמענט, וועגען די פּראָפעסיאָנעלע פאַר־איינען, וועגען דער רוסלענדער פּאַרטיי. איך געדענק ניט גע־נוי דעם טעקסט פון דער לעצטער רעזאָלוציע; דאַכט זיך, אַז מען האָט אַביסעל געביטען די פאָרמולירונג פון געוויסע פּרטים — אין פאַרגלייך מיט דעם, וואָס איז געווען אין 1903; אָבער דער עצם־אינהאַלט איז פאַרבליבען. מען איז גרייט צו פאַראייניגען זיך מיט דער רוסלענדער פּאַרטיי. נאָר בתנאי, אַז דאָס זאָל ניט באַדייטען די ליקווידירונג פון „בונד". מען האָט באַ־שטימט אַ דעלעגאַציע פון דריי חברים, וועלכע זאָלען פאָהרען אין שטאָקהאָלם צו דעם „פאַראייניגונגס־צוזאַמענפאָהר", פיהרען אונ־טערהאַנדלונגען מיט דער רוסישער פּאַרטיי. איינער פון די דריי דעלעגאַטען בין איך געווען. עס האָט זיך מיר זעהר ניט געוואָלט פאָהרען. צוליב געוויסע פּערזענליכע זאַכען איז מיר דאַמאָלט געווען נויטיג צו פאַרבלייבען אין דער שווייץ נאָך עטליכע וואָכען. ס'איז געווען ניט גלאַט אַזוי אַ קאַפּריז אָדער אַ שטימונג, נאָר ס'איז טאַקע געווען גוואַלדיג וויכטיג. דער פאַראייניגונגס־צוזאַמענפאָהר האָט אָבער געדאַרפט פאָרקומען אין שוועדען, אין שטאָקהאָלם, און מען האָט געדאַרפט אַרויספאָהרען אַהין שוין, באַלד, און פון דאָרטען וואָלט איך שוין מוזען פאָהרען צוריק דירעקט אין רוס־לאַנד. איז עס געווען זעהר ביטער. איך האָב געפּרופט טענה'ן מיט אונזערע מענשען, אָנווייזען זיי מעהר פּאַסיגע קאַנדידאַטען אויף צו פאָהרען. עס העלפט ניט — דער צענטראַלער קאָמיטעט האָט זיך פאַר'עקשנ'ט; איך מוז פאָהרען, פאַרפאַלען! אַז דער צענטראַלער קאָמיטעט הייסט, איז דאָך ניטאָ קיין ברירה. וועגען ניט פאָלגען אַ באַשלוס איז קיין רייד ניט געווען; אַזעלכעס וואָלט מיר קיינמאָל אין קאָפּ ניט געקענט אַריינפאַלען. אָבער ס'איז גע־ווען ביטער, זעהר ביטער אויפ'ן הארצען...

צום סוף האָט זיך פונדעסטוועגען עפּעס געטראָפען אַזעלכעס — איך געדענק שוין ניט וואָס — אַז מען האָט יאָ איבערגעקוקט די פריהערדיגע באַשליסען וועגען די פאַרשידענע אויפטראַגען וואָס

פאַרשידענע מענשען האָבען באַקומען, און עס האָט זיך געמאַכט אַזוי, אַז אויף מיין אָרט אין דער דעלעגאַציע האָט מען יאָ באַשטימט אַן אַנדערען. און איך בין געבליבען אויף אַ קורצע צייט אין זשע-נעווע צו ברענגען אין אָרדנונג די פּראָטאָקאָלען פון דער קאָנפערענץ.

די דעלעגאַציע — דאָס זיינען געווען אַבראַמאָוויטש, ליבער און יונה — איז געפאָהרען אין שטאָקהאָלם. אין אַ צייט אַרום קריג איך פון זיי אַ טעלעגראַמע פון בערלין: זיי האָבען שוין פאַרענ-דיגט זייער נסיעה. איצט פאָהרען זיי צוריק קיין רוסלאַנד, און פאַרלאַנגען, אַז איך זאָל קומען צו זיין אין בערלין אויף אַ פּאָר טעג דורכריידען זיך וועגען דעם, וואָס זיי האָבען אויפגעטאָן.

בין איך ווידער געפאָהרען אין בערלין. דער איינדרוק, וואָס אונזערע דעלעגאַטען האָבען געהאַט פון דעם צוזאַמענפאָהר, איז געווען ניט פון די גאָר פרעהליכע. אין דעם עצם זאַך האָט זיך די באַציהונג פון די רוסישע חברים צום „בונד" גאָר ניט געבי-טען. די זעלבע פאָראורטיילע, די זעלבע פיינדשאַפט, די זעלבע בלינדשאַפט. נאָר געגאַנגען אויף הנחות איז מען פון דעסט-וועגען. און דאָס איז געווען אַ רעזולטאַט פון פראַקציאָנעלען שפּיל צווישען די באָלשעוויקעס און מענשעוויקעס.

אין פלוג גערעדט האָט מען געקענט מיינען, אַז אויב שוין אימיצער וועט געהן אויף הנחות, וועלען דאָס זיכער זיין די מענ-שעוויקעס. ניט אומזיסט האָט מען זיי גערופען אין יענע יאָהרען „די ווייכע"; די באָלשעוויקעס, פאַרקעהרט, האָבען געהאַט דעם נאָמען פון דעם שאַרפען „שטיינהאַרטען". — איז דאָך געווען צו ערוואַרטען, אַז זיי וועלען שטעהן שטאָל און אייזען ביי זייער פריהערדיגער מיינונג. טרעפט זיך אָבער אַ נס, און ס'איז פונקט קאַפּויר. די מענשעוויקעס ווילען פון אונז ניט הערען, די באָל-שעוויקעס וואַרפען אונז חנ'דלאַך. וואָס איז די מעשה?

ווי געזאָגט: פראַקציאָנעלע פּאָליטיק. ווי דער שטייגער איז, זיינען ביידע פראַקציעס געגאַנגען צום „פאַראייניגונגס-צוזאַמענ-פאָהר" מיט דער כונה און דעם וואונש צו זיין אַ הערשענדע ריכ-טונג אין דער פּאַרטיי. די מענשעוויקעס זיינען געווען שטאַרקער. האָט לענין געזוכט שותפים. ווען עס האָט זיך געהאַנדעלט וועגען שטימען און מאַנדאַטען — מעשה אַריפמעטיקע — איז ער אַלע מאָל געווען אַ „פּראַקטישער פּאָליטיקער", און ער האָט געוואָרפען

אַן אויג אויפ'ן „בונד”. לויט דער פּאָליטישער ליניע זיינער איז דער „בונד” דעמאָלט געווען גראד נעהענטער צו די באָלשעוויקעס. די וויכטיגסטע שטרייט־פראַגע איז דעמאָלט געווען די באַציהונג צו דער „דומע”. די באָלשעוויקעס זיינען געווען פאַר'ן באָיקאָט; די מענשעוויקעס זיינען אפילו אויך געקומען צו דעם זעלבען באַשלוס, אָבער מיט געווויסע וואַקלונגען; דער „בונד” איז אָבער געווען געשטימט ענטשידען באָיקאָטיסטיש. האָט לענין געהאָפּט, אַז אין די פראַקציאָנעלע קעמפּע וועט דער בונד געהן מיט איהם, און אַן „אָרגאַניזאַציע איז דאָס אַ גרויסע, שטימען וועט ער האָבען אַ סך: וועט מען האָבען אַן אַנטי־מענשעוויסטישע מעהרהייט. און דאָס איז דאָך דאָס וויכטיגסטע. אַי, וואָס דער „בונד” איז „נאַציאָנאַליסטיש” און „סעפּאַראַטיסטיש” און „שאָוויניסטיש” — מילא דאָ איז דאָך ניט אַזוי ערנסט געמיינט; מען רוקט אַרויס די טענות ווען מען דאַרף, און מען באַהאַלט זיי אונטער'ן טיש־טוך ווען מען דאַרף זיי ניט. זיינען די באָלשעוויקעס געווען דער־פאַר, אַז מען זאָל גרינגער מאַכען פאַר'ן „בונד” דאָס אַריינטרע־טען אין דער פּאַרטיי.

און זיי האָבען טאַקע דורכגעפיהרט געוויסע הנחות. דאָס זיי־נען געווען ניט די אַלע גאַראַנטיעס, וואָס מיר האָבען פאַרלאַנגט. אָבער ס'איז געווען אַ וויכטיגער טריט פאָראויס. און פאַר אונזער אָרגאַניזאַציע האָט זיך אַוועקגעשטעלט די גרויסע און ערנסטע פראַגע: יאָ אָנצונעהמען אָדער ניט אָנצונעהמען די פאָרגעלייגטע באַדינגונגען. די דיסקוסיע איבער דער דאָזיגער פראַגע האָט אויס־געפילט דעם גאַנצען זומער.

.71

„נאַשע סלאָוואָ"

אין אָנהויב זומער 1906 בין איך געקומען צוריק אין ווילנא. דאָס מאָל בין איך שוין געפאָרען צו פאַרנעהמען א באַשטימטען אָרט און פיהרען א באַשטימטע ארבייט. ס'איז געווען באַשלאָסען צוצוטרעטען צו א נייער ליטעראַרישער אונטערנעהמונג: דאָס האָט געדאַרפט זיין אַן ערנסטער, וויסענשאַפטליכער זשורנאַל אין דער רוסישער שפּראַך, דער נאָמען פון זשורנאַל איז געווען: „נאַשע סלאָוואָ" („אונזער וואָרט") און איך בין באַשטימט געוואָרען אַלס איינער פון די מיטגלידער פון דער רעדאַקציאָנס-קאָלעגיע. און מיר זיינען תיכף צוגעטראָטען צו דער ארבייט.

עס האָט זיך געאַרבייט גוט. זעלטען-ווען איז מיר אויסגעקומען צו ארבייטען מיט אזא פארגעניגען ווי דעמאָלט. זעלטען ווען איך האָב זיך געפיהלט אזוי גוט אין א רעדאַקציע. דער צוזאַמענשטעל פון דער דאָזיגער רעדאַקציע איז טאַקע געווען זעהר א געלונגענער. דער פאַקטישער אָנפיהרער איז געווען אבראַמאָוויטש. פאָרמעל האָבען מיר אפילו געהאַט אַלע גלייכע רעכט; און פון ריין ליטעראַרישען שטאַנדפּונקט האָט ער געשאַפען ווייניגער ווי די אַנדערע; ער פלעגט כמעט קיין זאַך ניט שרייבען. אָבער מען דאַרף ניט זיין קיין פאָרמעלער „דיקטאַטאָר" און אפילו קיין ליטעראַט, כדי צו זיין אַמאָל די נשמה פון א רעדאַקציע; און דאָס איז ער געווען. חוץ איהם זיינען אָבער געווען אין דער רעדאַקציע דריי יונגע טאַלאַנטירטע שרייבער. דאָס זיינען געווען: ד. זאַסלאַווסקי, מ. הייליקמאַן און א. זאָלאָטאַריעוו. אַלע דריי, אינטעליגענטע יונגעלייט, — געוועזענע קיעווער סטודענטען. אַלע דריי מיט באַדייטענדע זשורנאַליסטישע פעהיגקייטען. זאַסלאַווסקי איז געווען אונזער הומאָריסט און סאַטיריקער — א מענש מיט א

זעלטענעם וויז. אין די שפּעטערדיגע יאָהרען איז ער געוואָרען איינער פון די אָנגעזעהענסטע רוסישע פּעליעטאָניסטען. זאָלאָ־טאַריעוו פלעגט שרייבען (אונטער'ן פּסעוודאָנים ס. אַלעקסאַנדראָוו) פּאָליטישע אַרטיקלען; הייליקמאַן פלעגט זיך פאַרנעהמען מיט אידישע פראַגען.ביידע האָבען געשריבען ניט נאָר אינהאַלטסרייך און אינטערעסאַנט, נאָר מיט אַ ליטעראַרישען גלאַנץ און געטאַקט־טער, „ניי־מאָדישער" שפּראַך. אַ גאַנץ „מאָדערנעם" כאַראַקטער האָבען געהאַט אויך די פּאָר ליטעראַרישע אַרטיקלען, וואָס מיר האָבען באַקומען פון ס. דובנאָווא (די טאָכטער פון דעם באַוואוּ־סטען אידישען היסטאָריקער), און אַזוי אַרום האָט דער גאַנצער זשורנאַל געטראָגען אַ שטעמפּעל פון גוטען געשמאַק, ליטעראַרישען גלאַנץ און סאָציאַליסטישער ערנסטקייט.

ווי געזאָגט, איז עס געווען אַ מחיה צו אַרבייטען מיט אַזאַ חברה. מיר זיינען אַלע געווען יונג, פריש, לעבעדיג. געאַרבייט חבר'יש, געאַרבייט בשותפות. מאַנכע אַרטיקלען פלעגט מען אי־בערלייענען צוזאַמען און איבערמאַכען און נאָך אַמאָל איבערמאַ־כען, — און קיינער האָט קיינמאָל ניט געהאַט קיין פאַריבעל, עס איז ניט געווען קיין פראַגע וועגען ברוגז ווערען, וועגען פּערזענ־ליכע אַמביציעס; מען פלעגט אַלעמאָל דורכקומען צווישען זיך אויפ'ן נאַטירליכען, פריינדליכען אופן. איך געדענק אפילו ניט, אַז עס זאָל אַמאָל קומען צו אַ אָפּשטימונג. עס האָט זיך געמאַכט און פאַרטיג.

די רעדאַקציע איז געווען אין אַ קליינער דירה אויף שאָפּען'ס גאַס. אייגענטליך איז עס נישט געווען קיין אמת'ע „זעלבסטשטענ־דיגע" דירה, נאָר מיר האָבען אָפּגעדונגען צוויי קליינע מעבלירטע צימערען אין אַ פרעמדער וואָהנונג. די „מעבעל" איז באַשטאַנען פון צוויי אָדער דריי טישען און אַ האַלב טוץ שטולען; מעהר איז דאָרטען קיין זאַך ניט געווען. דערפאַר איז עס געווען שטיל און רוהיג; די בעלי־בתים פון דער וואָהנונג פלעגען מיר קיין מאָל ניט זעהן. דאַכט זיך, אַז זיי זיינען געווען ערגעץ אין אַ זומער־פּלאַץ.

איך אַליין האָב געוואוינט ווי פריהער, ביי דער מוהמע אויף באַקשט, און אַלע טאָג בין איך געגאַנגען אין רעדאַקציע צוויי מאָל — אין דער פריה און נאָכמיטאָג (וואָרים עסען פלעג איך אין דער

הײם). אָט דאָס גײען אין מיטען הײסען זומער דורך די װילנער אידישע גאַסען פּלעגט ניט זײן פון די גרעסטע פאַרגעניגענס. די רודניצקי גאַס אַלײן, — װאָס איך האָב זי געמוזט אַלע מאָל דורכגײן פון אײן עק ביז'ן צװײטען, איז געװען מסוגל צו פאַר'סם'ען דאָס לעבען. מיט קײן קאַנאַליזאַציע איז װילנא נאָך ניט געבענשט געװאָרען — ביז'ן הײנטיגען טאָג האָט זי נאָך אַלץ ניט די דאָזיגע „נײ־מאָדישע" אױסטראַכטעניש, ציהט זיך לענגאױס די גאַס אַ ליבער, סימפּאַטישער, אַלט־פרענקישער רינשטאָק, אַ שטיל װאַסערל פון בלױליך מילכיגער פאַרב. דאַכט זיך ניט אָנזעהענדיג. אָבער װי דאָס שמעקט! איך האָב געהאַט — דוקא אין װילנא אַ חבר, װאָס האָט צוליב אַ קרענק אָדער איך װײס ניט פאַר װאָס, אײנגאַנצען אָנגעװאָרען זײן חוש הריח. אַי, װי שטאַרק מקנא בין איך געװען דעם דאָזיגען חבר אַלע מאָל, װען מען פּלעגט דורכגײן די רודניצקי גאַס מיט איהר רינשטאָק. װילט זיך דאָך דורכגײן דעם פאַרפומירטען שטח װאָס גיכער. אָבער עס הױבט זיך ניט אָן. די גאַנצע ברײט פון'ם טראָטואַר איז אַזאַ, אַז עס קאָנען זיך קױם אױסמײדען צװײ מענשען, און מענשען איז דאָ אױף אַ װילנער אידישער גאַס אַ היבש ביסעל, און אונזערע אידעלאַך האָבען נאָך אַ טבע: מען שטעלט זיך אַװעק אין מיטען גאַס און מען רעדט, אָדער עס גײט אַ אידענע מיט אַ קאָשיקעל — און קײן מאָל גײט זי נישט גלײך; װײל מען איהר אַריבעריאָגען פון דער רעכטער זײט, — פאַרקירעװעט זי זיך אױף רעכטס, װײל מען איהר אַריבעריאָגען פון לינקס, — פאַרקירעװעט זי זיך אױף דער לינקער זײט. װײל מען אַראָפּשפּרינגען אױפ'ן ברוק, — זיצט אַ צװײטע אידענע אױפ'ן ברעג פון'ם טראָטואַר און שעפּט אױס פון רינשטאָק די יאַגאָדעס װאָס האָבען זיך פאַרשאָטען פון אַ קױש — טאַקע אין רינשטאָק אַרײן, און אַז מען איז שױן מיט מזל אַרױף אױפ'ן ברוק, פּרואװ זיך, לױף איבער די קרומע און שפּיציגע שטײנער; אַ װעהטאָג פאַר די פיס און אַ סכנה פאַר די שיך...

אָבער װען מען קומט ענדליך אין רעדאַקציע און מען זעצט זיך אַװעק בײם טישעל, פאַרגעסט מען אָן דער רודניצקי גאַס מיט איהר רינשטאָק און מיט איהרע יאַגאָדעס, מיט די אידענעס און מיט די קױשען און די בשמים. מען זיצט און מען אַרבײט, און די אַרבײט איז אַ מחיה, די מעהרסטע רעדאַקציאָנעלע אַרבײ־

בייטען פלעגען מיר אויספיהרען זאלבע־צווייט מיט אבראמאָוויטש'ן — מיר פלעגען זיין גאנצע טעג אין רעדאקציע און איבערקוקען און רעדאגירען די ארטיקלען, און מאכען די קאָרעקטורען און פארנאכט געהן אין דרוקעריי אכטונג געבען, אז דער נומער זאָל ארויסגעהן ווי געהעריג איז.

עס איז געווען אַן אינטערעסאנטע און לעבעדיגע צייט. עס האָט זיך צונויפגעקליבען די ערשטע דומע, דערנאָך האָט מען זי פאנאנדערגעטריבען. די פאָליטישע סיטואציע איז געווען שפאַנענד און ערנסט; עס פלעגען אויפשווימען וויכטיגע טאקטישע פראַגען: עס איז געווען וועגען וואָס צו טראַכטען און צו שרייבען, ביי אונז אין „בונד" איז חוץ דעם אַלעמען אָנגעגאנגען א הייסער ויכוח וועגען דער פאראייניגונג מיט דער רוסלענדער פארטיי. די חברים האָבען זיך צוטיילט אויף צוויי לאַגערען: איינער איז געווען דערפאַר, אז מען זאָל יאָ אָננעהעמען די באדינגונגען וואָס זיינען אָנגענומען געוואָרען אויפ'ן „פאראייניגונגס־צוזאמענפאָהר", א צווייטער טייל איז געווען שטאָל און אייזען געגען דעם. די וואָרטפיהרער פון די „ניין־זאָגער" זיינען געווען א. ליטוואַק, סלאוועק גראָסער, א. ווייטער און אנדערע. אָן דער שפּיץ פון די „יאָ־זאָגער" זיינען געשטאַנען ליבער און אבראמאָוויטש. איך בין נאָך א לאַנגען ישוב הדעת צוגעשטאַנען צו די „יאָ־זאָגער" און אָנגעשריבען אין „נאשע סלאָוואָ" א גרויסע סעריע פון ארטיקלען וועגען דער פראַגע. אין די ארטיקלען האָב איך פאָרמולירט די גרונד־יסודות פון אונזער אָרגאניזאציאָנס־פּרינציפּ, אָנגעוויזען, אז דער שטאָקהאָלמער סטאטוט קען אונז ניט באפרידיגען, אָבער צום סוף געקומען דאָך צו דעם אויספיהר, אז ווי שלעכט דער סטאטוט זאָל ניט זיין, אָבער אָננעהמען דארף מען איהם פאָרט, ווארים דער דראַנג צו פאראייניגען זיך איז צו שטארק און ווארטען ביז וואַנען די רוסישע חברים וועלען זיך אין גאנצען שטעלען אויף אונזער שטאַנדפּונקט, הייסט דאָס אָפּלעגען די פאראייניגונג ביז משיח'ס צייטען. איז שוין גלייכער אריינצוטרעטען אין דער פארטיי און פיהרען דעם ווייטערדיגען קאמף פון אינווייניג. מען וואָלט דאָס ניט געקענט טאָן, ווען די רוסישע פארטיי וואָלט געבליבען פאַר'עקשנ'ט ביי איהר שטעלונג פון 1903, דעמאָלט וואָלט דאָס געהייסען אין גאנצען צו מאכען א תל פון דעם „בונד" — דארויף

טאָרען מיר אויף קיין אופן ניט איינגעהן. אָבער איצט שטעהט די פראַגע ניט אַזוי שאַרף. דער נייער סטאַטוס, ווי שלעכט ער זאָל ניט זיין, גיט אונז די וויכטיגסטע, די הויפּט הנחה: דער „בונד" ווערט פאַקטיש אַנערקענט אַלס די אָרגאַניזאַציע פון אידישען פּראָלעטאַריאַט און כל זמן דאָס איז אַזוי, איז שוין די סכנה ניט אַזוי גרויס, און מען קען אַריינטרעטען אין דער פּאַרטיי.

א חוץ דער שטענדיגער רעדאַקציאָנס ארבייט פלעג איך פון צייט צו צייט קומען אויף די זיצונגען פון צענטראַלען קאָמיטעט. קיין מיטגליד פון צענטראַלען קאָמיטעט בין איך דאַמאָלט נאָך ניט געווען. מען פלעגט מיר אָבער איינלאַדען מיט באַראַטונגס־שטים אויף אַלע וויכטיגערע זיצונגען. די הויפּט־קוואַרטיר פון צ. ק. איז געווען אין „זווערינעץ". „זווערינעץ"—דאָס איז געווען א זומער אָרט, א מין פאָרשטאָט פון ווילנא. א קליינער וועלדע־לע הינטער'ן טייך וויליע, א פּאָר מינוטען גאַנג פון שטאָט, וואו עס זיינען געשטאַנען צוואָוואָרפען צווישען די בוימער קליינע היל־צערנע הייזער. דאָרטען פלעגען א טייל ווילנער מענשען ארויס־פאָהרען אויף א „דאַטשע". דער צענטראַלער קאָמיטעט אונזערער האָט געדונגען איינע פון די הייזער. די בעל הבית'טע איז געווען ליבער'ס פרוי. עס פלעגען זיך דאָרטען אָפּשטעלען אויך די איינ־צעלנע מיטגלידער פון צ. ק., בעת זיי פלעגען קומען אין ווילנא פון זייערע נסיעות (געוועהנליך פלעגען כמעט אַלע ארומפאָהרען איבער'ן גאַנצען ראַיאָן), די דירה איז געווען איינגעאָרדענט גאַנץ באַלעבאַטיש — באַשיידען אָבער באַקוועם. עס איז געיועז א דינסט־מיידעל — אויך א חבר'טע, — וואָס פלעגט קאָכען פאַר־שידענע אידישע מאכלים, און בעת א „סעסיע" פלעגען מיר געוועהנ־ליך עסען אַלע צוזאַמען א מיטאָג אָדער א וועטשערע. עס פלעגט הערשען א היימישע, סימפּאַטישע אַטמאָספערע; א היבש ביסעל מיטגלידער זיינען שוין געווען נישט קיין יונגע מענשען, אָבער מען פלעגט פונדעסטוועגען גאַנץ געשמאַק שטיפען און פאַרברענגען. דער רוהיגער געלאַסענער נח מיט זיין באַהאַלטענעם ליטווישען הו־מאָר פלעגט אַמאָל געבען דעם סיגנאַל. אין מיטען דער זיצונג פלעגט זיך הערען זיין שטים: „וואָס הערט זיך מיט בערעלען?" און א צווייטער פלעגט זיך אונטערכאַפּען. „יאַ, וואָס הערט זיך טאַקע מיט בערעלען?" און אַלע אין איין קול פלעגען אָנהויבען

אויסצווזינגגען: „בערעלע, בערעלע!" דאָס איז געווען דער נאָ־מען, וואָס מען האָט ביי אונז געגעבען דעם סאַמאָוואַר. און די דינסט־מיידעל פלעגט ברענגען „בערעלען" און ביי א גלעזעל טיי פלעגען מיר ווייטער אָנגעהן מיט אונזערע געשעפטען.

עס איז אָבער געווען אויך גענוג צרות. די שטימונג אין שטאָט פלעגט צייטענווייז ווערען גאָר ניט קיין פרעהליכע. עס איז געווען נאָכ'ן ביאַליסטאָקער פּאָגראָם, און אויך אין ווילנא איז מען געווען אומרוהיג. עס האָבען געבלאָנדזשעט אין די פאָר־שטעט פארדעכטיגטע, כוליגאַנישע עלעמענטען, און מען האָט זיך בסדר געריכט אויף נייע טרויעריגע געשעהענישען. באַזונדערס אָנ־געשטרענגט איז געווען די לאַגע אין אָנהויב זומער בעת א קאַ־טוילישער יום טוב, ווען עס האָט געדאַרפט פארקומען א גרויסע רעליגיעזע פּראָצעסיע. אין ווילנא זיינען די קאַטוילישע פּראָ־צעסיעס געווען פאַרווערט אין משך פון צעהנדליגער יאָהרען, דאכט זיך, זינט דעם פוילישען אויפשטאַנד פון 1863. איצט אָבער, נאָך דער פּראָקלאַמירונג פון דער רעליגיעזער פרייהייט איז די פּראָצע־סיע צום ערשטען מאָל ווידער ערלויבט געוואָרען. און מיר האָ־בען שטאַרק מורא געהאַט, אז די שוואַרץ־מאה'ניקעס וועלען זי אויסניצען, כדי אָנצומאַכען צרות. עס איז געווען גענוג, אז עס זאָל בעת דער פּראָצעסיע דערלאַנגט ווערען א שאָס אָדער עס זאָל געוואָרפען ווערען א פּראָוואָקאַטאָרשע באָמבע, — און דער פּאָגראָם איז דאָ.

איך געדענק דעם דאָזיגען טאָג, דעם גאַנצען פריהמאָרגען האָב איך פאַרבראַכט אויף דער גאַס. עס האָבען זיך צונויפגע־גאַנגען און צונויפגעפאָהרען טויזענדער פויערים פון די ארומיגע דערפער, טויזענדער מענשען מיט רעליגיעזע פאָהנען האָבען זיך געצויגען צו די פאַרשידענע קלויסטערס. די איינצעלנע מחנות האָבען זיך געדאַרפט צונויפקומען אויף דער לאַנגער גאַס און מאַר־שירען צו דעם גרויסען קאַטעדראַלען קלויסטער. איך בין גע־שטאַנען אויף דער דאָזיגער גאַס צווישען דעם עולם צושויער און געקוקט אויפ'ן פּאַראַד. עס איז געווען מיטאָג־צייט, א הייסער טאָג. די זון האָט געברענט. די פּראָצעסיע האָט אָנגעהויבען צו באַוועגען זיך. די שטימונג איז געווען אַן אָנגעשטרענגטע, אזוי האָב איך ווענינגסטענס געפיהלט און אזוי האָבען געפיהלט

יענע אידען, וואָס האָבען זיך געפונען אויף דער גאַס. עס באַווייזען זיך די פאָהנען און די גלחים. דער עולם רוקט זיך, עס ווערט שטיל. איך שטעה און וואַרט. און פּלוצלינג הער איך אַ שטאַרקען הילכיגען שאָס און איך ווער פאַרציטערט. דאָס, וואָס מען האָט ערוואַרטעט איז געשעהן. קענטיג, אַז עס איז געוואָרפען געוואָרען פון אַ פּראָוואָקאַטאָרישער האַנד אַ באָמבע. אָט־אָט וועט זיך אָנהויבען אַ מהומה. און איך טאַפּ אָן אין מיין קעשענע דעם רעוואָלווער, און איך וואַרט... אָבער אַ מאָד־נע זאַך: דער עולם בלייבט שטיל, און עס איז נישטאָ קיין מהומה, און די פּראָצעסיע געהט רוהיג ווייטער, און קיין פּאָגראָם איז ניטאָ. פּלוצלינג הויב איך אָליין אָן צו לאַכען; איך האָב אין גאַנצען פאַר־געסען, אַז אַלע טאָג, צוועלף אַזייגער, דערלאַנגט מען אַ שאָס פון אַ האַרמאַט, וואָס שטעהט אויבען אויפ׳ן שלאָס־באַרג אין מיטען שטאָדט. דאָס איז געווען יענער שאָס, וואָס האָט מיך אַזוי אָנ־געשראָקען. דער טאָג איז אַריבער רוהיג און בשלום.

.72

דער לעמבערגער צוזאַמענפאָהר.

די דיסקוסיע וועגען דער פֿאַראייניגונג מיט דער רוסלענדער פּאַרטיי האָט געהאַלטען ביים פֿאַרענדיגען זיך. עס איז באַשלאָסען געוואָרען, אַז אין מיטען אויגוסט ועט פֿאָרקומען אַ צוזאַמענפאָהר — דער זיבעטער — פֿון „בונד", וואָס וועט באַשליסען סיי די דאָזיגע פֿראַגע, סיי די אַנדערע וויכטיגע פֿראַגען, וואָס זיינען געשטאַנען אויפ'ן טאָג־אָרדנונג. צווישען זיי — די וויכטיגסטע פּאָליטישע פֿראַגע: אונזער באַציהונג צו דער נייער דומאַ. דער צ. ק. איז געוועזן פֿאַרנומען מיט דער צוגרייטונג צום צוזאַמענפאָהר. אויף איינער פֿון די לעצטע זיצונגען האָט מען גערעדט — געדענק איך — וועגען דעם צוקינפֿטיגען צוזאַמענשטעל פֿון צ. ק. גופא, אמת, דער צ. ק. האָט געדאַרפֿט אויסגעקליבען ווערען פֿון דעם צוזאַמענפאָהר גופא, אָבער מען דאַרף זיך נאָך צונויפֿרעדען אין פֿאָראויס סיי וועגען די צאָל מיטגלידער, סיי וועגען די נעמען פֿון די קאַנדידאַטען. מען באַשליסט, אַז צוליב דער גרויסער, ברייט־פֿאַרצווייגטער ארבייט דאַרף מען פֿאַרגרעסערען די צאָל מיטגלידער; דער צ. ק. זאָל באַשטעהן פֿון 9 מאַן. מען רעדט וועגען די קאַנדידאַטען. מען בעט מיך אויף אַ ווײַלע ארויסצוגעהן אין אַ צווייטען צימער, און נאָך אַפּאָר מינוטען מעלדעט מען מיר, אַז צווישען אַנדערע בין איך אויך אָנגעמערקט, איך שטעל ארויס אַפּאָר אויגען. „חברה, וואָס איז מיט אייך! ווי קום איך צו זיין אַ מיטגליד פֿון צ. ק.? איך בין נאָך צו יונג, און ניט רייף גענוג, און איך האָב ניט קיין גענוגענדע ערפאַהרונג!" עס איז ניט געוועזן קיין „קאָקעטסטווע" פֿון מיין זייט. איך האָב דאָס געמיינט גאַנץ אויפֿריכטיג. איך האָב זיך באַצויגען גוואַלדיג ערנסט צו דער גרויסער פֿאַראַנטוואָרטליכקייט פֿון אַזאַ אמט. איך האָב געהאַלטען אַז איך

בין נאָך ניט גרייט צו פארנעמען אזא אָרט צווישען די אָפיציעלע פארטיי פיהרער, אָבער דער עולם האָט נאָר געלאכט פון מיינע רייד און איך האָב זיך געמוזט אונטערגעבען.

דער צוזאמענפאָר האָט געדאַרפט פאָרקומען אין גאליציען, אין לעמבערג. אין דער ערשטער העלפט פון אויגוסט חודש זיינען מיר ארויסגעפאָרען פון ווילנא, איך בין געפאָהרען צוזאמען מיט אלעקסאנדער׳ן. קיין אויסלענדישע פעסער האָבען מיר ניט גע־האַט, האָבען מיר געדאַרפט אויפ׳ן וועג קיין אויסלאנד זיך אָפּ־שטעלען אויף א טאָג צייט אין ווארשא. דאָרטען איז געוועזן גענוג איינצומעלדען זיך אין א האָטעל און אין משך פון דעם טאָג האָט מען געקענט באקומען א פאס.

מיר זיינען אָנגעקומען אין ווארשא אין דער פריה, און מיר האָבען געפונען די שטאָדט אין א צושטאנד פון שרעק און צו־רודערונג. עס איז געוועזן גראָדע א טאָג נאָך דעם באריהמטען „רויטען מיטוואָך״. אין יענעם „רויטען מיטוואָך״ פון יאָהר 1906 האָט די פוילישע סאָציאליסטישע פארטיי געמאכט א שחיטה פון די ווארשאָווער פאָליציי־לייט. אין די פארשיידענסטע טיילען פון דער שטאָט האָט מען אין משך פון דעם איינעם טאָג געמאכט צענדליגע אָנפאלען אויף די פאָליציי־לייט, צעהנדליגער מענשען זיינען דער׳הרג׳עט געוואָרען, און די שטאָט האָט זיך פארוואנ־דעלט אין א מיליטערישען לאגער. מיר נעהמען א „דראָזשקע״ און פאָהרען פון דער סטאנציע אין דער שטאָדט אריין. אויף יע־דען שריט און טריט — מיליטערישע פאטרולען. אויף אלע ראָגעס, ביי יעדען פאָליציאנט שטעהען צו עטליכע זעלנער, מיט ביקסען אין די הענט, גרייט צו שיסען. דער עולם איז אָנגעשראָקען. די גאסען זיינען טויט, און בלויז די קליינע ווארשעווער צייטונגס־פארקויפער, די פלינקע, ריהרעוודיגע שקצים׳לאך לויפען ארום, דרעהען זיך צווישען די זעלנער, שפרינגען ארויף אויף די „דראָזש־קעס״ און פארקויפען... דעם „ראבאָטניק״, די אונלעגאלע צייטונג פון דער זעלבער פוילישער סאָציאליסטישער פארטיי!

מיר פאָהרען אריין אין׳א האָטעל; מיר גיבען אונזערע „פּע־סער״ (אלעקסאנדער האָט געהאט אן „אמת׳ען״, כאָטש א פרעמ־דען פאס; איך בין נאָך אלץ ארומגעגאנגען מיט מיין „בעלעט־ריסטיק״) דעם שווייצאר פון האָטעל, ער זאָל אונז איינמעלדען

און ארויסגעבען א קוויטעל אויף צו באקומען אן אויסלענדישען פאס. וויל ער ניט. עס זיינען ארוים נייע תקנות. מען דארף האבען עפעס א באשטעטיגונג פון יענעם ארט, פון וואנען דער פאס שטאמט. א שעהנער עסק. געה קריג א באשטעטיגונג. איך בין דאך אליין דער מחבר פון מיין פאס! פארלאזען מיר דעם האטעל. מען מוז זוכען אנדערע מיטלען און וועגען. איך געה אריין צו א ווארשעווער חבר. ער וואהנט אויף גזשיבאווסקי גאס. א אי־דישער געגענד, באגליקט מיט א באזונדערער אויפמערקזאמקייט פון דער פאליציי. די גאס איז טויטליך. מיר זיצען ביים חבר. ס'איז דא א באלקאן, וואס געהט ארוים אויף דער גאס. אין מיטען שמועסען כאפ איך זיך ארויף אויפ'ן באלקאן שעפען אביסעל פרישע לופט, האלט מיך ווער פאר די פאלעס: „משוגע זיינט איהר?" — „וואס איז?" — מען טאר ניט ארויסגעהן אויפ'ן באל־קאן. מען קען קריגען א קויל אין קאפ. זיץ איך ווייטער אין שטוב. מען באשליסט אריינצוכאפען זיך אין א צווייטען האטעל. מיר נעהמען ווייטער א דראזשקע און פאהרען ערגעץ אין א שמא־לער גאס. טרעפען מיר זיך מיט א פאסט־וואגען. דער וואגען איז באוואכט פון א גרויסער אפטיילונג זעלנער, — רייטער מיט ביקסען אין האנד. עס טרעפט זיך גראד, אז דער וועג איז מיט עפעס פארשטעלט. די דראזשקע איז אריינגעפאהרען אין מיטען און מען קען זיך ניט אויסמיידען. דער פאסט־וואגען קען זיך אויך ניט ריהרען. די זעלנער זיינען ברוגז. עס הערען זיך גע־שרייען. זיי זיינען חושד, אז עס גרייט זיך עפעס אן אנפאל. און זיי הויבען שוין די ביקסען, — אט־אט וועלען זיי אנהויבען שיסען. אבער עס ענדיגט זיך בשלום. מיר פאהרען ווייטער.

דער טאג געהט אריבער. עס שטעלט זיך ענדגילטיג אוים, אז קיין פעסער וועלען מיר ניט קענען קריגען. דארף מען זיך געבען אן אנדער עיצה. זיצען און ווארטען דא אין ווארשא איז קיין עסק. וועלען מיר פאהרען צו דער גרעניץ אין סאסנאוויץ. דארטען וועלען אונז די ארטיגע חברים שוין ווי ניט איז אריבער־פעקלען דעם גרענעץ. איך צושייד זיך מיט אלעקסאנדער'ן, — ער דארף דא נאך עפעס ערלעדיגען — און איך פאהר צוזאמען מיט יענעם חבר פון גזשיבאווסקי גאס. דער צוג געהט אוועק ארום מיטען־נאכט. מיר פאהרען צום וויענער וואקזאל. ס'איז פינס־

טער, ס׳איז לעדיג. זעלנער, פּאַטרולען, פּאָליציי־לייט! די פּריי־וואטע מענשען האָבען זיך אַלע פאַרבאַהאַלטען אין די הייזער. און נאָר פון צייט צו צייט זעהט מען אויף די פּוסטע טראָטוארען אַ פרויען־געשטאַלט: די פּראָסטיטוטקעס זיינען די איינציגע, וואָס געהען אָן מיט זייער „ארבייט״. אַ שרעקליכער איינדרוק!... מיר זעצען זיך אריין אין צוג און פאָהרען קיין סאָסנאָוויץ.

דער צוג איז געוועזן אַ „קוריער״; מיר זיינען געפאָהרען צווייטע קלאַס געכאַפּט אַ דרעמעל, פּאַרטאָג אויפגעשטאַנען און אַרויס אין קאָרידאָר. שטעהען מיר אין קאָרידאָר זאַלבעצווייט, קיין אַנדערע פּאַסאַזשירען זעהט מען ניט — געהט אַדורך דער קאָנדוקטאָר, שטעלט זיך אָפּ און פאַרפיהרט אַ שמועס. נעבטען — מאַכט ער — האָט מען אין בענדין (דאָס איז די לעצטע סטאַנציע פאַר סאָסנאָוויץ) געוואָרפען אַ באָמבע; שווער פאַרוואונדעט אַ סטראַזשניק; מען פיהרט איהם אין אויסלאַנד — אין קאַטאָוויץ — צו מאַכען אָן אָפּעראַציע, אָט טאַקע מיט׳ן איינענעם צוג, וואָס מיר פאָהרען.

און אַז מיר קומען אין בענדין, זעהען מיר טאַקע דורכ׳ן פענס־טער די גאַנצע פּראָצעסיע. מען טראָגט אַריין דעם קראַנקען. דער צוג רוקט זיך ווייטער. ביז סאָסנאָוויץ בלייבט עטליכע מי־נוטען. געהט ווייטער פאַרביי דער קאָנדוקטאָר. שטעלט זיך ווידער אָפּ נעבען אונז און ראַמט אונז איין שטיל אין אויער אַריין: „איהר זאָלט וויסען זיין, אַז אין סאָסנאָוויץ איז דער וואָקזאַל פול מיט קאָזאַקען, און מען באַזוכט יעדען איינעם, ווער עס געהט אַרויס פון צוג״. פון וואַנען האָט דער מענש געוואוסט, אַז אונז דאַרף דאָס אינטערעסירען, קען איך ניט פאַרשטעהן. פאַרשטעהט זיך, אַז מיר האָבען זיך געמאַכט ניט וויסענדיג. זאָלען אונז די קאָזאַקען באַזוכען, וואָס אַרט דאָס אונז? אָבער אין תוך אַריין האָט דאָס אונז יאָ געאַרט; קיין אונלעגאַלע זאַכען האָבען מיר אפילו ניט געהאַט ביי זיך. אָבער מיר זיינען דאָך אַליין געווען אונלעגאַלע זאַכען. ס׳איז אָבער אריבער בשלום. קאָזאַקען זיינען טאַקע געווען אויף דער סטאַנציע, אָבער אונז האָבען זיי ניט געטשעפּעט.

מיר זיינען אוועק אין שטאָדט אַריין, צו די חברים, וואָס האָבען אונז געדאַרפט אריבערפּעקלען איבער דער גרענעץ. גע־

פונעם די דירה, געטראָפען די חברה לייט, און עס האָט זיך אָנגע־הויבען אַ לענגערער ישוב הדעת: ווי אַזוי זאָל מען האַנדלען. עס זיינען געווען צוויי בחורים — איינער אַ קיילעכדיגער, אַ רויט־ליכער און אַ פרעהליכער: דער אָפּטימיסט, ווי איך האָב איהם באַלד אָנגערופען; דער צווייטער איז אָבער געווען אַ בלאַסער און אַ דאַרער און אַ מורא׳דיגער פּעסימיסט. האָט ער געציטערט פאַר מיין גורל. דער אָפּטימיסט טענה׳ט: „איך האָב אַ פיינעם „פּול־פּאַסיק״ (אַ צייטווייליגע צייגניש אויף אַריבערצוגעהן די גרעניץ, אַזעלכע צייגנישען פלעגט מען אַרויסגעבען די איינוואוי־נער פון גרענעץ שטעדט); וועט איהר מיט דעם פּאַפּירעל אַרי־בערפאָהרען גלאַטיג, גרינג, ווי אין קעז אַריין״. — זאָגט דער פּע־סימיסט: „חלילה וחס! איהר זאָלט גאָר ניט טראַכטען וועגען אַזעלכע זאַכען. לאָזען מעדעמ׳ען פאָהרען מיט אַ „פּול־פּאַסיק״. ס׳איז דאָך אַ משוגעת. מען וועט דאָך באַלד נאָך זיין פּנים דער־קענען, אַז ער איז ניט קיין היגער, און ער וועט אַריינפאַלען. מען קען ניט ריזיקירען.״

רייסען זיי זיך אַזוי איינער מיט׳ן צווייטען. צום סוף פרעג איך דעם פּעסימיסט: וואָס טויגען מיר אייערע טענות, — האָט איהר אַן אַנדער ברירה? — דערווייליגע נישט ,מאַכט ער, מען דאַרף אַביסעל צואוואַרטען. — איז נישטאָ וועגען וואָס צו רעדען. מאָר־גען מוז איך זיין אין לעמבערג. הייסט דאָס, אַז איך פאָהר היינט. גיט אַהער אַ „פּול־פּאַסיק״.

דער צוג האָט געדאַרפט אַוועקגעהן באַלד נאָכמיטאָג. ס׳איז באַשלאָסען געוואָרען, אַז דער אָפּטימיסט וועט צופאָהרען מיט אונז ביז קאַטאָוויץ, וועט ער שוין ערליידיגען די אַלע גרענעץ־פאָרמאַ־ליטעטען: ער איז דאָך אַ היגער, און פאָהרט אַלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג. דער פּעסימיסט אָבער קען זיך אַלץ נישט באַרוהיגען. דאַכט זיך, מיר האָבען זיך שוין געזעגענט מיט איהם, און מיר געהען שוין צו דער באַהן — אין מיטען וועג באַווייזט זיך אָבער פון עפּעס אַ זייטען־געסעל מיין פּעסימיסט: ער איז געלאָפען אַרום און אַרום צו פאַרשטעלען מיר דעם וועג און נאָך אַמאָל צו בעטען זיך ביי מיר: פאָהרט ניט!

אָנגעקומען אויפ׳ן וואָקזאַל. מען דאַרף אָפּגעבען די פּעסער, מען וועט זיי אומקעהרען אין וואַגאָן גופא, ווען דער צוג וועט שוין

זיין אין וועג. מיר געהען אריין אין קופּע און זעצען זיך אוועק. מיר ווארטען. און וואָס לענגער מיר ווארטען, אַלץ מעהר פארענדערט זיך מיין אָפּטימיסם. ביסלאכווייז ווערט ער גרין און געל, און ווערט אָן זיין גוטען מוט, און הויבט אָן צו ווערען אזוי אונרוהיג, און אזוי שרעקעדיג, און אזוי ווארפען זיך אין אַלע זייטען, אַז איך האָב שוין חרטה, וואָס מיר האָבען גענומען דעם בחור מיט זיך: אנשטאָט אונז צו העלפען, קען ער אונז נאָר באַגראָבען.

ענדליך ריהרט זיך דער צוג, און דער זשאנדארם גיט אונז אוועק אונזערע „פּול־פּאסקעס" און מיר פאָהרען בשלום אריבער די גרענעץ פון די דריי קיסרים" (די גרענעץ פון רוסלאנד, דייטש־לאנד און עסטרייך) און מיר זיינען אויף יענער זייט. די מורא איז געווען אָן אומזיסטע — ווענינגסטענס פאר מיר. די סאָסנאָ־וויצער בחורים זיינען געווען ווענינגער מזל'דיג. אין אַ פּאָר טעג ארום האָט מען זיי ביידע ארעסטירט ביי זיי אין דער היים.

מיר זיינען ווידער אין אויסלאנד. אויף אַ פּאָר שעה שטעלען מיר זיך אָפּ אין קאטאָוויץ, כאַפּען זיך אריין אין אַ גרויסען דייטשען קאפע־הויז, כאַפּען אַ טרונק פון גוטע דייטשע ביער, געזעגענען זיך מיט אונזער באגלייטער און פאָהרען ווייטער אין עסטרייך. מיר נעכטיגען אין קראקאָוו, און דעם צווייטען טאָג מיטאָגצייט זיינען מיר שוין אין לעמבערג.

די קראקאָווער חברים פון דער גאליציאנער אידישער סאָציאל־דעמאָקראטישער פארטיי (דער גאליציאנער „בונד"), האָבען צוגע־גרייט פאר אונזער צוזאמענפאָהר אַ שעהנע, באקוועמע דירה; ס'איז אַ זאַל פון אַ פּוילישען געזאנג־פאראיין, אין סאַמע מיטען שטאָדט, אַנטקעגען דעם גרויסען טעאטער. ס'איז דאָס ערשטע מאָל, וואָס מיר האָבען אַ צוזאמענפאָהר אין אזא שעהנעם זאַל, און ס'איז דאָס ערשטע מאָל, וואָס מיר האָבען אזא גרויסען, אימ־פּאָזאנטען, אמת־„איירָאָפּעאישען" צוזאמענפאָהר.

ס'איז געווען אַ צייט ווען דער „בונד" האָט זיך געפונען אויף דער שפּיץ פון זיין קראפט און בליהונג. מיר האָבען גע־צעהלט ארום 30 טויזענט אָרגאניזירטע מיטגלידער; אויפ'ן צו־זאמענפאָהר זיינען געווען אנוועזענד ארום 70 דעלעגאטען. עס זיינען געקומען געסט פון די ברידער־פארטייען: צוויי דעלעגאטען פון דער רוסלענדער פארטיי, אַ דעלעגאט פון דער לעטישער סאָ־

ציאל־דעמאָקראַטישער אָרגאַניזאַציע, אַ דעלעגאַט פון די אַר־מענישע חברים, אַ דעלעגאַציע פון די גאַליציאַנער. צום ערשטען — און צום לעצטען מאָל — האָבען מיר געהאַט אויך סטענאָגראַ־פען. געבראַכט מיט זיך פון רוסלאַנד אמת'ע פּראָפעסיאָנעלע סטענאָגראַפען, און טאַקע פון פּעטערבורג גופא און דוקא פון דעם רוסישען פּאַרלאַמענט — פון דער דומא.

ווי אַלע מאָל אויף אונזערע צוזאַמענפאָהרען זיינען די דע־באַטען געווען — ביי דער גאַנצער ליידענשאַפט — זאַכליך און ערנסט. די הויפּט־שלאַכט האָט זיך געפיהרט אַרום דער פראַגע פון פאַראייניגונג מיט דער רוסלענדער פּאַרטיי. דעם 1טען טאָג איז שוין געווען קלאָר אַז די „יאָ־זאָגער" האָבען אַ מעהרהייט און דער צוזאַמענפאָהר האָט טאַקע באַשלאָסען צוריק אַריינצו־טרעטען אין דער פּאַרטיי. די „ניין־זאָגער" האָבען זיך אונטער־געגעבען. נאָר דער יונגער, היציגער סלאַוועק גראָסער האָט זיך געזעגנט: „נאָך דעם דאָזיגען באַשלוס — קען איך זיך ווייטער ניט באַטייליגען אין דער אַרבייט". מיר האָבען זיך באַמיהט צו איבערצייגען איהם (דאַכט זיך, אַז ס'איז געווען מיט אונז אַבראַמאָוויטש) אויף אַ שפּאַציר אין קילינסקי'ס פּאַרק — אַ שעה־נער, גרויסער גאָרטען אונטער דער שטאָדט, — און געשמועסט דעם גאַנצען אָבענד. ער האָט זיך אָבער פאַר'עקשנ'ט. „איך וויל ניט צושטערען די אָרגאַניזאַציע — האָט ער געזאָגט — איך טראַכט ניט וועגען קיין שום שפּאַלטונגען, אָבער ס'איז פאַר מיר פערזענליך פשוט אוממעגליך צו אַרבייטען". ביי דעם איז עס דערוויייל געבליבען. אָבער דאָס איז געווען בלויז אַ צייטווייליגע שטימונג. סלאַוועק איז געווען אַ צו־געטרייער בונדאָוועץ אום צו קענען בלייבען אַ לענגערע צייט אָן אַ זייט, און ער איז צוריק אַריין אין דער אַרבייט.

די צווייטע וויכטיגע פראַגע איז געווען — די פּאָליטישע. מען האָט זיך גערעכט, אַז עס וועט אין דער נאָהענטער צוקונפט צוזאַמענגערופען ווערען די צווייטע דומא. איז געווען די פראַגע: צי מען דאַרף זי אויך באָיקאָטירען, ווי מען האָט דאָס געמאַכט מיט דער ערשטער, אָדער מען זאָל זיך באַטייליגען אין די וואַה־לען. מיר דאַכט זיך, אַז וועגען דער פראַגע האָבען מיר ניט גע־האַט קיין גרויסע חלוקי־דעות. די באָיקאָט־טאַקטיק האָט געהאַט

זעהר ווייניג אָנהענגער. מען האָט באָיקאָטירט די ערשטע דומא, ווייל מען האָט גערעכענט, אַז דער גרויסער שטראָם פון דער רע־וואָלוציע וועט שוין באַלד זיך אויפהויבען אויף דאָס נײַ און געהן מיט זיין אייגענעם, דירעקטען וועג, פאַרביי דער דומא. עס האָט זיך אָבער ארויסגעוויזען, אַז די לאַגע איז אָפּגעשאַצט גע־וואָרען פאַלש. דער באָיקאָט גופא האָט זיך ניט איינגעגעבען. דער אינטערעס צו די וואַהלען איז געווען צו גרויס ביים עולם. אמת, אַ טייל פון דער אַרבייטער־באַפעלקערונג האָט זיך אָפּגעה־האַלטען פון די וואַהלען, אָבער נישט אַזוי האָבען מיר דאָס גע־מיינט. מיר האָבען גערעדט וועגען אַ ק ט י ו ו ע ן באָיקאָט, וועגען אראָפּרייסען וואַהלען, א. ד. גל. פון דעם האָט זיך אויס־געלאָזט אַ גאָרנישט מיט גאָרנישט. און ווען די דומע האָט זיך צונויפגעקומען, איז פאַר אַלעמען געוואָרען קלאָר, אַז צי מיר ווילען, צי מיר ווילען ניט — איז זי פאַקטיש דער צענטער פון דער אַל־געמיינער אויפמערקזאַמקייט, דער צענטער פון פּאָליטישען לעבען, דער שטראָם פון די געשעהענישען איז געגאַנגען ניט פאַרביי, נאָר ד ו ר ך די דומא. און אויב אַזוי, האָט אונזער שטעלונג גע־דאַרפט ווערען אַן אַנדערע. מען דאַרף געהן אַהין און אויסנוצען דעם נייעם צענטער פאַר די אינטערעסען פון דער רעוואָלוציע. דאָס איז געווען די שטימונג פון דער גרעסטער מעהרהייט פון אונז, און אַזוי איז אויך געווען דער באַשלוס פון צוזאַמענפאָהר.

מען האָט ארומגערעדט נאָך אַ פּאָר פראַגען, צווישען אַנדערע אָנגענומען אַ רעזאָלוציע וועגען אויטאָנאָמיע פאַר פּוילען. דאָס איז אייגענטליך ניט געווען קיין נייער באַשלוס. דער זעקסטער צוזאַמענפאָהר (פון 1905) האָט שוין אָנגענומען אַ רעזאָלוציע וועגען טעריטאָריעלע זעלבסט־פאַרוואַלטונג. די דאָזיגע רעזאָלוציע האָט אָבער גערעדט אין אַן אַלגעמיינער פאָרם וועגען פאַרשידענע ראַנד־געביטען בכלל, ניט אָנרופענדיג ספּעציעל פּוילען. איצט זיינען אָבער די חברים, וואָס האָבען געאַרבייט אין פּוילען, גע־קומען אויפ'ן צוזאַמענפאָהר מיט'ן פאַרלאַנג, מען זאָל אויסטייטשען יענע רעזאָלוציע בפירוש אין דעם זין, אַז עס ווערט געמיינט אויך די אויטאָנאָמיע פאַר פּוילען. די דאָזיגע פראַגע שטעהט אין פּוילען זעהר שאַרף און מען דאַרף האָבען אַ קלאָרע תשובה. דער צוזאַמענפאָהר האָט ערפילט דעם דאָזיגען פאַרלאַנג.

א היבש ביסעל צייט האָט פארנומען דער אָרגאַניזאַציאָנס־סטאַטוט. ביז יענער צייט האָט דער „בונד" נאָך ניט געהאַט קיין געשריבענע קאָנסטיטוציע; ס'איז געווען בלויז, אַזוי צו זאָגען, א תורה שבעל פה. האָט מען ענדליך געדאַרפט שאַפען אויך אַן אָרגאַניזאַציאָנעלע תורה שבכתב. דער ספּעציאַליסט אונזערער אין אַזעלכע פראַגען איז געווען יונה; איז ער געווען דער באַריכט־אָפּגעבער וועגען דעם פונקט פון טאָג־אָרדנונג. ס'איז געווען אפילו אַביסעל נודנע, דערפאַר זיינען זעהר צופרידען געווען די סטענאָגראַפען: „חבר יונה — האָבען זיי געלאַכט — איז דער בע־סטער רעדנער פון אַלע דעלעגאַטען". פאַרוואָס? „ווייל ער רעדט לאַנגזאַם". זיי פּלעגען זיך טאַקע קלאָגען, אַז אויף אונזער צו־זאַמענפאָהר איז זייער ארבייט געווען א סך שווערער, ווי אין דער רוסישער דומא: די אידען האָבען א טבע צו רעדען מורא'דיג גיך...

צום סוף האָט מען אויסגעקליבען א נייעם צ. ק.; ווי ס'איז געווען צו ערוואַרטען איז אָהן קיין שום אָפּאָזיציע דורכגעגאַנגען דער צעטעל, וואָס מען האָט אין פאָראויס צוגעגרייט. די ניין מיטגלידער פון צ. ק. זיינען געווען, אויב איך געדענק ריכטיג, פאָלגענדע: נח, יודין, רחמיאל, קאָסאָווסקי, ליבער, אַבראַמאָ־וויטש, עזרא און איך. די ערשטע זיבען זיינען געווען שוין פריהער אין צ. ק. דאַן האָט מען געמאַכט א באַנקעט מיט א סך וויצען און מיט א האַרציגער פרעהליכקייט, און דער עולם איז געפאָהרען אַהיים. איך האָב זיך נאָך אריינגעכאַפּט אויף א פּאָר טעג אין בערלין צוליב פּערזענליכע זאַכען און דאַן בין איך געקומען צו פאָהרען אין ווילנא.

אום צו פאָהרען צוריק איבער דעם גרענעץ, האָב איך שוין באַקומען א „גוטען" פּאַס. אויך דאָס מאָל האָב איך אין ווערזשבאָ־לאָווא ניט געהאַט קיין שום שוועריגקייטען. דער גרענעץ־באַ־אַמטער האָט א קוק געטאָן אויף מיר און געזאָגט: „איהר זייט אַזוי בלאַס, מסתמא זייט איהר געפאָהרען קיין אויסלאַנד קו־רירען זיך!" „יאָ, האָב איך אָפּגעענטפערט, — אָבער עס האָט מיר ווייניג געהאָלפען". דער באַאַמטער האָט מיט מיטלייד גע־שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, און מיט דעם האָט זיך געענדיגט די צע־רעמאָניע.

.73

אין דרום און אין צפון.

ווען מיר זיינען אוועקגעפאָהרען אין לעמבערג אויפ'ן צוזאַמענפאָהר, האָט זיך „נאַשע סלאָוואָ" אָפּגעשטעלט. נאָכ'ן אומקעהרען זיך האָבען מיר געהאַט בדעה ווידער ארויסצוגעבען דעם זשורנאַל. אָבער עס האָט זיך ניט געלאָזט. צוליב וואָס איז דאָס געווען אזוי, — קען איך זיך נישט דערמאָנען, אָבער עס איז סוף כל סוף באַשלאָסען געוואָרען אביסעל צו וואַרטען. דערווייל'ע בין איך געפאָהרען אין עטליכע שטעדט מיט אַ רעפעראַט וועגען דער פּאָליטישער לאַגע און אונזערע נאָהענטסטע אויפגאַבען.

די ערשטע שטאָדט, וואו איך בין געקומען צו פאָהרען מיט דער דאָזיגער פאַרלעזונג, איז געווען מיין גוטער אַלטער באַקאַנטער קיעוו. צום לעצטען מאָל האָב איך פארלאָזען קיעוו מיט זיבען יאָהר פריהער. צו באַזוכען אַ שטאָדט, וואָס מען האָט אַמאָל ליב געהאַט און וואָס מען האָט ניט געזעהן אַ היבש ביסעל יאָהרען, איז אַ פאַרגעניגען און אַ וועהטאַג. מיט זיבען יאָהר צוריק האָב איך דאָרטען פאַרלאָזט די ליבע, היימישע משפחה פון מיין פּעטער. איצט האָב איך געטראָפען די משפחה אַ צושאָטענע. די מוהמע איז געשטאָרבען. דער פעטער איז געוואָרען אַלט און גרוי. דער זוהן, וואָס איז געווען אַ גימנאַזיסט, ווען איך האָב איהם געזעהן דאָס לעצטע מאָל, איז געוואָרען אַ סאָלידער הערר מיט אַ היבשען פּליך. די עלטערע טאָכטער איז אוועק אין שפּיטאָל אַלס בארעמהערציגע שוועסטער. יעדער האָט געוואוינט באַזונדער; ס'איז געווען טרויעריג. אַ באַזונדער שווערען איינדרוק האָב איך געהאַט פון דער באַגעגעניש מיט זייער איינגסטער טאָכטער, אַ שוועסטער־קינד, אַ יונגע מיידעל, מיט וועלכער מיר זיינען אַמאָל געווען גאָר גוטע פריינד. דעמאָלט, ווען איך האָב נאָך געוואוינט

זיין קיעוו איז זי געווען נאָך אַ קינד פון אַ יאָהר 14 ; איצט איז זי געוואָרען אַ דערוואַקסענע מיידעל. איך בין געגאַנגען מיט'ן פעטער איבער'ן קרעשטשאַטיק, — די הויפּט־גאַס פון שטאָדט, — און געטראָפען דאָס מיידעל. זי האָט ניט געוואוסט, אַז איך בין דאָ. שטעלען מיר זיך אָפּ און איך גיב איהר אָפּ אַ שלום־עליכם. קוקט זי אויף מיר און ווייסט נישט וואָס צו זאָגען. „דו דערקענסט מיך נישט?‟ „ניין‟. „קוק זיך גוט אריין אין מיין פּנים. ניט שוין זשע דערמאָנט דאָס דיר קיין זאַך ניט?‟ „ניין, איך האָב אייך קיינמאָל נישט געזעהן‟. און ערשט ווען איך האָב איהר אָנגערופען מיט'ן נאָמען, האָט זי זיך האַרציג באַגריסט מיט מיר ; מיר האָבען באַנייט די אַלטע פריינדשאַפט. ס'איז אָבער געווען טרויעריג צו וויסען, אַז איך האָב זיך אַזוי שטאַרק געביטען. אמת, איך האָב דעמאָלט געהאַט אַ באָרד — אפילו אַ קליינע און נעבעכדיגע, אָבער פאָרט אַ באָרד ; און דאָס בייט זעהר שטאַרק דעם אויסזעהן.

איך האָב פאַרבראַכט אין קיעוו עטליכע טעג. עס זיינען געווען שעהנע זוניגע הערבסט־טעג. איך האָב געשפּרייזט איבער דער שטאָדט און געזוכט די אַלע ליבע ערטער. איך האָב געהאַט מיין רעפעראַט אין פּאָליטעכניקום, אין דער גרעסטער אוידיטאָריום, און דער זאַל איז געווען געפּאַקט. איך האָב באַזוכט אַ פּאָר זיצונגען פון אונזער קאָמיטעט, און געפאָהרען ווייטער אין זשיטאָמיר.

מען האָט מיר געזאָגט, אַז עס געהען פון קיעוו אין זשיטאָמיר אויטאָמאָביל־אָמניבוסען, און איך האָב באַשלאָסען צו פאָהרען מיט אַן אָמניבוס. די סטאַנציע פון אויטאָמאָביל איז געווען ערגעץ וואו אויף אַ ווייטען פּלאַץ צום סוף פון ביקאָווסקי בולוואר. בין איך געגאַנגען אהין, באַקוקט די מאַשין און באַשטעלט זיך אַ בילעט, דער אָמניבוס האָט אָבער געהאַט אַ מאָדנע טבע: גראַד דעמאָלט ווען מען דאַרף פאָהרען, ווערט ער קאַליע און קען ניט געהן. האָב איך געוואַרט אַ טאָג, און אַ צווייטען — אַלץ קאַליע. מוז מען פאָהרען מיט אַ געוועהנליכען צוג.

איבריגענס איז דער דאָזיגער צוג אויך נישט אינגאַנצען קיין געוועהנליכער. ביז בערדיטשעוו פאָהרט מען נאָך לייטיש. אין בערדיטשעוו דאַרף מען אָבער בייטען דעם צוג און נעהמען די

זשיטאָמירער צווייג־באַהן. איז דאָס איינמאָל אַ באַהן. אַזוי זיינען מסתמא געגאַנגען די צוגען אין דער ערשטער העלפט פון 19־טען יאָהרהונדערט. עס קלאַפּט און עס שאָקעלט און עס טרייסעלט און עס קריכט אַזוי פּאַמעלאַך, אַז ווען מען דאַרף זיך צואיילען, איז שוין גלייכער צו געהן צופוס.

איך בין געפאָהרען צו איינעם אַ חבר אונזערען, אַן אָנגעשטעלטען פון אַ באַנק. איך האָב איהם געקענט פון די אַמאָליגע יאָהרען אין מינסק. דער רעפּעראַט, — אַן אונלעגאַלער, — האָט געדאַרפט פאָרקומען אין דער אייגענער דירה. אין אָוועגד האָט זיך צוזאַמענגעקליבען דער עולם — מסתמא אַ מאַן 60 אָדער 70. דער זאַל איז ניט געווען גרויס גענוג, האָט דער עולם פאַרנומען אויך אַ דערבייאיגען צימער און איך אַליין האָב זיך אוועקגעשטעלט אויף אַ שטוהל אין דער טיר צווישען די ביידע צימערען און אָנגעהויבען צו ריידען. קוים אָבער האָב איך אָפּגערעדט אַ פּאָר מינוטען קומט אַריין דער בעל־הבית און ערקלערט: מען דאַרף זיך פאַנאַנדערגעהן, מיר האָבען באַקומען אַ ידיעה, אַז עס קומט די פּאָליציי, זי איז שוין אויפ'ן וועג אַהער.

בין איך אַנטשוויגען געוואָרען. קיין פּאַניק האָט זיך ניט געמאַכט. אין יענע צייטען זיינען די מענשען געווען צוגעוואוינט צו אַזעלכע סורפּרייזען. קודם כל האָט מען מיר געהייסען זיך אָפּטראָגען פון דאָרטען; אַן אונלעגאַלער מענש, אַן אורח, מוז פריהער פאַר אַלעמען מאַכען פיס. בין איך אַרויס אויף דער גאַס און אַוועק אין שטאָדט אַריין. אַ חבר באַגלייט מיך. מיר געהען איבער די גאַסען, ס'איז שוין געוואָרען שפּעט, אַ זייגער עלף אין אָוועגד. קיין צוג אויף אַוועקצופאָהרען איז ניטאָ. וואָס הערט זיך מכח אַן אָרט אויף איבערצונעכטיגען? מיין חבר פאַרטראַכט זיך: ס'איז טאַקע אַ שווערער עסק. די נאָהענטע חברים זיינען נאָך אַלע אויפ'ן רעפּעראַט, און ווער ווייס צו זיי האָבען באַוויזען זיך פאַנאַנדערצוגעהן איידער די פּאָליציי איז געקומען. און בכלל איז דאָס ניט כשר גענוג. מילא, מיר וועלען אַריין צו אַ ווייטערען מענשען. לאָמיר געהן צום דאָקטאָר דעם־און־דעם. „אַזוי אָהן קונצען אַריינפאַלען אין מיטען נאַכט צו אַ פרעמדען מענשען?״ „עס מאַכט ניט אויס, ער וועט אַריינלאָזען״. און ער האָט אונז טאַקע אַריינגעלאָזען און דוקא אויפגענומען זעהר פריינדליך, און

איך האָב געהאַט אַ גוטע און רוהיגע נאַכט. דעם צווייטען טאָג האָב איך זיך ווידער אַריינגעזעצט אין דעם שאָקעלדיגען און קלאַפּעדיגען וואַגאָן, און פאַרלאָזען זשיטאָמיר. די פּאָליציי איז טאַקע דעמאָלט געקומען, און דער באַלעבאָס האָט געהאַט אַביסעל צרות, אָבער אין אַלגעמיין איז אַלץ אַריבער בשלום.

פון זשיטאָמיר בין איך געפאָהרען אין אָדעס. ס'איז געוועזען די צייט, ווען עס האָבען זיך שוין אָנגעהויבען צו פּרוכפּערען די שוואַרצע באַנדעס פונ'ם „פּאַרבאַנד פון רוסישען פאָלק". עס האָבען זיך שוין געעפענט די באַריהמטע שוואַרץ־מאה'דיגע טהעייזער — די נעסטען פון כוליגאַניש־פּאַטריאָטישע באַנדיטען — און פון די דאָזיגע טהע־הייזער פלעגען די כשר'ע חברה־לייט, באַוואפענט מיט די „עכט רוסישע" גומענע שטעקענס, מאַכען אָנפאַלען אויף אידען און אינטעליגענטען. די שטאָדט איז געווען טעראָריזירט. אָבער אין מיטען פון דעם שוואַרץ־מאה'דיגען הוליען איז דאָ נאָך פאַרבליבען אַ רויטער אינזעל, און דאָס איז געווען דער אוניווערזיטעט. עס האָט זיך נאָך אַלץ געהאַלטען ביים לעבען די סטודענטישע אויטאָנאָמיע. דער אוניווערזיטעט איז געווען אַ שטאָדט פאַר זיך, און די סטודענטען זיינען דאָרט געווען די גאַנצע באַלעבאַטים. אין די פיער ווענט פון דער אוניווערזיטעטס־געביידע האָבען זיי געהאַט אַ מין איבערהייליגקייט. מען פלעגט מאַכען פראַנק און פריי פאַרזאַמלונגען, די פאַרשיידענע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי פּראַקציעס האָבען דאָרטען גאַנץ אָפען געפיהרט זייער אַרבייט, געהאַט זייערע באַזונדערע צימערען, אויסגעהאַנגען זייערע אָפיציעלע מודעות, און קיינער פלעגט זיי נישט שטערען. עס זיינען אפילו געווען די לעצטע חדשים פון דער דאָזיגער פרייהייט, און באַלד נאָך מיין אָפּפאָהרען פון אָדעס איז טאַקע געקומען דער סוף. אָבער דערווייל האָט מען זי אויסגענוצט. און אַזוי איז אויך מיין לעקציע פאָרגעקומען אין דער גרעסטער אוניווערזיטעט־אודיטאָריע, פראַנק און פריי, אָהן קיין שום מניעות. די איינציגע שטערונג, וואָס איז יאָ געווען, איז באַשטאַנען אין דער... פינסטערניש. די „נאַטשאַלסטוואָ" האָט פאַרמאַכט די עלעקטרי. האָט מען געבראַכט אַ פּאָר ליכטלאַך און אוועקגעשטעלט זיי אויף אַ טיש נעבען מיר. דאָס אויסזעהן איז געווען גאַנץ ראָמאַנטיש. די ליכטלאַך האָבען געקאָנט באַלייכטען נאָר

די נאָהענטסטע פּנים'ער פון די ערשטע רייהען, און דער גאַנצער גרויסער זאַל, וואָס האָט געהאַלטען אַן עולם פון אַ טויזענד מאַן, איז געווען דערטרונקען אין שוואַרצקייט. אַ צווייטע לעקציע האָב איך געהאַט אויף די פרויען־קורסען. דאָרטען איז שוין יאָ געווען ליכטיג, דערפאַר אָבער איז עס געווען אַזוי ענג, אַז מען האָט זיך קוים געקענט ריהרען. קענטיג אַז דער עולם האָט דעמאָלט געהאַט אַ גרויסען גייסטיגען הונגער, און מען פלעגט שטורמעווען די פאַרלעזונגען.

אַ דריטע פאַרלעזונג האָב איך געהאַט גאָר אין אַן אַנדער סביבה — פאַר די אַרבייטער. די אַרבייטער־גאַס האָט זיך געפונ־נען אויסער די גרעניצען פון דעם פרייהייטס-אינזעל. דאָרטען איז די פּאַרטיי אַרבייט געווען שטרענג אונלעגאַל און שטאַרק פאַרפאָלגט. וועגען אַ גרעסערער מאַסענפאַרזאַמלונג איז ניט גע־ווען קיין רייד. האָט מען צונויפגעקליבען בלויז עטליכע צעהנדליג נאָהענטע חברים. געווען איז דאָס אין אידישען קוואַרטאַל, אויף „מאָלדאַוואַנקאַ". די פאַרזאַמלונג איז פאָרגעקומען אין אָוועגד, אין אַ פּוסטער דירה. די וואָהנונג איז געווען אינגאַנצען לעדיג, אָהן איינוואָהנער, אָהן מעבעל, און מען האָט עפּעס געמאַכט אַ קאָמבינאַציע מיט'ן „דוואָרניק", ער זאָל אונז דאָרטען לאָזען צו־נויפקומען זיך. מען האָט זיך אָבער געדאַרפט זעהר שטאַרק היי־טען, און כדי נישט אַרויסצורופען קיין חשד פון זייטיגע מענשען האָט מען ניט געטאָרט אָנצינדען קיין ליכט. האָט מען זיך אַוועק־געשטעלט אין אַ פּוסטען, פינסטערען צימער (ווער עס האָט ניט געוואָלט שטעהן האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דער פּאָדלאָגע) און אַזוי איז מען אָפּגעשטאַנען — ניט זעהענדיג איינער דעם צוויי־טען — די אָנדערהאַלבען שעה, וואָס עס האָט געדויערט די פאַר־לעזונג.

נאָך אָדעס האָב איך אָבער פּלוצלינג אַ שפּרונג געטאָן גאָר אין אַן אַנדער וועלט: פון דעם ווייטען דרום אין דעם ווייטען צפון — אין פינלאַנד. די מעשה איז געווען אַזאַ. איך האָב זיך אומגעקערט קיין ווילנא, און דאָרטען האָט מען מיר געזאָגט, אַז אין אַ פּאָר טעג אַרום הויבט זיך אָן אַ צוזאַמענפאָהר פון דער רוסישער „פאָלקס-פּאַרטיי" („טרודאָוויקעס"). די רוסלענדישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי שיקט אַהין איהרע אַ דעלעגאַציע

(אלס געסט), און אזוי ווי מיר, דער „בונד", זיינען שוין א טהייל פון די רוסלענדער פארטיי, דארף אין דער דעלעגאציע זיין אויך א פארשטעהער פון דעם בונדישען צ. ק.; האט מען באשלאסען, אז איך זאל פאהרען.

דער צוזאמענפאהר איז פארגעקומען אין אימאטרא — דעם ארט, וואס איז באריהמט מיט זיין גרויסען וואסער־פאל. ווי דער שטייגער איז, בין איך געפאהרען אהין איבער פעטערבורג. דארטען האט זיך מיט א פאר וואכען פריהער באזעצט אלעקסאנדער: נאכדעם ווי דער „בונד" איז אריין אין דער רוסלענדער פארטיי איז אלעקסאנדער באשטימט געווארען אלס איינער פון אונזערע צוויי פארשטעהער אין דעם אלגעמיינעם צ. ק., האט ער געמוזט וואהנען אין פעטערבורג. דער צווייטער פארשטעהער אונזערער איז דעמאלט געווען אבראמאוויטש. איך האב זיך אריינגעכאפט צו אלעקסאנדער'ן, באקומען פון איהם דעם אדרעס און די אנ־ווייזונגען צו וועמען צו ווענדען זיך, און דעם זעלבען טאג ארויס־געפאהרען ווייטער, אין פינלאנד אריין.

די פינישע אייזענבאהן, מיט וועלכער איך בין געפאהרען פון פעטערבורג, האט מיך שטארק דערמאנט יענע קליינשטעטלדיגע באהן, וואס איך האב דא נישט לאנג באנוצט אויפ'ן וועג פון קיעוו אין זשיטאמיר. ווידער האט זיך אנגעהויבען דאס אייגענע גע־קלאפער און גערודער — דאכט זיך, אט־אט וועט זיך דער וואגאן צופאלען אין שטיקלאך. דער וואגאן איז קליין, שמאל; אין מיטען שטעהט אן אייזערנער אויוועו. אין דרויסען איז פינסטער און פוסט. איינע נאך דער צווייטער געהען פארביי קליינינקע סטאנציעס מיט מאדנע פינישע נעמען: טעריאקי, קאלאמיאקי, מוסטאמיאקי, קואקאלא.

קליינינקע, הילצערנע געביידעלאך, קוים באלויכטען פון א נאכט־לעמפעל, מיט א פאר שווייגענדיגע מענשען אויפ'ן פלאט־פארם. און צווישען איין סטאנציע און דער צווייטער — געדיכטע, שווארצע נאכט, פינסטערניש און פוסטקייט. און וואס ווייטער מען פאהרט — און עס ווערט אלץ שפעטער, און אלץ שטילער (און אז מען הערט פון צייט צו צייט א ווארט, איז עס א ווילד־פרעמד שפראך, ניט ענהליך צו קיין אנדערע, צו קיין באקאנטען לשון; מען קען ניט כאפען קיין איין ווארט), און די פינסטערניש ווערט

אַלץ ברייטער, און מען האָט דעם איינדרוק, אַז מען פאָהרט אריין ערגעץ אין אַ וויסטען, שווארצען מדבר, פארוואָגעלט, פארלאָזען, אַליין ביים עק וועלט.

איך בין געקומען קיין אימאַטראַ. איך האָב דאָרטען ניט גע־פונען קיין שטאָדט, נאָר בלויז אַן אייזענבאַהן־סטאַנציע, און אין דער אַרומיגער פּוסטקייט אַ פּאָר האָטעלען. אין איינעם פון די דאָזיגע האָטעלען בין איך פארפאָהרען. ס'איז געוואָרען טאָג, און איך האָב זיך אַרומגעזעהן אין דעם נייעם אָרט. טאַקע גאָר אַן אַנדער וועלט: וואָס פאַר אַ פארגלייך מיט'ן דרום'דיגען אָדעס, למשל, פון וועלכען איך בין נאָר וואָס געקומען. נישט נאָר די מענשען זיינען אַנדערע, און נישט נאָר די הייזער זיינען אַנדערע, און דאָס עסען איז נישט גאָר ניי און אַנדערש. שטיינערדיגע ערד, ווייסע מאָגערע בעריאָזקעלאַך און אַ בלאַסער, צאַרטער הימעל. נישטאָ קיין שפּור פון דער שרייענדיגער, דרום'דיגער אַלטקייט. האַלבע פארבען, מילדע קאָלירען, רוהיגקייט און שטילקייט, אַן אָפּ־רוה פאר'ן אויג און אַן אָפּרוה פאר'ן אויער. באַשיידענער, צאַרטער פון דער גרויסער צפון'דיגער שעהנקייט.

איך האָב גענומען אין מיין האָטעל אַ פּריהשטיק: ריין, ציכטיג און געשמאַק; באַזונדערס איז מיר געפעלען געוואָרען דאָס „שוועדישע" ברויט, וואָס מען גיט דאָרטען: אַ מין מצה, אָבער געמאַכט פון שווארצען מעהל. און דאַן בין איך אַוועק אין צווייטען האָטעל, וואו ס'איז פאָרגעקומען די קאָנפערענץ.

עס האָבען זיך צונויפגעקליבען עטליכע צעהנדליג דעלעגאַטען — די „טרודאָוויקישע" פראַקציע פון דער ערשטער, ניט לאַנג פאַר־נאַנדערגעטריבענער דומאַ. צום ערשטען מאָל האָב איך געזעהן אַ ריין „גוי'שע", רוסישע קאָנפערענץ. די גאַנצע פראַקציע האָט פארמאָגט נאָר איין און איינציגען אידען, דאָס איז געווען דער אדוואָקאַט בראַמסאָן, און ער איז טאַקע געווען דער איינציגער, וואָס האָט אַרויסגעוויזען אויף דער קאָנפערענץ אַ שטיקעל פּראַק־טישען שכל. דער רעשט איז געווען צום גרעסטען טייל דאָרף־אינטעליגענטען — זעהר פיינע, אידעאַליסטישע מענשען, אָבער מלמדים. מען האָט גערעדט און גערעדט, אַהין און אַהער, און — גאָרנישט. איך האָב די גאַנצע צייט געוואַרט, ווען וועט מען ענדליך אָננעהמען עפּעס אַ שטיקעל רעזאָלוציע. נאָר עס הויבט

זיך נישט אָן. דער פאָרזיצענדער, אַ שעהנער אַלטער מענש מיט אַ גרויסען גרויען באָרד פיהרט אונטער דעם סך-הכל פון די דע־באַטען — און דאָס איז אינגאַנצען. עס זיינען געווען אויך עט־ליכע געסט, פאָרשטעהער פון אַנדערע פאַרטייען — מענשען מיט אַ גרעסערער פאָליטישער ערציהונג. עס איז געווען פון די „ס. ר.׳ען” דער אַלטער מארק נאַטאַנסאָן, פון די „פאָלקס־סאָציאַ־ליסטען” דער באַקאַנטער פובליציסט אַנענסקי, פון די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטען זיינען געקומען דאָן און באָגדאַנאָוו. באָג־דאַנאָוו האָט טאַקע אַמבעסטען געפּאַסט פאַר דער קאָנפערענץ, וואָרים ער האָט זיך אויך געהאַלטען ווי אַן אמת׳ער מלמד. די אַנדערע געסט האָבען גענומען דאָס וואָרט, ווען עס האָט זיך גע־האַנדעלט וועגען די לויפענדע פאָליטישע פראַגען — וועגען די וואַהלען צו דער צווייטער דומאַ; האָבען זיי גערעדט וועגען טאַק־טיק, וועגען די באַשלוסען פון זייערע אייגענע פאַרטייען, וועגען דער מעגליכקייט אָדער אונמעגליכקייט צו געהן צוזאַמען, א. ד. גל. וואָס זשע טהוט אָבער באָגדאַנאָוו, נאָכדעם ווי מען האָט שוין פאַרענדיגט מיט די פאָליטישע פראַגען און די קאָנפערענץ איז אריבער צו אַ ריין אינערליכען ענין, צו דער פראַגע ווי אַזוי צו אָרגאַניזירען זיך אַליין — צי דאַרף מען שאַפען אַ פאַרטיי אָדער אַ פאַרבאַנד, און ווי אַזוי און אין וועלכע פאָרמען, — נעהמט ער דאָס וואָרט און לעגט אַוועק אַ דרשה און טענה׳ט, אַז זיי, די טרודאָוויקעס, זיינען פאָרשטעהער פון דער קליין־בורזשואַזיע, און אַז די קליין־בורזשואַזיע איז בטבע אינדיווידואַליסטיש און איז ניט פעהיג צו אָרגאַניזירען זיך, און דעריבער וועט פון זייערע באַ־מיהונגען קיין זאַך ניט אַרויסקומען. דאָס אַלץ איז אפשר געווען אין עצם ריכטיג, און עס וואָלט געווען אַ גאַנץ פּאַסיגע טעמאַ פאַר אַן אַרבייטער פאַרזאַמלונג, אָדער פּראָפּאַגאַנדע־קרייזעל, אָבער אויף דער קאָנפערענץ האָט דאָס געמאַכט אַן איינדרוק פון בטלנות.

נאָך דעם, ווי מען האָט געענדיגט מיט פּאָליטישע פראַגען און מען איז אריבערגעגאַנגען צו די אָרגאַניזאַציאָנעלע קליי־ניג־קייטען, האָבען די געסט אָנגעהויבען צו קלייבען זיך אין וועג אריין.

פאַר׳ן אוועקפאָהרען האָב איך זיך אריבערגעכאַפּט צו דעם וואַסער־פאַל. ס׳איז איינער פון די גרעסטע אין אייראָפּאַ און ער

איז באמת שעהן. די מענשען האָבען איהם נאָך ניט איבערגע-
פיהרט דורך אַלערליי „פארשעהנערונגען”, און ער איז פארבליבען,
אזוי ווי ער איז, אין זיין ווילדער, איינזאַמער פראַסטקייט. פאר־
שטעהט זיך, אביסעל מענשליכע שפורען זיינען יאָ דאָ: עס שטעהט
ביים ברעג א קליינינטשקער הילצערנער באלקאָן, און אויף יעדען
פרייען אָרט זיינען דאָ אויסגעקריצטע אָדער אָנגעשריבענע ווער־
טער און נעמען. אָהן דעם קען זיך נישט באגעהן קיין אינטערע־
סאנטער פּלאַץ אויף דער וועלט. צווישען די פיעלע נארישע, אָדער
סתם נישטיגע ווערטער האָב איך דאָרטען געפונען איין אויפשריפט,
וואָס איז מיר יאָ געפעלען געוואָרען: א קינד, א קליין מיידעל,
גיט איבער איהר איינדרוק פון דעם גרויסען ברויזען און דונערן:
„די מאַמעשע זינגט הויך אינ׳ם קול, און מען הערט גאָרנישט”...

צוריקוועגס האָב איך פארבראַכט א פּאָר טעג אין פּעטערבורג.
אריינגעגאַנגען צו מיין ברודער (דעם פּעטערבורגער מוזיקאַנט),
איך האָב איהם נישט געזעהן פינף יאָהר, און ווי דער שטייגער איז,
האָט ער אין ערשטען מאָמענט מיך נישט דערקאָנט. „איך זעה
עפּעס א באַקאַנטען פּנים — האָט ער מיר שפּעטער געזאָגט —
אָבער עס האָט זיך מיר געדאַכט, אז דאָס איז איינער פון די יונגע
מאַהלער, רעריק אָדער רוסטשיץ.”

דער צוג, מיט וועלכען איך בין געפאָהרען פון פּעטערבורג
אין ווילנא, האָט געהאַט א ספּעציעלע מיליטערישע וואך. ס׳איז
געווען אן אונרוהיגע צייט. מיט עטליכע טעג בעפאָר איז פאר־
געקומען אין פּעטערבורג א גרויסער באַמבען־אויפרייס. עס האָט
זיך פאנאנדערגעגאָסען איבער גאַנץ רוסלאַנד די גרויסע כוואַליע
פון עקספּראָפּריאציעס און אָנפאַלען. די רעוואָלוציע האָט אָנגע־
הויבען צו בייטען איהר גרויסען מאַסען-אוצר אויף א בלוטיגען
קליינגעלד. דער גרויסער פּויערים אויפשטאַנד, וואָס לענין האָט
צוגעזאָגט, אז ער וועט געוויס פאָרקומען אין הערבסט, באַלד נאָכ׳ן
שניט — איז נישט פאָרגעקומען. די מאַטראָסען־אויפשטענדע
זיינען דערשטיקט געוואָרען. עס האָבען שוין אָנגעהויבען צו אר־
בייטען די פעלד־געריכטען. צעהנדליגער, אויב נישט הונדערטער
תליות זיינען אויפגעשטעלט געוואָרען איבער׳ן גאַנצען לאַנד.
סטאָליפּין האָט זיך גענומען „איינצושטילען” רוסלאַנד.

.74

קאָוונא.

אין אָנהויב ווינטער 1906 איז באַשלאָסען געוואָרען צו באַנייען אונזער רוסישען וואָכענבלאַט. ס'איז אָבער ניט געווען דאָס פריהעריגע „נאַשע סלאָוואָ", ס'איז געווען אַן אַנדער זאַך, סאַי לויט'ן נאָמען, סאַי לויט דער פאָרם, סאַי לויט'ן אינהאַלט. אַן אַנדער נאָמען האָט מען געמוזט געבען, ווייל „נאַשע סלאָוואָ" איז געווען פאַרמאַכט פון דער רעגירונג. די פאָרם איז געוואָרען אַ ווייניגער אָנזעהענדיגע, צוליב עקאָנאָמיע: די פינאַנציעלע מיטלען אונזערע זיינען צו יענער צייט געוואָרען אַ ביסעל קנאַפּ; מען איז דעמאָלט געווען געצוואונגען צו שיקען ליבערן קיין אַמעריקא, ער זאָל צונויפקלייבען אַ ביסעל דאָלאַרס. און דער גאַנצער כאַראַקטער פון דער אויסגאַבע האָט זיך אויך געביטען: מען האָט געהאַלטען ערב די וואַהלען צו דער צווייטער דומא, און די פּאַרטיי האָט זיך גענויטיגט אין אַ רוסישער קאַמפּס-צייטונג מיט מעהר אַקטועלען, גרינגען און לעבעדיגען מאַטעריאַל. און נאָך אַן ענדערונג האָט מען געמוזט מאַכען: מען האָט געמוזט בייטען דעם זיץ-אָרט פון דער פּראַקציע. אָפיציעל פלעגט דאָס נייע בלאַט אַרויסגעהן, ווי פריהער, אין ווילנא; דאָרטען איז געווען די אַדמיניסטראַציע פון דער צייטונג און דאָרטען האָט מען זי געדרוקט; אָבער דער צוזאַמענשטעל פון דער רעדאַקציע איז געווען אַזאַ, אַז דאָס רוב מיטגלידער האָט נישט געקאָנט וואוינען אין ווילנא: די פּאָליציי האָט זיי געזוכט. האָט מען באַשלאָסען אַריבערטראָגען די הויפּט-קוואַרטיר פון דער רעדאַקציע אין אַן אַנדער שטאָדט.

אין חודש נאָוועמבער האָב איך זיך אַריבערגעקליבען קיין קאָוונא. די דירה, וואָס מען האָט פאַר אונז געדונגען, האָט זיך געפונען אויף אַ גאַס, וואָס איהר אָפיציעלער נאָמען איז געווען

„פּאזשעסקאיא", אין שטאָדט איז זי אָבער געווען באַקאַנט אונטער'ן נאָמען „קאַטש'ס זאַאולאָק". דער דאָזיגער נאָמען האָט זיך גענו־מען פון דעם, וואָס דאָס גרעסטע הויז אין דער דאָזיגער געסעל האָט געהערט צו איינער אַ פּרוי קאַטש. און אין דעם דאָזיגען הויז האָ־בען מיר טאַקע געוואוינט. ס'איז געווען אַ גרויסע, בעל־הבית'ישע דירה פון 6 אָדער 7 גרויסע, גאָר גרויסע צימערען. די דירה איז געשטאַנען אין גאַנצען אַ ליידיגע — פּוסט, פּינסטער און קאַלט. האָט אונז די בעל־הבית'טע פּאַרדונגען פון דער דאָזיגער פּוסטער דירה די צוויי ערשטע צימערען. אין ערשטען צימער האָט מען אוועקגעשטעלט צוויי בעטען, אַ גרויסען טיש און אַ פּאָר שטולען; אין דעם צווייטען צימער איז געשטאַנען אַ טיש, און דאָס איז געווען אַלעס. איבער'ן גרויסען טיש איז געהאַנגען אַן אַלטער לאָמפּ. דער לאָמפּ האָט שוין זיכער געזעהן בעסערע יאהרען; איצט איז ער אָבער געוואָרען אַלט און שוואַך: פּלעגט פון איהם שטענ־דיג רינען נאַפט —— אַ טראָפּען נאָך אַ טראָפּען און באַשפּריצען אונזער טיש. האָבען מיר געפונען ערגעץ אַ לעהמענעם טעפּעל און צוגעבונדען עם מיט שטריקלאַך אונטער'ן לאָמפּ; פּלעגט די נאַפט רינען אין טעפּעל אריין, און אַלץ איז געוואָרען אין אָרדנונג. די ערשטע צימערען האָט מען געהייצט. עס פּלעגט קומען אין דער פריה דער בעל־הבית'טעס אַ דינסטמיידעל, אַן אַלטע קאַטוילישע מויד פון די אַזוי גערופענע „דעוואָטקעס", וואָס פּלעגען יעדע פרייע מינוט פאַרברענגען אין אַ קלויסטער. אַ זעלטענע מיאוס־קייט. דערצו איז זי געווען האַלב טויב און ניט פאַרשטאַנען קיין רוסיש. פּלעגט זי הייצען דעם אויווען און ברענגען אונז דעם סאַמאָוואַר. די איבעריגע צימערען זיינען געבליבען פּוסט, פּינסטער און קאַלט.

אָט אין דער מערקווירדיגער וואוינונג איז געווען אונזער רעדאַקציע, און דאָרטען האָבען מיר געוואוינט זאַלבעצווייט — זאַסלאַווסקי און איך. דער דריטער מיטגליד פון דער רעדאַקציע — יודין (אייזענשטאַט), האָט זיך באַזעצט ערגעץ וואו אַנדערש אין שטאָדט.

ווי מען זעהט, איז די וואוינונג געווען ניט פון די גאָר היימ־ליכע, און אַ קבלת פּנים האָבען מיר באַקומען גאָר ניט קיין אָנ־גענעמען. די מעשה איז געווען אַזוי: דעם ערשטען טאָג, ווען

מיר האָבען זיך אהין אריינגעקליבען, זיינען מיר געזעסען ביז שפּעט ביינאַכט. אַרום איינס אַזייגער הערען מיר פּלוצלונג: מען קלאַפּט אין טיר. אין די אַמאָליגע רוסישע צייטען איז אַזאַ קלאַפּען געווען זעהר אַ שלעכטער סימן. זיצען מיר און קוקען איינער אויפ'ן צווייטען. „מען קלאַפּט", — זאָגט זאַסלאַווסקי. „מען קלאַפּט", — רוף איך זיך אָפּ. „ס'איז ביטער" — מאַכט ער. „ס'איז פּאַס־קודנע", — ענטפער איך. „מען דאַרף אָבער עפענען". — „אודאי דאַרף מען". געה איך אַרויס אין פּאָרצימער. „ווער איז דאָר־טען?" — „דער נאַכט־וועכטער". „וואָס ווילט איהר?" — „עפענט אַקאָרשט". עפען איך. אין דער טיר באַווייזט זיך אַ פיגור אין אַ שעפּסענעם פּוטער און... אַ פּאָליציאַנט. איך קוק אויף זיי, זיי קוקען אויף מיר, אוןביידע צדדים פּיהלען זיך עפּעס ניט היימיש. „וואָס ווילט איהר?" — פרעג איך די חברה־לייט. „און וואָס טוט איהר דאָ?" — פרעגען זיי ביי מיר. „איך וואוין דאָ", — זאָג איך. „איהר וואוינט דאָ? אַזוי? פון ווען אָן?" — „פון היינט אָן". „אַזוי גאָר?" — „יאָ". „נו, אויב אַזוי, איז אַלץ אין אָרדנונג". „וואָס זשע דען?" — „זייט מיר מוחל, — זאָגט דער וועכטער, — איך האָב געהאַט אַ טעות איך האָב געזעהן אַז ס'איז ליכטיג אין פענסטער, און איך האָב דאָך געוואוסט, אַז די דירה איז אַ ליידיגע, איז מיר געווען קשה. איך האָב זיך געטראַכט: טאָמער האָבען זיך אריינגעכאַפּט גנבים; האָב איך גערופען אַ פּאָליציאַנט. אַ גוטע נאַכט". — „אַ גוטע נאַכט". און מיר זיינען אַלע געגאַנגען שלאָפען.

עס האָט זיך אָנגעהויבען די אַרבייט. צו וואוינען צוזאַמען מיט זאַסלאַווסקי'ן און צו אַרבייטען מיט איהם, איז געווען אַן אמת'ע מחיה. אַ פרעהליכער, לעבעדיגער בחור איז ער געווען, גע־שאָטען מיט וויצען, געשטיפט אָהן אַ שיעור, און די פּיער ווענט פון אונזער מקום מקלט פלעגען כסדר הילכען פון געלעכטער. ס'איז געגאַנגען דער וואַהל־קאַמפּיין, און די צייטונג אונזערע האָט גע־נומען אַ פרישען, בייסענדיגען קאַמפּס־טאָן. אַלע מאָל, ווען מען פלעגט מוזען צוגרייטען אַ נומער, פלעגט זיך זאַסלאַווסקי אוועק־זעצען ביים טיש, פאַרקאַטשען די אַרבעל און פרעגען מיט אַ פרעה־ליכען שמייכעל: „נו, וועמען דאַרף מען היינט קלאַפּען?" און ער פלעגט טאַקע קלאַפּען גאָר געשמאַק. שונאים האָבען מיר גע־

האט פון אלע זייטען. און דאס קלאפען איז געגאנגען אזוי, אז פונקען פלעגען פליהען. היינט האט מען געדארפט געבען א פאטש די אידישע ליבעראלען, און מארגען די ציוניסטען, און איבער־מארגען די ס. ס. (וואס האבען גראד אין קאוונא ארויסגעשטעלט איינעם פון זייערע וויכטיגסטע קאנדידאטען). מיר האבען דעמאלט גראד באקומען פון אמעריקא א אידישע צייטונג מיט א פאטאָ־גראפיע פון איינעם א באוואוסטען ס. ס.׳ישען טוער, וואס איז דעמאלט גראד געפאהרען איבער׳ן ים — א יונגערמאן מיט א שפי־ציגען בערדעל און לאנגע צושויבערטע האר. אונטער דער פאטאָ־גראפיע איז געווען אן עכט אמעריקאנישע רעקלאמע־אויפשריפט: „א פנים פון יעזוס׳ען, א טעמפעראמענט פון א וואולקאן”. זא־סלאווסקי האט גענומען די דאזיגע צייטונג, אויסגעשניטען דעם פארטרעט מיט דעם אונטערשריפט און אויפגעקלעפט אויף דער וואנט אין אונזער צימער. און אלע מאל, ווען ער האט געדארפט עפעס שרייבען וועגען די ס. ס., פלעגט ער צוגעהן צו דער פאטאָ־גראפיע, א קוק טאן אויף איהר און באקומען פון דעם אן אינספי־ראציע פאר א פאר בייסענדיגע וויצען.

דעם נומער פלעגען מיר צוגרייטען אין משך פון דעם לעצטען טאג, אדער, ריכטיגער געזאגט, אין דער לעצטער נאכט, ווען ער האט געדארפט געהן צום דרוק. עס האט זיך דערביי אויסגעארבייט א באשטימטער צערעמאניאל. יודין פלעגט קומען צו אונז אין אווענט, אפעסען מיט אונז וועטשערע, און דאן פלעגען מיר זיך באוואפענען מיט די נויטיגע כלי־זין. דאס איז געווען: ערשטענס, א סאמאוואר; צווייטענס, א פאר סיפאנען סאדא־וואסער און א פעקעלע קליינינטשקע קיילעכדיגע צוקערלעך, וואס מיר פלעגען נוצען אנשטאט פאפיראסען. באוואפענט מיט די דאזיגע הילפס־מיטלען, פלעגען מיר זיך אוועקזעצען ביי די צוויי טישען, און די ארבייט איז אנגעגאנגען. יודין פלעגט שרייבען א גרויסען פאליטישען ארטיקעל — זעהר לאנג, א ביסעל שווערליך, אבער דער עולם האט דאס ליב געהאט. איך פלעג ארומריידען פארשידענע טאק־טישע פראגען, און זאסלאווסקי פלעגט מאכען זיינע גלענצענדע קאוואלעריע־אטאקען. דאן פלעגען מיר לייענען די אלע ארטיקלען, אויסבעסערען זיי, צופוצען, און ארום 2 אדער 3 אזייגער ביינאכט פלעגט די ארבייט זיין געענדיגט. יודין פלעגט זיך אוועקלעגען

אין דעם צווייטען צימער אויפ'ן גרויסען טיש און כאַפּען אַ דרעמעל. איך פלעג זיך אויך צולעגען — בלויז אויף אַ פּאָר שעה; וואָרים 5 אַזייגער פאַרטאָג איז געגאַנגען דער צוג אין ווילנא, און איך האָב געדאַרפט פאָהרען אין ווילנא אָוועקפיהרען צום דרוק דעם מאַטעריאַל פאַר'ן נומער. ס'איז געווען גאַנץ ווייט צו פאָהרען ביז'ן וואָקזאַל. אויך פלעג איך פאָראויס באַשטעלען אַן „איזוואָשטשיק"; צווישען 4 און 5 פלעגט ער קומען און אָנקלאַפּען אין פענסטער. אַ מידער, אַ ניט־אויסגעשלאָפענער פלעג איך מיך אויפהויבען פון דעם וואַרימען בעט און זיך אַריינזעצען אינ'ם שליטען. ס'איז געווען זעהר אַ האַרבער ווינטער. עס פלעגען זיין ביטערע פרעסט, און ניט איין מאָל האָב איך זיך אָפּגעפרוירען די פיס; איך האָב זעהר שטאַרק געליטען פון דער קעלט. אין דער פריה פלעג איך אָנקומען קיין ווילנא, פאַרבלייבען דאָרטען אַ פּאָר טעג ביז וואַנען דער נומער איז געווען פאַרטיג — מאַכען קאָרעקציאָנען, אַכטונג געבען אין דער דרוקעריי, און דאַן פלעג איך פאָהרען צוריק אין קאָוונא, און די אַרבייט איז געגאַנגען ווייטער.

אין אונזערע פרייע טעג פלעגען מיר זיך בעטייליגען אין דער וואהל־קאמפּאניע. אין קאָוונאָ איז געווען אַרויסגעשטעלט אונ־זער וויכטיגסטער קאַנדידאַט, אַבראַמאָוויטש, און די אַרבייט איז געגאַנגען פריש און לעבעדיג. מען פלעגט רעדען אין די בתי מדרשים, מען פלעגט מאַכען גרויסע פאַרזאַמלונגען אין דעם זאַל פון דער שטאָדט־דומא. די אויסערליכע באַדינגונגען אין קאָוונא זיינען געווען גאַנץ גוטע. די פּאָליציי פלעגט אונז ניט טשעפּען, און אַז עס פלעגט אפילו קומען אַ פּאָליצאַנט אויף אַ פאַרזאַמלונג פלעגען מיר איהם געבען אַ פּאָר רובעל, אָדער אַריינגעהמען איהם אין אַ דערבייאיגען צימערעל און איהם מכבד זיין מיט אַ פלע־שעלע שנאַפּס — פלעגט ער ניט שטערען.

איך געדענק דעם ערשטען גרויסען מיטינג. אַבראַמאָוויטש האָט געהאַלטען אַ גרויסע, זאַכליכע רעדע. נאָכדעם ווי ער האָט אַרומגערעדט די לויפענדע פּאָליטישע פראַגען און ערקלערט דעם עולם, פאַר וואָס מען דאַרף שטימען פאַר די קאַנדידאַטען פון „בונד", טרעט אַרויס אַ יונגער ס. ס.'אָ'וועץ — אַ בחור'ל פון אַ יאהר זיבעצען־אַכטצעהן, טאַקע זעהר אַ שעהנער רעדנער (איך

מיין לויט דער פאָרם נאָך) און הויבט אָן צו האַקען אַ טשייניק. הויבט ער אָן צו דערצעהלען מעשיות וועגען דעם, למשל, אז דער צענטראַלער קאָמיטעט פון „בונד" האָט געשיקט אַ מעמאָראַנדום וועגען עמיגראַציע צו דעם קאָנגרעס פון אינטערנאַציאָנאַל און אַנדערע אַזעלכע זאַכען. דער עולם, דאָס רוב געוועהנליכע, גרויע מענשען, אידען פון אַ גאַנץ יאָהר, זיצען און קוקען און הויבען ניט אָן צו פאַרשטעהן, וואס ער וויל פון זיי האָבען, וואס פאַר אַ שייכות עס האָבען די אַלע געשיכטעס צו דער רוסישער דומא און צו די וואַהלען. עס איז געווען זעהר כאַראַקטעריסטיש פאַר די אמת ס. ס.'שע בטלנות. פאַרשטעהט זיך, אז דער יונגער מאַן האָט באַקומען אַ געהעריגען גאָב. אין די שפּעטערדיגע יאָהרען איז ער געוואָרען אַ סך ערנסטער און, ווי דער שטייגער איז, האָט ער זיך געזעגענט מיט זיין מלמדישער פּאַרטיי. איבּריגענס זי עקזיסטירט שוין בכלל ניט.

אַז מען רעדט שוין וועגען די ס. ס., דאַרף איך דערצעהלען נאָך אַ געשיכטע מיט זייער קאַנונער קאַנדידאַט. דאָס איז געווען די זעלבע קאָמישע פיגור, וועגען וועלכער ס'איז מיר שוין איינמאָל אויסגעקומען צו רעדען — נ. סירקין, דער איצטיגער פּועל ציוניסט. דעמאָלט איז ער גראָד געווען אַן ס. ס. (מיט אַ פּאָר יאָהר שפּעטער איז ער פון די ס. ס. אַוועק, באַגיסענדיג זיי צום געזעגענען זיך מיט אַ פּאָר עמער שמוץ.) ס'איז געווען דעמאָלט אין קאַוונא — ווי אויך אין אַנדערע שטעדט — אַ „אידישער וואַהל־קאָמיטעט", אַ כלל־ישראל קאָמיטעט פון די אָרטיגע פּני, וואס האָבען געפיהרט אַ קאַמפּאַניע פאַר די בעלי־בתישע קאַנדידאַטען. האָט דער קאָמיטעט צונויפגערופען אַ מיטינג פון די פאַרשטעהער פון דער „גאַנצער" אידישער באַפעלקערונג ארומצורעדען די פראַגע וועגען די קאַנדידאַטען, און אויפ'ן מיטינג האָט ער איינגעלאַדען די סאָציאַליסטישע קאַנדידאַטען, זיי זאָלען פאַרשטעלען זייער פּלאַטפאָרם. ווי אַזוי מען פאַבריצירט אַזאַ פאַרטרעטערשאַפט פון „כלל ישראל" איז אַ באַקאַנטע זאַך. מען קלייבט פאַרשטעהער אין די בתי מדרשים. זיינען געקומען די כל'ערליי גבאים און שמשים — עטליכע צעהנדליגע גרויע, געוועהנליכע אידעלאַך, און אַ פּאָר קאָכלעפעלס פון די אינטעליגענטע טוערס. מען האָט אויך אריינגעלאָזט אַ פּאָר פאַרשטעהער

פון די פּארטייען, און אזוי ארום בין איך געגאנגען אהין א קוק צו טאָן אויף די אינטערעסאנטע פאָרשטעלונג.

עס זיינען געקומען אויך די סאָציאליסטישע קאנדידאטען. אבראמאָוויטש האט גענומען א וואָרט, געהאלטען א קורצע רעדע און ערקלערט זיין שטאנדפונקט. זעלבסטפארשטענדליך, האט ער גערעדט אויף אידיש — וועמען וועט עס איינפאלען צו רע־דען פאר אזא עולם אויף אן אנדער שפראך? דאן באקומט דאס וואָרט סירקין. ער שטעלט זיך אוועק — אין א לאנגען שוואר־צען „דאָקטאָר׳שען ראָק", שפּרייט אוים זיין גרויסע, ברייטע באָרד און לעגט אוועק א דרשה — אויף דייטש. איך זיץ און הער זיך צו און פרעג זיך אליין, צי איך חלום, צי ניט. אפשר איז עס א טעות? ניין, ער רעדט און קנאקט א ריינעם, אמת־ליטערארישען דייטש, גלייך ווי ער וואָלט גערעדט ניט פאר די קאָוונער בעלי בתים, נאָר אויף א פארזאמלונג פון בערלינער יהודים. פון צייט צו צייט האקט ער אריין א העברעאישען פסוק און דרשנ׳ט אויף „האָך־דייטש". קען ער ניט קיין אידיש? אודאי קען ער. נאָר וואס? קענטיג, אז ער האָט געוואָלט אימ־פּאָנירען דעם עולם: א דאָקטאָר, קען דייטש און קען העברע־איש — ווי זשע ערוועהלט מען ניט אזא חכם? דער עולם איז פונדעסטוועגען געווען קליגער פאר׳ן רעדנער, און די דייטשע רעדע האָט ניט געמאכט דעם געוואלדיגען איינדרוק, אויף וועל־כען דער געלערנטער דאָקטאָר האָט גערעכענט.

ס׳איז מיר דעמאָלט אויסגעקומען צו באטייליגען זיך אין עטליכע וואהל־מיטינגען אויסער קאָוונא. איך האָב גערעדט אין ווילנא. איך בין געפאָהרען אין פאָניעוועזש; דאָרטען איז דער מיטינג פאָרגעקומען אין דער גרויסער שול; ס׳איז געווען אזוי פול געפּאקט מיט מענשען, און די לופט איז געווען אזוי געדיכט, אז די לאָמפּען האָבען געצאנקט און שיער ניט אויס־געגאנגען. די געגנער האָבען דערשמעקט ווער איך בין (הגם איך האָב געמוזט דאָרטען, ווי אומעטום, רעדען אונטער א פּרעמדען נאָמען) און האָבען מיר געוואלט אונטערשטעלען א פיסעל. ווי נאָר איך האָב אָנגעהויבען צו רעדען — און גערעדט האָב איך אין רוסיש, ווייל אידיש האָב איך נאָך ניט געקענט — האָבען זיי אָנגעהויבען צו שרייען: „אידיש! אידיש!" מען האָט זיי

אָבער איינגעשטילט. דאָס קאָמישע דערביי איז געווען, וואָס זייער אייגענער קאַנדידאַט, דער אַדוואָקאַט פרידמאַן, האָט אויך גערעדט רוסיש.

אַ מאָדנע פּאַסירונג האָב איך געהאַט אין גראָדנא. דאָרטען איז געווען אַרויסגעשטעלט די קאַנדידאַטור פון אונזער חבר גאַזשאַנסקי, און איך בין געפאָהרען אַהין רעדען אויף אַ וואַהל־פאַרזאַמלונג. ביים סאַמע רעדנער טיש איז געזעסען אַ פּאָליציי־פּריסטאַוו און האָט געשלונגען יעדעס וואָרט. אין דער פּאָלעמיק מיט די אַנדערע פּאַרטייען האָב איך גענומען אַ הומאָריסטישען טאָן, און דער עולם האָט שטאַרק געלאַכט. דער פּריסטאַוו האָט זיך געקייקעלט פון געלעכטער. נאָכדעם ווי איך האָב געענדיגט מיין רעדע, זאָגען מיר אונזערע חברה לייט: „עס וועט זיין געזינטער, ווען איהר וועט אַרויסגעהן דורך אַ הינטער טיר: לאַכען לאַכט דער פּריסטאַוו, אבער ביים אַרויסגעהן קען ער אייך פונדעסטוועגען אַרעסטירען". וויל איך טאַקע אַרויס־געהן דורך דער הינטער טיר. אָבער עס לאָזט זיך אויס, אַז זי איז פאַרמאַכט און קיין שליסעל איז ניטאָ. אונזערע בחורים מאַכען אָבער ניט קיין סך צערעמאָניעס. אַ דריק, אַ קלאַפּ, אַ ציה — די טיר ווערט צובראָכען — עס מאַכט זיך אַ שטי־קעל טומעל, אָבער מיר זיינען שוין אַרויס און אַוועק.

אויפ'ן צווייטען טאָג דערצעהלט מען מיר, וואָס דער פּריס־טאַוו האָט געזאָגט צו די איינאָרדערנער פון מיטינג. „אַ שעה־נער רעדנער איז דאָס געווען דער בונדיסט! אָבער צוליב וואָס האָט מען געדאַרפט ברעכען די טיר? איהר מיינט אודאי, אַז איך וואָלט איהם אַרעסטירען? חלילה! איך וויים, ווער עס איז. זיין נאָמען איז מעדעם. איך האָב נאָך געקענט זיין פאָטער אין מינסק. איך וואָלט איהם ניט געטשעפּעט." האָט מען אַזוי אַרום אומזיסט קאַליע געמאַכט אַ טיר. אָבער ווי זאָגען די דייטשען — „זיכער איז זיכער". וואָרים דער זשאַנדאַר וואָס האָט מיר אַרעסטירט מיט יאָהרען פריהער אין מינסק, האָט צו מיר אויך גע'טענה'ט, אַז ער האָט געקענט מיין פאָטער. אָבער געזעסען בין איך דאָך.

.75

דער לאָנדאָנער צוזאמענפאָהר.

די וואהל־קאמפיין האָט זיך געענדיגט, און באַלד נאָכדעם זייי־נען מיר געוועזן געצוואונגען אָפּצושטעלען אונזער וואָכענבלאַט. די סיבה איז געוועזן זעהר א פּראָזאאישע: געלד־מאנגעל. דאָס אידישע טאָגעבלאַט, די „פאָלקס־צייטונג", האָט אויך געהאַט א היבשען דעפיציט, און די קנאַפּע געלד מיטלען פון צענטראַ־לען קאָמיטעט האָבען אונז ניט ערלויבט דעם לוקסוס פון צוויי צייטונגען. און אזוי ארום האָבען מיר געמוזט ליקווידירען אונ־זער רעדאקציע. אין עטליכע טעג ארום נאָכדעם ווי מיר זייי־נען אוועקגעפאָהרען פון קאוונא האָט די פּאָליציי געמאכט אַן אָנפאַל אויפ'ן הויז, וואו מיר האָבען געוואוינט. זי האָט אָבער געהאַט א קליינעם טעות, געגאנגען מיט אַן עטאזש העכער, און ארעסטירט א זייטיגען מענשען, וואָס האָט ניט געהאַט קיין שום שייכות צו דער רעדאקציע און צום „בונד".

איך בין אוועקגעפאָהרען אויף א קורצע צייט קיין מאָסקווא. נאָך בעת'ן ארויסגעבען די צייטונג האָב איך זיך אריבערגעכאַפּט אהין אויף עטליכע טעג. איצט האָב איך געהאַט גענוג פרייע צייט צו נעהמען אַן אורלויב אויף א פּאָר וואָכען.

די דאָזיגע פּאָר וואָכען האָב איך פארבראכט אין פּריוואטען לעבען, אָן א זייט פון פּאָליטיק. נאָר צופעליג האָב איך זיך דארטען א פּאָר מאָל געטראָפען מיט עטליכע רוסישע חברים. א גרויסער רוסישער פארלאַג פון די ברידער גראנאַט האָט דעמאָלט באשלאָסען ארויסצוגעבען א גרויסע „געשיכטע פון רוסלאנד אין 19טען יאָהרהונדערט", א קאָלעקטיווע ארבייט. די הויפּט מיט־ארבייטער זיינען געוועזן צוויי באוואוסטע באָלשעוויסטישע שרייי־בער די מאָסקווער פּריוואט־דאָצענטען ראָזשקאָוו און פּאָקראָווסקי. דורך מיין געוועזענעם רעדאקציאנס־חבר הייליגמאַן, וואָס האָט

געוואוינט אין מאָסקווא, האָב איך באַקומען אַן איינלאַדונג צו נעהמען אויף זיך די אידישע אַפּטיילונג. איך האָב זיך אונ־טערגענומען דאָס צו טאָן, און מען האָט מיר געבעטען אריינצו־קומען צו פּאָקראָווסקי'ן דורכצורעדען זיך וועגען די פּרטים. איך בין געגאַנגען. דאָס איז געווען א סימפּאַטישער, ערנסטער, באַ־שיידענער מענש (אויב איך האָב נישט קיין טעות, ארבייט ער איצט אין דעם רוסישען בילדונגס־קאָמיסאַריאַט צוזאַמען מיט לו־נאַטשאַרסקי'ן) און מיר זיינען באַלד דורכגעקומען וועגען די באַ־דינגונגען. בעת איך בין געזעסען ביי פּאָקראָווסקי'ן, זיינען צו איהם אריינגעקומען נאָך צוויי חברים, וועלכע איך האָב פריהער ניט געקענט. איינער איז געווען א בלאָנדער יונגערמאַן, נישט קיין הויכער, מיט א קיילעכדיגען בערדיל, אויסגעזעהן ווי א טיפּישער רוסישער אינטעליגענט. איך פלעג זיך שפּעטער מיט איהם טרעפען אין אויסלאַנד, און ער איז געווען איינער פון די וועניגע באָלשעוויקעס, וואס זיינען פאַר מיר געווען פערזענליך גאַנץ סימפּאַטיש. ניט קוקענדיג אויף זיין טיפּיש רוסישען פּנים, איז ער געווען א איד. דאָס איז דער איצטיגער פּאָרזיצענדער פון דעם מאָסקווער סאָוויעט און איינער פון די וויכטיגסטע רו־סישע פיהרער — קאַמענעוו. דער צווייטער איז געווען א וועניג אינטעליגענטער אידישער בחור, אויך א באָלשעוויק און אויך א גאַנץ וויכטיגער טוער אין דער באָלשעוויסטישער פראַקציע. דוקא ניט פון די אנגענעהמע פּארשוינען. איך האָב אויך געהאַט צו טאָן מיט איהם שפּעטער אין אויסלאַנד, און איך פלעג הע־רען פון איהם ניט קיין שעהנע מעשות; א צייט לאַנג האָט מען אויף איהם געהאַט גאָר א מיאוס'ען חשד, אָבער ס'איז געבליבען בלויז א חשד. דאָס איז געווען אַן אמת'ער קליין־קעפּעל'דיגער פראַקציאָנעלער באָלשעוויק מיט א כאַראַקטעריסטישען שמאָלען קוק פון א סעקטאַנט. בעת מיר זיינען געזעסען ביי פּאָקראָוו־סקי'ן און געשמועסט, איז אויך אויסגעקומען צו רעדען דוקא וועגען דער „געשיכטע פון רוסלאַנד", אין וועלכער איך האָב זיך געדאַרפט באַטייליגען.

צווישען די מיטאַרבייטער, וועמענס נעמען זיינען געווען פאַר־עפּענטליכט, זיינען געווען א רייהע אָנגענומענע סאָציאַל־דעמאָקראַ־טישע שרייבער (צווישען זיי לענין און פּלעכאַנאָוו), אָבער אויך

עטליכע ס. ר.'ען און אומפּאַרטייאישע מענשען אויך. האָט זיך דער אידישער בחור אַ קרים געטאָן צוליב דעם, וואָס די סאָציאַל־דעמאָקראַטען — און בפרט לעניןָ — באַטייליגען זיך אין דער זאַך. „דאָס איז אַן אמת'ע פּשרה־מאַכעריי" — האָט ער זיך אויסגע־דריקט. דעם אמת זאָגענדיג, האָב איך געמיינט, אַז ער לאַכט דאָס, און איך האָב אויף איהם געקוקט מיט אַ שמייכעל. ער האָט דאָס אָבער געמיינט ערנסט. קאַמענעוו אַלס אַ מעהר אינטעליגענ־טער מענש, האָט פאַרשטאַנען, אַז זיין חבר איז פאַרקראָכען אַ ביסעל צו ווייט, און האָט זיך באַמיהט צו פאַרגלעטען און אויס־צוטייטשען זיינע ווערטער. „מען קאָן גאָר ניט האָבען געגען דעם — האָט ער געזאָגט — אַז די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע שרייבער זאָלען זיך באַטייליגען אין דעם ערנסטען וויסענשאַפטליכען ווערק, נאָר מיט לענינ'ען איז די מעשה אַ ביסעל אַנדערש. זיין נאָמען האָט די באַדייטונג פון אַ פּאַרטיי־פאָהן, און צוליב דעם וואָלט ער גע־דאַרפט זיך בעסער אָפּהאַלטען". סוף כל סוף האָט זיך לענין טאַקע ניט באַטייליגט. מיין אַרבייט האָט אָבער ניט געהאַט קיין מזל. אין אַ צייט אַרום, ווען איך האָב שוין צוגעגרייט אַ טייל פון מאַ־טעריאַל, האָב איך באַקומען אין דער רעדאַקציע אַ מעלדונג, אַז די פאַרשידענע אַרטיקלען האָבען זיך זעהר שטאַרק פאַנאַנדערגעוואַק־סען און דער אָרט איז געוואָרען צו קנאַפּ. און ס'איז ניטאָ קיין אָרט. וועמען וואַרפט מען אַרויס? פאַרשטעהט זיך, די אידען. מען האָט מיר אַפּילו צוגעזאָגט, אַז די אידישע אָפּטיילונג וועט אַריינגעהן אין אַ צווייטען זאַמעל־בוך: „די געשיכטע פון דעם צוואַנציגסטען יאָהר הונדערט". אָבער די דאָזיגע צווייטע זאַמלונג האָט ביז'ן היינטיגען טאָג ניט דערזעהן די ליכטיגע וועלט

נישט קוקענדיג דערויף, וואָס איך האָב נישט געהאַט קיין דירעקטע שייכות צו דער אָרטיגער באַוועגונג, האָב איך פאָרט נישט געהאַט קיין רוהיגען לעבען אין מאָסקווא. אַן אומלעגאַלער מענש האָט פאָרט צרות. ווי דער שטייגער איז, בין איך ניט געווען איינ־געמאָלדען. איך האָב געוואוינט אין דעם הויז פון מיין ברודער. דער ברודער אַליין האָט שוין פאַרלאָזט מאָסקווא און האָט זיך אַריבערגעקליבען קיין קאָוונא. אָבער די שוועסטער איז געבליבען און איהר מאַן (מיין שוואָגער זשאַבאַ) איז אויך געווען דאָ. עטליכע טעג האָב איך אָפּגעוואוינט רוהיג, און קיינער האָט מיך ניט גע־

טשעפעט. אין א שעהנעם אווענד קומט פלוצלונג צולויפען דעם שוואגער׳ס א קרוב, א אינגעל פון א יאהר 16, א גרויסער טויגע־ניכטס, און איז מיר מודיע, אז ער האט א באקאנטען, וואס דינט... אין דער געהיים־פאליציי; און דער דאזיגער באקאנער האט מיט איהם כלומר׳שט גערעדט וועגען מיר; ער ווייסט, אז איך בין דא ,אין מאסקווא, און אז ער זוכט מיר. מילא, קיין צוטרויען האב איך צו דעם בחור׳ל ניט געהאט, און עס האט זיך מיר אפילו געדוכט, אז ס׳איז מעהר נישט א „בלאפעריי" פון זיין זייט. אבער טאמער איז דאס פארט ריכטיג? בין איך אוועק צו א באקאנטען — טאקע צו הייליקמאנ׳ען — און פארבראכט ביי איהם א פאר טעג. דערווייל איז ארום דעם הויז פון מיין ברודער אלץ געווען רוהיג. דאס הויז איז געשטאנען אויף א קליינער, שטילער גאס, און מען וואלט באמערקט יעדע פארדעכטיגע פערזאן, וואס וואלט זיך דארטען ארומגעדרעהט. קיינער איז נישט געווען. האב איך זיך אומגעקעהרט צוריק. ס׳איז אריבער א צייט מיט טעג. אלץ איז געווען אין דער בעסטער ארדנונג. איך פלעג געהן אלע טאג אין דער גרויסער מאסקווער ביבליאטעק קלייבען מאטעריאל פאר מיין אידישער געשיכטע. איך זיץ אמאל רוהיג אין דער ביבליאטעק און לייען א בוך. צופעליג הויב איך אויף דעם קאפ און זעה: ביים זעלבען טיש גראד אנטקעגען מיר זיצט מיין שוואגער. קוק איך אויף איהם: ווי קומט ער עפעס אהער? מסתמא האט זיך עפעס געטראפען. שרייבט ער א צעטעל און רוקט איהם מיר אונ־טער. איך לייען: „די פאליציי האט עפעס אויסגעפרעגט אונזער דווארניק: ווער וואוינט דאס עפעס ביי אונז." איז ווידער שלעכט. נאך אזא ידיעה האב איך שוין נישט געקאנט קומען אהיים. האב איך פארבראכט עטליכע טעג ביי אנדערע באקאנטע, און פון דארטען בין איך שוין דירעקט אוועקגעפאהרען אויף׳ן וואקזאל און פארלאזען מאסקווא.

ס׳איז געווען דער סוף פון חודש אפריל. אין אנהויב מאי האט געדארפט פארקומען — אין קאפענהאגען — דער צוזאַ־מענפאהר פון דער רוסלענדער סאציאל־דעמאקראטישער פארטיי, און איך בין פון מאסקווע, ניט אומקעהרענדיג זיך אין ווילנא, דירעקט געפאהרען צו דעם דאזיגען צוזאמענפאהר.

אן אויסלענדישען פאס האב איך שוין אין פאראויס גע־

האָט צוגעגרייט. ער איז געמאכט געוואָרען אין ווילנא, און ס'איז גאַנץ אינטערעסאַנט, ווי אַזוי מען פלעגט דעמאָלט מאַכען אַזעלכע פעסער. ווי איך האָב שוין פריהער דערמאָנט, איז מיין „אינערליכער" פאַס געוועזען אַ „בעלעטריסטישער", פאַבריצירט פון מיר אַליין אויף אַן אויסגעטראַכטען נאָמען. איז אָבער געווען אין ווילנא, ווי מסתמא אין יעדער שטאָדט פון תחום, אַ איד, וואָס מען פלעגט רופען „דער גענעראַל גובערנאַטאָר". דאָס איז געווען אַ „מאַכער", וואָס פלעגט זיין אַן אָפּטער איינגעהער אין די „הויכע פענסטער", אין די פאַרשיידענע קאַנצעלאַריעס און אָפּ'פּטר'ען דאָרטען פאַרשיידענע טריפ'ע געשעפטען. פלעגט ער נעהמען אַזאַ „פאַלשיווקע", אַריינגעהן מיט איהר אין די קאַנצעלאַריע פון גובערנאַטאָר און אויסבייטען זי אויף אַן אויסלענדישען פאַס. די פאַלשיווקע פלעגט בלייבען ליגען אַלס משכון ביים גובערנאַטאָר, און אַנשטאָט איהר פלעגט מען קריגען אַן אמת'ען, כשר'ען אויסלענדישען פאַס — אויף אַ פאַלשען נאָמען. אָט אַזאַ פאַס האָב איך באַקומען, און מיט איהם בין איך אַריבערגעפאָהרען די גרענעץ אַהין און צוריק.

ווען מען פאָהרט פון מאָסקווע קיין אויסלאַנד, דאַרף מען דורכפאָהרען מינסק. פינף מיט אַ האַלבען יאָהר זיינען אַריבער פון יענער הערבסט־נאַכט, ווען איך האָב פאַרלאָזען מיין היימאַטשטאָדט, אַנטלויפענדיג אין דער שווייץ. דאָס זיינען געווען לאַנגע, לאַנגע יאָהרען. די פיר יאָהר, וואָס איך האָב דעמאָלט פאַרבראַכט אין אויסלאַנד, האָבען זיך מיר אויסגעדוכט, ווי אַ גאַנצע אייביגקייט. ס'איז אַ מאָדנע זאַך: ווען איך נעהם איצט דעם גלייכען משך פון פיר יאָהר, אָבער אין אַ שפּעטערער צייט, ווען איך דערמאָן זיך, למשל, וועגען דעם יאָהר 1917 — די זעלבע צאָהל טעג, דאַכט זיך, אָבער עס ווייזט זיך מיר אויס, אַז דאָס איז געווען ערשט גאָר נישט לאַנג. אָבער יענע ערשטע פיר יאָהר קומען מיר פאָר גאָר אונענדליך. ווען איך האָב זיך אין 1905 אומגעקעהרט קיין רוסלאַנד, האָב איך געהאַט דעם איינדרוק, אַז ס'איז עפּעס אַריבער אַ גאַנצער יאָהרהונדערט. פון יענער צייט זיינען אַריבער נאָך ווייטערע אַנדערטהאַלבען יאָהר, און דאָס אמאָליגע לעבען אין מינסק האָט זיך אוועקגערוקט אין אַ גאָר ווייטער, טיפער, גרויער פאַרגאַנגענהייט. עס

האָט זיך טאקע אַ סך געביטען. פון מיינע קרובים איז אין מינסק קיינער ניט געבליבען. פון מיינע אַלטע פריינד אויך קיינער, אָדער כמעט קיינער ניט. אָבער ווען דער צוג, אין וועל־כען איך בין געפאָהרען פון מאָסקווע, האָט זיך דערנענטערט צו מיין היימישער שטאָדט, האָב איך מיט האַרץ־קלאַפעניש ארויס־געקוקט פון פענסטער. די אַלטע בענקשאַפט האָט אויפגעוואַכט מיט דער פולער, שטעכיגער ברענעוודיגקייט· זיך אָפּשטעלען אין דער שטאָדט האָב איך ניט געטאָרט. איך בין דאָך געווען אַן אונלעגאַלער מענש, מיט אַ פרעמדען נאָמען, מיט אַ פאַלשען פּאַס, און ס׳איז נאָך פאָרט געבליבען גענוג מענשען אין מינסק, וואָס וואָלטען מיך באַלד דערקענט, וואָלט איך זיך נאָר באוויזען אויף די גאַסען. בין איך געזעסען ביים פענסטער פון וואַגאָן און ארויסגעקוקט מיט אונגעדולד און וועהטאָג. די מאָסקווער אייזענבאַהן שניידט ניט דורך די שטאָדט גופא, זי געהט פאַרביי גאַנץ ווייט. מען זעהט נאָר די אומגעגענד, און גאָר פון דער ווייטענס זעהען זיך נאָר די סאַמע הויכע געביידעס. אָבער ווי נאָהענט, ווי באַקאַנט זיינען פאַר מיר די ארומיגע ערטער. אָט איז דער איבערפאָהר איבער דער באַהן־ליניע מיט׳ן שלאַגבוים און מיט׳ן וועכטער׳ס הייזעל. וויפיל מאָל בין איך פאַרבייגע־גאַנגען ביי זיין הייזעל, געהענדיג אין דעם „אַנטאָנאָווער" וואַלד אריין, אין דער „דאַטשע" פון „אַרכירייי", — צווישען די הויכע פעלדער און די הויכע סאָסנעס, אויפ׳ן ווייכען, ווייסען, זאַמדיגען וועג! וויפיל מאָל פלעג איך זיך אָפּשטעלען אָט ביי דעם הייזעל אויסטרינקען אַ גלעזעל קאַלטע מילך און פאַרבייסען מיט אַ שטיקעל שווארצע ברויט — אַ ברויט, געבאַקען אין דער היים פון דעם וועכטער׳ס פרוי, אונטערגעקלעפּט מיט דעמבענע בלע־טער. אָט איז די אייזענבאַהן־בריק איבער דער סווישלאָטש. ס׳איז געווען פאַרווערט צו געהן איבער דער דאָזיגער בריק. מיר פלעגען אָבער יאָ געהן, ווייל קיין אַנדער בריק איז אין יענער געגענד ניט געווען. אָט איז אַ וועלדעל ביין סאַמע באַהן, וואו מיר האָבען געהאַט מיט קנאַפּע זיבען יאָהר פריהער אַ זיצונג פון בונדיסטישען קאָמיטעט. אָט איז דער וועג צו אונזער זומער־וואוינונג הינטער דער שטאָדט. אַלץ ליבע, טייערע געגענדען, מיט וועלכע עס איז געווען פאַרבונדען אזוי פיל, מיט וועלכע עס

איז פארבונדען דאָס בעסטע און דאָס שעהנסטע, וואָס דער מענש האָט — די יוגענד.

דער צוג האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף דער סטאַנציע. איך האָב זיך ניט געקענט איינהאַלטען און בין ארויס אויף דער פּלאַט־פאָרם. דער זעלבער אַלטער „בריסקער” וואָקזאַל. די זעלבע קליינע הילצערנע געביידע און אַ צווייטער הילצערנער בנין, וואו ס'האָט זיך געפונען דער בופעט. אויף דער פּלאַטפאָרם איז גע־ווען פוסטלאָך. צוויי מענשען זיינען ארויס פון וואָקזאַל און געגאַנגען צום צוג. צוויי באַקאַנטע פּנים'ער. איינער אַ באַנק־דירעקטאָר, אַ פּוילישער איד. איך געדענק ווי מען פלעגט דער־צעהלען וועגען איהם אין מינסק, אַז ער לעבט גאָר ווי אַ גרויסער גביר. אַ ראיה: אַלע פריהמאָרגען קריגט ער פרישע ברויט אַזש פון ווארשא! אַ צווייטער איז געווען אַ פּוילישער אדוואָקאַט. איך בין אפילו געווען באַקאַנט מיט איהם פּערזענליך, אָבער ער האָט מיך ניט דערקענט. זיי זיינען ביידע אריין אין צוג. די פּלאַטפאָרם איז געבליבען לעדיג, און איך האָב זיך ווידער אַמאָל אָפּגעזעגענט מיט מיין אַלטען, ליבען מינסק. איך האָב איהר טאַקע מעהר ניט געזעהן. אמת, אין די שפּעטערדיגע יאָהרען בין איך נאָך אַמאָל געפאָהרען איבער דעם זעלבען וועג. דע־מאָלט בין איך אָבער ניט ארויס אויף דער פּלאַטפאָרם. איך בין געזעסען הינטער די אייזערנע גראַטעס פון אַן ארעסטאַנטען־וואַ־גאָן, באוואַכט פון באוואפענטע זעלנער. מען האָט מיך געפיהרט פון אָריאָל צום משפּט אין ווארשא. ס'איז געווען דאָס יאָהר 1915...

איך בין אריבער בשלום די גרעניץ און אָנגעקומען אין בער־לין. דאָרטען האָב איך זיך געטראָפען מיט ליבער'ן און מיר זיינען צוזאַמען געפאָהרען אין קאָפּענהאַגען. פאַרפאָהרען אין אַ שעהנעם, גרויסען האָטעל, זיך געטראָפען מיט אַנדערע דעלעגאַ־טען. צווישען אַנדערע איז אין דעם זעלבען האָטעל געשטאַנען אויך טראָצקי, און ער איז באַלד אריין צו אונז אין צימער. איך האָב איהם ניט געזעהן אַ פּאָר יאָהר, און פאַר דער צייט האָט ער זיך גאַנץ שטאַרק געביטען. אין משך פון די פּאָר יאָהר האָט ער אַ סך דורכגעמאַכט. אין 1905 איז ער אוועק פון דער שווייץ אין רוסלאַנד, געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין דעם פּעטערבורגער

סאָוויעט, אַרעסטירט געוואָרען, פאַרשיקט אין סיביר. איצט איז ער נאָר־וואָס אַנטלאָפען געוואָרען און צוריקגעקומען אין אויסלאַנד. ער איז נאָך געווען אויסגעמאַטערט פון וועג, אויס־געמאָגערט און בלאַס. אויך אינערליך האָט ער זיך געביטען: געוואָרען רייפער, סאָלידער. אין די אמאָליגע צייטען, ווען איך פלעג איהם טרעפען אין אויסלאַנד, האָט ער נאָך געהאַט אין זיך אַ סך אינגעלשעס. נאָכדעם ווי איך האָב מיט איהם דיסקוטירט אין קאַרלסרוהע, האָב איך זיך געטראָפען מיט איהם אין דעם זעלבען יאָהר 1903 אויף דעם צוזאַמענפאָהר פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי אין ברוסעל און לאָנדאָן. דער־נאָך האָבען מיר זיך צוזאַמען באַטייליגט אין אַ גרויסען רוסישען מיטינג, וואָס איז פאָרגעקומען אין זשענעווו באַלד נאָכ׳ן אָנהויב פון דער רוסיש־יאַפּאַנישער מלחמה; איך בין געווען אין פּרעזי־דיום פון מיטינג, טראָצקי איז געווען דער הויפּט־רעדנער. איך געדענק נאָך זעהר גוט זיין רעדע און דעם מאָדנעם איינדרוק, וואָס זי האָט אויף מיר געמאַכט. ער האָט גע׳טענה׳ט — ניט מעהר און ניט ווייניגער, — אַז אָביעקטיוו זיינען די גרויסע מערב־אייראָפּעאישע לענדער שוין רייף פאַר דער סאָציאַלער רע־וואָלוציע אין 1904! בכלל פלעגט ער דעמאָלט מאַכען אַן איינ־דרוק פון אַ מענשען, וואָס האָט אין זיך ווייניג פאַראַנטוואָרט־ליכקייט, אַ גרויסער בעל־מליצה, וואָס יאָגט זיך נאָך שעהנע, שאַרפע פראַזען. דער וויציגער, שטעכיגער ראַזאַנאָוו האָט איהם דעמאָלט געגעבען די צונעמעניש „באַלאַלייקין". אַ צווייטע צו־נעמעניש, וואָס ער האָט איהם געגעבען צוליב זיין האַלטונג אויפ׳ן צוזאַמענפאָהר, איז געווען: „לענינ׳ס שטעקען" („לענינסקאַיאַ דובינקאַ"). ווי געזאָגט אָבער, האָט ער זיך שטאַרק געביטען; ער איז אויסגעוואַקסען, און איך האָב געהאַט דעם איינדרוק, אַז ער איז געוואָרען רוהיגער און ערנסטער. פון לענינ׳ען האָט ער זיך שטאַרק דערווייטערט, מיט׳ן באָלשעוויזם האָט ער איבער־געריסען. אַ מענשעוויק איז ער אפילו ניט געוואָרען, אָבער ער האָט פאַרנומען אַ מיטעלע שטעלונג, וואָס איז געווען נאָהענט צו דער פּאָליטישער שטעלונג פון „בונד". ער האָט געוואָלט שאַפען אין דער פּאַרטיי זיינע אַ אייגענע פראַקציע, און קענטיג, אַז ער האָט געוואָלט זיך צו שטיצען אויפ׳ן „בונד". האָט ער אָנגע־

הויבען גאַנץ שטאַרק צו קאָקעטירען מיט'ן „בונד" און מיט די בונדאָוועצעס — און דאָס האָט אָנגעהאַלטען יאָהרען־לאַנג. מיט יאָהרען פריהער איז ער געוועזען אַ פאַרביסענער געגנער פון „בונד"; אויפ'ן צוזאַמענפאָהר פון 1903 האָט ער געהאַט די שאַרפסטע צונויפשטויסען מיט ליבער'ן, אָבער די לאַגע האָט זיך געביטען, און ער האָט זיך באַמיהט צו ווערען מיט אונז אַ גאַנצער מחותן.

איך פערזענליך האָב קיינמאָל ניט געגלויבט אין דער אויפ־ריכטיגקייט פון דיזער נייער פריינדשאַפט. באַלד פון ערשטען מאָמענט, ווען איך האָב דערזעהן טראָצקי'ן, איז ער מיר געוואָרען ניט סימפּאַטיש. און אויך וויפיל איך וויים, פלעגט ער זיך באַ־ציהען צו מיר פונקט אזוי ווי איך צו איהם. דאָס האָט זיך, אגב, באַשטעטיגט באַלד אין דעם ערשטען פריהמאָרגען, ווי נאָר מיר זיינען געקומען אין קאָפּענהאַגען. די מעשה איז געווען אזוי: בעת מיר פלעגען ארויסגעבען „נאַשע סלאָוואָ" האָב איך דאָרטען אָנגעשריבען אַן אַרטיקעל וועגען דער פּאָליטישער לאַגע און וועגען די סבות פאַרוואָס די רעוואָלוציע האָט נאָך נישט געזיגט. איך האָב דאָרטען ספּעציעל אונטערגעשטראָכען די באַדייטונג פון רוסישען פּויערטום. טראָצקי איז דעמאָלט געזעסען אין טורמע; זיצענדיג אין טורמע האָט ער זיך אויך פאַרנומען מיט ליטעראַרישער אַרבייט, און עס האָט זיך אזוי געטראָפען, אַז ער פלעגט זיך ארויסזאָגען אויך אין דעם זעלבין זין. ווען ער איז אריין צו אונז אין צימער אין דעם קאָפּענהאַגענער האָטעל, האָט ער באַלד געפרעגט ביי ליבער'ן: „זאָגט נאָר, ווער איז דאָס ביי אייך וויניצקי?" (יענער אַרטיקעל איז אונטערגעשריבען געווען מיט דעם דאָזיגען פּסעוודאָנים מיינעם). דער טאָן פון דער פראַגע איז געווען אַזאַ, אַז עס איז געווען קענטיג, אַז דער אַר־טיקעל איז איהם שטאַרק געפעלען געוואָרען און ער איז גרייט צו קוקען אויף דעם מחבר, ווי אויף אַ מין שותף. ענטפערט איהם ליבער: „דאָס איז מעדעם". „אזוי!", — מאַכט טראָצקי, און ווערט אַנטשוויגען, און מען קען זעהן פון זיין מינע, אַז די ענטפּלעקונג איז איהם נישט צום האַרצען.

מיר האָבען פאַרבראַכט אין קאָפּענהאַגען אַ פּאָר טעג, וואַר־טענדיג אויף די איבעריגע דעלעגאַטען. פּלוצים, אין אַ שעהנעם פריהמאָרגען, קומט אָן אַ שלעכטע ידיעה. די דענישע רעגירונג

האָט אונז געלאָזט וויסען, אַז זי קען ניט דולדען ביי זיך אַ רוסישען סאָציאַליסטישען צוזאַמענפאָהר, און מיר זיינען אויפגעפאָדערט געוואָרען תיכף צו פאַרלאָזען דעם „גאַסט־פריינדליכען" קאָפּענהאַגען. ס׳איז געווען אַ שווערער קלאַפּ. אַלץ איז שוין געווען צוגעגרייט, די דעלעגאַטען זיינען שוין געווען אויפ׳ן אָרט — און דאָס איז געווען נישט קיין קליינע מחנה, עס זיינען געקומען ארום 300 מאַן. אָבער ס׳איז נישט געווען קיין ברירה, און מען האָט באַשלאָסען איבערצוטראָגען זיך אין די איין־און־איינציגע אייראָפּעאישע שטאָדט, וואו מען האָט געקענט זיין זיכער, אַז מען וועט אונז לאָזען צורוה: אין לאָנדאָן. און דאָרטען איז טאקע פאָרגעקומען — און האָט זיך געצויגען וואָכען־לאַנג — דער גרויסער, אינטערעסאַנטער צוזאַמענפאָהר.

מערקווירדיג און אינטערעסאַנט איז געווען שוין די אויסערליכע זייט פון דעם דאָזיגען קאָנגרעס. אונזערע זיצונגען זיינען פאָרגעקומען אין אַ קלויסטער. אין לאָנדאָן איז דאָ פאַראַן זעהר וועניג גרויסע עפענטליכע זאַלען, וואו מען זאָל קענען מאַכען מאַסען־פאַרזאַמלונגען; בענוצט מען זיך מיט קירכען. עס האָט זיך געפונען עפּעס אַ ליבעראַלע „ברודרשאַפט" (איך האָב פאַרגעסען איהר נאָמען), וועלכע פאַרמאָגט איהר אייגענע קירך און וועלכע האָט אונז אָפּגעטראָטען די דאָזיגע קירך. אין שטאָדט האָט מען געוואוסט, אַז עס זיינען געקומען רוסישע רעוואָלוציאָנערען; די צייטונגען האָבען זיך דערוואוסט וועגען אונזער „גירוש־קאָנפערענץ" און וועגען אונזער אַריבערפּעקלען זיך קיין ענגלאַנד. ביים אַריינגאַנג צום קלויסטער פלעגען שטעהען רעפּאָרטערס מיט פאָטאָגראַפישע אַפּאַראַטען; עס האָט זיך זיי איינגעגעבען אָפּצופאָטאָגראַפירען אַ פּאָר פרויען־דעלעגאַטען, און זייערע פאַרטרעטען האָבען זיך באַוויזען אין די בלעטער מיט פאַנטאַסטישע אונטערשריפטען. ביים טויער פלעגט אויך שטעהן אַ פּאָליס־מאַן — אַכטונג צו געבען אַז קיינער זאָל אונז נישט באַפאַלען. צום ערשטען מאָל אין דער געשיכטע איז אַ צוזאַמענפאָהר פון רוסישע רעוואָלוציאָנערען פאָרגעקומען אונטער דעם שוץ פון דער פּאָליציי.

דער קלויסטער איז נישט געווען קיין גאָר גרויסער, אָבער ס׳איז געווען גענוג אָרט פאַר די דריי הונדערט דעלעגאַטען.

ס'איז אויך געווען אַ גאַלעריע, אויף וועלכער מען פלעגט אריינ־לאָזען אויסדערוועהלטע געסט. די דעלעגאַטען האָבען זיך אויס־געזעצט לויט די פראַקציעס. פון איין זייט זיינען געזעסען די באָלשעוויקעס, פון דער צווייטער — די מענשעוויקעס, אין דער מיט — די דריי נאַציאָנאַלע פראַקציעס: דער „בונד", די לעטען און די פּאָליאַקען. ס'איז געווען אַן אמת'ער פּאַרלאַמענט. יעדע פראַקציע איז געווען פעסט אָרגאַניזירט און אָנגעפיהרט דורך אַן אייזערנעם פראַקציאָנס־קאָמיטעט, און עס האָט געהערשט אַ גאַנץ שטערנגע דיסציפּלין. ביי דער פּוילישער פראַקציע איז, למשל, געווען אַ פאָרמעלער באשלוס, אַז אַלע זיינען מחויב צו שטימען סאָלידאַריש; ביי אונזער פראַקציע איז אַזאַ פאָרמעלער צוואַנג נישט געווען, אָבער פאַקטיש איז עס אויך כמעט ביי אַלע אָפּ־שטימונגען געווען אַזוי. די באָלשעוויסטישע און די פּוילישע פראַקציעס האָבען געהאַט יעדע אַ ספּעציעלען „דיריגענט", וועל־כער פלעגט ווייזען דעם עולם, ווי אַזוי מען דאַרף שטימען. וואָ־רום ניט אַלע דעפּוטאַטען פלעגען זיך ווי געהעריג אָריענטירען אין דעם, וואָס עס קומט פאָר אויפ'ן צוזאַמענפאָהר; אַ גרויסער טייל פון די פּוילישע דעלעגאַטען האָט אפילו ניט פארשטאַנען — אָדער שלעכט פאַרשטאַנען — די רוסישע שפּראַך. פלעגט ביי יעדער אָפּשטימונג דער דיריגענט ארויפגעהן אויף דער טריבונע און מעלדען: אונזער פראַקציע שטימט אַזוי און אַזוי. האָט דער עולם געוואוסט, ווי צו הויבען די הענד. אַזוי ארום האָט ניט געקענט זיין קיין רעד וועגען דעם, אַז איין צד זאָל קענען איבערצייגען דעם צווייטען. גערעדט האָט מען אפילו אָהן אַ שיעור, אָבער דער רעזולטאַט איז געווען אַ פּשוט'ע אריפמעטישע רעכענונג: וויפיל שטימען האָט די פראַקציע, וויפיל שטימען די צווייטע, די דריטע א. אז. וו. דער דיריגענט פון דער באָל־שעוויסטישער פראַקציע איז געווען דער מאָסקווער היסטאָריקער ראָזשקאָוו; דער דיריגענט פון די פּאָליאַקען — מארכליעווסקי (קארסקי); די לעטען זיינען געווען אַליין צושפּאָלטען אויף צוויי העלפטען. די בונדיסטישע און די מענשעוויסטישע פראַקציעס האָבען געאַרבייט אָהן אַ דיריגענטען־שטעקעל.

צווישען די דעלעגאַטען זיינען געווען די גאַנצע סמעטענע פון דער באַוועגונג, כמעט אַלע וויכטיגע טוער זיינען געווען

אויפ׳ן אָרט; מיט דעם אויסנאַהם בלויז פון די, וואָס זיינען געווען אין טורמע און האָבען ניט געקענט קומען. אויף די בענק פון דער באָלשעוויסטישער פראַקציע זיינען אויך געזעסען צוויי בכבוד׳יגע געסט, וועמעס קומען איז געווען אַ גאַנצע סענסאַציע: דאָס איז געווען מאַקסים גאָרקי און זיין פרוי אַנדרעיעוואַ. אין דער גאַלעריע האָט מען געקענט זעהן דעם שעהנעם גרויען קאָפּ פון דעם באַריהמטען אַלטען רעוואָלוציאָנער זונדעלעוויטש.

געעפענט דעם צוזאַמענפאָהר האָט פּלעכאַנאָוו. דערנאָך האָט מען געוועהלט אַ פּרעזידיום. ווי עס פיהרט זיך אויף די רוסישע צוזאַמענפאָהרען, האָט מען געקליבען ניט איין פאָרזיצענדען, נאָר אַ גאַנצע קאָלעגיע. וועגען דעם צוזאַמענשטעל פון פּרעזידיום זיינען אַלע צדדים דורכגעקומען צווישען זיך אין פאָראויס. אַזוי ווי עס זיינען געווען פינף פראַקציעס, איז באַשלאָסען געוואָרען אַז מען וועט אויסקלייבען פינף פאָרזיצענדע, צו איינעם פון יעדער פראַקציע. דאָס זיינען געווען: פון די באָלשעוויקעס — לענין, פון די מענשעוויקעס — דאַן, פון די פּאָליאַקען — טישקאָ, פון די לעטען — אַזים, און פון „בונד" — איך. מיר האָבען פאַרנומען די ערטער אויף דער טריבונע. די ערשטע זיצונג האָט געדאַרפט פיהרען דער יעניגער פון די פינף, וועלכער האָט באַקומען די מעהרסטע צאָהל שטימען. דאָס איז געווען אַזים. און איידער מען האָט געקענט אָנגעהן מיט דער אַרבייט, איז שוין פאָרגעקומען דער ערשטער סקאַנדאַל.

די מעשה איז געווען אַזוי. מיט אַ צייט צוריק האָט לענין אָנגעשריבען אַן אַרטיקעל, וועלכער האָט שטאַרק באַליידיגט די פּעטערבורגער מענשעוויסטישע אָרגאַניזאַציע. פאַר דעם דאָזיגען אַרטיקעל האָבען איהם די מענשעוויקעס צוגעצויגען צום פּאַרטיי־געריכט. די געשיכטע האָט זיך פאַרשלעפּט, דער געריכט איז נאָך ניט פאָרגעקומען (ער איז אויך שפּעטער קיינמאָל ניט געקומען צו שטאַנד), אָבער די מענשעוויקעס האָבען געהאַלטען, אַז אויף לענינ׳ען ליגט אַ חשד פון אַ ניט שעהנער האַנדלונג. און איצט, ווען עס האָט זיך אָנגעהויבען דער צוזאַמענפאָהר, האָבען זיי באַלד אין דער ערשטער מינוט אַריינגעגעבען אַ שריפטליכען פּראָטעסט געגען דעם, וואָס אַזאַ מענש, וואָס האָט אויף זיך אַ פּאַרטיי־געריכט, איז אויסגעקליבען געוואָרען אין פּרעזידיום.

דער פּראָטעסט איז אריינגעגעבען געוואָרען אזים׳ען אין האנד. אזים גיט א קוק אויפ׳ן פּאַפּירעל און ווענדעט זיך צו אונז מיט דער פראגע: וואָס טוט מען מיט דעם? מיר קוקען איינער אויפ׳ן צווייטען: וואָס טוט מען מיט׳ן פּראָטעסט? מען דארף איהם איבערלייענען. פרעגט מען ביי לענינ׳ען — ער איז דאָך דירעקט פאראינטערעסירט אין דער זאך. זאָגט ער: „אודאי דארף מען דאָס איבערלייענען". שטעלט זיך אזים אוועק און הויבט אָן צו לייענען די מגילה אויפ׳ן קול. קוים האָט אָבער דער עולם אויס־געהערט די ערשטע ווערטער און דערשמעקט וועגען וואָס עס האנדעלט זיך, האָט זיך אָנגעהויבען א גוואלדיגער טומעל. די באָלשעוויקעס האָבען אָנגעהויבען צו שרייען, אָבער ווי שרייען! צוערשט האָבען זיך גענומען ריהרען איינצעלנע מענשען אויף די ערשטע בענק, דערנאָך — אלץ מעהר און מעהר, און לסוף האָט זיך עס אויסגעלאָזען מיט א ווילדער מהומה. אין דער ערשטער רייהע פון די באָלשעוויסטישע בענק איז געזעסען אן אלטער פּארטיי־טוער לינדאָוו (דר. לייטאייזען); איז ער אויפ־געשפרונגען פון זיין אָרט א בלייכער, א צורודערטער, האלב־משוגע פון כעס — און שרייט צו מיר ווייזענדיג מיט׳ן פינגער אויף אזים׳ען: „רייסט ביי איהם ארויס דאָס פּאַפּירעל פון די הענד!" טענה איך צו איהם: „קאָכט זיך ניט, אז לענין אליין איז מסכים מען זאָל דאָס לייענען, מעגט איהר דאָך זיצען רוהיג". אָבער געה רעד צו דער וואנד. די געשרייען ווערען ממש גע־פעהרליך. דער אָרימער אזים — א שטילער, באשיידענער מענ־של — ווערט צוטומעלט און אנטשווייגען. דאָס פּרעזידיום פאר־לאָזט די עסטראַדע, און די „פייערליכע" ערעפנונגס־זיצונג ווערט איבערגעריסען. דער עולם געהט זיך פאַנאַנדער.

די צווייטע זיצונג איז באשטימט געוואָרען אויפ׳ן צווייטען פריהמאָרגען. ס׳איז געווען קלאָר, אז אויב מען וועט נישט אָנ־נעהמען אויסערגעוועהנליכע מיטלען, וועט דער צוזאמענפאָהר ניט קענען ארבייטען. דער פּרעזידיום איז זיך צונויפגעקומען און מיר האָבען זיך דורכגערעדט וועגען דעם, ווי אזוי אויסצומיידען אין דער צוקונפט די ווייטערדיגע סקאנדאלען. מיר האָבען אויס־געאָרבייט פאר׳ן צוזאמענפאָהר א ספּעציעלע קאָנסטיטוציע. צווי־שען אנדערעס האָבען מיר אָנגענומען א פּונקט, וועלכער בא־

שטימט אז די פארשיידענע ערקלעהרונגען און מעלדונגען — פערזענליכע און קאָלעקטיווע — ווערען געלייענט ניט אַנדערש ווי צום סוף פון יעדער זיצונג, און דאָס איז נאָך דעם ווי זיי וועלען דורכגעהן די צענזור פון פרעזידיום. אויב דער פּרעזידיום וועט געפינען, אַז די אָדער יענע ערקלעהרונג קען ארויסרופען אַן אויפרעגונג און אַ סקאַנדאַל, ווערט זי אין גאַנצען ניט גע־לייענט.

דעם צווייטען פריהמאָרגען האָט זיך דער עולם צונויפגע־קליבען אין געוואַרט אויף די ווייטערדיגע געשעהענישען. אַבי־סעל איז מען געווען אויפגעקאָכט, אַביסעל פארשעהמט פון דער שלים־מזל'דיגער התחלה, און מיט אונגעדולד האָט מען זיך גע־ריכט אויפ'ן גאַנג פון דער זיצונג. לויט דער רייהע האָט גע־דאַרפט פיהרען די זיצונג טישקאַ. דער קלוגער און כיטרער מענש האָט אָבער ניט געהאַט קיין חשק צו געהן אין דעם ערשטען פייער אריין. „איך בין גאָר ניט באַקאַנט מיט אייערע (רוסישע) מנהגים, — האָט ער געזאָגט. — זאָל אימיצער אַנדערש פיהרען די היינטיגע זיצונג“. האָב איך דאָס געמוזט טאָן. איך האָב שוין געהאַט אַ היבש ביסעל ערפאַהרונג אַלס פאָרזיצענדער. איך וויים, אַז די הויפּט־זאַך איז נישט האָבען קיין מורא פאַר'ן עולם און פאַר'ן טומעל. און איך האָב טאַקע ניט קיין מורא פאַר דעם. האָב איך געעפענט די זיצונג, גערעדט אין אַ רוהיגען אָבער פעסטען טאָן, ערקלעהרט אַז דעם נעכטיגען אינצידענט באַטראַכטען מיר אַלס ערלעדיגט און וועלען זיך צו איהם מעהר ניט אומקעהרען, געמאָלדען וועגען די פונקטען וואָס דאָס פּרעז־זידיום האָט אויסגעאַרבייט און געבעטען דעם צוזאַמענפאָהר, ער זאָל זיי באַשטעטיגען, און אַזוי ארום געבען אינז די מעגליכקייט צו פיהרען די זיצונג אין אָרדנונג. דער צוזאַמענפאָהר האָט אָהן דעבאַטען איינשטימיג באַשטעטיגט אונזער פאָרשלאַג, און מען איז צוגעטראָטען צו דער ארבייט. די זיצונג איז אדורך שטיל און רוהיג און דער עולם האָט אָפּגעאָטעמט. דער קריזיס איז מיט מזל אריבער. נאָך דער זיצונג זיינען אַ סך מענשען צוגע־גאַנגען צו מיר און אויסגעדריקט זייער צופרידענהייט מיט מיין פיהרען די פאַרזאַמלונג. די קליינע אנזשעליקאַ באַלאַבאַנאָוואַ (איצט אַן אָנגעזעהענע באָלשעוויסטישע טוערין) האָט מיר גע־

מאכט דעם גרעסטען קאָמפּלימענט: „איהר זייט דער רוסישער זינגער“, האָט זי געזאָגט. (זינגער איז געווען איינער פון די דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פיהרער, דער שטענדיגער פאָר־זיצענדער אויף די דייטשע צוזאַמענפאָהרען און אויף די אינטער־נאַציאָנאַלע סאָציאַליסטישע קאָנגרעסען).

עס האָט זיך אָנגעהויבען די אונענדליכע סדרה זיצונגען. די רוסישע צוזאַמענפאָהרען האָבען געהאַט אַזא טבע, אַלעמאָל אָנצוהויבען פון דעם אלף בית. אַלס ערשטע פראַגע איז געווען אוועקגעשטעלט אויפ'ן טאָגעס־אָרדנונג דער פּונקט וועגען דעם איצטיגען פּאָליטישען מאָמענט; דערנאָך זיינען געגאַנגען אַנדערע אַלגעמיינע פראַגען, און ערשט צום סאַמע סוף, נאָכדעם ווי מען האָט זיך גע'פּלפּול'ט און גע'חקרן'ט אַ פּאָר וואָכען, איז מען אריבער צו מעהר פּראַקטישע פראַגען. און די גאַנצע צייט איז אָנגעגאַנגען אַ פאַרביסענער, פאַר'עקשן'טער קאַמף צווישען די באָלשעוויקעס און מענשעוויקעס. בלויז די בונדאָווצעס און דער „גייטראַלער“ טראָצקי פלעגען פון צייט צו צייט אריינטראָגען נאָך אַ דריטע נאָטע אין דעם דאָזיגען דועט. זיי זיינען געווען דער צענטער.

פון די דריי הונדערט מענשען, וואָס זיינען געווען אויפ'ן צוזאַמענפאָהר, פלעגען זיך באַטייליגען אין צוזאַמענפאָהר בלויז זעהר אַ קליינער טייל. יעדע פראַקציע האָט געהאַט עטליכע רעדנער, וועלכע פלעגען כסדר ארויסטרעטען, דער איבעריגער עולם איז געזעסען שטיל און האָט זיך בלויז באַטייליגט אין די אָפּשטימונגען. אַ גרויסען אינטערעס פלעגען ארויסרופען די מיטגלידער פון דער דומא — אַ נייע ערשיינונג אויף אַ רוסישען צוזאַמענפאָהר. די דומא־פראַקציע איז אויך געווען צושפּאָלטען אויף אַ מענשעוויסטישען און באָלשעוויסטישען טייל. אויסער־ליך, אין דומא, פלעגען זיי ארויסטרעטען סאָלידאַריש, אָבער אינוועניג פלעגען פאָרקומען שטענדיגע רייסעגישען, און די דאָ־זיגע רייסעגישען האָבען זיך אריבערגעטראָגען אויך אין לאָנדאָן. דער פיהרער פון מענשעוויסטישען פליגעל אין דער דומא־פראַקציע איז געווען צערעטעלי, דער באָלשעוויסטישער פיהרער איז געווען אַלעקסינסקי.

איך האָב זיי ביידע געזעהן צום ערשטען מאָל. צערעטעלי

פלעגט מאכען זעהר א גוטען איינדרוק. א יונגער בחור פון א יאָהר 26, א שעהנער, א געלאַסענער, מיט א קלוגען סימפּאַ־טישען פּנים, מיט קלוגע רייד, פלעגט ער אויסנעהמען ביי אַלע־מען. אַלעקסינסקי איז געווען גאָר אַן אַנדער מין מענש. אויך א יונגער, אָבער גאָר ניט קיין שעהנער — א קליינער, אָהן א באָרד און אָהן וואָנצעס (עם פלעגט מאכען דעם איינדרוק, אַז ניט ער גאָלט זיי, נאָר זיי וואַקסען ביי איהם נאָך ניט), מיט א ביסעל א קרומער פּלייצע, מיט א קוויטשענדיגער ווייבערשער שטים, פלעגט ער מאכען דעם איינדרוק פון א האַלבען קריפּעל, קיין נאַר איז ער ניט געווען; זיינע רעדעס אין דער דומא פלע־גען אַמאָל מאכען דעם גרעסטען רושם, אָבער ער האָט געהאַט אין זיך עפּעס אָפּשטויסענדעס. איך פלעג זיך טרעפען מיט איהם אויך שפּעטער, ווען די גאַנצע פראַקציע האָט זיך נאָכ׳ן צוזאַמענ־פאָהר אומגעקעהרט קיין רוסלאַנד, איז אַרעסטירט געוואָרען און געגאַנגען אין קאַטאָרגע, און ער איז, צוליב עפּעס א מערקווירדיגען צופאַל, געבליבען אין אויסלאַנד. ער פלעגט זיך פיהרען גוואַלדיג רעוואָלוציאָנער. ס׳איז געקומען שפּעטער א צייט, ווען לעניןאיז פאַר איהם געוואָרען צו רעכטס, — איך האָב אָבער קיינמאָלניט געהאַט קיין צוטרוי ניט צו איהם פּערזענליך, ניט צו זייןעקסטרעמער רויטקייט, און עס האָט מיך אין גאַנצען ניט געוואונ־דערט, ווען איך האָב זיך דערוואוסט אין די מלחמה־יאָהרען, אַז דער דאָזיגער „געפעהרליכער" רעוואָלוציאָנער איז געוואָרען א שותּף פון דעניקינ׳ען. איבעריגענס, איז ער געווען ניט דער איינציגער, וואָס האָט דורכגעמאַכט אַזאַ רעוואָלוציע פון א דונ־קעל־רויטען צו א דונקעל־שווארצען קאָליר. איך האָב מורא, אַז ער איז ניט דער לעצטער...

אָבער א פעהיגער מענש איז ער געווען, און א גוטער רעד־נער. ריכטיגער געזאָגט, א גוטער פּאָלעמיסט. איך האָב איהם אַמאָל געהערט האַלטען א סענטימענטאַלע, יום־טוב׳דיגע רעדע, איז דאָס געווען אויף צרות. אָבער, אַז מען האָט געדאַרפט אָנ־זידלען אימיצען, דעמאָלט איז ער געווען אויפ׳ן פערד. א שייגעץ און א חוצפה׳ניק איז ער געווען, און ער האָט פאַרמאָגט א ביי־סענדען וויץ, א בייזע שטעכיגע צונג, אין אפילו זיין ווייבערשע שטים איז געווען שטעכעדיג, ווי א שאַרפער מעסער. אויפ׳ן

צוזאַמענפֿאָהר פֿלעגט ער זיך כסדר שפּאַרען מיט צערעטעלי'ן, אָבער דער רוהיגער שטילער צערעטעלי פֿלעגט פונדעסטוועגען ניט בלייבען זיין בעל חוב. אויך מיט פּלעכאַנאָוו'ען האָט ער זיך פֿאַרמאָסטען צו רייסען, און ניט קוקענדיג, וואָס פּלעכאַנאָוו איז געווען איינער פֿון די וויכטיגסטע מענשען אין דער אינטערנאַציאָנאַלער סאָציאַליסטישער באַוועגונג, פֿלעגט ער איך כאַפּען אַ גאַנץ שאַרפֿען שטאָך פֿון אַלעקסינסקי'ס שפּיציגען צינגעל. איך געדענק אַזאַ מין עפּיזאָד. פּלעכאַנאָוו האָט געהאַט אויף די עלטערע יאָהרען אַ שלעכטע געוואוינהייט: ער פֿלעגט צופֿיל רעדען וועגען זיך. אין איינער פֿון זיינע רעדעס אַ יפּ'ן צוזאַמענפֿאָהר האָט ער געזאָגט: „ווען איך האָב זיך געקליבען צו פֿאָהרען אַהער האָט מיר דער דאָקטאָר געזאָגט: איהר זיינט קראַנק, איהר טאָרט ניט פֿאָהרען. איך האָב איהם אָבער געענטפֿערט: וואָלט איך אפילו געלעגען אַ שטאַרבענדער, וואָלט איך זיך דאָך אויפֿגעכאַפּט און געפֿאָהרען פֿאַרטיידיגען מיין פּאָליטישע ליניע". אין אַ פּאָר טעג אַרום האַלט אַלעקסינסקי אַ רעדע, און פֿאַלט אָן, ווי זיין שטייגער איז, אויף די מענשעוויקעס. פּלעכאַנאָוו קען נישט איינזיצען רוהיג און רייסט איהם איבער מיט עפּעס אַן אויסרוף. שטעלט זיך אַלעקסינסקי אָפּ, דערלאַנגט אויף פּלעכאַנאָוו'ן אַ קוק מיט זיינע קלייניטשקע שטעכיגע אויגעלאַך, פֿאַרקרימט זיין מויל אין אַ בייזען שמייכעל און רופֿט זיך אָפּ מיט זיין דינער, קוויטשעדיגער שטימע: „חבר פּלעכאַנאָוו, איהר זיינט אַ קראַנקער מענש, עס קען אייך פֿאַרשאַדען, אויב איהר וועט זיך אויפֿרעגען". — חבר אַלעקסינסקי, איהר קענט מיך קיין מאָל ניט אויפֿרעגען!" האָט געענטפֿערט פּלעכאַנאָוו. אַלעקסינסקי'ס אָנפֿאַל איז טאַקע געווען גאַנץ וויציג, אָבער ער האָט געמעגט האָבען אַביסעל מעהר דרך־ארץ צו דעם אַלטען, גרויען גרינדער פֿון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע.

פּלעכאַנאָוו אַליין פֿלעגט שיטען מיט וויצען. מאַנכע פֿון זיי זיינען געווען אַלט, מאַנכע אָבער ניי און גלענצענד. אַ שאַרפֿען שטאָך האָט פֿון איהם באַקומען ראָזאַ לוקסעמבורג. אין אַ רעדע וועגען דער פּאָליטישער טאַקטיק, האָט אַבראַמאָוויטש זיך אויסגעדריקט אַז ראָזאַ לוקסעמבורג זיצט צווישען צוויי שטולען.

נאָכדעם האָט גערעדט פּלעכאַנאָוו. „חבר אבראמאָוויטש איז ניט גערעכט, — האָט ער געזאָגט, — די חבר'טע לוקסעמבורג זיצט ניט צווישען צוויי שטולען, נאָר זי טראָגט זיך ארום אין די וואָלקענס ווי ראַפאַעל'ס אַ מאַדאָנע". ווער עס האָט געזעהן לוקסעמבורג ניט קיין יונגע, ניט קיין שעהנע און אַ הינקענדיגע דערצו, האָט פאַרשטאַנען זיין בייזען שטאָך. די קלוגע פרוי האָט אָבער געלאַכט און געפּאַטשט בראוואָ צוזאַמען מיט'ן איבעריגען עולם.

אַ גרויסער סקאַנדאַל איז פאָרגעקומען צווישען ראָזאַ לוקסעמבורג און דער בונדישער פראַקציע. פּאָלעמיזירענדיג מיט אַ בונדישען רעדנער, האָט זי זיך ערלויבט צו זאָגען, אַז דער „בונד" האַלט זיך אין פּאָליטיק ווי אַ קרעמער, וואָס זיצט און רעכענט אויס, צי דער צוקער ווערט טייערער, צי ביליגער. דער דאָזיגער וויץ האָט געהאַט אין זיך אַ ספּעציפישען, זעהר ניט קיין געשמאַקען טעם. איך בין גראָד געווען אין יענעם טאָג דער פאָרזיצענדער, און וועלענדיג זיין אָביעקטיוו, האָב איך די רעדנערין ניט אָפּגעשטעלט. נאָך מעהר, ווען אונזער פראַקציע האָט אָנגעהויבען צו פּראָטעסטירען, האָב איך דעם עולם איינגעשטילט, ניט דערלאָזט צו קיין טומעל. נאָך דער זיצונג האָט זיך אונזער פראַקציע צונויפגעקליבען און אָנגעשריבען אַ פּראָטעסט געגען לוקסעמבורג'ס ווערטער. דער פּראָטעסט איז געווען זעהר אַ שאַרפער. לויט דער קאָנסטיטוציע פון צוזאַמענפאָהר, האָט ער געהאַט דורכצוגעהן די צענזור פון פּרעזידיום. די מיטגלידער פון פּרעזידיום זיינען געווען גרייט צו געבען אונז די געהעריגע באַפרידיגונג און האָבען אונזער פּראָטעסט דורכגעלאָזען; זיי האָבען פאַרשטאַנען, אַז ראָזאַ לוקסעמבורג האָט איבערגעכאַפּט די מאָס. דער איינציגער, וואָס וואָלט יאָ געקענט ארויפלעגען אַ וועטאָ אויף אונזער פּראָטעסט, איז געווען טישקאָ, דער פאָרשטעהער פון דער פּוילישער פראַקציע; אָבער עס האָט זיך גראָד געטראָפען אזוי, אַז אין דער בעראַטונג פון פּרעזידיום איז ער ניט געווען אנוועזענד. איז דער פּראָטעסט איבערגעלייענט געוואָרען פון דער טריבונע צום סוף פון דער צווייטער זיצונג. די פּוילישע חברים האָבען זיך אָנגענומען פאַר ראָזאַ לוקסעמבורג'ן און האָבען פון זייער זייט אויך אריינגעטראָגען אַ פּראָטעסט. איך געדענק

ניט דעם נוסח פון זייער ערקלעהרונג, איך ווייס אָבער, אז זי איז געווען אַ סך שאַרפער ווי די בונדישע און האָט אין זיך ענט־האַלטען אַ גוואַלדיגע באַליידיגונג פאַר דער בונדישער פראַקציע. דאָס פּרעזידיום האָט מיט אַ מעהרהייט שטימען באַשלאָסען, אז דער פּראָטעסט דאַרף געלייענט ווערען. דעמאָלט האָב איך ער־קלעהרט, אַז איך געה ארויס פון פרעזידיום און צוזאַמען מיט מיר איז ארויס אויך דער מענשעוויק דאַן. דאָס האָט געווירקט. עס האָבען זיך אָנגעהויבען אונטערהאַנדלונגען, און סוף כל סוף איז באַשלאָסען געוואָרען, אַז מען וועט די אַלע באַליידיגענדע ווערטער פון ביידע צדדים אַרויסוואַרפען פון פּראָטאָקאָל.

דאָס איז געווען נישט דער איינציגער ציזאַמענשטוים צווי־שען דער בונדישער און דער פּוילישער דעלעגאַציע. עס האָט זיך געטראָפען נאָך אַ צווייטע געשיכטע, ביי וועלכער מען האָט שיעור ניט געהאַלטען ביי אַ פּשוט'ען געשלעג. דאָס איז געווען די מעשה מיט די „לאָדזער מאַנדאַטען“.

דאָס איז געווען אַזוי: בעת מען האָט געקליבען דעלע־גאַטען צום צוזאַמענפאַהר, האָט יעדע פראַקציע, ווי עס פיהרט זיך, געוואָלט שיקען וואָס מעהר. ס'פאַרשטעהט זיך, מען האָט נישט געטאָרט קלייבען גלאַט אַזוי, אין דער וועלט אריין, וויפיל עס גלוסט זיך; עס זיינען געווען געוויסע תקנות. אויב איך האָב נישט קיין טעות, האָט מען געדאַרפט שיקען צו איין דעלע־גאַט אויף יעדע דריי הונדערט מיטגלידער. איז דאַכט זיך אַלץ אין אָרדנונג? — נישט אין גאַנצען. ווי האָט מען די גאַראַנ־טיע, אַז אַלע צדדים וועלען ריכטיג אָנגעבען די צאָהל מיטגלידער? די אָרגאַניזאַציעס זיינען דאָך אונלעגאַל. קיין רשימות מיט נעמען, מיט אדרעסען קען מען נישט האָבען — בלייבט אַ ברייטע מעגליכקייט פאַר קליינע און גרויסע שווינדלערייען. און מען מוז זאָגען, אַז די באַציהונגען צווישען די פראַקציעס זיינען גע־ווען אַזעלכע, אַז מען האָט טאַקע חושד געווען איינער דעם צוויי־טען אין גאַנץ מיאוס'ע קונצען, און — וואָס די הויפּטזאַך איז — דער חשד איז אָפטמאָל געווען דוקא אַ באַרעכטיגטער.

דעריבער איז געווען באַשלאָסען, אַז אין יענע שטעדט, וואו עס זיינען געווען צוויי פראַקציעס — און דאָס איז געווען כמעט אומעטום — זאָלען זיי ביידע שאַפען אַ געמיינזאַמע קאָנ־

טראָל־קאָמיסיע, װאָס זאָל השגחה געבען אויףביידע צדדים, זיי זאָלען ביי די וואהלען זיך פיהרען לייטיש.

די פוילישע סאָציאַל־דעמאָקראַטען, וועלכע האָבען זיך ניט געקענט באַריהמען מיט אַ גאָר שטאַרקער אָרגאַניזאַציע אָבער האָבען פאָרט געוואָלט האָבען אַ גרויסע דעלעגאַציע, האָבען אָנ־גענומען אַלע מיטלען, אַז אין דער גרויסער אַרבייטער־שטאָדט לאָדז זאָל אַזאַ קאָמיסיע ניט קענען קומען צו שטאַנד. זיי האָבען זיי פשוט צובראָכען און דורכגעפיהרט זייערע וואהלען אָהן אַ פרעמדער השגחה. האָבען זיי פון דער דאָזיגער געבענשטער שטאָדט, וואו עס האָט זיי געקומט בלויז עטליכע דעלעגאַטען, אַרויסגעשיקט גאַנצע דרייצעהן מאַן. די לאָדזער בונדאָווצעס האָבען זעהר גוט געוואוסט, אַז די מעשה איז זעהר טריף. אָבער זיי האָבען קיין זאַך נישט געקענט אויפטאָן. האָט מען וועגען דער זאַך גערעדט אין לאָנדאָן און דער עולם איז געווען שטאַרק אויפגערעגט איבער דעם מיאוס'ען אויפטו. איז דער אויסדרוק „לאָדזער מאַנדאַטען" געוואָרען אַ מין זידעל־וואָרט.

צווישען די דאָזיגע דעלעגאַטען — דוקא פון לאָדז — איז געווען דער באַוואוסטער מאַקסים, דער אייגענער מאַקסים, וועל־כער האָט געשפּילט אַזאַ גוואַלדיגע ראָלע אין די אָקטאָבער־טעג, ווען ער איז געווען אַן אמת'ער דיקטאַטאָר אין ריגא. ער איז שפּעטער אנטלאָפען פון ריגא און אין 1907 געאַרבייט אין לאָדז. צוליב קאָנספּיראַציע האָט ער געביטען זיין נאָמען, און אין לאָדז האָט מען איהם גערופען אַנדערש. אַ היציגער בחור איז ער געווען, און בעת עס איז געקומען אויפ'ן צוזאַמענפאָהר עפּעס צו אַן אָפּשטימונג און די באָלשעוויקעס האָבען געזיגט דוקא אַ דאַנק די 13 לאָדזער שטימען, האָט ער זיך אויפגעשטעלט און געטאָן אַ געשריי: „לאָדזער מאַנדאַטען!".

די פּאָליקאָען זיינען געוואָרען גוואַלדיג אויפגערעגט. קודם כל האָבען זיי גענומען שרייען: „מאַקסים! מאַקסים!" דאָס אַליין איז שוין געווען אַ מיאוס'קייט, ווייל דערמיט איז אַנט־פּלעקט געוואָרען דער נאָמען פון אַ מענשען, וועמען עס האָט שטאַרק געזוכט די פּאָליציי, אָבער מיט דעם האָט זיך דער סקאַנ־דאַל ניט געענדיגט. די אייגענע „לאָדזער מאַנדאַטען" — דאָס רוב פשוט'ע, האַלב־באַוואוסטזיניגע אַרבייטער, וועלכע מען האָט

אריבערגעשלעפט איבער'ן ים, זיי זאָלען דאָרטען ארבייטען אַלס שטים־העגד (פון די עצם־זאכען, וואָס מען פלעגט ארומריידען אויפ'ן צוזאמענפאָהר, האָבען זיי זעהר וועניג פארשטאַנען, אָבער אויפהויבען די הענד ביי אַן אָפּשטימונג איז דאָך ניט קיין גרויסע קונץ) האָבען אָנגעהויבען צו שיטען אויפ'ן אַדרעס פון מאַקסימ'ען און פון דער אידישער פּראַקציע בכלל מיט אַזעלכע זידעל־ווער־טער, וואָס מען האָט געמעגט הערען אפשר אין דער רוסישער קאַזארמע, אָבער אַלענפאַלס ניט אויף אַ סאָציאַליסטישען צוזאַ־מענפאָהר. מענשען וואָס האָבען זיך געפונען אין דער סאַמע געדיכטע, זאָגען, אַז עס האָט ניט געפעהלט אויך דאָס ווערטעל „זשיד". די בונדישע פּראַקציע איז געזעסען לעבען די פּאָליאַ־קען זייט ביי זייט. זיינעןביידע צדדים אויפגעשפּרונגען פון די ערטער. מען האָט שוין געזעהן מענשען, פאָכענדיג אין דער לופטען מיט די פויסטען, און נאָך אַ מינוט — און עס וואָלט זיך אָנגעהויבען אַ גאַנץ פּשוט'ער געשלעג. מיט גרויס מיה און מאַטערניש האָט מען איינגעשטילט דעם עולם.

אויף איינער פון די לעצטע זיצונגען פון צוזאמענפאָהר איז וויטער פאָרגעקומען אַ געפעהרליכער סקאַנדאַל. איך געדענק שוין ניט וועגען וואָס מ'האָט זיך דעמאָלט געריסען, אָבער געריסען האָט מען זיך גאָר ליידענשאפטליך. ס'איז געווען זעהר אַ לאַנגע זיצונג און דעם גאַנצען נאָכמיטאָג האָט זיך לענין מיט אַן אייזערנער עקשנות בעמיהט דורכצושטופּען עפּעס אַ רעזאָלוציע. די דיס־קוסיע איז געווען זעהר אַ פאַרפּלאָנטערטע. דער עולם איז געווען געוואַלדיג מיעד, געוואַלדיג אויפגערעגט און צורייצט, און צום סוף, ווען די רעזאָלוציע האָט שוין געהאַלטען ביים אָנגענומען ווערען, האָט לענין — צוליב עפּעס אַ סטראַטעגישען מאָטיוו, ערקלערט, אַז ער ציהט זיך צוריק. עס האָט זיך אַזוי אַרום אויסגעלאָזט, אַז אַ גאַנצען טאָג האָט מען גלאַט אַזוי פאַרלאָרען אומזיסט. דאָס האָט אריינגעגאָסען אין דעם בעכער דעם לעצטען טראָפּען. דער עולם איז אויפגעבראַכט געוואָרען. די מענשעוויקעס האָבען אָנגעהויבען אַ געוואַלדיגען טומל; איינער פון זיי, אַ שטילער, געלאַסענער עלטערער מענש, איז אויפגעשפּרונגען אויסער זיך און האָט זיך אַ לאָז געטאָן מיט צונויפגעפּראַלטע פויסטען צו דער עסטראַדע; עס האָט אויסגעוויזען, ווי ער וועט זיך באַלד וואַרפען שלאָגען

לעניג׳ען. מען האָט איהם אָפּגעשטויסען. דער טומעל וואַקסט. אַ צווייטער מענשעוויק פאַלט אין חלשות און מען טראָגט איהם אַרויס פון זאַל. דער עולם ברויזט און בושעוועט. איך האָב גראַד געהאַט דעם „מזל" צו זיין דער פאָרזיצענדער. איך שטעה אויבען, אויף דער עסטראַדע, וויסטע געשרייען פון אַלע זייטען. די רוהיגערע חברים פון צענטער קומען צולויפען און זאָגען מיר: שליסט די זיצונג, עס קען דאָך ניט געהן אַזוי ווייטער. איך טהו דאָס אָבער ניט. איך וויס, אַז טאָמער שליס איך יאָ די זיצונג, וועלען זיך ביידע צדדים טאַקע באמת ווארפען איינער אויפ׳ן צווייטען און עס וועט זיך אָנהויבען אַ שלאַכט, עס מוז פריהער ווערען שטיל. איך מוז זיי קודם כל בארוהיגען, און דאָס גיט זיך מיר איין. איך האָב שוין באַמערקט ניט איינמאָל, אַז מען קען איינשטילען דעם שטורמדיגסטען עולם, כל זמן מען בלייבט אַליין רוהיג און פעסט. ס׳איז געוואָרען שטיל. איך פיהר ווייטער די זיצונג, איך גיב דאָס וואָרט דעם ווייטערדיגען רעדנער. איך וויל ניט אָפּלאָזען די לייצעס.

עס שטעהט אָבער אויף מיין חבר גראָסער און אין אַ רוהיגען, זאַכליכען טאָן, (ער האָט גוט פאַרשטאַנען מיין טאַקטיק און האָט טאַקע גענומען דעם ריכטיגען טאָן) מאַכט ער מיר אויפמערקזאַם, אַז די לופט אין זאַל איז עפּעס אַ שרעקליך שטיקענדיגע, און עס איז ממש שווער איינצוזיצען. עס לאָזט זיך אויס, אַז ס׳איז קאַליע געוואָרען די גאַז-לייטונג: ערגעץ פון אַ לאָך געהט אַרויס דער גאַז און פאַרשפּרייט זיך אין זאַל. מיט דעם האָט זיך צום טייל ערקלעהרט די גרויסע אויפרעגונג.

דעמאָלט האָט מען שוין געמוזט שליסען די זיצונג. איך האָב געמאָלדען דעם עולם, אַז איך וועל דאָס טאָן, פאַרלאַנגט פון ביידע צדדים, אַז זיי זאָלען זיך תיכף פאַנאַנדערגעהן נישט אָנהויבענדיג קיין נייע סכסוכים, געמאַכט אַ פּאָר געשעפטליכע מעלדונגען, און די זאַך איז געווען ערלעדיגט. דער עולם איז אַוועק. דאָס איז געווען דער לעצטער גרויסער שטורם.

דער צוזאַמענפאָהר האָט זיך געצויגען — אַ וואָך נאָך אַ וואָך, אַ וואָך נאָך אַ וואָך, שיעור ניט אַ גאַנצען חודש. איינער אַ מערב-אייראָפּעאישער סאָציאַליסט האָט אַמאָל געזאָגט צו פּלעכאַנאָוו׳ן: ס׳איז ניט קיין וואונדער, אַז אויף אייערע צוזאַ-

מענפּאָהרען קריגט מען זיך אזוי שטאַרק; ווען מען דעבאַטירט צווישען זיך וואָכען־לאַנג, מוז איינער דעם צווייטען דערעסען ווערען.

און מען האָט טאַקע גאַנץ געשמאַק ווייטער דעבאַטירט. סוף כּל סוף איז דאָס געווען אַן איבעריגע זאַך. וואָרום באַלד אין ערשטען טאָג, ווי נאָר די פראַקציעס האָבען פערנומען זייערע ערטער, און מען האָט איבערגעצעהלט די קעפּ און די הענד, — האָט מען שוין געוואוסט: די באָלשעוויקעס צוזאַמען מיט די פּאָליאַקען (וועלכע האָבען ווי איין מאַן געשטימט צוזאַמען מיט זיי) און מיט אַ טייל פון די לעטען האָבען די מעהרהייט. און כּל זמן זיי האָבען די מעהרהייט, וועלען זיי דורכפיהרען דאָס, וואָס זיי ווילען. און אזוי איז דאָס געווען. וויפיל מען האָט ניט גערעדט און געשטריטען, אָבער אויסלאָזען פלעגט זיך אַלעמאָל מיט דעם, וואָס די באָלשעוויסטישע דעלעגאַציע פלעגט קריגען איהר „געפּאַנצערטע” מעהרהייט.

איך געדענק נאָך איין באשלוס, וואָס האָט ניט געטראָגען אויף זיך אַ ספּעציעל באָלשעוויסטישען שטעמפּעל, און וואָס איז אפילו ניט געפּעלען געוואָרען אויב ניט דער גאַנצער איז יעדענ־פאַלס אַ גרויסען טייל פון דער באָלשעוויסטישער פראַקציע. דאָס איז געווען דער באשלוס וועגען די אזוי־גערופענע „פּאַר־טיזאַנישע ארויסטרעטונגען” — דאָס, וואָס מען רופט אין אַמע־ריקאַ „גאַרילאַ־קריעג”.

וועגען דעם ענין „פּאַרטיזאַנישע אַרויסטרעטינגען” האָב איך שוין דערמאָנט אין איינעם פון די פריהערדיגע קאַפּיטלען. דאָס זיינען געווען באוואפענטע אונטערנעהמונגען, דורכגעפיהרט פון קליינע אָבער גוט אָרגאַניזירטע באַנדעס: אָנפאַלען אויף דער פּאָסט, אויף די בענק, אויף די אייזענבאַהנען, אויף די „מאָנאָפּאָלקעס” (בראַנפען־קראָמען), — אָנפאַלען מיט'ן צוועק צו „עקספּראָפּריאירען” דאָס קאַזיאָנע געלד. די דאָזיגע עקס־פּראָפּריאַציעס אָדער „עקס'ען”, ווי מען פלעגט זיי רופען, זיינען פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי קיינמאָל ניט געווען אָנערקענט, אַלס אָפיציעלע קאַמפּס־מיטלען. אָבער זעהר אָפט פלעגט מען קוקען אויף זיי דורך די פינגער. און די באוואַ־פענטע קאַמפּס־אָפּטיילונגען, וועלכע האָבען יאָ עקזיסטירט אין

דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, פלעגען ניט איינמאָל זיך באַניצען מיט דעם, וואָס די פּאַרטיי פאַרמאַכט גוטמוטהיג די אויגען, און אָפּטאָן „אַ שטיקעל אַרבייט". די דאָזיגע „עקס'ען" זיינען אין די יאָהרען 1906 און 1907 געוואָרען אַן אמת'ע מגפה. אַנדערע ניט סאָציאַל־דעמאָקראַטישע אָרגאַניזאַציעס, ווי למשל די פּוילישע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי אָדער די רוסישע „מאַקסימאַליסטען", פלעגען זיך מיט דעם פאַרנעהמען גאַנץ אָפיציעל. אָבער ווי געזאָגט, פלעגען מאַנכע סאָציאַל־דעמאָקראַטען אויך געשטרויכעלט ווערען און ניט געקענט ביישטעהן דעם נסיון. די מגפה איז געוואָרען אַ געפעהרליכע, און זי האָט געפיהרט צו אַ גוואַלדיגער דעמאָראַליזאַציע. צום אָנהויב פלעגט מען מאַכען די „עקס'ען", כדי אזוי אַרום צו שאַפען געלד פאַר דער פּאַרטיי־קאַסע. דערנאָך פלעגט מען פאַרהאַלטען אַן אַלץ גרעסערען טייל פון דעם גערויבטען געלד פאַר די נויטען פון דער „קאַמפּס־אָפּטיילונג" גופא — קויפען נייע געוועהר, אויס־האַלטען די מענשען און אזוי ווייטער. סוף כל סוף פלעגען די דאָזיגע עקספּעדיציעס זיך פאַרוואַנדלען אין אַ צוועק פאַר זיך, און עס האָט אָנגעהויבען אין גאַנצען צו פאַרשווינדען אַ גרענעץ צווישען די דאָזיגע „אידעאַלישע" אונטערנעהמונגען און אַ גאַנץ פּשוט'ען פּראָפעסיאָנעלען באַנדיטיזם. אין צענטראַל־רוסלאַנד איז עס געווען נאָך ניט אזוי געפעהרליך, אָבער אויפ'ן אוראַל, אין דער באַלטישער געגענד און אין פּוילען האָט מען בפירוש געקענט זעהן די שעדליכע רעזולטאַטען פון דעם דאָזיגען בלו־טיגען שפּיל.

אויפ'ן לאָנדאָנער צוזאַמענפאָהר האָט דאָס רוב דעלעגאַטען פאַרשטאַנען, אַז ס'איז צייט אָנצונעהמען געגען דער דאָזיגער קרענק ענערגישע מיטלען. איך געדענק ניט, ווי ס'איז געווען די אָפיציעלע שטעלונג פון דער באָלשעוויסטישער פראַקציע. אין דער פראַקציע גופא האָט די „עקס'ען־מאַכעריי" געוויס געהאַט אַ היבש ביסעל פאַרטיידיגער, אָבער אין דער פראַגע זיינען די דאָזיגע עלעמענטען געווען איזאָלירט. די פּאָליאַקען, וועלכע האָבען געהאַט פאַר זייערע אויגען דעם טרויעריגען ביישפּיל פון דער פּוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, זיינען געווען ענטשיי־דען דערפאַר, אַז מען זאָל מאַכען אַ סוף דערצו. די לעטען האָ־

בען שוין געהאט זייערע אייגענע טרויעריגע פּראַקטיק און זיינען שוין אויך געווען גענוג אַנגעלערענט. וועגען דעם „בונד" און די „מענשעוויקעס" איז אָפּגערעדט. און דעריבער האָט דער צוזאַמענפאָהר מיט אַ גרויסער מעהרהייט באַשלאָסען, אַז די פּאַרטיזאַנישע ארויסטרעטונגען מוזען אָפּגעשטעלט ווערען, און אַז די „קאַמפּס־אָפּטיילונגען", אויף וויפיל זיי עקזיסטירען נאָך ביי דער פּאַרטיי, דאַרפען ווערען פאַנאַנדערגעלאָזט. אויף וויפיל דער דאָזיגער באַשלוס איז דורכגעפיהרט געוואָרען אין לעבען, — דאָס איז אַ צווייטע פראַגע. וועגען דעם וועט מיר נאָך אויסקומען צו רעדען שפּעטער, אָבער באַשלאָסען איז דאָס געוואָרען.

אַ צווייטע זאַך, וואָס איז געמאַכט געוואָרען ניט אין גאַנצען אזוי ווי די באָלשעוויקעס וואָלטען עס געוואָלט, דאָס זיינען געווען די וואַהלען צום צענטראַלען קאָמיטעט. אַם ליבסטען פאַר דער הערשענדער פראַקציע וואָלט געווען, אַז אויך דער גאַנצער צענטראַל־קאָמיטעט וואָלט באַשטאַנען פון איהרע אייגענע מענשען. אָבער דאָ האָבען זיך ווידער אריינגעמישט די „נאַציאָנאַלען" און מען האָט אויסגעקליבען אַ מין „קאָאַליציאָנס־מיניסטעריום", אין וועלכען עס זיינען געווען פאַרטראָטען אַלע פראַקציעס.

די לעצטע וואָך פון צוזאַמענפאָהר זיינען די דעלעגאַטען געווען אויף צרות. ווען מען האָט צוגעגרייט דעם צוזאַמענפאָהר, האָט מען זיך ניט גערעכט, אַז ער וועט דויערען אזוי לאַנג, און מען האָט ניט געוואוסט, אַז עס וועט אויסקומען אריבערצופּעקלען 300 מאַן פון קאָפּענהאַגען קיין לאָנדאָן. זיינען די געלד־מיטלען אויסגעגאַנגען. עס האָט ניט נאָר געפעהלט אויף הוצאות צו פאָהרען צוריק, נאָר ס'איז שוין ניט געווען פון וואָס צו לעבען אין לאָנדאָן. ס'איז געווען זעהר ביטער. מען האָט זיך גענומען דרעהען אהין און אהער און זוכען, וואו צו מאַכען אַ שטיקעל הלואה. אונזערע לאָנדאָנער פריינד האָבען פאָרגעלעגט, אַז מיר זאָלען שיקען אַ פּאָר פון אונזערע מענשען צו אַ גרופּע ענגלישע פּראָגרעסיווע מענשען צו פאַראינטערעסירען זיי אין אונזער זאַך; אפשר וועט זיך מיט זיי עפּעס לאָזען מאַכען. אַ ברירה האָט מען געהאַט. האָט מען באַשלאָסען, אַז עס דאַרפען

געהן די סאַמע גדולים: לענין און פּלעכאַנאָוו. זיי זיינען גע־
גאַנגען. איך געדענק זעהר גוט דעם באַריכט, וואָס לענין האָט
אויפ'ן צווייטען טאָג אָפּגעגעבען וועגען דער נסיעה: „מיר
האָבען געמיינט", האָט ער דערצעהלט מיט אַ האַלב־פאַרשעהמטען
שמייכעל, „אַז מיר וועלען קומען אין אַ פּריוואַטען הויז, טרעפען
זיך מיט אַ פּאָר מענשען און דורכשמועסען זיך מיט זיי אויף אַ
היימישען אופן. אַז מיר זיינען אָבער געקומען, האָבען מיר דער־
זעהן פאַר זיך אַזאַ בילד: אַ גרויסער סאַלאָן, פול מיט מענ־
שען, אויסגעשטעלטע רייהען שטולען ווי אין אַ טעאַטער, און
אין מיטען זאַל אַ טריבונע. בעט מען אונז, מיר זאָלען ארויפ־
געהן אויף דער טריבונע און רעדען. פאַרפאַלען, מיר זיינען שוין
געווען אין די סאַמע געדיכטע, איז פּלעכאַנאָוו ארויף אויף דער
טריבונע און האָט געהאַלטען אַ רעדע וועגען דער רוסישער רע־
וואָלוציע; מען האָט איהם געדאַנקט, און די פאַרשטעלונג האָט
זיך מיט דעם געענדיגט. „איך מוז זיך מודה זיין", האָט לענין
געענדיגט זיין באַריכט, „אַז מיר האָבען זיך געפיהלט זעהר נאַ־
ריש".

אַזוי האָט זיך די ערשטע פּראָבע אויסגעלאָזט מיט גאָרניט.
אָבער געלד דאַרף מען דאָך פּאָרט. האָט מען אָנגעהויבען צו
זוכען עפּעס אַ רייכען ראַדיקאַלען מענשען, וואָס וואָלט געוואָלט
ריזיקירען מיט אַ פּאָר צעהנדליג טויזענד רובעל צוליב דעם כבוד
ארויסצוהעלפען אַ רעוואָלוציאָנערען צוזאַמענפאָהר, און מען האָט
טאַקע געפונען אַזאַ ראַדיקאַל. ער האָט פון אונז פאַרלאַנגט
בלויז, אַז אַלע דעלעגאַטען זאָלען איהם געבען זייערע אונטער־
שריפטען, וועט דאָס זיין אַן אָנדענקען. חוץ דעם האָט אַ קלע־
נערע קאָמיסיע, צו איין פאַרשטעהער פון יעדער פראַקציע, גע־
געבען איהם אַן אָפיציעלע כתיבה און צוגעזאָגט, אַז ביי דער
ערשטער מעגליכקייט וועט דאָס געלד צוריק אויסגעצאָהלט ווערען.
די מעגליכקייט איז אָבער קיינמאָל ניט געקומען.

76.

נאָך אַמאָל אין פינלאַנד.

איך האָב זיך זעהר ניט גוט געפיהלט אין לאָנדאָן. דער צוזאַמענפאָהר אַליין איז געווען אַ גרויסע מאַטערניש, דערצו האָב איך נאָך באַקומען זעהר שווערע פּערזענליכע ידיעות פון רוסלאַנד און עס האָט מיר געקאָסט אַ געוואַלדיגע אָנשטרענגונג פון אַלע מיינע כחות צו באַטייליגען זיך אין דער אַרבייט פון צוזאַמענפאָהר. אָבער נאָך די עטליכע וואָכען פון אַזאַ אָנ־שטרענגונג, האָב איך געפיהלט, אַז איך מוז אָפּרוהען, ווען ניט, וועט זיין ביטער.

קוים האָב איך זיך דערוואַרט, אַז דער צוזאַמענפאָהר זאָל זיך ענדיגען. און באַלד אויפ׳ן צווייטען טאָג בין איך אַוועק פון לאָנדאָן. איך בין אָבער נישט געפאָהרען דירעקט קיין רוסלאַנד (דאָס איז געווען „געזינטער" צוליב קאָנספּי־ראַציע), נאָר האָב זיך פאַרקירעוועט אין זשענעווו. דאָרטען, אין מיין אַלטער, ליעבער שווייץ, האָב איך פאַרבראַכט אַ פּאָר וואָכען, זיך אָפּגערוהט, אַביסעל אַרומגעשפּרייזט איבער די בערג, זיך אָפּגעפרישט, זיך דורכגעשמועסט מיט אַלטע גוטע פריינד, און — זיך אומגעקערט קיין ווילנא.

און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ סדר־ה לאַנגע, נודנע, וויל־נער הדשים. ביז׳ן סוף פון יאָהר האָב איך זיך בלויז איינ־מאָל אַרויסגעכאַפּט אויף אַ „קאָמאַנדיראָווקע", און דאָס איז געווען ווידער אַמאָל אין פינלאַנד, אויף אַ קאָנפערענץ, — אַ מין ציגאָב צום לאָנדאָנער צוזאַמענפאָהר.

באַלד נאָכ־דעם ,ווי דער צוזאַמענפאָהר האָט זיך געענדיגט, און דער עולם האָט זיך אומגעקערט אין רוסלאַנד, איז די צווייטע דומא פאַנאַנדערגעטריבען געוואָרען, און די סאָציאַל־

דעמאָקראַטישע פּראַקטיע האָט מען אַרעסטירט. אין עטליכע חדשים אַרום האָבען געדאַרפט פאָרקומען נייע וואַהלען צו דער דריטער דומא מיט אַ געענדערטען וואַהל־געזעץ. עס האָט זיך באַשאַפען אַזוי אַרום אַ נייע פּאָליטישע לאַגע, וואָס איז נישט געווען פאָראויסגעזעהן אין די באַשליסע פון צוזאַמענ־פאָהר. האָט מען געדאַרפט צונויפרופען אַ ספּעציעלע קאָנפערענץ, און מען האָט דאָס געמאַכט אין אַ קליינער פינישער שטאָט מיט'ן נאָמען קאָטקאָ. איך בין געפאָהרען אַלס איינער פון די בונדישע דעלעגאַטען.

ווידער בין איך אַריין אין פינלאַנד; ווידער די קלאַפּענ־דיגע וואַגאָנעס, ווידער די קליינע הילצערנע וואָקזאַלען און די „דאַטשעס" פון דער פּעטערבורגער אומגעגענד. אָבער דאָס מאָל בין איך געפאָהרען טיפער אין לאַנד אַריין, און עס האָבען זיך געצויגען פאַר די פענסטער פון וואַגאָן די גרויסע טונקעלע וועלדער, מיט שטיינער און פעלזען, און דאָס איז געווען שעהן און אינטערעסאַנט. אינטערעסאַנט זיינען אויך די מנהגים אין די פינישע וואָקזאַלען. עס שטעהט אַ גרויסער טיש, און אויפ'ן טיש זיינען אָנגעשטעלט פאַרשידענע מאכלים: כל'ערליי מינים פיש: געקאָכטע, געפּרעגעלטע, מאַרינירטע און געזאַלצענע, און קאַלטע פלייש, און ווייס איך וואָס נאָך. איהר צאָהלט איין פינישען מאַרק און מעגט פון די אַלע גוטע זאַכען נעהמען און עסען וויפיעל איהר ווילט, און דערצו באַקומט איהר נאָך אַ גלאָז טהעע אָדער אַ טעלער זופּ. די אָרטיגע מענשען מיסברויכען אָבער נישט מיט דעם, און עסען מיט חסד, ס'איז מעהר ניט אַן אָנבייסען און יעדער ווייס שוין אַליין די מאָס. איז אָבער צוזאַמען מיט מיר געפאָהרען אונזער רוסישע חברה. מען איז אַרויס אויף עפּעס אַ גרעסערער סטאַנציע, וואו דער צוג איז געשטאַנען אַ לענגערע צייט. האָט מען זיך געוואָרפען אויפ'ן טיש ווי היישעריקען, און אין אַ משך פון אַ פּאָר מינוטען איז אַלץ געוואָרען אייסגערייניגט. מילא, — דער זין איז ביי זיי, אַז דער טיש דאַרף אַלע מאָל זיין פול; עס קומען דאָך נייע געסט; האָט מען געשלעפּט פון דער קיך נייע טראַנס־פּאָרטען: געקאָכטע פיש און געפּרעגעלטע פיש, סאַרדינען, און קילקעס, און הערינג. אָבער וואָס העלפט דאָס? אין איין

מינוט אַרום איז ווייטער אַלץ אָפּגערייניגט געוואָרען. א גליק איז געווען, אַז דער צוג האָט שוין געהאַלטען אין אָפּפאָהרען און די היישעריק־חברה האָט זיך געמוזט אַריינפּעקלען אין די וואַגאָנעס.

קאָטקאַ איז אַ קליינע האַפען־שטאָדט ביים ברעג פון ים. איך האָב דאָרט פאַרבראַכט צוויי אָדער דריי טעג, אָבער די שטאָדט האָב איך נישט געזעהן. עס האָט זיך מיר אפילו זעהר געוואָלט דורכצוגעהן זיך איבער די גאַסען און אַ קוק טאָן, ווי אַזוי עס זעהט אויס די פינישע שטאָדט, אָבער מען האָט אונז געמאָלדען, אַז צוליב קאָנספּיראַציע איז דאָס נישט געוואונשען; מיר טאָרען זיך נישט וואַרפען אין די אויגען. מילא, פאַרפאַלען. בין איך ניט געגאַנגען. און געזעהן האָב איך בלויז דאָס קליינע הייזקעלע, וואו מיר האָבען גענעכטיגט (צוויי זיינען געשלאָפען אויף אַ בעט, און צוויי אויף אַ מאַטראַץ, וואָס מען האָט געלעגט אויף דער פּאָדלאָגע; און אפשר זיינען דאָ געווען נאָך צוויי אין דעם זעלבען צימער אויף אַ סאָפקע? איך געדענק שוין ניט; איך געדענק אָבער יאָ, אַז ס'איז געווען אַ גרויסע מאַסע ספּעציעלע קליינינקעע איינוואָהנער — סיי אויפ'ן בעט, סיי אויפ'ן מאַטראַץ און סיי אויף דער קאַנאַפּע, אין די גאַנצע נאַכט האָט מען געהאַלטען אין איין גוואַלדיגען קראַצען זיך). די זיצונגען פון דער קאָנפערענץ פלעגען אָבער פאָרקומען אין אַ שעהנעם אָרט — אין דעם פאָלקס־הויז. שוין דעמאָלט איז גאַנץ פינלאַנד געווען באַדעקט מיט אַ נעץ פון פאָלקס־הייזער (דאָס וואָס מען רופט אין אַמעריקא „לייבאָר־לייסעאום"), געבויט און פאַר־וואַלטעט פון די אַרבייטער אָרגאַניזאַציעס מיט דער פינאַנציע־לער הילף פון שטאָדט פאַרוואַלטונג. און אַזאַ קליינע שטאָדט, ווי קאָטקאַ, האָט אויך פאַרמאָגט אַ פאָלקס־הויז (אַ שפּאָגעל־נייעס, מען האָט ערשט געהאַלטען אין פאַרענדיגען), און מיר האָבען אַלע באַוואונדערט דעם דאָזיגען שעהנעם סימן פון דער פינישער פאָלקס־קולטור און אַרבייטער־מאַכט.

די קאָנפערענץ איז דורך גיך און גלאַטיג. אינטערעסאַנט איז געווען לענין'ס רעפעראַט וועגען דער פּאָליטישער לאַגע און וועגען די וואַהלען. דאָס מאָל האָט ער זיך געוועגדעט ניט געגען די „אויסערליכע שונאים" (איך מיין — די מענשעוויקעס),

נאָר געגען די „אינערליכע״, — געגען אַ טהייל זיינע אייגענע לייט. עס האָט זיך דעמאָלט אין דעם שוים פון דער באָלשעוויסטישער פראַקציע באַוויזען אַ גאַר לינקע גרופּע — די אַזוי גערופענע „באָיקאָטיסטען״. דאָס איז אייגענטליך נישט געווען קיין נייעס. פּאַרקעהרט, בעת די וואַהלען צו דער ערשטער דומא זיינען אַלע געווען באָיקאָטיסטען, אָבער צו דער צווייטער דומא האָט מען שוין יאָ געקליבען, דער באָיקאָט איז אָראָפּגענומען געוואָרען. איצט אָבער, נאָכדעם ווי די צווייטע דומא איז אויך פונאַנדערגעטריבען געוואָרען, האָט אַ טייל פון די באָלשעוויקעס זיך געוואָלט ניט אַנדערש ווי נאָר אומקעהרען זיך צום באָיקאָט. מיט זיי האָט דאָס לענין זיך גענומען טענה׳ן. אין זיין רעפעראַט האָט ער געבראַכט פאַרשידענע ציטאַטען פון ענגעלס׳ען, און מיט דער הילף פון די דאָזיגע ציטאַטען האָט ער געוואָלט מאַכען קלאָהר פאַר זיינע חברים דעם פשוט׳ען און זעלבסטפאַרשטענדליכען געדאַנק: אַז אַ טאַקטיק וואָס איז גוט אין 1906 קען זיין שלעכט אין 1907; אַז ווען די באַדינגונגען ענדערען זיך, מעג מען ענדערען אויך די טאַקטיק. די „באָיקאָטיסטען״ האָבען קענטיג געהאַלטען, אַז מען טאָר דאָס ניט.

צום סוף, ווי עס איז געווען גרינג פאָראויסצוזאָגען, האָט מען באַשלאָסען צו באַטהייליגען זיך אין די וואַהלען.

פון די איינצעלנע עפּיזאָדען איז ביי מיר אין זכרון פאַרבליבען אַ קליינטשקע סצענע, וואָס איז פאָרגעקומען אויף דער לעצטער זיצונג פון דער קאָנפערענץ.

אַזוי ווי דער עולם האָט זיך געדאַרפט פאַנאַנדערפאָהרען און מען איז נאָך ניט געווען פאַרטיג מיט אַלע פראַגען, האָט מען באַשלאָסען צו מאַכען אַ נאַכט־זיצונג. פון אַ נאַכט־זיצונג ווערט מען אָבער שטאַרק אויסגעמאַטערט. און ווען מען איז אויסגעמאַטערט טרעפט זיך אַ מאָדנע זאַך: מען הויבט אָן צו לאַכען — צוליב אַ קלייניגקייט — און מען קען זיך ניט אָפּשטעלען. מיר זיינען געזעסען ביים פּרעזידיום־טיש זאַלבעדריט: לענין, וואַרסקי (פון דער פּוילישער ס. ד.) און איך. לענין האָט געפיהרט די זיצונג און מיט אַמאָל הויבט ער אָן צו לאַכען. ער זאָגט מיר שטילערהייט עפּעס אַ באַמערקונג

וועגען א דעלעגאט, — עס איז אפילו ניט געווען קיין שום באזונדערעס לעבערליכע זאך, ביי אנדערע באדינגונגען וואלט מען אפשר א שמייכעל געטאן און פארטיג, אבער עס איז קענטיג, אז ער האט א באדערפעניש צו לאכען — און ער לאכט זיך פאנאנדער און לאכט און לאכט, און רוקט מיר אונטער דאס פאפירעל מיט דער רשימה פון די רעדנער און ווייזט מיר מיט די הענד, אז איך זאל פיהרען די זיצונג אנשטאט איהם. דאס לאכען האט אבער אן אנשטעקענדיגע קראפט, און איך הויב אויך אן צו לאכען, און איך קען אויך ניט פיהרען די זיצונג, און איך רוק ווייטער דאס פאפירעל צו ווארסקי'ן, און ווארסקי ווערט אויך אנגעשטעקט פון אונז ביידען. און דער רעדנער ווערט אנטשוויגען און די גאנצע קאנפערענץ זיצט און קוקט אויף אונז, און ווארט, אז דאס פרעזידיום זאל ווערען פארטיג מיט'ן געלעכטער, און דאס געלעכטער נעהמט ארום דעם גאנצען עולם. אזוי האט דאס געדויערט א פאר מינוטען און ערשט נאך דעם, ווי מיר האבען זיך גענוג אנגעלאכט, זיינען מיר געווען אין שטאנד ווידער צו באנייען די זיצונג.

.77

באַרג אַראָפּ.

עס האָט זיך אָנגעהויבען אַן אומעדיגע און טרויעריגע צייט. איך בין געזעסען אין ווילנא, געווען אַ מיטגליד פון דער רעדאַקציע פון דער „פאָלקס־צייטונג", באַטהייליגט זיך אין די זיצונגען פון צ. ק., געטהאָן די טאָג־טעגליכע ארבייט, אָבער די אַרבייט איז געגאַנגען שלעכט. עס איז געווען ניט מיין פערזענליכע שטימונג. עס האָט זיך אָנגעהויבען די תקופה פון דער גרויסער רעאַקציע. די רעאַקציע איז געקומען ביסלאַכ־ווייז, מען וואָלט ניט געקאָנט זאָגען געגוי, ווען זי האָט זיך אָנגעהויבען, אָבער פון טאָג צו טאָג האָט זיך געשפּירט, אַז עס געהט באַרג אַראָפּ. נאָך די גרויסע ערשיטערונגען פון די יאָהרען 1905 און 1906 האָט זיך אָנגעהויבען די גרויסע מיעד־קייט. און מיר אַלע וואָס זיינען געשטאַנען אויפ'ן צענטער פון דער באַוועגונג, האָבען דאָס געפיהלט און געזעהן פון די פאַר־שיידענסטע סימנים. די צייטונג האָט זיך פאַרשפּרייט אַלץ ערגער און ערגער; אין הערבסט פלעגט מען זי דרוקען, אויב איך האָב ניט קיין טעות, סך־הכל אין 8 טויזנד עקזעמפּלאַרען. די פינאַנסען זיינען געוואָרען גאַר מאָגער, דאָס אָרגאַניזאַציאָנס־לעבען איז געוואָרען שוואַך, די צאָהל מענשען, וואָס מיר האָבען געהאַט אין אונזער רשות, האָט גענומען פאַלען, די שטימונג איז געוואָרען אַ געדריקטע.

איך געדענק די לעצטע טעג פון סעפּטעמבער, ווען מיר האָבען געדאַרפט פייערען דעם 10־יאָהריגען יובילעאום פון „בונד". עס האָט געדאַרפט אַרויסגעהן אַ יובילעאום־נומער, און מען האָט פאַרלאַנגט, אַז איך זאָל אָנשרייבען אַ יום־טוב'דיגען אַרטיקעל. איך האָב אָבער ניט געקאָנט. איך געדענק,

ווי איך בין אוועק — זיך דורכלופטערען — אין דעם בערנאַ־דינער גאָרטען — אַ שעהנער, שטילער גאָרטען; ער ליגט אָן אַ זייט פון די גרויסע גאַסען און זעלטען ווען עס פאַרבלאָנד־זשעט דאָרטען אַ מענש. עס איז געווען אַ שעהנער הערבסט־טאָג, די בוימער זיינען געשטאַנען אויסגעסטראָיעט אין זייערע געלע און רויטע הערבסטליכע בגדים, די לופט איז געווען קאַלט, ריין און דורכזיכטיג, מיט אַ ליכטיגען, זילבערנעם הערבסט־גלאַנץ. איך בין געזעסען אויף אַ באַנק, און האָב זיך באַמיהט צונויפצוקלייבען מיינע געדאַנקען. איך האָב אָבער געפיהלט, אַז אַ יובילעאום־אַרטיקעל קען איך ניט שרייבען. מילא, איך געהער ניט צו די, וואָס פאַלען אריין אין יאוש צוליב אַ שטי־מונג פון אַ מאָמענט, איך בין דעמאָלט געווען ווייט פון אָנ־ווערען מיין גלויבען; אָבער אַ יובילעאום־אַרטיקעל האָט גע־דאַרפט זיין אַ יום־טוב׳דיגער, און איך האָב ניט געהאַט קיין געפיהל פון יום־טוב׳דיגקייט. און שרייבען גלאַט אַזוי, פראַ־זען, וואָס מ׳פיהלט נישט, דאָס איז אַ ליגען, און דערצו בין איך נישט פעהיג. בין איך געקומען אין דער רעדאַקציע און געזאָגט אונזער חברה, אַז איך וועל ניט שרייבען.

איך האָב געהאַט אַ נייע דירה. איך האָב זיך באַזעצט אין אַזוי גערופענע „מעבלירטע צימערען". דאָס איז געווען אַ גרוי־סע הויז אויפ׳ן קאַטעדראַלען פּלאַץ אין אַ קריסטליכער געגענד. אין די אונטערשטע עטאַזשען זיינען געווען גאַנצע מעבלירטע וואוינונגען. אויפ׳ן אויבערשטען שטאָק האָט זיך געצויגען פון איין עק הויז ביז׳ן צווייטען אַ לאַנגער קאָרידאָר, און פון ביידע זייטען קלענערע און גרעסערע צימערען. מיין צימער איז גע־ווען ניט שלעכט, אָבער אין אַזאַ הויז מיט מעבלירטע צימערען האָט אַלע מאָל געמוזט עפּעס זיין טרויעריגעס. עס איז אַן אָרט פאַר היימלאָזע מענשען און דאָס רוב פאַר אומגליקליכע מענ־שען. וויפיעל מאָל האָב איך געהערט שפּעט ביינאַכט דורך די דינע ווענט דעם שטילען האַרץ־רייסענדען געוויין פון אַ פרוי,— עפּעס אַן איינזאַמע מיידעל, וואָס האָט געוואָהנט אין דעם דער־בייאיגען צימער! און אַלץ, אַלץ טראָגט אויף זיך דעם שטעמ־פּעל פון היימלאָזיגקייט און איינזאַמקייט. דער פאַרשלאָפענער דיענער מיט לאַנגע וואָנצעס און צושויבערטע האָר, וואָס ברענגט

אין דער פריה דעם סאמאוואר און הייצט דעם אויוועןָ; די שטים פון א שכור'ן אפיצער ערגעץ אין א צווייטען זייט פון קארידאר. פוסטע, פינסטערע ווענט, דאס ארימע לעמפעל, די טויזענדער קלייניגקייטען און נישטיגקייטען, — דאס אלץ וועבט זיך צונויף אין א גרויסען גרויען וואלקען פון טרויעריגקייט און פארלאזענקייט. דאס איז געווען אן ענטשפרעכענדער צוגאב צו דער שווערער געזעלשאפטליכער שטימונג.

די „פאלקס־צייטונג" איז פארכאפט געווארען פון דער רע־גירונג. מיר האבען תיכף אנגעהויבען ארויסצוגעבען א צווייטע צייטונג מיט'ן נאמען „האפנונג". אבער דער פרעהליכער נא־מען האט זיך עפעס ניט געקלעפט צו דער לאגע. די צייטונג האט קוים געזשיפעט. דער דעפיציט איז געוואקסען און גע־וואקסען, און עס איז ניט געווען פון וואנען איהם צו דעקען. מען האט נישט געקענט צאהלען די מיטארבייטער. איך גע־דענק ווי עס פלעגט אריינקומען אין רעדאקציע דער יונגער טאלאנטפולער שרייבער אניני און זיך ממש בעטען, אז מען זאל איהם געבען כאטש איין רובעל, — ער האט צאהן־וועהטאג און דארף געהן צום דענטיסט, — און מען האט איהם ניט געקענט באצאהלען. אויף די זיצונגען פון צ. ק. האט מען זיך געבראכען דעם קאפ ווי אזוי ארויסצוקריכען פון דער שרעקלי־כער לאגע. עס איז געווען א פארשלאג, אז מיר זאלען אפ־שטעלען די צייטונג. ליבער איז געווען א שטארקער אנהענגער פון דעם דאזיגען פארשלאג. איך בין געווען געגען דעם. אויף איינע פון די זיצונגען האב איך געמאכט אן אויסרעכענונג, לויט וועלכער ס'איז אויסגעקומען, אז אפילו פון א ריין קאמערציע־לען שטאנדפונקט לוינט אויך בעסער צו מאכען נאך א פרוף און באמיהען זיך צו פיהרען די צייטונג כאטש א פאר חדשים ווייטער, און שפעטער וועט מען זעהן. ליבער האט ערקלערט, אז איך האב איהם איבערצייגט, — און אזוי איז עס באשלאסען געווארען. גלייכצייטיג איז אבער אנגענומען געווארען א צוויי־טער באשלוס: מען זאל בייטען דעם כאראקטער פון דער צײ־טונג. זי דארף פארוואנדעלט ווערען אין א קליינעם קאפיקענעם בלאט, וואס זאל געפיהרט ווערען העכסט פאפולער, פאלקס־טימליך. אפשר וועט זיך אויף אזא אופן איינגעבען צוצוציהען

א ברייטען קרייז לעזער. איך האָב זיך מיט'ן גאַנצען הארצען אָנגעכאַפּט אָן דעם דאָזיגען פּלאַן. איך האָב שוין לאַנג געחלומ'ט וועגען אזא טיפּ צייטונג, וואָס זאָל קענען אַרויסגעהן פון דעם שמאָלען קרייז „אייגענע מענשען” און דערגרייכען צו די סאַמע ברייטע מאַסען לעזער. מען האָט באַשלאָסען צו מאַכען די פּראָבע. דער צ. ק. האָט באַשטימט פאַר דער צייטונג אַ קליינע רעדאַקציע פון דריי מענשען. דאָס זיינען געווען: אסתר, ליטוואַק און איך. אָבער ס'איז ניט געווען באַשערט צו פאַרווירקליכען דעם פּלאַן. דעם ערשטען טאָג, ווען מיר האָבען גערדאַרפט צוטרעטען צו דער אַרבייט, בין איך געקומען אויף זאַוואַלנע גאַס, וואו עס האָט זיך געפונען אונזער רעדאַקציע. אָבער אויפ'ן וועג האָט מיך אָפּגעשטעלט אַ חבר, וואָס איז ספּעציעל אַוועקגעשטעלט געוואָרען, כדי מיך אָפּצוהיטען. „געהט ניט אין רעדאַקציע — האָט ער מיר געזאָגט — עס זיינען דאָרטען געווען „געסט”. די געסט זיינען געווען זשאַנדאַרמען. זיי זיינען געקומען אין דערפריה און צוגענומען אַלעמען, וועמען זיי האָבען דאָרט געפונען. און געפונען האָבען זיי אַ היבש ביסעל מענשען. עס זיינען דאָרטען געווען מיינעביידע רעדאַקציאָנס־קאָלעגען, אסתר און ליטוואַק, צוויי מיטגלידער פון צ. ק., אַלעקסאַנדער און יונה, און נאָך עטליכע נאָהענטע חברים. מען האָט זיי אַלעמען צוגענומען און אַוועקגעפיהרט אין טורמע. מיין גליק איז געווען, וואָס איך האָב זיך צופעליג פאַרשפּעטיגט. וואָלט איך געקומען מיט אַ האַלבער שעה פריהער, וואָלט איך אויך געווען אַרעסטירט.

עס האָט זיך צונויפגעקליבען דער צ. ק. און אַרומגערעדט די לאַגע. וועגען אַרויסגעבען ווייטער אַ טעגליכע צייטונג האָט ניט געקענט זיין קיין רייד. מען האָט באַשלאָסען איבערצוגעהן צו אַ וואָכענבלאַט. דאָס איז געווען „דער מאָרגענשטערן”. אין די נייע רעדאַקציע געהען אַריין יודין, זאַסלאַווסקי, א. ווייטער און איך. ביים אַרומרעדען דעם צוזאַמענשטעל פון דער רעדאַקציע, איז צום ערשטען מאָל אַרויפגעשוואומען גאָר אַ נייע פּראַגע. אַרויסגערוקט האָט זי ליבער. ער האָט גע'טענה'ט, אַז מיר האָבען צווישען זיך מענשען מיט פאַרשיידענע בליקען אויף די לויפענדע פּראַגען פון פּאָליטישער טאַקטיק; מיר האָ־

בען אָבער אַז אָפיציעלע שטעלונג פון אונזער אָרגאַניזאַציע, און ס'איז נויטיג, אַז די צייטונג זאָל ווערען געפיהרט אין הסכם מיט דער דאָזיגער אָפיציעלער שטעלונג. דערצו דאַרפען מיר באַשטימען איינעם אַ שעף־רעדאַקטאָר, וועמעס פּאָליטישע ליניע איז אין איינקלאַנג מיט דער ליניע פון דער מעהרהייט. די מעשה איז, וואָס אין דער „פּאָלקס־צייטונג" איז אין די לעצטע חדשים דער טאָן־געבער געווען יודין. (קאָסאָווסקי איז אין זומער 1907 אַוועקגעפאָהרען אין אויסלאַנד), און יודין האָט דעמאָלט געהאַט געוויסע באָלשעוויסטישע שטימונגען, וועלכע האָבען ניט ענטשפּראָכען דער שטעלונג פון אונזער אָרגאַניזאַציע. מיט זיין פּאָרשלאַג האָט ליבער געוואָלט אויסמיידען, אַז די זעלבע לאַגע זאָל ניט באַשאַפען ווערען אין „מאָרגענשטערען". דער פּאָרשלאַג איז געפעלען געוואָרען, און מען האָט מיך באַשטימט אַלס הויפּט רעדאַקטאָר. די נייע קאָלעגיע האָט געאַרבייט חבר'יש, אָבער איך געדענק איין פּאַל, ווען איך האָב זיך געמוזט באַנוצען מיט מיין ספּעציעלער מאַכט. עס האָט זיך געהאַנדעלט טאַקע וועגען יודינ'ס אַן אַרטיקעל; אויב איך האָב ניט קיין טעות, האָב איך זיך באַנוגענט מיט אַ רעדאַקציאָנעלער אָנמערקונג.

די רעדאַקציע האָט זיך אַריבערגעצויגען אין אַ נייער דירה— אויף אויף זאַוואַלנע גאַס. און די ערשטע טעג האָבען מיר צוליב פּאָרזיכטיגקייט געהאַנדעלט פּונקט אַזוי, ווי מיט קנאַפּע צוויי יאָהר צוריק, ביים אָנהויב פון אונזער לעגאַלער פּרעסע: די רעדאַקציאָנס־דירה איז געווען בלויז אַן אָרט מיט אַן אַדרעס, און מיר פּלעגען זיך צונויפקלייבען ערגעץ אין אַ פּריוואַטע דירה (מעהר ניט, מיר האָבען שוין ניט געהאַט אין אונזער רשות די בעקוועמע דירות פון די פּאַרשידענע דאָקטוירים און אַדוואָקאַטען; מיר פּלעגען זיך צונויפקומען אין דעם באַשיידענעם חדר פון א. וויטער). און פּונקט ווי דעמאָלט איז דאָס אונזער גיך דערעסען געוואָרען און מיר האָבען זיך באַזעצט טאַקע אין דער אָפיציעלער דירה פון דער רעדאַקציע.

אָבער אויך דאָס האָט ניט לאַנג געדויערט. עס זיינען אַרויס סך־הכל דריי נומערען. און דאַן זיינען ווידער געקומען די „געסט". געקומען זיינען זיי שפּעט ביינאַכט אַרום איינס

אזייגער, און עס איז ווידער געווען א מזל׳דיגער צופאל, וואס האט מיך געראטעוועט. מיר זיינען אוועק מיט א פערטעל שעה פריהער, האט מען קיינעם ניט געפונען. אבער די צייטונג איז געווארען פארמאכט. עס איז געווען קלאהר, אז מיט׳ן געדאנק פון א צייטונג דארפען מיר זיך דערווייליגע געזעגענען. עס איז אויך אזוי געווען א וואונדער, וואס מען האט אונזער פרעסע געדולדעט אזוי לאנג, אין פעטערבורג און אין מאסקווע איז די ארבייטער־פרעסע שוין לאנג געווען דערשטיקט. איצט איז דער „נייער קורס“ ענדליך דערגאנגען אויך ביז ווילנא. מיר האבען דאס פארשטאנען און נישט געמאכט קיין ווייטער־דיגע פראבען. נאך קנאפע צוויי יאהר עקזיסטענץ איז אונזער לעגאלע פרעסע אנטשוויגען געווארען אויף פיער מיט א האלב יאהר.

אנשטאט א צייטונג האבען מיר באשלאסען ארויסצוגעבען זאמעל־ביכלעך. איך בין ווייטער געבליבען דער רעדאקטאר. דער נאמען פון די ערשטע זאמלונגען איז געווען „די נייע צייט“, שפעטער, אין משך פון די ווייטערדיגע פיער יאהר — האבען זיך די נעמען כסדר געביטען.

דער אינהאלט פון די דאזיגע זאמעל־ביכער האט געדארפט ענטשפרעכען די נייע געזעלשאפטליכע לאגע. ס׳איז נישט געווען קיין צייט פון גרויסע פאליטישע פראגען. אויפ׳ן ארט פון דער אמאליגער יום־טוב׳דיגקייט איז געקומען די וואך. איך האב געהאלטען, אז מען זאל זיך מעהר אריינטיפען אין די מעהר ניכטערע, קלײנע פראגען פון טאג טעגליכען לעבען, בפרט אין די פראגען פון אידישען לעבען. א באזונדערע אויפמערק־זאמקייט איז געווען געווענדעט צו די פראגען פון דער אידישער קהלה.

שוין בעת די וואהלען צו דער צווייטער דומא, האבען מיר זיך אנגעשטויסען אויף די גרויסע מאכט וואס עס פארמאגט אין דעם אידישען לעבען די קהל׳שע רעדעל־פיהרער, — די „פני“. מיר האבען פארשטאנען — און איך פלעג וועגען דעם שרייבען אין „נאשא טריבונא“, אז כדי צו באקעמפען די דאזיגע מאכט, דארפען מיר אריינטיפען זיך אין די סאמע געדיכטע פון דעם

קהלה־לעבען און זעהן צו באקעמפען די באַלעבאַטישע פיהרער אויפ'ן געביט פון די פּראַקטישע טאָג־טעגליכע אינטערעסען פון דעם אידישען לעבען. כדי דאָס צו טהאָן, האָבען מיר געדאַרפט אַליין באקענען זיך געגוי מיט די דאָזיגע אינטערעסען און אויפ־קלערען וועגען דעם די ארבייטער־מאַסען. אין דעם „מאָרגען־שטערען“ האָט מיכאַלעוויטש אָנגעשריבען א סעריע ארטיקלען יועגען דער אידישער קהלה. די ערשטע ארטיקלען וועגען דעם ענין, וואָס האָבען זיך בכלל באוויזען אין אונזער ליטעראַטור. די דאָזיגע ארטיקלען האָבען אָבער אָנגערירט די פראַגע בלויז אין אַלגעמיינע, פּרינציפּיעלע שטריכען. דאָס איז אָבער געווען וועניג. מען האָט געדאַרפט באַארבייטען אויך דעם קאָנקרעטען, פּאַקטישען מאַטעריאַל. דאָס איז געמאַכט געוואָרען אין די ער־שטע צוויי נומערען פון דער „נייער צייט“. איך האָב נישט געהאַט קיין שטענדיגע קאָלעגיע פון מיטאַרבייטער. איך בין געווען איינער אַליין; דער איינציגער שטענדיגער געהילף מיינער איז געווען מיין אַלטער פריינד טעאומין, וועל־כער האָט געאַרבייט אַלס איבערזעצער און האָט מיר געהאָלפען צו רעדאַגירען די ארטיקלען. פלעג איך באַשטעלען פאַרשידענע ארטיקלען דאָ ביי דעם, דאָ ביי א צווייטען חבר, וועלכער איז געווען גראָד אונטער דער האַנד. ס'איז געווען אין ווילנאַ אַן אָרטיגער טוער, וועלכער האָט זיך דעמאָלט שטאַרק אינטערע־סירט אָט דוקא מיט די וואָכעדיגע פראַגען פון אידישען לעבען. איך האָב ביי איהם באַשטעלט א פּאָר ארטיקלען וועגען דער אידישער קהלה; ער האָט צונויפגעקליבען דעם מאַטעריאַל און אָנגעשריבען די ארטיקלען. דאָס איז געווען דער איצטיגער קאָ־מוניסט מ. ראַפּעס, און זיין עלטערער ברודער, דר. ראַפּעס, האָט אָנגעשריבען א פּאָר ארטיקלען וועגען די ספּעציעלע אידישע שטייערען. עס זיינען אָנגעקומען נאָך עטליכע ארטיקלען פון אונזערע שרייבער, און דער געזעלשאַפטליך־פּאָליטישער טייל פון דעם זאַמעל־בוך איז געווען פּאַרטיג. דאָס איז געווען וויינינ. דער זאַמעל־בוך האָט געדאַרפט האָבען אויך א ליטעראַרישע אָפּ־טיילונג. ווילנאַ איז דעמאָלט געווען א צענטער, וואו עס האָט געשוויבעלט און געגריבעלט מיט יונגע, טאַלענטירטע אידישע שרייבער; איך בין אָבער געווען גאַנץ ווייט פון די ליטעראַרישע

קרייזען, און איך האָב געדאַרפט האָבען אַ פאַרמיטלער, וועלכער וואָלט געקענט זאָרגען פאַר'ן ליטעראַרישען מאַטעריאַל. אַזאַ פאַרמיטלער איז געוואָרען וולאַדעק. ער איז געווען אויסגעקאָכט מיט'ן ליטעראַרישען עולם. אַליין האָט ער דאַמאָלט געוואוינט מיט נאָמבערג'ן און פלעגט זיך טרעפען מיט די אַלע מענשען, פלעגט ער ביי זיי נעמען ערצעהלונגען און ליעדער און ברייננגען דאָס צו מיר. אַזוי האָב איך באַקומען באַלד פאַר'ן ערשטען נומער אַ שעהנע ערצעהלונג פון משה זילבורג אַ פּאָר וואונדערבאַרע געדיכטען פון דוד איינהאָרן, אַ ליד פון וולאַדעק'ס אינגערען ברודער דאַניעל א. אז. וו.; דער דאָזיגער ליטעראַרישער מאַטעריאַל איז געשטאַנען אויף אַ זעהר הויכער מדרגה. איך האָב זיך דעמאָלט געווענדעט מיט אַ בריף אויך צו י. ל. פּרץ אין וואַרשא, ער זאָל אונז געבען עפּעס אַ זאַך. איך האָב דעמאָלט נאָך נישט געקענט שרייבען אויף אידיש; האָב איך איהם אָנגעשריבען אַ בריף אין רוסיש און געבעטען, ער זאָל מיר מוחל זיין וואָס איך באַנוץ די דאָזיגע שפּראַך. אינגיכען האָט זיך באַקומען אַן ענטפער פון פּרץ'ן. אייער רוסיש — האָט ער געשריבען — בין איך אייך מוחל. אָבער דאָס וואָס איהר שרייבט מיט אַזאַ אונקלאָרע האַנדשריפט, איז אַ פיל גרעסערע עולה... פּרץ אַליין האָט געשריבען אויף אַ שרייב־מאַשין. מיין האַנדשריפט איז טאַקע ניט פון די בעסטע.

אַ ביסעל האָב איך זיך אָנגעהויבען צו טרעפען מיט די ליטעראַטען, ווען עס האָט זיך געגרינדעט (צום סוף פון דעם יאָהר 1907) די ווילנער מוזיקאַליש דראַמאַטישע (דאַכט זיך אַזוי איז געווען דער נאָמיין) געזעלשאַפט. דאָס איז געווען דער באַשיידענער אָנהויב פון אַ אידישער קולטור־באַוועגונג. דאָס איז געווען אַן אַרבייטער געזעלשאַפט, מיט אַ גאַנץ שעהנעם אַרבייטער־כאָר און מיט ליטעראַרישע אָווענטען, וואו די בעסטע אידישע שרייבער פלעגען לייענען זייערע ווערק. אַזוי האָט מען דאָרטען געלייענט ווייסענבערג'ס „דער טאַטע מיט די בנים״ (ווייסענבערג אַליין איז נישט קיין דעקלעמאַטאָר. עס האָט געלייענט אַ צווייטער, נאָר ווייסענבערג איז געזעסען דערביי און האָט האַרציג געלאַכט ביי די קאָמישע שטעלען). שלום אַש איז געקומען צו פאָהרען און האָט געלייענט זיין שבתי צבי. נאָכדעם איז די גרופּע ליטעראַטען אַוועק אין דעם האָטעל קאָנטינענטאַל און גע־

מאַכט א באַנקעט; איך האָב דאָרטען געהאַלטען א רעדע וועגען דער אידישער קולטור־אויפלעבונג — דעם „רענעסאַנס״.

אָבער די פּאָליטישע באַוועגונג איז אַלץ געגאַנגען באַרג אַראָפּ. איך האָב דאָס בפירוש געפילט. בעת עס איז מיר אויס־געקומען אַלס מיטגליד פון צענטראַלען קאָמיטעט צו פאַרברענגען מאַנכע אָווענדען אויף דער „יאַווקע״. דאָס מיינט א דירה, וואו עס פלעגען אָנקומען פאָרשטעהער פון אונזער בונדישער פּראָ־ווינץ זיך טרעפען מיט א פאָרשטעהער פון צ. ק., דורכצורעדען זיך וועגען פאַרשידענע פּאַרטיי־ענינים. איך געדענק ניט דעם נאָמען פון דער גאַס, וואו עס איז געווען די דאָזיגע יאַווקע, אָבער איך געדענק דעם אָרט, וואו זי איז געווען, און איך וואָלט זי געקענט נאָך היינט צו טאָג געפינען. ס'איז געווען אין סאַמע געדיכטע פון די אידישע קוואַרטאַלען, ניט ווייט פון רודניצקי גאַס; מען האָט געדאַרפט אַריינגעהן אין הויף, זיך פאַרקירוען אויף רעכטס אין דעם הינטערשטען ווינקעל, אַרויפקריכען אויף א הויכע פינס־טערע טרעפּ און דורכגעהן דורך די שטוב פון בעל־הבית; דאָר־טען אין א קליינעם צימערל פלעג איך זיצען און וואַרטען אויף די געסט. מיר פלעגען זיצען אזוי אין די קאַלטע ווינטער־אָווענדען זאָל־בע־צוויית: איך און דער סעקרעטער פון צענטראַל קאָמיטעט, מיין אַלטער שול־חבר יאַשקע קאַפּלאַן, וועלכער האָט איצט געהאַט דעם קאָנספּיראַטיווען נאָמען האָראַצי. מיר פלעגען זיצען און וואַרטען — און עס איז געווען שטיל און טרויעריג. אַמאָל, נאָך מיט א יאָהר פריהער, פלעגען די מענשען פון פאַרשידענע שטעדט און שטעטלאַך קומען אין די צעהנדליגער. מיר האָבען געהאַט א גרויסען, ברייט־פאַרצווייגטען אַפּאַראַט. אין דעם רשות פון צ. ק. האָבען זיך געפונען צעהנדליגע „פּראָפעסיאָנעלען״, — דאָס הייסט מענשען, וואָס פלעגען זיך אויסשליסליך און ספּעציעל אָפּ־געבען מיט דער רעוואָלוציאָנערער אַרבייט. ס'איז געווען ווי א מין מיניסטעריום, אַרומגערינגעלט מיט גאַנצע מחנות אַגענטען. אויף יעדער זיצונג פון צ. ק. הט מען זיך געדאַרפט פאַרנעמען מיט'ן פאַנאַנדערברייטען איבער די פאַרשידענע שטעדט אונזער גרויסען מענשען־מאַטעריאַל. שיעור ניט אַלע טאָג פלעגען אָנקו־מען מעלדונגען און בקשות: דער מוז אַוועקפאָרען פון דער שטאָדט, ווייל מען קוקט איהם נאָך צו שטאַרק; דער מוז בייי־

מען דעם נאָמען, דער קלאָגט זיך, אז ער האָט שוין צו לאַנג פאַר־בראַכט אין דעם קליינעם אומעדיגען שטעדטעל און ער בעט, מען זאָל איהם אריבערטראנספּאָרטירען אויף אַן אַנדער שטעלע אין אַ גרעסערע שטאָדט; דער קומט מיט אַ פראַגע, וואָס איז אויפגע־שוואומען ביי זיין אָרגאַניזאציע און דער צ. ק. דאַרף פּסקנ׳ען די שאלה, א. ז. וו., א. ז. וו. אַ שטענדיגער טומעל, אַ שטענדיגע קאָכעניש. איצט איז אָבער געוואָרען שטיל און רוהיג. מאַנכעס מאָל פלעגט קומען אַ מענש, העכסטענס צוויי. און מאַנכעס מאָל פלעגען מיר אָפּזיצען דעם גאַנצען אָוועגד, און עס פלעגט קיינער ניט קומען. ביטערע, טרויעריגע צייטען...

און אַזוי האָט זיך דאָס געלעבט אין די דאָזיגע אומעטיגע חדשים. פערזענליכע באַקאַנטע האָב איך געהאַט גאָר ווייניג. זיצען אין דער היים — אין דעם פרעמדען, ניט היימליכען „מעב־לירטען צימער" האָט זיך אויך ניט געוואָלט און איך פלעג פאַר־בריינגען גאַנצע טעג אין אַ קאַפע הויז, ביי מאַריכעס׳ען.

מאַריכעס׳עס קאַפע־הויז איז געווען איינע פון די כאַראַק־טעריסטישע „אינסטיטוציעס" פון ווילנא. איך האָב איהם זעהר ליב געהאַט, און איך מוז וועגען איהם דערצעהלען:

אינטערעסאַנט און כאַראַקטעריסטיש פאַר ווילנא איז דער אופן, ווי אַזוי איך האָב אויסגעפונען דעם דאָזיגען מקום־מקלט.

דאָס איז געווען נאָך אינ׳ם יאָהר 1906. איך בין געווען אין גאַס צוזאַמען מיט זאסלאַווסקי׳ן, דאַכט זיך, און נאָך אימיצען. דאָס איז געווען די לאַנגע גאַס. אָדער אפשר האָב איך אַ טעות און מען רופט זי די „ברייטע גאַס?" איך געדענק נישט; אויף רוסיש הייסט זי „באָלשאיא" און זי איז די צענטראַלע אַרטעריע פון ווילנער לעבען. ס׳איז געווען אַ זומער־אָוועגד. מיר זיינען געגאַנגען איבער דער גאַס. און פּלוצלונג האָט זיך אָנגעהויבען אַ רעגען. אָבער ניט סתם אַ געוועהנליכער רעגען, נאָר אַ „פליוך". עס האָט געגאָסען און געגאָסען. און ווילנא האָט אַ טבע: ווען עס הויבט אָן שטאַרק צו גיסען, ווערט דאַמאָלט אַן אמת׳ע פאַר־פלייצונג. די גאַס איז אַ שמאָלע און זי געהט אַ ביסעל באַרג אַראָפּ. נאָך אַ צענדליג מינוטען פון אַ שטאַרקען רעגען פאַרוואַנ־דעלט זיך די גאַס אין אַ טייך. ס׳איז ניט קיין שפּאַס און ניט קיין גוזמא. די גאַס ווערט אַן אמת׳ער טייך; דער ברוק און

די טראטוארען ווערען באדעקט מיט וואסער, וואס רינט און טראגט זיך און ברויזט. און ס'איז גאנץ טיף. וועגען גהן ווייטער, קאן קיין רייד ניט זיין. זיינען מיר אריין אין דעם ערשטען בעסטען טויער. אבער דאס וואסער הויבט זיך אלץ העכער און העכער; אין דער גאס גופא גרייכט דאס שוין ביז די קניה, און עס דרינגט אריין אין טויער. מען קען אויך דארטען ניט בלייבען. זעהען מיר אויף א טיר — אט דוקא אין דעם דאזיגען טויער — א שילדעל: „קאפע־הויז". מיר געהען ארויף אויפ'ן צווייטען עטאזש און דארטען געפינט זיך טאקע דאס קאפע־הויז. אזוי האב איך ענטדעקט מאריכעס'ען, און אין די שפעטערדיגע צייטען בין איך דארטען געווארען א טאג־טעגליכער גאסט.

צוויי קליינע צימערלאך. אין איינעם געפינט זיך א ביליארד, אין דעם צווייטען איז דער בופעט. עס זיצט דארטען די בעל־הבית'טע, עס שטעהט א האלבער טוץ טישלאך און ארום די טישלאך זיצען די געסט. מען טרינקט טיי און קאווע. די קאווע איז דארטען געווען די בעסטע אין גאנץ ווילנע. פאר א פאר קאפיקעס האט מען געקענט באקומען די געשמאקסטע קאווע, וואס איך האב נאר אמאל געטרונקען. אין די ווילנער קאווע־הייזער האב איך קיין מאל ניט געהאט אזא הנאה פון קאווע. און וויען איז דאך געווען בארימט מיט איהר קאווע. ווער רעדט שוין וועגען דער וואונדער־שעהנער „באבקע", וואס מען פלעגט דארטען דערלאנגען.

אויף די טישען ליגען צייטונגען, און צווישען אנדערע אויך א דייטשע צייטונג, דער „בערלינער טאגעבלאט", וואס איז געווען פאר מיר א גרויסע צוציהונגס־קראפט. די מעהרסטע לייט אבער, וואס זיצען דארטען, האבען אן אנדער באשעפטיגונג: מען שפילט שאך.

דערוואקסענע, אלטע, גרויע אידען זיצען דארטען אין מיטען העלען טאג און שפילען שאך. קענטיג, אז זייערע ווייבער האררעווען פאר זיי. מעגען זיי שפילען. איך אליין פלעג זעלטען שפילען. אבער זיצען און קוקען און צוהערען זיך, איז געווען אן אמת'ע מחיה. א איד האט דאך א באזונדערע מאניערע ווי צו שפילען שאך. א איד האלט דאך אין איין רעדען און אין איין זינגען. אימיצער זאגט עפעס א ווערטעל. דער שפילער כאפט

אונטער דאָס ווערטעל און הויבט אָן דאָס איבערצו׳חזר׳ען אויף טויזענדערליי אופנים, און דוקא מיט אַ נגון און דוקא מיט פּאַרשיידענע נגונים, און דער צווייטער שפּילער הויבט אָן פּונקט אַזוי ווי דער ערשטער, פּאַרטראַכטערהייט און ניט ווייסענדיג, אפילו, אַז ער זאָגט און זינגט עפּעס — נאָכצוזינגען דאָס ווערטעל מיט׳ן נגון. קען מען צופּלאַצט ווערען פון געלעכטער. אָבער די שפּילער אַליין זיינען נאָך ניט די איינציגע טעטיגע פּערזאָנען. אַרום יעדען טישעל, אַרום יעדען פּאָר שפּילער, זיצט און שטעהט אַ גאַנצע מחנה צושויער. זיי שטעהען און „קיבעצען". דאָס וואָרט „קיבעצען" האָט אַן אַנדער זין אין אַמעריקאַ, און אַן אַנדער זין אין אייראָפּאַ. אין אַמעריקאַ מיינט דאָס מאַכען שפּאַס. אין אייראָפּאַ — צוקוקען זיך צום פרעמדען שפּיל און זיך באַטייליגען אין דעם מיט וואָרט און עצה. און פון די דאָזיגע עצות קומען אַרויס שטענדיגע רייסערייען. צוויי אידען שפּילען, אַ דריטער שטעהט איבער זייערע קעפּ און נודיעט. „ר׳ איד, איהר שפּילט ניט גוט", — מאַכט אַ „קיבעצער". „לאָזט מיך צו רוה", רופט זיך אָפּ דער שפּילער. „אָבער פאַר וואָס זיינט איהר ניט געגאַנגען מיט׳ן פערד אָט אַהער?" „איך בעט אייך, לאָזט מיך צופרידען", בייזערט זיך דער שפּילער. אויף אַ פּאָר מינוטען ווערט רוהיגער. מען מאַכט אַ פּאָר גענג. „פּושער איינער, געהט ניט אַהין, געהט אָט אַזוי", הויבט ווידער אָן דער קיבעצער. „געהט צו אַלע שוואַרץ יאָהר, לאָזט מיך שפּילען!" ווידער אַ מינוט שטילקייט, און ווייטער די זעלבע מעשה.

איין מאָל, געדענק איך, האָט איינער אַ קיבעצער אַזוי לאַנג גענודיעט, ביז וואַנען דער שפּילער האָט פאַרלאָרען זיין געדולד און אַרויסגעלאָזט אַ געשמאַקען, הילכיגען דרייגאָריגען „רוסישען וואָרט". ס׳איז געוואָרען טויט־שטיל אין דעם צימער. און נאָך אַ פּאָר סעקונדען שווייגען רופט זיך אָפּ איינער פון די געסט: „אָ, פאַניע ראַבינאָוויטש, רעדט איהר שעהן רוסיש!" דער עולם לאַכט, און דער שפּילער וואָס האָט זיך שוין צוריק פאַרטראַכט אין די שאַך־קאָמבינאַציעס, ברומט אונטער׳ן נאָז מיט אַ אידישען נגון „אָ, פאַניע ראַבינאָוויטש, רעדט איהר שעהן רוסיש". און אַ שעה נאָכאַנאַנד האָט זיך דאָ ביי דעם, דאָ ביים

צווייטען טישעל געהערט דער אידישער נגון פון די פּאַרטראַכטע שפּילערס: „אַ, פּאַניע ראַבינאָוויטש, רעדט איהר שעהן רוסיש“. ביז׳ן היינטיגען טאָג זעה איך נאָך פאַר מיינע אויגען דאָס דאָזיגע קליינע צימערעל מיט דער אַלטער שטילער בעל־הבית׳טע, מיט די אַלטע אידען ביי די טישלאַך, און איך הער נאָך אַלץ דעם נגון װעגען דעם פּאַן ראַבינאָוויטש, וואָס רעדט אזוי שעהן רוסיש.

ווען איך בין געװען מיט אַ קורצער צייט צוריק אין ווילנע נאָך אַ הפסקה פון 12 יאָהר, איז איינע פון די ערשטע פראַגען מיינע געווען, צו עקזיסטירט נאָך ביי אייך דאָס קאַפע־הויז פון מאַריכעס׳ען? עס עקזיסטירט אָבער שוין ניט מעהר. אַ שאָד!

.78

פעטערבורג.

אין אָנהויב פון יאָהר 1908 האָב איך גענומען אַן אורלויב און בין אוועקגעפאָהרען אין פּעטראָגראַד. מיין פּלאַן איז אייגענטליך געווען צו פאָהרען אין אויסלאַנד זיך אביסעל אויסצולופטערען און אָפּצורוהען. עס האָט זיך אָבער גראָד געטראָפען, אַז איך האָב באקומען אַ פאָרשלאַג צו באטייליגען זיך אין אַ גרויסען רוסישען זאַמעל־בוך, וואָס איז ארויס מיט אַ יאָהר שפּעטער אונטער'ן נאָמען „די פאָרמען פון דער נאַציאָנאַלער באוועגונג". דער ארויסגעבער פון דעם זאַמעל־בוך איז געקומען צו מיר אין ווילנא און האָט מיך געבעטען אָנצושרייבען פאַר'ן זאַמעל־בוך אַן אַרטיקעל וועגען די נאַציאָנאַלע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען אין רוסלאַנד. חוץ דעם האָט ער מיך שטאַרק איינגערעדט, איך זאָל קומען צו איהם אין פּעטערבורג און מיטהעלפען איהם צו רעדאַגירען די איבערזעצונגען (מאַנכע אַרטיקלען זיינען געווען באשטעלט ביי אויסלענדישע שרייבער און מען האָט זיי געדאַרפט איבערזעצען אויף רוסיש) און ביי אַנדערע טעכנישע רעדאַקציאָנס־ארבייטען. עס האָט זיך געהאַנדעלט וועגען עטליכע וואָכען, און איך האָב אָנגענומען דעם פאָרשלאַג. די עטליכע וואָכען האָבען זיך אָבער סוף כל סוף פאַנאַנדערגעוואַקסען אין אַ פּאָר חדשים.

אַ שטאָדט איז ווי אַ לעבעדיגע באשעפעניש, ווי אַ לעבעדיגער מענש. זי האָט איהר אייגענעם פערזענליכען פּנים. ביים רוב פון די מענשען זיינען די פּנים'ער — אין אַלגעמיין גענומען, —עהנליך, שיער ניט גלייך. און אויך דאָס רוב שטעדט זיינען עהנליך איינע צו דער צווייטער; אַזוי איז עס אין אייראָפּאַ, אַזוי איז עס — נאָך מעהר — אין אַמעריקא. אָבער

אמאָל טרעפט מען צווישען דעם איינטאָניגען, איינפאַרביגען עולם א פּנים, וואָס ווייזט ארויס אַ שאַרפע פּערזענליכע אייגענ־ארטיגקייט. אזא פּנים קריצט זיך איין אין זכרון, און מען קען איהם קיינמאָל ניט פאַרגעסען. און אזוי איז עס מיט די שטעדט. עס איז דאָ פאַראַן ווייניגע, געקליבענע שטעדט מיט אַ שטאַר־קער, בולט'ער פּערזענליכקייט. ניט עהנליך צו אַנדערע. אַ וועלט פאַר זיך. אזא שטאָדט איז פּאַריז. אזא שטאָדט איז מאָסקווע. אזא שטאָדט איז געווען פּעטערבורג.

איז געווען. זי איז שוין ניטאָ. ווען איך רייד וועגען פּעטערבורג, דערמאָן איך זיך אָן די וואונדערבאַרע ווערטער פון דעם גרויסען — שיער ניט דעם גרעסטען — רוסישען שרייבער, דאָסטאָיעווסקי וועגען מערב־אייראָפּאַ. דער מערב — האָט ער געזאָגט (דורכ'ן מויל פון איינעם פון זיינע העלדען — איוואַן קאַראַמאַזאָוו) — דאָס איז אַ גרויסער בית עולם, אָבער אויפ'ן דאָזיגען בית עולם ליגען ליבע, טייערע טויטע...

אויך פּעטערבורג איז איצט געוואָרען עהנליך צו אַ בית־עולם. אַ טויטע שטאָדט. אָבער ווער עס האָט זי געקענט לע־בעדיגערהייט, וועט זי קיינמאָל ניט פאַרגעסען.

פּעטערבורגער תושבים פלעגען ברומען און קלאָגען זיך: גרויע שטאָדט, שווערע שטאָדט, קאַלטע שטאָדט, מיט נעבלען און ווינט און רעגען און בלאָטע. איך וויים נישט. וואָלט איך געוואָרען אַ פּעטערבורגער תושב, וואָלט איך אפשר אויך גע־קלאָגט. אָבער אין די פּאָר קורצע חדשים וואָס איך האָב פאַר־בראַכט אין פּעטערבורג, אזוי צו זאָגען אַלס גאַסט, האָט מיך ניט געאַרט די קעלט, און די גרויקייט און די נעבלען און די רעגענס. דאָס איז געווען, אָבער איך האָב דאָס ניט געזעהן און ניט געפיהלט. און יאָ געזעהן און יאָ געפיהלט האָב איך נאָר דעם וואונדערבאַרען חן פון דער וואונדערבאַרער שטאָדט.

גרוי איז זי. דאָס איז אמת. גרוי די הייזער, גרוי דער הימעל, גרוי די גרויסע, מעכטיגע נעוואַ און גרוי דער גראַניט וואָס צוימט זי ארום. אַ קאַלטקייט און אַ שטרענגקייט ליגט אויסגעשפּרייט איבער איהר אויסזעהן. זי איז ניט פון יענע שטעדט, וואָס באַצויבערען מיט זייערע בונטע, ליכטיגע קאָ־לירען, מיט אַ פילפאַרביגקייט פון אַ לייכטען, ליכטיגען לעבען.

א צפונ׳דיגע שטאָדט, אַ שטאָדט, גלייך צו יענע מענשען, וואָס זיינען איינגעשלאָסען אין זיך. מען דאַרף זיך אריינטיפען אין זיי. מען דאַרף זיך איינלעבען אין זיי. מען דאַרף אויפדעקען זייער אינוועניגסטע שעהנקייט. אָבער כל זמן מען האָט דאָס ניט אויפגעדעקט, כל זמן מען האָט ניט אויפגעדעקט די זיבען שלעסער, מיט וועלכע זי איז פאַרשלאָסען, זעהט מען אַ גרויסע באַהאַלטענע שעהנקייט. מ׳דאַרף נאָר ענטפּלעקען איהר נשמה. און דאָס איז די נשמה פון דער רוסישער אינטעליגענץ.

אַ שטאָדט מיט אַ גרויסער רייכער נשמה איז פּאַריז. אַ שטאָדט מיט אַ רייכען לעבען פון אַ קאָכיגען היינט און אַ שטאָדט פול מיט היסטאָרישע עראינערונגען, אַ שטאָדט פול מיט די שפּורען פון גרויסע רעוואָלוציעס. איהר געהט איבער די גאַסען און איהר פיהלט דאָס אויף יעדען שריט און טריט. אָט דאָ האָט זיך מיט הונדערט און דרייסיג יאָהר צוריק געטראָגען דער גרויסער ברויזענדער עולם צו ברעכען די מויערען פון דער באַסטיליע; אָט דאָ איז געגאַנגען דאָס באַוואָפענטע פאָלק פון דער רעוואָלוציאָנערער פאַרשטאָדט צו שטורמען דעם קעניגליכען שלאָס. — און אייך דאַכט זיך, אַז איהר הערט נאָך דעם דונער פון די פּויקען, וואָס האָבען באַגלייט דעם רעוואָלוציאָנערען מאַרש; אָט דאָ האָט זיך געגאָסען דאָס אַרבייטער־בלוט אין די גרויסע שלאַכטען פון 1848; אָט דאָ ליגען די געפאַלענע העלדען פון דער אונשטערבליכער קאָמונע. ס׳איז נאָך אַלץ דער זעלבער פּאַריז. אַן אַנדערער, און פאָרט דער אייגענער. און אייך דאַכט זיך, אַז די לופט גופא וואָס איהר אָטעמט איין איז נאָך פול מיט די גרויסע זכרונות פון דער גרויסער רעוואָלוציאָנערער געשיכטע.

פּעטערבורג איז אַן אַנדערער. ער האָט ניט קיין גרויסע, אַלטע רעוואָלוציאָנערע פאַרגאַנגענהייט. אין דעם פּרט איז ער אָרימער ווי יעדע גרויסע שטאָדט פון אייראָפּעאישען מערב. אָבער אין זיינע גרויע מויערען איז איינגעוועבט די דורות־לאַנגע געשיכטע פון דער רוסישער אינטעליגענץ, דאָס דורות־לאַנגע טראַכטען, שטרעבען, בענקען און ליידען.

איידער מען קומט אין פּאַריז, קען מען איהם שוין, ווען מען איז נאָר באַקאַנט מיט דער געשיכטע פון די אַמאָליגע גרויסע

רעוואָלוציעס. איידער מען קומט אין פּעטערבורג, קען מען איהם שוין, ווען מען איז באַקאַנט מיט דער געשיכטע פון דעם רוסי־שען געדאַנק און פון דער רוסישער קולטור, פון דער רוסישער ליטעראַטור. איינגעמויערט אין די גרויע שטיינער פון די פּע־טערבורגער הייזער ליגט דער אוצר פון אַ גרויסען גייסטיגען ברענען. אין הונדערטער ראָמאַנען און ערצעהלונגען האָט זיך אָפּגעשפּיגעלט דער פּנים פון דער שטאָדט, אָנהויבענדיג פון די גאָר אַלטע גדולים, פון פּושקינ׳ען און גאָגאָל׳ען, דורכגעהענדיג אויף דאָסטאָיעווסקי׳ן, ענדיגענדיג מיט אַלעקסאַנדער בלאָק און אַנדערע פאַרטרעטער פונ׳ם יונגען דור. אַ שטאָדט, וואָס איז אָנגעפּילט מיט׳ן אָנגעשטרענגטען דענקען און זוכען, מיט׳ן שטענדיגען ערנסטען, טיפען זוכען פון אַ וועלט־אָנשויאונג, מיט׳ן שטענדיגען פרעגען נאָכ׳ן זין און צוועק פון לעבען; אַ שטאָדט, וואָס איז אָנגעפילט מיט׳ן גרויסען און הערליכען קינסטלערישען שאַפען, אַ שטאָדט פון רוחניות, אַ שטאָדט פון ברענענדיגען מענשליכען גייסט. אַ שטאָדט פון דער גרויסער סטודענטישער יוגענד, אַ שטאָדט פון שרייבער, דענקער און קינסטלער, אַ שטאָדט פון אַן ענטוויקעלטער גרויסער ארבייטערשאַפט. וואו איהר געהט און וואו איהר שטעהט פיהלט איהר דעם קלאַפּען פון דעם דאָזיגען אָנגעשטרענגטען דופק. איהר זעהט פאַר זיך מאַסען אינטעליגענטע פּנימ׳ער, איהר הערט אַ שמועס וועגען די גרויסע, טיפע פראַגען פון לעבען.

אַ מערקווירדיגע שטאָדט. טיף און פאַרבאַהאַלטען, ווי די רוסישע נשמה, עפּעס אַ מיסטישער סוד ליגט אויסגעשפּרייט איבער איהר... אַ פאַנטאַסטישע שטאָדט! — האָט אַמאָל גע־זאָגט אָסטראָווסקי. — עס דאַכט זיך, אַז אין אַ שעהנעם פריה־מאָרגען וועט זי אין גאַנצען זיך אויפהויבען אין דער לופטען און צורונען ווערען ווי אַ חלום...

געבויט אויף זומפּען, פול מיט נעבלען, איינגעשמידט אין די צאַרישע קאַנצעליאַריעס, און דאָך פול מיט אַזאַ גוואַלדיגער גייסטיגער רייכקייט! איך האָב דאָרטען פאַרבראַכט בלויז אַ פּאָר חדשים, און אין די פּאָר חדשים האָב איך דאָרטען געזעהן און געהערט שיער ניט די שעהנסטע זאַכען, וואָס זיינען דאָ אין דער וועלט. אָט שפּילט מען אין דער גרויסער אָפּערא וואַגנער׳ס

„זיגפריד". איך האָב עס געהערט ניט איינמאָל אין די גרויסע שטעדט פון מערב־אייראָפּא, אָבער אין קיין איין שטאָדט האָט מען דיזע פּערל פון דייטשער קונסט ניט געשפּילט אזוי הערליך, ווי אין דעם רוסישען פּעטערבורג. אָט קומט צו פאָהרען דער גרעסטער פון די לעבעדיגע דיריגענטען ארטור ניקיש. און אין קיין איין שטאָדט פארשטהט מען איהם ניט אזוי טיף, אין קיין איין שטאָדט נעהמט מען איהם ניט אויף מיט אזא התפּעלות, ווי אין דעם קאַלטען, גרויען פּעטערבורג. אָט קומט פאָר א קאָנצערט פון א גרויסען רוסישען זינגער: סאָבינאָוו זינגט ראַכמאַנינאָוו'ס לידער, און קיין שעהנערע זאַך קען מען זיך גאָר ניט פאָרשטעלען.

אָט עפענט זיך אַן אויסשטעלונג פון בילדער. שפּאָגעל־נייע מאָדערנע קונסט און דוקא אין אַן אַלטען, אַלטען הויז, — אין דעם זעלבען הויז, וואו עס האָט אמאָל, מיט 70 אָדער 80 יאָהר צו־ריק געלעבט פּושקין אליין. און איהר שפּירט די גרויסע גייס־טיגע קראַפט פון דער רוסישער קולטור־טראַדיציע, וואָס געהט דורך ווי א רויטער פאָדים, פאַרבינדענדיג דאָס מאָדערנסטע זוכען מיט די ערשטע טריט פון דעם אַלטען רוסישען שאַפען. אָט געה איך אריין אין דעם רוסישען „טעאַטער קלוב". ס'איז א יובילעאום־אָווענט, געווידמעט דעם אָנדענקען פון טורגעניעוו'ן, און עס באַווייזען זיך אויף דער עסטראַדע די גדולים פון דער מאָדערנער רוסישער קונסט: דער גרויסער שרייבער אַנדרעיעוו, דער גרוי־סער מאַהלער רעפּין, דער גרויסער אַרטיסט דאַלמאַטאָוו, און אין דעם פּובליקום זיצען צעהנדליגע און הונדערטע פאָרשטעהער פון די אויסדערוועהלטע קולטור־טרעגער און קולטור־שאַפער, און ערגעץ אין א ווינקעלע זעה איך די בכבוד'יגע געשטאַלט פון דער אַלטער רעוואָלוציאָנערקע ווערא זאַסוליטש, און אין א צווייטען ווינקעל — א גרופּע סאָציאַליסטישע ארבייטער, וואָס זיינען גע־קומען פון ערגעץ א פאַבריק־פאָרשטאָדט צו באַטייליגען זיך אין דעם יום־טוב פון דער רוסישער ליטעראַטור. אָט קומט צו פאָהרען דער מאָסקווער קינסטלער־טעאַטער, דער שעהנסטער קינסטלער־טעאַטער וואָס איז פאַראַן אויף דער וועלט. און נאָך, און נאָך...

טאָג און נאַכט דויערט דאָס גרויסע הייליגע ברענען. דאַכט

זיך, אז פעטערבורג שלאָפט קיינמאָל ניט. עלף אזייגער ביי־נאַכט, ווען אין דעם „ציוויליזירטען" מערב געהען די געלאַסענע, סאָלידע בירגער שלאָפען אונטער זייערע וואַרימע פערינעס, קומט מען אין פעטערבורג ערשט צו־גאַסט. איינס אזייגער ביינאַכט איז דער „ניעווסקי פראָספעקט" פול מיט א גרויסען רעש'יגען עולם...

איך האָב געוואוינט ביי דעם ארויסגעבער פון דעם זאַמעל־בוך, וועגען וועלכען איך האָב פריהער דערמאָנט. מיר פלעגען שטענדיג פאַרברענגען האַלבע נעכט אין לאַנגע שמועסען. און די גאַנצע נאַכט פלעגט זיך הערען אין דרויסען פון דער גאַס דאָס שטענדיגע קלאַפּען פון די קאָפּיטעס. איין „איזוואָזשטשיק" נאָכ'ן צווייטען, איינער נאָכ'ן צווייטען, — זיי טראָגען זיך פאַר־ביי איבער'ן אספאַלטענעם ברוק. מען הערט ניט דעם גערויש פון די רעדער, נאָר דאָס שטענדיגע קלאַפּען פון די פערדישע לאַפּיטעס. א שעה נאָך א שעה, א שטענדיגע אומרוה, ווי דאָס קלאַפּען פון א הארץ אין א שלאָפלאָזע נאַכט. און ווען מיר פלעגען זיך פאַנאַנדערגעהן און אויסלעשען די לאָמפּען — אין סאַמע מיטען נאַכט — איז אין שטוב געווען ליכטיג. דער הימעל איז געווען דורכזיכטיג. עס איז געלעגען איבער דער שטאָדט די וואונדערבאַרע ווייסע נאַכט, די באַריהמטע ווייסע נאַכט פון דעם צפונ'דיגען פעטערבורג.

איצט איז עס פאַרביי. דער אמאָליגער פעטערבורג איז שוין ניטאָ. שוין קנאַפּע פיר יאָהר ווי ער האָט אָנגעהויבען צו שטאַרבען... איך געדענק, איך האָב געלייענט דעמאָלט, ווען עס האָט זיך אָנגעהויבען די גסיסה, אן ארטיקעל אין דער צייטונג, וואָס גאָרקי האָט אין יענער צייט ארויסגעגעבען. דער מחבר האָט זיך באַנוצט מיט א בילד, גענומען פון טאָלסטאָי'ס „קריג און שלום". טאָלסטאָי האָט דאָרטען באַשריבען מאָסקווע פאַר'ן אריינמארש פון נאַפּאָלעאָנ'ס חילות. ער האָט דאָס פאַר־גליכען מיט א בינשטאָק, וואָס איז פאַרלאָזען געוואָרען פון די ביהנען: טויטקייט, פוסטקייט, חורבן. דאָס זעלבע איז גע־וואָרען מיט פעטערבורג. א טויטע שטאָדט. צי וועט זי אמאָל אויפשטעהן תחית המתים? ס'איז א גרויסער ספק. איך האָב מורא אז ניט. אלענפאַלס ניט אין איהר אמאָליגער געשטאַלט.

דאַכט זיך, אַז עס זיינען פאַרווירקליכט געוואָרען אָסטראָווסקי'ס טרויעריגע ווערטער: די שטאָדט איז צורונען געוואָרען, ווי די נעבלען, וואָס פלעגען זי ארומנעהמען.

ווען פעטער דער גרויסער האָט געבויט די שטאָדט אין די קאַלטע וועלדער אויף די נאַסע זומפּען, האָבען זיינע געגנער, די אָפּאָזיציע פון יענער צייט, די אָנהענגער פון „אַלטען גלויבען", געזאָגט אַ פינסטערע נבואה: „די שטאָדט וועט ווערען וויסט". און עס דוכט זיך, אַז די דאָזיגע מיסטישע נבואה איז מקוים גע־וואָרען. די שטאָדט איז וויסט געוואָרען. און דאָס איז איינער פון די גרעסטע קרבנות, וואָס דאָס רוסישע פאָלק האָט גע־בראַכט אויפ'ן מזבח פון מלחמה און פון רעוואָלוציע. ס'איז גע־בליבען אַ בית־עולם. ווי טייער איז אָבער דער דאָזיגער גרוי־סער בית־עולם פאַר יעדען איינעם, וואָס האָט דאָרטען איבערגע־לאָזט אַ שטיק פון זיין האַרץ!

.79

צוריק אין אויסלאַנד.

אין חודש מאַי בין איך אַוועקגעפאָהרען אין אויסלאַנד. אריינגעפאַהרען אויף אַ פּאָר טעג אין מאָסקווע זיך זעהן מיט מיין שוועסטער, און דאַן — דורך ווילנא און בערלין אַוועק אין זשענעווו. איך האָב גערעכענט צו פארברענגען דאָרט אַ קורצע צייט, אפשר איין זומער. און איך האָב זיך ניט פאָרגעשטעלט, אַז עס וועט מיר אויסקומען צו בלייבען אין אויסלאַנד גאַנצע יאָהרען, אַזוי האָט זיך אָבער געטראָפען, אַז אין מיטען זומער האָב איך באַקומען פון רוסלאַנד שלעכטע, טרויעריגע ידיעות. דער צענטראַלער קאָמיטעט האָט געהאַלטען אַזוי שמאָל, אַז ער איז ניט געווען בכוח אפילו אויסצוהאַלטען אַלע זיינע מיטגלי־דער. מיט אַן אויסנאַהם פון אַ פּאָר מענשען, וואָס זיינען גע־בליבען פּראָפעסיאָנאַלען, האָבען זיך אַלע אַנדערע געמוזט באַ־זעצען אין די ערטער — דער אין ווילנא, דער אין וואַרשא און אַנגעהמען לעגאַלע שטעלעס — דאָס רויב אַלס לעהרער — צו פאַרדינען דאָס שטיקעל ברויט. איך וואָלט דאָס ניט געקענט טאָן. איך בין נאָך אַלץ געווען אַן אומלעגאַלער. מיט אַ יאָהר פריהער האָב איך אין ווילנא געמאַכט אַ פּאָרזיכטיגע פּראָבע צו לעגאַליזירען זיך; עס האָט זיך ניט איינגעגעבען. פּאָהרען אין רוסלאַנד און ווערען אַ לאַסט פאַר דער פּאַרטיי, האָט ניט געהאַט קיין זין. פאַר אַ ברייטערע טעטיגקייט אַלס רעדנער און שרייבער איז ניט געווען קיין פעלד, און אַ מענש פון פּראַק־טישער אָרגאַניזאַציאָנעלער ארבייט בין איך ניט געווען, האָב איך געהאַלטען פאַר ריכטיג צו בלייבען אין אויסלאַנד. דאָרטען האָב איך געהאַט מעהר מעגליכקייטען עפּעס צו טאָן און אַזוי האָט זיך דאָס געצויגען גאַנצע פיר יאָהר.

איך האָב זיך באַזעצט אין זשענעוו און מאַנכע טוער פון דער רוסישער באַוועגונג זיינען צו יענער צייט אַוועק אין אויסלאַנד. אין די רוסישע צייטונגען איז ערשינען אַ מעלדונג, אַז די רעגירונג זוכט דעם „דוואָריאַנין וולאַדימיר אוליאַנאָוו" און דעם „מעשטשאַנין יולי צעדערבוים". דאָס זיינען געווען לענין און מאַרטאָוו. איך האָב זיי אָנגעטראָפען שוין אין אויסלאַנד. עס האָבען אָנגעהויבען ווידער צו ערשיינען רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע בלעטער אין אויסלאַנד. אין גיכען האָבען מיר אויך באַשלאָסען ארויסצוגעבען אַ צייטונג פון „בונד" אין זשענעווא, אונטער'ן נאָמען „אָטקליקי בונדא". ס'איז געוואָרען עהנליך צו דער צייט נאָכ'ן יאָהר 1905.

באַלד ווי איך בין געקומען צו פאָהרען אין זשענעוו, איז פאָרגעקומען אַ ספּעציעלע זיצונג פון דעם צענטראַלען קאָמיטעט פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער ארבייטער־פּאַרטיי. דער צענטראַלער קאָמיטעט איז געווען אויסגעקליבען נאָך אויף דעם לאָנדאָנער צוזאַמענפאָהר, מיט אַ יאָהר פריהער. ער האָט אייגענטליך געהאַט זיין הויפּט־קוואַרטיר אין פּעטערבורג, אָבער אין דער לעצטער צייט פלעגט ער פּאַקטיש ניט עקזיסטירען. אַרעסטען, פאַרפאָלגונגען, דאָס אַוועקפאָהרען אין אויסלאַנד פון אַ רייהע אָנגעזעהנסטע טוער האָט געבראַכט די צענטראַלע אַרבייט צום שטילשטאַנד. נאָך אַ לענגערע הפסקה האָט מען ענדליך געמאַכט אַ זיצונג, און מען האָט זי געדאַרפט איבערטראָגען אַזש אין די ווייטע שווייץ. זי איז פאָרגעקומען אין זשענעוו, אין דער דירה פון דעם אויסלענדישען קאָמיטעט פון „בונד" אויף „קאַרוזשקע".

אין דער זיצונג האָבען זיך באַטייליגט אַ מאַן צעהן אָדער עלף. דער „בונד" איז געווען פאַרטראָטען פון צוויי דעלעגאַטען, דאָס זיינען געווען עזרא און איך. די גאַנצע זיצונג וואָס האָט געדויערט אַ פּאָר טעג, איז געווען אויסגעפילט מיט רייסענישען צווישען די באָלשעוויקעס און מענשעוויקעס. איך געדענק צוויי הויפּט־ענינים, וועלכע האָבען ארויסגערופען די שאַרפסטע סכסוכים. די ערשטע פראַגע איז געווען וועגען די „עקספּראָפּריאַציעס".

איך האָב שוין דערמאָנט די דאָזיגע פראַגע, דערצעהלענ־

דיג וועגן דעם לאַנדאַנער צוזאַמענפאַהר. דער צוזאַמענפאַהר האָט פאַרוועהרט די „עקסען" און באַשלאָסען פאַנאַנדערצולאָזען די „קאַמפּס־אָרגאַניזאַציעס". איצט זיינען אָבער די מענשעוויקעס ארויס מיט טענות געגען דעם צענטראַלען קאָמיטעט (און די הויפּט־דעה איז געווען ביי דער געגנערישער פראַקציע), אַז ער ערפילט ניט דעם באַשלוס. מען האָט גראד מיט אַ קורצער צייט צוריק אַרעסטירט אין פאַריז און אין מינכען עט־ליכע מענשען — באָלשעוויקעס (איינער פון זיי געהערט איצט צו די גרויסע גדולים פון דער רוסישער סאָוועטען־רעגירונג) בעת זיי האָבען געוואָלט אויסטוישען אין די בענק אַ געוויסע צאָהל רוסישע באַנקנאָטען, וועלכע מען האָט צוגערויבט ערגעץ ביי אַ עקספּראָפּריאַציע. די מענשעוויקעס האָבען גע'טענה'ט, אַז דער באָלשעוויסטישער צ. ק. איז פאַרמישט אין דער זאַך און אין אנדערע אַזעלכע זאַכען.

ווי דער שטייגער איז האָבען זיך די באָלשעוויסטישע מיט־גלידער פון צ. ק. ניט מודה געווען אין זייער שולד. נאָר וואָס? — זיי האָבען געענטפערט מיט אַ „צוריק שויץ", מיט אַ גע־גען־באַשולדיגונג. זיי זיינען ארויסגעטראָטען מיט זייערע איי־גענע אנטפּלעקונגען און האָבען גע'טענה'ט, אַז אין דער צייט, ווען דער צענטראַלער קאָמיטעט איז נאָך געווען אין די מענשע־וויסטישע הענד, האָט ער זיך אויך באַנוצט מיט אַזעלכע טריפה געלד. מען האָט איהם פאַר איהם געמאַכט „עקס'ען" ערגעץ אויפ'ן קאַווקאַז. פאַרשטעהט זיך האָבען דאָס די מענשעוויקעס אויך געלייקענט. עס איז אָבער פאַרט געווען צוויי גלייכע באַשולדי־גונגען און סוף כל סוף האָט זיך די זאַך אויסגעלאָזט מיט גאָר־נישט.

אַ צווייטע פראַגע איז געווען גאָר אַ שפּאָגעל־נייע, אַ פראַגע וועגען די אַזוי־גערופענע „ליקווידאַטאָרען". דאָס איז געווען גאָר אַ נייע ערשיינונג אין דעם רוסישען פּאַרטיי־לעבען.

די זאַך איז געווען אַזוי: די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַ־טישע אָרגאַניזאַציעס, וועלכע האָבען זיך אין די לעבעדיגע יאָהרען 1905 און 1906 גאַנץ שעהן ארויפגעאַרבייט און אָנגע־הייבען צו פיהרען אַ ברייטע ארבייט, האָבען זיך איצט צוריק־געקעהרט צו אַ גאָר טרויעריגען צושטאַנד. די מאַסען־באַוועגונג

איז געשלאָפּען. די רייסענישען צווישען די באָלשעוויקעס האָ־
בען פארנומען דעם אויבענאָן אין דעם גאַנצען פּאַרטיי־לעבען.
מען האָט ניט געפיהרט קיין שום ברייטע ארבייט, מען האָט
ניט געהאט קיין מאסען. עס זיינען געבליבען קליינע קרייזלאַך
פון פארבליבענע פּאַרטיי־טוער, וואָס האָבען געהאלטען אין איין
אַמפּערען זיך און אין איין פיהרען קליינע און קליינליכע קרייז־
לאַך און קרייזלאַך פּאָליטיק. דאָס האָט געפיהרט דערצו, אַז
ביי אַ געוויסען טייל פון די מענשעוויסטישע טוער האָט זיך
ענטוויקעלט אַ מין אומ'חן צו דער קליינער, אונלעגאַלער, אונ־
טערערדישער פּאַרטיי־אָרגאַניזאַציע. מען האָט געהאלטען, אַז
פון דער דאָזיגער אָרגאַניזאַציע קאָן קיין גוטס ניט ארויסקו־
מען און אַז עס לוינט זיך נישט אָפּצוגעבען די מיה און די
כחות אויף אויפצוהאלטען די דאָזיגע פּאַרטיי. די איינציגע זאַך
וואָס עס לוינט זיך יאָ צו טאָן, איז צו פארנעהמען זיך די ברייטע
אָפענע ארבייטער־אָרגאַניזאַציעס אין דער געשטאַלט פון פּראָ־
פעסיאָנעלע פאראיינען, קולטור־געזעלשאפטען, קאָאָפּעראַטיוון.
דאָרטען איז די אמת'ע ארבייטער־באוועגונג. די אומלעגאַלע
פּאַרטיי־קרייזלאַך דארפען אָבער אין גאַנצען „ליקווידירט" ווע־
רען. אָט פון דעם „ליקווידירען" האָט זיך גענומען דאָס וואָרט
„ליקווידאַטאָרען".

עס דארף געזאָגט ווערען, אַז עס זיינען געווען נאָר גע־
צעהלטע מענשען, וואָס האָבען זיך געהאלטען אָן דער דאָזיגער
מיינונג. דאָס רוב בנין און רוב מנין פון דער מענשעוויסטישער
פראַקציע זיינען מיט זיי ניט געווען איינשטימיג. אמת איז,
אַז די גאַנצע מענשעוויסטישע פראַקציע האָט טאַקע געלייגט אַ
סך אויפמערקזאַמקייט אויף די „אָפענע" ארבייטער־אָרגאַני־
זאַציעס. זי האָט טאַקע געהאלטען, אַז מען דארף זיי אויס־
נוצען אויף דעם ברייטסטען אופן. זי האָט אָבער גלייכצייטיג
געהאלטען, אַז אַן אומלעגאַלע פּאָליטישע פּאַרטיי־אָרגאַניזאַציע
איז דורכאויס נויטווענדיג און אָהן איהר קען מען זיך בשום
אופן ניט באַגעהן. די באָלשעוויקעס האָבען אָבער געוואַלדיג
פאַנאַנדערגעבלאָזען די ליקווידאַטאָרישע סכנה. זיי האָבען
דאָס אויסגענוצט אַלס אַ מיטעל צו קאָמפּראָמעטירען דעם גאַנ־
צען מענשעוויזם, און זיי האָבען דעריבער געהאלטען אין איין

טענה׳ן, אז אַלע מענשעוויקעס זיינען געכאַפּט אין דער מעשה. אַזוי אַרום האָבען זיי געוואָלט פאַר׳מיאוס׳ען דעם מענשעוויזם אין די אויגען פון די אַרבייטער. און אין משך פון די ווייטער־דיגע יאָהרען — ביז צו דער גרויסער מלחמה — איז דער קאַמף פון די באָלשעוויקעס געגען דעם מענשעוויזם געגאַנגען אונטער דער פירמע פון „ראַטעווען די פּאַרטיי" פון די ליקווידאַטאָרען.

אויף יענער זיצונג פון צענטראַלען קאָמיטעט, וואָס איז פאָרגעקומען אין זומער 1908 אין זשענעווו, איז געגעבען גע־וואָרען דער ערשטער סיגנאַל. מען האָט זיך באַנוצט מיט עפּעס א מעשה, וואָס א פּאָר מענשעוויסטישע טוער האָבען זיך אַנט־זאָגט צו באַטייליגען אין דער אַרבייט פון צענטראַלען קאָמיטעט (צי זיי זיינען געווען באמת „ליקווידאַטאָרען" אָדער ס׳איז גע־ווען מעהר ניט ווי א בלבול אויף זיי, — געדענק איך שוין ניט), און מען האָט אויפגעהויבען א גרויסען געשריי און אָנגעפיהרט א גרויסען קאַמף געגען דעם „בונד". אַזוי ווי דער „בונד" פלעגט דעמאָלט אין די פּאָליטישע פראַגען שטעהן נעהענטער צו די מענשעוויקעס, האָט מען געגען איהם אויך אַרויסגערוקט די באַשולדיגונג אַז ער איז „ליקווידאַטאָריש". און הגם די באַ־שולדיגונג איז געווען דורכאויס פאַלש, האָבען פונדעסטוועגען קיין שום פּראָטעסטען ניט געהאָלפען. כל זמן מען האָט גע־פונען א באַקוועמען געוועהר צו באַקעמפען א געגנערישע פּראַק־ציע, האָט מען דאָס געוועהר ניט געוואָלט אַרויסלאָזען פון האַנד און זיך באַנוצט מיט איהם א יאָהר נאָך א יאָהר.

מיט דער באַשולדיגונג געגען דעם „בונד" איז אויף יענער זיצונג אַרויסגעטראָטען לענין אַליין. איך האָב צוליב דעם געהאַט מיט איהם א גאַנץ שאַרפען צוזאַמענשטויס, און עס איז געווען אינטערעסאַנט, ווי דער מענש האָט זיך דערביי געפיהרט: ווי אַן אמת׳ער „קאַלטער גזלן". איך האָב א סך מאָל געהאַט א געלע־גענהייט צוצוקוקען זיך צו זיין האַלטען זיך, און קיין איין מאָל האָב איך ניט געזעהן, אַז ער זאָל אָנווערען זיין קאַלטע, עקשנות׳דיגע רוהיגקייט. בעת ער איז אַרויסגעטראָטען מיט זיין באַשולדיגונג געגען דעם „בונד" האָב איך גענומען דאָס וואָרט, אָפּ־געלייקענט די באַשולדיגונג און געגעבען איהם א געהעריגען ענט־פער. איך האָב דאָס געמאַכט אין א זעהר שאַרפען טאָן און אין

אַ שאַרפער פאָרם. איך האָב געזאָגט, אַז זיינע ווערטער זיינען לייכטזיניג און אומווירדיג. האָט מען געקאָנט מיינען, אַז אַזאַ ארויסטרעטונג געגען אַ מענשען, וועלכער איז שוין דעמאָלט געווען צוגעוועהנט דערצו, אַז וויינינסטענס זיינע אייגענע מענשען זאָלען זיך באַציהען צו איהם מיט׳ן גרעסטען דרך־ארץ, זאָל איהם אויפרעגען. עס הויבט זיך אָבער ניט אָן. ער האָט נאָר געטאָן אויף מיר אַ גיכען, שאַרפען קוק מיט זיינע קליינע, טונקעלע אויגלעך און האָט געשוויגען, גלייך ווי עס וואָלט זיך ניט געהאַנדעלט וועגען איהם. און אַזוי פלעגט ער זיך האַלטען אַלע מאָל.

די זיצונג פון צ. ק. האָט ניט געבראַכט צו קיין ממשות׳דיגע רעזולטאַטען, און די קליינטשיגע פאַרטיי־רייסענישען זיינען אָנגעגאַנגען אַלץ ווייטער, פאַרשטאַרקענדיג זיך פון טאָג צו טאָג. אין אַ האַלבען יאָהר אַרום איז פאָרגעקומען נאָך אַ פלענאַרע זיצונג פון צענטראַלען קאָמיטעט — מיט׳ן אייגענעם רעזולטאַט. ס׳איז בלויז געשאַפען געוואָרען אַן אויסלענדישע ביוראָ פון צ. ק.; די רוסישע ראשי תבות פון דעם ביוראָ זיינען געווען „ז. ב. צ. ק.״ (זאַגראַניטשנאָיע ביוראָ צענטראַלנאַוואָ קאָמיטעטאַ) און די דאָזיגע „ז. ב. צ. ק.״ איז אַריין אין דער געשיכטע פון דער רוסלענדער פאַרטיי אַלס אַן אָרט פון אונענדליכע רייסערייען און סכסוכים. קיין פאָזיטיווע נוצליכע אַרבייט איז ניט געטאָן געוואָרען. דער „בונד״ האָט זיך די גאַנצע צייט באַמיהט צו שפּילען די ראָליע פון אַ רודף־שלום׳ניק, און האָט איינגעלעגט וועלטען, כדי צונויפצוברענגען דיביידע פראַקציעס. מען האָט אויף דעם אַוועקגעלעגט אַ סך מיה און אַרבייט, אָבער די אַלע אָנשטרענגונגען זיינען געגאַנגען לאיבוד. אָנשטאָט אַ פאַראייניגונג איז אָנגעגאַנגען אַ ווייטערדיגע צוברעקלונג. די באָלשעוויקעס גופא האָבען זיך צושפּאָלטען אויף צוויי פראַקציעס. די אָפיציעלע באָלשעוויקעס מיט לענינ׳ען בראש און די „באָיקאָטיסטען״, אָדער ווי מען האָט זיי גערופען „די אָפּרופער״, מיט אַלעקסינסקי׳ן און באָגדאַנאָוו׳ען. דער נאָמען „אָפּרופער״ האָט זיך גענומען פון דעם, וואָס זיי האָבען געהאַלטען, אַז מען דאַרף „אָפּרופען״ די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע דעפּוטאַטען פון דער דומע: זיי האָבען ניט וואָס צו טאָן אין דער דומע, און מען דאַרף זיי צוריקציהען. ביי די מענשעוויקעס ווידער האָט זיך אויך געבילדעט אַ ספּעציעלע פראַקציע, אָנגעפיהרט פון פּלעכאַנאָוו׳ען.

פלעכאנאוו האט ערנסט גענומען די באלשעוויסטישע באשולדיגונ־גען געגען די „ליקווידאטארען", און געגרינדעט א ספעציעלע פראק־ציע פון מענשעוויקעס צו באקעמפען די „ליקווידאטארען". שפע־טער איז ביי א טייל פון די באלשעוויקעס אויפגעקומען א שטימונג לטובת דער פאראייניגונג. אויסגעלאזט האט זיך מיט דעם, אז אנשטאט א פאראייניגונג האבען זיך די דאזיגע מענשען אויסגע־טיילט ווייטער אין א באזונדערע פראקציע. און עס האט זיך גע־בילדעט נאך א זעקסטע גרופע: טראצקי האט געשאפען — אויך אין נאמען פון פאראייניגונג — א באזונדער גרופע, און אנגעהויבען ארויסצוגעבען אין וויען זיינע אן אייגענע צייטונג. עס איז געווען א טיפישע ערשיינונג פון צופאלונג און צופוילונג. פראקציעס און גרופעס זיינען געוואקסען ווי שוועמלאך נאך א רעגען. און ס'איז געווען גערעכט דער מענשעוויסטישער טוער דאן וועלכער האט אמאל געזאגט אויף א פארזאמלונג, אז דאס וואס קומט פאר אין דער פארטיי, איז שוין ניט סתם א צושפאלטונג, נאר פשוט א צוברעק־לונג אויף קלייניטשקע שטיקלאך. דארטען וואו עס איז ניטא קיין מאסען באוועגונג, דארטען פרוכפערען זיך די קרייזלאך און גרופ־קעלאך; אהן דעם קאנטראל פון די ברייטע ארבייטער מאסען ווערט יעדער עקשן א בעל־הבית פאר זיך.

אין די באמיהונגען, וואס דער „בונד" פלעגט מאכען אויף צו ברענגען צו א שלום צווישען די קעמפענדע פראקציעס, פלעג איך זיך ניט באטייליגען. אונזערע חברים, וואס זיינען שפעטער גע־קומען אין אויסלאנד, ווי צ. ב. ש. יונה און ליבער, פלעגען זיך זעהר שטארק מיט דעם אפגעבען. איך האב אבער פון דעם ניט גע־האלטען. פערזענליך האב איך געהאט א געפיהל פון אן אמת'ען עקעל צו די אלע רייסענישען. פאליטיש בין איך געשטאנען אויף דעם שטאנדפונקט, אז ס'וועט צו קיין זאך ניט בריינגען. די ריי־סענישען צווישען די פראקציעס — האב איך געמיינט — זיינען אן אויסדרוק פון א טיפער קרענק, וואס האט ארומגעכאפט די רוסי־שע באוועגונג. דאס איז אן אינערליכע ספעציעלע קרענק פון די רוסישע ארגאניזאציעס, און מען קען די דאזיגע קרענק ניט אויס־היילען פון דרויסען. נאר די ענטוויקלונג פון א מאסען־באוועגונג קען מאכען א סוף צו די אלע מיאוס'ע און טרויעריגע זאכען, און אזא באוועגונג קען ניט באשאפען ווערען פון דיפלאמאטישע בא־

מיהונגען אין דעם אויסלענדישען ביוראָ פון צענטראַלען קאָמי־
טעט. דעריבער פלעג איך די גאַנצע צייט שטעהן אָן א זייט און
זיך אָפּגעבען כמעט אויסשליסליך מיט אונזער בונדישע ארבייט.
איך בין תיכּף אריין אין דעם אויסלענדישען קאָמיטעט פון „בונד",
האָב זיך באַטייליגט אין זיינע אויסגאַבען, פלעג ארומפאָהרען מיט
רעפעראַטען, האָב געאַרבייט אין די זאַמעל־ביכער, וואָס פלעגען
ארויסגעהן אין רוסלאַנד, נאָר צונויפגעשטעלט ווערען אין אויס־
לאַנד (דאָס רעדאַגירען פון די זאַמעל־ביכער איז איבערגעגעבען גע־
וואָרען דעם אויסלענדישען קאָמיטעט).

די צווייטע העלפט זומער פונ'ם יאָהר 1908 האָב איך פאַר־
בראַכט אין די בערג. נאָך א לאַנגער הפסקה פון דריי יאָהר, האָב
איך ענדליך באַקומען די מעגליכקייט צו ערפילען דאָס, נאָך וואָס
איך האָב אזוי שטאַרק געבענקט אין ווילנא, — צו פאַרברייגגען א
פּאָר חדשים אין דער טיפּעניש פון דער שווייצער נאַטור; באַזוכט
א פּאָר נייע, אומבאַקאַנטע ערטער, ענטדעקט נייע, אומבאַקאַנטע
שעהנקייטען.

דאָס שעהנסטע איז אָבער געווען אין הערבסט. דעמאָלט
בין איך ארויסגעפאָהרען אויף א קורצע צייט אין יענעם טייל פון
דער שווייץ, וועלכער איז פריהער געווען פאַר מיר כמעט ווי
פרעמד, — אין יענעם קליינעם ווינקעלע, וואָס טראָגט דעם נאָמען
פון דער איטאַליענישער שווייץ, ביי דער אָזערא לאַגאָ מאַדזשיאָרע.

איך האָב שוין אמאָל, מיט א פּאָר יאָהר פריהער, באַזוכט די
דאָזיגע געגענד. דאָס איז אָבער געווען א גאַנץ קורצער באַזוך —
אויף א פּאָר טעג. איצטער האָב איך זיך דאָרטען אָפּגעשטעלט
אויף גאַנצע דריי וואָכען.

וואָס פאַר א וואונדערבאַרע צייט און וואָס פאַר א וואונדער־
באַרע געגענד ס'איז געווען דאָרטען ארום דעם קליינעם דערפעל
אָסקאָנא, ביים ברעג פון דעם לאַגאָ מאַדזשיאָרע, ניט ווייט פון
דער שטאָדט לאָקאַרנאָ. די אייגענע שווייץ, און דאָך אַן אַנדערע:
א שטיקעל איטאַליען! די אייגענע מדינה, און דאָך א נייע וועלט.
הערליכע הערבסט־טעג. דריי וואָכען פול מיט זונען־שיין. א מיל־
דע, רוהיגע, הערבסטליכע זון; א מילדע, דורכזיכטיגע הערבסט־
ליכע לופט. וויינגערטנער ארום און ארום. און אין די
וויינגערטנער — שווערע, שוואַרצע, צייטיגע טרויבען. די

גאַנצע לופט איז פול מיט זייער אַראָמאַט. און אין דער דופטי־גער לופט טראָגט זיך אַרום די מוזיק פון דער שעהנער, קלינגענדי־גער איטאַליענישער שפּראַך און פון דעם שעהנעם איטאַליענישען געזאַנג. פרוכטען אויף יעדען שריט און טריט. חוץ די זיסע טרויבען, — פרישע ווייכע פייגען. טונקעל־בלוי פון דרויסען, פון אַ ליכטיגען ראָזאַ־קאָליר אינעווייניג, מיט זייער זיסען, ווייכען, זאַפטיגען פלייש. אַ קליינע איטאַליענישע אכסניא, וואו איך פלעג עסען אַלע טאָג מיטאָג. אַ קליינער הויף, אַרומגערינג־געלט מיט אַ הויכען שטיינערנעם מויער, מיט שווערע, שטיינער־נע טישען און שטיינערנע בענק. דער טונקעל־רויטער איטאַ־ליענישער ווײַן; אַ פּאָר מערקווירדיגע מענשליכע געשטאַלטען: דייטשע קינסטלער, „נאַטור־מענשען", וואָס פלעגען אַרומגעהן אין לײַנענע בגדים, ניט שערען די האָר, ניט טראָגען קיין זאָ־קען, ניט עסען קיין פלייש. אַ שיפעל אויף דער אָזערע, מיט די צוויי לאַנגע רודערען — מען רודערט, ניט זיצענדיג, ווי בײַ אונז, נאָר שטעהענדיגערהייד. אַ קליין אינגעל פאָהרט אין זײַן שיפעל, אַרבייט שטיל און לאַנגזאַם מיט די רודערען און זינגט מיט אַ שטילער, ווייכער שטים אַ איטאַליעניש פאָלקס־ליד. אַ שטילער וועג הויך אין די בערג, איבער דער אָזערע. פון אויבען גלאַנצט די גרויסע, רויטע לבנה, אונטען ליגט דאָס גרויע רוהיגע וואַסער, און אין אַ שטילער נאַכט געהט מען פאַר־בײַ דעם קליינעם אַלטען איטאַליענישען בית־עולם, אַרומגעצוימט מיט אַ נייעם מויער, מיט קליינע ווייסע פאַר'חלומ'טע מצבות צווישען די שוואַרצע, הויכע דרומ'דיגע בוימער... אָדער מען פאָהרט אַרום אויף אַ שיף טיף אין אָזערע אַרײַן, צו די וואונ־דער־שעהנע אינזלען. ווי די שעהנע איטאַליענישע מוזיק קלינגען די נעמען גופא פון די אינזלאַך: „איזאָלאַ בעלאַ" — די „שעהנע אינזעל", „איזאָלאַ מאַדרע" — די „מוטער־אינזעל". איהר געהט אַרויף. עס איז ווי אַ חלום: וואונדערבאַרע גערט־נער מיט די אויסטערלישע בוימער און בלומען פון דעם ווײַ־טעסטען, הייסעסטען דרום. און איבער די שטופען פון אַן אַלטען איטאַליענישען פּאַלאַץ, אין דעם גלאַנץ פון דער איטאַ־ליענישער זון, געהען אַרום לאַנגזאַם און שטאָלץ די פאַנטאַס־טישע געשטאַלטען פון ליכטיגע ווייסע פּאַוועס, פּאַנאַנדער־

שפּרייטענדיג זייערע שניי־ווייסע פעדערען... און מען קעהרט זיך אום אין אווענט צוריק אַהיים, און מען זעצט זיך אוועק ביי דעם שטיינערנעם טיש פון דער קליינער אכסניא — דער הויף איז באַלויכטען פון אַן אַלטער אייזערנער לאַמטערן, — און איהר עסט די איטאַליענישע מאכלים און טרינקט דעם טונקעל־רויטען וויין. ס'איז ווי אַ חלום...

דריי וואָכען האָבען מיר פאַרבראַכט אין דער שעהנער געגענד (צוזאַמען מיט מיר איז געווען מיין איצטיגע פרוי). דריי וואָכען נאָכאַנאַנד האָט געשיינט די זון. קיין איין טאָג מיט וואָלקענס, קיין איין טאָג מיט רעגען און נעפּעל. שטענדיג די שעהנע ווילדע ליכטיגקייט פון דעם וואַרימען דרום. אַ שטיקעל איטאַליען. און ווען מיר האָבען זיך געמוזט אומקעהרען אין זשענעוו, איז עס געווען, ווי מען פאָהרט אוועק פון אַ ליכטיגען חלום־לאַנד אין די גרויע „קאַלטע ווירקליכקייט". ס'איז געווען קאַלט, און דער ברוק פון די זשענעווער גאַסען איז געווען באַדעקט מיט אַ געדיכטער נאַסקייט. עס האָט גערעגענט. ס'איז געווען דער אמת'ער, טרויעריגער הערבסט. אָבער אין מיינע אויערען האָט נאָך אַלץ געקלונגען דאָס שטילע, שעהנע לידעל פון דעם איטאַליענישען אינגעל אויפ'ן ליכטיגען בלויען וואַסער פון לאַגאָ מאַדזשיאָרע.

איך האָב פאַרבראַכט אין זשענעוו קנאַפּע פיר יאָהר. דאָס מיינט ניט, אַז איך בין געזעסען די גאַנצע צייט אויפ'ן אָרט. ווי אין די ערשטע פיר יאָהר, וואָס איך האָב געלעבט אין דער שווייץ, פּונקט אַזוי פלעג איך אויך איצט אַ סך ארומפאָהרען. יעדען ווינטער פלעג איך מאַכען אַ גרעסערען רעפעראַטען־טור. די טהעמאַס פון מיינע רעפעראַטען זיינען געווען: „די געזעלשאַפטליכע ריכטונגען אין אידישען לעבען", „די מאָדערנע קונסט און די מאַרקסיסטישע קריטיק", „דער פּראָלעטאַרישער ציוניזם", „דער נאַציאָנאַליזם", „די נאַציאָנאַלע פראַגע אין רוסלאַנד". גלייכצייטיג פלעג איך זיך באַטייליגען אין די פאַרשידענסטע ליטעראַרישע אויפגאַבען. די בונדישע פּאַרטיי־ליטעראַטור איז אין יענער צייט געווען אַ גאַנץ מאַגערע. פון צייט צו צייט — אַ אידישער זאַמעלבוך, אַ רוסישער זשורנאַל אין אויסלאַנד און אַ פּאָר נומערען פון אַן אומלעגאַלער צייט־

טונג אין רוסלאַנד. דאָס איז געווען ווייניג. האָב איך געמוזט זוכען אַן אָרט אויך אין פֿאַרשידענע אומפּאַרטייאישע אויסגאַבען. איך פּלעג שרייבען אין דעם רוסיש־אידישען זשורנאַל „יעווריעיסקי מיר“ („די אידישע וועלט“), אין „וואָסטניק יעווראָפּי“, אַביסעל אין „פֿריינד“ (אַ פּאָלעמיק מיט אַ. ווייטער און שפּעטער מיט ק. צ. נאָמבערג), אַ פּאָר אַרטיקלען מיינע זיינען ערשינען אויך אין דער דייטשער „נייער צייט“, אונטער קאַוטסקי'ס רעדאַקציע.

איך האָב ניט בדעה צו דערצעהלען וועגען מיין זשעגעווער לעבען כסדר, אַ יאָהר נאָך אַ יאָהר. די דאָזיגע יאָהרען זיינען געגאַנגען עהנליך איינער צו דעם צווייטען. איך וויל נאָר ארויסנעהמען עטליכע איינצעלנע עפּיזאָדען.

.80

מעשה קאַפּלינסקי.

אין׳ם יאָהר 1908 האָט זיך אָנגעהויבען אַ סדרה אנטפּלעקונגען פון פּראָוואָקאַטאָרען. די דאָזיגע אנטפּלעקונגען זיינען געווען פארבונדען מיט׳ן נאָמען פון וו. בורצעוו. ער איז געזעסען אין פּאַריז און פאַרבראַכט מיט אַ באַאַמטען פון דער רוסישער אָכראַנע, באַקאַי, און האָט מיט זיין הילף „באארבייט“ די געהיימע מאַטעריאלען. יעדע פּאַרטיי האָט באַקומען איהרע „מתנות“. די גרעסטע סענסאציע איז געווען מעשה אזעף, וואָס האָט שיער ניט צובראָכען די גאַנצע פּאַרטיי פון די סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען. אַ רייהע קלענערע פּראָוואָקאַטאָרען זיינען ענטדעקט געוואָרען ביי דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּארטיי. באַזונדערס פּראָדוקטיוו איז בורצעוו געוואָרען דעמאָלט, ווען עס איז געקומען אין פּאַריז אַ צווייטער — אַ העכערער באַאַמטער פון דער רוסישער פּאָליטישער פּאָליציי — מענשטשיקאָוו, וועלכער האָט געבראכט מיט זיך אַ גאַנצע מאַסע געהיימע דאָקומענטען, וועלכע ער האָט אַרויסגע׳גנב׳עט פון זיין רוסישען פּאָליציי־דעפּארטמענט. דאָס איז געווען אין יאָהר 1909, און דעמאָלט איז אויך ענטדעקט געוואָרען דער בונדישער „גענעראַל־פּראָוואָקאַטאָר“ ישראל מיכעל קאַפּלינסקי („לאַנגזאם“).

אין אַ שעהנעם פריהמאָרגען קום איך צו געהן אויף „קאַרוזשקע“, אין די הויפּט־קוואַרטיר פון אונזער אויסלענדישען קאָמיטעט: די פּאָר מיטגלידער פון קאָמיטעט, וואָס זיינען דאָרט, זיינען אין גרויס אויפרעגונג. ס׳איז געקומען אַ בריף פון בורצעוו׳ן. בורצעוו שרייבט, אַז ער האָט ידיעות וועגען דעם, אַז אין „בונד“ געפינט זיך איינער זעהר אַ וויכטיגער פּראָוואָקאַטאָר, אַ צענטראַלע פיגור אין דער אָרגאַניזאציע. דעם נאָמען זיינעם

ווייס ער אָבער ניט; ער ווייסט בלויז, אַז דער דאָזיגער נאָ־מען האָט עפּעס אַ שייכות צו אַן... אַפּטייק. און, צווייטענס, ווייסט ער, אַז דער דאָזיגער פּראָוואָקאַטאָר האָט זיך באַטייליגט אין אַ בונדישער באַראַטונג, וואָס איז אַרעסטירט געוואָרען אין וואַרשאַ אין יאָהר 1906. דאָס איז אַלעס.

מיר זיינען געוואַלדיג צוטומעלט געוואָרען. מיר האָבען געוואוסט דעם גאַנצען צוזאַמענשטעל פון יענער וואַרשעווער באַראַטונג. עס האָבען זיך אין איהר באַטייליגט לויטער אַלטע אויסגעפּרובירטע חברים; מיר האָבען זיי אַלעמען געקענט פון לאַנג אָן, און יעדען איינעם האָבען מיר געטרויט, ווי זיך אַליין. יעדער איינער פון זיי איז געשטאַנען העכער פון חשד. מיר רע־דען וועגען די דאָזיגע מענשען, דערמאָנען איין נאָמען נאָכ'ן צווייטען, איין נאָמען נאָכ'ן צווייטען — צי קען ער דען זיין אַ פּראָוואָקאַטאָר? אויסגעשלאָסען! אָדער אפשר דער? לע־כערליך! דער גאָר? אַ משוגעת. און דערצו נאָך עפּעס די געהיימניספולע שייכות צו אַן אַפּטייק! וואָס קען דאָס היי־סען? וואָס זאָל דאָ באַדייטען אַן אַפּטייק? מען קען גאָר ניט פאַרשטעהן. אָבער צוריק רעדענדיג ווייסען מיר, אַז בור־צעוו'ס ידיעות זיינען גוטע. די ביז־איצטיגע ענטפּלעקונגען זיי־נע זיינען געווען ריכטיג. עפּעס מוז דאָך זיין. וואָס טוט מען?

מיר האָבען באַשלאָסען דערווייליגע ניט צו שרייבען וועגען דעם ענין קיין רוסלאַנד און פאַרלאַנגען פון בורצעוו'ן, ער זאָל זעהן צו באַקומען גענויערע אינפאָרמאַציעס. מיר האָבען איהם אָנגעשריבען אַ בריף און געוואַרט אויף אַן ענטפער.

איך געדענק ניט, ווי לאַנג האָבען מיר געמוזט וואַרטען. אפשר אַ פּאָר טעג, און אפשר אַ פּאָר וואָכען. מיר האָבען גע־וואַרט מיט שרעקליכער אומגעדולד. ניט שוין זשע האָבען מיר אין „בונד“ אונזערען אַן אַזעף? און ענדליך קומט אַ נייער בריף, און דאָס מאָל ווייסט שוין בורצעוו אויך דעם נאָמען. און דאָס איז ישראל קאַפּלינסקי.

די ידיעה האָט אונז געוואַלדיג דערשיטערט, אָבער גלייכ־צייטיג האָבען מיר אַ ביסעל פרייער אָפּגעאָטעמט. קאַפּלינסקי איז אפילו געווען זעהר אַ נאָהענטער מענש, ער פלעגט זיין פאַרנומען מיט די סאַמע קאָנספּיראַטיווע זאַכען. זיין „פּאַך“

איז געווען דאָס איינאָרדנען פון אונזערע אומלעגאלע דרוקערייען, ער האָט געוואוסט זעהר א סך און האָט געקענט ברענגען א געוואלדיגען שאדען, אָבער איין טרייסט איז נאָך געווען ביי דער זאך: ער איז ניט געווען קיין מיטגליד פון צענטראַלען קאָמיטעט, — אונזער העכסטע פּאַרטיי־אינסטאַנץ איז געבליבען ריין, און דאָס האָט אונז בארוהיגט.

ערשט איצט האָט זיך אויך ארויסגעוויזען, וואָס איז געווען די מעשה מיט דער אַפּטייק. עס האָט זיך געהאנדעלט וועגען דעם וואָרט „טראָפּענס“. טראָפּענס פאַרקויפט מען דאָך אין אַן אַפּטייק, און טראָפּענס איז אויף רוסיש „קאַפּלי“. האָט דער נאָמען קאַפּלינסקי טאַקע געהאט א שייכות צו אַן אַפּטייק. אָבער ווען וואָלט דאָס געקענט אריינפאַלען אין קאָפּ אַזא קאָמבינאַציע איידער מען האָט באַקומען פון בורצעוו'ען די נייע אינפאָרמאַציע.

אָבער די זאַך איז פאָרט ניט געווען קלאָר גענוג. וואָרים, ווי געזאָגט, האָט קאַפּלינסקי געוואוסט כמעט אַלע קאָנספּיראַטיווע זאכען. ער האָט כסדר זיך געדרעהט אַרום דעם צענטראַלען קאָמיטעט, ער האָט געוואוסט אַלע מיטגלידער און אַלע וויכטיגע בריף, ווי זיינע פינף פינגער. איך געדענק, ווי מיר האָבען אין ווילנא געהאט אַמאָל אַ זיצונג פון צ. ק. ביי איהם אין וואוינונג אויף דער סטעפּאַנאָוועր גאַס. ווי קומט זשע דאָס, וואָס מען האָט ניט אַרעסטירט אַלעמען?

וועגען דעם, וואָס קאַפּלינסקי האָט יאָ אויפגעטאָן, האָט אונז בורצעוו געגעבען בלויז א פּאָר קלאָרע ידיעות: ער האָט אַרויסגעגעבען א דרוקעריי פון דער רוסלענדער פּאַרטיי אין קישינעוו פון דעם יאָהר 1902. דעם דורכפאַל האָבען מיר טאַקע געדענקט; ס'איז דעמאָלט אַרעסטירט געווארען לעאָן גאָלדמאַן (ליבער'ס ברודער) מיט זיין פרוי. פון יענער צייט זיינען אָבער אַריבער גאַנצע זעקס יאָהר. וואָס־זשע האָט ער געטאָן פאַר דער גאַנצער צייט? אין בורצעוו'ס בריף האָבען מיר נישט געפונען קיין ענטפער. און די זאַך איז געבליבען אַן אומפאַרשטענדליכע.

מען האָט דעריבער באַשלאָסען, אַז אימיצער פון אונז זאָל תיכף אריבערפאָהרען קיין פּאַריז, זיך דורכרעדען מיט בורצעוו'ן.

טאָמער וועט מען קענען דערגעהן ביי איהם וועגען ווייטערדיגע פּרטים.

איך בין געפאָהרען קיין פּאַריז און זיך געזעהן מיט בור־צעוו'ן. ער האָט מיר אָבער ניט געקענט געבען קיין ווייטערדיגע פּרטים. „אַלץ וואָס איך האָב געוואוסט — האָט ער מיר געזאָגט — האָב איך אייך געשריבען". אויף דעם מקור פון זיינע ידיעות האָט ער ניט געוואָלט אָנווייזען. אין יענער צייט האָט ער זיך געפיהרט זעהר געהיימניספול. אויב איך האָב ניט קיין טעות, האָט מען אין יענער צייט וועגען מענשטשיקאָוו'ן קיין זאַך ניט געוואוסט; ער איז שוין אפילו געווען אין פּאַריז. אָבער בורצעוו האָט איהם „פּאַרקאָנספּירירט" און קיינעם צו איהם ניט צוגעלאָזען. די איינציגע זאַך, וואָס בורצעוו האָט מיך פאַרזיכערט איז געווען, אַז זיינע ידיעות זיינען — אבסאָלוט ריכטיג. מיט דעם בין איך אַוועקגעפאָהרען.

מיר האָבען געגעבען צו ווויסען וועגען דער גאַנצער מעשה אונזער צענטראַלען קאָמיטעט. דער ווייטערדיגער גאַנג פון דער געשיכטע איז באַוואוסט פון דער געשיכטע, וואָס א. וויינשטיין האָט ניט לאַנג באַשריבען אין דעם מינסקער „וועקער", און אַ טייל פון דער דאָזיגער באַשרייבונג איז איבערגעדרוקט געוואָרען אין „פאָרווערטס". מען האָט זיך געטראָפען מיט קאַפּלינ־סקי'ן, געמאָלדען איהם, אַז מען ווייסט ווער ער איז. ער האָט, פאַרשטעהט זיך, אָפּגעלייקענט שטיין און ביין און צוגעזאָגט, אַז ער וועט אַרויספאָהרען אין אויסלאַנד צו אַ פּאַרטיי־געריכט. ער איז אָבער ניט געפאָהרען צום געריכט, נאָר פּלוצלונג נעלם געוואָרען. שפּעטער האָט מען איהם געזעהן אין טיף רוסלאַנד. נאָך דער רעוואָלוציע האָט מען איהם אַדעסטירט. פאַר־אַ־יאָהרען האָב איך זיך דערוואוסט, אַז ער איז דערשאָסען געוואָרען לויט'ן באַפעהל פון דער סאָוועטען־רעגירונג.

אַ געהיימניספולע פיגור איז ער געבליבען. עס איז אַפילו ניט קיין צווייפעל, אַז ער האָט יאָ געאַרבייט אין דער אָכראַנע, אָבער ס'איז אויך קלאָר, אַז ער האָט ניט אַרויסגעגעבען אַפילו אַ צעהנט־חלק פון דעם, וואָס ער וואָלט געקענט אַרויסגעבען. וואָרים, אויב ער וואָלט נאָר געוואָלט, וואָלט ער געקענט אַרויס־געבען שיער ניט דעם גאַנצען „בונד"; אַלענפאַלס וואָלט ער

געקענט „פארשיטען“ דעם גאנצען צענטראלען קאמיטעט און אלע בונדישע טיפאגראפיעס. און א פאקט איז, אז נאכ'ן ערשטען דורכפאל פון 1898 איז קיין אידישע טיפאגראפיע ניט ענטדעקט געווארען. קענטיג, אז ער האט געפיהרט א טאפעלען שפיל.

ער איז געווען ארעסטירט בעת'ן ערשטען גרויסען בונדישען „דורכפאל“ אין יאהר 1898. מסתמא האט איהם דעמאלט זובאטאוו גוט צוגעדריקט צום וואנט און ארויסגעפרעסט פון איהם א צוזאג צו ארבייטען פאר דער אכראנע. מיט דעם תנאי האט ער איהם באפרייט, און אין משך פון קנאפע צעהן יאהר האט זיך קאפלינסקי באטייליגט אין דער באוועגונג מיט דער שטענדיגער פליכט, וואס איז געלעגען אויף איהם, צו געבען „אינפארמאציעס“ דער פאליטישער פאליציי. ער פלעגט דאס מאכען זעהר פארזיכטיג. א קלוגער, א קאלט-בלוטיגער, א געלאסענער מענש איז ער געווען. ווען ניט, וואלט ער זיך ניט געקענט האלטען אזוי לאנג. אינטערעסאנט איז, אז ער פלעגט מיט א מעהר ברייטער האנט ארויסגעבען די ידיעות, וואס ער האט געהאט וועגען די נישט-בונדישע טוער און זאכען. מיט'ן „בונד“ גופא איז ער אבער געווען אויסערסט שפארעוודיג. פארוואס איז דאס געווען אזוי? אנדערע זאגען, אז דאס איז געווען פון זיין זייט סתם א קלוגע אויסרעכענונג: אויב ער וואלט יא ארויסגעגעבען די אלע בונדישע סודות, וואס ער האט געוואוסט, וואלט מען זיך גיך געכאפט און ער וואלט שוין לאנג ענטפלעקט געווען. אנדערע ווידער מיינען, אז אין דער שווארצער נשמה פון דעם פראוואקאטאר איז פארט געווען פארבאהאלטען עפעס א שטיקעל איבערגעבענקייט צו אונזער פארטיי; ניט האבענדיג קיין מוט איבערצורייסען מיט די זשאנדארען האט ער פארט געוואלט ברענגען וואס ווייניגער שאדען יענער באוועגונג, מיט וועלכער ער איז געווען יאהרענלאנג פארבונדען. דעם דאזיגען סוד האט ער אוועקגעטראגען מיט זיך אין קבר.

איבריגענס איז דאס א פראגע וואס האט א ריין פסיכאלאגישען אינטערעס. דער נאמען פון קאפלינסקי בלייבט פארשריבען אויפ'ן שווארצען ברעט פון דער בונדישער געשיכטע. ס'איז א נאמען פון א פאררעטער און פארברעכער.

.81

צווײ צוזאַמענפאָהרען.

נאָך אַ לאַנגער הפסקה פון פיער יאָהר האָט מען צונויפ־גערופען אין הערבסט 1910 אַ קאָנפערענץ פון „בונד״. די ערגסטע צייט פון דער געזעלשאַפטליכער רעאַקציע און אָפּ־הענדיגקייט איז שוין געווען אריבער. אין די יאָהרען 1908 און 1909 איז מען דערגאַנגען צו דער נידעריגסטער מדרגה. מאַ־סען מענשען זיינען אוועק פון דער באַוועגונג. אַ מאַסע אַר־בייטער זיינען אוועק אין אַמעריקאַ. די אינטעליגענץ איז כמעט אינגאַנצען אַנטלאָפען פון דער באַוועגונג. מאַנכע אָר־גאַניזאַציעס האָבען זיך געמוזט באַגעהן אינגאַנצען אָהן אינטע־ליגענטע כחות. אָבער דער „בונד״ אַלס גאַנצעס האָט אויף איין מינוט ניט אויפגעהערט צו עקזיסטירען און צו אַרבייטען. די אָרטיגע אָרגאַניזאַציעס פון די וויכטיגערע שטעדט האָבען אויף אַ מינוט ניט אָפּגעשטעלט זייער אַרבייט, און דער צענטראַלער קאָמיטעט, אפילו אין פאַרקלענערטען צוזאַמענשטעל, איז די גאַנצע צייט געבליבען אויפ'ן אָרט און ערפילט זיינע אויפגאַבען. אין דער הינזיכט איז דער „בונד״ געווען די איינציגע אַרביי־טער־אָרגאַניזאַציע אויף דער אידישער אַרבייטער גאַס, וואָס איז געווען בכח אריבערצוטראָגען מיט ערפאָלג זיין לאַנגען און שווערען קריזיס. פון די אַנדערע פאַרטייען זיינען געבליבען נאָר צעוואָרפענע, דעזאָרגאַניזירטע הייפעלאַך און אַ פּאָר אויס־לענדישע טוער. אין 1910 האָט זיך געפיהלט, אַז דער וועג פיהרט ווידער באַרג אַרויף. מען איז ווידער געקומען צו זיך, עס האָט זיך ווידער אָנגעהויבען אַן אויפלעבונג, און די קאָנפערענץ האָט געדאַרפט אָנהויבען אַ נייע תקופה פון אַרבייט.

אָבער עס איז נאָך געבליבען אַ גאַנץ שטאַרקע ירושה

פון די שווערע רעאַקציע־יאָהרען. דאָס ערגסטע איז געווען די אינערליכע סכסוכים. עס האָבען זיך אינוועניג אין „בונד" אָנגעצייכענט גאַנץ וויכטיגע חלוקי־דעות, און די רייסענישען האָבען אָנגענומען אַ גאַנץ שאַרפע פאָרם — שאַרפער, ווי ווען עס איז פריהער.

עס איז געשטאַנען ביי אונז די זעלבע פראַגע, אַרום וועל־כער עס האָט זיך געפיהרט אַ קאַמף צווישען די באָלשעוויקעס, די מענשעוויקעס און די ליקווידאַטאָרען: די פראַגע וועגען די אַזוי גערופענע „לעגאַלע מעגליכקייטען".

די רעוואָלוציאָנערע יאָהרען 1905 און 1906 האָבען אַי־בערגעלאָזט בירושה אַ געוויסע ענדערונג אין דער יורידישער לאַגע פון דער אַרבייטער באַוועגונג: געוויסע פאָרמען פון דער באַוועגונג זיינען געוואָרען לעגאַליזירט. אמת, די פּאָלי־טישע אָרגאַניזאַציעס פון די אַרבייטער האָבען געמוזט בלייי־בען פּונקט אַזוי אונלעגאַל, אונטערערדיש, ווי ביז'ן יאָהר 1905, מען פלעגט זיי פאַרפאָלגען, און מען פלעגט פאַר זיי באַשטראָ־פען אפילו נאָך שטאַרקער ווי פריהער. אָבער אַנדערע פאָרמען פון דער באַוועגונג זיינען יאָ ערלויבט געוואָרען. מען האָט שוין געמעגט שאַפען אָפענע, לעגאַלע פּראָפעסיאָנעלע פאַראיינען (יוניאָנס), קאָאָפּעראַטיוועןן און קולטור־געזעלשאַפטען. אמת, דאָס דאָזיגע „מעגען" פלעגט אָפטמאָל בלייבען אויפ'ן פּאַפּיר. די רעגירונג פלעגט שטעלען טויזענדערליי שטערונגען, וואָס פלעגען אָפט מאַכען צו נישט די גאַנצע זאַך. אָבער עס האָבען זיך פאָרט באַשאַפען געוויסע „לעגאַלע מעגליכקייטען", און ס'איז געשטאַנען די פראַגע, ווי אַזוי מען דאַרף זיך צו זיי באַציהען.

קיין „ליקווידאַטאָרישע" ריכטונג, אין רוסישען זין פון וואָרט, איז אין „בונד" ניט געווען. עס איז אָבער געווען אויך ביי אונז אַ מיינונג, אַז דער שווער־פּונקט פון דער אַרבייט דאַרף אַריבערגעטראָגען ווערען אין די אָפענע, לעגאַלע אָר־גאַניזאַציעס. דאָרטען קען און מוז געפיהרט ווערען אַ ברייטע מאַסען־טהעטיגקייט. די אונלעגאַלע אָרגאַניזאַציע קען אַריינ־נעהמען אין זיך נאָר אַ באַגרענעצטע צאָהל פון נאָהענטערע חברים, אין וועמעס הענט דאַרף זיך געפינען די אָנפיהרונג

און דאָס פאַראייניגען פון דער לעגאַלער אַרבייט. די שאַרפסטע פאַרטיידיגער פון דער דאָזיגער ריכטונג זיינען געווען ליבער און אַבראַמאָוויטש. און נח און רחמיאל זיינען געווען אין דעם דאָזיגען לאַגער. אַ צווייטער טייל פון די חברים האָבען זיך באַציגען צו די לעגאַלע מעגליכקייטען מיט אַן אונצוטרוי און אַן אונגלויבען, און פלעגען אויפ'ן שאַרפסטען אופן באַטאָנען די וויכטיגקייט פון דער אונלעגאַלער אַרבייט; זיי האָבען געמיינט, אַז אפילו אין יענע צייטען און ביי יענע באַדינגונגען האָט די מאַסען־באַוועגונג געקאָנט אַריינגעגאָסען ווערען אין די אַמאָליגע ראַמען פון אַ שטרענג אונלעגאַלער „אונטער־ערדישער“ אָרגאַניזאַציע. דער פאַרטרעטער פון דער דאָזיגער ריכטונג אין צענטראַלען קאָמיטעט איז געווען יודין; דער ליטעראַרישער וואָרט־פיהרער פון דעם דאָזיגען פליגעל איז גע־ווען ליטוואַק. די ויכוחים האָבען אָנגענומען זעהר אַ שאַרפען און ליידענשאַפטליכען כאַראַקטער. ווען מען איז געקומען אויף דער קאָנפערענץ — דאָס איז געווען אין לעמבערג — זיינען די באַציהונגען צווישען ביידע צדדים געווען זעהר אָנגעשטרענג־טע, און עס זיינען אפילו פאָרגעקומען גאַנץ שטורמישע צו־זאַמענשטויסען. אָבער די בונדישע טראַדיציע האָט פונדעסט־וועגען גובר געווען. נאָך אַ לעבעדיגער דיסקוסיע האָט מען אויסגעפונען, אַז די זאַך איז ניט אַזוי געפעהרליך. אַ גוטער ווילען איז געווען ביי ביידע צדדים. מען האָט געזוכט אַ פאַר־שטענדניס, — און ווען מען זוכט עהרליך און אויפריכטיג, דעמאָלט געפינט מען. איך געדענק שוין ניט גענוי דעם טעקסט פון דער אָנגענומענער רעזאָלוציע. איך וויים אָבער, אַז זי האָט אָפּגעגעבען דעם געהעריגען אָרט פאַר ביידע פאָר־מען פון דער אַרבייט; זי איז געווען סיי פרינציפיעל אויס־געהאַלטען, סיי פראַקטיש צוועקמעסיג, און דאָס אינטערעסאַנט־סטע איז געווען, וואָס נאָך די שאַרפע, ליידענשאַפטליכע ויכוחים, איז די רעזאָלוציע אָנגענומען געוואָרען איינשטימיג. די דעלעגאַטען האָבען געפיהלט, אַז אין אַ צייט, ווען מען הויבט אָן — ביי די שווערסטע באַדינגונגען — צוריק אויפ־צובויען די פאַרטיי־אַרבייט, מוז געמאַכט ווערען אַ סוף צו די רייסערייען; מען דאַרף דורכקומען צווישען זיך. און מען

האָט דאָס געטאָן, און די פראַגע איז איינמאָל פאַר אַלע מאָל אַראָפּ פון טאָג־אָרדנונג.

אַזוי האָט מען געהאַנדעלט אויך ביי אַלע אַנדערע פראַגען. עס זיינען געשטאַנען אויף דער טאָג־אָרדנונג פון דער קאָנ־פערענץ אַ רייהע פונקטען, וואָס זיינען געווען נוגע ספּעציעל דאָס אידישע לעבען. דאָס זיינען געווען די פראַגען וועגען דער קהלה, וועגען שבת און זונטאָג־רוה, וועגען די רעכט פון דער אידישער שפּראַך. אין די אַלע פראַגען זיינען דאָ געווען גרעסערע און קלענערע מיינונגס־פאַרשיידענהייטען, און אַלע מאָל איז דער רעזולטאַט געווען דער זעלבער. מען האָט אויס־געפונען יענע ליניע, אויף וועלכע אַלע זיינען געווען מסכים, מען האָט באַזייטיגט די חלוקי־דעות, און אַלע רעזאָלוציעס זיי־נען געווען אָנגענומען איינשטימיג.

אומקעהרענדיג זיך צו דער ערשטער רעזאָלוציע, איז אינ־טערעסאַנט צו באַמערקען, אַז זי האָט אַגב אורחא געלייזט אויך אַ וויכטיגע און אָנגעוועהטאָגטע פראַגע וועגען די פּראָ־פעסיאָנעלע פאַראיינען (יוניאָנס). ווען מען האָט — אין יאָהר 1905 — צום ערשטען מאָל אויסגעטיילט די פּראָפעסיאָנעלע פאַראיינען אין אַ זעלבסטשטענדיגע אָרגאַניזאַציע, האָט מען זיך געהאַלטען אָן דעם פּרינציפּ, אַז די דאָזיגע פאַראיינען דאַרפען זיין פאַרטייאיש. מען האָט געשאַפען „בונדישע“ פאַר־איינען, — „בונדישע“ ניט בלויז לויט'ן גייסט און צוזאַמענ־שטעל, נאָר אויך פאָרמעל — לויט'ן נאָמען און לויט דער קאָנסטיטוציע. די פּאָליטישע פּאַרטיי פלעגט אַריינשיקען אַהין איהרע פאָרשטעהער, און אין געוויסע פאַלען פלעגען דיזע פאָר־שטעהער אפילו האָבען דאָס רעכט אַרויפצולייגען זייער וועטאָ אויף די באַשליסען פון די פּראָפעסיאָנעלע אָרגאַניזאַציעס. אין משך פון די ווייטערדיגע יאָהרען האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז אַזאַ מין אָרדנונג טויג ניט. מען איז געקומען צום אויספיהר, אַז אַ פאָרמאַלע ממשלה פון דער פּאָליטישער פאַרטיי איבער די יוניאָנס שטערט די אַרבייט, און מען איז איבערצייגט געוואָרען, אַז די יוניאָנס דאַרפען זיין אַ גלייכבאַרעכטיגטער גליעד אין דער אַרבייטער־משפחה. מען דאַרף זעהן, אַז זיי זאָלען ווערען דורכגעדרונגען מיט'ן סאָציאַליסטישען גייסט,

אָבער עס דאַרף ניט געמאַכט ווערען מיט די מיטלען פון אַ מעכאַנישען דעה־זאָגען. די רעזאָלוציע פון דער לעמבערגער קאָנפערענץ האָט אויסגעדריקט און פאַרפעסטיגט די דאָזיגע נייע טאַקטיק.

אַ צווייטער צוזאַמענפאַהר, אין וועלכען איך האָב זיך באַ־טייליגט אין יענעם יאָהר, איז געווען דער קאָפּענהאַגענער קאָנג־רעס פון דעם אינטערנאַציאָנאַל.

אונזער דעלעגאַציע איז באַשטאַנען פון פיער מאַן: מ. נאַכימסאָן (איצט אַ קאָמוניסט), אַלגין, אננאַ ליפשיץ (אין 1905, בעת דער מעשה פּאָטיאָמקין אין אָדעס, איז זי באַריהמט געוואָרען אַלס רעדנערין; מען פלעגט זי דעמאָלט רופען „די גאַפּאָנשע“), און איך. להיפוך צו דעם אַמסטערדאַמער קאָנג־רעס, האָבען מיר איצטער ניט געדאַרפט ראַנגלען זיך וועגען אונזער שטים־רעכט. די קאָנסטיטוציע פון דעם אינטערנאַציאָ־נאַל איז פאַר דער צייט געביטען געוואָרען. אַנשטאָט דעם פריהערדיגען כלל, אַז יעדעס לאַנד האָט בלויז צוויי שטימען, האָט מען געגעבען פאַרשידענע לענדער אַ פאַרשידענע צאָהל שטימען, לויט דער גרויס פון לאַנד און לויט דער באַדייטונג פון דער ארבייטער־באַוועגונג. רוסלאַנד האָט געהאַט צוואַנציג שטימען. אַ העלפט פון זיי האָט באַקומען די סאָציאַל־דע־מאָקראַטישע פּאַרטיי, און די דאָזיגע צעהן שטימען זיינען שוין אין פאָראויס צוטיילט געווען צווישען די פאַרשידענע טיילען פון דער פּאַרטיי. דער „בונד“ האָט געהאַט צוויי שטימען. אין דעם אינטערנאַציאָנאַלען סאָציאַליסטישען ביוראָ איז נאָך די פּאַרטרעטערשאַפט געבליבען די אַלטע — צו צוויי מאַן פון אַ לאַנד, — אָבער באַלד נאָכ׳ן אַמסטערדאַמער קאָנגרעס האָט די ביוראָ צוגעלאָזען אַ ספּעציעלען פאַרטרעטער פון „בונד“ מיט אַ באַראַטהונגס־שטים, און אַזוי איז עס געבליבען ביז׳ן סוף. אין קאָפּענהאַגען בין איך געווען דער דאָזיגער פאַרטרעטער.

די ארבייט פון קאָנגרעס איז ניט געווען אַזוי אינהאַלטס־רייך און אינטערעסאַנט, ווי אין אַמסטערדאַם. ס׳איז אָבער געווען איין פראַגע, וואָס האָט מיך דאָך זעהר פאַראינטערע־סירט. דאָס איז געווען די געשיכטע מיט די טשעכישע פראַ־

פעסיאָנעלע פאַראייניגן. אין יענער צייט איז אין דער עסט־רייכישער ארבייטער באַוועגונג פאָרגעקומען אַ גרויסער קאָנ־פליקט צווישען די טשעכען און די דייטשען. די עסטרייכישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי איז געווען געבויט אויף פע־דעראַטיווע יסודות. זי איז באַשטאַנען פון זעקס באַזונדערע נאַציאָנאַלע אָרגאַניזאַציעס — אַ דייטשע, אַ טשעכישע, אַ פּוי־לישע, אַן אוקראַינישע, אַ איטאַליענישע און אַ יוגאָ־סלאַווישע, און אַלע צוזאַמען זיינען געווען פאַראייניגט אין איין געמיינ־זאַמע עסטרייכישע פּאַרטיי. די פּראָפעסיאָנעלע באַוועגונג אָבער איז געווען אַן איינהייטליכע, אַ צענטראַליזירטע, אָהן אַ צוטיי־לונג לויט די פאַרשידענע פעלקער. אין דער דאָזיגער גע־מיינזאַמער יוניאָן־אָרגאַניזאַציע האָט זיך דעמאָלט פאַנאַנדער־געפלאַקערט זעהר שאַרפע סכסוכים: די טשעכען האָבען גע־טענה'ט אַז זיי ווערען באַ'עולה'ט פון דער דייטשער — הער־שענדער — נאַציע, אַז די דייטשען ציהען פון דער אַלגעמיי־נער פּראָפעסיאָנעלער באַוועגונג אַ ספּעציעלע חיונה פאַר זייער דייטשער פּאַרטיי און פאַרנאַכלעסיגען די באַדערפעני שען פון דער טשעכישער באַוועגונג. אין אָנהויב האָבען זיי פאַרלאַנגט בלויז געוויסע הנחות פאַר זיך און האָבען ניט געוואָלט ברעכען די אַלגעמיינע אָרגאַניזאַציעס, אָבער די דייטשען האָבען זיך פאַר'עקשן'ט, און דאָס האָט פאַרשטאַרקט דעם ווידערשטאַנד און פאַר'סמ'ט די לופט. צום סוף האָבען זיך די אַפּעטיטען פון די טשעכען אַזוי פאַנאַנדערגעפלאַקערט, אַז זיי האָבען זיך שוין ניט באַנוגענט מיט איינצעלנע הנחות; זיי האָבען שוין פאַרלאַנגט, אַז עס זאָל באַשאַפען ווערען פאַר זיי אַ גאַנץ זעלבסטשטענדיגע פּראָפעסיאָנעלע אָרגאַניזאַציע. דער דאָזיגער פּלאַן וועגען צוטיילען די פּראָפעסיאָנעלע באַוועגונג לויט דער נאַציאָנאַלער ליניע, איז געווען בטבע אַ פאַלשער, און די דייטשען האָבען דערויף ניט געקאָנט איינגעהן, האָבען זיי זיך באַקלאָגט ביים אינטערנאַציאָנאַל, ער זאָל זעהן איינצושטילען די צובונטעוועטע טשעכען.

ווי דער שטייגער איז, האָט די פראַגע געדאַרפט באַטראַכט ווערען אין אַ ספּעציעלער קאָמיסיע. די רוסישע סאָציאַל־דעמאָ־קראַטישע דעלעגאַציע האָט געדאַרפט שיקען אין דער קאָמיסיע

צוויי פֿאַרשטעהער. איך האָב זיך זעהר שטאַרק אינטערעסירט מיט דער פראגע און געווען גרייט אַריינצוגעהן אין דער קאָמיסיע. ס'איז אָבער געווען אַ סך בעלנים. דער ערשטער איז געווען פּלעכאַנאָוו. פֿארשטעהט זיך, אז מ'האָט איהם אויסגעקליבען. איז געבליבען די פראגע וועגען דעם צווייטען. ווען עס איז ארויסגעשטעלט געווארען מיין קאַנדידאטור, האָט זיך די באָל־שעוויסטישע מעהרהייט פון דער דעלעגאַציע שטארק פארקרימט: די חברה לייט זיינען חושד געווען, אז איך סימפּאַטיזיר מיט די טשעכישע פארלאַנגען. אין דער אמת'ען איז ניט געווען אזוי; איך האָב אפילו געהאלטען, אז די דייטשען זיינען געווען אין א געוויסער מאָס שולדיג, וואָס די פראגע איז געווארען אזוי פאר־שארפט. איך בין אָבער געשטאַנען אויפ'ן דאָזיגען שטאנדפונקט, און דער „בונד" איז אלע מאָל געווען פאר א געמיינזאמער פּראָ־פעסיאָנעלער באוועגונג. די דעלעגאַציע האָט דאָס געדארפט וויסען, האָבען זיי אָבער געוואָלט מאכען פאר מיר עפּעס א ספּעציעלען עקזאמען וועגען דער פראגע; איך האָב זיך אָפּגע־זאָגט פון דעם, און מיין קאַנדידאטור איז טאקע דורכגעפאַלען; אָנשטאָט מיר, האָט מען געשיקט עפּעס א לעט אָדער אן עסטאָ־ניער, וועלכער פלעגט אפילו ניט אלע מאָל קומען אויף די זיצונגען פון דער קאָמיסיע, און אז ער פלעגט שוין יאָ קומען, פלעגט ער קיינמאָל ניט ארויסריידען א ווארט. איך און א רוסישער חבר, א דעלעגאט פון די רוסישע יוניאָנס, זיינען אויס־געקליבען געווארען אלס קאַנדידאטען.

איך פלעג קומען אויף אלע זיצונגען פון דער קאָמיסיע. אלע רעדנער געגען מיר זיינען געווען די טשעכען. איך האָב געהאל־טען פונדעסטוועגען, אז ווי פאלש עס זאָלען ניט זיין זייערע פאר־לאַנגען, איז דאָך פאראן א ריכטיגער קערענדעל אין זייערע טענות. מען דארף טאקע ניט האָבען קיין באזונדערע טשעכישע יוניאָנס, אָבער די געמיינזאמע יוניאָנס זיינען דאָך ניט מחויב צו באַפרידיגען זייערע באדערפנישען; דאָס איז דער איינציגער וועג ווי צו באזייטיגען דעם קאָנפליקט; ווען מען טוט דאָס ניט, וועט עס קומען צו א שפּאַלטונג. ניט זייענדיג קיין מיט־גליד פון דער קאָמיסיע, האָב איך ניט געקענט נעהמען א ווארט, איך האָב אָבער אויסגעדריקט מיין געדאנק אין א פארם פון א

צוגאָב צו דער רעזאָלוציע און איך בין געגאַנגען צו פּלעכאַנאָוו׳ן בע־טען איהם, ער זאָל דאָס פּאָרלעגען. פּלעכאַנאָוו האָט דערצו ניט געהאט קיין חשק, האָט געזוכט פאַרשיידענע תירוצים, און זיך סוף כּל סוף ארויסגעדרעהט. דערפאַר האָט זיך מיט מיין רעזאָ־לוציע פאראינטערעסירט איינער פון די פּוילישע דעלעגאטען, דער פּאָרשטעהער וואַלעצקי. ער האָט מיך געבעטען, איך זאָל איהם געבען מיין רעזאָלוציע, האָט זיך וועגען דעם דורכגערעדט נאָך מיט אַ פּאָר מענשען, געביטען אַ ביסעל איהר פאָרם און אריינגע־טראָגען אין דער קאָמיסיע. די רעזאָלוציע איז אָנגענומען געוואָ־רען. דער סכסוך צווישען די טשעכען און די דייטשען איז אָבער שוין געווען אין פולען ברען און דער קאָנגרעס האָט ניט געקענט אויף זיי ווירקען. אין גיכען איז פארגעקומען די ענטגילטיגע שפּאַלטונג. און די שפּאַלטונג אין דער פּראָפעסיאָנעלער באוועגונג האָט צעריסען אויף שטיקער אויך די פּאָליטישע פּאַרטיי.

מען מוז זאָגען, אז דער אינטערנאציאָנאל האָט זיך גאַנץ שוואַך אָריענטירט אין דער פראגע. כאראַקטעריסטיש איז געווען דער פאָלגענדער קליינער אינצידענט. ווען די קאָמיסיע האָט גע־ענדיגט איהר ארבייט האָט מען פאָרגעלעגט, אז דער באַריכט־אָפּגעבער פאַר׳ן פּלענום זאָל זיין פּלעכאַנאָוו. מילא, פּלעכאַנאָוו מעג זיין אַ גלענצענדער באַריכט־אָפּגעבער, אָבער ניט דאָס איז וויכטיג; אינטערעסאנט איז, מיט וואָס מען האָט באַגרינדעט זיין קאַנדידאַטור. פּלעכאַנאָוו — האָט מען גע׳טענה׳ט — איז אַ רוס, דאָס הייסט, אַ פאָרשטעהער פון אַ ס ל אַ װ י ש ע ן פאָלק; די טשעכען זיינען אויך סלאַווען. און אויב ער וועט זיין דער באַריכט־אָפּגעבער, וועט דאָס בעסער ווירקען אויף די טשע־כען — פּאָרט די אייגענע פעלקער־משפּחה! ס׳איז געווען אַן אמת בטלנישע ראיה. וואָרום דאָס סלאַווענטום האָט דאָך באמת ניט געשפּילט קיין שום ראָלע אין דעם גאַנצען קאָנפליקט. ס׳איז געווען אַ קאָנפליקט צווישען אַ ה ע ר ש ע נ ד ע ר נאַציע און אַ נאַציאָנאַלער מינדערהייט. אין דעם איז באַשטאַנען די עצם זאַך. און אויב מען האָט שוין געוואָלט אויסקלייבען אַ מענשען, צו וועלכען די טשעכען וואָלטען געדאַרפט האָבען אַ גרעסערען צוטרוי, האָט מען געדאַרפט נעהמען טאַקע אַ פאַרשטעהער פון אַ נאַציאָנאַלער מינדערהייט — אַ סלאַווישער אָדער ניט קיין סלאַ־

ווישער, דאָס האָט קיין שום באַדייטונג ניט, — וועלכער איז פון דער אייגענער ערפאַהרונג באַקאַנט מיט די ספּעציעלע צרות פון אַ מינדערהייט. אַנשטאָט דעם האָט מען גענומען גראָד אַ פאַרטרעטער פון אַ הערשענדען פאָלק, וואָס האָט קיין מאָל ניט געוואוסט פון קיין שום נאַציאָנאַלע עולות, און פאַר וועלכען די נאַציאָנאַלע פראַגע איז אין גאַנצען פרעמד. פּלעכאַנאָוו האָט טאַקע אָפּגעגעבען דעם באַריכט, און דער קאָנגרעס האָט טאַקע אַרויסגעטראָגען אַ רעזאָלוציע, אָבער, ווי געזאָגט, האָט דאָס אַבּ־סאָלוט ניט געהאָלפען. די טשעכען האָבען ניט געוואָלט פאָלגען.

אַז איך רעד שוין וועגען צוזאַמענפאַהר, וויל איך נאָך דער־מאָנען אַ קליינע באַראַטונג, וואָס איז פאָרגעקומען אין פּאַריז (דאַכט זיך, ס'איז געווען אין דעם אייגענעם יאָהר, און אפשר אין יאָהר 1911); די באַראַטונג איז געווען צונויפגערופען פון דעם „ז. ב. צ. ק." (אויסלענדישע ביוראָ פון צענטראַלען קאָמיטעט פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פאַרטיי) מיט'ן צוועק צו באַטראַכטען די פראַגע וועגען פאַראייניגען די אויסלענ־דישע גרופּען פון דער רוסלענדער פאַרטיי, פון „בונד", פון די לעטען, פון די פּאָליאַקען. ס'איז געווען אַ קליינע באַראַטונג, אין וועלכער עס האָבען זיך באַטייליגט זינאָוויעוו, פון די פּאָ־ליאַקען, וואַרסקי; פון „בונד" — יונה און איך; ווער ס'איז געווען פון די לעטען, געדענק איך ניט. די באַראַטונג איז פאָר־געקומען אין דער אָפיציעלער וואָהנונג פון דעם „ז. ב. צ. ק.". צו קיין שום רעזולטאַטען האָט זי ניט געבראַכט. דער איינדרוק איז געווען זעהר ניט קיין אַנגענעהמער. זינאָוויעוו האָט זיך געפיהרט אַזוי, אַז ס'איז געווען ממש אַן עקעל, און ווען מיר זיינען געקומען צום סוף און זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען, האָט זיך געטראָפען אַ קליינינטשקער, זעהר כאַראַקטעריסטישער אינצידענט. מיר געהען אַוועק מיט יונה'ן, און אַז מיר זיינען אַרויס פון דער טיר, שטעלט זיך יונה אַוועק און פאַרטראַכטעהייט הויבט ער אָן אָפּצואַווישען זיינע פיס. ס'איז ניט געווען קיין באַוואוסטזיניגער וויץ; ער האָט געטראַכט וועגען אַן אַנדער זאַך, אָבער ס'איז געווען גלאַט אַ מעכאַנישער זשעסט, אַן אומבאַוואוסטזיניגער אויסדרוק פון אַ געפיהל, אַז מען איז אַרויס עפּעס פון אַ ברודיגען אָרט און מען

דארף אפטרייסלען דעם שטויב פון די פיס. איך האָב געקוקט אויף איהם מיט פארוואונדערונג: „וואָס טוט איהר?" ער האָט זיך געכאפט און מיר האָבען זיך הארציג פאנאנדערגעלאכט. איצט איז ער א קאמוניסט און ארבייט ביי די באָלשעוויקעס.

82.

וויען

אין זומער 1911 האָבען מיר געהאט א בעראטונג פון אויס־לענדישען קאָמיטעט מיט א פּאָר פאָרשטעהער פון צ. ק., וואָס זיינען אריבערגעקומען פון רוסלאנד. צווישען אנדערעס האט מען ארומגערעדט א פּראָיעקט וועגען צוריק ארויסגעבען א לעגאלע בונדישע צייטונג, א וואכענבלאט. די צייטונג האט געדארפט ארויסגעהן אין ווארשא. אזוי אָבער, ווי דאָס רוב שרייבער אונזערע זיינען געווען דורכאויס אומלעגאלע מענשען, — און איינער פון זיי האט ערשט דאָ ניט לאנג געמוזט אנטלויפען דוקא פון ווארשא, — וואָלטען זיי ניט געקענט לאנג האלטען זיך, ווען זיי וואָלטען זיך באזעצט אונטער די אויגען פון דער ווארשעווער אָכראנקע. ס'איז דעריבער אויפגעשוואומען א פּלאן, אז די רעדאקציע זאָל זיך געפינען ערגעץ אין אויסלאנד, און פון דאָרטען איבערשיקען די ארטיקלען קיין ווארשא. די שווייץ איז געווען פאר אזא פּלאן צו ווייט פון רוסלאנד, און מען האט דעריבער באַשלאָסען, אז די רעדאקציע זאָל זיך געפינען ערגעץ־וואו נעהענטער צו דער רוסישער גרעניץ — אָדער אין קראקא אָדער אין וויען.

שפּעטער האָט דער צענטראלער קאָמיטעט באשטעטיגט דעם פּלאן; איידער מען האָט געקענט צוטרעטען צו זיין פארווירק־ליכונג איז אריבער נאך א היבש ביסעל צייט, אבער אין פריהלינג 1912 איז שוין אלץ געווען פארטיג, און די מיטגלידער פון דער רעדאקציע האָבען זיך צונויפגעקליבען אין וויען. דאָס זיינען געווען ב. גראָסער (סלאוועק), אבראמאָוויטש, ליטוואַק, און איך. שפּעטער איז סלאוועק אוועקגעפאָהרען אין רוסלאנד, און אויף זיין אָרט איז אין דער רעדאקציע אריינגעטראָטען אָלגין.

אזוי ארום האָב איך נאָך קנאַפּע פיר יאָהר ווידער פארלאָזט די שווייץ.

אין די פריהערדיגע יאָהרען בין איך שוין א פּאָר מאָל געוועזען אין וויען, די שטאָדט איז מיר שוין דעמאָלט געפעלען געוואָרען, און איך האָב זי נאָך מעהר ליב באַקומען, ווען איך האָב זיך באַזעצט אין איהר אויף א לענגערער צייט.

ס'איז טאַקע געוועזען א מערקווירדיגע שטאָדט. איצט קריגט מען פון איהר טרויעריגע גרוסען. מען זאָגט, אז זי איז גע־שטאָרבען, דעמאָלט איז זי אָבער געוועזען דער צענטער פון א גרויסער מלוכה — שעהן, לעבעדיג און היימיש. און טאַקע קודם כל — היימיש. ס'איז געוועזען גענוג צו פארברענגען דאָרטען א פּאָר וואָכען און מען האָט זיך דאָרטען געפיהלט ווי אן אייגענער מענש. א צוגעלאָזענע שטאָדט; אין אנדערע גרויסע שטעדט דארף מען זיך ערשט איינלעבען, און מאנכעסמאָל דויערט דאָס יאָהרען־לאנג ביז וואנען מ'ווערט אָן דאָס געפיהל פון פרעמדקייט. דאָ אָבער קומט א ווילד־פרעמדער מענש, ניט קיין עסטרייכער און ניט קיין דייטשער און נאָך א קורצער צייט האָט ער שוין א געפיהל פון א תושב, גלייך ווי ער וואָלט געוועזען ביי זיך אין דער היים. עס זיינען געוועזען פארשידענע אורזאכען דערצו. ער־שטענס דער אָפענער, ווייכער, ליבענסווירדיגער כאראקטער פון וויענער פאָלק און צווייטענס, די פילפארביגקייט פון דער וויענער באַפעלקערונג. דאָס רוב וויענער מענשען זיינען טאַקע דייטשען, אָבער נישט אומזיסט איז וויען געוועזען די שטאָדט פון דעם פיל־פארביגען, געמישטען עסטרייך מיט זיינע פארשידענסטע פעלקער. אויף יעדען שריט און טריט האָט מען געקענט זעהן גאנצע מאסען טשעכען און פּאָליאקען און איטאַליענער און באָסניאקען און, פארשטעהט זיך, אידען — אידען אָהן א שיעור, און דער עולם איז געוועזען צוגעוואוינט צו דעם דאָזיגען נאַציאָנאַלען מישמאש און פלעגט אויף אלע קוקען מיט א ברייטער טאָלעראנץ, ווי אויף אייגענע, היימישע מענשען. אמת איז, אז עס האָט זיך אין די קרייזען פון די דייטשע נאַציאָנאַליסטען געפיהרט א שטיקעל העצע געגען די פרעמדע. עס איז געוועזען א קאמף פאר אָפּהיטען דעם „דייטשען כאראקטער" פון דער שטאָדט. עס פלעגט אמאָל פּאָר־קומען עפּעס א שטיקעל סקאנדאַל אָדער דעמאָנסטראַציע פון די

דייטשע יונגע לייט געגען א טשעבישען קאָנצערט אדער א צוזאַ־מענפאָהר, אָבער דאָס איז געווען — פּאָליטיק. די ברייטע באַ־פעלקערונג פלעגט בלייבען אָן א זייט פון דעם נאַציאָנאַליסטישען טומעל. דאָס זעלבע איז געווען מיט'ן אַנטיסעמיטיזם. די אנטי־סעמיטישע פּאַרטיי — די קריסטליך־סאָציאַלע — איז טאַקע געווען די הערשענדע פּאַרטיי, און דער אנטיסעמיטיזם איז טאַקע געווען א גאַנגבאַרע סחורה, אָבער דאָס איז אויך געווען מעהר ניט ווי פּאָליטיק, און אין דעם טאָג־טעגליכען לעבען האָט זיך דער ראַסען־האַס געפיהלט זעהר ווייניג, און אין פאַרגלייך מיט דער לאַגע פון די אַידען אין רוסלאַנד, האָבען זיי דאָרטען געלעבט ווי ביים טאַטען אין וויינגאַרטען. נישט אין וויען, און נישט אין גאַליציען האָבען זיך ניט געפיהלט יענע נידערשלאָגענקייט, יענע מורא, וועלכע איז געלעגען ווי אַ שווערע לאַסט אויף די אידען אין רוסלאַנד. זיי האָבען זיך געפיהלט א סך פרייער און געהאַל־טען א סך שטייפער, מיט א געוויסען שטאָלץ און אומאָפּהענ־גיגקייט.

איך האָב זעהר ליב געהאַט וויען. אמת, וואָס איז שייך דעם קאָמפאָרט, די באקוועמליכקייטען פון טאָג־טעגליכען לעבען, האָט זי זיך ניט געקענט גלייכען, למשל, מיט בערלין. זי איז געווען אָפּגעלאָזען אויך. און עס האָט געפעהלט אָרדנונג. איך פלעג זאָגען, צום שפּאַס, אז די שטאָדט נויטיגט זיך אין א שטאַרקער האַנט פון א פּרייסישען פעלדפעבעל; ער וואָלט געקענט מאַכען פון איהר א לייט. אָבער ביי איהר גאַנצער אפּגעלאָזענקייט איז די שטאָדט פּאָרט געווען זעהר שעהן, פרעהליך, פול מיט א רייכען ליכטיגען לעבען.

איך בין געקומען אין וויען צום סוף מערץ 1912. אין אפּריל האָבען מיר דאָרטען אויף א באַראַטונג פון אויסלענדישען און צענטראַלען קאָמיטעט ארומגערעדט אלע פּרטים פון דער וויטערדיגער אַרבייט, און אין מאַי האָבען מיר שוין אָנגעהויבען ארויסגעבען די נייע צייטונג.

סלאָוועק גראָסער האָט שוין פון פריהער אָן געלעבט אין וויען. אין דער שטוב, וואו ער האָט געוואוינט, האָבען מיר איינגעאָרדענט אונזער רעדאַקציע. ס'איז געווען א קליין צימע־רעל, זעהר באַשיידען און זעהר מאָגער מעבלירט. אין מיטען

צימער איז געשטאַנען אַ גרויסער טיש מיט עטליכע שטוהלען. אַנשטאַט אַ ביכער־שראַנק האָבען מיר פון ערגעץ באַקומען היל־צערנע קאַסטענס און אַוועקגעשטעלט זיי ביי דער וואַנט איינע אויפ׳ן צווייטען, — דאָרטען פלעגען ליגען די פאַרשידענע צייטונגען, וואס מיר פלעגען נוצען ביי אונזער ארבייט. אַט אין דעם קליינעם צימערל — אין אַ שטילען געגענד, ווייט, ביים עק שטאָדט — פלעגען מיר זיך צונויפקומען אַלע טאָג, ארומריידען די טעמעס, שרייבען און רעדאַקטירען די ארטיקלען. אין אָוועגט פלעגט מען אָפּשיקען די ארטיקלען, און דעם צווייטען טאָג פלע־גען זיי שוין זיין אין ווארשא. אין ווארשא האָט זיך געפונען די אדמיניסטראַציע פון דער צייטונג, און חוץ דעם איז דאָרטען געזעסען נאָך אַ ספּעציעלער פאַרטרויענס־מענש פון דער רעדאַק־ציע, וועלכער פלעגט קריגען פון אונז די ארטיקלען און באַ־ארבייטען דעם לויפענדען מאַטעריאַל — די כראָניק און די קאָרעספּאָנדענציעס, וועלכע ער פלעגט באַקומען דירעקט פון די ערטער. דער דאָזיגער מענש איז געווען מ. ראַפעס — דעמאָלט אַן אָנגעזעהענער בונדישער טוער, איצט אַ קאָמוניסט און אַ פאַרברענטער שונא פון „בונד״.

דער נאָמען פון דער צייטונג איז געווען „לעבענס־פראַגען״. דער ערשטער נומער האָט ארויסגערופען אַ שטורם פון באַגייסטע־רונג. פון אַלע זייטען, פון די פאַרשידענסטע שטעדט און שטעדטלאַך, זיינען אָנגעקומען באַגריסונגען. צי די צייטונג איז געווען גוט, צי זי איז געווען שלעכט, ווייס איך ניט; ניט דאָס איז געווען וויכטיג. וויכטיג איז געווען, אז ס׳איז געווען אַ בונדישע צייטונג. נאָך פיר מיט אַ האַלבען יאָהר שווייגען האָט זיך באַנייט אונזער פּרעסע, און דאָס איז געווען אַן אמת׳ער יום טוב פאַר די אידישע ארבייטער.

דער יום־טוב איז אָבער געווען אַ פאַרשטערטער. דער ערשטער נומער איז באַלד קאָנפיסקירט געוואָרען. מיר האָ־בען צוגעגרייט דעם צווייטען נומער. אַגב, ביים צונויפשטעלען דעם דאָזיגען צווייטען נומער האָב איך צום ערשטען מאָל גע־מאַכט אַ פּרואוו אָנצושרייבען אַן ארטיקעל אויף אידיש. ס׳איז פאַר מיר נאָך געווען צו שווער צו שרייבען מיט אידישע אותיות (הגם זייענדיג אין זשענעווא האָב איך זיך ווייטער גע־

לערענט לייענען און שרייבען אידיש); האָב איך איהם אָנגעשריבען מיט לאַטיינישע אותיות. ליטוואַק האָט איהם איבערגעקוקט און געזאָגט, אַז די שפּראַך איז אַ גאַנץ גוטע, און ער האָט ווייניג וואָס צו פאַררעכטען. אָבער אויך דער צווייטער נומער איז געוואָרען קאָנפיסקירט. נאָך מעהר, מען איז געקומען און אַרעסטירט די גאַנצע אַדמיניסטראַציע פון דער ציַיטונג. עס איז אַרעסטירט געוואָרען דער אָפיציעלער רעדאַקטאָר — פּרוי רייטשיק; איהר מאַן, וועלכער האָט געאַרבייט אין דער אדמיניסטראַציע; דער אָפיציעלער ארויסגעבער גאַלאַי (שפּעטער אויך זיין פרוי) און אַ קאָרעספּאָנדענט פון דער ציַיטונג, אונזער לאָדזער חבר ל. בערגמאַן. מען האָט אונז איבערגעגעבען די ווערטער פון אַן אָנגעזעהענעם וואַרשאַווער זשאַנדאַרם: „מיר ווייסען, אַז דאָס איז אַ בונדישע ציַיטונג, און מיר וועלען זי בשום אופן ניט דולדען". און ס'איז געווען קלאָר, אַז אין וואַרשאַ וועט די ציַיטונג ניט קענען ערשיינען. דעם אָנגעקליבענעם מאַטעריאַל האָט מען ארויסגעלאָזט אין דער פאָרם פון אַ זאַמעל-בוך און מען האָט באַשלאָסען אַריבערצוטראַגען די ציַיטונג אין פּעטערבורג. דאָרט זיינען די באַדינגונגען געווען פאָרט אַביסעל פרייער, ווי אין וואַרשאַ. עס האָט זיך ווידער צו יענער ציַיט באַוויזען אַ רוסישע סאָציאַליסטישע פרעסע. מען האָט זי אפילו גע'רודפ'ט, אָבער זי האָט פאָרט געקאָנט עקזיסטירען, און מיר האָבען גערעכענט, אַז אין פּעטערבורג וועט אויך אונזער ציַיטונג זיך קאָנען האַלטען. אָבער ביז וואַנען מען האָט געמאַכט די אַלע נויטיגע צוגרייטונגען, זיינען אַריבער עטליכע חדשים.

אין יענער ציַיט האָט מען צונויפגערופען — טאַקע אין ווין — אַ נייע, די נייַנטע, בונדישע קאָנפערענץ. מען האָט געהאַלטען ערב די וואַהלען צו דער פערטער דומאַ און מיר האָבען געדאַרפט באַשליסען די פראַגע וועגען דער וואַהל-קאַמפּאַניע: וועלכע לאָזונג שטעלט מען אַרויס און מיט וועמען געהט מען צוזאַמען. די פראַגע וועגען צוזאַמענגעהן איז געווען באַזונדערס ברענענדיג אין פּוילען. עס זיינען דאָרטען געווען צוויי פּוילישע פּאַרטייען, מיט וועלכע מען וואָלט געקענט בשותפות דורכפיהרען די וואַהלען: די פּוילישע סאָ־

ציאַל־דעמאָקראַטיע און די לינקע פּ. פּ. ס. אונזער וואונש און אונזער פאַרלאַנג איז געווען צו שאַפען אַ געמיינזאַמען בלאָק מיט די ביידע אָרגאַניזציעס. ביידע זיינען געווען אין תוך גענומען סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטייען; די ס. ד. פּ. פּ. זיינען געווען נאָהענטער צו די באָלשעוויקעס, די פּ. פּ. ס. האָבען געטראָגען אַ מעהר מענשעוויסטישען כאַראַקטער. פּאָליטיש זיינען מיר געווען נעהענטער צו די לעצטע, פאָרמעל זיינען מיר אָבער געווען מעהר צונויפגעבונדען מיט די פּ. פּ. ס. ד., וואָרים סיי זיי און סיי מיר זיינען דאָך געווען אַ טייל פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. ווי געזאָגט, האָבען מיר זיך באַמיהט צו שאַפען אַן אַלגעמיינע פאַראייניגונג פון אַלע דריי פּאַרטייען. צום באַדויערען האָבען זיך אָבער די ס. ד. פּ. איינגעשפּאַרט און זיינען ניט איינגעגאַנגען אויף אַ בלאָק. און מיר האָבען ניט געהאַט קיין אַנדער ברירה ווי צו פאַרבינדען זיך מיט די לינקע פּ. פּ. ס. נאָך לאַנגע אונטערהאַנדלונגען איז דער אָפּמאַך געשלאָסען געוואָרען און מיר האָבען דעמאָלט בשותפות דורכגעפיהרט אין וואַרשאָ דעם דעפּוטאַט יאַגעלאָ.

אַ צווייטע פראַגע — אַ פראַגע, וואָס האָט אונז אַלעמען זעהר שטאַרק אויפגערעגט, איז געווען גאָר פון אַן אַנדער מין. ס'איז געווען אַ גרויסער און שווערער סכסוך צווישען פּוילישע און אידישע אַרבייטער, — די מעשה מיט'ן אַרויסשטופּען די אידישע אַרבייטער פון די פאַבריקען.

אין יאָהר 1911 האָט זיך פאַרשפּרייט צווישען די וואַרשאָווער שוסטער־אַרבייטער אַ מגפה: די פּוילישע אַרבייטער האָבען זיך גענומען אַרויסצוואַרפען אידען פון די מעכאַנישע פאַבריקען. ס'איז עפּעס געוואָרען ביי זיי אַ מין פּרינציפּ: ביי מעכאַנישע וואַרשטאַטען טאָרען די אידען ניט אַרבייטען, ס'איז אַ חזקה פאַר די קריסטען. און זיי האָבען דורכגעפיהרט דעם פּרינציפּ טאַקע ביד חזקה — מיט געוואַלד.

אַזעלכע סכסוכים פלעגען פאָרקומען אויך פריהער. מיט עטליכע יאָהרען פריהער איז דאָס זעלבע געווען אין ביאַליסטאָק, ביי די וועבער. דאָרטען האָבען זיך אָבער די אידישע אַרבייטער ניט געלאָזט באַ'עולה'ן, און מען איז צום סוף דורכגע־

קומען צווישען זיך; עס איז באשלאָסען געוואָרען, אז מען וועט ארבייטען העלפט און העלפט, און דער דאָזיגער אָפּמאַך איז אָפּגעהיט געוואָרען אין משך פון א צעהנדליג יאָהר, ביז צו דער צייט, ווען די שטאָדט איז ארונטערגעפאַלען אונטער דער ממשלה פון דער נייער פוילישער מלוכה, און דער סכסוך האָט זיך אָנגעהויבען פון דאָס ניי. אין וואַרשאָ איז אָבער די לאַגע געווען א סך שווערער, און די זאַך האָט זיך פאַר־צויגען און פאַרשלעפּט.

וואָס האָט מען געקאָנט טאָן אַנטקעגען דער צרה? די בונדישע אָרגאַניזאַציע האָט געהאַט איין ענטפער: מען דאַרף זיך צונויפרעדען מיט די פוילישע ארבייטער אָרגאַניזאַציעס און קומען צו א פאַרשטענדניס. דער ענטפער איז געווען א גאַנץ ריכטיגער. ער האָט אָבער געהאַט איין חסרון: צו א פאַר־שטענדניס איז נויטיג דער הסכם פון ביידע צדדים, און אזא הסכם איז ניט געווען. אן איבער־שענדליכע ראָלע האָט אין דעם פאַל געשפּילט די פוילישע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. אַנ־שטאָט צו ווירקען אויף די פוילישע ארבייטער און ארויפלייגען א צוים אויף זייערע שאָוויניסטישע אַפּעטיטען, האָבען זיי געזאָגט מוסר... די אידישע ארבייטער. אין דער פוילישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּרעסע זיינען ערשינען ארטיקלען פון זייער פּאַרטיי־פיהרער וואַרסקי, וועלכער האָט דערצעהלט זיינע לעזער וועגען דעם, אז די אידען האַלטען אין איין אָפּזונדערען זיך, אז זיי רעדען נאָך אַלץ אויף „זשאַרגאָן", — „א רעשט פון פינסטערען מיטעלאַלטער", און אז דער ערשטער באַדינג פאַר א פריעדליכען צוזאַמענלעבען, איז דאָס אָפּזאָגען זיך אָט פון דעם דאָזיגען זשאַרגאָן. מען האָט אפילו געזאָגט דערביי א פּאָר סקאַרבאָווע ווערטער וועגען דעם, אז מען דאַרף ניט רודפ'ן די אידען. אָבער דער אַלגעמיינער איינדרוק פון די ארטיקלען איז געווען: זאָלען די אידען זיך פריהער אויס־מענשלען; דעמאָלט וועט מען זעהן צו מאַכען א טאָלק.

וועגען די רעכטע פּ. פּ. ס. איז אָפּגערעדט. די לינקע פּ. פּ. ס., ווידער, האָבען זיך געפיהרט אביסעל אָנשטענדיגער, אָבער ס'איז געווען קענטיג, אז זיי האָבען אויך ניט די קראַפט און דעם מוט צו שטעלען א ווידערשטאַנד געגען די שטימונגען

פון דער מאסע. און אונזערע מענשען האבען אלץ גע'טענה'ט, אז מען מוז קומען צו א פארשטענדעניש, און האבען זיך באמיהט צונויפצורופען א געמיינזאמע בעראטונג, און די זאך האט זיך ניט גערירט פון ארט.

איך האב דעמאלט אנגעשריבען אן ארטיקעל פאר איינעם פון אונזערע זאמעלביכער. אין דעם דאזיגען ארטיקעל האב איך דורכגעפירט אזא געדאנק. ס'איז דא פאראן צוויי צדדים. דער איינער פאלט אן, דער צווייטער איז א קרבן. דער קרבן וויל א פארשטענדיגונג. דער אנפאלער ווייזט ניט ארויס קיין חשק דערצו. דארף מען מאכען אזוי, אז ער זאל געצוואונגען ווערען צו ווערען. א פארשטענדיגונג קען קומען נאר אלס רע־זולטאט פון א קאמף. דער חשק צו א פארשטענדיגונג וועט זיך באווייזען ערשט דעמאלט, ווען דער צווייטער צד וועט זיך אנשטויסען אן א ווידערשטאנד. און פארקערט, — אויב ער וועט ניט שטעלען קיין ווידערשטאנד, דעמאלט מעג מען רעדען יאהרען־לאנג וועגען א פארשטענדיגונג און עס וועט פון דעם גערעדעכטס קיין זאך ניט ארויסקומען; עס מוז אויסגעקעמפט ווערען.

דאס איז געווען אין קורצע ווערטער דער מוסר השכל. איך האב אוועקגעשיקט דעם ארטיקעל אין רוסלאנד צום דרו־קען. דארטען האט זיך אבער אויפגעהויבען א גאנצער טומעל. דער צ. ק. האט זיך באקענט מיט'ן אינהאלט און האט געפונען, אז דער ארטיקעל איז א שעדליכער. די לעזער קענען דאס פארשטעהן אלס אן אויפהעצונג פון די אידישע ארבייטער קעגען די פוילישע און עס קען ארייננטראגען א גרויסע צומישונג אין די מוחות. איך האב באקומען א בריעף, וואו מען בעט מיך צוריקצוציהען מיין ארטיקעל.

איך האב זיך ענטזאגט דאס צו טאן. איך האב געהאלטען, אז דאס, וואס איך האב געזאגט איז ריכטיג און מוז געזאגט ווערען. אויב מען געפינט, אז דער ארטיקעל קאן ניט געדרוקט ווערען, האט די רעדאקציע די מעגליכקייט איהם צו פארברא־קירען; געגען דעם בין איך מאכטלאז, אבער איך אליין וועל זיך פרייוויליג ניט אפזאגען פון איהם.

דער סוף איז טאַקע געווען, וואָס מען האָט מיין שרייבעכץ גע׳פסל׳ט, און דער אַרטיקעל איז ניט ערשינען.

בשעת די דאָזיגע אונטערהאַנדלונגען בין איך געווען פיעל־ווענינ איינזאַם. דער צ. ק. איז געווען געגען מיר. מיינע פריינד אין אויסלאַנד זיינען געווען געגען מיר. אָבער ווען עס איז זיך צונויפגעקומען די קאָנפערענץ, האָט זיך אַרויס־געוויזען, אַז איך האָב דאָרטען אָנהענגער. נאָך אַ לענגערע דיסקוסיע איז אַרויסגעטראָגען געוואָרען אַ רעזאָלוציע, אונ־טער וועלכער איך האָב זיך געקענט אונטערשרייבען. ס׳איז אפילו ניט דורכגעפיהרט געוואָרען מיין געדאַנק אין זיין שאַר־פער און בולט׳ער פאָרם, אָבער ס׳איז געזאָגט געוואָרען, אַז צו יענע פוילישע אַרבייטער, וועלכע שטופּען אַרוים די אידען און פאַרנעהמען זייערע ערטער, דאַרף מען זיך באַציהען אַזוי, ווי מען באַציהט זיך צו געוועהנליכע סטרייק־ברעכער. דאָס איז אייגענטליך געווען — אין תוך גענומען — דאָס זעלבע, וואָס איך האָב פאַרלאַנגט. אין דעם איז שוין געווען איינ־געשלאָסען דער געדאַנק פון קאַמף, און איך בין געווען באַ־פרידיגט.

אין עטליכע חדשים אַרום נאָך דער קאָנפערענץ איז באַנייט געוואָרען אונזער צייטונג. זי איז אַרוים אין פּעטערבורג, און איהר נאָמען איז געווען „די צייט". דער ערשטער נומער איז אַרוים אַרום ניי־יאָהר 1913. די רעדאַקציע איז דערווייל געבליבען אין ווין. דער צוזאַמענשטעל האָט זיך אביסעל געביטען. סלאָוועק איז נאָך פריהער אַוועקגעפאָהרען אין רוסלאַנד, און אין דעצעמבער איז אָנגעקומען די טרויעריגע ידיעה פון זיין פריהצייטיגען טויט. זיין אָרט האָט פאַרנומען אָלגין.

די רעדאַקציאָנס־אַרבייט איז געווען זעהר אַ שווערע. דער עולם איז ניט געווען צופרידען מיט דער צייטונג. אַזוי ווייניג־סטענס זיינען געווען די שטימען פון די „העכערע פענסטער". אין יעדען בריף, וואָס מיר פלעגען באַקומען פון פּעטערבורג, פלעגט מען זיך קלאָגען: „ס׳איז ניט דאָס". דאַכט זיך, אַז מיר האָבען זיך באַמיהט מיט אַלע כחות צו מאַכען די זאַך וואָס בעסער; דאַכט זיך, אַז מיר האָבען פאַרמאָגט אונזערע בעסטע פּאַרטיי־שרייבער — ווי ליטוואַק און אָלגין — און מען איז פאָרט

ניט געווען צופרידען. איך ווייס ניט פאר וואס דאָס איז געווען אזוי. מעגליך, אז זייערע טענות זיינען געווען ניט קיין גערעכטע; ביי אונז אין „בונד" האָט מען זיך שטענדיג באצויגען קריטיש צו אונזערע אייגענע שרייבער און אונזער אייגענער פּרעסע, — אַ סך שטרענגער ווי צו פרעמדע זאכען. און אפשר זיינען די טענות יאָ געווען גערעכטע, און ס'איז געווען אַ ראיה, אז מ'קאָן ניט רעדאַקטי־רען אַ צייטונג, זיצענדיג אין אַ ווייטער אויסלענדישער שטאָדט. ס'איז מעגליך. שפּעטער האָט מען טאַקע אריבערגעטראָגען די רעדאַקציע אין פּעטערבורג גופא, און דער עולם האָט אויפגעהערט צו קלאָגען זיך.

דערווייל האָבען מיר אָבער געפיהרט די צייטונג, און ס'איז פארשטענדליך, אז ביי אזעלכע גרוסען פון רוסלאנד איז אונזער שטימונג ניט געווען קיין פרייעלדיגע.

די רעדאַקציאָנס־ארבייט פלעגט ניט צונעהמען ביי אונז די גאַנצע צייט. דערצו נאָך האָט מען געדארפט זאָרגען וועגען אַ שטיקעל פּרנסה. האָט יעדער פון אונז געפונען פאר זיך אַ פּריוואַטע שטעל. אבראַמאָוויטש האָט געארבייט אין אַ פּאַטענט־ביוראָ; אָלגין האָט געשריבען קאָרעספּאָנדענצען אין „פאָרווערטס"; איך בין געווארען אַ קאָרעספּאָנדענט פון אַ רוסישער צייטונג.

אין הערבסט 1912 האָב איך באקומען אַ ידיעה, אַז עס הויבט אָן צו ערשיינען אין פּעטערבורג אַ נייע גרויסע צייטונג מיט'ן נאָמען „דיען" (דער „טאָג"). דער רעדאַקטאָר פון דער צייטונג וועט זיין קוגעל — דער זעלבער קוגעל, וועלכער האָט ביז יענער צייט רעדאַגירט דאָס גרויסע קיעווער בלאַט „קיעווסקיאַ מיסלי". די קיעווער צייטונג איז געווען איינע פון די בעסטע און אַנשטענדיגסטע רוסישע צייטונגען. זי האָט געטראָגען אַ בולט'ען מאַרקסיסטישען קאָליר און צווישען איהרע מיטאַרבייטער זייען געווען אַ רייהע אָנגעזעהענע סאָציאַל־דעמאָקראַטען, ווי, למשל, טראָצקי און לונאטשארסקי. דער „דיען" האָט געדארפט זיין אַ צייטונג פון דעם זעלבען סאָרט (און צום גרויסען טייל מיט די זעלבע מיטאַרבייטער), און ווען מען האָט מיר פאָרגעלעגט צו ווערען אַ וויענער קאָרעספּאָנדענט, האָב איך מיט גרויס צופרידענ־הייט אָנגענומען דעם פאָרשלאַג. מיין אויפגאַבע איז געווען צו

שרייבען אַלע וואָך צו עטליכע קאָרעספּאָנדענציעס און צו שיקען אַלע טאָג טעלעגראַמען וועגען די נייסטע פּאַסירונגען.

די אַרבייט איז געווען גאָר ניי פאַר מיר, זעהר אינטערעסאַנט און גאַנץ שווער. דאָס אָנשרייבען די פּאָר קאָרעספּאָנדענצען — דאָס איז ניט געווען פון די גרויסע זאַכען. איך האָב זיך סאַי ווי זעהר אינטערעסירט מיט'ן ווינער לעבען און געהאַט גענוג מאַ־טעריאַל. אָבער די טעלעגראַמען — אָט דאָס איז געווען אַ שווע־רער עסק.

אין דער ערשטער צייט האָב איך געדאַרפט שיקען גאַנץ גרוי־סע טעלעגראַמען — צו פינף־זעקס הונדערט ווערטער אַ טאָג. האָט מען געדאַרפט אַלע טאָג צונויפקלייבען דעם סאַמע פרישען, דעם סאַמע צאַפּעלדיגסטען מאַטעריאַל. דאָס מיינט, אַז מען דאַרף ווערען אַ תושב אין די... קאַפע־הייזער.

אין ווינען איז דער אַרבייטס־פּלאַץ פון אַ זשורנאַליסט אין אַ קאַפע־הויז. און ניט נאָר אַן אַרבייטס־פּלאַץ, און ניט נאָר פון אַ זשורנאַליסט. דאָס קאַפע־הויז איז דאָרטען אַלץ.

דער מענש קומט אין אַ קאַפע, זעצט זיך אַוועק און באַשטעלט זיין קאַווע. אגב, מען באַשטעלט ניט סתם „קאַווע". מען וועט אויף אייך קוקען ווי אויף אַ משוגענעם, אויב איהר וועט זאָגען: „גיט מיר אַ גלאָז קאַווע". אַז איהר ווילט קאַווע — דאָס איז אַ זעלבסטפאַרשטענדליכע זאַך. אָבער די פראַגע איז, וואָס פאַר אַ מין קאַווע. ס'איז דאָ פאַראַן „מעלאַנדזש" און ס'איז דאָ פאַ־ראַן שוואַרצע קאַווע (אויך פון צוויי סאָרטען: סתם שוואַרצע קאַווע און „נוס"־קאַווע), ס'איז דאָ פאַראַן ליכטיגע קאַווע (מיט אַ סך מילך) און „ברוינע"; ס'איז דאָ פאַראַן קאַווע מיט הויט און אָהן הויט, אין אַ קליינער טאַס און אין אַ „טהע־טאַס". (טהעע־שאַלע" — ווי עס הייסט אויף ווינער דייטש). דאָס איז אַ גאַנצע קונסט, און די דאָזיגע קונסט האָט איהרען אַ באַזונדערען זשאַר־גאָן, וואָס נאָר אַ ווינער קען פאַרשטעהן. איהר זאָגט, למשל: „גיט מיר אַ טהעע־שאַלע הויט". דאָס מיינט אַ גרויסע טאַס קאַ־ווע מיט הויט, און אַזוי ווייטער. אָבער ניט דאָס בין איך אויסען. דער ווינער קומט אין קאַפע־הויז, קריגט זיין קאַווע און אַ גלאָז וואַסער דערצו, און זיצט. ער זיצט אַ שעה, און צוויי שעה, און דריי שעה. זיין קאַווע איז שוין לאַנג אויסגעטרונקען; ער באַ־

שטעלט ניט קיין נייע, און קיינער פארלאנגט דאס ניט פון איהם. מען בייט בלויז אלע מינוט דאס גלאז וואסער — עס זאל זיין שטענדיג פריש און קאלט — (און וויעו פארמאגט טאקע דאס בעסטע וואסער אין איירא פא). פארוואס זיצט ער? קען מען ענטפערען אויף דער פראגע מיט א צווייטער קשיא: פארוואס זיצט א מענש אין דער היים? אט דאס קאפע־הויז איז טאקע א היים. און אפשר נאך מעהר ווי א היים. דארטען פארברענגט מען און דארטען רוהט מען זיך אפ, און דארטען טרעפט מען זיך מיט באקאנטע, און דארטען מאכט מען געשעפטען, און דארטען ארבייט מען. דארטען שרייבט מען בריף און דארטען באקומט מען בריף, און דארטען שרייבט מען ארטיקלען און דארטען רעדאגירט מען ארטיקלען. און ס'איז באקוועמער ווי אין דער היים. אי וואס, ס'איז אביסעל טומעלדיג, מען געוואוינט זיך דערצו זעהר גיך. דערפאר אבער האט מען אלע באקוועמליכקייטען. אין יעדען גרעסערען קאפע געפינט מען צעהנדליגער און צעהנדליגער צייטונגען און זשורנאלען און וואכענשריפטען און מאנאטשריפטען (אפטמאל אפילו ספּעציעלע פאך־אויסגאבען), און עס שטעהט ערגעץ אין א ווינקעל אן ענציקלאפּעדיע און ווערטערביכער. און ביים דריטען באזוך ווייס שוין דער קעלנער וועלכע צייטונג איהר לייענט און וועלכע קאווע איהר טרינקט, און ער ברענגט אייך דאס אלץ, ניט פרעגענדיג. און אזוי פארברענגט אן אונזער איינער א האלבען טאג און א האלבע נאכט אין זיין קאפע־הויז.

פונקט ווי אלע אנדערע, האב איך אויך געהאט „מיין" קאפע־הויז, און דארטען פלעג איך ארבייטען. די הויפּט־ארבייט איז באשטאנען אין דעם, וואס איך האב געמוזט איבערלייענען אלע טאג די גאנצע וויענער פּרעסע און אויסקלייבען פון איהר אלץ וואס האט א באדייטונג און אן אינטערעס פאר מיין צייטונג. מיט דער צייט האב איך זיך צוגעוואוינט צו דער מלאכה און עס פלעגט ביי מיר ניט פארנעהמען מעהר ווי א פּאר שעה. אבער צום אנהויב איז עס געווען שווערליך. די צייטונגען אין וויען גערען ארויס אין משך פון גאנצען טאג: גאר אין דער פריה — די מארגען־בלעטער, 12 בייטאג — די מיטאג צייטונגען, און פון 3 אזייגער ביז'ן אווענד שיטען זיך איינע נאך דער צווייטער פארשידענע אבענד־אויסגאבען. ארום 6 אין אבענד דארף מען אבער שוין זיין פארטיג

מיט'ן לייענען. דעמאָלט הויבען זיך אָן די שווערסטע צוויי שעה'ן פון דער סאַמע אָנגעשטרענגטער ארבייט. ארום 6 אַזייגער קומען זיך די קאָרעספּאָנדענטען צוגעהן און צופאָהרען אין דער גרויסער געביידע פון הויפּט־טעלעגראַף; דאָרטען זיינען אויסגעטיילט ספּעציעלע עטליכע צימערען פאַר די זשורנאַליסטען. און דאָרטען געהט דאָס אָן די אָווענט־ארבייט. מען קומט און מען געהט, מען טרעפט זיך, מען שושקעט זיך, מען טעלעפאָנירט, מען קריגט דעפּעשען, מען טיילט זיך מיט ידיעות — עס איז אַ פאַבריק פון נייעס.

גלייכצייטיג דאַרף מען אָבער דעם גאַנצען צונויפגעקליבענעם מאַטעריאַל אריינפּרעסען אין קורצע, קלאָרע ווערטער. אַ טעלעגראם קאָסט טייער. מען טאָר ניט פאַרנוצען קיין איין איבעריגען וואָרט. דאַרף מען זעהן צו געפינען פאַר יעדע נייעס דעם קורצעסטען און גענויסטען אויסדריק און מען דאַרף דאָס מאַכען זעהר גיך, ביז אַכט אָדער האַלב נאָך אַכט מוז אַלץ זיין פאַרטיג; וואָרים אַנ־יערש וועט די דעפּעשע ניט אָנקומען צו דער צייט אין פּעטערבורג. שפּעטער אין דער נאַכט קען מען שיקען בלויז „דרינגליכע" טעלעגראמען וועגען גאָר וויכטיגע געשעהענישען.

ס'איז אַ גאַנץ שווערע אַרבייט, אָבער זי איז מיר גאַנץ גוט געפעלען געוואָרען. און וואָס איז שייך דאָס טעלעגראַפירען, ברייננט דאָס פאַר'ן שרייבער אַ גרויסען נוצען. מען לערנט זיך צו באַגעהן זיך שפּאָרעוודיג מיט דער שפּראַך, אויסצומיידען אַלע איבעריגע ווערטער, דער סטיל ווערט אַ קלאָרער, אַ שאַרפער און אַ שטרענגער. עס וואָלט געווען זעהר גוט פאַר יעטוועדען שרייבער, ער זאָל כאָטש אַ קורצע צייט זיך פאַרנעהמען מיט דער דאָזיגער מלאכה.

ס'איז געווען אַ רעש'יגע און אינטערעסאנטע צייט; און אין אונזערע „זשורנאַליסטען־צימערען" און אויפ'ן הויפּט־טעלעגראַף האָבען מיר בולט און שאַרף געשפּירט דעם דופק פון די גרויסע פּאָליטישע געשעהניסען. ס'איז געווען דאָס יאָהר 1912, און עס האָט זיך גראָד אָנגעהויבען די באַלקאַן־מלחמה.

עסטרייך האָט זיך ניט בעטייליגט אין יענער מלחמה, אָבער די מלחמה איז געפיהרט געוואָרען פון איהרע נאָהענטסטע שכנים, ביי די סאַמע טהירען איהרע. און אויב זי איז ניט געווען קיין

מיליטערישע אנטיילנעהמערין, איז זי אין פּאָליטישער הינזיכט געווען אַ גאַנצע מחותנת'טע.

מיט די באַלקאַנישע מלוכות האָט די עסטרייכישע רעגירונג געהאַט איהרע אַלטע חשבונות. מיט סערביען האָט זי זיך געריסען שוין יאָהרען־לאַנג. און איצט, ווען עס האָט זיך אָנגעפאַנגען די מלחמה, האָט זי געהאַט אַ געוואַלדיגען חשק זיך אריינצומישען אין דעם גרויסען טומעל און בענוצען זיך מיט דער געלעגענהייט, כדי צו ווערען אַ גאַנצער בעל הבית אויף די באַלקאַנען. און אין משך פון דעם גאַנצען יאָהר, וואָס די מלחמה איז אָנגעגאַנגען, האָט מען געפיהלט: אָט־אָט וועט מען אַ שפּרונג טאָן און וואַרפען די עסטרייכישע אַרמעע אויף יענער זייט גרענעץ. און מען האָט גע־פיהלט גלייכצייטיג: טאָמער וועט עס געשעהן, וועט רוסלאַנד ניט שווייגען, און דעמאָלט קומט די וועלט־מלחמה. די גאַנצע צייט פלעגט זיך עסטרייך טומלען און שרייען און רייצען זיך און דראָהען. און עס זיינען שוין געווען אַזעלכע טעג און נעכט, ווען מען האָט שוין געהאַלטען ערב אַ קריגס־ערקלעהרונג. די פראַגע איז געווען אויף אַ שפּיץ מעסער, אָבער אין לעצטען מאָמענט פלעגט עסטרייך אַלע מאָל באַקומען קאַלטע פיס און זיך צוריקציהען. עס איז שטענדיג געווען אַזוי ווי דאָס רוסישע גלייכווערטעל זאָגט: עס ווילט זיך און עס שטעכט זיך, און די מאַמע לאָזט נישט. אָבער געוואָלט האָט זיך געוואַלדיג שטאַרק, און דער דאָזיגער ווילען איז שפּעטער, אין יאָהר 1914, טאַקע גובר געווען. דער סיגנאַל צו דער גרויסער וועלט־מלחמה איז טאַקע געגעבען געוואָרען אין ווין.

ס'איז מיר געווען זעהר אינטערעסאַנט צוצוקוקען זיך צו דעם דיפּלאָמאַטיש־פּאָליטישען שפּיעל. די זשורנאַליסטישע ארבייט איז מיר אויך גאַנץ גוט געפעלען געוואָרען, הגם די סביבה פון די בירגערליכע זשורנאַליסטען, מיט וועלכע ס'איז מיר אויסגעקומען צו טרעפען זיך אַלע טאָג, איז ניט געווען קיין אנגענעהמע. מיט מיין צייטונג האָב איך אויך געהאַט גרויסע צרות. זי האָט אָנגע־הויבען איהר אַרבייט זעהר ברייט, איינגעלאַדען די בעסטע שריי־בערס, צוגעזאָגט אַ גאַנץ גוטען געהאַלט, אָבער אין דער ערשטער צייט איז דאָס געשעפט געגאַנגען שלעכט האָבען זיי אויפגעהערט צו צאָהלען. אַ טייל שרייבער (צווישען זיי טראָצקי) זיינען צוליב דעם אַוועק. איך בין געבליבען (איך האָב פּשוט ניט געהאַט וואו־

הין צו גען), אָבער דערפאַר בין איך געוואָרען אַ סטרייקער, איך האָב זיי געמאָלדען: אויב איהר וועט מיר ניט שיקען אויף הוצאות (איך קען דאָך ניט ארויסלייגען פון מיין קעשענע הונדערטער קראָנען אויף די דעפּעשען — איך האָב זיי ניט!) וועל איך אויפהערען צו טעלעגראַפירען. די דראָהונג האָט ניט געהאָלפען, — און איך בין טאַקע אריין אין אַ סטרייק, אבגעסטרייקט אַ היבשע ביסעל צייט, — באַקומען געלד, ווידער אָנגעהויבען צו ארבייטען. אין אַ צייט ארום הערט מען ווידער אויף צו שיקען, — ערקלעהר איך אַ נייעם סטרייק. און אַזוי פלעגט דאָס געהן כסדר די גאַנצע צייט: אַ סטרייק נאָך אַ סטרייק.

אין אַלגעמיין איז דאָס לעבען אין וויען געווען שעהן און אינטערעסאַנט. פּלוצלינג איז אָבער ביי מיר אויפגעקומען אַ פּלאַן: זיך אומצוקעהרען אין רוסלאַנד און ניט סתם אַזוי ווי איך פלעג פאָהרען אין די אַמאָליגע יאָהרען, אונלעגאַל, נאָר דוקא פאָהרען אונטער'ן אייגענעם נאָמען און זיך לעגאַליזירען.

אין רוסלאַנד איז דעמאָלט פאָרגעקומען דער דריי הונדערט יעריגער יובילעאום פון דער צאַרישער דינאַסטיע, און לכבוד דעם דאָזיגען יובילעאום איז געגעבען געוואָרען אַ טיילווייזע אַמנעסטיע צו פּאָליטישע „פאַרברעכער". אין דער זעלבער צייט איז אויך ארויס אַ באַפעהל צו רוסישע קאָנסולען אין אויסלאַנד, זיי זאָלען ארויסגעבען פּאַספּאָרטען די עמיגראַנטען, וואָס ווילען זיך אומקעהרען קיין רוסלאַנד. איז מיר איינגעפאַלען אין קאָפּ, אַז איך קען זיך באַנוצען מיט דער געלעגענהייט.

דער דירעקטאָר פון פּאָליציי־דעפּאַרטמענט ביים רוסישען אינערן מיניסטעריום איז דאַן געווען איינער ביעלעצקי (נאָך דער באָלשעוויסטישער רעוואָלוציע איז ער צוזאַמען מיט אַ סך אַנדערע הויכע באַאַמטע דערשאָסען געוואָרען). דער דאָזיגער ביעלעצקי האָט פריהער געהאַט אַ שטעלע אַלס אַ בעאַמטער (נישט קיין פּאָליצייאישער) אין קאָוונע; דאָרטען איז ער געווען גוט באַקאַנט מיט מיין עלטערען ברודער. איצט, ווען איך האָב געוואָלט זיך אומקעהרען אין רוסלאַנד, האָט זיך מיין ברודער דערמאָנט וועגען דער דאָזיגער אַלטער באַקאַנטשאַפט און האָט אָנגעשריבען צו ביעלעצקי'ן אַ בריעף און האָט איהם אָנגעפרעגט, ווי האַלט דאָס מיט מיר: צי עס דראָהעט מיר עפּעס, ווען איך וועל

קומען אין רוסלאַנד. ביעלעצקי'ס ענטפער איז געווען זעהר דיפּ־לאָמאַטיש און זעהר ניט קלאָר. מען האָט דאָס געקענט אויסטייט־שען אויף יאָ און אויף ניט. אָבער אַזוי ווי עס האָט זיך מיר זעהר שטאַרק געוואָלט פאָהרען, האָב איך דאָס אויסגעטייטשט אַזוי ווי עס האָט מיר געטויגט. אַבראַמאָוויטש פלעגט אפילו שאָקלען מיט'ן קאָפּ און זאָגען: „נייהט זיך, פעטער, אַ גרויסען זאַק, ער וועט אייך צוניץ קומען ווען איהר וועט געהן מיט'ן עטאַפּ". איך האָב זיך אָבער אויסגעלאַכט פון דעם. סוף כל סוף — האָב איך גע'טענה'ט — וואָס איז די סכנה? וועט מען מיך אַרעסטירען? איז וואָס? וועל איך אָפּזיצען, וועט מען מיך אַרויסשיקען און איך וועל זיך צוריק אַרויסכאַפּען אין אויסלאַנד. פּרובען זיך קען מען דאָך.

און איך האָב זיך געפּרופט. און מיט עטליכע חדשים שפּע־טער בין איך שוין געגאַנגען מיט'ן זאַק אויף דער פּלייצע. אַבראַ־מאָוויטש איז געווען גערעכט.

.83

ווידער אַמאָל אין רוסלאַנד.

סוף יוני 1913 זיינען מיר — מיין פרוי און איך — אַוועק־געפאָהרען פון וויען אין רוסלאַנד. ביז דער סטאַנציע אָדערבערג זיינען מיר געפאָהרען צוזאַמען. פון דאָרטען האָב איך זיך פאַר־קירעוועט איבער דייטשלאַנד קיין קאָוונאָ. דאָרטען האָב איך גע־רעכענט מיט דער הילף פון מיין ברודער באַלד באַקומען אַ צייט־ווייליגען פאַס און דערנאָך פאַרפאָהרען אין מינסק און מאַכען דאָר־טען ענדגילטיג אַ טאָלק מיט מיין לעגאַליזאַציע. מיין פרוי איז געפאָהרען אין וואַרשאַ, וואו זי האָט געדאַרפט אָפּוואַרטען ביז וואַנען איך וועל אָב׳פּטר׳ן די אַלע זאַכען.

מיין ברודער איז ארויסגעפאָהרען צו באַגעגענען מיך אין עידקוהנען. צוזאַמען מיט איהם בין איך דאַן אריבער די גרענעץ אין ווערזשבאָלאָווא. די גרענעץ־בעאַמטע זיינען געוועזען זיינע באַ־קאַנטע; מען האָט מיר נישט געמאַכט קיין שום שוועריגקייטען, און מיר זיינען בשלום אָנגעקומען אין קאָוונאָ.

ווידער אין רוסלאַנד! און ווידער אַמאָל, ווי אין 1905, בין איך דאָרטען אָנגעקומען נאָך אַ הפסקה פון לאַנגע 4 יאָהר. ס׳איז אָבער נישט געוועזען אַזוי ווי דאַמאָלט. דאָס ערשטע מאָל ווען איך האָב זיך אומגעקעהרט פון אויסלאַנד, האָט זיך מיך אויסגעדוכט, אַז איך בין ניט געוועזען אין רוסלאַנד אַ גאַנצע אייביגקייט, און אַז פאַר דער צייט האָט זיך אַלץ גוואַלדיג געביטען; אַלץ איז געוואָרען פרעמד און מאָדנע. דאָס מאָל האָב איך שוין ניט געהאַט דעם דאָזיגען איינדרוק; איך האָב אָנגעטראָפען די זעלבע קאָוונאָ, וואָס איך האָב פאַרלאָזט מיט לאַנגע יאָהרען צוריק; און עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איך בין דאָרטען ערשט נעכטען געוועזען. די יאָה־רען זיינען פאַראיבער עפּעס גאָר גיך.

איך בין פאַרפאַהרען צום ברודער אין שטוב און האָב פאַר־בראַכט ביי איהם עטליכע פרעהליכע און שעהנע טעג. געגאַנגען צום פּאָליצמייסטער, געבעטען איהם ער זאָל מיר געבען אַ צייט־ווייליגען פּאַס. מיין ברודער האָט שוין פאַראויס גערעדט מיט איהם, און דער פּאָליצמייסטער האָט מיר צוגעזאָגט, אַז אין אַ פּאָר טעג ארום וועט ער מיר דעם פּאַס צושיקען. אָנשטאָט דעם פּאַס איז אָבער געקומען גאָר אַן אנדער זאַך.

ס'איז געווען, דאַכט מיר, דער פינפטער טאָג נאָך מיין אָנ־קומען אין קאָוונאָ. מיר האָבען פאַרבראַכט דעם אָווענד ביי מיין ברודער'ס שווער. ס'איז געווען עפּעס אַ יום־טוב — אַ געבורטס־טאָג אָדער עפּעס אַזעלכעס; דער שווער איז געווען איינער פון די גרעסטע גבירים — אָדער אפשר טאַקע דער גרעסטער גביר — אין קאָוונאָ. מען האָט ביי איהם געהוליעט אַ האַלבע נאַכט, געגעסען און געטרונקען און געלעבט אַ טאָג. געקומען אַהיים, געגאַנגען צו בעט. פאַרטאָג וואַך איך אויף. מיין ברודער שטעהט לעבען מיר און וועקט מיר: די פּאָליציי איז געקומען מיט'ן באַ־פעל מיך צו אַרעסטירען. און דער באַפעהל איז אונטערגעשריבען פון דעם ווארשעווער אונטערזוכונגס־ריכטער.

איך מוז זיך מודה זיין: ס'איז מיר געוואָרען אביסעל זויער־ליך. פאַר דעם אַרעסט גופא האָב איך זיך ניט געשראָקען. ניט צום ערשטען מאָל און ניט צום לעצטען מאָל איז מיר אויסגעקומען צו זיצען אין טורמע. אָבער די מעשה מיט'ן אונטערזוכונגס־ריכ־טער איז מיר זעהר ניט געפעלען געוואָרען.

אין די פריהערדיגע יאָהרען, ווען איך פלעג ווערען אַרעסטירט, פלעגט דער אַרעסט אַלע מאָל פאָרקומען אויפ'ן אַדמיניסטראַטיווען אופן. צו אַזאַ מין אַרעסט בין איך דאַמאָלסט געווען גרייט. דאָס האָט מיך נישט געשראָקען. אין די לעצטע יאָהרען פלעגט זיך אַזאַ אַרעסט ענדיגען מיט דעם, וואָס מען פלעגט פאַרשיקען אפילו ניט אין סיביר, נור אין די צפונ'דיגע גובערניעס פון אייראָפּעאישען רוסלאַנד. אָפטמאָל פלעגט זיך איינגעבען אַזאַ פאַרשיקונג צו פאַר־בייטען מיט אַן ארויסשיקונג אין אויסלאַנד. און אַז מען פלעגט דאָס אפילו ניט פועל'ען, איז ניט געווען פון די גרויסע זאַכען צו אנטלויפען. איז דאָס ניט געווען געפערליך. אָבער די מעשה מיט'ן אונטערזוכונגס־ריכטער שמעקט שוין גאָר מיט עפּעס אַנ־

דערש. דאָס מיינט, אַז דער אַרעסט איז ניט קיין אַדמיניסטראַטי־ווער, נאָר אַז מען וועט האָבן אַ פּראָצעס אין גערוכט. און איך האָב געוואוסט, אַז אַ פּראָצעס אין וואַרשעווער גערוכט שמעקט מיט קאַטאָרגע. און קאַטאָרגע — דאָס איז שוין ניט קיין שפּאָס.

ווי אַזוי קום איך אָבער צום וואַרשעווער גערוכט? איך האָב דאָך קיינמאָל ניט געלעבט אין וואַרשאַ! באַלד אויפ'ן אָרט האָב איך דערשפּירט וועגן וואָס עס האַנדלט זיך, די פּרטים האָב איך דערגאַנגען ערשט שפּעטער.

אין איינעם פון די פריהערדיגע קאַפּיטלען האָב איך דער־צעהלט וועגן די „לעבענס־פראַגען", וואָס מיר האָבן מיט אַ יאָהר צוריק רעדאַגירט אין ווין און געדרוקט אין וואַרשאַ. איך האָב זיך דערמאָנט וועגן דעם, אַז נאָכדעם ווי די צייטונג איז קאָנפיס־קירט און פאַרמאַכט געוואָרען, האָט מען אַרעסטירט אין וואַרשאַ די אַלע מענשען וואָס האָבן געהאַט אַן אָפיציעלע שייכות צו דער צייטונג: דאָס איז געווען גאַלאַי, רייטשוק מיט זיין פרוי און בערגמאַן. פאַרשטעהט זיך, אַז איך האָב געוואוסט וועגן דעם אַרעסט, אָבער איך האָב זיך אינטערעסירט מיט דעם ניט מעהר ווי מיט יעדען אַנדערען אַרעסט — אַ טאָג־טעגליכע זאַך, און אין משך פון דעם יאָהר האָב איך וועגן דעם אין גאַנצען פאַרגעסען. דערווייל האָבן זיך אָבער געטאָן מעשים.

דער עולם איז נאָך אַלץ געזעסען. מען האָט געגען זיי פאַר־פיהרט אַ „ליטעראַרישען" פּראָצעס — פאַר אַרויסגעבען אַ צייט־טונג, וואָס „העצט אויף איין קלאַס געגען דעם צווייטען" און אַ. וו. — דער באַריהמטער רוסישער פאַראַגראַף 129. דער פאַראַגראַף איז געווען ניט פון די געפעהרליכע; מען פלעגט באַקומען אַ יאָהר טורמע אָדער אַ יאָהר פעסטונג. דערצו איז נאָך געקומען דער דריי־הונדערט יעריגער יובילעאום פון די ראָמאַנאָווס, און די אַמנעסטיע האָט מבטל געמאַכט אַלע פּראָצעסען, וואָס זיינען געפיהרט געוואָרען אויפ'ן סמך פון דעם דאָזיגען פאַראַגראַף. האָט מען געדאַרפט דעם עולם באַפרייען.

מען האָט זיי אָבער ניט באַפרייט. די עקשנים פון וואַרשע־ווער גערוכט האָבן אָפּגעטאָן אַ מיאוס'ען שפּיצעל. זיי האָבן גע־נומען און געביטען דעם פאַראַגראַף; געביטען די באַשולדיגונג: אָנשטאָט אַ ליטעראַרישען פּונקט האָבן זיי אַריינגערוקט אַנ'אַנדער

פּאַראַגראַף — פּאַר צוגעהעריגקייט צום „בונד“. דאָס איז געווען דער פּאַראַגראַף 102, וועלכער האָט געדראָהעט מיט קאַטאָרגע ביז 8 יאָהר. און אויפ׳ן דאָזיגען פּאַראַגראַף איז די אַמנעסטיע ניט אָנגעגאַנגען. זיינען אונזערע לייט געבליבען זיצען.

אין די נומערען „לעבענס־פראַגען“ זיינען געווען אָפּגעדרוקט א פּאָר מיינע אַרטיקלען, אונטערגעשריבען מיט מיין פולען נאָמען. האָט זיך דער ריכטער ביי דער אויספאָרשונג פאַראינטערעסירט מיט דעם, ווער איז דער דאָזיגער מעדעם. ס׳איז אָבער נאָך אַלץ געווען וועניג. טרעפט זיך אַזאַ מעשה: דער אַרעסטירטער גאַלאַי האָט געהאַט א פרוי. אין אַמאָליגע יאָהרען איז ער געווען א סטודענט אין דעם דייטשען שטעדטעל פרידבערג; זי אָבער, דעמאָלט נאָך זיין כלה, איז געווען א סטודענטקע אין בערן, — גראָד אין יענע יאָהרען, ווען איך בין דאָרטען געווען. פלעגט זי איהם שרייבען בריעף. אין די דאָזיגע בריעף פלעגט זי איהם דערצעהלען וועגען דעם קאָלאָניאַלען לעבען און וועגען די סאָציאַליסטישע טוערס. איך בין איינער פון זיי, און מיין נאָמען פלעגט זיך אָפט טרעפען אין איהרע בריעף. די דאָזיגע בריעף האָט זי ביי זיך געהאַלטען יאָהרען־לאַנג. נאָכדעם ווי מען האָט איהר מאַן אַרעסטירט אין וואַרשא, האָט מען ביי איהר אויך געמאַכט א רעוויזיע און געפונען די בריעף. מען האָט זי אויך אַרעסטירט. פון די בריעף אָבער האָט דער אונטערזוכונגס־ריכטער באַקומען א קלאָרען פאָרשטעלונג וועגען דעם, ווער איך בין, און גראַד צו יענער צייט ווען איך בין געפאָהרען אין רוסלאַנד, האָט ער פאַנאַנדערגעשיקט א באַפעהל, אַז טאָמער וועל איך זיך ערגעץ־וואו באַווייזען, זאָל מען מיך אַרעסטירען. דער באַפעהל איז אָנגעקומען אין דער קאָוונער זשאַנדאַרמעריע גראָד א פּאָר טעג נאָכדעם, ווי איך בין אָנגעקומען אין קאָוונאָ. די חברים אין וואַרשא האָבען זיך דעמאָלט דערוואוסט, אַז איך בין געקומען צופאָהרען אין רוסלאַנד, מען האָט שוין געהאַלטען ביים אבשיקען אין קאָוונאָ א טעלעגראַם, אַז איך זאָל זיך באַהאַלטען. אָבער איידער זיי האָבען באַוויזען דאָס צו טאָן, איז אָנגעקומען די ידיעה, אַז איך בין שוין אַרעסטירט. ס׳איז שוין געווען צו שפּעט.

ווען די פּאָליציי האָט מיך אַרויסגעפיהרט פון מיין ברודער׳ס הויז, איז שוין געווען אַזייגער פינף פאַרטאָג. א שעהנער, ליכ־

טיגער פריהמאָרגען. מיר זיינען געגאַנגען איבער די שטילע קאָור־נער גאסען. דער גרויסער אייזערנער טויער פון טורמע האָט זיך געעפענט און האָט זיך פארשלאָסען הינטער מיר. איך בין אריין אין א קאמער, זיך אוועקגעלייגט אויף א שמוציגען אייזערנעם בע־טעל און אנשלאָפען געוואָרען. עס האָט זיך אָנגעהויבען די לאנגע סדרה פון צוויי שווערע טורמע־יאָהרען.

א מענש, וואָס איז קיינמאָל ניט געווען אין טורמע, שטעלט זיך פאָר דאָס זיצען אין טורמע אין א גאנץ פאַלשער געשטאַלט. ער מיינט, אז אין טורמע האַלט מען אין איין „שמאכטען", און מען האַלט אין איין זיצען און קוקען אויף די אייזערנע גראַטעס, אין איין שטענדיגען טראכטען וועגען דער טורמע, אין איין שטענ־דיגען בענקען נאָך דער פרייהייט. אין דער אמת'ן איז דאָס אָבער ניט אזוי. אַלענפאלס איז עס ניט אזוי דעמאָלט, ווען מען זיצט א לענגערע צייט. ווען מען ווערט שוין אביסעל צוגעוואוינט אין טורמע האַלט מען ניט אין איין „שמאכטען". מען לעבט.

אמת, מען קען זאָגען: אָך און וועה צו אזא לעבען. אָבער ס'איז פאָרט א לעבען, ווי יעדעס אנדערע: מיט זיינע באזונדערע אינטערעסען, מיט זיינע באזונדערע זאָרגען. קליינליך, קלאָגעדיג, אפשר אפילו לעבערליך זיינען די אינטערעסען און די זאָרגען, און דאָך פארפילען זיי דאָס לעבען.

דאָס געפענגעניש איז א גאנצע באזונדערע וועלט, א קליינע וועלט, אייגענארטיג און אָפגעשלאָסען אין זיך אליין.

איך כאפּ זיך אויף אינדערפריה. וואָס האָב איך היינט צו טהאָן? היינט איז דיענסטאָג: וועל איך, הייסט עס, האָבען א „זעהונג". מוז איך קודם כל צוגרייטען די פלעשלעך און אויך די שמוציגע וועש, וואָס איך דאַרף ארויסגעבען. די זאכען ליגען אין דעם שראנק אין קאָרידאָר. מוז איך געדענקען — ניט צו פאר־געסען! — מיטאָג־צייט ווערט דער שראנק געעפענט. וואָס נאָך? יאָ, איך מוז בעטען מיין פרוי, זי זאָל מיר ברענגען עטליכע קנעפּ און פאָדים. א נאָדעל האָב איך נאָך, דאכט זיך? נאָכגעקוקט — יאָ, די נאָדעל איז דאָ פאראַן. און מעהר נישט — קנעפּ און פאָדים.

א צווייטער טאָג. וואָס האָבען מיר היינט? שבת. איז היינט געהען מיר אין באָד. מוז איך א קוק טהאָן, צי ס'איז דאָ ביי מיר גענוג זייף. און מען מוז נאָך באשטימען ווער עס וועט

שטעהן היינט אין באָד אויף דער וואך בעת מיר וועלען זיך וואַ־שען. וואָרים אויב ניט, שלעפּען די גנבים אַוועק די וועש און קליידער. וואָס האָבען מיר היינט צו טהאָן? יאָ, מען מוז היינט וואשען די פּאָדלאָגע, און איך בין גראָד איינער פון די, וועמען עס קומט דאָס מאָל צו פארנעמען זיך מיט דיזער מלאכה.

זונטאָג. אונזער שכן האָט מען אריינגעזעצט אין קארצער. געכאפּט ביים שפּילען שאך. אייגענטליך איז דאָס א טעות. ער אליין האָט גאָר ניט געשפּילט. ער איז נאָר געשטאנען דערביי און געקוקט. אָבער דער הונט, דער „פּאָמאָשטשניק", האָט איהם אריינגעזעצט. ס'איז אָן עולה. מען דארף זיך משתדל זיין פאר'ן בחור.

מאָנטאָג. אין א צווייטער קאמער האָט מען געבראכט א נייעם גאסט. מען מוז זעהן זיך צונויפריידען מיט איהם בעפאָר'ן שפּאציער; אפשר האָט ער עפּעס צו דערצעהלען אינטערעסאנטע נייעס.

מיטוואָך. דער נייער גאסט אין דער צווייטער קאמער האָט זיך ארויסגעוויזען פאר אָן אַלטען גנב; זאָגט לויטער ליגענס. דער בחור מיט די שאך איז ארויס פון קארצער — הונגעריג אָבער צו־פרידען: ער האָט געהאט מזל, — אריינגעפאלען ניט אין דעם „פינסטערען", נאָר אין א „ליכטיגען" קארצער, און ס'איז געווען נישקשה.

דאָנערשטאָג. היינט איז געווען ביי אונז אַן אַלגעמיינע רעוויזיע. דער חבר נ. האָט געהאט א קליין מעסער'ל, האָט ער געוואָלט איהם באהאלטען אין מויל. מען האָט דאָס אָבער גע־פונען און צוגענומען. א שאָד. די גאנצע שטרוי פון די קישענס האָבען די אויפזעהער אויסגעשאָטען, — א קוק צו טהאָן צי ס'איז ניטאָ קיין באהאלטענע זאכען. איצט דארפען מיר ביי דער אָוונד־„פּאָווערקע" בעטען דעם „פּאָמאָשטשניק", ער זאָל אונז געבען פרישע שטרוי. איז ווער־זשע וועט מיט איהם ריידען? זאָל רעדען דער און דער. פארטיג.

און אָט אַזוי לעבט זיך אין טורמע. עס פארגעהען טעג, וואכען, חדשים. מען לעבט. א קליינליך לעבען, נודנע, מאָנאָ־טאָן, גרוי, אָבער מען לעבט און מען ווערט צוגעוואוינט....

דאָס בילד פון א טורמע־וואָך, ווי איך האָב דאָ אָנגעצייכענט

פריהער מיט די פּאָר שטריכען, — דאָס האָב איך גענומען פון אַ שפּעטערדיגער צייט, פון די לעצטע חדשים פון מיין זיצען אין דער װאַרשעווער מאָקאָטאָווער טורמע. די ערשטע צייט האָב איך אָבער פאַרבראַכט אין קאָוונע. אַזוי ווי מיין ברודער האָט געמאַכט בעמיהונגען, אַז מען זאָל מיך בעפרייען אויף „בייל", און דערצו דאַרף מען זיין קראַנק, האָב איך זיך „געמאַכט" קראַנק. מען האָט מיך אַוועקגעלייגט אין דעם טורמע־שפּיטאַל, און דאָרטען האָב איך געלעבט אַ טאָג. צוליב די גרויסע „פאַרבינדונגען", וואָס מיין ברודער האָט געהאַט אין קאָוונער „הויכע פענסטער", האָט מען מיך אין טורמע בעהאַנדעלט זעהר גוט. די בעמיהונגען וועגען דער בעפרייאונג האָבען אָבער ניט געהאַט קיין פּעולה. די וואַרשעווער פּראָקוראַטור האָט קענטיג דערטאַפּט אַז עס איז אַריינגעפאַלען אין איהרע הענט אַ „העכט", און מען האָט פאַר קיין געלד ניט געוואָלט מיך אַרויסלאָזען. נאָך פינף חדשים ליגען אין קאָוונאַ, האָט מען מיך איבערגעשיקט אין וואַרשאַ און אַריינגעזעצט אין דעם בעריהמטען „צעהנטען פּאַוויליאָן" פון דער וואַרשעווער פעסטונג.

.84

דער צעהנטער פּאַוויליאָן.

פאַר דעם ברייטען עולם, וועלכער האָט געהערט פון די וואַר־שעווער טורמעס, אָבער איז אין זיי ניט געזעסען, האָט דער קלאַנג גופא פון די ווערטער „דער צענטער פּאַוויליאָן" א פינסטערען, גרויזאַמען זין. זיינען טאַקע די גלאַטיגע, ווייס־געקאַלכטע ווענט פון זיינע פערשוויגענע קאַמערען דורכגעזאַפּט מיט שווערע, בלוטיגע זכרונות. הונדערטער מענשען זיינען געזעסען צווישען די דאָזיגע ווייסע ווענט, געזעסען און געוואַרט אויף יענער שרעקליכער פינסטערער נאַכט, ווען עס וועט זיך עפענען די טיר, און די נאַכט פלעגט קומען, און די שווערע טיר פלעגט זיך עפענען, און דער וועג פלעגט זיין א קורצער, דער לעצטער: צו דער תליה.

און אויב אין די לעצטע פאַר יאָהרען פאַר דער מלחמה פלעגען קיין טויט־שטראָפען ניט פאָרקומען, — זיינען די זכרונות דאָך געבליבען, און די געשפּענסטער פון טויט טראָגען זיך נאָך אַלץ אַרום אין דעם אַלטען געפענגנים.

און איך פלעג אמאָל אָנטרעפען אויפשריפטען, צייכענס, אויסמאַרקירט מיט פינטעלעך צווישען די שורות פון אַן אַלטען בוך אין דער געפענגנים־ביבליאָטעק, אָדער אויסגעקריצט מיט א טשוואָק אויף אַן אַלטען בענקעל: „דעם און דעם טאָג בין איך פאַר'משפּט געוואָרען. אורטייל: טויט". און מיט אַן אַנדער האַנד פלעגט אויסגעקריצט ווערען א צושריפט: „דער אורטייל איז אויסגעפיהרט געוואָרען. עהרע דעם אָנדענקען פון דעם געפאַלענעם חבר."

אָבער די טורמע גופא איז געווען א גאַנץ גוטע, מיט אַלע באַקוועמליכקייטען. אמת, ס'איז געווען א ביסעל קאַלטלעך — מסתמא האָט די „נאַטשאַלסטוואָ„ גע'גנב'עט קויהלען — און

מאנכע קאַמערען זיינען געווען פּייכט. אָבער חוץ דעם איז אַלץ געווען גאַנץ פיין. די קאַמערען זיינען געווען ליכטיק און ריין. דאָס עסען גאַנץ נישקשה׳דיק; און ווער עס האָט געהאַט אַ ביסעל געלד, האָט געקענט בעקומען מיטאָגען פון אַן אָפיציערען־קלוב. די זשאַנדאַרמען, וואָס זיינען געשטאַנען אויף דער וואַך, פלעגען זיך אויפפיהרען גאַנץ אַנשטענדיג. קיין טורמע־דיסציפּלין מיט׳ן מושטירעווען, מיט די „פּאָווערקעס“, מיט די פערשידענע צרות, וואָס מען האָט אין אַ געוועהנליכען געפענגניש, איז דאָ ניט גע־ווען. די טורמע האָט פערמאָגט אַ שעהנע און רייכע ביבליאָטעק. דאָס געפענגניש איז געשטאַנען ווייט הינטער דער שטאָדט; דער הויף, וואו מיר פלעגען געהן שפּאַצירען, האָט אויסגעזעהן ווי אַן אמת׳ער גאָרטען: עס זיינען דאָרטען געוואַקסען שעהנע בוימער — קאַשטאַנעס, אַקאַציעס, בעז, — און ווען עס איז געקומען דער פריהלינג און דערנאָך דער זומער, האָב איך זיך געפיהלט ממש ווי אויף אַ דאַטשע.

דעם ערשטען חודש בין איך געזעסען אין מיין קאַמער איינער אַליין. כמעט אין אַלע איבעריגע קאַמערען פלעגען זיצען צו צוויי מאַן. איך בין אָבער געווען צופרידען, וואָס מען זעצט צו מיר ניט אריין קיין שכן. ווארום דער ערשטער איינדרוק, וואָס איך האָב געהאַט פון די אַרומיגע „זיצערס“ איז געווען זעהר ניט קיין גוטער. איך האָב זיי אפילו ניט געזעהן, — מען איז געווען גאַנץ שטרענג אָפּגעטיילט איינער פון צווייטען, — אָבער איך האָב געהערט, ווי מען רעדט זיך דורך פון קאַמער צו קאַמער דורך דער וואַנד, אויפ׳ן ארעסטאַנטישען שטום־לשון; דאָס קלאַפּען אין וואַנד. דעם דאָ־זיגען קלאַפּ־לשון האָב איך געקענט נאָך פון מיין אַמאָליגען זיצען אין דער מאָסקווער טורמע. אמת, דאָרטען, אין מאָסקווע, פלעגט מען זיך בענוצען מיט׳ן רוסישען אלף־בית, און דאָ האָט מען גע־רעדט אויף פּויליש. אָבער איך האָב זיך זעהר גיך אויסגעלערנט אויב נִיט רעדען פּויליש, — דאָס הָאָב איך נאָך ניט געקענט, — איז אַלענפאַלס צו פערשטעהן, וואָס יענע קלאַפּען. איך אַליין פלעג זיך ניט אָפּרופען, אָבער איך פלעג זיצען און צוהערען זיך צו די פרעמדע שמועסען. און דער אינהאַלט פון די דאָזיגע שמועסען האָט מיך אָפּגעשטויסען פון מיינע שכנים.

באַלד דעם צווייטען טאָג, ווי איך בין אריין אין צעהנטען

פאוויליאָן, הער איך ווי מען קלאַפּט. איך הער און בעמיה זיך פאַנאַנדערצוקלייבען זיך אין די אותיות און די ווערטער, און דאָס ערשטע, וואָס איך הער, איז אַ גראָבער כאַמסקער זידעל־וואָרט. באַלד דערנאָך קומט פון אַ צווייטער קאַמער אַן ענטפער — אַן אַנדער זידעל־וואָרט. איך הער זיך צו ווייטער און איך פערשטעה: דאָס איז אַ מין בעגריסונג. צוויי חברה־לייט מאַכען זיך אַ פער־ווײַלונג און פערברענגען די צייט, אויסקלאַפּענדיג איינער פאַר'ן צווייטען גראָבע, מיאוס'ע אָרעסטאַנטישע ווערטער. עס האָט מיר זעהר פאַרוואונדערט. איך האָב דאָך געוואוסט, אַז אין צעהנטען פאוויליאָן זיצען לויטער „פּאָליטישע”; קיין געוועהנליכע, קרימי־נעלע אָרעסטאַנטען זיינען דאָ ניטאָ. האָב איך זיך געטראַכט: אַז אָך און אַז וועה צו אַזעלכע פּאָליטישע, וואָס ווייסען ניט פון קיין בעסערער פערווײַלונג, ווי קוויקען זיך מיט פּאַסקודנע זיד־לערייען! עס פלעגט זיך אַריינכאַפּען אויך אַן אַנטיסעמיטיש ווערטעל. איינער פרעגט דעם צווייטען: ווער זיצט אין דער קאַ־מער נומער אזא און אזא? ענטפערט איהם יענער: עפּעס אַ אידעל. נו, נו, טראַכט איך זיך, וואו בין איך דאָס אַריינגעפאַלען? וואָס פאַר אַ מאָדנער מין „פּאָליטיקער” זיצען דאָס אין ווארשא? ערשט שפּעטער האָב איך בעקומען אַן ענטפער אויף דער דאָזיגער רעטעניש: גראָד איבער מיין קאַמער זיינען געזעסען טאַקע אַ פּאָר אויסוואורפען: צוויי בעריהמטע און געפעהרליכע פּוילישע פּראָוואָקאַטאָרען, זיי זיינען שוין דעמאָלט געווען ענטפּלעקט און האָבען שוין ניט געזוכט זיך פערשטעלען; האָבען זיי גערעדט פראַנק און פריי, ווי עס האָט געפּאַסט פאַר זייערע כאַמסקע נשמות. איינער פון זיי איז געווען דער בעריהמטער סוקעניק, אַן אַלטער מיטגליד פון דער פּ. פּ. ס., אַ געוועזענער „באָיאָוועץ”, האָט ער זיך אַליין בעטייליגט אין עטליכע און צוואַנציג אָנפאַלען. דערנאָך איז ער געוואָרען אַ פּראָוואָקאַטאָר און האָט זיך גענומען אַרויס־געבען זיינע געוועזענע חברים. מיט דער דאָזיגער מלאכה פלעגט ער זיך פערנעהמען יאָהרען־לאַנג. מען זאָגט, אַז ער האָט אַרויס־געגעבען ביז 300 מענשען. שפּעטער אַמאָל האָב איך געהאַט די „זכיה” צו בעקוקען די דאָזיגע חיה. אַ הויכער, דאַרער בחור, מיט לאַנגע קרומע פיס, מיט אויסערגעוועהנליך לאַנגע אָרעמס, וואָס זיינען ביי ה־הם געהאַנגען שיעור ניט ביז די קניע, פּונקט ווי ביי

א גרויסער מאלפע, — א שרעקליכער פנים מיט צוויי קליינ־טשיקע, פערברעכערישע אויגען; עס פלעגט ממש נעהמען א שוידער, ווען מען פלעגט א קוק טאן אויף זיין אפשטויסענדען פרצוף און אט דער דאזיגער מענש האט א לאנגע צייט געארבייט אין דער פארטיי און מען האט צו איהם געהאט צוטרוי!

ווי געזאגט, האב איך זיך וועגען דעם אלץ דערוואוסט ערשט שפעטער. אין די ערשטע וואכען האב איך בלויז געהערט די פיינע שמועסען, און דאס איז געווען פאר מיר גענוג. איך האב ניט געהאט קיין חשק צו בעקומען א שכן און איך בין דעריבער געווען זעהר אומצופרידען ווען אין א שעהנעם פריהמארגען, אומ־קעהרענדיג זיך פון א שפאציר, האב איך אין מיין קאמער אנגע־טראפען א גאסט: א פרעמדען יונגענמאן. „וואס טוט איהר דא?" פרעג איך איהם. „מען האט מיך דא צו אייך אריינגע־זעצט". מילא פערפאלען. האב איך א שכן. הויב איך אן מיט איהם צו שמועסען.

ווי דער שטייגער איז, שטעל איך איהם א פראגע: „פארוואס זיצט איהר? אין וואס בעשולדיגט מען אייך?"

ענטפערט ער מיר: „איך בין א סאציאל־דעמאקראט".

— „וואס מיינט איהר, ?" פרעג איך איהם, „מען בעשולדיגט אייך אין געהערען צו דער פוילישער סאציאל־דעמאקראטישער פאר־טיי?" „נ־נ־ניין", מאכט ער, „בעשולדיגען בעשולדיגט מען מיר אין אנגעהערען צו דעם „נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד". (דער דאזיגער ארבייטער פערבאנד, — אויף פויליש האט ער געהייסען „נאראדאווי זוויאנזעק ראבאטניטשי", — איז געווען א שאווי־ניסטישע שווארצע ארבייטער ארגאניזאציע.)

„איז וואס־זשע זאגט איהר, אז איהר זייט א סאציאל־דעמא־קראט?" „דאס איז א גאנצע מעשה. איך וועל אייך באלד דער־צעהלען. בטבע בין איך טאקע א סאציאל־דעמאקראט, און איך האב געהערט צו דער סאציאל־דעמאקראטישער פארטיי, אבער דערנאך בין איך געפאלען אויף אזא המצאה: איך האב געוואוסט, אז דער „נאציאנאלער ארבייטער פערבאנד" איז א גרויסע, א שטארקע און זעהר א שעדליכע ארגאניזאציע. זי האט א סך אר־בייטער־מיטגלידער. צו דער סאציאל־דעמאקראטישער אגיטאציע זיינען זיי בלינד און טויב. האב איך געמיינט, אז עס וועט זיין

גרינגער פאר מיר ווירקען אויף זיי, אויב איך וועל ארייננעהן צו זיי איינוועניג, ווערען אן אייגענער מענש ביי זיי, ארבייטען אין זייער פארטיי, און ביסלעכווייז דורכזאפּען זיי מיט סאָציאַליסטישע געדאנקען. בין איך צו זיי אריינגעטראָטען און געוואָרען א מיט־גליד אין זייער פערבאנד. און אלס אזעלכען האָט מען מיך ארעס־טירט. אָבער איך בין א סאָציאל־דעמאָקראט.״

מילא, די מעשה איז געווען אביסעל א פאנטאסטישע, אָבער איך מוז זיך מודה זיין, איך האָב געגלויבט דעם בחור. איך האָב שוין אזא נארישע טבע: איך האָב צוטרוי צו מענשען. אמת, ביסלעכווייז ווער איך אָבגעוואוינט פון דעם. אָבער דעמאָלט בין איך נאָך געווען אינגער, און איך האָב געגלויבט. פארשטעהט זיך, איך פלעג אָנווענדען די נויטיגע פאָרזיכטיגקייט. וועגען זיך אליין און וועגען אנדערע פלעג איך דעם בחור קיין שום קאָנספּי־ראטיווע זאכען ניט דערצעהלען, אָבער איהם האָב איך געגלויבט.

ער האָט מיר גאנץ גענוי אויסדערצעהלט וועגען זיינע פער־זענליכע געשעפטען. אליין איז ער געווען א בעאמטער אויפ׳ן וואר־שאווער טעלעגראף, האָט דאָ ניט לאנג פארענדיגט זיין מיליטער־דיענסט, האָט חתונה געהאט, האָט א ברודער, וואָס איז צוזאמען מיט איהם ארעסטירט געוואָרען און זיצט אויך אין צעהנטען פּאַ־וויליאָן און אזוי ווייטער, און אזוי ווייטער. דער בחור איז געווען א יונגער, ניט קיין נאר, א פרעהליכער, דערצעהלט מעשיות, ניט שלעכט געזונגען, פלעגען מיר פארברענגען די צייט גאנץ גוט. ער איז צו מיר זעהר צוגעבונדען געוואָרען, האָט מיר אין אלע זאכען געפאָלגט. ס׳איז געגאנגען אלץ כשורה.

אָבער וואָס מעהר איך פלעג מיט איהם שמועסען, אלץ מעהר פלעגט מיר ווערען קשה: וואָס פאר א מאָדנער סאָציאל־דעמאָקראט איז דאָס. קודם כל באמערק איך, אז ער איז א גוואלדיגער עם־הארץ: וויים ניט אפילו דעם אלף־בית פון סאָציאליזם. מילא,— ס׳איז מסתמא אזוי זיך א מאסאָווער אינגעל; ס׳איז דאָ פאראן אזעלכע אין דער באוועגונג. אמאָל דערמאָהן איך דעם נאָמען פון ראָזא לוקסעמבורג; זעה איך, אז דער דאָזיגער נאָמען איז פאר׳ן בחור עפּעס פרעמד. דאָס קוקט מיר אוים גאר מאָדנע. ראָזא לוקסעמבורג איז דאָך די פיהרערין פון זיין פארטיי און ער ווייסט פון איהר גאָרניט. שפּעטער אמאָל דערמאָהן איך עפּעס וועגען

צענטראלען קאָמיטעט פון דער פּוילישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. דער דאָזיגער קאָמיטעט האָט זיך דעמאָלט גערופען „די הויפּט־פּאַרוואַלטונג", אויף פּויליש „זאַזשאָנד גלאָוונִי". זאָגט ער מיר, אַז אַזאַ אויסדרוק איז אויף פּויליש בכלל ניטאָ. ווערט מיר די זאַך מעהר קשה און עס נעמט מיך וואונדערען: וואָס פאַר אַ מיטגליד פון דער פּאַרטיי איז דאָס, וואָס האָט אפילו קיינמאָל ניט געהערט דעם נאָמען פון זיין צענטראַלען קאָמיטעט. דערנאָך נעמט ער זיך דערצעהלען פאַרשידענע מעשיות וועגען זיין לעבען אין דער קאַזאַרמע אַלס סאָלדאַט: ווי ער מיט זיינע חברים פלעגען עפּעס נעהמען קאַזיאָנע זאַכען און טראָגען אויפ'ן מארק פאַרקויפען... איך הער זיך צו און שוויַיג און טראַכט ביי זיך: דאָס איז אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט?

ביסלעכווייז ווערט מיר די זאַך פאַרדעכטיגט און איך הויב אָן באַמערקען איין קלייניגקייט נאָך דער צווייטער; איך זעה, דער בחור איז אַ ליגנער. עס קלעפּט זי עפּעס ניט איין זאַך צו דער צווייטער. גלויב איך איהם שוין ניט. אָבער איך זאָג איהם גאָר־ניט, און מיר לעבען בשלום. צום סוף ווערט ער קראַנק און געהט אַוועק אין שפּיטאָל. און ערשט מיט חדשים שפּעטער, ווען עס האָט זיך אָנגעהויבען די מלחמה, און מען האָט אונז אַלעמען אַרויס־געשיקט פון וואַרשאַ און איבערגעפיהרט אין אַ צווייטער טורמע אין טיף רוסלאַנד, האָב איך זיך דערוואוסט דעם גאַנצען אמת: דער בחור האָט ניט געהאַט קיין שום שייכות ניט צו דער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע און ניט צו דעם נאַציאָנאַלען אַרבייטער פאַרבאַנד, און האָט בכלל ניט געהערט צו קיין פּאָליטישער פּאַרטיי. ער איז געווען גאַנץ פּשוט — אַ דייטשער שפּיאָן, און אַלס אַזעלכער איז ער אַרעסטירט געוואָרען. איך האָב מיט איהם פאַרבראַכט אין איין קאַמער קנאַפּע זעקס חדשים.

נאָכדעם, ווי ער איז אַוועק, האָב איך באַקומען אַ צווייטען שכן. דאָס איז שוין געווען גאָר אַן אַנדער מענש. אַן אינטעלי־גענטער, סימפּאַטישער יונגערמאַן, אַ פּוילישער סטודענט. ער איז געווען אַ מיטגליד פון דער פּ. פּ. ס. און האָט געהאַט אויף זיך אַ שווערען פּראָצעס. מען האָט איהם באַשולדיגט, אַז ער איז גע־קומען פון אויסלאַנד מיט'ן צוועק צו דער'הרג'ענען סקאַלאָנ'ען — דעם וואַרשעווער גענעראַל־גובערנאַטאָר. ווען איך האָב זיך מיט

איהם בעקענט, איז ער געזעסען שוין דאָס דריטע יאָהר. און פונדעסטוועגען איז ער געבליבען פרעהליך און פריש. ווי א יונג קינד פלעגט ער לאַכען און שטיפען, — און אזוי איז אונזער קאַמער געווען פול מיט געלעכטער, געזאַנג און שפּאַס.

דאָס איז געווען אַ גאַנץ אידיליש לעבען. מיר פלעגען געהן שפּאַצירען אונטער די בליהענדע, שמעקעדיגע אַקאַציעס, קאָרמע־נען מיט די ברעקלאַך ברויט די פויגעלאַך: זיי האָבען אונז שוין געקענט, און מיר האָבען צווישען זיי געהאַט באַשטימטע ליבלינגע; מיר פלעגען שפּילען שאַך, לייענען, שרייבען, צייכענען; מיר האָבען געפיהרט א גאַנץ לעבעדיגע קאָרעספּאָנדענץ מיט די שכנים אין די אנדערע קאַמערען (פארשטעהט זיך, אז דאָס איז געווען פארבאָטען, נאָר אז מען וויל, געפינט מען אלעמאָל די געהעריגע וועגען און מיטלען); מיר זיינען אפילו צוגעטראָטען ארויסצוגעבען א געשריבענע אילוסטרירטע צייטונג. און אויף אזא אופן זיינען געפלויגען טעג און וואָכען.

* * *

וועגען דער צוקונפט פלעגען מיר טראַכטען זעהר ווענים. און דאָס איז געווען בעסער אזוי. וואָרים די פּערספּעקטיווען אונ־זערע זיינען געווען גאָר ניט קיין פויגעלדיגע. מיין שכן איז געווען כמעט ווי זיכער מיט אַ צעהנדליג יאָהר קאַטאָרגע און מיר האָט אויך געדראָהעט די אייגענע קאַטאָרגע — אמת, העכסטענס אכט יאָהר, אָבער דאָס איז אויך גאַנץ גענוג. איך האָב נאָך דעמאָלט נישט געהאַט קיין געלעגענהייט צוצוקוקען זיך צו די אמת׳ע קאַ־טאָרזשנע טורמע באַדינגונגען, און איך מוז זיך מודה זיין: זיי האָבען זיך פאָרגעשטעלט אין מיין פאַנטאַזיע אין סאַמע טרויעריגע פארבען. איך האָב שטאַרק געצווייפעלט, אויב איך וועל דאָס קענען איבערלעבען. אָבער, ווי געזאָגט, פלעג איך זיך באַמיהען וואָס ווענינער פארטראַכטען וועגען דעם. די הויפּט־קונץ ווי צו באַוואָרענען דאָס גייסטיגע גלייכגעוויכט אין טורמע, באַשטעהט טאַקע אין דעם, אז מען זאָל נישט קלערען וועגען אַזעלכע טרויע־ריגע זאַכען. מען דאַרף זיך האַלטען פעסט אין דער האַנט און ניט לאָזען צוהוליען זיך די נערוועןן. אזוי האָב איך זיך טאַקע גע־האַלטען די גאַנצע צייט, און אַ דאַנק דעם האָב איך טאַקע גאַנץ גוט אַריבערגעטראָגען די 25 חדשים פון מיין טורמע זיצען.

אָנהויב יוני, 1914, — דאָס איז שוין געווען אַ קנאַפּער יאָהר נאָך מיין אַרעסט, בין איך אַרויסגערופען געוואָרען אינ'ם געריכט צום משפט. איך בין געווען זעהר צופרידען. ענדליך וועט זיין אַ סוף. אָהין אָדער אַהער; איך וועל וועניגסטענס וויסען, וואו איך האַלט. אָבער דאָס מאָל האָב איך ניט געהאַט קיין מזל. אַ פּאָר עדות — מצד דער באַשולדיגונג — זיינען נישט געקומען, און דער פּראָקוראָר האָט פאַרלאַנגט, אַז מען זאָל אָפּלייגען דעם פּראָצעס. און ס'איז טאַקע אָפּגעלייגט געוואָרען, און איך האָב ווידער געמוזט וואַרטען חדשים־לאַנג. בינו־לבינו האָבען זיך אָנגעהויבען ביים געריכט די זומער־וואַקאַציעס, און די זאַך האָט זיך פאַרצויגען. אונזער לעבען האָט זיך געצויגען מיט'ן פריהערדיגען גאַנג.

און פּלוצלונג האָט זיך אַלץ געביטען. עס האָט זיך אָנגעהויבען די מלחמה.

מיר פלעגען ניט קריגען אין טורמע קיין צייטונגען. זעהר זעלטען פלעגט אמאָל אריינפאַלען אין אונזערע הענד אַ געשמוגעלטע בלעטעל. אָבער מיר האָבען דאָך געוואוסט פיל־וועניג וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט. צוויי מאָל אַ וואָך פלעגט קומען צו מיר מיין פרוי; פון צייט צו צייט פלעג איך זיך זעהן מיט מיין אַדוואָקאַט; פלעג איך דורך זיי קריגען ידיעות. און ווען ס'איז פאָרגעקומען יענע געשעהעניש, וואָס האָט געגעבען דעם ערשטען סיגנאַל צו דער וועלט־מלחמה — די הריגה פון דעם עסטרייכישען ערצהערצאָג פראַנץ פערדינאַנד — האָבען מיר זיך וועגען דעם באַלד דערוואוסט, און מיר האָבען אויך געוואוסט, אַז עס שניידט זיך אויף אַ קריג.

אַז מען זיצט אין טורמע האָט מען — ווילענדיג ניט־ווילענדיג — אַ באַזונדערען טורמע־קוק אפילו אויף די וועלט־געשעהענישען. ווי נאָר מען האָט אָנגעהויבען צו שמועסען וועגען אַ מלחמה, האָט זיך ביי יעדען אַרעסטירטען באַלד אוועקגעשטעלט די פראַגע: צי וועט דאָס נישט ברענגען פאַר מיר די פרייהייט? און עס האָבען זיך אָנגעהויבען פאַרשידענע פאַנטאַסטישע ספּעקולאַציעס. מען האָט געשמועסט וועגען אַן אַמנעסטיע, אָדער מען האָט געטראַכט וועגען פאַרשידענע סטראַטעגישע קאָמבינאַציעס. דער רוסישער גענעראַל־שטאַב — האָט מען געשמועסט — האָט אַזאַ פּלאַן: אין

פאל פון א מלחמה מיט דייטשלאנד, וועט ער ניט פארטיידיגען דעם שטח פון פוילען; דאס רוסישע חיל וועט תיכף אפטרעטען אויף יענער זייט ווייכסעל און נאך ווייטער, ביז'ן בוג. הייסט דאס, אז די דייטשען וועלען באלד ארייגמארשירען אין ווארשא. פרעגט זיך: צי וועט מען האבען צייט ארויסצופיהרען פון דאנעט די ארעס־טירטע. אפשר ניט! און דעמאלט וועלען מיר בלייבען, און די דייטשען וועלען אונז באפרייען, און אזוי ווייטער, און אזוי ווייטער. האבען מיר גערוארט מיט אומגעדולד, וואס וועט פון דעם אלעמען ארויסקומען. אז די שאנסען פון א מלחמה ווערען פון טאג צו טאג גרעסער, האבען מיר געוואוסט. און אלע טאג פלעגען מיר טאקע פרעגען איינער דעם צווייטען: וואו האלט דאס? אפשר האט זיך די מלחמה שוין אנגעהויבען? אפשר שלאגט מען זיך שוין, נאר מיר ווייסען דאס ניט?

איך געדענק א טאג. ס'איז געווען א זונטאג, א טאג 5 אדער 6 פאר דער אמת'ער קריגס־ערקלערונג. דער טאג איז אריבער ווי אלע טעג. ס'איז געקומען דער אווענד. מיר האבען זיך שוין געקליבען צו געהן שלאפען. עס איז געווען א רעגענדיגער אווענד, א שטורם מיט דונערען און בליצען. און פלוצלונג הערען מיר דורך דעם רויש פון דעם רעגען און די דונערען א שיסעריי, ווי פון ווייטע הארמאטען. א שאס נאך א שאס; שוואך אבער בולט; און עס דויערט אלץ לענגער און לענגער און נעהמט ניט קיין סוף. וואס איז דאס אזעלכעס?

זאגען מיר איינער צום צווייטען: מסתמא קומען דא פאר ערגעץ הינטער דער פעסטונג נאכט־מאנעווערען. די זעלנער לערנען זיך. ס'איז אפילו אביסעל קשה: ס'איז דאך זונטאג, א יום־טוב! אבער גארנישט. מיר זיצען זיך רוהיג און הערען זיך צו, און פלוצ־לונג — א שרעקליכער קנאל, א געוואלדיגער דונער, דער גאנצער הויף ווערט באלויכטען פון א גרויסען פלאם, ווי פון א שטארקען אויפרייס. די ווענד ווערען דערציטערט. פון ערגעץ דערטראגט זיך א קלינגעריי פון צובראכענע שויבען; פון ערגעץ דערהערט זיך א היסטערישער געשריי פון עפעס א יונגער שטים. מיר האבען דעם איינדרוק ווי א גראנאט פון א הארמאטען־שאס וואלט געפלאצט דא, ביים סאמע פענסטער פון אונזער טורמע. מיר שפרינגען אויף פון אונזערע בענקלאך, אויפגערעגטע, אויפגערודערטע. וואס

איז דאָס? ניט שוין־זשע איז טאַקע די מלחמה שוין דאָ? ניט שוין־זשע באַשיסט מען שוין די וואַרשעווער פעסטונג. עס גלויבט זיך ניט. מיר לויפען צו צו דער טיר. מיר קלאַפּען. די שכנים קלאַפּען אויך. די זשאַנדאַרען לויפען ווי פאַר׳סמ׳טע. די טיר עפענט זיך. וואָס איז דאָס? דער וועכטער שטעהט אַ בלייכער: איך ווייס אַליין נישט. די טורמע ווערט אויפגערודערט. עס הערט זיך אַ קלאַפּען אין וואַנט. עס קלאַפּט אַ שכן, מיט וועלכען מיר פלעגען האָבען אַ שטענדיגע קאָרעספּאָנדענץ. דאָס איז דזשערזינ־סקי — דער זעלבער דזשערזשינסקי, וואָס איז שפּעטער געוואָרען אַזוי באַריהמט אין סאָוועט־רוסלאַנד אַלס ראש פון דער „טשעקאַ״ — ער איז דעמאָלט געזעסען אין צעהנטען פּאַוויליאָן, און מיר פלעגען זיך איבערשרייבען — קלאַפּט ער אין דער וואַנט, און פון זיין מין קלאַפּען הערט זיך ווי אויפגערעגט ער איז: „מאָדלין שווייגט שוין״ — זאָגט ער אונז. מאָדלין — דאָס איז אַ פעסטונג ניט ווייט פון וואַרשא, און וואָס דאַרף פאַרשטעלען דעם וועג פון די דייטשען. דאָס מיינט, אַז מאָדלין איז שוין געפאַלען, און די דייטשען זיינען שוין דאָ. וואָס איז דאָס? אַ שפּאַס? אָדער ער מיינט דאָס ערנסט? אויף אַ ווײַלע האָב איך דעם איינדרוק, אַז דער מענש איז משוגע געוואָרען. ביז צו דער דייטשער גרענעץ כאַפּט דאָס פאָרט אַ פּאָר הונדערט מייל. עס וואָלט דאָך געדאַרפט נעהמען אַ וואָך צייט ביז וואַנען די דייטשען וואָלטען געקאָנט צו־קומען צו וואַרשא, און מיר וואָלטען דאָך געוואוסט וועגען דעם. ניין, עס קען ניט זיין. ס׳איז גלאַט עפּעס אַן אויפרייס. ביסלאַכ־ווייז באַרוהיגט מען זיך. די שיסעריי האָט אויפגעהערט. ס׳איז געוואָרען שטיל. מיר געהען שלאָפען.

שפּעטער האָט מען אונז געזאָגט, אַז דאָס האָט אַ בליץ גע־טראָפען אַ סקלאַד פון אַמוניציע, וואָס האָט זיך געפונען אין דער פעסטונג ניט ווייט פון אונזער טורמע, און עס איז צוליב דעם פאָרגעקומען אַן אויפרייס. אַנדערע האָבען געשמועסט וועגען דעם, אַז ס׳איז ניט געווען קיין בליץ, נאָר עפּעס דייטשע אַגענטען האָ־בען אונטערגעצונדען דעם סקלאַד. וואָס דאָס איז געווען אין דער אמת׳ן, האָב איך זיך קיינמאָל ניט דערוואוסט. ס׳איז אָבער גע־ווען אַ גליק, וואָס עס איז ניט אויפגעריסען געוואָרען אַ צווייטער, גרעסערער סקלאַד, וואָס איז געווען אין דער נאָהענט. דעמאָלט

וואָלט אונזער גאַנצער פּאַוויליאָן מיט אונז אַלעמען אויפגעפלויגען אין דער לופטען. עס האָט זיך אָבער אַלץ געענדיגט בשלום.

ס'איז אָבער געווען ווי אַ מין פּאָראויסזאָגונג. וואָרים אין עטליכע טעג ארום האָט זיך טאַקע אָנגעהויבען די מלחמה.

דינסטאָג אָדער מיטוואָך ווערען מיר פלוצלונג אויפגעוועקט גאָר אין דער פריה. די טיר עפענט זיך. עס קומט אריין דער אַלטער וואכמייסטער, אַן אויפגערעגטער, אַ צוטומעלטער, און ברייגגט אונז אונזערע ביכלאַך, וואו מיר פלעגען פאַרשרייבען די פּראָדוקטען, וואָס מען פלעגט פאַר אונז קויפען. „זייט אַזוי גוט — זאָגט ער — מאַכט אייערע חשבונות". וואָס איז? מיר האָבען באַקומען אַ ידיעה אַז היינט־מאָרגען וועט מסתמא ערקלערט ווערען אַן אַלגעמיינע מאָביליזאַציע. דעמאָלט וועט מען אויסליי־דיגען דעם צעהנטען פּאַוויליאָן, עס וועט דאָ איינגעאָרדענט ווערען אַ שפּיטאָל פאַר די פאַרוואונדעטע. וועט מען אייך אריבערפיה־רען ערגעץ וואו אנדערש".

הייסט דאָס, אַז די מלחמה קומט. עס זיינען אריבער נאָך אַ פּאָר טעג, און מיר האָבען באַקומען די לעצטע ידיעה: דער קריג איז ערקלערט. נאָך אַ וואָך — און מיר האָבען זיך צוזעגענט מיט דעם צעהנטען פּאַוויליאָן.

.85

אין „טיף ראַסיי".

אין אַ שעהנעם פריהמאָרגען זיינען געקומען צו פאָהרען די לאַנגע שוואַרצע געפענגניס־וואָגענס. זשאַנדאַרמען אויף פערד און צופוס, מיט שווערדען, רעוואָלווערען און ביקסען, האָבען אונז ארומגערינגעלט פון אַלע זייטען, און לאַנגזאַם האָט זיך גענומען באַוועגען אונזער פּראָצעסיע: פון דער פעסטונג ארויס אין ווארשא אריין.

לאַנג זיינען מיר געפאָהרען דורך דער גאַנצער שטאָדט אדורך, פון איין עק ביז'ן צווייטען. אַלץ האָט נאָך געשלאָפען, די קראָמען פאַרמאַכט, ליידיג די גאַסען. מיר פאָהרען אַלץ ווייטער און ווייטער. די שטאָדט האָט זיך שוין געענדיגט, מיר פאָהרען ארויס פון די ראָגאַטקעס — און ענדליך בלייבען מיר שטעהן פאַר אַ גרויסען שוואַרצען אייזערנעם טויער: דאָס קאַטאָרזשנע צענט־ראַל־געפענגניש פון דער וואַרשעווער פאָרשטאָדט מאָקאָטאָוו.

אַ גרויסע „מאָדערנע" געפענגניש, אויסגעבויט ערשט דאָ ניט לאַנג. אַן אמת'ע קליינע שטאָדט פאַר זיך. אַ גאַנצע מאַסע געביידעס און הויפען. געביידעס אויף צו „וואָהנען", צו ארביי־טען, פאַבריקען, ווערקשטאַטען. ארום און ארום אַ הויכער רויטער מויער, באַפּוצט מיט קליינע טורעמס; אויף די טורעמס בלישטשען באַיאָנעטען.

דער טויער עפענט זיך, און מיר פאָהרען אריין אין הויף. אַלץ איז שטיל. די טורמע ווערקשטאַטען שטעהען, מען ארבייט נישט. עס איז מלחמה־צייט, און אויך דאָ גרייט מען זיך ארויסצופיהרען דעם עולם ערגעץ־וואו ווייטער. נאָר אַ מערקווירדיגער טאָן שלאָגט זיך אָפּ אָן אונזערע אויערען: אַ מאָדנער קלינגען, אַ קלינגען אָהן

אַן אויפהער, שטיל, צערטליך. איך וואָלט שיער ניט געזאָגט, אַ זילבער־קלאַנג, ווי פון טויזענד קליינינטשקע שליטען־גלעקלאַך.

וואָס איז דאָס אַזעלכעס? איך וויים ניט, נאָר עס קלינגט פון אַלע זייטען. עס ציטערט דורך דער לופט, פאַרפילט דעם גאַנצען הויף. דאָס גאַנצע קאָלאָסאַלע געפענגניש איז דורכגע־זאַפט מיט די טענער... און אפשר דאַכט זיך מיר דאָס בלויז? אפשר בין איך קראַנק? אפשר זינגט דאָס מיין אייגען בלוט אין די אויערען? אָבער איך זעה: מיינע חברים האָרכען און הערען די זעלבע זאַך.

און מיט אַמאָל ווייסען מיר שוין: דאָס זיינען די קייטען, און ביי דער קלענסטער באַוועגונג קלינגט דאָס אייזען און דורך די גראָבע רויטע ציגעל־ווענד טראָגען זיך די טענער און זינגען און פלעכטען זיך צונויף אין אַ שווידערליכער געפענגנים־סימפאָני. און איך שטעה און קלעהר ביי זיך אין דער שטיל: ווי מערקווירדיג צאַרט קאָן דאָס קלינגען דאָס שווערע אייזען!...

מען זעצט אונז פאַנאַנדער אין איינצעל־קאַמערען. אַלץ איז פול, איבערפול. אין קאַמער, וואָס האַלט פינף טריט אין דער לענג און דריי אין דער ברייט, ווערען אריינגעשפּאַרט דריי מאַן. דאָס צימערעל זעהט אוים ווי אַן אמת'ער ארון: אַן אָרון, וואָס איז פול געפּאַקט מיט לעבעדיגע מענשליכע גופים. אָבער דאָס אַרט אונז נישט. מיר ווייסען דאָך, אַז דאָס איז פאַר אונז מעהר ניט אַ מין וואַרטע־צימער; אויך דאָ טאָרען מיר לאַנג ניט בלייבען, — אין עטליכע טעג אַרום וועט מען אונז פיהרען ווייטער, אין טיף־רוסלאַנד אריין. מען וויל אונז ניט איבערלאָזען פאַר די דייטשען.

מיר קוקען זיך אַרום אין אונזער צייטווייליגער היים. איבערי־געגנם איז דאָ ווייניג וואָס צו זעהן. דערפאַר אָבער איז דאָ יאָ וואָס צו הערען. וואָרים צו יענעם פריהערדיגען קלינגען פון די קייטען פאַראייניגען זיך איצט נייע, שאַרפערע טענער. צוערשט אַכטען מיר ניט דאַרויף, דערנאָך הויבט דאָס אונז אָן צו שטעכען די אויערען, שווערע, הילכיגע קלעפּ פון האַמערס, ווי אין אַ קוזניע. און מיר ווייסען דאָך, אַז די פאַבריקען שטעהען! די קלעפּ דער־טראָגען זיך פונ'ם הויף. אַלזאָ, — גיך צום פענסטער אַ קוק טאָן. אמת, דאָס איז פאַרוועהרט, און טאַקע אויפ'ן שטרענגסטען אופן. קוים באַוויזט זיך אַ פּנים הינטער די גראַטעס, באַלד הויבט אויף

דער וועכטער — דאַרטען אונטען אויפ'ן הויף — זיין ביקס, און ווען מען איז נישט געגוג פלינק, באַקומט מען אַ קויל אין שטערען. און די וועכטער פאַרשטעהען נישט קיין שפּאַס, מען צילט גוט און מען שיסט גלייך. אָבער פונדעסטוועגען איז מען דאָך ניט אומזיסט אַן אַלטער אַרעסטאַנט. עס גיט זיך דאָך איין צו דערלאַנגען אַ פאַר־זיכטיגען קוק ארויס פונ'ם פענסטערעל. און דאַן ווייסען מיר שוין פון וואַנען עס קומט די שווערע קלאַפּעריי.

דאָס זיינען ווידער אַמאָל די קייטען. דאָ אָבער ווערען זיי צוגע־שמידט מיט תקופה. דאָ ווערען זיי ערשט צוגעשמידט צו מענשליכע פיס. וואָרים פאַר'ן ארויספאַהרען — אַזוי זאָגט מען אונז — מוזען אַלע אַרעסטאַנטען, אפילו די, וואָס זיינען ביז איצט ארומגעגאַנגען אויף „פרייע פיס", באַקומען זייער פּאַרציע אייזערנע אָנהענגעניש. — גרופּענווייז ווערען די מענשען ארויסגעפיהרט אויפ'ן הויף; די זאַך ווערט געמאַכט „אַגולאָם", צוואַנציג ביז דרייסיג מאַן אויף אַמאָל. אַן אויפזעהער שלעפּט ארויס ערגעץ פון אַ קעלער אַ גרוי־סען, שווערען פּאַק קייטען: לויטער אַלטער, פאַרזשאַווערטער אייזען. מיט רעש שליידערט ער זיין שווערע משא אויף דער ערד אַראָפּ. אַ געדיכטער, רויטליכער וואָלקען פון שטויב און ראָסט הויבט זיך אויף אין דער לופטען. און מיט אַ ווילדען אימפּעט וואַרפען זיך די אַרעסטאַנטען אויפ'ן פּעקעל אייזען אַנידער. אַ משונה'דיגער קנויל פון צונויפגעפּלאָנטערטע מענשליכע קערפּערס וואַלגערען זיך אין זאַמד און שטויב ארום די קייטען; אַ וואונ־דערליכער שטרייט הויבט זיך אָן. אַ שטרייט וועגען קייטען? וואָס איז דאָס אַזוינס? האָבען דען די מענשען מורא, אַז עס וועט פאַר זיי חלילה ניט קלעקען די אייזערנע צירונג? אַך, ניין! אייזען איז דאָ איבערגענוג. די מעשה איז נאָר: יעדער איינער וויל ארויסכאַפּען אַ לייכטערען שטיק.

איצט זיינען אַלע פאַרזאָרגט. די שמידען הויבען זייערע האַ־מערס, די פּאַרטיע איז אָפּגעפּאַרטיגט, אַ צווייטע קומט נאָך איהר. אַ נייער פּאַק קייטען ווערט אהער געשלעפּט, ווידער אַ נייער מענ־שען־קנויל, ווידער שלאָגען די האַמערס... און אַזוי געהט עס טאָג איין, טאָג אויס און וויל נישט נעהמען קיין ענדע.

עס ווערט אונז גאָר ניט פרעהליך אויפ'ן האַרצען. צי וועלען מיר אויך ניט באַקומען אַזאַ מתנה? אמת, דאָס געזעץ ערלויבט

דאָס ניט; מיר זיינען דאָך נאָך ניט קיין פאַר׳משפט׳ע. אָבער ווער פרעגט וועגען אַ געזעץ? ס׳איז דאָך מלחמה־צייט, און די רוסישע געזעצען זיינען דאָך בכלל געשאַפען דערצו, אַז מען זאָל זיי ניט פאָלגען. אָט האָבען מיר, לויט׳ן געזעץ, דאָס רעכט צו טראָגען אונזערע אייגענע קליידער. פונדעסטוועגען האָט מען אונז, באַלד ווי מיר זיינען אָנגעקומען אין מאָקאָטאָוו, אויסגעטאָן נאַקעט און אריינגעשטעקט אין פאַסקודנע ארעסטאַנטסקע בגדים. פּראָטעס־טירען? אודאי האָבען מיר פּראָטעסטירט. האָט מען אונז געענט־פערט: „קינדערלאַך, ווילט איהר ריזיקירען אויף אַ ווידערשטאַנד? אדרבא, פּרובירט זיך! אַ טוץ פּאַטראָנעס מעהר, אַ טוץ פּאַטראָ־נעס ווייניגער — דאָס שפּילט ביי אונז קיין ראָליע. ס׳איז מלחמה־צייט". און ניין, מיר האָבען זיך נישט פאַרטיידיגט. און אַזוי זיינען מיר אויך איצט געווען גרייט צו באַקומען די אייזערנע מתנה.

מען האָט אונז פונדעסטוועגען ניט געשמידט. יאָ, די „קליי־נע צירונג" — די האַנט־קייטען — זיי האָבען מיר יאָ באַקומען אויפ׳ן וועג. די דאָזיגע אייזערנע בראַסלעטען באַקומט מען אַלע מאָל, בעת אַן ארעסטאַנטען־פּאַרטיע געהט איבער די שטאָדט צו דער באַהן אָדער צוריק. זיי ווערען ניט צוגעשמידט, נאָר צוגעצ־שלאָסען מיט אַ שליסעל; ווען מען קומט אָן אויפ׳ן אָרט ווערען זיי אראָפּגענומען.

מיר ליגען, הייסט עס, אין אונזערע אָרונ׳ס און וואַרטען, און אַזוי קומט אָן דער דריטער טאָג.

פריהמאָרגענס, קוים וואָס מיר זיינען אויפגעשטאַנען, הערען מיר שוין אַ גערודער, אַ לויפעניש, אַ שרייען אין קאָרידאָר. אַלע טירען ווערען אויפגעמאַכט. „ארויס! גיכער! די מינוט!" די רייזע געהט אָן.

לאַנג, לאַנג געדויערט די מיאוס׳ע, פּיינליכע פּראָצעדור פון רעווידירען, אָפּצעהלען, פאַרשליסען די קייטען, איינאָרדנען די ריי־הען. דאַן ווערט אויסגעשטעלט אַ לאַנגע, טויזענד־קעפּיגע פּראָ־צעסיע. דורך דער גאַנצער שטאָדט מאַרשירען מיר צו דער באַהן.

אַ לאַנגער צוג פון ארעסטאַנטישע וואַגאָנען — די פענסטער־לאַך באַצירט מיט גראַטעס — וואַרט שוין אויף אונז דאָרטען. „אריין"! „אָרט איז ווייניג. אַלץ איז שוין פול". „אריין!" —

הייסט דאָס פונדעסטוועגן. און ווידער „אַריין”, און נאָכאַמאָל „אַריין!”. ענדליך זיינען מיר אַלע דרינען. פאַרטיג. די מאַשין פייפט, און שלעפעריג, לאַנגזאַם, הויבט זיך אָן צו בעוועגען אונזער צוג.

ווייט, העט ווייט אין די רוסישע פעלדער, טויזענדער וויאָרסט פון ווארשא אוועק, ליגט אַ מיטעל־גרויסע רוסישע שטאָדט. אָריאָל הייסט זי. דאָרטען אַהין פיהרט אונזער וועג.

מיר שפּאַרען זיך צו די פענסטערלאַך. מיט גרוים נייגעריג־קייט קוקען מיר ארוים אויף דער ליכטיגער וועלט: וואָס טוט זיך דאָרטען? וואָס זאָגען די מענשען? וואָס הערט זיך אין לאַנד?

מיר ווייסען דאָך: עס געהט אָן אַ גרויסע מלחמה. מיר זיינען זיכער: זי וועט ברענגען גרויסע נייעס: דאָס צאַרישע רוס־לאַנד וועט צוזאַמענברעכען. מיר האָבען שוין אין אונזער טורמע גע־הערט: גראד די לעצטע טעג פאַר דער קריגס־ערקלערונג האָבען זיך אָנגעהויבען גרויסע אַרבייטער־אונרוהען. אין פּעטערבורג האָט מען שוין געהאַלטען ביים בויען באַריקאַדען. ווי־זשע אזוי האָט די מלחמה געווירקט? אַ נאָך שטאַרקערער אויפפלאַקערען פון דעם רעוואָלוציאָנערען פייער, אָדער אַ פּאַטריאָטישער אימפּעט? מיר ווייסען ניט. אַ צוג נאָך אַ צוג געהט פאַרביי אַנטקעגען אונז: זעלנער פאָהרען צום פראָנט. אויפגערעגטע פנים׳ער. „הוראַ”־געשרייען און ווידער אַמאָל „הוראַ!”. אַ היציגער חבר שרייט אוים דורכ׳ן פענסטער: ”זאָל לעבען די רעוואָלוציע!” נישטאָ קיין אָפּקלאַנג... אונזער צוג שטעלט זיך אָפּ אויף עפּעס אַ סטאַנציע. לעבען אונז שטעהט אַ צווייטער צוג מיט זעלנער. מען פּרואווט אָנצוהויבען אַ שמועס דורך די פענסטער. ס׳איז געווען דעמאָלט אַ קלאַנג, אַז די בערלינער אַרבייטער האָבען ערקלערט אַ סטרייק. הויבט אָן איינער פון אונז צו דערצעהלען וועגען דעם די סאָלדאַ־טען. „איהר זעהט, חברים, — זאָגט ער, — די ארבייטער ווילען זיך נישט שלאָגען. אָט אין בערלין האָט מען שוין פארסטרייקט”. די זעלנער הערען זיך צו, גלאָצען די אויגען און שווייגען. נאָר איינער רופט זיך אָפּ: „דאָס איז פיין! — זאָגט ער מיט אַ ביט־רען שמייכעל — זאָלען זיי סטרייקען, די גערמאנצעם; און מיר וועלען בינו לבינו אריינמאַרשירען אין בערלין און מאַכען פון זיי

א תל!" די זעלנער לאַכען. ניין, עס שמעקט ניט מיט רעד־וואָלוציע. דער שמועס ווערט ניט באַנייט...

מיר פאָהרען דריי טעג און דריי נעכט. עס איז זומער צייט, אָנהויב אויגוסט. די היץ איז א שרעקליכע, ניט אויסצוהאַלטען. די פענסטערלאך זיינען אפילו אָפען, אָבער עס העלפט ניט. די וואַגאָנען זיינען אָנגעפּאַקט אַזוי געדיכט, אַז עס איז ממש אונ־מעגליך צו אטעמען.

אָן אָרט, וואו צו שלאָפען, איז ניטאָ. אויף די עטליכע בענק, וואָס זיינען דאָ פאַראַן, ליגען צו צוויי מענשען, יעדער אויף אַ האַלבע באַנק. עס איז איינענטליך ניט קיין ליגען. מען קאָרטשעט זיך צונויף מיט אויפגעצויגענע פיס, נאָר דאָס איז אויך שוין אַ „לוקסוס", און בלויז איניגע האָבען די דאָזיגע זכיה; די איבעריגע מוזען זיך אויסציהען אויף דער פּאָדלאָגע. צווישען די בענק, אונטער די בענק, ליגען מיר צוגעשפּאַרט איינער צום צוויי־טען ווי הערינג אין אַ פעסעל, און עס פעהלט נאָך אַלץ אָרט. אפילו די פּאָדלאָגע סטאַיעט ניט פאַר אַלעמען. און מען מוז איינאָרדע־נען דעם שלאָפען פּאַרטיעסווייז: איין טייל שלאָפט, דער צווייטער שטעהט אָדער זיצט אויף די קנעכלאך צוגעשפּאַרט צו דער וואַנד ביים דורכגאַנג.

צו עסען האָבען מיר אַביסעל שוואַרץ ברויט. אויפ'ן צווייטען טאָג קריגען מיר דערצו נאָך אַ שטיקעל פעטס, נאָר דאָס פעטס איז אַזאַ, אַז מען קען עס ניט נעהמען אין מויל. און ווער עס האָט פּאַרט דעם מוט אַראָפּצושלינגען אַ פּאָר שטיקלאך, דער מוז אויס־שטעהן גאָר שרעקליכע יסורים: געזאַלצען איז עס שרעקליך, און מען באַקומט דערפון אַ ברענענדען, גרוויזאַמען דורשט — און גראַד וואַסער פעהלט אונז כסדר. און אַזוי געהען מיר אויס פון הונגער און דורשט.

אונזערע נערוועז ווערען אָנגעצויגען. אויף די סטאַנציעס שרייען מיר וועגען אונזער עלענד און פּיין פון די פענסטער ארויס. קיינער הערט ניט. איינער נאָכ'ן צווייטען באַקומען שווערע חלשות־אָנפאַלען און קרעמפּען. אַלע האָבען געשוואָלענע פיס.

ענדליך, ענדליך קומען מיר אָן. נאָר עס געדויערט נאָך אַ היבש ביסעל צייט, ביז וואַנען עס נעהמט אַ סוף צו די יסורים. אויסגעמוטשעט אָהן אַ שיעור, קוים אימשטאַנד צו האַלטען זיך

אויף די פיס, שלעפּען מיר זיך פון דער באַהן צום געפענגניש. אַן אונענדליך לאַנגער וועג איז דאָס. די סאָלדאַטען טרייבען אונז, ווי אַ טשערעדע בהמות, גראָב מיט אכזריות, מיט זידלערייען. לאַנגע שעה'ען מוזען מיר נאָך וואַרטען אויפ'ן געפענגניש־הויף אונטער דער ברענענדיגער זון, און אַז מען טרייבט אונז ענדליך אין די קאַמערען אריין, פאַלען מיר ווידער אויף די האַרטע הילצערנע נאַרעס און האָבען ניט קיין כח אַ ריהר צו טאָן מיט'ן פינגער.

86.

אָריאָל.

די אמת'ע יסורים האָבען זיך ערשט אָנגעהויבען. די „גובערנסקע" טורמע, וואו מען האָט אונז אריינגעזעצט, איז געוועזן צו קליין פאר דעם גרויסען צופלוס פון די הונדערטע נייע געסט, וואָס מען האָט געבראכט אהין. צוזאמען מיט אונז, מיט די איינוואוינער פון צעהנטען פאוויליאָן, האָט מען געבראכט אויך די ארעסטירטע פון דער צווייטער ווארשעווער טורמע, פון דעם באריהמטען „פאוויאק", און אויך פון אנדערע פוילישע שטעדט: לאָדזש, פעטראָקאָוו, קאליש. די טורמע איז איבערפילט געוואָרען. דעם גאנצען מענשען־מאטעריאל פון צעהנטען פאוויליאָן, וואָס האָט אין ווארשא אויסגעפילט א גאנצען גרויסען בנין מיט צעהנדליגער קאמערען, האָט מען דאָ איינגעשפארט אין איין גרויסען קאמער. אָרט איז דאָרטען געוועזן פאר עטליכע און דרייסיג מאן, און אריינגעזעצט האָט מען אָבער ארום 70 מענשען. עס איז גרינג זיך פאָרצושטעלען, וואָס פאר אן ענגשאפט איז דאָרטען געוועזן. עס האָבען געפעהלט די נויטיגסטע זאכען. עס איז ניט געוועזן אפילו קיין טעפעלאך צו טרינקען, עס האָבען געפעהלט מאטראצען צו שלאָפען, און אז מען האָט אונז שוין יאָ געגעבען שטרויענע שעניקעס, האָבען זיי פארמאָגט אזוי וויייניג שטרוי, אז עס איז געוועזן פונקט אזוי הארט צו שלאָפען, ווי אויף הוילע ברעטער. קיין קאָלדרעס האָט מען אונז אין גאנצען ניט געגעבען. דאָס טורמע־עסען איז געוועזן העכסט־קלאָגעדיג. קיין געלד האָבען מיר ניט געהאט. דאָס ביסעל מזומנים, וואָס מיר האָבען פארמאָגט אין ווארשא, האָט מען ביי אונז צוגענומען פאר'ן אוועקפאָהרען; צוגעזאָגט אריבערצושיקען אין אָריאָל, אָבער ניט ערפילט דעם צוזאָג. איך האָב דאָס אפילו פאָראויסגעזעהן, און דעריבער, פאר'ן אוועקפאָהרען פון צעהנ־

טען פּאַוויליאָן, האָב איך אַריינגענעהט עטליכע רובל אין די קליי־דער און אַריינגעקלעפּט אין די שיך. אָבער די קליידער מיט די שיך האָט מען ביי אונז צוגענומען. מען האָט אפילו אויך צוגעזאָגט, אַז די דאָזיגע זאַכען אונזערע וועלען מיר קריגען באַלד ווי מיר וועלען אָנקומען אויפ'ן אָרט. האָבען מיר געוואַרט דאַרויף אַ טאָג, נאָך אַ טאָג, אַ וואָך נאָך אַ וואָך, אַ חודש נאָך אַ חודש — און די זאַכען האָבען זיך אַלץ ערגעץ געוואַלגערט אויף דער באַהן און מען האָט זיי ניט געקענט געפינען.

איך האָב זיי באַקומען ערשט אין אַכט אָדער ניין חדשים אַרום, ווען איך האָב זיך שוין אומגעקערט אין וואַרשאַ. אַזוי זיי־נען מיר געזעסען אָהן געלד, אָהן קליידער, אָהן וועש, שמוציג, אָפּ־געלאָזט, אין באָד פלעגט מען אונז אויך ניט לאָזען גיהן. עס איז געווען ביטער.

דאָס ערגסטע איז אָבער געווען, וואָס די טורמע אַדמיניסטראַ־ציע אין אָריאָל איז ניט געווען צוגעוואוינט צו האָבען צו טאָן מיט פּאָליטישע אַרעסטירטע. פלעגט מען זיך באַגעהן מיט אונז—וועניג־סטענס אין דער ערשטער צייט — ווי מיט געוועהנליכע אַרעס־טאַנטען — גנבים און גזלנים. אויפ'ן גראָבען, כאַמסקען אופן גע־זאָגט צו אונז „דו", געזידעלט, געמושטערעוועט. און דאָס איז גע־ווען דאָס פּיינליכסטע.

פונקט אַזוי פּיינליך איז געווען דאָס זיצען אין אַ פול־געפּאַק־טער קאַמער מיט אַ 70 ווילד־פרעמדע מענשען. דער עולם איז געווען העכסט פאַרשידענאַרטיג. אַ טייל — אַנשטענדיגע, פיינע לייט, אַ טייל — פּאַסקודנע שלעק. עס זיינען געווען אַ פּאָר פּראָ־וואָקאַטאָרען, אָט יענע צוויי „גדולים", וועגען וועלכע איך האָב פריהער דערצעהלט; (זיי האָט מען שוין אויפ'ן וועג, ניט קוקענדיג אויף דער שטרענגער השגחה, געגעבען גוטע פּעטש, און מען האָט זיי אָוועקגעזעצט ווייט פון די איבעריגע, אין אַ באַזונדער קאַמער), און אַ פּאָר קלענערע העלדען. עס זיינען געווען אַ פּאָר אַנדערע, וואָס מען איז געווען חושד אין פּראָוואָקאַציע. עס איז געווען איי־נער, וואָס פלעגט זיך פאַרשטעלען פאַר אַ משוגענעם, און איינער, וואָס איז דאַכט זיך באמת געוואָרען משוגע, אָדער האַלב־משוגע. עס האָבען זיך פאַרוואַלגערט צווישען אונז דריי פּשוט'ע באַנדיטען, — מיט עטליכע חדשים שפּעטער האָט מען זיי אויפגעהאַנגען און

כדי צו פארפילען דעם קאָמפּלעקט, האָבען מיר נאָך געהאט צווישען זיך אַ צעהנדליג דייטשע און עסטרייכישע שפּיאָנען.

צווישען די „אמת'ע" פּאָליטישע זיינען אויך ניט אַלע געווען גאָר פיינע און סימפּאַטישע לייט. און בכלל איז עס זעהר אַ פיינ־ליכע זאַך צו געפינען זיך שטענדיג, טאָג און נאַכט, צווישען אַן עולם פון 70 מאַן. מען האָט קיין איין רוהיגע מינוט ניט. עס איז אַ שטענדיגער גערודער, אַ שטענדיגער ליאַרעם, אַ שטענדיגער טומעל. עס איז שוין טויזענד מאָל בעסער צו זיצען אין אַן איינ־צעלנעם קאַמער.

—

אין די שפּעטערדיגע חדשים האָט דער עולם איינגעזעהן, אַז אַזוי קען דאָס ווייטער ניט געהן: מיר וועלען אַלע משוגע ווערען, האָט מען אויסגעקליבען אַ „סטאַראָסטאַ" און אויסגעאַרבייט אַ באַשטימטע „קאָנסטיטוציע" ווי אַזוי זיך צו פיהרען. באַשטימט געוויסע שעה'ען ווען ס'זאָל זיין אַבסאָלוט שטיל אין קאַמער, און אַזוי ווייטער. מיר האָבען דעמאָלט געהאט אַ „גוטען סטאַ־ראָסטאַ", אַן אַלטער טוער פון דער פּ. פּ. ס., אַ געוויסען פּריסטאַק, אַן עלטערער געלאַסענער מענש, מיט אַ גרויסער געלער באָרד, אַ געוועזענער רוסישער אָפיצער, פאַר'משפּט אויף קאַטאָרגע פאַר אָרגאַניזירען די „קאַמפּס־אָפּטיילונגען" פון דער פּ. פּ. ס. נאָך דער רעוואָלוציע האָט ער זיך אומגעקערט אין פּוילען און איז דאָרטען געוואָרען אַ געהילפס־מיניסטער. דער מענש האָט געהאט אַ שטאַר־קע האַנט און מען האָט איהם געפאָלגט. נו, האָבען מיר געהאט אַביסעל אָרדנונג אין קאַמער. אָבער דאָס איז געווען אַביסעל שפּעטער. אין דער ערשטער צייט פלעגט מען זיך פיהרען גאָר ניט לייטיש.

אַזוי זיינען מיר אָפּגעזעסען עטליכע וואָכען. אין אַ שעה־נעם פריהמאָרגען דערוויסען מיר זיך אַ נייעס: מען וועט אונז פאַנאַנדערשיקען אין אַ פּאָר קליינע שטעדט פון דער זעלבער גו־בערניע, אין די טורמעס, פאַרשטעהט זיך. די געוועזענע „איינ־וואוינער" פון צעהנטען פּאַוויליאָן האָט מען צוטיילט אין צוויי פּאַרטיעס. איינע איז געגאַנגען אין מאַלאָ־אַרכאַנגעלסק, די צוויי־טע אין אַן אַנדער שטאָדט — איך האָב פאַרגעסען דעם נאָמען. איך האָב געהערט צו די ערשטע. מיר זיינען אָנגעקומען אין מאַלאָ־אַרכאַנגעלסק, אין אַ קליינינקע „אויעזדנע" טורמע, מיט זעהר

אן אנשטענדיגען נאטשאַלניק. מיר זיינען געווען צופרידען. עס האָט זיך געפיהלט, אַז דאַ וועט דאָס לעבען זיין נישקשה׳דיג. מען האָט מיך אריינגעזעצט אין אַ קליינע איינצעל־קאַמער — זאַלבע־צווייט מיט אַ פּוילישען סאָציאַל־דעמאָקראַט, אַ געוויסען אונ־שליכט. ער איז געווען אַן אָנגעזעהענער טוער אין זיין פּאַרטיי; שפּעטער, נאָך דער רעוואָלוציע, האָט ער אין סאָוועט־רוסלאַנד פאַרנומען אַן אָנגעזעהענעם אָרט ביי די באָלשעוויקעס. אויב איך האָב ניט קיין טעות, פאַרנעהמט ער איצט דעם אָרט פון דזשערד־זשינסקי, אַלס ראש פון דער בּאַריהמטער „טשרעזוויטשאַיקע". אַ טרוקענער, קאַלטער מענש, ניט קיין נאַר, און זעהר אַ פלינקער און אַ געניטער. אין טורמע האָט ער געהאַט די מערקווירדיגע פעהיגקייט זיך ביי אַלע אומשטענדען גוט איינצואָרדנען. ווי נאָר מיר זיינען געקומען אין מאַלאַ־אַרכאַנגעלסק, האָט ער זיך שוין די מינוט אריינגעכאַפּט אין די טורמע־קיך, זיך צונויפגעשמועסט מיט׳ן קוכער און שוין קריגען מיר אַ שפּיטאַל־פּאַרציע מיט מילך און מיט ווייסע ברויט, הגם ער וויינינגסטענס איז געווען אַ גאַנץ גע־זונטער מענש. זיצען מיר אַזוי, און איך ריכט זיך אויף אַ גוטען אָפּרוה. פּלוצלונג אָבער טרעפט זיך גאָר אַן אונגעריכטע סיבה. קוים זיינען מיר אָפּגעזעסען אין מאַלאַ־אַרכאַנגעלסק איין טאָג, רופט מען מיך ארויס צום נאַטשאַלניק. ער באַגעגענט מיך זעהר פריינדליך און זאָגט מיר אָן אַ גוטע בשורה. ער האָט באַקומען פון אָריאָל אַ מעלדונג, אַז מען האַלט ביים ארויסלאָזען מיך אויף דער פרייהייט. מען האָט איהם געשריבען, אַז ער זאָל מיר תיכף אָפּ־שיקען צוריק אין אָריאָל און דאָרטען וועט מען מיך באַפרייען. מאָרגען אין דער פריה דאַרף איך פאָהרען.

ס׳איז גרינג צו פאַרשטעהן, אַז איך בין געווען זעהר און זעהר צופרידען. איך האָב געוואוסט, אַז מיין ברודער האָט די גאַנצע צייט, וואָס איך בין געזעסען, געמאַכט אַלע מעגליכע באַמיהונגען כדי מען זאָל מיך באַפרייען, אָבער עס זיינען שוין אריבער העכער 15 חדשים, און עס פלעגט זיך אַלץ ניט איינגעבען. קענטיג, אַז איצטער האָט ער דאָס פאָרט גע׳פועל׳ט. איך בין אויפ׳ן זיבעטען הימעל.

דעם צווייטען טאָג, באַגינען, פיהרט מען מיך ארויס און מיר פאָהרען.

דאָס שטעדטעל מאַלאָ־ארכאַנגעלסק ליגט ניט ביי דער באַהן. ס'איז אַ מהלך פון אַ וויאָרסט פופצעהן־צוואַנציג. ס'איז דאָ אַ פויערשע פוהר. איך זעץ זיך ארויף צוזאַמען מיט די פּאָר קאָנוואָי־סאָלדאַטען און מיר פאָהרען. מיר פאָהרען איבער די ברייטע שטילע פעלדער, די זון געהט אויף, ס'איז שטיל און פריי, און עס זינגען ביי מיר פויגעלאך אין בוזים: די פרייהייט.

מיר שמועסען מיט'ן פויער. וועגען וואָס רעדט אַ פויער? וועגען דער ערד, פאַרשטעהט זיך. ווי דער שטייגער איז, איז ער ניט צופרידען. שיער ניט רעוואָלוציאָנער געשטימט. עס פעהלט איהם ערד. און דער פריץ האָט איבערגענוג. וואו איז דער יושר? פאַרוואָס גיט מען איהם ניט אָפּ די איבעריגע פריצ'ישע ערד?

„שעהנע געשיכטען! — ברומט דער פויער, — מען זאָגט אונז, אַז די ערד איז דעם פריץ'ס אַן אייגענע, טאָר מען נישט צו־נעמען. גוט! אָבער איך בעט אייך: אָט האָב איך צוויי זיהן. דאַכט זיך, אַז זיי זיינען מיינע אייגענע, און פון דעסטוועגען האָט מען זיי ביי מיר יאָ צוגענומען און אַוועקגעשיקט אויפ'ן פראָנט. איז דאָס מעג מען יאָ און די ערד נישט? וואו איז דער יושר, פרעג איך אייך".

מיר קומען אויף דער סטאַנציע. מען זעצט מיך אריין אין דעם צוג, אין דעם ארעסטאַנטישען וואַגאָן. לעבען מיר זיצט עפּעס אַן אַלטער „באָסיאַק" — פאַרברודיגט ביז גאָר. אַלע פּאָר מינוט קריכט ער אריין מיט דער האַנד אונטער די בגדים און שלעפּט ארויס אַ גאַנצען הייפעל לייז. שלעפּט ארויס און דערלאַנגט אַ וואָרף אַוועק. איך זיץ לעבען איהם און באַקום מיין פּאָרציע. ס'איז אַן עקעל. אָבער איך טראַכט זיך: מילא, וואָס איז דער אומגליק, נאָך עטליכע שעה און איך בין פריי.

מיר געהען אריין אויפ'ן טורמע־הויף, מיר געהען פאַרביי דער פרויען־אָפּטיילונג. פונ'ם פענסטער קוקען ארויס אַ פּאָר חבר'טעס. זיי שטעלען אויף מיר ארויס אַ פּאָר אויגען. וואָס איז דאָס? נאָר וואָס אָפּגעפאָהרען און שוין ווידער דאָ? „וואו געהט איהר דאָס?" שרייט מען צו מיר. „אויף דער פרייהייט!" ענטפער איך.

אַ קאָנוואָינער נעהמט אויף דעם עטאַפּ. „ווען וועט מען מיך באַפרייען? — פרעג איך — שוין באַלד?" ער קוקט אויף מיר:

„איך ווייס ניט". מען פיהרט מיך אריין אין א קאמער. איך ווארט. א שעה נאך א שעה, קיינער קומט ניט. א טאג געהט פארביי, א צווייטער, א דריטער, און ענדליך דערוויס איך זיך, אז די גאנצע געשיכטע איז א מיספארשטענדניס און אז ס'איז קיין רייד וועגען א באפרייאונג. איך זיץ ווייטער. ס'איז זעהר פיינליך.

מיינע פריהערדיגע שכנים פון צעהנטען פאוויליאן זיינען שוין ניטא. איך זיץ מיט נייע לייט; די וואס זיינען געקומען אהער פון פאוויאק. צווישען זיי א היבש ביסעל בונדאווצעס — די וואס האבען מיט מיר דעם געמיינזאמען געריכטס-פראצעס, און אנ-דערע, אייגענע מענשען. איך ווער ארומגענומען פון א ווארימער חבר'שער אטמאספערע. אבער די טורמע-צרות דויערען ווייטער. איך זיץ ווייטער וואכען-לאנג. און דאן קומט אן דאס ערגסטע. עס הויבט זיך אן א נייע וואנדערונג.

.87

סמאָלענסק.

איך ווייס, אפשר ווענדעט זיך דאָס אָן מיין פּערזענליכער פעהיגקייט צוצופּאסען זיך צו יעדער, זאָל זיין צו דער ביטערסטער, לאגע, נאָר ווען עס קומט מיר אויס צו פאַרברענגען אַ לענגערע צייט אויף איין אָרט — איך מיין, אין איין טורמע — קען איך זיך צו־געוואוינען און פיהלען זיך נישקשה אפילו אין די ערגסטע באַ־דינגונגען. מען לעבט זיך פּאָרט איין. אפילו מיט די ערגסטע געפענגניש־אויפזעהער קען מען זיך סוף כל סוף געבען אַן עצה. זיי זיינען פּאָרט מענשען. אמת, ס'איז דאָ צווישען זיי אַזעלכע, וואָס האָבען לכתחילה די נשמה פון אַ תליון, אָדער וואָס די „ארבייט" אין אַ געפענגנים האָט ביי זיי אַנטוויקעלט ממש אַ קרענקליכע, אַ סאַדיסטישע נייגונג הנאה צו האָבען פון פּייניגען די ארעסטאַנ־טען. אָבער דאָס זיינען דאָך אויסנאַהמען. דאָס רוב זיינען דאָס פּשוט'ע רוסישע פּויערים, אויסגעדינטע סאָלדאַטען, פאַמיליען־מענ־שען, וואָס ליידען אַליין גאַנץ געשמאַק פון דלות, וואָס זיינען אַליין שטאַרק אומצופרידען מיט זייער לאגע. מיט די דאָזיגע מענשען קען מען דורכקומען. נאָך אַ לענגערער שכנה'שאַפט שטעלען זיך איין מיט זיי גאַנץ פריינדליכע באַציהונגען. מען ווערט אַ שטי־קעל תושב, אַן אייגענער מענש. ס'איז שווער צו גלויבען, אָבער ס'איז אַזוי: מען הויבט זיך אָן צו פיהלען אין געפענגניש שיער ניט היימיש.

אָבער ווען עס הויבט זיך אָן די וואַנדערונג, דאָס געהן „מיט'ן עטאַפּ" — דעמאָלט ווערט דאָס גאָר אַנדערש.

באַלד ווי עס באַוויייזט זיך אין דער קאַמער דער „סטאַרשי", דער אויבעראויפזעהער און הויבט אָן איבערצולייענען פון דעם צעטעל די נעמען פון די, וואָס מען שיקט ערגעץ־וואו וייט אַוועק;

באלד ווי עס דערהערט זיך דער געשריי: „ארויס צום עטאפ! גיך! שוין! די מינוט!״ — ביזטו שוין אויס מענש. דו ווערסט א שטויבעל, א זעמדיל, א קליין חלק׳ל פון א גרויסען הויפען, אהן באדייטונג, אהן א שטים, אהן פערזענליכקייט — א חלק׳ל אין דעם גרויסען הויפען פון דעם גרויסען, גרויען מענשען־שטויב, מענשען־מיסט, מענשען־אפפאל. גלייך ווי מיט אן אומ־געהויערער אייזערנער שאוועל ווערט דער דאזיגער הויפען שטויב צונויפגעקערט אין א פארמלאזע הורבע, ערגעץ וואו ווייטער איבערגעשליידערט, פאנאנדערגעווארפען, ווידער צונויפגעפרעסט, אין ברודיגע וואגאנעס אריינגעשטופט, ווידער ארויסגעווארפען, ווייטער אוועקגעקערט און ווידער אין א נייעם הויפען צונויפגע־ווארפען. און אזוי געהט עס ווייטער און ווייטער, אהן א שיעור, אהן א סוף. ניטא קיין רחמנות, ניטא קיין מענשליכקייט און קיין מענשען. א קאלטע, טויטע, גרויזאמע מאשין קייקעלט איהרע רעדער. זי כאפט אריין דעם קליינעם, נישטיג־קליינעם יחיד מיט איהרע שרעקליכע אייזערנע לעפצען, שליידערט איהם אין איהר טיפען קעסעל אריין, שטיקט און דריקט און צעקייט איהם. און צעמאלט איהם מיט איהרע שווערע מיהל־שטיינער — און ווען זי האט פארענדיגט איהר שטיקעל ארבייט און שפייט איהם ארויס ערגעץ וואו, טויזענדער מיילען ווייט, איז דער מענש צושמעטערט און צוריבען, פיזיש אזוי גוט ווי מאראליש. דאס איז דאס געהן „מיט׳ן עטאפ״.

און אז עס קומט נאך דערצו, אז די דאזיגע מאשין איז פאר־זשאווערט און קאליע געווארען, אז דאס גאנצע טרייבען געהט אן מיט שטעכוועגען, מיט אפהאלטען, מיט פארשפעטיגען, מיט אפשטעלעניש און פארהאקעניש, דאן איז עס דאס ערגסטע, וואס מען קאן זיך נאר פארשטעלען.

און אזוי איז דאס גראד געווען. ווארים דער קריג האט פארשטעלט די וועגען, אפגעהאלטען דעם לויף פון די צוגען, קאליע געמאכט, פארפלאנטערט דעם גאנצען אפאראט. און אין דער זעלבער צייט האט ער אריינגעווארפען אין דעם אייזערנעם קעסעל טויזענטער און טויזענטער פרישע מענשען, א גאר נייעם, א גאר פרישען מענשען־מאטעריאל. און די פארזשאווערטע, פארשטאפטע, איבערפילטע מאשין איז ניט געווען בכח אפצואורבייטען דעם גאנצען

מאטעריאַל און זי האָט זיך געוואָרגען און געשטיקט, און יעדער דרעה מיט די גרויסע שווערע רעדער האָט געקאָסט מענשליכע לעבענס.

קיינער איז ניט געווען שולדיג, אַלץ איז צומישט געוואָרען. דאָס האָט געמאַכט די מלחמה. אָבער וועה איז צו די אַלע, וואָס זיינען אריינגעפאַלען אונטער די שרעקליכע, שווערע רעדער. און איך בין געווען איינער פון זיי.

נאָר איך וועל דערצעהלען די זאַך כסדר.

אַלזאָ, איך זיץ דערוויילע אין אָריאָל, אין דער עלענדער, שמוציגער, פול־געפּאַקטער קאַמער און קלער וועגען דעם, ווי גליקליך איז אַ מענש, וואָס האָט די מעגליכקייט אַלע טאָג אריינצוציהען אין זיינע לונגען געגוג ריינע, פרישע לופט. איך בין ניט צווישען די דאָזיגע גליקליכע. אמת, דערוויילע געהט עס נאָך נישקשה'דיג. עס איז הערבסט און בייטאָג קאָן מען דאָך האַלטען די פענסטער אָפען. צום גליק איז דאָס ניט פאַרווערט. אָבער ביינאַכט מוז מען זיי צומאַכען — אַ סך פון אונז שלאָפען אויף דער פּאָדלאָגע, און עס וואָלט געווען צו קאַלט. און דעמאָלט איז עס אַ שרעקליכע שטיקעניש. ווי־זשע וועט דאָס ערשט זיין ווען עס וועט קומען צו ווינטער?

און איך קלעהר: ניט שוין־זשע וועט דאָס זיין מעגליך אויס־צוהאַלטען דאָ אַ גאַנצען ווינטער און בלייבען ביים לעבען? דע־מאָלסט האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אַז דאָס איז גאַנץ אונמעגליך. און פונדעסטוועגען, ס'איז אריבער דער ווינטער, און נאָך אַ ווינ־טער, און אַ דריטער ווינטער אפילו, און מענשען זיינען נאָך אַלץ געזעסען און געזעסען... ניט איינער פון זיי האָט זיך טאַקע גע־מוזט געזעגענען מיט'ן לעבען.

פּלוצלונג קומט אָבער אַ בשורה: מען שיקט צוריק אין ווארשא — צום געריכט. דער פּראָצעס דאַרף אין גיכען פאָרקו־מען. מאַכען זיך גרייט צום וועג.

גאַנץ גוט. איך נעהם זיך צו דער ארבייט. ס'ווערט געגייט אַ זאַק און איך שטופּ אריין דאָס ביסעל וועש, וואָס איך פאַרמאָג (די חברים פון פאַוויאַק האָבען יאָ געהאַט זייערע זאַכען און זיי האָבען זיך מיט מיר געטיילט), אַ שטיקעל ברויט, אַביסעל טהיי און צוקער, אַ „טשאַיניק", אַ טעפּעל, אַ הילצערנע לעפעל. פאַר־

טיג. דאַן האָבן מיר אָן אונזער וואַנדערונג — איך און מיינע פינף חברים, וואָס געהערען צו דעם זעלבען פראָצעס.

מען פיהרט אונז אין קאָרידאָר ארוים. די סאָלדאַטען זיי־נען שוין דאָ און די ארבייט קאָכט. מען רופט אויס די נעמען, מען רעווידירט. רויהע זעלנערישע הענט קריכען אין אונזערע קעשע־נעס, טאַפּען ארום אונזערע קליידער, אונזער וועש, אונזערע קער־פּערס. דאָ דעם, דאָ יענעם צווינגט מען אויסצוטאָן זיך מוטער־נאַקעט. אַלץ, וואָס איז פערדעכטיג, ווערט ארויסגעוואָרפען. „פערדעכטיג" זיינען אָבער אַזעלכע זאַכען ווי טאַבאַק, שוועבע־לאָך, צייהן־פּאודער אָדער צייהן־פּאַסטע. ס'איז געווען אַ צייט, ווען מען האָט אפילו קיין זייף ניט געלאָזט פיהרען מיט זיך.

מיר שטעהען אויסגעשטעלט אין רייהען. די האַנד־קייטלאַך זיינען אָנגעטאָן און מיר מאַרשירען צו דער באַהן. דאַן קומען ווי־דער צו ברודיגע ארעסטאַנטישע וואַגאָנעס. ווייטער אַ נייע גע־פענגעניש, אַ נייע ברודיגע לאָך, דאַן ווייטער סאָלדאַטען, ווייטער דאָס גראָבע בעטאַפּען, ווייטער האַנד־קייטלעך, אַ נייע באַהן, אַ נייע געפענגניש, און ווייטער און ווייטער אַזוי. מאַנכעסמאָל דויערט דאָס וואָכען־לאַנג, אַמאָל גאַנצע חדשים דאָס געהן מיט'ן עטאַפּ.

דאָס איז דער געוועהנליכער גאַנג. אָבער איצט איז מלחמה־צייט, און ווי געזאָגט, האָבען זיך אָנגעקליבען גאָר נייע, ספּעציעלע שטערענישען. און קוים זיינען מיר אָנגעקומען צום ערשטען עטאַ־פּען־פונקט — דאָס איז געווען די שטאָדט סמאָלענסק — הערען מיר שוין אַ טרויעריגע בשורה: מען קען ניט פאָהרען ווייטער.

וואָס איז? אַלע באַהנען, וואָס געהען צו ווארשא, זיינען פארנומען מיט מיליטער. די עטאַפּען זיינען אָפּגעשטעלט.

ווי־זשע לאַנג קען דאָס געדויערען? דער אַלטער אויפזעהער שמייכעלט:

„יאָ, חברה, ביז'ן סוף פון דער מלחמה וועט איהר מסתמא מוזען האָבען געדולד. די דייטשען שטעהען אונטער ווארשא!"

און אַזוי געהען מיר בלייבען אין סמאָלענסק. און אַז מיר געהען אריין אין אונזער נייע „דירה" און מיר האָבען דערזעהען דאָס בילד, וואָס עפענט זיך פאַר אונז, ווערט אונז פינסטער אין די אויגען. מיר זיינען אריינגעפאַלען אין אַן אמת'ן גיהנם.

מען פיהרט אונז אריין אין א לאנגען קארידאר — שווארץ און פינסטער ווי אין א קויהלען־גרוב. דאן עפענט זיך א זייטען־טירל, און שטיקעדיגע, עקעלהאפטע, פייכט־ווארימע לופט שלאגט אונז אנטקעגען, ווי א כוואליע, אין פנים אריין. מען שפארט אונז אריין. די טיר ווערט פארשלאסען און מיר שטעהען און קוקען אן איינער דעם צווייטען.

מיר שטעהען אין א קאמער — אכט טריט אין די לענג, דאס זעלבע אין דער ברייט. כמעט דער גאנצער שטח איז אויסגעפילט מיט צוויי גרויסע הילצערנע נארעס, — לאנגע ברעטער, ארויפ־געקלאפט אויף גראבע קלעצער. די נארעס ציהען זיך פון ביידע זייטען ארום די ווענט און אין דערמיט איז א שמאלער דורכגאנג. און אויף די נארעס, צווישען די נארעס און אונטער די נארעס איז אלץ פול מיט מענשליכע קערפער: שטעהענדיגע, זיצענדיגע, ליגענדיגע אין א משונה'דיגען מיש־מאש: צונויפגעפרעסט, ברוד־דיג, שוויצענדיג, אפגעריסען... אן עקעל! און ווי אויף חוזק הענגט ביי דער טיר א שילד: „ארט פאר 9 מאן". פאראן זיינען אבער גוטע פינף־און־צוואנציג, און דאס איז נאך געווען א מזל'דיגער טאג. שפעטער פלעגט דאס דערגעהן ביז פינף־און־דרייסיג...

שלאפען שלאפט מען אויף הוילע ברעטער — אהן א ברעקעל שטרוי. אבער מען מוז נאך האבען א באזונדער גליק צו דערשלא־גען זיך צו אזא מין געלעגער אויף א פאר ברעטער — צוויי אדער דריי הענד די ברייט; די וואס האבען ניט אזא מזל, מוזען שלאפען אונטער די נארעס אויף דער קאלטער אספאלטענער פאדלאגע. אנשטאט א קישען נעהמט זיך איינער א בעזים, דער צווייטער — א פאר אלטע שטיוועל; דער דריטער לעגט אונטער זיין קאפ זיין איינענע פויסט. פון עפעס א קאלדרע איז קיין רייד ניטא.

שמוץ, געשטאנק, אומפלויט... פאראן מענשען, וואס וואל־גערען זיך דא חדשים־לאנג און האבען פאר דער גאנצער צייט קיין איין מאל ניט געביטען די וועש, קיין איין מאל זיך ניט אויסגע־טאן, קיין איין מאל ניט געהאלטען אין די הענט א שטיקעל זייף. מיליאנען וואנצען הענגען אויף די ווענט, ליגען אויף דער פאדלאגע, שפארען זיך אין די ווינקלען ווי געדיכטע שווארצע קנוילען; ביי־נאכט לאזען זיי זיך אראפ אויף די נארעס און פאלען אן אויף די מענשען מיט א ווילדער רציחה.

איך האָב ביי זיך איינגעפיהרט אזא מין „טאָג־אָרדנונג״: אַלע טאָג בין איך צוויי מאָל געגאַנגען „אויף געיעג״. מען טוט זיך אויס פון קאָפּ ביז די פיס, און מען קוקט אדורך געגוי און סיס־טעמאַטיש יעדען שטיק וועש. מען פיהרט דורך אַ שחיטה. אָבער וואָס העלפט דאָס? יעדע נאַכט לעגען די עקעלהאַפטע בעשעפע־נישען טויזענדער פרישע אייערלעך, און אויפ׳ן צווייטען טאָג מוז מען ווידער אָנהויבען פון אָנהויב אָן; און דאָס העלפט גאָר ניט. ביי דעם דאָזיגען סימפּאַטישען „געיעג״ פלעג איך אַלע מאָל, דאָס הייסט צוויי מאָל אַ טאָג (מען וועט לאַכען פון מיין „סטאַטיסטיק״, אָבער פאַר מיר איז עס דעמאָלט געווען ביטער־ערנסט) אָפּ׳שחט׳ען וואָסערע פערציג־פופציג שטיק, — און מיט עטליכע שעה שפּעטער זיינען זיי שוין ווידער דאָ געווען.

מעהר ווי איינער פון די חברה־לייט וועלכע האָבען זיך דאָרטען ארומגעוואַלגערט, האָט זיך אַזוי שטאַרק אָפּגעלאָזען, אַז ער איז אריינגעפאַלען אין אַ מין טעמפּע גלייכגילטיגקייט. אַזאַ מענש פלעגט זיך אָהן ווידערשטאַנד אונטערגעבען דער אויבערמאַכט פון די פּאַראַזיטען. ער פלעגט דאָ ליגען און זיך לאָזען אויפעסען. אַנדערע פלעגען פון צייט צו צייט יאָ „געהן אויף געיעג״. און שטענדיג פלעגט זיך הערען מצד אימיצען פון די צושויער דער באַליבטער אַרעסטאַנטישער וויץ: „נישט אויסגעקליבען, רב קרוב! נישט אַרויסגעקליבען די פעטסטע! שלאָג כסדר, ווי עס געהט! זיי ניט קיין נאַשער!״ און מען פלעגט טאַקע שלאָגען כסדר סיס־טעמאַטיש מיט אַ פילאָזאָפישער געלאַסענקייט. וואָס־וואָס נאָר צייט האָבען מיר געהאַט גענוג.

הונגעריג זיינען מיר געווען שטענדיג. דאָס עסען איז געווען שלעכט און קאַרג. אַלע מאָל, בעת מען פלעגט אַריינטראָגען די שיסלען, פלעגען זיך די מענשען אַ וואַרף טאָן ווי הונגעריגע חיות, — און אין אַ מינוט איז שוין אַלץ געווען לעדיג. ווער עס האָט ניט געהאַט די פעהיגקייט אַרונטערצושלינגען די הייסע זופּ מיט אַן עקסטראַ־גיכקייט, האָט געמוזט בלייבען כמעט ווי אָהן מיטאָג. געגעסען האָט מען צו זעקס, צו אַכט, אמאָל גאָר צו פופצעהן מאַן פון איין שיסעל, און קראַנקע זיינען געווען צווישען די עסערס איבערגענוג.

די לופט... מען קען אפילו ניט זאָגען, אַז די לופט איז געווען

א שלעכטע: עס איז סתם קיין לופט ניט געווען. דער רוסישער „פראסטער" מענש האט מעהר פאר אלץ מורא פאר קעלט; אנ־געטאן זיינען די חברה־לייט געווען, אז אך און אז וועה; און עס האט קיינער ניט געוואלט דערלאזען, אז מען זאל האלטען בייגאכט דאס פענסטער אפען. און די היסטארישע „פאראשע" איז דאך אויך געשטאנען אין ווינקעלע... דאס אויסלופטערען פון אונזערע לונגען, — דער טעגליכער שפאציר, — האט געדויערט גאנצע... פופצעהן מינוט!

די וועכטער פלעגען זיך מיט אונז באגעהן ממש ווי מיט בהמות. א גאנצער האגעל פון זידעל־ווערטער פלעגט שטענדיג זיך שיטען אויף אונזערע קעפ. און וואס זאל איך זאגען? מען ווערט צוגעוועהנט. א ברירה האט מען? מיר זיינען דאך מעהר ניט ווי עטאפען־ארעסטאנען, — די עלענדסטע צווישען די עלענדע, די רעכטלאזעסטע צווישען די רעכטלאזע. אוים יחסנים, אוים „פאליטישע". קיינער ווייסט ניט, אז מיר זיינען פאליטישע. און אז מיר זאגען דאס, — גלויבט מען אונז ניט. באהאנדעלט מען אונז ווי געוויינליכע „בראדיאגעס". וואס־זשע קאן מען טאן? פרעסט מען צונויף די ציין און מען שווייגט. טאמער שווייגט איינער ניט, איז א שטוים אין זייט, א פאטש אין פנים ניט קיין זעלטענע זאך. שווייגט מען. אבער אפילו שווייגענדיג קאן מען זיך ניט אלעמאל באווארענען פאר גראבקייטען און חוזק־מאכען. אט ווערט מען, למשל, קראנק און מען וויל א רוף טאן דעם פעלדשער (ווענען א דאקטאר איז שוין אפגערעדט). ענטפערט דער וועכטער מיט א שעהנעם רוסישען ווארט און יוצא. אדער מען וויל אנגעבען א בקשה. ענטפערט דער אויפזעהער: „ברויכסט ניט צו שרייבען קיין בקשות". „אבער"... — „האלט דאס מויל" — און ווידער א פאר באוואוסטע רוסישע ווערטער.

אזוי האט דאס אויסגעזעהן דער שעהנער אינסטיטוט, אין וועלכען מיר זיינען ארייגעפאלען. און מיר פלעגען ליגען אויף די הארטע נארעס און פרעגען איינער דעם צווייטען, וואס איז דא צו טאן. געלט האבען מיר ניט געהאט — מען טאר דאך ניט נעמען מיט זיך קיין געלט אויפ'ן עטאפ. פאר אונזערע קרובים זיינען מיר געווען פארשוואונדען, — קיינער האט ניט געוואוסט וואו מיר זיינען אהינגעקומען. געבען צו וויסען?

אויסגעשלאָסען. מען האָט ניט ערלויבט צו שרייבען בריף. איבּ־
ריגענס, וואו נעמט מען זיבען קאָפּיקעס פאר אַ מארקע? און
אַזוי זיינען מיר געזעסען אָהן הילף און אָהן כח, מיט דער
איינציגער אויסזיכט: אוועקצו'פּגר'ען ווי חיות אין דעם שמוציגען,
עלענדען לאָך.

מיר פלעגען ליגען און טראַכטען. אַ מענש, וואָס איז קיינמאָל
ניט געווען אין אַזאַ לאַגע, קאָן זיך גאָרניט פאָרשטעלען, ווי ווינציג,
ווי קליינליך קאָנען ווערען די געדאַנקען און די מחשבות ביי
אַזעלכע באַדינגונגען. אַ שעהנער, אַ ערליכער „אידעאַל", וועגען
וועלכען מען קאָן בלויז חלום'ען, איז פאר מיר געווען מיין „היימיש"
צימערל... אין דעם צעהנטען פּאַוויליאָן, אין דער וואַרשעווער פעס־
טונג. וואָס וואָלט איך ניט געגעבען — פלעג איך דאַמאָלס זאָגען,
— און טאַקע גאַנץ ערנסט, — ווען איך וואָלט געקאָנט איצט זיצען
אין מיין פעסטונג־קאַמער. אָבער אויך דאָס איז געווען אַ צו
דרייסטער חלום. געוויינליך פלעגען מיינע פאַרלאַנגען זיין אַ סך
באַשיידענער. ווען איך פלעג עסען מיין וועטשערע — זי איז
באַשטאַנען פון אַ שטיק שוואַרצען ברויט — פלעג איך חלום'ען
וועגען דעם, וואָס פאר אַ מחיה וואָלט דאָס געווען, ווען איך וואָלט
געקענט האָבען דערצו אַ גאַנץ קליין שטיקעל וואָורשט. ניט
אָנצועסען זיך דערמיט; ניין, חלילה. איך האָב זיך פאָרגעשטעלט
אַ גאָר קליינינטשקען פּענעצעל וואָורשט, די גרויס, לאָמיר זאָגען,
פון אַ צוויי־קאָפּיקענער מטבע, בלויז אַ שמעק צו טאָן זיין גערוך
און אפשר, אפשר אויך אריינגעמען אין מויל און האַלטען, בעת
איך וועל קייען מיין האַרטען שטיק שוואַרצע ברויט...

דאָס זיינען געווען קלייניגקייטען. אָבער הינטער די דאָזיגע
קליינליכע, גאָרנישטיגע געלוסטען פלעגט פונדעסטוועגען שטענדיג
לעבען, שטענדיג קלינגען אָהן אַן אויפהער דער איינער, גרויסער,
טיפער וואונש־נגון: נאָר אויסהאַלטען!

און אַז עס האָט זיך מיר טאַקע איינגעגעבען אויסצוהאַלטען
און ניט צובראָכען ווערען, איז עס אַן אמת'ער נס.

.88

די פאַרגעסענע.

עס לוינט צו פאַרנעמען זיך אביסעל מיט דער געזעלשאַפט, אין וועלכער איך האָב פאַרבראַכט די דאָזיגע טרויעריגע צייט.

צווישען דער גאַנצער באַפעלקערונג פון אַ רוסישער טורמע זיינען די עטאַפּען־אַרעסטאַנטען די עלענדסטע לייט. הונדערטער טויזענטער פלעגען יאָהר־אויס, יאָהר־איין געוואָרפען ווערען אַהין און אַהער מיט'ן עטאַפּ. פאַר'משפט'ע אַרעסטאַנטען זיינען צווישען זיי געווען פאַרהעלטניסמעסיג ווייניג. צום גרעסטען טייל זיינען דאָס געווען סתם פאַרשיידענע שלעק, לומפּען, „בראָדיאַגעס", מענשען אָהן אַ באַשטימטער פּראָפעסיע, מענשען, וואָס האַלטען בסוד זייערע נעמען; אָבער אויך גאַנץ אָרענטליכע מענשען פלעגט מען דאָ טרעפען גאָר אָפט: מענשען, וואָס האָבען ניט אַרויסגענומען צו דער רעכטער צייט אַ נייעם פּאַס, און מען יאָגט זיי מיט'ן עטאַפּ אַהיים; מענשען, וואָס זיי האָט גלאַט געטראָפען אַן אומגליק: געהאַט עפּעס אַ סכסוך מיט אַ פּאָליציאַנט און קיין שמיר־געלט ניט געגעבען. און נאָך און נאָך אַ סך אַנדערע, וואָס ווייסען אַמאָל אליין ניט, וואָס וויל מען אייגענטליך פון זיי האָבען.

סמאָלענסק איז אַ גרויסער באַהן־קנופּ, וואו עס געהען זיך צונויף עטליכע אייזענבאַהן־ליניעס. און אויף אַזאַ אופן פלעגען כמעט אַלע טאָג אָנקומען און אַוועקגיין נייע פּאַרטיעס. יענער טייל, וואָס האָט געדאַרפט אַוועקגיין אין דער ריכטונג פון מלחמה־געביט, פלעגט בלייבען זיצען אין סמאָלענסק גופא, די איבעריגע פלעגען בלויז אָפּליגען עטליכע טעג און נאַכדעם אַוועקפאָרען ערגעץ־וואו ווייטער. אין אַ לאַנגער רייה אָהן אַן אויפהער פלעגען זיך באַוועגען פאַר אונזערע אויגען די פאַרשיידענע מענשליכע טיפּען, ווי אַ מין קינעמאַטאָגראַף: פאַרשיידענאַרטיג, משונה'דיג, אַמאָל זעהר ניט אַנגענעם, אָבער אַלענפאַלס שטענדיג אינטערעסאַנט.

אַט זיצען מיט אונז דריי אוקראַינישע פּויערים: יונגע בחורים ערגעץ פון קיעווער גובערניע; געזונטע, שטאַרקע, אביסעל ווילדע יונגען. ביים אָנהויב מלחמה זיינען זיי געווען אויף ערד־ארבייט אין די פּאַרטען פון דער קאָוונער פעסטונג. אין אַ שעהנעם אָווענט האָבען זיי זיך אָנגע׳שכור׳ט און, ווי דער שטייגער איז, פּאַרפירט צווישען זיך אַ געשלעג. וואָס טוט דער קאָמענדאַנט פון דער פעסטונג? לאָזט ער זיי אַרעסטירען, גיט זיי אַ גוטע פּאַרציע שמיץ און שיקט אַרויס אַהיים, אַלס „פאַרדעכטיג אין שפּיאָנאַזש”.

אָבער אַנשטאָט אָנצוקומען אין קיעוו, ווערען זיי עפּעס פאַר־וואַלגערט אויפ׳ן וועג, פאַלען אַריין אין סמאָלענסק, — און דאָ זיצען זיי שוין גאַנצע דריי חדשים און קאָנען ניט פאָרען ווייטער. פאַרגעסענע!

אַט זיצט מיט אונז אַ פּוילישער פּויער פון לובלינער געגענד. העכער צוויי חדשים וואַלגערט ער זיך דאָ, און די גאַנצע צייט האָט ער נאָך קיין איין מאָל ניט אויסגעטאָן די שטיוועל. די חברה האָט זיך גע׳סוד׳עט וועגען דעם, אַז אין די שטיוועל זיינען אַריינגענייט עטליכע רובעל, טוט ער זיי ניט אויס אפילו געהענדיג אין באָד.

און גאָר אומגערעכט איז ער טאַקע ניט. ווארים בעלנים אויף פרעמדע האָב און גוטס איז דאָרטען געווען גאַנץ גענוג. ביי אַ צווייטען, וואָס האָט זיך ניט אַזוי שטאַרק געהיט, האָט מען בליץ־שנעל צוגע׳גנב׳עט אַ פּאָר שעלקעס — זיין איינציג פאַרמעגען. דער אַלטער מאַן האָט געוויינט ווי אַ קליין קינד. נאָר עס האָט ניט געהאָלפען. ערשט אין אַ פּאָר טעג אַרום האָבען איהם די גנבים פאַרקויפט זיינע אייגענע שעלקעס פאַר צוויי פּעקלאַך מאַכאָרקע.

אַט זיצט אַן אַלטער פּאַסטוך פון גראָדנער געגענד. ער האָט געהאַט עפּעס אַ מיאוס׳ע, עקעלהאַפטע קרענק. זיין גאַנצער גוף איז געווען באַדעקט מיט וואונדען און געשווירען, און פון די דאָזיגע וואונדען פלעגט זיך שטענדיג גיסען עפּעס אַ שטיקענדיגע נאַסקייט. האָט מען איהם טאַקע באַהאַנדעלט ווי אַ מצורע. דער ערגסטער לומפּ האָט ניט געוואָלט עסען מיט איהם פון איין שיסעל. אפילו אָוועקזעצען זיך אויף דער נאַרע האָט מען איהם ניט געלאָזט. און אַזוי פלעגט ער ליגען טאָג און נאַכט אונטער דער נאַרע, אויף

דער קאלטער אספאלטענער פאדלאגע, פארלאזט און פארברודיגט, ווי א חיה.

געוועזן דא א טויב־שטומער, וואס איז אויסער דעם, ווי עס ווייזט אויס, אביסעל משוגע אויך. דריי טעג און דריי נעכט איז ער געשטאנען ביי דער טיר, ניט גערירט זיך פון ארט, אומבא־וועגליך ווי א סלופ. און אלעמאל, ווען איך פלעג זיך אויפכאפען ביינאכט, פלעגט מיך טרעפען דער גלעזערנער בליק פון דעם אומאנגענעמען שכן, וואס איז געשטאנען אויף דער וואך ביי דער טיר פון אונזער גהינום.

משוגעים זיינען דארט בכלל געוועזן אהן א שיעור. עס טרעפט זיך זעלטען אן עטאפ, וואס זאל ניט פירען מיט זיך עטליכע אזעלכע אומגליקליכע. וואוהין שלעפט מען זיי? וואס וויל מען פון זיי האבען? ווער ווייס! פאראן צווישען זיי מענשען, וואס האבען נאך ניט אינגאנצען אנגעוואָרען זייער פארשטאנד, אזוי אז מען קאן זיך מיט זיי ווי עס איז צונויפריידען. דאס זיינען דאס רוב אזעלכע, וואס אויף זיי ליגט עפעס א חשד פון א פאר־ברעכען, און מען טרייבט זיי ערגעץ אין א גרעסערע שטאט, וואו א דאקטוירים־קאמיסיע דארף אויספארשען זייער גייסטיגען צושטאנד. מיט דעם דאזיגען מין מענשען טרעפט זיך אפט גאר א באזונדערע צרה. לויט'ן געזעץ מוז אזא ארעסטאנט פאהרען אין דער בא־גלייטונג פון א פעלדשער. זיצט אזא מענש אין סמאלענסק און דארף פאהרען, למשל, אין מאסקווע. אבער דער פעלדשער וועט זיך דאך ניט מטריח זיין צוליב איין ארעסטאנט. ער דארף האבען מינדעסטענס צעהן. אנדערש לוינט זיך ניט דער עסק. מוז דער אומגליקליכער קראנקער זיצען און ווארטען ביז וואנען עס וועט זיך אנקלייבען א גאנצע פארטיע פון 10 משוגעים. און ער ווארט און ווערט פארפוילט אין טורמע.

אין מיין קאמער איז געזעסען אזא פאציענט. דאס איז געווען א יונגער בחור וואס האט געליטען פון א שרקליכער נערוועזן קראנק־הייט. אלע צוויי, דריי שעה פלעגט ער באקומען שווערע אנפאלען. ער פלעגט אנידערפאלען האלב אין חלשות, האלב אין קרעמפען, עפעס עהנליכעס צו עפילעפסי. און אלעמאל פלעגט ער אנהויבען שרייען מיט א ווילדען קול, פלעגט זינגען און שיטען מיט זיד־לערייען, אין א פאר מינוט ארום פלעגט ער ווידער זיין רוהיג

און נאָרמאַל, ביז עס פלעגען פארגיין די ווייטערדיגע פּאָר שעה און דער אָנפאַל פלעגט זיך אָנהויבען פון דאָס ניי. און אזוי איז דאָס געווען שטענדיג, רעגעלמעסיג, טאָג און נאכט. ס'איז גרינג זיך פאָרצושטעלען, ווי אזוי האָט אזא שכנה'שאַפט געווירקט אויף אונזערע נערוועז. מען האָט געקענט אליין משוגע ווערען.

אגב: נאכדעם ווי איך בין אָפּגעזעסען אין סמאָלענסק פינף וואָכען און זיך אומגעקערט אין אָריאָל, בין איך מיט דריי חדשים שפּעטער ווידער אמאָל געפאָרען איבער סמאָלענסק. און דער ער־שטער ארעסטאנט, וועמען איך האָב דאָרטען געטראָפען, איז געווען דער אייגענער קראַנקער בחור. ער איז נאָך אַלץ געזעסען און געוואַרט אויף די אַנדערע ניין, וואָס האָבען געפעלט צום מנין.

א היבש ביסעל גזלנים און רוצחים זיינען אויך געווען צווישען אונזערע חברה־לייט. דאָס זיינען גראָד ניט די ערגסטע שכנים. מען שטעלט זיך געוויינליך פאָר אזעלכע מענשען אלס פינסטערע ברואים, וואָס אויף זייערע פּנים'ער ליגט דער שטעמפּעל פון פארגאָסענע מענשליכע בלוט. ס'איז אָבער גאָר ניט אזוי. מען קאָן אמאָל וואָכענלאַנג שלאָפען מיט אזעלכע מענשען אין איין נארע, זייט ביי זייט, און עס וועט אפילו אין קאָפּ ניט איינפאַלען, אז אויף זיין געוויסען ליגט אזא פארברעכען. און איך האָב געטראָפען צווישען זיי ממש סימפּאַטישע בחורים.

אָט, געדענק איך, פירט מען אריין צו אונז אין קאַמער א יונגען מאַן אין ארעסטאנטסקע קליידער. עס ווייזט זיך ארויס, אז ער איז א פּערס; צוזאַמען מיט זיינע עלטערען האָט ער זיך אריבערגעקליבען אויף קאַווקאַז, זיך דאָרטען באַזעצט, דערנאָך עפּעס אָפּגעטאָן „א שטיקעל ארבייט" און אריינגעפאַלען אין נעפּענגנים. איצט האָט ער אָקאָרשט אָפּגע'פּטר'ט פיער יאָהר קאַ־טאָרגע און געהט קיין סיביר.

א פּריש, קינדיש פּנים, נאאיווע שווארצע אויגען, שעהנע ווייסע ציין, א גוטמוטיגער אָפענער שמייכעל. מיר ווערען באַלד גוטע פריינד, שפּילען אין דאַמקעס, לאַכען און שטיפען. און אמאָל פרעג איך איהם, פארוואָס ער האָט אייגענטליך באַקומען זיינע פיער יאָהר קאַטאָרגע. דער יונג איז געווען גרייט מיר דאָס צו דערציילען. אָבער עס איז אָנגעקומען ניט גרינג, ווייל דער פּערס קאָן בלויז געציילטע רוסישע ווערטער, און אויף פּערסיש

פארשטיי איך קיין איין וואָרט ניט. אָבער, אז מען וויל, גיט מען זיך אַן עצה. מען רעדט מיט די הענט, מיט אייגענע און אפילו מיט פרעמדע הענט. אָט כאַפּט מיין פריינט דריי מאַן פון „פּובּ־ליקום", שטעלט זיי אויס אין אַ שורה — די חברה־לייט פאַר־שטייען ניט וואָס מען זיל פון זיי האָבען — און עס הויבט זיך אָן אַ באַשיינפּערליכע דערציילונג, לויט'ן אנשויאונגס־מעטאָד, אזוי צו זאָגען, מיט לעבעדיגע בילדער.

די דריי בחורים שטייען אויסגעשטעלט, און דער פּערס הויבט אָן צו דערציילען. „אָט דער — ער טייטעלט מיט'ן פינגער אויפ'ן ערשטען — אַ פעטער פון מיר. „פארשטאַנען? — „יאָ, יאָ!" „גוט, אָט דער — אַ טייטעל מיט'ן פינגער אויפ'ן צווייטען — אַ פרעמדער. און אָט דער — אַ טייטעל אויפ'ן דריטען — אַ ברודער פון פרעמדען. אָט אזוי. גוט". איצט כאַפּט ער אַן דעם פרעמדען פאַר דער האַנט און דערלאַנגט מיט יענעמ'ס פויסט אַ גוטען קלאַפּ זיין „פעטער": געשטאָכען — טייטעלט ער אויס — אוועקגע'הרג'עט. טויט. פארשטאַנען?" „אָ, יע, וואָס ווייטער?" „נו, און דער־נאָך איך — יענעם" — און דער פּערס דערלאַנגט מיט זיין אייגענעם פויסט אַ קלאַפּ דעם „ברודער פון פרעמדען": „אויך גע'הרג'עט! טויט! פארשטאַנען?"

„יע, אָבער וואָרט נאָר, פארוואָס האָסטו אוועקגע'הרג'עט דעם פרעמדענ'ס ברודער און ניט דעם פרעמדען גופא, וואָס האָט געשטאָכען דיין פעטער?" „אָ, אַ ברודער פון מיר האָט איהם שוין פריהער..." די פויסט פאַקט ווייטער אין דער לופטען: „דער־הרג'עט. יענער טויט. מיין ברודער — קאַטאָרגע".

און איצט דערמאָנט זיך דער בחור וועגען גאָר אַ פרייליכער זאַך. און ער לאַכט און שפּרינגט ווי אַ קינד, און שלעפּט אַהער נאָך צוויי מענער, שטעלט זיי אויס און טייטעלט מיט'ן פינגער: „אָט דיר — אַ צווייטער ברודער פון מיר, און אָט דער — אַ צווייטער ברודער פון דעם פרעמדען", און ווייטער כאַפּט ער די האַנט פון דעם „צווייטען ברודער" און דערלאַנגט מיט איהר אַ קלאַפּ דעם „צווייטען קרוב". — אויך טויט. אויך קאַטאָרגע!" ענדיגט ער זיין ערצעהלונג — און קוועלט.

— וואָס וועסטו טאָן, אז דו וועסט זיך ווידער אַמאָל אומ־קערען אויפ'ן קאַווקאַז? — פרעג איך אַן אַנדער מאָל דעם פּערס.

„אָה, דאָרטען זיינען געבליבען נאָך צוויי", — ענטפערט ער גאַנץ געלאַסען, — יענע מוז איך אויך..." און ווידער הויבט זיך אויף די פויסט און דערזאָגט דאָס, וואָס די ווערטער קאָנען נישט אַרויסזאָגען: הריגה. און מיט אַמאָל ווערט ער ערנסט. „מען מוז!" — זאָגט ער מיט אַ נאַאיווען קוק פון זיינע פרייע, שווארצע, קינדערשע אויגען, — „מען מוז! בלוט־נקמה!"

אָט איז געזעסען מיט מיר אַן אַלטער מאַן, וואָס האָט גע־הרג'עט זיין פרוי; אַ צווייטער האָט גע'הרג'עט זיין שוויגער; אַ דריטער — אַ יונגער בחור — דעם מאַן פון זיין שוועסטער. אַלע דריי דורכאויס שטילע, רוהיגע, פרידליכע מענשען.

איך האָב געזעהן אַ פּראָפעסיאָנעלען גזלן, וואָס האָט, לויט זיינע אייגענע ווערטער, געהאַט אויף זיין געוויסען זעקס און צוואַנציג קרבנות. איך וואָלט דאָס קיינמאָל נישט געגלויבט, ווען איך וואָלט נישט געוואוסט, אַז ער איז טאַקע פאַר'משפט געוואָרען דערפאַר צו אַ לאַנגען קאַטאָרגע־טערמין. אמת, ווען איך האָב איהם געזעהן, איז ער שוין געווען שווער קראַנק, אין דער לעצטער סטאַדיע פון שווינדזוכט, און מיט אַ פּאָר וואָכען שפּעטער איז ער טאַקע געשטאָרבען.

איך מוז זיך מודה זיין, אַז די פּראָפעסיאָנעלע פאַרברעכער, די „פאַך־לייט", זיינען מיר געווען אין סמאָלענסק באַזונדערס סימ־פּאַטיש.... איך מיין דאָס פון אַ ספּעציעלען שטאַנדפּונקט: צוויי־שע אַלע איינוואוינער פון אַ געפענגנים־קאַמער זיינען זיי די בעסטע שכנים. אַ „בראָדיאַגע", אַ „באָסיאַק", אַ גאַרנישט, וואָס קומט אַריין אין טורמע אַלס אַ צופעליגער גאַסט, איז געוויינליך אַ ברודיגע בריאה, אָפּגעלאָזען, אראָפּגעפאַלען ביי זיך, אָהן שום אָרדנונג און דיסציפּלין, אָהן קיין שום געפיהל פון חבר'שאַפט. די טיפען פון גאָרקי זיינען טאַקע גאַנץ מחיה'דיג אין אַ בוך אָדער אויף דער סצענע; נאָר לעבען מיט זיי צוזאַמען אין איין שטוב, שלאָפען מיט זיי צוזאַמען אויף איין נאַרע, עסען מיט זיי צוזאַמען פון איין שיסעל, איז נישט פון די גרויסע פאַרגעניגענס. אָבער די פּראָפעסיאָנעלע פאַרברעכער, די רעגעלע אַרעסטאַנטען, די שטענדיגע איינוואוינער פון געפענגנים, — זיי זיינען גאָר אַנדערש. זיי ווייזען אַרויס אַ געוויסע דיסציפּלין, אַ געוויסע אָרענטליכקייט, אַפילו געוויסע טראַדיציעס.

בכלל זיינען דאָס גאַנץ אינטערעסאַנטע מענשען, דורכאויס נישט ערגער ווי פילע פון יענע, וואָס געהען אַרום אויף דער פריי. מיט צעהנדליגער יאָהרען צוריק האָט דער גרויסער רוסישער שרייבער דאָסטאָיעווסקי, וואָס האָט אַליין פאַרבראַכט אויף קאַ־טאָרגע לאַנגע יאָהרען, געזאָגט, אַז די רוסישע קאַטאָרזשניקעס געהערען צו די פעהיגסטע און בעסטע מענשען פון פאָלק. און מיר דאַכט זיך, אַז עס איז אין אַ גרויסער מאָס ריכטיג אויך אין דער איצטיגער צייט.

איך האָב זיך באַקענט מיט אַ גרויסער צאָהל גנבים, און איך האָב טאַקע זעלטען געטראָפען אויף דער פריי אַזעלכע פעהיגע, געניטע און קלוגע מענשען. און באַזונדערס אינטערעסאַנט איז איין זאַך: נישט קוקענדיג דערויף, וואָס זייער גאַנצע פּראָפעסיע איז אין תוך געגנומען ריין אינדיווידואַליסטיש, — יעדער האַנדעלט פאַר זיך; אַן ארבייט פאַר׳ן כלל איז דאָס אודאי ניט — ווייזען זיי פונדעסטוועגען אַרויס גאַנץ בול׳ט סאָציאַלע מדות טובות. אַ געפיהל פון אחדות, למשל. און דאָס איז נישט סתם אַ געפיהל, ס׳איז שיער נישט אַ „קלאַסען־באַוואוסטזיין", אַ גרופּען־באַ־וואוסטזיין אַלענפאַלס. די חבר׳ישע באַציהונגען זיינען ביי זיי אויס־סערגעוויינליך שטאַרק אַנטוויקעלט; אין דער אייגענער סביבה איז מען שיער נישט קאָמוניסטיש. וויפיעל מאָל האָב איך דאָס געזעהן: קוים פיהרט מען אַריין אין קאַמער אַן אַרעסטאַנט, אַן אמת׳ען, אין אַרעסטאַנטסקע קליידער, — די מינוט וואַרפט ער אויפ׳ן טיש זיין זעקעל מאַכאָרקע (דאָס ווייכטיגסטע האָב און גוטס פון אַן אַרעסטאַנט): „רויכערט, חברה!" און טיילט זיך מיט זיין ביסעל טהעע און צוקער און ברויט. עס פאַרשטייט זיך, אַז פאַר „חברים" רעכענט ער נאָר די אמת׳ע אַרעסטאַנטען, אַזעלכע ווי ער אַליין. די עטאַפּנע שלעק זיינען פאַר איהם נישט קיין מענשען; זיי זיינען ניט קיין „קאָלעגען", נאָר צופעליגע געסט; זיי געהערען צו אַן אַנדער וועלט.

אַ קלייניגקייט, וואָס איז אָבער זעהר כאַראַקטעריסטיש פאַר די אַרעסטאַנטישע טראַדיציעס. בעת מען זיצט אין דער עטאַפּען אַפּטיילונג מיט די „צופעליגע שלעק" און מען טראָגט אַריין צו מיטאָג די שיסלען זופּ און קאַשע, דערלאַנגען זיך אַלע אַ וואָרף, און ווער עס איז פלינקער, דער קריגט מעהר. ווען מען זיצט

אָבער מיט אמת'ע אַרעסטאַנטען, איז דאָס גאָר אַנדערש: מען זעצט זיך רוהיג אַוועק אַרום דער שיסעל, און יעדער שעפּט מיט זיין לעפעל כסדר, איינער נאָכ'ן צווייטען, ניט כאַפּענדיג, און אויב עס טרעפט זיך אַמאָל, אַז אין'ם זופּ שווימען אַרום שטיקלאַך פלייש, ריהרט זיי קיינער ניט אָן, נאָר אַז מען האָט אויסגעשעפּט די גאַנצע זופּ, דאַמאָלט צוטיילט מען די פלייש צווישען אַלעמען. ס'איז אַ קלייניגקייט, אָבער אין דער דאָזיגער קלייניגקייט שפּיגעלט זיך אָפּ אַ באַזונדערער פּנים, דער פּנים פון אַן „אָרענטליכען" אַרעסטאַנט.

פאַרשטייט זיך, אַז די ספּעציעלע באַדינגונגען פון דעם גנב'ישען „פאַך" לייגען אַרויף אויף דעם דאָזיגען פּנים אַ גאַנץ באַזונדער שטעמפּעל. אָבער די באַציהונג פון די דאָזיגע לייט אַפילו צו זייער טרויעריגען פאַך איז דורכגעדרונגען מיט אַ געוויסער — איך וואָלט כמעט ריזיקירען דעם אויסדרוק — מאָראַלישער ערנסטקייט. דאָס גנב'ענען איז פאַר זיי ניט קיין טעאַטראַלישע קונצען־מאַכעריי, אָדער אַ ראָמאַנטישע אונטערנעהמונג, וואָס גראָד די ריזיקע מאַכט דאָס אַזוי אינטערעסאַנט און צוציהענד. ניין, דאָס איז פאַר זיי אַ גאַנץ פּראָזאַאישע, וואָכעדיגע, טרוקענע אַרבייט. און אַזוי רופען זיי דאָס טאַקע אָן „אַרבייט", אַ מלאכה, ווי אַלע אַנדערע. אַ בראַנזשע, אַ „טרייד", וואָס מען מוז לערנען; און מען מוז אויסקלייבען איינעם פון די פאַרשיידענע ספּעציעלע פאַכען. פאַראַן דאָך אַ סך: קעשענע־גנבה, הויז־גנבה, פערד־גנבה און נאָך און נאָך. און אַרבייטען אַרבייט מען מיט מיה און מאַטערניש. אַ פאַרגעניגען איז דאָס געוויס ניש.

אַ שווערע אַרבייט, — זאָגט מיר אַמאָל אַ גנב, — אָבער איך האָב ניט קיין אַנדער ברירה, קיין אַנדער מלאכה האָב איך ניט געלערנט, קיין אַנדער פּראָפעסיע האָב איך ניט. וואָס־זשע טוט מען? און סוף כל סוף — גיט ער צו מיט אַ נייער איבערצייגונג: אימיצער מוז דאָך גנב'ענען. אָט בין איך דער אימיצער..."

— הער זיך צו, — דערציילט מיר אַזאַ בעל מלאכה, — דאָס ערשטע מאָל האָב איך געמאַכט אַ גנבה, ווען איך בין געווען אַלט דרייצעהן יאָהר. וואָס ווייסט אַזאַ אינגעלע? ס'איז געוועז אַ צופעליגע זאַך, אַ שפּאַס, אַ שטיפעריי. האָב איך אָבער ניט געהאַט קיין מזל; בין אַריינגעפאַלען. עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ לעבען

אין טורמע. דאָ האָב איך זיך שוין אביסעל אויסגעלערנט די מלאכה, און דאָס איז מיר צוניץ געקומען, ווארים אז איך בין ארויסגעגאַנגען פון טורמע, זיינען פאר מיר אַלע טירען פון די „אנשטענדיגע מענשען" געווען פארשלאָסען. „ביזט א גנב, טראָג זיך אָפּ!" — נו, האָב איך געטראַכט, אויב אַזוי, טאָ לאָמיר שוין ווערען עפּעס א לייט אין מיין פאַך ווייניגסטענס. אויב שוין יע א גנב, איז כאָטש א געניטער. בין איך טאקע געוואָרען א פּראָ־פעסיאָנעלער גנב, און וועל שוין בלייבען ביז'ן סוף. מיינסט אפשר, אז דאָס איז א פּרייליכע זאך? האָסט א גרויסען טעות, ליבער פריינט. זעה נאָר, א פּאָר חדשים ארבייט איך, דאַן פּאַל איך אריין און זיץ אָפּ א פּאָר יאָהר, דאַן ארבייט איך ווידער א קורצע צייט און פאַל ווידער אריין. און אַזוי גייט דאָס אָהן א סוף. זינט יענער ערשטער גנבה בין איך אָפּגעזעסען א יאָהר צוואנציג — ניט מיט אמאָל, נאָר אויף „אויסצוצאָהלען". און אויף דער פריי בין איך פאר דער גאַנצער צייט געווען אפשר א טוץ יאָהרען. וואָס איז די שמחה? און די ארבייט גופא — מיינסט, אז זי איז א גרינגע? א הינטיש לעבען, זאָג איך דיר, אַן אמת הינטיש לעבען. אָבער אַזוי איז דאָס שוין און עס לאָזט זיך נישט בייטען. מען מוז דאָך עפּעס פּאַרדינען, און יעדער טוט וואָס ער קאָן.

מאַנכער גנב איז מיר ליב געוואָרען. ווי קאָן דאָס זיין? ווערען א פריינד מיט אזעלכע אונמאָראַלישע מענשען? זאָג איך אָבער: די חברה־לייט האָבען יע א מאָראַל. געוויינליך, א צודרעהטע, א משוגע'נע, אָבער פּאָרט א מאָראַל. די דאָזיגע מאָראַל ערלויבט צו גנב'ענען — ס'איז אמת! ניט אומזיסט איז זי געשאַפען געוואָרען פון גנבים. און די גנבים האַסען די אַנשטענ־דיגע מענשען און קוקען אויף זיי ווי אויף זייערע נאַטירליכע קרבנות. און פונדעסטוועגען האָבען זיי אויך זייערע פּרינציפּען. זעלטען ווען א גנב וועט באַ'עולה'ן אַן אָרימאַן. און ווען עס טרעפט זיך, אז עפּעס א ניט רייפער בחור אָדער גלאַט א גאָרניט ערלויבט זיך צו גנב'ענען ביי א קבצן זיין ביסעל אָרימקייט, איז ער פאר דעם אָרענטליכען גנב א לומפּ, אַן אויסוואורף, ווייל דאָס איז געגען דעם כבוד פון אַן „ערנסטען" גנב, דאָס איז געגען דער גנב'ישער מאָראַל.

און מיר דאכט זיך, אז ווען מען זאָל זיך גוט צוקוקען צו

מאנכע פון יענע „בכבוד'יגע" לייט, וואָס געהען אַרום פראַנק און פריי און האָבען נאָך קיינמאָל ניט געטראָגען די גרויע אַרעסטאַנט־סקע קליידער, וועט מען צווישען זיי געפינען מעהר ווי איינעם, וואָס דאַרף נאָך געהן אין חדר צו דעם פאַרשטויסענעם, פאַר־שאָלטענעם, פאַראַכטעטען גנב.

ס'איז אינטערעסאַנט צו דערמאָנען איין זאַך, וואָס האָט אַ שייכות ניט נאָר צו די גנבים, נאָר צו דער גאַנצער עטאַפּען־אָפּטיילונג. מיר זיינען אָפּגעזעסען אין סמאָלענסק פינף וואָכען, עס איז געוועזען אַ שטענדיגער צושטראָם און אָפּפלוס פון מענשען; אונזערע שכנים פלעגען זיך כסדר בייטען, און אַזוי אַרום האָבען מיר זיך פאַר דער צייט געטראָפען מיט הונדערטער פאַרשיידענע מענשען. און פאַר דער גאַנצער צייט איז ניט געוועזען קיין איין פאַל, אַז מיר זאָלען באַמערקען כאָטש אַ סימן פון אַנטיסעמיטיזם. מיר זיינען געוועזען אין אונזער קאַמער כמעט די איינציגע אידען — פיער מאַן (די צוויי פרויען, וואָס זיינען צוזאַמען מיט אונז גע־גאַנגען קיין וואַרשאַ, זיינען, פאַרשטעהט זיך, געזעסען באַזונדער, אין דער פרויען־אָפּטיילונג), מיר האָבען שטענדיג גערעדט צווישען זיך אידיש. אַלע האָבען געזעהן און געוואוסט, אַז מיר זיינען אידען, און פאַר דער גאַנצער צייט האָבען מיר ניט געהערט קיין איין אַנטיסעמיטישע באַמערקונג, האָבען ניט געפיהלט קיין שפּור פון פיינדשאַפט. דאָס איז געוועזען אַ גרויסער טרייסט.

עס בלייבט מיר נאָך צו זאָגען עטליכע ווערטער וועגען אַ באַזונדערער קאַטעגאָריע אַרעסטאַנטען, וואָס פלעגען אין יענער צייט פאַרפּלייצען די רוסישע טורמעס. דאָס זיינען געוועזען די דייטשען.

ווי נאָר עס האָט זיך אָנגעהויבען די מלחמה, האָט מען זיך גענומען אַרעסטירען איבער'ן גאַנצען לאַנד די דייטשע בירגער. דייטשען זיינען געוועזען אין רוסלאַנד אָהן אַ שיעור. פלעגט מען ז י אַלע כאַפּען און אַרויסשיקען ערגעץ אין די ווייטע דרום און מזרח גובערניעס. איך האָב זיי געזעהן אין די הונדערטער.

ס'איז אָבער געוועזען ווייניג. מען האָט געשלעפּט אויך פריד־ליכע דייטשע איינוואוינער פון דייטשלאַנד גופא. אין די ערשטע פּאָר חדשים פון דער מלחמה איז דאָס רוסישע מיליטער אריין גאַנץ

טיף אין פרייסען. פלעגט מען אויך דאָרט כאַפּען ציווילע מענשען און פאַרשלעפּען זיי טיף אין רוסלאַנד. און עס פלעגען פּאָרקומען דערביי שרעקליכע גרויזאַמקייטען. איך געדענק, אין אַ שעהנעם פרימאָרגען עפענט זיך די טיר פון אונזער קאַמער און עס קומט אריין אַן עלטערער מענש מיט צוויי אינגלאַך, דער עלטערער אינגעל איז אפשר אַ יאָהר 9 אַלט, דער איִנגערער — אַ יאָהר 5 אָדער 6. אויסגעדאַרט, אויסגעמאָגערט, הונגעריג, עלענד. וואָס איז דאָס? אַ דייטש פון טיף פּרייסען. דערציילט ער אונז זיין טרויעריגע געשיכטע. ער איז אַ פויער ערגעץ פון דער געגענד אַרום טילזיט. ער איז געווען גראָד אויפ'ן פעלד — און זיינע צוויי אינגלאַך צוזאַמען מיט איהם, ווען עס איז פאַרבייגעגאַנגען אַן אַפּטיילונג פון דער רוסישער אַרמעע. דער אָפיצער האָט איהם צוגערופען און געהייסען גיין מיט זיי. וואוהין? קיין רוסלאַנד! און די קינדער? די קינדער אויך.

בעט ער זיך: לאָזט מיך כאָטש אריינכאַפּען זיך אויף אַ ווילע צו מיר אין שטוב אריין נעמען אביסעל קליידער פאַר די קינדער. ניין! אָט אַזוי ווי זיי שטעהען און געהען, מוזען זיי געהן מיט דער אַרמעע. און זיי זיינען געגאַנגען, און געקומען צו דער רוסישער גרענעץ, און דאָרטען האָט מען זיי אריינגעשפּאַרט אין טורמע און גענומען שיקען פון איין שטאָט אין דער צווייטער, פון איין טורמע אין דער צווייטער, אַלץ ווייטער און ווייטער. איצט טרייבט מען זיי אין אַ שטעטעל פון אַסטראַכאַנער גובערניע. דאָס קלענערע אינגעל איז שלאַף און קראַנק. אַנגעטאָן עפּעס אין ווייבערשע שמאַטעס, וואָס אַ באַרמהערציגע פרוי פון אַ טורמע־אויפזעהער האָט איהם געגעבען אויפ'ן וועג — ווען ניט וואָלט ער שוין פאַרפראָרען געוואָרען. און זיי דאַרפען נאָך דורכמאַכען אַ וועג פון אַ פּאָר טויזענט מייל. ס'איז געווען אַ ביטערער רחמנות. מיר אַליין זיינען געווען אין אַ שרעקליכער לאַגע, אָבער מיר האָבען פאַרגעסען אַלע אונזערע צרות און האָבען אויף זיך געקוקט ווי אויף גליקליכע און אויסערוויילטע אין פאַרגלייך מיט'ן שוידער־האַפטען עלענד פון די דאָזיגע אונשולדיגע קרבנות.

.89

מיר פאָהרען ווייטער.

פינף וואָכען זיינען מיר אָפּגעזעסען אין סמאָלענסק. מיר האָבען שוין געמיינט, אַז מיר וועלען פארפוילט ווערען דאָרטען. מען האָט אונז אָבער פאָרט געפונען. אין אַ שיינעם פרימאָרגען איז געקומען צופאָהרען פון ווארשא מיין פרוי ; געבראַכט קליידער, וועש, עסענוואַרג. ווען זי האָט מיך דערזעהן דורך די גראַטעס, האָט זי מיך ניט דערקענט — אַזוי אָפּגעלאָזען און ווילד האָב איך אויסגעזעהן.

זי האָט ניט געהאַט קיין אַהנונג וועגען דעם, אין וואָס פאַר אַ לאַגע מיר האָבען זיך געפונען. קומט זי צוגיין און ברייננגט גוטע זאַכען : שאָקאָלאַד און פרוכטען און פארשיידענע זיסיגקייטען. קוק איך אויף די זאַכען און זאָג איהר : ס'איז זעהר פיין, אָבער דו וועסט מיר טאָן אַ גרויסע טובה, אויב דו וועסט זיך אַראָפּכאַפּען אין שטאָט און ברייננגען עטליכע פונט גוטע ברויט און וואורשט און פעטס און פוטער, ווארים זינט מיר זיינען אַוועק פון ווארשע — און דאָס איז שוין אַ מעשה פון קנאַפּע פינף חדשים — האָבען מיר נאָך כמעט ווי קיין איין מאָל ניט געהאַט קיין אמת מענשליכען עסען. מיר זיינען הונגעריג.

איז זי געלאָפען און געבראַכט די מאכלים, און מיר האָבען זיך ענדליך אָנגעגעסען געשמאַק און זאַט.

אין אַ צייט אַרום האָט מען אונז אַוועקגעשיקט צוריק אין אָריאָל.

וועגען דעם, ווי „שיין" עס איז געווען דאָס לעבען אין אָריאָל, האָב איך שוין פריהער געשריבען. אָבער אין פארגלייך מיט סמאָלענסק איז עס געווען אַן אמת'ער גן־עדן. דאָ האָב איך זיך גוט אויסגערוהט און זיך געפיהלט גאַנץ גוט. אָבער דאָס „גוטע" לעבען האָט געדויערט בלויז אַ פּאָר חדשים. דאַן איז ווידער

אַנגעקומען א נייער באַפעהל: וואָס איז? מיר דארפען ווידער פאָהרען. פאָהרען? וואוהין? קיין ווארשא.

עס ווערט מיר פינסטער אין די אויגען. די גאַנצע מעשה הויבט זיך אָן פון אָנהויב. ווידער וועלען מיר קומען אין סמאָלענסק, און ווידער וועט זיך אַרויסווייזען, אַז דער ווייטערדיגער וועג איז פאַרשפּאַרט, און ווידער וועט מען אונז דאָרטען פאַרגעסען. ס'איז שרעקלאַך. איך בעט זיך, מען זאָל אונז לאָזען צורוה. עס העלפט ניט. דער עטאַפּ קומט. מיר פאָהרען.

דאָס מאָל האָב איך אָבער געהאַט מעהר מזל. דער וועג קיין ווארשא איז שוין געוועזען אָפען, און די גאַנצע נסיעה האָט געדויערט „בלויז" א פּאָר צעהנדליג טעג. ס'איז געוועזען אפילו א שווערער וועג, פול מיט צרות און ערנידערונגען. אָבער נאָך די סמאָלענ־סקער יסורים איז מיר שוין דאָס ערגסטע ניט געוועזען שרעקלאַך. ערגער ווי אין סמאָלענסק האָט שוין סאַי ווי סאַי ניט געקענט זיין.

דער פּיינליכסטער אינצידענט איז אָבער פאָרגעקומען סוף וועג, באַלד ווי מיר זיינען אָנגעקומען אויף דער ווארשעווער סטאַנ־ציע. ס'איז געוועזען אַזאַ מעשה:

ניט ווייט פון ווארשא האָט מען אריינגעבראַכט אין אונזער וואַגאָן א אידישען יונגען מאַן. א בלאַסער בחור, א לאַנג געקליי־דעטער — א זעלטענהייט צווישען אַרעסטאַנטען. האָבען מיר געפּרופט ריידען מיט איהם. שווייגט ער. פרעגען מיר איהם, פון וואַנען ער איז, פאַרוואָס ער זיצט, וואוהין מ'טרייבט איהם — שווייגט ער. מילא, האָבען מיר איהם געלאָזען צורוה. אָנגע־קומען קיין ווארשא, האָט מען אונז אַרויסגעפיהרט פון וואַגאָן — ווי דער שטייגער איז, מיט האַנט־קייטלאַך פאַרענגווייז צונויפגע־שלאָסען: א רעכטע האַנט פון איינעם צוגעשמידט צו דער לינקער האַנט פון צווייטען.

מען שטעלט אונז אויס אויף דער פּלאַטפאָרם. און מיר וואַרטען. ס'איז פינסטערלאַך. דער אידישער בחור שטעהט ניט ווייט פון מיר. פּלוצלונג זעה איך: ער ציהט אַרויס זיין האַנט פון דער קייטעל (אַמאָל, ווען איינער האָט זעהר א קליינע האַנט, לאָזט זיך דאָס מאַכען), דערלאַנגט א שפּרונג און הויבט אָן צו לויפען. אין דעם ערשטען מאָמענט האָבען זיך די זעלנער אפילו

ניט געכאַפּט. אָבער אין אַ פּאָר סעקונדען אַרום דערזעהען זיי איהם און מען לויפט איהם נאָך. דער בחור שפּרייזט איבער די רעלסען. וואָלט ער געהאט כאָטש אביסעל פלינקייט, וואָלט ער גרינג געקאָנט אַנטלויפען. קאָן ער אָבער ניט. ניט ער לויפט, נאָר ער קריכט ממש. נאָך אַ פּאָר סעקונדען, און דער זעלנער כאַפּט איהם שוין פאר'ן קארק. מען ברייננגט איהם צוריק, און עס הויבט זיך אָן די שלעגעריי. די זעלנער זיינען אין כעס. וואָלט ער אַנטלאָפען, וואָלטען זיי באַשטראָפט געוואָרען. גיסען זיי אויס זייער כעס. מען שלאָגט. מען שלאָגט מיט די קולאקעס, מען שלאָגט מיט די הענטלאך פון די שווערדען — אין מויל אריין, איבער'ן נאָז; עס גיסט זיך בלוט. מען שלאָגט. ענדליך הערט מען אויף. דער „סטארשי" קאָמאנדעוועט: „ארויס די רעוואָל־ווערען! און טאָמער מאַכט איינער אַ האַלבען טריט אָן אַ זייט — אַ קויל אין קאָפּ!" און אַזוי גייען מיר אין שטאָדט אריין. און געהענדיג דערמאָנט מען זיך שטענדיג אָן דעם אומגליקליכען בחור, און אַלע מינוט קריגט ער ווידער אַ קלאַפּ, ווידער אַ שטויס, ווידער אַ פּאַטש. אַזוי געהען מיר איבער דער גאַנצער שטאָדט, פון דער בריסקער באַהן צו דער מאָקאָטאָווער טורמע, און שפּעט ביינאַכט קומען מיר ענדליך אָן אין אונזער נייעם מקום מקלט. אַ נייער אַפּרוה.

.90

מאַקאַטאָוו.

ווידער בין איך אריין אין דאָס גרויסע מאַקאַטאָווער קאַ־טאָרזשנע געפענגנים, דאָס אייגענע, פון וועלכען עס האָט זיך אָנגעהויבען מיט אַ האַלבען יאָהר פריהער דער שווערער יסורים־וועג, און פון וועלכען עס האָט זיך איצט גערארפט אָנהויבען אַ נייער וועג, אפשר נאָך אַ שווערערער, נאָך אַ לענגערער.

אין דער צייט פון די מלחמה־חדשים איז די מאַקטאַאָווער טורמע געוואָרען אויס קאַטאָרגע. די קאַטאָרזשניקעס האָט מען ארויסגעשיקט אין טיף רוסלאַנד. ס'איז געוואָרען אַן אונטער־זוכונגס־געפענגנים — אַן אָרט פאַר די, וואָס זיינען נאָך ניט פאַר'משפט. צוויי מאָל האָט מען שוין אויסגעליידיגט די טורמע — ארויסגעשיקט אַלעמען קיין רוסלאַנד — און צוויי מאָל איז עס ווידער פול געוואָרען איבער'ן ברעג: מען פלעגט כאַפּען מענשען רעכטס און לינקס.

אַ מאָדנע קאָלעקציע פון מענשליכע טיפּען האָט זיך דאָ צונויפגעקליבען אין דעם קאָלאָסאַלען בנין. די צוויי הויפּט־גרופּען, וואָס מען טרעפט געוויינליך אין אַ רוסישען געפענגנים — די קרימינעלע ארעסטאַנטען און די אמת'ע „פּאָליטישע" — זיינען דאָ געווען פארטראָטען פארהעלטניסמעסיג שוואַך. מעהרסטענ־טיילס זיינען דאָ געזעסען קרבנות פון דער מלחמה־צייט, מענשען וואָס מען האָט באַשולדיגט אין שפּיאָנאַזש און פאַררעט.

די „אריסטאָקראַטיע" פון דער מאַקאַטאָווער טורמע איז געווען אַ באַזונדערע גרופּע פון אַ מאַן צוואַנציג — מענער און פרויען — וועלכע האָבען געמאַכט אַ גרויסען רושם. דאָס איז געווען דער באַוואוסטער מיאַסאָיעדאָוו (אַן אָנגעזעהענער רוסישער אָפיצער, וואָס מען האָט באַשולדיגט אין פאַררעט), און די וואָס זיינען

געווען באַשולדיגט צוזאַמען מיט איהם. מיט מיאַסאָיעדאָוו'ען גופא האָט מען געמאַכט אַ סוף גאָר גיך. די גאַנצע אונטערזוכונג האָט געדויערט בלויז עטלאַכע וואָכען און אפשר גאָר טעג, דאַן האָט מען איהם אַוועקגעשטעלט פאַר'ן פעלד־געריכט, פאַר'משפט צום טויט דורך אויפהענגען. די אַנדערע אָבער, וואָס זיינען געווען מיט איהם פאַרבונדען, זיינען געבליבען זיצען און די אויספאָרשונג איז געגאַנגען ווייטער.

אין אונזער געפענגנים האָבען די דאָזיגע מענשען פאַרנומען אַן אויסנאַהמס־אָרט. עס איז געווען רעזערווירט פאַר זיי אַ באַזונדערע געביידע; זיי זיינען געזעסען אין איינצעלנע קאַמערען (מיר, די געוויינליכע, פלעגען זיצען אין גרעסערע קאַמערען צו אַ פּאָר צעהנדליג מאַן אין יעדער), זיי זיינען אבסאָלוט אָפּגעטיילט געוואָרען פון אַלע אַנדערע און באַוואַכט מיט אַ באַזונדער שטרענגקייט. זייער בנין איז איבערגעגעבען געוואָרען אין רשות פון זשאַנדאַרמען, וועלכע האָבען איהם געהיט אַזוי, ווי זשאַנדאַרמען קאָנען היטען.

קיין שום פאַרבינדונגען מיט דער דאָזיגער גרופּע האָבען מיר ניט געקענט האָבען. בלויז פון די פענסטער האָבען מיר זיי געקענט זעהן, בעת מען פלעגט זיי אַרויספיהרען — איינציגוויין, אונטער אַ שטרענגער אויפזיכט — אויפ'ן טורמע־הויף. דאָס זיינען געווען דאָס רוב הערען פון דער „בעסערער געזעלשאַפט„ און אויך עלעגאַנטע דאַמען.

טאָג־טעגליך פלעג איך פון פענסטער זעהן מיאַסאָיעדאָוו'ס פרוי, וואָס איז אויך געווען אַרעסטירט און באַשולדיגט צוזאַמען מיט איהם. אַ הויכע דאַמע מיט אַ טויט־בלאַסען שטאָלצען פּנים און גאָלדענע האָר. שטענדיג שוואַרץ געקליידעט. זי האָט געוואוסט, אַז איהר מאַן איז שוין אויפגעהאַנגען געוואָרען. און מיט דעם געדאַנק האָט זי געמוזט פאַרברייננגען אַליין טאָג און נאַכט אין דער איינציגער קאַמער און וואַרטען אויף איהר אייגען געריכט...

זי האָט פונדעסטוועגען געטראָגען איהר גורל גאַנץ מוטיג. אָבער עס איז דאָ געווען אַן אַנדערע, וואָס אין משך פון עטלאַכע טעג האָבען די קאַלטע געפענגנים־מויערען אויסגעזויגען פון איהר

די גאַנצע לעבענס־קראַפט, דעם גאַנצען לעבענס־ווילען. עס האָט זיך אַמאָל באַוויזען אויפ׳ן הויף אַ יונג מיידעל, אַ קינד, העכסטענס פופצעהן יאָהר, אויך אַן אַנגעקקלאָגטע. זי איז אויך אריינגעזעצט געוואָרען אין אַן איינצעלנער־קאַמער, און אַ וואָך צייט — אפשר אביסעל מעהר — האָבען מיר זי געזעהן אויפ׳ן הויף בעת׳ן שפּאַציר. מיט אמת קינדערשע באַוועגונגען פלעגט זי אַרומשפּרייזען איבער׳ן הויף — געוועזען דאָרטען אביסעל גרינע גראָז און אַ פּאָר פעלד־בלימעלאַך — פלעגט דאָס מיידעל קלייבען די בלימעלאַך, מאַכען פון זיי אַ קליין בוקעטעל.... אַ קינד.

עס איז אָבער געקומען אַ טאָג און דאָס מיידעל איז נישט ארויס אויפ׳ן הויף, און מיט אַמאָל פליהט דורך דער גאַנצער געפענגניס אַ שרעקליכע ידיעה: די נאַכט האָט זיך דאָס מיידעל גענומען דאָס לעבען. זי האָט זיך אויפגעהאַנגען אין איהר קאַמער.

באַלד האָט זיך באַוויזען אויפ׳ן הויף דער אויבער־אויפזעהער. געלאָפען און געשריען און געוויזען מיט די הענט אויף אונזערע פענסטער: פאַרמאַכען! אַוועק פון די פענסטער! נישט קוקען! און אין אַ פּאָר מינוט ארום האָט מען ארויסגעטראָגען אויפ׳ן הויף אונטער די וואַך פון אַ טוץ באַוואָפענטע זשאַנדאַרען, אַן אָרים קליין קינדער ארונ׳דעל, דאָס קליינע מיידעל איז אַוועק אין מתים־שטיבעל.

„שפּיאָנען” און „פאַררעטער” — דאָס רוב, אויב נים אַלע, אין געגזענפּיסלאַך — זיינען ביי אונז אין געפענגניש געווען אָהן אַ שיעור. ווער איז נישט געווען „פאַרדעכטיג” אין יענע צייטען? וועמען האָט מען נישט אריינגעזעצט?

אָט האָב איך געטראָפען אַ גאַנצע גרופּע פון פּוילישע פּויערים, פון אַ קליין שטעטעל אין קיעלצער גובערניע. ווען עס האָט זיך אָנגעהויבען די מלחמה און די רוסישע „נאַטשאַלסטוואָ” האָט געמאַכט פּיס, האָבען די פּויערים אָרגאַניזירט אַ מיליציע כדי אָפּ־צוהיטען די אָרדנונג; די „נאַטשאַלסטוואָ” גופא, פאַר׳ן אַנט־לויפען, האָט זיי געהייסען דאָס צו טאָן, און האָט זיי אָנגעזאָגט דערביי: אויב דער שונא וועט קומען, דאַרפט איהר זיך פיהרען רוהיג און פאָלגען וואָס ער וועט אייך זאָגען.

דער שונא איז טאַקע געקומען. שפּעטער איז ער אָבער

ווידער אוועק. די רוסען האָבען זיך צוריק אומגעקערט, און עס האָבען זיך אָנגעהויבען, ווי דער שטייגער איז, שיטען מסירות. און דער סוף איז געווען — געפענגנים. מען האָט ארעסטירט סאַי די מיליצאַנטען און סאַי די ניט־מיליצאַנטען, און מען האָט זיי אַלעמען באשולדיגט, אַז זיי זיינען כלומרשט ארייגעטראָטען אין די פוילישע לעגיאָנען, באַגאַנגען אַ מלוכה־פארראַט, מיטגעהאָלפען די פיינדליכע ארמעען, און אזוי ווייטער.

איינער פון די דאָזיגע „לעגיאָניסטען״ איז געווען אַ זקן פון פיער און זיבעציג יאָהר, וואָס האָט זיך קוים געקענט האַלטען אויף די פיס.

ס'איז געזעסען מיט אונז אַ קאַטוילישער גלח, אַ קאַפּוצינער, אין אַ לאַנגען ברוינעם מלבוש. אַ לעבעדיגער, אַ וויציגער, אַ קלוגער מאַן. „פריהער האָבען מיך ארעסטירט די דייטשען — פלעגט ער זיך באַריהמען — אָבער פון זיי האָב איך זיך ארויסגעדרעהט. איצט ווילען מיך די רוסען מכבד זיין מיט אַ שטריקעל; און איך מיין, אַז זיי וועלען דאָס ביי זיך געווים פועל'ן: שטריק האָט מען אין רוסלאַנד גענוג״.

סוף כל סוף האָט ער זיך אָבער אויך פון די רוסען אויסגע־דרעהט. ווי אַזוי ווייסט מען נישט. אָבער אין אַ פּאָר יאָהר ארום האָב איך איהם געזעהן אין עפּעס אַ פּאַטריאָטישער פּראָצעסיע אויף די גאַסען פון ווארשא.

אַ צווייטע גייסטליכע פּערזאָן איז דאָ געווען אַ לוטעראַנישער פּאַסטאָר. ער איז געווען ביי דער ארמעע אלס אַ פעלד־גלח. זיינען אַמאָל געקומען צו איהם צוויי לאַטווישע זעלנער און געבעטען, ער זאָל זיי געבען ביכער צום לעזען. האָט מען אָנגעהויבען צו שמועסען, און דערביי האָט דער פּאַסטאָר ארויסגעזאָגט עפּעס אַ פּאָר פּעסימיסטישע געדאַנקען: אַז די מיליטערישע לאַגע איז ניט קיין פויגעלדיגע. די זעלנער האָבען איהם פאר'מסר'ט און דער פּאַסטאָר איז ארעסטירט געוואָרען און באשולדיגט אין פּארראַט.

צוויי רוסישע בעאמטע זיינען דאָרטען געזעסען. יעדערער פון זיי איז געווען אַ ראש פון אַ גאַנץ קרייז (פּאָוויאַט, אויעזד). איינער פון זיי איז געווען פריהער אַ ראַטמיסטער (קאַפּיטאַן) פון דעם ווארשעווער אולאַנער גווארדיע־פּאָלק; ביידע באשולדיגט אין שפּיאָנאַזש.

געווען א באהן־באאמטער, וואס האט געטאן פאר דער רו־סישער ארמעע עפעס גאר א גרויסע טובה, — דערנאך האט מען איהם באשולדיגט אין שפיאנאזש און ארייננעזעצט אין טורמע.

א דיענסטמאן (מעסענדזשער), ביי וועלכען מען האט געפונען אן עקזעמפלאר פון עפעס אן אויפרוף: אימיצער האט געהייסען איהם דאס אוועקטראגען ערגעץ; א פריץ, וואס האט כלומרשט געהייסען די פויערים, זיי זאלען ניט אוועקגעבען זייערע פערד פאר דער רוסישער ארמעע; א שוסטער, א בעל הבית, וואס האט געלייענט עפעס אן אומלעגאלען זשורנאל; א יונגערמאן, א טעכ־ניקער, וואס האט געארבייט אין די אקאפעס (טרענטשעס) און געמאכט צייכנונגען, וועלכע זיינען געווען נויטיג פאר זיין ארבייט; א מאסע אידען פון כל המינים. אבער ווער קאן זיי אלעמען געדיינקען? הונדערטער און הונדערטער פארשיידענע מענשען זיינען דא אלע געזעסען און געווארט אויפ׳ן מיליטער־געריכט.

און אלע, אלע זיינען געווען אנגעקלאגט לויט דעם זעלבען גרויזאמען פאראגראף 108, יענעם פאראגראף, וואס ווערט אנגע־ווענדעט נאר אין מלחמה־צייט, וואס נעמט ארום אין זיין קאוטשוק־ראמע אלץ וואס מען וויל נאר ארייגלייגען אהין, און וואס האט נאר איין און איינציגע שטראף:

טויט דורך אויפהייגגען!

.91

פאר'משפט !

דאָס איז געווען דעם 3טען מאַי, 1915. אַן אמת'ער פרילינגס־טאָג איז דאָס געווען: ווארים, שעהן, פול מיט זונען־שיין. דעמאָלט האָב איך דאָס ווייניג באַמערקט, נאָר איצט דערמאָן איך זיך גאַנץ גוט. די מלחמה האָט זיך אין די גאַסען כמעט אינגאַנצען ניט געשפירט. עס ווארפען זיך בלויז אין די אויגען די פילע בארמהערציגע שוועסטערן: אויסגעפוצט, ניט זעלטען אין עלע־גאַנטע אָטאָמאָבילען מיט יונגע אָפיצערען.

די גאַסען זיינען געווען פול מיט מענשען. און די מענשען האָבען אזוי פרייליך אויסגעזעהן, און די פרויען זיינען געווען אזוי שעהן און פריש, און אזוי פיל מיידלאך אין ווייסע קליידער אָנ־געטאָן, — איך האָב דאָס אזוי ליב, אַ יונגע מיידעל אין ווייסען אָנגעטאָן...

און דאָס יונגע גרינס אין די אַלעען און די ליבע זון, וואָס האָט געשיינט דורך דאָס ליבע גרינס אַדורך...

איך פאָהר איבער די ווארשעווער גאַסען. און אויף דעם גאַנצען פיל־פארביגען בונטען געוודער קוק איך רוהיג, געלאַסען, כמעט ווי גלייכגילטיג. אמאָל, פון צייט צו צייט, פאַלט מיר אין קאָפּ אריין דער געדאַנק: קוק זיך צו גוט! דו מוזט זיך געזעגענען מיט דעם אַלעם אויף לאַנג, אפשר אויף אייביג!... און פּלוצלונג ווער איך ווי אויפגעוואַכט און איך זויג זיך אריין אין עפּעס אַ שטיק לעבען, וואָס פליהט פאָריבער פאר מיינע אויגען.

אָט שטעהט אַ יונג מיידעל אויף דער גאַס און ווארט אויף אַ טראַמוויי (סטריט קאַר): אַ האַלב קינד. אין אַ קורצען קליי דעל, מיט אַ ליבליך פּנים'ל און שעהנע ברוינע האָר. שטייט זי און באַטראַכט אפילו נישט דעם בלאַסען, טרויעריגען מענשען, וואָס

קוקט אויף איהר מיט א לאנגען, אנגעשטרענגטען בליק. דעם מענש געמט אבער מיט אמאל ארום א מאדנער, אן אבערגלויבליכער געפיהל: דו מוזט ארייגראבען אין דיין זכרון דעם ליבען קינד'ס פנים. דו מוזט דאס מיידעל אנקוקען ווידער און ווידער אויף דאס ניי, ביז וואגען זי וועט פארשוואונדען ווערען פון דיינע אויגען... א וואגען קומט אן, גלייכט זיך אוים מיט אונזער קארעטע, פארשטעלט מיר אויף א פאר סעקונדען די גאס. איך קוק דורך דאס פענסטערל, אוןווארט, און ווער אומרוהיג: צי וועט אט דער וואגען אייביג פאהרען אזוי טריט ביי טריט לעבען אונז? איך מוז און מוז נאך אמאל זעהן דאס מיידעל. אויב נישט... איך ווייס אייגענטליך נישט וואס עס וועט זיין. אבער איך האב א געפיהל: דאס וועט זיין פאר מיר א שלעכטער סימן... אבער דער וואגען פאהרט אוועק, און פון דערווייטענס דערזעה איך נאכאמאל דאס ווייסע פנים'ל מיט די ברוינע האר. און איך אטעם לייכטער אפ.

דערנאך בין איך ווידער גלייכגילטיג און טעמפ.

מיין וואגען פאהרט ווייטער. דאס איז א לאנגער, שווארצער קאסטען. ביי ארימע אידישע לויות געברויכט מען אזעלכע קאס־טענס. נאר דא ביי מיר איז פאראן א קליין פענסטער'ל, מיט אייזערנע גראטעס, און דורך דעם קליינעם פענסטערל קוק איך מיר אן די שעהנע וועלט, וואס א לאנגע, לאנגע צייט וועל איך זי מעהר ניט זעהן.

ווייל איך פאהר דאס איצט פון דעם געריכט צוריק אין נעפענגנים אריין. און ערשט מיט א האלבע שעה צוריק האב איך געהערט פון דעם אלטען געריכטס־פארזיצער מיין פסק־דין: „פארלארען אלע רעכט און פיער יאהר קאטארגע". אזוי האט ער דאס אפגעזאגט מיט זיין שטאמלענדיגען, טאנלאזען אלטען קול זיין פסק, — —דער גרויזאמער ווארשעווער אינקוויזיטאר, דער אלטער תליון מיט דעם לאנגען, ווייסען בארד און יונגע שווארצע אויגען. פיער יאהר קאטארגע.

עס איז, הייסט עס, פארביי. איך האב פריהער געהאפט, אז איך וועל דאס אפ'פטר'ן „מעהר נישט" מיט אנווערען אלע רעכט און פארשיקט ווערען אין סיביר. אבער ניין, עס קומען נאך דערצו די פיער יאהר קאטארגע. נאר אויך צו דעם דאזיגען

גערא̇נק הא̇ב איך זיך אין פא̇ראויס צוגעוואוינט — אויף אלע פאלען. און איצט בין איך גאנץ רוהיג, באמת גאנץ רוהיג. אפשר א ביסעלע טעמפ. דא̇ס יע. א שטילע טרויעריגקייט הא̇ט מיך ארומגענומען. גלייך ווי א נעבעל־שלייער וואלט איינגעהילט די גאנצע וועלט, און דא̇ס לעבען הא̇ט א̇נגעוווא̇רען זיין גלאנץ, זיינע פארבען. נישט דוקא מ י י ן לעבען, נא̇ר דא̇ס לעבען בכלל. מערקווירדיג איז עס, דא̇ס שעהנע, זאפטיגע, פיעל־פארביגע לעבען, וואס דער צוטריט צו איהם הא̇ט זיך א̇קא̇רשט פארשלא̇סען פאר מיר אויף א שיער ניט אומענדליכע צייט, הא̇ט זיך דא̇ך גערא̇פט אויסדרוקטען נא̇ך מעהר צוציהענד, נא̇ך מעהר שטראלענד; און פונדעסטוועגען איז עס ניט געווען אזוי. פארקערט, עס איז בלאס און גרוי געוואָרען. די בענקשאפט איז אוועק. דער חשק צום לעבען איז שוואכער געוואָרען. די וואונשען פארשוואונדען. און רוהיג בין איך געפא̇רען „אהיים", צוריק אין טורמע, ווארטען אויף דעם וואס וועט קומען.

אמת, דערווייליע הא̇ט נא̇ך קיין זאך ניט געמוזט קומען. איך הא̇ב באשלא̇סען צו דערלאנגען א קאסאציע, — —און כל זמן מען וועט ניט איבערקוקען מיין פרא̇צעס, וועל איך נא̇ך ניט א̇פ־געשיקט ווערען אין די אמת'ע קאטא̇רגע. בלייבט אין די נא̇־הענטסטע חדשים אלץ ביים אלטען. הא̇ב איך נא̇ך פאר זיך א שטיקעל צייט. און דערמיט א קליינע הא̇פנונג: א הא̇פנונג אויף א נס.

איך הא̇ב א הא̇פנונג, אז איך וועל ניט דארפען א̇פזיצען די גאנצע פיער יא̇הר. ווען מיין פרוי קומט צו מיר אויף א זעהונג, טרייסט איך זי: „עס וועט ניט לאנג דויערען. אין א יא̇הר א̇נדערהאלבען ארום וועט אין רוסלאנד פא̇רקומען א רעוואָלוציע". די נבואה איז געווען כמעט א ריכטיגע. איך הא̇ב געהאט א טעות בלויז אין דריי חדשים... א̇בער אפילו א̇נדערהאלבען יא̇הר קא־טא̇רגע איז נישט פון די פרייליכע פערספעקטיוון.

דערווייל בין איך נא̇ך נישט קיין קאטא̇רזשניק. דערווייל באציהט מען זיך צו מיר לייטיש. מען זא̇גט מיר נישט „דו", מען שלא̇גט מיך נישט, מען ערלויבט מיר צו הא̇בען מיין אייגענע וועש און בעט־געוואנט. א̇בער יעדען אווענט, ווען איך לייג זיך שלא̇פען, יעדען א̇ווענט א̇הן אויסנאם, הא̇ב איך דעם זעלבען גערא̇נק:

װיפיל מאָל װעסטו זיך נאָך צודעקען מיט דײַן קאָלדרע און מיט א רײנעם לײלאך? װיפיל טעג טײלט דיך אָפּ פון יענעם אָװענט, װען דו װעסט ליגען אין א קאטאָרזשנער קאמער, באדעקט מיט דער ברודיגער, שטינקענדיגער קאטאָרזשנער שמאטע, מיט קלינגענדיגע קײטען אויף די פיס?

עס גײט אריבער א טאָג נאָך א טאָג, דער סוף קומט נענטער און נענטער. איך װארט.

.92

די מאַשין ארבייט.

עס איז געקומען דער חודש יולי. א שווערע כוואַליע פון היץ איז געלעגען איבער דער שטאָדט און איבער'ן געפענגנים. ס'איז געוועזן שטיקענדיג און זומפּיג. און ביינאַכט, בעת די פענסטער האָבען געמוזט געשלאָסען ווערען — אזוי האָט געפאָדערט די „אָרדנונג" אין געפענגנים — פלעגען מיר ליגען שווימענדיג אין שווייס, ניט קענענדיג כאַפּען דעם אָטעם, פול מיט זאָרג און אומרוה. ביי טאָג אָבער האָבען מיר ווידער געמוזט נייען זעק און צונויפקלייבען צוקער און טהיי און מאַכען זיך ווידער גרייט צו א נייעם וועג. עס האָט זיך אָנגעהויבען די גרויסע אָפענסיווע פון'ם יאָהר 1915.

צום דריטען מאָל האָט מען זיך גענומען אויסליידיגען די וואַרשעווער געפענגניסען — ארויסגעשיקט דעם עולם אין טיף רוסלאַנד אריין. די דייטשע ארמעע האָט ווידער אָנגעהויבען איהר גרויסען מארש פאָרווערטס.

צוערשט איז די עוואַקואַציע געגאַנגען קאַרג, ביסלאַכווייז, אַקוראַט ווי מען וואָלט זיך נאָך ניט אָנטשלאָסען, ווי מען וואָלט זיך נאָך געוואַקעלט. שפּעטער אָבער איז עס געוואָרען ווי א שטראָם, וואָס האָט צובראָכען די שליוזען.

אַלע טאָג פלעגען זיך באַווייזען אויפ'ן הויף די סאָלדאַטען פון קאָנוואָי. אַלע טאָג פלעגט מען אוועקשיקען גרויסע פּאַרטיעס אַרעסטאַנטען — — צו פינף, צו זעקס הונדערט מאַן אויף אמאָל.

מיר פלעגען שטעהן ביים פענסטער און אָנקוקען פון דאָס ניי די גרויזאַמע פּראָצעדור. אָנקוקען ניט סתם אזוי ווי זייטיגע צו־שויער, נאָר מיט'ן שטענדיגען געדאַנק: באַלד וועסטו מוזען דאָס איבערלעבען אַליין. ווער ווייס, אפשר שוין מאָרגען?

בייז און אויפגערעגט זיינען געווען די סאָלדאַטען. ס׳איז אַ שווערע אַרבייט. וואָכענלאַנג האָבען זיי ניט געהאַט קיין אָפּרוה, טאָג און נאַכט. מיעד און ערבּיטערט זיינען זיי געווען. מיט שילטען, מיט זידלען, מיט קלעפּ האָבען זיי געאַרבייט. די אומ־שולדיגסטע זאַכען פלעגען זיי צונעמען ביי די אַרעסטאַנטען — צוברעכען, צורייסען, פאַנאַנדערוואַרפען. און ווען נאָך אַזאַ „אַרבייט", וואָס פלעגט געדויערן לאַנגע שעה׳ען, פלעגט די פּאַרטיע ענדליך אָפּגע׳פּטר׳ט ווערען און אַרויסגיין פון טויער אַרויס, האָט אַלעמאָל דער גרויסער טורמע־הויף אויסגעזעהען ווי אַ פעלד פול מיט חורבות. און ביז׳ן צווייטען טאָג פלעגען די וועכטערס אַרומבלאָנדזשען איבער דעם אויסגעליידיגטען הויף און גראָבען זיך אין די אָפּפאַלען און אַריינשטאָפּען אין די קעשענעס טאַבאַק און פּאַפּיראָסען און עסענוואַרג: ווי שוואַרצע זשוקעס אויף אַ גרויסען מיסטהויפען.

און דעם צווייטען טאָג פלעגט קומען אַ צווייטע פּאַרטיע און ווידער פלעגט זיך אָנהויבען פון דאָס ניי דאָס גרויזאַמע שפּיל. מיר פלעגען אַלץ שטעהן ביים פענסטער און... ניין, ס׳איז שווער זיך פאָרצושטעלען, וואָס אַ מענש פיהלט ביי אַזאַ בליק — דערצו נאָך אַ מענש, וואָס האָט דאָס שוין אַמאָל איבערגעלעבט און וואָס מוז דאָס נאָך אַמאָל דורכמאַכען אין עטלאַכע טעג אַרום.

אָבער דאָס איז נאָך ניט אַלץ. נאָך אַ צווייטע זאַך איז געקומען דערצו. וואָס נעהנטער עס האָט זיך צוגערוקט די גרויסע כוואַליע פון די פיינדליכע אַרמעען, מיט אַלץ גרעסערער איילעניש פלעגען אַרבייטען די מיליטער געריכטען. כדי צו פאַרשפּאָרען אָרט און צייט, האָט איין פעלד־געריכט זיך אינגאַנצען אַריבערגעקליבען צו אונז אין געפענגנים־קאַנצעלאַריע. און אַזוי האָבען מיר געהאַט ביי זיך „אין דער היים" אַ שרעקליכע טויט־לאַבאָראַטאָריע. און מיט אַ היציגער שנעלקייט פלעגט מען פאַבריצירען איין טויט־אורטייל נאָכ׳ן צווייטען. טאָג־טעגליך פלעגט מען אויסריכטען דאָ דעם, דאָ יענעם. מען פיהרט דעם מענשען אַרויס. און אויב ער האָט באַקומען צו הערען דעם טויט־אורטייל, לאָזט מען איהם שוין ניט צוריק אין קאַמער אַריין. און אַזוי זיצען מיר נאָכאַנאַנד, און וואַרטען: צי וועט ער קומען? און ער קומט ניט. אַנשטאָט איהם קומט צוגיין אַ וועכטער און נעמט זיינע זאַכען, און דאַן

ווייסען מיר: דאָס געריכט האָט אָפּגעטאָן דאָס שטיקעל ארבייט, און דער מענש זיצט ערגעץ אין אַן איינצעל־קאַמער און וואַרט אויפ'ן טויט.

און אַמאָל פלעגען מיר הערען אויפ'ן טורמע־הויף אַ קלאַפּעריי פון אַ שווערען האַמער און זעהן: מען נעמט אַראָפּ ביי אימיצען די קייטען. באַפרייאונג? ניין, פאַרקערט: דאָס איז פאַר'ן אויפהענגען. דער מענש דאַרף הענגען מיט „פרייע פיס".

אַזוי פלעגען זיי פאַרשוואונדען ווערען איינער נאָכ'ן צווייטען. דער פּאַסטאַר איז אַרויסגערופען געוואָרען און איז ניט צוריקגע־קומען: טויט־שטראָף. צי האָט מען איהם אפשר שפּעטער באַגנאַדיגט, ווייס איך ניט. דער דינסטמאַן, ביי וועלכען מען האָט געפונען אַן עקזעמפּלאַר פון אַ פּראָקלאַמאַציע, איז „באַגנאַדיגט" געוואָרען צו 20 יאָהר קאַטאָרגע, נאָכדעם ווי ער האָט וואָכענלאַנג געוואַרט אַלע נאַכט, אַז מען וועט איהם שוין אַוועקפיהרען צו דער תליה.

צוויי ברידער זאַלצמאַן האָט מען פאַר'משפּט און אויפגע־האַנגען. בעת מען האָט זיי געפיהרט פון געריכט, פון טורמע קאַנצעליאַריע, אין אַ קאַמער אַריין, איז צופעליג אַ פריינד מיינער געווען אין קאָרידאָר און געזעהן: בלויז אַ פּאָר טריט, אינוועייניג אין דער טורמע גופא, האָט מען זיי געדאַרפט דורכפירען, און פונדעסטוועגען האָט מען זיי אַרומגערינגעלט מיט אַ טוץ וועכטער און זשאַנדאַרען. האַלב־טויט, קוים האַלטענדיג זיך אויף די פיס, זיינען געגאַנגען די אומגליקליכע, און הינטער זיי איז געלאָפען אַן אויפזעהער און האָט געשריען צו די וועכטער: האַלט זיי פאַר די הענט! האַלט זיי פאַר די הענט!

אַלץ נייע און נייע זיינען אַוועק אויפ'ן שרעקליכען וועג. און אַנדערע זיינען געזעסען און געוואַרט... אַ שרעקליכע אַטמאָספערע האָט אונז אַרומגענומען, ניט צום אויסהאַלטען.

קראַנק און שוואַך בין איך געווען. און מיין פרוי איז גע־גאַנגען צום געפענגניס־דאָקטאָר, בעטען, ער זאָל מיך אַריינגעמען אין שפּיטאָל אַריין, אין דעם געפענגניס שפּיטאָל, פאַרשטייט זיך. דער דאָקטאָר איז געווען אַן אינטעליגענטער, ליעבענסווירדיגער מענש, האָט ער ערפילט די ביטע. און אַזוי בין איך אַוועק אין שפּיטאָל.

.93

אויפ׳ן שפּיץ מעסער.

דער טורמע־שפּיטאָל איז געשטאַנען אויפ׳ן טורמע־הויף גופא, אָבער אָפּגעטיילט פון די איבעריגע געביידעס. ניט קיין גרויסער, אָבער א גאַנץ שעהנער, נאָר צרות איז אויך דאָרטען געווען גענוג. די עפּידעמיע פון טיפוס האָט געווילדעוועט. שווינדזוכטיגע איז געווען א מאַסע. און כמעט אַלע טאָג פלעגט מען אימיצען ארויס־טראָגען אין דעם מתים־שטיבעל פון געפענגנים. אויך פון דעם עטאַפּ איז מען דאָ ניט געווען פּטור. מעהר ווי איינעם האָט מען אכזריות׳דיג ארויסגעשלעפּט פון בעט אַרויס, ארויסגעטריבען אויפ׳ן הויף און אוועקגעשלעפּט אויפ׳ן שרעקליכען עטאַפּ־וועג ערגעץ אין א רוסישע טורמע. בלייך, אָפּגעמאַטערט, אָהן כח פלעגען זיך די קראַנקע ארויסשלעפּען פון דער טיר ארויס — מיר פלעגען אַלץ זיצען ביים פענסטער — —און מיט עטלאכע מינוטען שפּעטער פלעגען זיי שוין פארשוואונדען ווערען אינמיטען דער הונדערט־קעפּיגער מאַסע פון דעם גרויסען עטאַפּ.

עס איז געווען טרויעריג. אָבער ס׳איז דאָ געווען א ליכט־שטראַל. א פרייליכע בשורה איז געקומען, באַגעגענט מיט האָפנונג און ספקות. א ידיעה האָט זיך פארשפּרייט: עס איז באַשלאָסען געוואָרען, אַז די שווער־קראַנקע וועט מען ניט ארויספירען, מען וועט זיי איבערלאָזען אין ווארשאַ. אַזוי האָט מען דערציילט. עס ווילט זיך ניט גלויבען און עס גלויבט זיך ניט. ניט שוין־זשע איז דאָס מעגליך? דאָס מיינט דאָך — פרייהייט! ניט שוין־זשע וועט זיך די רוסישע „נאַטשאַלסטוואָ" באַנעמען מיט אַזעלכע איידעלע זאַכען: שווער קראַנק אָדער ניט שווער קראַנק. עט, מען וועט זיכער אַלעמען אוועקפיהרען.

און פונדעסטוועגען... ווער ווייס... אפשר... ס׳איז דאָך פאָרט

מעגליך. און אין א שעהנעם פרימאָרגען קומט טאַקע דער דאָקטאָר און האַלט אין דער האַנט א בלאַט פאַפּיר און מאַכט א רשימה פון די שווער־קראַנקע, פון די, וואָס קאָנען ניט פאָהרען. און אין דער רשימה שטעהט אויך מיין נאָמען.

שרייען ווילט זיך פון שמחה! אָבער איך קאָן נאָך אַלץ ניט גלויבען. איז עס טאַקע אמת? און איז עס טאַקע זיכער?

אָ ניין. ס׳איז נאָך דורכאויס ניט זיכער. ס׳איז נאָך ניט קיין באַשלאָסענע זאַך. אפשר יע, און אפשר ניט. די וואָגשאָלען שטעהען נאָך גלייך. מיין גורל איז נאָך אויפ׳ן שפּיץ מעסער. און עס הויבען זיך אָן לאַנגע, אומענדליכע טעג פון אָן אָנגעשטרענג־טען ווארטען, א ווארטען מיט׳ן פאַרהאַלטענעם אָטעם. יע אָדער ניט? ס׳אַרא מאַטערניש!...

איך ליג און ווארט. וואָס הערט זיך? מען זאָגט, אַז ס׳איז דאָ א גוטע האָפנונג. אזוי? יע! די רשימה ליגט אין קאַנצע־לאַריע און זי וועט מסתמא באַשטעטיגט ווערען. לאָמיר האָפען, לאָמיר האָפען.

עס פאַרגעהט א טאָג. א צווייטער טאָג: א נייע, פינסטערע בשורה. די רשימה האָט ניט קיין ווערט. דער גענעראַל גובער־נאַטאָר האָט ניט קיין צוטרויען צום געפענגנים־דאָקטאָר. עס וועט צו אונז געשיקט ווערען א ספּעציעלע דאָקטוירים־קאָמיסיע. זי וועט אונז אונטערזוכען און באַשטימען צי מיר קאָנען פאָרען, צי ניט.

און קוים איז די ידיעה דערגאַנגען צו אונז — זעה, די קאָמיסיע איז שוין דאָ. עס הערען זיך טריט אין׳ם קאָרידאָר. ברייט עפענט זיך די טיר, און עס באַווייזט זיך דער נייער טרי־בונאַל: צוויי פרעמדע דאָקטוירים און דער געפענגנים־אינספּעקטאָר.

איך ליג און ווארט. אָבער די פּראָצעדור איז מאָדנע קורץ: א קוק געטאָן אויפ׳ן מענשען, א פּאָר ווערטער צוגעשושקעט איינער דעם צווייטען, און פאַרטיג, אַוועק זיינען זיי. און אונזער גורל איז באַשלאָסען. און מיר ווייסען ניט ווי אזוי: יע אָדער ניין.

מיר ליגען און ווארטען. א וועכטער קומט אריין אין אונזער קאַמער, אַן אַלטער, גוטמוטיגער מענש. אפשר ווייס ער עפּעס. „וואָס־זשע הערט זיך? וואָס האָבען זיי באַשלאָסען?" — „יע, וואָס זאָל איך אייך זאָגען... דער איינער פאָהרט, דער צווייטער

בלייבט״. אָבער ווער? ווער? זאָגט, וואָס איהר ווייסט, שווייגט ניט!״

איך הויב זיך אויף פון מיין בעט־געלעגער און וואַרט אָהן אָטעם אויפ׳ן ענטפער. נאָך אַ פּאָר סעקונדען, נאָך אַ רגע קאָן איך האָפען, דאַן קומט די זיכערהייט. „ווי שטעהט עס מיט מיר?״ „איהר פאַהרט״.

איך לאָז זיך אַנידער אויף מיין בעט — גאַנץ שטיל, גאַנץ פּאַמעלאַך, און קער אָפּ מיין פּנים צו דער וואַנט. איך וויל ניט, אַז מען זאָל זעהן ווי מיר איז. אָבער עס טוט וועה. וואָלט איך נאָר פריהער ניט געהאַט קיין האָפנונג. צוגעוואוינען קאָן מען זיך צו אַלעם. און אַז מען האָט זיך צוגעוואוינט אין דער רעכטער צייט ,שוין אין פאָראויס, אַפילו צו דעם שרעקליכסטען געדאַנק, קאָן מען דערנאָך גאַנץ רוהיג פאַרטראָגען אפילו דאָס ערגסטע. די גאַנצע קונץ באַשטעהט אין דעם, אַז מען זאָל זיך אין פאָראויס איינלעבען אין די שווערע צוקונפט, וואָס קומט אָן און וואָס מען קאָן פון איהר ניט אַנטרינען. דאַן איז אַלץ גוט, אַלץ אין אָרדנונג. אָבער ווען מען האָט אַ האָפנונג — אָט דאַן איז ביטער. דעם לוקסוס טאָר מען זיך אין טורמע ניט ערלויבען. האָבען אַ האָפנונג — מעג זי זיין נאָך ווי שוואַך, ווי קליין, בלויז אַ פונק, און דאַן פאַרלירען דעם פונק און ווידער אריינגעשליידערט ווערען אין דעם שרעקליכען שווארצען טויער, וואָס מען וועט זיך פון דאָרטען אפשר קיינמאָל ניט אומקערען — אָט דאָס איז דאָס שרעקליכסטע אויף דער וועלט.

און אַזוי ליג איך טעמפּ, ווי אַ באַטויבטע חיה אין אַ שעכט־הויז, מיד אָהן אַ שיעור, אָהן געדאַנקען, אָהן וואונשען, נידערגע־שלאָגען, האַלב־טויט.

ווידער אַמאָל ווערט אויפגעמאַכט די טיר. אונזער געפענגנים־דאָקטאָר איז דאָ. מען רעדט עפּעס, מען שמועסט. איך ליג גלייכגילטיג, קוים וואָס איך הער די שטימען. פּלוצלונג שלאָגט זיך אָפּ אין מיינע אויערען, ווי דורכ׳ן נעבעל. אימיצער רופט אָן מיין נאָמען. און אַ צווייטע שטימע ענטפערט: „ער בלייבט״.

און ווידער בליהט אויף די האָפנונג. און ווידער שפּאַנען זיך אָן די צורודערטע נערוועז. איך לעב ווידער... ביז אַ נייער שווארצער בשורה.

די עוואַקואַציע געהט דערווײַלע מיט איהר וועג. אונזער געפענג־ניס האָט זיך פאַרוואַנדעלט אין אַן אמת'ען עטאַפּען־ציטאַדעל. מען ברײַנגט כסדר נײַע מענשען פון אַנדערע טורמעס, אפילו פון אַנדערע שטעדט, מען גרופּירט זיי אין פּאַרטיעס און מ'שיקט זיי אַרויס אין רוסלאַנד. אויך מײַנע פרײַנד זעה איך ווי זיי פאַר־שווינדען אין דעם טויער אײַנער נאָכ'ן צווייטען. און דער שפּיטאָל ווערט אַלץ מעהר אויסגעליידיגט. בלויז שווער־קראַנקע און גוסס'ע בלײַבען איבער. טאָג־טעגליך קומט צופאָרען דער שוואַרצער מתים־קאַסטען. און שטענדיג הער איך דערבײַ דעם אַלטען אַרעס־טאַנטען טרײַסט־וויץ: „יע, יע, קיין איין מענש בלײַבט ניט אייביג אין טורמע; יעדער מוז אַמאָל אַרויס; צי טויט, צי לע־בעדיג, דאָס איז שוין ניט קיין גרויסע נפקא־מינה".

אַלץ שטילער און פּוסטער ווערט דאָס גרויסע געפענגניס. דאָס לעבען ווערט פאַרשטומט. דאָס געפענגניס שטאַרבט. די לעצטע פּאַרטיע געהט אַרויס פון טויער, שווערע וואַגאָנעס קומען צופאָהרען און פיהרען אַוועק דאָס האָב־און־גוטס פון דער טורמע. עס בלײַבען בלויז די הויכע, פּוסטע שטײַנערנע ווענט. אַ סוף — אַלץ איז אַוועק. ליידיג, שטיל און פינסטער ליגט פאַר אונז די גרויסע שווערע געבײַדע. בלויז בײַ אונז אין שפּיטאָל־הײַזעל ליגט אַ הייפעל קראַנקע מענשען און וואַרט. דאָס געפענגניס אָבער איז טויט.

און דאַן קומט מען אויך צו אונז, מען הייסט אונז אויפשטעהן, אָנטאָן זיך, און מען פיהרט אונז אויפ'ן הויף אַרויס. די וואָס האַלטען שוין בײַם שטאַרבען, טראָגט מען אַרויס. דאַן קומען צופאָהרען די שוואַרצע אַרעסטאַנטען־וואַגאָנעס, מען שפּאַרט אונז אַרײַן און מיר פאָהרען. וואוהין? ניט שוין־זשע שיקט מען אונז טאַקע אַרויס? ניין. דערווײַל איז דאָס אַן „אומשולדיגע" נסיעה. מען פיהרט אונז איבער אין אַ צווייטע טורמע, אין וואַרשאַ גופא.

אונזער נײַע היים טראָגט דעם שטאָלצען נאָמען: „וואַרשע־ווער הויפּט־קרימינאַל געפענגניס". דאָס איז אָבער מעהר ניט ווי אַן אַלטער ברודיגער ציגעל־קאַסטען, וואָס ווערט געוויינלאך גערופען „דער אַרסענאַל". אַמאָל איז דאָרטען טאַקע באמת געווען אַן אַרסענאַל, שוין לאַנג אָבער זײַנען פון [illegible] אַרויס די ביקסען מיט די שווערדען, און אָנשטאָט זיי האָבען זיך דאָרטען

באזעצט מייז, שטשורעס, וואנצען און... מענשען, נעבאך — ארעסטאנטען.

מיר פאהרען אין הויף אריין און קריכען ארויס פונ'ם שווארצען וואגען. דא איז די עוואקואציע נאך נישט פארענדיגט און ס'איז נאך גאנץ לעבעדיג. גלייך ביי דער רעוויזיע, ווילען די וועכטער צונעהמען ביי אונז אלע „איבעריגע" זאכען — און קודם כל דאס בעטגעוואנד. „וואס דארפט איהר דאס? — זאגען זיי — דער קאנוואי וועט דאך דאס סאי ווי סאי ארויסווארפען". „וואסער קאנוואי? מיר פאהרען דאך אין גאנצען נישט. מיר בלייבען דאך אין ווארשא!"

— וואס רעדט איהר נארישקייטען! דא וועט אלץ אויסגעליידיגט. קיינער בלייבט נישט.

ווידער א נייעס!

מען פיהרט אונז אריין אין אן ענגער קאמער. דאס פענסטערעל איז גאר אין דער הויך,ביים סאמע באלקען, אזוי אז מען קען ניט א קוק טאן אויפ'ן הויף; ס'איז פינסטער. די ווענד זיינען ביז צו דער הויך פון א מענשען באווארפען מיט שווארצען פעך... גאר ניט קיין מחיה'דיגע וואוינונג. אבער ווער פארנעהמט זיך מיט אזעלכע קלייניגקייטען? די איינציגע פראגע, וואס עס אינטערעסירט אונז, איז: צי מיר פאהרען, צי מיר בלייבען.

דערווייל ליגען מיר אין דער קאמער. מיר ליגען און מיר הערען זיך צו, וואס טוט זיך אין דרויסען. פון צייט צו צייט הערען זיך קולות אין קארידאר. מען שטעלט צונויף אלץ נייע און נייע פארטיעס אויף אוועקצופאהרען. א וועכטער קומט מיט א רשימה: ער רופט אויס די נעמען פון יענע, וואס מוזען אוועק מיט דער נאהענטסטער פארטיע. און מען רופט, און מען רופט, איינעם נאכ'ן צווייטען. און יעדער פון אונז הערט זיך צו מיט א פארהאלטענעם אטעם: צי רופט מען ניט אמאל אן אויך אונזערע נעמען? דערווייל טשעפעט מען אונז ניט. אבער אויך דא ווערט דאס געפענגנים אלץ פוסטער און שטילער.

עטליכע טעג געהען אריבער. און אט קומט אן א ידיעה: מארגען ווערט אויך דא געמאכט א סוף. דריי אדער פיר הונדערט ארעסטאנטען, וואס זיינען פאר'משפט געווארען צו קליינע שטראפען, ווערען איינגאנצען באפרייט. עס לוינט זיך ניט צו

שלעפּען זיי אין רוסלאַנד. אַלע איבעריגע פאָהרען מאָרגען אין דער פריה אַוועק. די טורמע־אַדמיניסטראַציע פאָהרט אַוועק צו־זאַמען מיט זיי. דער „אַרסענאַל" ווערט געשלאָסען.

דער לעצטער טאָג, הייסט עס! און עס הערען זיך טאַקע הונדערטער שטימען אויפ'ן הויף. מען רופט, מען לויפט, די טיר קלאַפּט. יאָ, די ידיעה איז אַ ריכטיגע, די קליינע גנבים ווערען באַפרייט.

דער געפענגנים־קאָך, אונזער אַ באַקאַנטער, איינער פון די וואָס ווערען באַפרייט, קומט צו לויפען. ער וויל זיך געזעגענען מיט אונז. ער איז אויפגערעגט און פרעהליך: אַ שפּאַס צו זאָגען, אין אַ פּאָר מינוטען אַרום וועט ער זיין אַ פרייער מענש. „בלייבט געזונד, מיינע הערען! איך געה אַוועק, אויף דער פריי! אַ שאָד, וואָס מען לאָזט אייך ניט אַרויס. ס'איז אַ ביטערע מעשה. איך וועל אייך זאָגען אַ סוד (דער קאָך דרעהט זיך שטענדיג אַרום אין קאַנצעלאַריע און וויים גאַנץ גענוי וואָס עס טוט זיך. זיינע ידיעות זיינען אַלע מאָל ריכטיג): מאָרגען אין דער פריה פאָהרט איהר אַוועק. איך טאָר אייך דאָס ניט זאָגען. נאָר מילא, וואָס וועל איך זיך שפּילען אין באַהעלטעניש. איך האָב דאָס אַליין געהערט אין קאַנצעלאַריע. מאָרגען, ניין אַ זייגער אין דער פריה, וועט איהר שוין זיין אויף דער באַהן!... נו, זייט געזונד, איך ווינש אייך אַל־דאָס גוטס אויפ'ן וועג".

ס'איז ווידער געוואָרען שטיל. די גנבים זיינען אַוועק. אין דער גאַנצער טורמע זיינען פאַרבליבען בלויז עטליכע צעהנדליג מענשען. עס קומט אָן דער אָווענט. די לעצטע נאַכט אין וואַר־שאַ! מאָרגען הויבט זיך ווידער אָן דער לאַנגער, שווערער, שרעק־ליכער וועג... דער עטאַפּ, די רוסישע טורמעס, די קאַטאָרגע.

אָווענט. אַ קליינע, עלענדע נאַפט־לעמפּעל ברענט אין אַ ווינקעל. אין אַ קאַרגער, אָרימער בעלייכטונג שטעהען אַרום אונז די שוואַרצע ווענט. מיר לעגען זיך שלאָפען. אָבער ווער קען דאָס שלאָפען! די לעצטע נאַכט...

ס'איז שטיל. אַ וועכטער געהט איבער'ן קאָרידאָר ביי אונ־זער טיר. ס'איז אייגענטליך ניט קיין אמת'ע טיר: אַ לאָך אין וואַנט און גראַטעס. מען מאַכט זי אויף, ווען מען דאַרף. דאָס איז די טיר.

„הערר וועכטער!"... די שוואַרצע פיגור באַוויַיזט זיך פון דער פינסטערניש אַרויס און קומט צו די גראַטעס. „הערר וועכ־טער! ווייסט איהר שוין? מאָרגען פאָהרען מיר אוועק". „איך וויים גאָר ניט דערפון". „הערט שוין אויף מיט אייערע סודות. ס'איז דאָך אַ באַוואוסטע זאַך. וואס דאַרפט איהר זיך שפּילען מיט אונז!" — „איך וויים ניט דערפון".

דער מענש זעהט אוים עפּעס פאַרמישט, שעהמעוודיג. ער קוקט אונז ניט אין די אויגען... ער וויים, — שושקען מיר זיך איינער צום צווייטען — ער זאָגט ליגען. און טאָמער דאָך... אָך, הערט שוין אויף מיט אייערע שטותים. אַ סוף אַן עק! — אָבער טאָמער... הערט דאָך, וואָס איך זאָג: טאָמער!... — וואָס טאָ־מער, טאָמער!... געגוג. — הערט נאָר, צעהן אַזייגער דאַרף דאָך קומען דער צווייטער וועכטער. — וועלען מיר איהם אויספרעגען. אפשר וועלען מיר זיך ביי איהם עפּעס דערוויסען...

צעהן אַזייגער. עס הערען זיך טריט אין קאָרידאָר. דער צווייטער וועכטער איז דאָ.

„אַ גוטען אָוונט אייך, הערר וועכטער!" — „זעהט נאָר, זעהט, איהר שלאָפט נאָך ניט, חברה?" — וואָס שלאָפען, וואו שלאָפען? מאָרגען פאָהרען מיר דאָך אוועק. אפשר ווייסט איהר, וואוהין מען שיקט אונז אַרויס?" אַ פּאָר גוטמוטיגע אויגען קו־קען אונז פאַר'חידוש'ט אָן: „וואָס פאָהרען? ווער פאָהרען? דער בירגער קאָמיטעט איז דאָ".

דער בירגער קאָמיטעט?... ווי אַ בליץ פליהען מיר אַרוים פון אונזערע בעטען און לאָזען זיך אוועק צו דער טיר: „וואָס הייסט דאָס? וואָס וויל דער בירגער קאָמיטעט?"

„אֵי, חברה, וואָס איז דאָס עפּעס מיט אייך, אַז איהר פאַר־שטעהט ניט די פשוט'סטע זאַכען? אַלזאָ, דער בירגער־קאָמיטעט — איהר ווייסט דאָך, ס'איז דאָ פאַראַן אַ פּוילישער בירגער־קאָ־מיטעט, וואָס וועט דאָ בלייבען און איבערנעהמען די שטאָדט, ווען אונזער נאַטשאַלסטוואָ וועט אין גאַנצען אָפּפאָהרען. נו, פאָהרט דאָך די טורמע־נאַטשאַלסטוואָ מאָרגען אוועק, ווערט דער בירגער־קאָמיטעט אַ בעל־הבית איבער דער טורמע. אימיצער מוז זיך דאָך פאַרנעהמען מיט אייך!..." „רב קרוב, איהר מאַכט חוזק פון אונז!" — „ווי געפעלט אייך דאָס? איך זאָג אייך דאָך, דאַכט

זיך, מיט קלאָרע ווערטער: דער בירגער קאָמיטעט איז דאָ, דאָ אין טורמע גופא, זיי געהען שוין ארום איבער די קאמערען. וואָס, זייט איהר טויב געוואָרען? הערט זיך צו!" און טאקע: עס הערט זיך א גערויש. שטימען, טריט. גאָר נאָהענט. צוויי באַוואוסטע פוילישע אדוואָקאטען און כלל־טוער קומען צו אונז אריין.

„א גוטען אווענד! פון איצט אָן ווערען מיר זיין אייערע אָפּעקונעס. דער בירגער־קאָמיטעט איז איצט אייער הויז בעל־הבית. מיר האָפען, אז איהר וועט זיך איצט פיהלען בעסער". — „יאָ, אָבער וואָס איז מכח דעם אוועקפאָהרען. מען האָט אונז געזאָגט, אז מאָרגען..." — „איהר מעגט זיין גאַנץ רוהיג". די ביידע הערען שמייכלען גוטמוטיג — „וועגען אוועקפאָהרען איז איצט ניטאָ קיין רייד. שלאָפט נאָר רוהיג ווייטער. א גוטע נאכט!"

און זיי געהען ארויס. ווידער ווערט פארמאכט די גראטעס־טיר. די טריט שטארבען אָפּ אין קאָרידאָר. עס ווערט שטיל. מיר אָבער, וואָס זיינען דאָ געבליבען אליין, אין אונזער שוואַרצער קאמער, מיר ווערען פשוט משוגע פון שמחה. מען קושט זיך, מען דריקט די הענד, מען שפרינגט ארום, מען איז גרייט צו טאַנצען א פרעהליכס.

איך בלייב אָבער ליגען אין מיין בעט. איך בין אביסעל צומישט. דער שטענדיגער איבערגאנג פון האָפנונג צו יאוש, און צוריק פון יאוש צו האָפנונג, ווירקט אביסעל צו שטארק אויף מיינע נערוועןן. ס'איז ניט קיין שפּאס אפילו פאר די געזינדסטע נערווען; און איך זיץ דאָך פאַרט שוין קנאפע פינף־און־צוואנציג חדשים.

און דאָ פאלט מיר איין מיט אמאָל א משונה'דיגער געדאנק אין קאָפּ אריין: ביזטו זיכער, אז דאָס איז ניט קיין חלום?

און איך הויב אָן גאַנץ ערנסט, טיף ערנסט, צו קלערען וועגען דעם: צי איז דאָס ניט קיין חלום? צי שלאָף איך ניט און ס'איז ניט גלאט אזוי א נארישער איינפאל? איך האָב א גרונד צו טראכטען אזוי. וואָרים אין משך פון די צוויי יאָהר טורמע־לעבען האָב איך שוין ניט איינמאָל געהאט אזעלכע חלומות. מעהר ווי איין מאָל האָט זיך מיר שוין גע'חלומ'ט אין שלאָף, אז איך בין פריי. און איך געה ארום איבער די גאסען. און אלץ, וואָס איך זעה ארום מיר — מענשען און הייזער, און פערד און וואָגענס, — דאָס אלץ פלעג איך זעהן אזוי קלאָר און דייטליך, ווי איך זעה

איצט שווארצע פעך־ווענט פון דער פינסטערער קאמער. און אלע מאל, ווען איך פלעג זעהן אזא חלום, פלעג איך פרעגען — פונקט אזוי ווי איצט — צי איז דאס ניט קיין חלום? און פונקט ווי איצט, פלעג איך ניט קענען פארענטפערען די הארבע שאלה. און איך פלעג זיך דערמאנען וועגען דעם אלטען מיטעל. מען דארף זיך א קניפ טאן. אויב ס'איז א חלום, טוט דאס ניט וועה. און איך פלעג זיך קנייפען, און עס האט וועה געטאן. און אין א פאר מינוטען ארום פלעג איך זיך פארט אויפכאפען, טאקע אין געפענגניס, אויפ'ן הארטען שטרוי־זאק, אן עלענדער ארעסטאנט, הינטער די אייזערנע גראטעס. א סך מאל האב איך שוין געהאט אזעלכע חלומות. און פונקט אזוי ווי דעמאלט, בין איך אויך איצט געלעגען צווישען חלום און ווירקליכקייט און ניט געוואוסט, באמת ניט געוואוסט, אויף וועלכער וועלט איך בין.

און איך מוז זאגען, ס'איז געווען א הארטער נסיון. אין אזא צושטאנד איז א מענש גאר נאהענט צו משוגעת. ס'איז נאך א גליק, וואס אזא צושטאנד האט ניט געדויערט קיין לאנגע צייט. ווארים איך האב תיכף דערצעהלט וועגען מיינע ספקות מיינע קאמער־חברים. און ווען זיי האבען זיך דערוואוסט וועגען דער ניט־גע־לונגענער קניפ־פראבע, האב איך באקומען פון א פריינדליכער, אבער שטארקער האנד, אזא שטורך, וואס קען אין חלום בשום אופן ניט פארקומען. דאס האט געווירקט מיט דער גרעסטער איבער־צייגונגס־קראפט, און פרעהליך האט אויך מיין שטים גענומען קלינ־גען אין דעם ברויזענדען געלעכטער, וואס האט גענומען הילכען איבער אונזער קאמער. ס'איז ניט געווען קיין חלום!

וועט מען דאך מיינען, אז איצט האבען זיך אונזערע יסורים שוין געענדיגט און מיר האבען שוין געקענט מיט א רוהיגער און פעסטער האפנונג ווארטען אויפ'ן נאהענטען טאג פון דער גאולה?

חלילה! עס הויבט זיך גאר ניט אן. עס זיינען קוים אריי־בער צוויי טעג נאך יענעם גליקליכען אווענט, און עס קומט אן א נייע בשורה, און מיר זיינען ווידער טויטע מענשען. מען דער־צעהלט אונז: דער פראקוראר פון מיליטער־געריכט (די מיליטע־רישע מאכט איז דאך נאך אלץ ניט אוועק!) האט זיך דערוואוסט, אז מיר זיינען דא געבליבען, און האט וועגען דעם אפגעשיקט א טעלעגראמע אין פעטערבורג. און אויב אזוי, אויב מען האט זיך

אָן אונז דערמאָנט, איז ביטער. ס'איז כמעט ווי זיכער, אַז אָן ענטפער וועט זיין אַ שלעכטער. מען וועט אונז ארויספיהרען. דער ענטפער קען קומען יעדע שעה. מוזען מיר זיך ווידער גריי־טען צום וועג.

און מיר לעגען ווידער צונויף אונזערע זאַכען און ווארטען ווידער. פון שעה צו שעה, פון טאָג צו טאָג. און דאָס ווארטען געדויערט גאַנצע צעהן טעג.

94.

די באַפרייאונג.

צעהן טעג געהען לאַנגזאַם אַריבער. מיר זיינען אַזוי אויס־געמאַטערט, אַז עס נעהמט אונז אַרום אַ טעמפּע גלייכגילטיגקייט. זאָל שוין קומען וואָס עס וויל.

און אַזוי קומט אָן דער טאָג פון 4טען אויגוסט.

אין דעם טאָג האָט שוין גאַנץ וואַרשאַ געוואוסט: היינט ווערט געמאַכט אַ סוף. די לעצטע רעשטלאַך פון דער רוסישער אַרמעע פאַרלאָזען די שטאָדט. מאָרגען וועלען דאָ זיין די דייטשען. און מיר האָבען דאָס אויך געוואוסט.

אָבער דער טאָג איז לאַנג. און די פּאָליציי מיט די זשאַנדאַרמען זיינען נאָך ניט אַוועק. און די בריקען איבער'ן גרויסען טייך, איבער'ן ווייקסעל, זיינען נאָך אַלץ ניט אויפגעריסען. דער וועג קיין רוסלאַנד איז נאָך אָפען. אָפען — אויך פאַר אונז...

לאַנג, לאַנג ציהט זיך דער אונענדליכער זומער־טאָג. דער אָווענט קומט אָן. די נאַכט איז דאָ. מיר ליגען אין אונזערע בעטען — ווער קען דאָ שלאָפען! — און ביי יעדען שאָרך, וואָס דער־טראָגט זיך פון קאָרידאָר, כאַפּט זיך אימיצער אויף, אָן אויפגע־רעגטער. וואָס איז דאָס?

מאָדנע שטיל אין די גאַסען. מען הערט ניט קיין טראַמווייען.

צעהן אַ זייגער. די שומרים בייטען זיך. אַ נייער וועכטער קומט. „וואָס הערט זיך אין שטאָדט?" — „שטיל און פּוסט". — „און די פּאָליציי? איז זי נאָך דאָ?" — „די פּאָליציאַנטען שטעהען נאָך אין די גאַסען."

שעה'ן פאַרגעהען. צוועלף, איינס אַ זייגער... פון צייט צו צייט דערהערט זיך פון דערווייטענס עפּעס אַ שווערער מין קנאַלען, פּונקט ווי טויזענד־פּודיגע האַמערס וואָלטען אַראָפּגעפאַלען. אַ שוי־

סעריי פון הארמאַטעז?... דריי אַ זייגער. פיער.. עס הויבט אָן ביסלעכווייז צו טאָגן. און ענדליך, ענדליך רייסט זיך אריין אין דער פאַרטאָגיגער שטילקייט פון אונזער קאַמער אַ מאָדנער, לאַנגער אויסגעצייגענער דונער פון אַ גאַנץ באַזונדערען קלאַנג... איין מאָל, און נאָך אַ מאָל, און אַ דריטען מאָל, און די מינוט ווייסען מיר: די דריי וויקסעל בריקען זיינען אויפגעריסען געוואָרען. מיר זיינען געראַטעוועט.

איך פאַל אריין אין אַ טיפען שלאָף. אָבער עס געדויערט ניט לאַנג. פלוצלינג בין איך ווידער וואַך. דער זייגער איז זעקס. ס'איז שוין גאַנץ ליכטיג. אַ וועכטער שטעהט אין אונזער קאַמער, אין ציווילע קליידער: „די דייטשען זיינען ביי דעם וויענער וואָקזאַל". אַ צווייטער קומט צו געהן: „נאָר וואָס געזעהן אויף דער גאַס אַ פּאָר דייטשע זעלנער". און מיט אַ פּאָר מינוט שפּעטער: „אַ דייטשער אָפיציער איז געקומען אין דער געפענגנים-קאַנצעלאַריע".

ניטאָ מעהר קיין ספקות. גיך אויפגעשטאַנען, אַראָפּגעוואָרפען די שפּיטאָל-קאַפּאָטע, זיך אָנגעטאָן. די חברה טומעלט זיך. די כלומרשט'דיגע קראַנקע און די אמת'דיגע קראַנקע זיינען אַלע אויפגעשטאַנען תחית המתים: מען גרייט זיך, מען פּוצט זיך, מען גאָלט זיך, מען פּאַקט די זאַכען. פּאַרטיג. באַלד וועט מען אונז אַרויסלאָזען.

דערווייל קומט אָבער אָן גאָר אַן אַנדער זאַך. הארמאַטען הויבען אָן זייער מוזיק גאָר נאָהענט, דאַכט זיך אין סאַמע שטאָדט. איך הער ניט נאָר דעם קנאַל פון שיסען, נאָר אויך דעם אייגענאַרטיגען, וויינענדיגען קלאַנג פון די פליהענדע שראַפּנעלען. און מען דערציהלט שוין פּרטים: די רוסען האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף יענער זייט טייך, אין פּראַגע, און שיסען אין וואַרשאַ אריין. און אונזער עולם קוקט אַרויף צו די פענסטער (מיר זיצען שוין איצט אין אַנדערע, גרויסע קאַמערען), וואָס געהען אַרוים אויפ'ן ברייטען מורמע-הויף, און מיר ווייסען, אַז דאָס איז גראַד די זייט פון דער וויכסעל און מ'הויבט אָן צו ווערען אונרוהיג. אָט קומט צו לויפען אַ וועכטער און דערציהלט, אַז אַ שראַפּנעל איז געפאַלען ביי דער סאַמע טורמע. ס'איז אפילו אַ בבא מעשה, אָבער מען גלויבט. און מען טראַכט זיך: ווער ווייסט, אַזאַ פויגעל קען דאָך

אריינפליהען צו אונז אין קאמער אויך, און דאס וואלט שוין געווען א צו־גרויסע עולה: גראד איצט, אויפ'ן שוועל פון א נייעם לעבען געטראפען צו ווערען פון א רוסישען שראפנעל! חברה ווערט אויפגערעגט. מען וויל געהן צום פארוואלטער, ער זאל אונז דער־וויל באהאלטען ערגעץ אין א זיכערען ארט.

אבער אט קומט שוין דער פארוואלטער אליין. ער האלט אין זיין האנט א רשימה. און די הערען פון בירגער־קאמיטעט זיינען אויך דא. פירסט ליובאמירסקי און זיין סעקרעטער. מען רופט אויס אונזערע נעמען. אלע פאליטישע זיינען אין דער רשימה. „די הערען זיינען פריי."

איך נעהם אויף דער פלייצע מיין זאק און געה ארויס. דער טויער עפענט זיך. איך בין אין דרויסען.

די גאס איז פוסט. מען שיסט נאך אלץ. אנטקעגען דעם געפענגעניש, אין א טויער, שטעהט מיין פרוי אוןווארט אויף מיר. אן אפטיילונג פון דייטשער ארטילעריע פאהרט פארביי, זיך אפ־צושטעלען ערגעץ ניט ווייט... א דראבנער רעגען פאלט... איך קוק מיר אן די דייטשע זעלנער מיט זייערע גרויע קליידער און ענדליך ווייס איך שוין גאנץ זיכער, עס איז דער סוף. דער ענדגילטיגער סוף.

מיר נעהמען א וואגען און פאהרען אוועק. אין א פערטעל שעה ארום זיץ איך אין א שטוב פון מיין פרוי'ס קרובים, ביי אן אמת שעהנעם, ציכטיגען טיש, אויף אן אמת ווייכען שטוהל. און ווי מאדנע: דאס פענסטער איז אפען און ס'איז נישטא קיין גראטעס. איך בין ניט צוגעוואוינט צו זיצען ביי א פענסטער אהן גראטעס... און ווען איך וויל, מעג איך אויפשטעהן און ארויסגעהן אויף דער גאס. און איך טו דאס טאקע, און מיר בלאנדזשען ארום איבער דער שטאט וויפיל דאס הארץ געלוסט. איך בין פריי.

און ערשט מיט א טאג שפעטער דערוויס איך זיך פון די צייטונגען: אין דעם לעצטען מאמענט, פאר'ן אויפרייסען די בריקען, זיינען די זשאנדארמען אריין אין שפיטאל, וואו עס זיינען געלעגען דריי פאליטישע ארעסטירטע פרויען, און געכאפט און ארויסגעפיהרט זיי מיט זיך קיין רוסלאנד. אינ'ם לעצטען מאמענט.

דער מלאך פון טויט, דער שווארצער מלאך המות, איז געשטא־נען ביי מיין געלעגער. דאס רוישען פון זיינע פליגלען האב איך

געהערט איבער מיר. און ווער עס האָט געשפּירט זיין קאַלטען אָטעם, דער וועט איהם קיינמאָל ניט פאַרגעסען.

דאָס לעבען, וואָס איך האָב אָנגעהויבען צו פיהרען נאָך מיין באפרייאונג אין 1915, איז געווען אין פּאָליטישער און געזעלשאַפטליכער הינזיכט אינהאַלטסרייכער און אינטערעסאַנטער ווי אין אַלע פריהערדיגע יאָהרען. אָבער די געשעהענישען, אין וועלכע איך האָב גענומען אַן אַקטיווען אנטייל, זיינען נאָך צו פריש, און עס איז נאָך ניט געקומען די צייט וועגען זיי צו שרייבען. דערמיט ענדיג איך דערווייל מיינע זכרונות.

(ענדע.)